-ppio mancante in fine ... la postilla ...

Tuo cher[?] completo V. 5. 7. E 19

68
6ᑎE
17

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

R. II ed Te I p. 183 n 9

29.2.6.

5-7-8-11-

## QVAE HOC IN VOLVMINE TRACTANTVR.

❡Beſſarionis Cardinalis Niceni, & Patriarchæ Cõſtátinopolitani in calumniatorẽ Platonis libri quatuor, opus uarium, ac doctiss. in quo præclariſſima quæq;, & digna lectu, quæ à Platone ſcripta ſunt ad homines tam moribus, q̃ diſciplinis inſtruendos, breuiter, clare'q;, et placido ſtylo narrantur.

❡Eiuſdem correctio librorum Platonis de legibus Georgio Trapezuntio interprete, ubi paſſim uerba græca ipſius Platonis recitantur & emendata, & cum ſuis accentibus, nam in libris Romæ olim impreſſis deſunt. Deinde à Beſſarione ſæpe argumento præmiſſo, in latinum uertuntur. Poſtremo Trapezuntii tralatio ſubiungitur, quod eſt perq̃ utile iis, qui græcis literis iſtituuntur, atq; ex græcis bonis, bona latina facere uolunt.

❡Eiuſdem de natura & arte aduerſus eundem Trapezuntiũ tractatus admodum q̃ acutus, ac doctus.

❡Eiuſdem Metaphyſicorum Ariſtotelis XIIII librorum tralatio.

❡Theophraſti Metaphyſicorum lib. I.

❡Index eorum omnium, quæ ſingulis libris pertractantur.

Hae desiderantur in hoc libro che nella biblioteca si trova in doppio questo fu stampato con la segnatura 5.7.E.9.c dovrebbe essere qui aggiunto per completar l'esemplare

ALDVS M. R.

9.70

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

ALDVS RO. ACCVRSIO MAINERO AVENIONENSI IVRECONSVLTO, AC.L.CHRISTIANISSIMI GALLORVM REGIS APVD VENETOS ORATORI PRVDENTISS. S.P.D.

¶ BESSARIONIS Cardinalis græci hominis q̄ doctiſs. libros aduerſus Calumniatorem Platonis in ædibus noſtris ſumma cura nuper informatos tibi uiro doctiſs. & doctrinæ Platonis perſtudioſo nuncupamus, donoq́ꝫ mittimus. placituros enim tibi ſummopere certo ſcimus, tum quia Platonem tuentur, tum etiam, ꝙ tanti uiri aurea documenta ingenioſe, & breuiter complectuntur. nam præter doctiſs. diſputationes. & cætera, quæ ad doctrinã faciunt, toto hoc libro diſperſa, operæpretium inibi eſt legere, quo nã modo ſe ipſum quiſꝫ, tũ domum, & familiam, hinc Reſp. ſapienter regere, et gubernare poſſit. nihil enim fere à Platone tractatum eſt uitæ hominum cõducibile, quod hoc uolumine adductum breuiſſime nõ habeatur. Quare inter ſummas occupationes tuas Chriſtianiſſimi Regis Legatus, dum remittere, relaxareq́ꝫ animũ noles, has Beſſarionis utiliſſimas lucubrationes legendas damus, ſimulqꝫ, ut ſint Aldi tui apud te aſſiduum monimentum, & pignus amoris. VALE.

¶ Argumentum tertii libri, quod quidem ſuo loco ponendum fuerat, ſed quoniam id opus, quod ipſius Beſſarionis manu ſcriptum eſt, haberi non potuit, hic iterum imprimendum curauimus.

ADVERSARIVS oſtendere cupiens Ariſtotelem ubiqꝫ fidei noſtræ cõuenire, quædã argumenta à theologis noſtris, etiam ad uerbum ſumpta uſurpauit, ex q̄bus opiniones quaſdam cõcludit ueras, atqꝫ catholicas, utputa Deum eſſe creatorem uniuerſi, & immediatũ creatorem, qui ex nihilo omnia fecerit, qui non neceſſitate naturæ, ſed libera uoluntate, & contingenter, mundum hunc, quem cernimus, produxerit, potentia quadam infinita non modo extẽſiua. (Neceſſe eſt enim Theologorum noſtrorum uerbis uti,) Sed etiam intenſiua, atqꝫ omnimoda omnipotentia, & has quidem opiniones, quæ chriſtianorum ſunt, dicit Ariſtotelis fuiſſe, ſicq́ꝫ per ea argumenta, tanq̃ argumenta Ariſtotelis, q̃q̃ à Theologis noſtris, ea ad uerbum ſumpſerit, nititur propoſitum ſuum probare. Falſò tamẽ eas opiniones, aut alioquin maximã earũ partem tribuit Ariſtoteli etiam expoſitorum illius, & doctorum noſtrorum ſententia. Nã præterq̃ ꝙ nõnulli Ariſtotelem conantur tueri, & longe quidem ſapiẽtius, q̃ aduerſarius, quaſi Deũ rerum omnium opificẽ poſuerit, in aliis omnibus eum paſſim accuſant, neqꝫ eum duntaxat, ſed pariter gentiles omnes philoſophos. neqꝫ enim immediate, neqꝫ ex nihilo, neqꝫ libera uoluntate, neqꝫ contingenter, neqꝫ omnimoda omnipotentia Deũ fatẽtur creare uoluiſſe, ſed plane contrarium ſentiunt. Intentio igitur authoris in hoc tertio libro eſt, aduerſarium Ariſtotelicæ diſciplinæ ignarum arguere, et argumenta eius oſtendere à mente illius eſſe prorſus aliena, nec philoſophiæ eius conuenire, eq́ꝫ propoſitis fundamentis, ac principiis Ariſtotelis nõ ſequi, quod imprudenter aduerſarius colligit, nec ex argumentis illis cõcluſiones catholicas elici, quin ex ipſius philoſophi principiis facile diſſolui, ac refutari poſſe, quod pinde eſt, ac ſi philoſophus aduerſario contradicens, opinionum ſuarum rationem redderet, & ineptum illius de ſe iudicium irrideret. Pari modo ꝙ ad trinitatis ſacrũ myſterium, & imaginem, ſeu ueſtigiũ, & animæ naturam, atqꝫ immortalitatem attinet, multa aduerſarius, tanq̃ ex opinione Ariſtotelis adducit, quæ ab authore refelluntur, partim ut fidei noſtræ cõtraria, quale eſt illud, qđ per ueſtigium Ariſtoteles expreſſe trinitatem intellexerit, quod ſentẽtiæ ſanctorum omnium repugnat, partim ut à ſententia philoſophi aliena, quale eſt illud, ꝙ ex opinione Ariſtotelis anima ſimul cum corpore per creationem inceperit, nunq̃ tamen defutura, & cætera his ſimilia, quæ oĩa oſtẽduntur in hoc libro ex principiis Ariſtotelis nõ ſequi, nec id eum ſenſiſſe. Neqꝫ id tamẽ fecit author, ut Ariſtoteles impugnetur, ſiquidem à multis doctoribus ſanctis, & quibuſdam expoſitoribus in nõnullis ex prędictis opinionibus defenditur ip̄e philoſophus, quiq́ꝫ hoc ſuſciperet officiũ à prædictis adiutus, multo melius, q̃ aduerſarius fecerat, eũ defendere poſſet, ſed ut manifeſtum ſit aduerſarium, uel Ariſtotelem non intellexiſſe, uel ſponte in maximis rebus fuiſſe mentitum.

# BESSARIONIS CARDINALIS SABINI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI CAPITA LIBRI PRIMI ADVERSVS CALVMNIATOREM PLATONIS.

liber pr


¶ Quæ cauſa authorē ad ſcribendum impulerit.

Confutatio de tribus uitiis obiectis Platoni, imperitia, diſcrepantia à chriſtiana religione, & uitæ turpitudine.

Reprehenſionē Platonis fidei orthodoxæ magnum detrimentum afferre.

Cur a' noſtris doctoribus in primis Platonis teſtimonia citentur.

Detrahentes Platoni infidelium impietatem adiuuare.

Noſtræ ætatis latinos pauca habere Platonis opera, & raro ea legere.

Maiores noſtros Platonem omnibus philoſophis præpoſuiſſe.

Qui ſit ordo, & ſeries totius opis. Caput I.

¶ Quam ob cauſam Plato de ſummis rebus, aut nihil ſcripſerit, aut per ęnigmata ſcripſerit.

Non eſſe argumētum ignorantiæ nihil mandare literis.

De more Pythagoreorum, & ſilentio.

Pythagoreorum morem in non diuulgandis myſteriis cum præcepto euangelico conuenire.

Thami ſententia non memoriæ, ſed reminiſcentiæ literas opitulari.

Nullum Pythagoræ librum reperiri, & illum quædam à ſe ſcripta Damæ filiæ minime edenda reliquiſſe.

Pulcherrima Lyſidis epiſtola ad Hipparchū.

Morem Pythagoreorum uſque ad Platonem etiam ab eo ipſo ſeruatum.

Platonem per nuntium de quæſtionibus maximis potius, quàm per ſcripta loqui conſueſſe.

Particula epiſtolæ Platonis ad Dionyſiū, cur ſcribi diuina non debeant.

De ſimilitudine Druidum cum Pythagoreis.

Præcepta artium melius memoriæ, quàm literis commendari.

Quid inter ſermonē interiorem, exterioremq́ interſit.

Non modo eos, qui ſcripſerunt, colēdos eſſe, ſed etiam eos, qui cenſuerunt non eſſe ſcribendum.

Confutatio aduerſarii, quod Platonem ideo ignarum diſciplinarum probet, quia illarū præcepta non tradidit.

Theophraſtum Ariſtotelis diſcipulum de rebus omnibus, & copioſius, & ornatius, quā illum ſcripſiſſe. Caput II.

¶ Non modo academicos, ſed etiā peripateticos ſummam doctrinæ Platoni tribuiſſe.

Etiam in naturalibus magis aliquando Platoni credi, aut peripateticis, quā Ariſtoteli.

Platonem diuinum, Ariſtotelem dæmonium nuncupari.

Platonem omnia ſapientiæ poſtpoſuiſſe.

Ciceronis teſtimonia de Platone.

Auguſtini teſtimonia de Platone.

Quintiliani ſententia de Platone.

Plinii, & Apuleii ſententiæ de Platone.

Græcorum de Platone teſtimonia.

Melius eſſe ſupra modum uituperari, quā frigide laudari.

Non fuiſſe Ariſtotelem tandiu auditurū Platonem niſi continue profeciſſet.

Ariſtotelis domum lectoris ſtudioſiſſimi ſedē a' Platone appellatam.

Theophraſtum citra Ariſtotelem, Ariſtotelē laudandū eſſe citra Plotonē. Caput III.

¶ Platonem ex dialogis ſuis omnem doctrinam, eruditionemq́ exprimere.

Quàm rhetoricæ artis doctus fuerit Plato.

Qui fuerint ante Platonē rhetoricæ artis ſcriptores.

Qui oratores Platonis diſcipuli fuerint.

Quod partes orationis non ſint præcipue ad perſuadendum, ſed adiutrices.

Quid præcipuum ſit ad bene dicendum.

Qua in re Ariſtoteles rhetoricis præceptis excelluerit.

Phædri Platōis pars ex græco traducta, in qua excellētiſſima rhetoricæ artis præcepta traduntur.

Inter Platonis, atque Ariſtotelis traditionē de arte rhetorica magnum eſſe diſcrimen.

Non eſſe reprehendendam uel prolixitatem, uel breuitatem orationis, quæ ratione non careat.

Peripateticorum neceſſario prolixas eſſe diſputationes.

De artificio mirabili Platonicæ orationis.

Ariſtotelem, quæ didicit a' Platone latius tradidiſſe.

Quare in dicēdo ſemper ſui ſimilis fuerit Plato.

Quid potiſſimum attineat ad uerum philoſophum.

Qualis ſit philoſophorum oratio.

Quid de Platonis oratiōe clari uiri ſenſerint.

De modo dicendi Ariſtotelis.
Quare Ariſtoteles aliquãdo obſcurior uideatur.
Quibus in libris eloquentior ſit Plato.
Ciceronis, & Ariſtidis de Platonis eloquẽtia teſtimonia.
Ariſtotelis ſententia nobiliſſimum genus rhetoricæ cum dialectica conuerti.
Qui non profecerit in philoſophia, eum recte loqui non poſſe.
In genere demonſtratiuo orationem Platonicam excellentiſſimam eſſe.
Quid proprium ſit oratoriæ perfectiſſimæ.
De tribus dicendi generibus ſublimi, tenui & moderato. Cap. IIII.
¶ Platonem differendi ratione excelluiſſe.
Eundẽ poſt grammaticam, poeticamq́ XX. annos Socratem audiuiſſe.
Eundẽ magos impedientibus Aſiæ bellis, adire nequiuiſſe.
De triplici genere ſyllogiſmi demonſtratiuo, dialectico, & ſophiſtico.
Platonẽ omni genere ſyllogiſmi uſum fuiſſe.
Totum Platonis Timæum ex ſyllogiſmis demonſtratiuis conſtare.
Quo argumẽto oſtẽdat, cœlũ generatũ eſſe.
Ariſtotelem in libro de principiis rerum naturalium Platonem ſequi.
Cœlum eſſe ingeneratum demõſtrari ab Ariſtotele, a Platone uero generatum.
Quare animi ĩmortalitas probet in Phędõe.
Quare animus non ſit harmonia.
In Phædro animi immortalitatem ex motus ratione probari.
Quare animus ſit ingeneratus.
Duobus modis corrumpi omne corruptibile.
Per deductionẽ ad impoſſibile animi immortalitatem probari.
Suppoſita Platonis tanquam oracula delphica accipi.
Platonem in Euthydemo captioſo uti ſyllogiſmo, quo modo Ariſtoteles in elenchis.
De artificio reperiẽdarum propoſitionum, cuius Plato inuentor fuit. Cap. V.
¶ Naturalium rerum ſcientiam calluiſſe Platonem, & Ariſtotelis ſcripta ab illius ſcriptis minime diſſentire.
Animi generationem ab iis ſolis percipi poſſe, qui Pythagorei, Platoniciq́ ſint, & mathematicas calleant diſciplinas.
Quibus nominibus Ariſtoteles uocet principia naturalia, quibus Plato.
De triplici genere intelligendi.
Platonẽ pfectius Ariſtotele de cœlo ſcripſiſſe.
Quibus figuris Plato quatuor corpora dicat eſſe formata.
Quare ex igne, et terra Plato cœlum dicat cõſtare, ſtellas autem ex quatuor elementis.
Quæ ab Ariſtotele dicta de elemẽtis fuerunt, eadem Platonem ante dixiſſe.
Parum conſyderantes fruſtra irridere Platonem de corporum figuris. Cap. VI.
¶ Theologiæ rationes neminẽ Platone ſubtilius attigiſſe.
Dionyſium Areopagitam non modo ſententias, ſed etiam uerba Platonis uſurpaſſe.
De actiua philoſophia perfectiſſime in dialogis locutum fuiſſe Platonem.
De uoluptatis duplici ratione. Cap. VII.
¶ Mathematicarum diſciplinarũ ſtudioſiſſimum fuiſſe Platonem.
Platonis libros intelligi non poſſe abſque mathematicis diſciplinis.
Theonem cõpoſuiſſe compẽdium mathematicarum diſciplinarum ad Platonis libros.
Neminem geometriæ exptem ſcholam Platonicam ingredi aptum.
De oraculo delphico liberari Athenas peſtilẽtia poſse, ſi aram cubicam duplicarent.
Platonẽ primũ cubi duplicationẽ inueniſſe.
Quod ſit difficillimũ problema geometriæ.
Sine geometriæ cognitione nec eſse quẽquã doctum, nec appellari poſse.
Qua uia leges poſſint cuſtodiri.
Virtutes eſse, & quatuor, & unum.
Cæteras artes a ſapiẽtiæ nomĩe excludi. Quatuor mathematicas diſciplinas adhiberi.
Particula libri legum traducta, in qua apparet quid tenere debeat, qui recte uult diſcere.
Duobus maxime argumentis cuiuſque doctrinam probari. Cap. VIII.
¶ Peroratio, ſiue epilogꝰ primi libri. Cap. IX.

## LIBER SECVNDVS.

¶ Chriſtianæ religioni Platonis libros magis, quam Ariſtotelis conuenire.
Fidem chriſtianis doctoribus minui, & exiſtimationem eorum ab iis tolli, qui Platoni detrahunt, cuius teſtimonio ſupra omnes gentiles chriſtiani maxime utuntur.
Ariſtotelis teſtimonio doctores eccleſiæ nunquam uſos.
Docto potiꝰ in arte ſua, quam rudi ſancto credi oportere. Cap. I.
¶ Authoris excuſatio, quod Ariſtotelem impugnare nolit.
Platoni & Ariſtoteli plurimum laudis tribuendum.
Ariſtotelis ſententia non modo doctiſſimis,

ſed iis etiam, qui leuiter ſcripſerunt, gratias eſſe habendas.
Timotheum muſicū poſterioribus profuiſſe, Phrynem uero Timotheo.
Sapientes oēs latinos ſecta peripateticos eſſe.
Interpretationem librorum Platonis non eſſe ſynceram.
Authoris mentem non eſſe omnia Platonis dicta probare. Cap. II.
¶Quid in Parmēide Plato differat de omni um entium principio.
De ſuperſubſtantiali dei diuinitate.
Quibus potiſſimū libris Plato de deo loqtur.
Quæ nomina deo a' Platone indita.
Non modo ſententiis, ſed etiam uerbis Platonis uti doctiſſimos chriſtianorum.
De ſententia quadam Platonis in libro de legibus chriſtianæ fidei quamſimillima.
De conſonantia Platonicorum uerborum cū diuina ſcriptura.
Mentem cœli, ac terræ regem eſſe.
Ariſtotelem ſemper in diuinis adhæſiſſe Platoni. Cap. III.
¶Quàm inepte interpretetur aduerſari⁹ uerba Ariſtotelis ī pricipio de cœlo, & mūdo.
Pythagoreos cuncta uoluiſſe ternario numero terminari.
Quid ſit corporis proprium.
Lineam in unum diſtendi, ſupficiem in duo, corpus in tria.
Cur cuncta ſint tria, & præterea nihil.
Teſtimonium Ariſtotelis ex Pythagoreis de ternario.
Ariſtotelem ad ſenſibilia Pythagoreorum intelligibilia traduxiſſe.
Neq; Platonem, neq; Ariſtotelem laudandos eſſe, quod prædicarint, aut coluerint ueritatem, quia neuter eoꝝ ita de trinitate ſenſit, ut ad chriſtianorum acceſſerit ueritatem.
De gradibus diuinitatis, quos ſtatuit Plato.
Quid Plato libro. VI. de republica, de ſecunda trinitatis perſona locutus ſit.
Solem non eſſe uiſum, ſed uiſus cauſam, & ui ſu uideri.
De ſummi boni filio.
Platonem in epinomide uerbū Deū uocare.
De epiſtola Platonis ad Hermiam, & Heraſtum, & Coriſcum.
De libro Plotini de tribus perſonis.
Quid opinetur Plato opificē cauſam eſſe, mētem ſcilicet, quæ creator ſit.
Porphyriū teſte Cyrillo, ex Platonis ſententia aſſeruiſſe diuinitatem ad tres perſonas pro ceſſiſſe.
De Numenii ſententia de deo.
Amelium Platonicum Ioannis euangeliſtæ theologiā probare, quē barbaꝝ appellat.
Origenem, & Arrium non lectione Platonis, ut falſo aduerſari⁹ ſcribit, ſed praua ſcripturarum interpretatione in hæreſim lapſos.
Prauos interpretes errorum materiam etiam ex euangelio uenari.
Contra eos, qui baptizatum putauerunt non poſſe peccare.
Speciem quandam noſtræ religionis in Platone fuiſſe.
Quid Platonis lectio pſit homini chriſtiano.
Platonem ob id maxime poſſe laudari, quod quāpxime ad chriſtianā ueritatē accedat.
Cauſam cur Ariſtoteles de diuinis non tractauerit, eam eſſe, quod non uiderit illa poſſe demonſtrari.
Fidem a' Platone inter uirtutes primo loco poſitam eſſe.
Qui in ſeditione fidus ſit, eum omni uirtute præditum eſſe, fidemq; poſſe perfectam iuſtitiam appellari.
Non ſcientia, & ingenio ad ſummū bonum, ſed fide perueniri.
Non magis Platonem, quàm Ariſtotelē deorum poſuiſſe multitudinem.
Ariſtotelem in libro de cœlo plures deos expreſſe ponere.
Secundum Ariſtotelem cœlum, & ſtellas uiuere, & intelligere, & deos eſſe.
Ariſtotelem ſubſtantiam dicere intelligibilē, ſempiternam'q;
De ſubſtantiarum numero.
Motus cœleſtium corporum cenſeri ab aſtronomis quinq; & quinquaginta.
Platonem, Ariſtotelem'q; longe a' uulgari opinione colendorum deorum abfuiſſe.
Diſcretionē rerum naturalium ab intelligentiaꝝ diſtinctione pueniſſe. Cap. IIII.
¶Quid de entium productione Plato, atque Ariſtoteles ſcripſerint.
De cauſis, & earū numero, & de cauſa exemplari Platonis.
Ex decimo legum libro reprehēſione dignos eſſe, qui uel natura, uel fortuna res fieri aſſerunt. Deūq;, & mentē omniū cauſam eſſe.
Secundum Platonis ſententiam, q bonus eſt, eum inuidia minime tangi.
Quā ob cauſam Deus condiderit uniuerſum.
Homines licet non immortales, aut indiſſolubiles ſint, nunquam tamē diſſolutionis, aut mortis conditionem eſſe paſſuros.
Voluntatem dei, & bonitatem omnium rerū cauſam eſſe.
Conditorem in opificio mundi exemplar re-

ſpexiſſe ſempiternum.
Cur mundus ſit animal.
Platonem multa non coniecturis, ſed fidei ueritate aſſeuerare.
Ariſtotelem de fabrica mundi, & ſimilibus hoc ſolum dixiſſe, Deum, & naturam nihil fruſtra agere.
Platonem, Ariſtotelem'q;, ut de forma, ita etiã de materia tradidiſſe.
Ariſtotelem materiam, ut mundum, æternam poſuiſſe.
Principia rerũ platõica, materia, forma, & de°.
Nuſquam poſuiſſe Platonẽ materiam, & formam materialem rerum principia.
Informem materiam, ac primam a' Deo productam.
Quicquid ab immobili fit, immutabilẽ eſſentiam habere.
Primam materiam eſſe mediam inter generatum, & ingeneratum.
In Parmenide oſtendi materiam unum eſſe, & nihil omnino actu eſse, & diſſimilem ſimilitudinem cum prima cauſa habere.
Deum nihil rerum omnium eſse ratione excellentiæ, utpote unum ſuperſubſtantiale.
Materiam nihil omnium rerum eſse ratione priuationis, & ideo omnibus rebus deteriorem eſse.
Materiam ſententia Platonis, nõ ens potius, quàm ens eſse, & aliquo modo unius eſse participẽ, unius uero participatione omnia ſubſtantiam habere.
Formam inuiſibilem, & informem omnium rerum capacẽ, ac receptricem, & quaſi matrem eſse.
Falli eos, qui dicere Platonẽ exiſtimant materiam, & formam corpora animata, prius, quã mundus fieret, temere ſolita moueri.
Qualis fuerit prima materia, ſecũdũ Philonẽ.
Cur Plato diſtinxerit informem materiam a' generatione, & forma.
De origine mundi ſecundum Orpheum.
Secũdum Heſiodum infinitudinem primum omnium fuiſse.
Librum geneſeos de prima materia idem ſentire, quod ueruſtiſſimi philoſophi, & poetę ſenſerunt.
Principium entiũ, nec ab uno ente, nec a' multitudine eſſe ſumendum, ſed ab ipſo uno.
Materiã, & ideas a' primo creatore datas ſecũdo creatori ad rerũ ſenſibiliũ productionẽ.
Materiam ideo eſſe concauſam, quia potentia ens ſit eorum, quæ fiunt.
Deum ita materiæ impartiri eſſe, ut inſeparabilis ſit a' forma.
Materiam, & ſi ſecundum Platonem ſit æterna, deo tamen ab eo minime coæternam poni. Cap. V.
¶ Non uerũ eſſe, quod aduerſarius dixit, ſentire Ariſtotelem. quod ſcilicet mundus ex non ente ſimpliciter ſit productus ſola dei uoluntate.
Ariſtotelem negare omnino ex non ente ſimpliciter aliquid generari.
Generationem, & corruptionem ex cõtrario in contrarium fieri.
Omnia, quæ in tempore generantur ex ente quodammodo non ex omnino non ente produci.
Materiam hoc aliquid a' Platone nominari.
Ariſtotelem præbuiſſe hominibus ſuſpicionẽ quod creationem rerũ deo non tribuerit.
De æternis ſubſtãtiis, atq; immaterialibus, qd Plato, & Ariſtoteles ſenſerint.
Non conuenire ſecundum Platonem bonitati dei, quæ optime conſtituit, & probauit deſtruere licet id in ſua poteſtate ſit, In quo Plato maxime cum noſtra religione conſentit.
Aeternarum rerum nullam agentem cauſam ab Ariſtotele poſitam eſſe.
Ariſtotelẽ ſecundũ quorundam opinionem, ideo Parmenidem, & Platonem reprehendere, quod res æternas ex non ente ſimpliciter productas opinentur. Cap. VI.
¶ De anima quid ſenſerit Plato.
Quæ, & qualia ſint de anima inueſtiganda.
De motuum diuerſitate, & quatuor eorũ generibus.
De differentia eſſentiarum incorporearum.
Quæ ſit Platonis uia ad inqrẽdum de anima.
Ariſtotelem ex motu ad dei cognitionem ferri, & in motus ratione aliquãdo a' Platone diſcrepare.
Quales motus animæ tribuat Plato, & quæ ſint eorum nomina.
Ariſtotelem improprie dicere ſenſum, aut intelligentiam moueri, & pati.
Alexandrum Aphrodiſieum, & Auerroẽ unicum intellectum omnium poſuiſſe.
Participatione idearum eſſe omnia, atque appellari.
Probatio immortalitatis animę per diuerſa argumenta Platonis.
Ariſtotelem in ſecundo de anima rationibus uti Platonis.
Vniuſcuiuſq; rei tum bonum eẽ, tum malum, & rem quanq; proprio malo interire.
Quæ mala habeat anima, quibus deprauetur.
Animam uitio corporis perire non poſſe, qq̃

corporis mala ipſum corpus interimant.
Non modo Platonem, ſed etiam Ariſtotelem mundum animatum, & uniuerſum animal eſſe opinari.
Animam, ut ſenſibilibus, ac materialibus ſuperiorem, ita intelligibilibus, & immaterialib⁹ inferiorem eſſe.
Mentem hominis, cũ incorruptibilis ſit, etiam ingeneratam eſſe.
Prius animam eſſe, quàm corpus generetur, et Platonis, & Ariſtotelis ſentẽtia.
Quæ Plato de numeris, proportionibus, medietatibus, circulis, rectis lineis locutus animæ tribuit, non ita reprehendi ab Ariſtotele, ut quidam putant.
Ariſtotelem uerba quædã Platonis arguiſſe, quorum profundam ſentẽtiam probabat.
Subſtantiarum cœleſtium, ut nullum ſermonem, ita nullam uocabulorum rationẽ propriam haberi.
Vt Pythagoreos, ſic Platonem uelaminibus quibuſdam de diuinis locutum fuiſſe.
Non abſurde a` Platone circulum, aut rectam lineam animæ tribui.
De duplici uiuẽdi animę ratione.
Sentẽtia Thomæ Aquatis in laudẽ Platonis.
Male geſtoꝝ culpã hominẽ habere non Deũ.
Quanta ſit mathematicarum diſciplinarũ utilitas.
Quibus fabulis Plato interdum utatur.
Naturam diuinã bonoꝝ omniũ cauſam eſſe.
De animarum tranſitu in bruta animalia.
Quæ animæ in quæ corpora tranſeant.
Confutatio aduerſarii putantis Platonem ſentire animas brutoꝝ eſſe immortales.
Brutorum nõ animas dici, ſed uitas quaſdam & ſimulachra animarum.
De triplici animarum genere, & earum differentia. Cap. VII.
¶ Platonem dei prouidentiam non negaſſe.
Platonẽ ſacrificaſſe diis, & munera obtuliſſe.
A` deo initium eſſe ſemper ſumendum.
Platonem ſenſiſſe poſt mortẽ præmia bonis, & pœnas malis paratas.
Socratem malignitatẽ naturæ, uirtute & philoſophia ſuperaſſe.
Difficile eſſe explicare, quid Ariſtoteles de diuina prouidentia ſcripſerit.
Quo modo Alexander Aphrodiſiẽſis de prouidentia dei, ex Ariſtotelis ſententia locutus ſit.
Quid reſponderit Alexander interroganti, an prouidentia per ſe ſit, uel per accidens.
Alienum a` diuina natura eſſe ꝑpter hominũ ſalutem aliquid agere.
Quid Plato de dei prouidentia ſcripſerit.
Cur multi de dei prouidentia dubitauerint.
Quo modo Plato eos conſolatur, qui ægre ſerunt bonis male eſſe, malis uero bene.
Naturam diuinam omnia perfectiſſime noſſe, uelle optime omnia a` ſe producere.
Deum, qui uniuerſum mundum regit, partes quoq; neceſſario procurare.
Nullam rẽ bene agere, qui negligit minima.
De arbitrii libertate.
Platonem cum Dauid propheta quibuſdam in locis conuenire.
Singula ad uniuerſi ſalutem ordinata eſſe.
Iacturam partium, quæ toti conferat, non eſſe iacturam.
Neminem ſibi ſoli eſſe natum, ſed uniuerſo.
Platonicos hoc maxime obiicere Ariſtoteli, ꝙ de prouidentia male ſenſerit. Cap. VIII.
¶ Quo modo Plato de fato locutus ſit.
Voluntatem humanam liberam eſſe, & neceſſitati fati minime ſubiacere.
Chaldæos omnia ſtellarũ motibus tribuere.
Libertatẽ arbitrii noſtri potius eſſe ſeruitutẽ.
Quam poteſtatem habeant ſuperiora in corpora humana.
Pulcherrima ſentẽtia Iamblichi Platonici de duabus animis.
Platonẽ duobus modis accipere prouidentiã.
Pulcherrima Procli ſentẽtia, quo modo Deus intelligat, & quod diuina cognitio neceſſaria non tollit rebus contingentiam, & propriam naturam.
Ariſtotelem nomine quidẽ fati uſum, ſed qd ipſum ſit, non dicere.
Concordiam partium mundi cauſam eſſe, qđ & locis, & temporibus diuerſis eadem ſæpe contingant. Cap. IX.
¶ Quæ ſit de principiis rerũ naturalium Platonis ſententia.
Parmenidem, & Meliſſum licet de ente intelligibili non phyſice, ſed theologice locuti ſint, tamen tanquam de naturalibus differẽtes ab Ariſtotele reprehendi.
Cur Ariſtoteles contra animi ſententiam aduerſus antiquos ſcripſerit.
Quo modo intelligatur, quod Plato naturalium rerum principia in figuras planas reſoluebat, & lineas.
Argumentum Ariſtotelis non ualere cõtra ponentes figuras naturales non mathematicas.
Secundum Platonem principium principiorum Deum noſſe, & cum hominẽ, qui deo cariſſimus ſit.
Ariſtotelem de principiorũ dubitatione cum

Platone conſentire.

Philoſophos ueteres non ita audaces fuiſſe, ut
rerū oīum tenere ſe cauſas exiſtimarint.

Tandiu ſeruāda doctorum inuenta, donec in/
ueniātur meliora. Cap. X.

¶ De Parmenidis, & Meliſſi ente intelligibi
li, non phyſice, ſed theologice diſputato.

Verſus Parmenidis de uno ente infinito.

Eiuſdem uerſus de ente finito.

In ente ītelligibili ueritatem eſſe. In rebus na/
turalibus homines falli.

Res naturales opinabiles potius appellandas
eſſe q̄ ſcibiles.

Verſus Parmenidis de elementis rerum.

Meliſſi uerba de entis immobilitate.

Diſputationem immaterialis & ſimplicis en/
tis ad phyſicum non pertinere.

Ariſtotelem undecimo diuinarum rerum cū
Parmenide & Meliſſo ſentire. Cap. XI.

¶ Epilogus libri ſecundi. Cap. XII.

## LIBER TERTIVS.

¶ Argumentis, quibus tanquā ex opinione
Ariſtotelis uſus eſt aduerſarius, ſeparatim re
ſpondendum eſſe, id'q; ſcholaſtico, & dia/
lectico more faciendum, ſepoſito omni or/
natu, atq; artificio orationis. Cap. I.

¶ Plures a' Platone conſtitui deos eo ordine,
ut ſecūdus a' primo, tertius a' ſecundo, & re
liqui deinceps procedant, non modo con/
ſentaneum eſſe naturæ, ſed etiam Ariſtote/
lis, & aliorum nobilium philoſophorū ſen
tentia conſtare.

Auicennam affirmare a' prima intelligentia ſe
cundam duntaxat prodire, illam uero ꝓdu/
cere tertiam.

Creaturā creare duplici modo intelligi poſſe.

Omnia ſecundum Proclum a' prima cauſa ꝓ/
duci, & primam cauſam ipſum bonum eē,
& quicquid a' ſecūdis ꝓducitur cauſis ma/
gis a' prima produci. Cap. II.

¶ Poſitionem Platonis de primo deo nō uer
bis tantum contineri, ut aduerſarius ait, ſed
re ipſa conſtare, ꝯfirmari'q; ratione, & ſan/
ctorum authoritate. Cap. III

¶ Cultum latriæ, quem Plato ſtatuiſſe uidet'
ſuis diis, etiam ab Ariſtotele probari, q̄quā
neuter ſua opinione id fecerit, ſed uſu com/
muni.

Latriæ nomen in uſum ſpecialem diuini cultus
fideles tranſtuliſſe, cum apud gentiles nō
religionem, ſed durius quoddā ſeruitutis ge
nus ſignificaret.

Multa uocabula alioquin cōmunia, a' noſtris
ad aliquem ſpecialem uſum eſſe tranſlata.

Ideo morti addictum Socratem, quia commu/
nem religionē negligere putabatur.

Ariſtotelem mortuo Socrate, in Macedoniam
migraſſe, ne illis bis in philoſophiam peccā
di occaſionem præberet. Cap. IIII

¶ Platonem ſub nomine Iouis unum, & pri/
mum Deum coluiſſe.

Iouē enim Optimum Maximum, & patrē deo
rum omnium ueteres dixerunt.

Authoritate Pythagorę, & Varronis illum Io
uem colere, qui unum Deum ſolum ſine ſi/
mulachro colit. Cap. V.

¶ Falſum eſſe, & ſane' impiū, q̄d aduerſarius
aſſerit Platoni, quia ſecundos, & tertios co
luit deos, ſerpentes etiam, & alia monſtra
colere debuiſſe, cum quæuis creatura in infi
nitum diſtet a' creatore.

Creaturam ad creatorē reſpectus bifariam in/
telligi poſſe.

Deum nō quatenus infinitæ ſimpliciter poten
tiæ eſt, creare, ſed quatenus ſua potentia cō
menſuratur rei creandæ.

Non ratione ſimpliciter infiniti, ſed termini
ſui creaturam unam ab altera magis, aut mi
nus a' ſuo creatore diſtare. Cap. VI.

¶ Non modo Platonem, ſed etiam Ariſtote
lem dæmones coluiſſe, non quales nūc dia/
bolos dicimus, ut aduerſari⁹ putat, ſed natu
ras quaſdā aereas diis ignobiliores, homini
bus uero nobiliores.

Homerum ſiue beneficio naturæ, ſiue a' Moy
ſe propheta edoctum lapſum luciferi, quem
Atam appellat, deſcripſiſſe. Cap. VII.

¶ Nō modo Platonē, ſed etiā Ariſtotelē q̄dā
ſumpſiſſe a' poetis, nec id uitio dādum eſſe.

Quæ recte, honeſte'q; a' poetis dicta ſunt, hæc
obſeruari Platonem iubere, quæ uero turpi
ter ficta ſunt, ueluti peſtem uitari.

Cenſuiſſe Platonem poetas ciuitate pellēdos
eſſe. Homerū etiā aliquādo reprehendiſſe.

Omnem fere' theologiam Platonem ex ſa/
cris literis Ambroſii, Auguſtini, Cyrilli, &
Euſebii ſententia, ſumpſiſſe. Cap. VIII.

¶ Minime reprehendendum eſſe Platonem,
ſi uel fingit aliqua ſe accepiſſe a' muliere, q̄d
in dialogis licet, uel uera refert, cum mulie/
res etiam conſtet multa diuinitus poſſe re/
ferre. Cap. IX.

¶ Falſo' argumentari aduerſariū cœleſtia cor/
pora, ideo coli ab homine nō debere, quia
ſecundū Ariſtotelem corpora cœleſtia ad
finem ſunt, homo uero ſit finis. cum cōſtet
Ariſtotelē in ſexto ethicorum, cœleſtia cor/
pora longe hominibus anteferre, Eundem

In libro de mundo ad regem Alexandrum diſpoſitionem totius orbis ad primam cau/ ſam referre.

Ariſtotelis ſententiā id corpus, qđ prope Deū eſt, dei uirtute maxime frui.

Rē alterā duob⁹ modis ad alteram ordinari.

Cœlum ſecūdum Ariſtotelem eſſe animal im/ mortale, atq; diuinum.

Alterū altero nobilius eſſe, aut ſua forma, aut ſuo inuicem reſpectu.

Finem biſariam accipi, aut perfecti'ue pro bo/ no, & appetibili, quo perficitur id, a' quo ap petitur, aut effectiue pro effectu, quo homo, aut equus, aut arbor, aut tale quid eſt, quod effectum eſt.

Finem item in rebus naturalibus accipi, aut p ſe ratione effecti operis, aut ad aliud, ad qđ ſcilicet refertur.

Non eſſe inconueniens finem duplicem, aut multiplicem eſſe eiuſdem numero, ratione diuerſa.

Cœlum ordinatum, quidē ad hominem eſſe, ſed ut ſuperius, non ut inferius.

Hominem cœlo nobiliorem eſſe, nihil aliud eſt dicere, q̄ id poſtq̄ hominē generauit, no bilius eſſe ſe ipſo non dum hoīe generato.

Cum duplex ſit finis, quem, & cui, hominē qui dem finem eſſe cui, nam finis quem cœleſti um homo eſt. Cap. X.

¶ Falſum eſſe, quod aduerſarius aſſerit, uelle Ariſtotelem, ut primus motor nullo modo ſit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primum mobile immediate effecti ue. Id'q; probari Auerrois, & aliorum expo ſitorum ſententia.

Solutio ſeptē argumētoꝝ aduerſarii. Ca. XI.

¶ Confutatio & ſolutio alterius argumenti, quo aduerſarius arguit primum mouētem eſſe uitam optimam, & uitam eius eſſe totā ſimul, cæterarum uero intelligētiarum mi/ nime totam ſimul eſſe, ſecundum Ariſtote lem, quod falſiſſimum eſt, & ideo ipſas ītel ligentias non eſſe æternas.

Intelligentias omnes ſecundū Ariſtotelis ſen/ tentiam æternas eſſe, nec ſucceſſionem ul/ lam pati. Cap. XII.

¶ Falſum eē, quod Ariſtoteles, ſicut aduerſari us refert, dixerit omnia ex nihilo a' Deo pro ducta. Atqui Platonem uere ſenſiſſe primū principium, non per ſe ipſum, ſed per alteꝝ creaſſe mundū, quod religioni noſtræ con ſentaneum eſt, quæ uult omnia per filium a' patre creata eſſe. Cap. XIII.

¶ Qui īterpretati ſūt apud Ariſtotelem Deū non uitam, ſed animal eſſe, haud male inter pretatos eſſe, ut aduerſarius putat, ſed bene, excuſandum'q; potius eſſe ī ea parte Ariſto telem, ut Thomas exiſtimat, q̄ damnandū, ut cenſet Albertus. Cap. XIIII.

¶ Myſteriū trinitatis neq; ad Platonem, neq; ad Ariſtotelem referēdum eſſe, Siqua tamē apud hos philoſophos eius rei ſignificatio eſt, eſſe potius apud Platonem.

Impoſſibile eſſe trinitatem naturali rōne co/ gnoſci, ſed dūtaxat ſacris authoritatib⁹ pro bari poſſe.

De ueſtigio quo modo a' theologis accipiať, & quid ſit.

Quæ ſit inter ueſtigiū, atq; imaginē differētia.

Probari aliquid per effectum biſariam poſſe.

Cum Paulus dicit inuiſibilia dei cognoſci ex rebus creatis, unitatem Dei intelligere, non trinitatem. Cap. XV.

¶ Platonem teſte Auguſtino, patrē & uerbū in unitate eſſentiæ ſtatuiſſe. Eundem ſecun dum Thomā appropriata diuinis perſonis intellexiſſe, ſacris literis in Ægypto edoctū, Tres etiā ſubſtātias realiter diſtinctas ad eū referri, quē Porphyri⁹ eſt ſecutus. Ca. XVI.

¶ Falſum eſſe, qđ aduerſari⁹ inquit, ueſtigiū ſatis eſſe ad trinitatis cognitionē, id'q; & ra tione, & ſanctoꝝ authoritate oſtendi.

Aduerſarium manifeſte ſibi cōtradicere, cum hominem poſt peccatum per fidem potius, q̄ per ueſtigiorum cognitionem intelligere trinitatem uelit, & tamen Ariſtotelem, qui fide caruit, dicat per ueſtigia trinitatem co/ gnouiſſe. Cap. XVII.

¶ Falſum eſſe, quod ait aduerſarius tres dimē ſiones corporis realiter diſtictas facere unū ſine compoſitione, & dimēſiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionē ducere, quàm animę diſtícta, eadem'q; unita ratio. quod & rationi, & ſanctiſſimorum uirorum authoritate repugnat. Cap. XVIII.

¶ Confutatio, ac ſolutio multoꝝ, quæ aduer/ ſarius collegit, ut oſtēderet Ariſtotelem tri nitatis diuinæ cognitionem habuiſſe, cum id principiis eius ſit plane' contrarium.

Formam, quæ nō niſi in materia eſſe poteſt, ſe cundum Ariſtotelem communicari pluri/ bus eiuſdem ſpeciei indiuiduis poſſe, formā autem, quæ in materia non eſt, cōmunicari non poſſe. Item plures fore motores, ſi plu/ res eſſent mundi, nō autem poſſe diſtingui numero niſi materiam habeant.

Secūdum Ariſtotelem cauſam multiplicatio/ nis indiuiduorum duntaxat eſſe, ut ſpecies conſeruetur.

Principium primum, & unum eē plene perfe/

ctum, & ſua ipſum ratione ſufficiens.

De triplici uſu articuli apud græcos.

τἀγαθὸν in principio moralium Ariſtotelis ipſum bonū potius, q̃ ſummum bonum interpretandum eſſe.

Falſo dici nō aliud eē naturā, q̃ deū. Ca. XIX.

¶ Confutatio, & ſolutio octo argumētorum aduerſarii, quibus demōſtrare ſe putat, Ariſtotelem uoluiſſe mundum ex nihilo eſſe productum.

Sententia Ariſtotelis nō modo ex nihilo productum eſſe mundum, ſed nullo modo eſſe productum.

Apud Ariſtotelem pro principio haberi, nihil fieri ex nihilo.

Mundum eſſe ingenitum, ſempiternum, & neceſſarium ſecundum Ariſtotelem.

Auerroē aperte tenere, ꝙ ex nihilo nihil fiat, & contrarium tenentes reprehendere.

Auicēnam ab Auerroe reprehendi, ꝙ ex nihilo aliquid fieri poſſe contra philoſophorū ſententiam exiſtimauerit.

Alberti ſententia nō poſſe a' principiis Ariſtotelicæ diſciplinæ accipi productionem reꝝ ex nihilo, quod etiā Ericis, & diui Thomæ ſententia confirmatur. Cap. XX.

¶ Confutatio & ſolutio argumentorum aduerſarii, quibus oſtēdere nititur ſecundum opinionem Ariſtotelis mundum produci, et depēdere ex prima cauſa, nō natura, aut ulla neceſſitate, ſed libera Dei uoluntate.

Aduerſarium nec uerbis Ariſtotelis, nec ullo dicendi modo illius uti.

Ariſtotelem, & Auicennam ſecundum ſententiam Scoti, ſtatuiſſe Deum neceſſario ſe habere ad omnia exteriora.

Rationes philoſophorum, quas adducit Scotus ad probandum Deum agere ex naturæ neceſſitate, quod etiam Ericis Caudauēſis authoritate probatur, & Alberti magni.

Sentētia diui Thomæ noluiſſe Platonē mundum a' Deo creatum, ex materia præexiſtente, ut aduerſarius putat. Caput. XXI.

Platonē optime diſſeruiſſe de animæ immortalitate, ita, ut ſecūdum Albertum rationes eius paucis mutatis, demonſtrationes uideri poſſint. Ariſtotelem uero ſecundū Themiſtium, Alexādrum, Auerroem, & alios, aut unicam eſſe animam omnibus ingenerabilem, & incorruptibilem ſenſiſſe, aut primum Deum eſſe intellectum agentem, qui illuceat omnibus, & ſeparabilis, atq; īcorruptibilis ſit, animam uero humanam generari, atq; corrumpi.

De uehiculo animæ quid Plato ſenſerit.

Solutio argumentorum aduerſarii, quibus probare nititur Ariſtotelem animæ immortalitatem poſuiſſe.

Incorruptibilem intellectum trifariam accipi poſſe.

Quo modo intelligatur illud Ariſtotelis ſeparari hoc ab hoc, tanq̃ perpetuum a' corruptibili.

Reprehēſio aduerſarii, ꝙ neminem dicat Ariſtotelis ſentētiā intellexiſſe ſe uno excepto.

Quæ de compoſitione animi ex ītellectu poſſibili, & agente eſſentialiter, & de compoſitione intelligentiarum ſimiliter ſcribit aduerſarius tanquam primus earum rerum inuentor, hæc ab Auerroe primo ſcripta eſſe.

Argumēta, quibus hæc probare nititur aduerſarius, & eorum cōfutatio, ac ſolutio.

Vnanquāq; ſubſtantiam abſtractam eſſe ſine materia, actionem'q; eē puram ſine ulla potentia adeſſe contra aduerſarii ſententiam.

Nullam formam abſtractam eſſe compoſitā.

Nullam eſſe diſtinctionem in ſubſtantiis ſeparatis niſi ītellectum, & proinde nullam eſſe diuerſitatem partium eſſentialium componentium.

Licet diuus Thomas ītelligentias citra primā dicat compoſitas eſſe ex eſſentia, & eſſe, aut ex potentia & actu, nō tamen intelligendū cōponi eas ex materia, & forma. Ca. XXII.

¶ Confutatio aduerſarii dicētis plura eiuſdē ſpeciei indiuidua eſſe poſſe in ſubſtātiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili ſecūdum Ariſtotelem. Cap. XXIII.

¶ Confutatio alterius partis, in qua aduerſarius dicit, q̃ſi ex Ariſtotelis opinione, quem admodum in ſubſtantiis corporeis, quædā formæ totam materiam perficiūt, ita, ut nō niſi unum indiuiduum ſit in ſpecie, quædā autem non totam perficiūt, ideo'q; plura in eadem ſpecie indiuidua ſunt, ſic in mundo quoq; eſſe intelligibili. Cap. XXIIII.

¶ De tribus erroribus aduerſarii, ꝙ animas dicat indiuiduari per materiam, quam intellectum poſſibilem eſſe dicit, ꝙ animas indiuiduari ꝑ inclinatiōem ad corpora diuo Thoma authore, ꝙ eandem eſſe dicat compoſitionem ex eſſe, & eſſentia, quæ eſt ex materia, & forma.

Quid eſſentia ſit ſecundū Thomā. Cap. XXV

¶ Non eſſe culpandum Platonem, ut aduerſarius cenſet, ꝙ animum conſtitui dicat ex elemētis, & linea recta in circulum flexa, ex eodem'q; circulo duos produci, quorum ex altero ſeptem productos circulos naturæ animæ tribui. Cap. XXVI.

¶ Cōfutatio,

¶ Conſutatio, ac ſolutio trium argumentoꝝ aduerſarii, in quibus probare nititur, quaſi ex Ariſtotelis ſentẽtia, animam eſſe immortalem, atq; æternam parte poſt, Item eãdẽ cum corpore eſſe incipere, & tamen non incipere eſſe per generationẽ, ſed per creationem a' Deo ex nihilo.
Aduerſarium ſenſum Ariſtotelis in libro de anima conuertendo peruertere. non enim intellectum innaſci in corpore ab Ariſtotele ſcribi, ſed contingere, aut ſuperuenire, qđ in libro de generatione animalium dixit de foris ingredi. Cap. XXVII.
¶ Non eſſe reprehẽdendum Platonem, ut aduerſarius facit, ꝙ uel animã dixerit corporibus præexiſtere, quod etiã Ariſtoteles uidetur ſentire, uel ſcire hoĩs eſſe reminiſci.
Quo modo ĩtelligẽdũ ſit illud Ariſtotelis. Intellectũ eẽ ueluti tabulã raſã. Cap. XXVIII
¶ Falſum eſſe, quod aduerſarius affirmat, prouidentiam ſecundum Ariſtotelem, nõ modo uſq; ad lunam, ſed etiam ad ea, quæ inferiora ſunt, ſe extendere, etiam minima, atq; terreſtria.
Prouidentia quid ſit. Cap. XXIX.
¶ Mẽtiri aduerſarium de Platone, ꝙ nullam eſſe prouidentiam putauerit, ſed omnia fieri neceſſitatate ſtellarum.
Non ideo res neceſſario fieri, quia a' Deo præſcitæ fuerint. Cap. XXX.
¶ Impie dici ab aduerſario res nõ ideo eſſe futuras, quia Deus præuidit, ſed ideo Deum præuidere, quia futuræ ſint. Cap. XXXI.

LIBER QVARTVS.

¶ Platonem ab omni uoluptate mundum, intemeratum'q; fuiſſe.
Platonis uitam fuiſſe continentiſſimam.
Platonẽ copioſius omnibus, & melius de uirtute diſputare.
Poetas, & legumlatores a' Platone reprehẽdi, ꝙ aditum pateſecerint uoluptati.
Libros turpes a' pueris minime legendos.
Platonem tertio de repub. ad cõtinentiam iuuenes exicitate.
In quibus Plato Homerum arguat, ubi eum commendet.
Quales eſſe debeant ciuitatis cuſtodes.
Quæ fingenda ſint in pueritia, quæ non.
Cognoſcere uitia oportet, non æmulari.
Quare Marti ſit adiuncta in fabulis Venus, & plus licentiæ militibus, q̃ cæteris hominibus dari.
Qualem Plato principem uelit conſtitui.
Triplicem eſſe uoluptatem ſecundum Platonem, & uoluptatem eruditionis eſſe amoeniſſimam,
Platonem naturalem coniunctionem admittere, turpem deteſtari, & eam duntaxat maris & fœminæ cõiunctionem probare, quæ procreandę ſobolis gratia fiat,
Quo modo uenereis utendum ſit.
Singulis hoĩbus duos comites amẽtes eſſe.
Spei nomen communem eſſe ad timorem, & fiduciam.
De duplici genere uitæ, & iuſtos quidem eſſe feliciſſimos, uoluptati uero deditos eſſe miſerrimos.
Quibus officiis animus colitur, quibus uitiis corrumpitur.
Plus eſſe uoluptatis in temperantia, plus doloris in luxuria.
Homines uoluptatũ uictores eſſe felices, molles eſſe miſeros.
Non a' maribus ſolum, uerum etiam ab innuptis fœminis abſtinendum.
Concubitores maſculorum, & innuptarũ capite damnandos.
Adulterum impune a' uiro poſſe occidi.
Quales eſſe debeant obſtetrices.
Hominem luxuriæ deditum pecudi ſimilẽ eẽ.
Expetendam eſſe temperãtiam, ſiquis optet felicitatem.
Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari, a' uitiis retrahere.
De ortu, & incunabulis Platonis.
Socratis ſomnium de Platone.
Cur Plato in academiam locum inſalubrem, ac peſtilentem ſe receperit.
Quomodo ſit intelligendum mortem a' philoſopho expetendam eſſe
De duplici mortis genere.
Auguſtini de Platone præclarũ teſtimoniũ.
Platonem cœlibem, ac caſtum ſemper uixiſſe.
Platonem naturæ ſacrificaſſe, quaſi piaculum commiſiſſet, ꝙ liberos, non procreauerat.
De modeſtia, & grauitate Platonis etiam ab incunabulis.
Raro ſubridere, ridere nunquã uiſum eſſe Platonem.
Sine mercede Platonem docuiſſe.
Quam iræ pepercerit Plato.
De ſomno, & uigiliis Platonis.
Nocte ſurgendum ad res agendas.
Immodicum ſomnum & corpori, & animo obeſſe. Caput I.
¶ De amore, & eius differentia.
Amorem caſtum in ſacris literis celebrari.
Bonos recte, ſynceręq; interpretari, malos ne-

quiter.
Socratem reprobare Lyſiæ oratoris de turpi amore ſermonem.
Quo modo Phædrum amauerit Plato.
Qui ſit animus uere felix.
Qui non ſint beati, quãquam infelices, ac miſeri non ſint.
Animos poſt.x.millia annorum eodem, unde uenerint, redire.
Qualis ſit dialogorum forma.
Quibus perſonis ſoleat Plato ſententiam ſuã in dialogis explicandam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A definitione ſemper incipiendum eſſe.
De partu quodam amoris.
Labores, & pericula propter gloriam ſuſcipi.
Quæ ſit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis. Cap. II.
¶De communi uſu mulierum.
Vſum communem mulierum perdifficilem eſſe non ignoraſſe Platonem.
Quid optimum in republica, quid peſſimum.
Quo modo conducat Reſp. communicatio uxorum.
Ariſtotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Reſponſio ad argumenta Ariſtotelis.
Vnde labefactetur ſępenumero Reſp.
Platonem non multum in hac parte diſſentire ab Ariſtotele.
Ariſtotelem magis ſequi, quæ ſenſibus expoſita ſunt, Platonem, quæ intellectui.
Quo modo res, quæ aliena eſt, propria fiat.
Ciuitates nõ poſſe felices eſſe, niſi philoſophi dominentur.
Quo meliori natura ſit, eo peiorẽ fieri hominem, niſi recte inſtituatur.
Cur magnæ labes accidere ſoleãt ciuitatibus.
Platonem nõ in omnibus libris communem mulierum uſum probare.
Eundem non qualitatis, ſed quantitatis rationẽ unum accipere.
Quæ animalia unum habeant commune negotium.
Apud multas nationes rem uxoriam communem fuiſſe.
Maſſagetas cõmunibus uſos fuiſſe uxoribus.
Naſamones uſos communiter matrimoniis.
Thracum uirgines fuiſſe communes.
Brachmanes Perſarum ſapientes uxores communes habuiſſe.
Aethiopes nõ ducere uxores, ſed mulieres habere communes.
Troglodytarum & mulieres, & liberos communes eſſe.
Apud Romãos, & græcos uſum mulierum aliquando communem fuiſſe.
De uaria hominum conſuetudine.
Maſſagetas, & Indos patres occidere, & eſſe.
Nouercas apud Perſas priuignis nubere.
Apud Aethiopes infamẽ eſſe, ſiqs capitis reus e patria fugiat.
Quale præceptum dabant Lacænæ matres filiis in aciem proficiſcentibus.
Nonnullas gentes propalam coire.
Apud græcos turpe, & irreligioſum haberi, ſi quis matrem & filiam patri, & filio, uel duas ſorores, duobus fratribus matrimonio iũxerit. Cap. III.
¶Iniuſte obiici Platoni, quod ad uoluptatẽ, luxuriam'qꝫ iuuentutem hortetur.
Platonem fortitudinem ponere non modo in rebus horrendis, ſed etiam in uoluptatibus ſuperandis.
Oportere uiꝝ etiam in uoluptatibus exerceri.
De duplici genere timoris.
Malorum etiam notitiam haberi debere, ut uitari poſſint.
De liberis educandis.
Animos iuuenum facile quoſcunqꝫ mores imbibere, & pertinacius retinere. Cap. IIII.
¶Quo modo Plato mares, ac fœminas nudos exerceri uoluerit.
Minoem, & Lycurgum non minus mulieres, quàm uiros palęſtra exercuiſſe.
Cur uirgines debeant nudæ exerceri.
Quid recta educatio iuuenum boni afferat.
Gorgonis uxoris Leonidæ perpulchrum reſponſum.
De ſaltatione multa, & qꝫ ſaltatio ad matrimonia concilianda non parum conferat.
Rerum omnium ortum plurimum ualere ad frugem, ac finem commodum afferẽdum.
Qualis debeat eſſe iuuẽtutis cuſtos. Cap. V.
¶Falſo obiectam eſſe Platoni abrogatiõem legis Laiæ.
Platonis ſententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.
Quibus mulieribus, & quo modo Plato commiſceri uelit.
Quibus remediis uenus coerceat. Cap. VI.
De breuitate matrimoniorum, paucitate liberorum, & patrimoniorum tenuitate.
Qualem rempublicam Plato deſcribat.
Non minus, q̃ duos liberos procreandos eſſe.
An nouerca liberis ſuperducenda ſit.
Ante trigeſimum annum non eſſe ducendam uxorẽ, & ante decimumoctauum annum minime nubendum.
Ex connubio iuuenum debilem, atqꝫ imbecil-
lam

Iam prolem creari.
Interpretatio ſententiæ Ariſtotelis de matrimonio.
Cur opes improbet Plato.
Bonam non opulentã oportere eſſe ciuitatẽ.
Non poſſe eundem & ditiſſimum eſſe, & optimum.
Quantam deceat eſſe magnitudinẽ ciuitatis.
Ariſtotelis ſententia de magnitudine ciuitatis in repub. uitanda.
Nimium numerũ ordinem ſeruare nõ poſſe.
Immẽſum oportere eſſe agrum, qui militum quinq; millia alat.
Non minus ab Ariſtotele, q̃ à Platone aduerſarium diſſentire. Cap. VII.
¶ De Milciade, Cimone, Themiſtocle, & Pericle Athenienſium oratoribus.
Non modo bona agenda pro patria, ſed etiã bene agenda.
Qualem ſecũdum Platonem eſſe oporteat gubernatorem ciuitatis.
De duplici opera animo adhibenda.
Quibus uitiis Athenieſes periere.
Milciadem, Cimonẽ, Themiſtoclem, & Periclem nauali tãtũ induſtria Athenieſes exercuiſſe, terreſtres pugnas contempſiſſe. Cap. VIII.
¶ De ebrietate, quam cõceſſiſſe Plato uidet᷑, & q; nihil dignum effici poſſe exiſtimauerit ſine mathematicis diſciplinis.
Falſo calumniari aduerſariũ, q; Plato ſe Deũ fecerit.
Lycurgum de conuiuiis legem tuliſſe.
Sodalitates Catone quæſtore Romæ inſtitutas.
Platonem Eudemi teſtimonio primum diſtinguendi rationem comperiſſe.
Non ſtatim laudandum, aut carpendum eſſe quemlibet morem.
De eruditione liberali, atq; illiberali.
De duobus malis comitibus hominum.
Duo eſſe, ex quibus uictoria comparetur.
Vini auxilio facile animos perſpici.
Primum ſenſum puerorum eẽ uoluptatem, et dolorem.
Prudentiam uix in ſenectute percipi.
Quid proſint feriæ, & dies ſolennes.
Iuuentutẽ nõ poſſe corpore, & lingua qeſcere.
Cætera animantia ſenſu ordinis, inordinationis q; carere.
Cur Apollo, & Liber pater comites ſint celebritatum.
Chorus unde dicatur.
De cantus, & ſaltationis utilitate.
Plurimum intereſſe inter bona, beneq; agentem, & eum, qui bona amet, exercere tamẽ neſciat.
Non eſſe permittendum poetis omnibus modulis uti.
Quid ſenibus conferãt certaminũ exercitia.
Diuerſos ludos, diuerſis ętatib⁹ magis placere.
Quales ludorum iudices eſſe debeant.
Quare ludi, & modulæ ſint iuuenibus adhibendi.
Non licere poetis ipſorum arbitrio docere, ſed iudicum.
Quæ uulgo appellantur bona, non eſſe bona, niſi coniuncta cum iuſtitia.
Felicitatem cum iniquitate, & contumelia eſſe non poſſe.
Bonum omne iucũdum eſſe. Malũ anxium.
Hominem ſolum inter animantes ordinis ſenſum habere.
Iuuenes uſq; ad XVIII. annum abſtemios eẽ oportere.
A decimo octauo anno ad trigeſimũ modico uino utendum.
Aetati ſeniori pluſculum uini concedendum.
Quæ muſa ſit pulcherrima.
Rei naturam in omnibus perdiſcendam ei, q recte uelit iudicare.
Cur ſeniores muſicæ peritos eſſe oporteat.
Nihil bonum uideri poſſe abſq; bono gubernatore.
Qualem eſſe conuiuii magiſtrum oporteat.
Quibus deneganda ſint uina.
Quo modo ueteres in muſica iuuenes exercere ſint ſoliti.
Medicos aliquando uinum uſq; ad ebrietatem commendare.
Vſum uini militibus omnibus à Platone interdictum fuiſſe.
In procreatione liberorum uino abſtinẽdum.
Platonem uinum Deum furentem appellare.
Apud ueteres ineruditos habitos eſſe, qui muſicam ignorarent.
Cerimonias olim cũ ſaltatione inſtitutas eſſe.
Indos ſaltando ſolem ſalutare.
Æthiopes cum ſaltatione præliari.
Pythagoram plurimum muſicæ indulſiſſe.
Alexandrum Macedonem ex Timothei tibia uarie incitatum. Cap. IX.
¶ Platonem nequaquã tyrãnidem probaſſe, ut aduerſarius calumniatur.
Regis imperium à Platone probari.
Optimates labi in factioſos, quorum imperiũ ὀλιγαρχία dicitur.
Imperium in tyrannum lapſum ad regem artificio reuocari.
Qualis eſſe debeat bonus artifex ciuitatis.

Quid tyranni nomen ſignificet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.
Cur Plato unum principem uelit.
Summum imperium cum prudentia, modeſtia'q; coniunctum optimum reipublicæ ſtatum conſtituere.
Qualem tyrannum expetat Plato.
Platonem recuſaſſe Cyrenenſibus leges ferre. Caput X.
Iniuſte criminari Platonem, q̃ ſuas tãtum leges iuuentutem doceri uoluerit.
Quo modo Plato uoluerit iuuenes literis erudiri
Tardos ingenio ad eloquẽtiã aptos non eſſe.
Lyræ triennio uacandum eſſe.
Quo' ſpectent Platonis leges.
Omnia bona legẽda eſſe ſiue carmine ſcripta ſint, ſiue ſoluta oratione, ſiue etiam illiterata uoce tradita. Caput XI.
Inepte reprehẽdi ab aduerſario Platonem, quod ſcripſerit mathematicis erudiendos eſſe, qui diuini eſſe uoluerint.
Naturam ducem ſequentibus nihil magis opitulari ad cognitionẽ diuinorum, q̃ mathematicas diſciplinas.
A' contrario ad contrarium uiam ſine medio difficillimam eſſe.
Quales oporteat eſſe legum cuſtodes.
De arithmeticæ neceſſitate. Cap. XII.
Confutatio aduerſarii Platonem damnantis, quia peregrinos e' ciuitate pellẽdos cenſuerit.
Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.
Concedit Plato peregrinis XX. annorum habitationem in ciuitate, quam conſtituit.
Peregrinos omni immunitate donandos Plato exiſtimat.
Talem uoluit Plato ciuitatem, qualẽ Romani ſenatum. Cap. XIII.
Perperam damnari ab aduerſario Platonẽ ſuper cenſuum æſtimatione.
Quid ſit iuſtum inęquale ſecundũ Ariſtotelẽ.
De duplici æquali eiuſdẽ Ariſtotelis ſentẽtia.
Aequum in rerum inæqualium proportione conſiſtere.
Quæ inæqualitas ſit cauſa diſcordiæ.
De pecuniis quid Plato ſentiat.
Quod ſit optimum patrimonium.
Diſciplinas, & honeſta certamina diuitiarum cupiditate deſtitui.
Cupiditatem errorum omnium cauſam eſſe.
Pecunias tertium in bonis locum tenere.
Lacedæmonios tum defeciſſe, cũ ſpernere Lycurgi leges cœperunt.
Continentiam eſſe fontem fortitudinis.
Solonis uerſus contra diuitias.
Cur Numa Pompilius fictilib⁹ ſacrificauerit.
M. Curii præclara ſententia de diuitiis.
Ariſtotelis ſententia de diuitiis. Cap. XIIII.
Falſum eſſe, quod aduerſarius ſcribit ideo Græcos periiſſe, q̃a Platonis uſi ſint legib⁹.
Circulum quendam eſſe rerum humanarum.
Vt ſingulorum hominum, ita etiam nationũ certam ætatem eſſe. Cap. XV.
Aduerſarii magnam eſſe inconſtantiam, q̃ Platonem uituperet, quem aliquando ſummis laudibus extulerit. Cap. XVI.

## LIBER QVINTVS.

Procemiũ, in quo pollicet' author ſe ex infinitis pene' erroribus, quos aduerſarius in libris legum Platonis interpretandis commiſit, ſe quoſdam magis inſignes notaturum. Caput I.
Reprehẽſio, & emẽdatio unius, & quadraginta errorũ aduerſari, quos in primi libri interpretatione maximos commiſit.
Præclara Platonis ſententia, q̃ in rep. bonis legibus potius reconciliandi ſint mali, q̃ ſecuri feriendi.
Bellum pacis gratia fieri, pacẽ per ſe ipſam expeti, atque optari.
Fortitudinem non modo aduerſis, ſed etiã ſecundis rebus reſiſtere.
Cum maiori dedecore uinci, qui a' uoluptate ſuperatur, q̃ qui a' dolore. Cap. II.
Reprehenſio, & emendatio uigintinouem inſignium errorum in interpretatione ſecũdi libri legum. Cap III.
Reprehenſio, & emendatio undecim magis inſignium erroꝝ in interpretatione tertii libri legum, Cap. IIII.
Reprehẽſio, & emendatio quatuordecim magis inſignium errorum in interpretatione quarti libri legum. Cap. V.
Reprehenſio, & emendatio uigintinouem magis inſignium errorum, quos in quinti libri legum interpretatione aduerſarius magis inſignes commiſit.
Quo modo amicitiæ & gratæ, & firmæ Platonis ſententia conſtituantur. Cap. VI.
Reprehenſio, & emendatio duodeuiginti magis inſignium errorum, quos idẽ in ſexti libri legum interpretatione commiſit.
Diæta quid ſit, & quo modo ab aduerſario interpretetur. Cap. VII.
Reprehenſio, & emẽdatio unius & triginta magis

ta magis inſignium errorum, quos idem in ſeptimi libri legum interpretatione commiſit. Cap. VIII.

¶ Reprehenſio, & emendatio duodeuiginti magis inſignium errorum, quos aduerſarius in octaui libri legũ interpretatiõe cõmiſit.

Qui fructꝰ ruſtici a Platone nũcupẽt. Ca. IX.

¶ Reprehenſio, & emẽdatio tredecim magis inſignium errorum, quos aduerſarius in noni libri interpretatione cõmiſit. Cap. X.

¶ Reprehenſio, & emendatio trium magis inſignium errorum, quos aduerſarius in decimi libri interpretatione cõmiſit. Cap. XI.

¶ Reprehenſio, et emẽdatio ſeptendecim magis inſignium errorum, quos aduerſarius in undecimi libri interpretatione commiſit.

Perquam pia Platonis ſententia de cultu parentum. Cap. XII.

¶ Reprehenſio, & emẽdatio tredecim magis inſignium erroꝝ, quos aduerſarius in duodecimi libri legum interpretatione commiſit. Cap. XIII.

¶ Reprehenſio, & emẽdatio uigintiquatuor magis inſignium errorum, quos aduerſariꝰ in tertiidecimi libri legum interpretatione commiſit. Cap. XIIII.

## LIBER SEXTVS.

¶ Prooemium libri, in quo continetur, ꝙ Plethon Conſtantinopolitanus contra Ariſtotelis ſententiam, naturam & artem aſſeruerit omnia cõſulto agere, & argumẽta Theodori Theſſalonicenſis aduerſus ipſum Plethonem. Cap. I.

¶ Licet de natura & arte utrũ conſilio agant, magna inter Platonem, atq; Ariſtotelẽ eſſe diſſenſio uideatur, tamen ſiquis diligentius animaduerterit, eos nihil ſere inuicẽ diſcrepare cognoſcet.

Quod natura alicuius cauſa agat inter Platonem, atq; Ariſtotelem conuenire.

Naturam non eſſe primam rerũ cauſam ſecundũ Platonem, ſed eſſe aliam cauſam natura priorem, & longe nobiliorem.

Aliquid tẽdere ad finem duobus modis dici.

Naturam cauſam eſſe inſtrumentalem.

Vnde oriatur perdifficilis illa, & perobſcura quæſtio de ideis, & in quo maxima ſit inter Platonem & Ariſtotelem differentia.

Non ideo exiſtimãdum nullum in arte conſilium eſſe, qa habitus ſit factiuus nõ actiuus.

Quę ſit inter agere & facere differentia.

Ea, quæ ad artis finem pertinent, & genere cognita eſſe poſſe, & ſpecie. quæ autem genere cognita ſunt, eadem ſpecie quoq; cognita eſſe poſſe.

Ars quid ſit ſecundum Ariſtotelis ſentẽtiam.

Non de quibuſcũq; artibus affirmare Ariſtotelem, ꝙ non conſultent, ſed de iis duntaxat, quarum ſubiecta ſunt certiora.

Quo modo intelligendus ſit Ariſtoteles, quando dicit artem non uti conſilio.

Ab iis, qui Ariſtotelem negant uelle artẽ cõſilio uti, debilitari argumentum illud ipſius Ariſtotelis, quo probare nititur naturã alicuius cauſa agere.

Quod ſit naturæ conſilium.

Cõſilium duplex eſſe, alterum'q; ad theologũ, alterum ad moralem philoſophum pertinere. Cap. II.

¶ Quibus rationibus Georgius Trapezuntiꝰ oſtendere conetur falſum eſſe, quod ſupra dictum eſt, per eos, qui Ariſtotelẽ negant uelle artem cõſilio uti. debilitari argumentum ipſius Ariſtotelis, quo oſtendit naturã alicuius cauſa agere.

Cur motus fuerit Georgius ad ſcribẽdum contra authorem.

Authorẽ perlibẽter audire eos, a qbus diſcere aliqd poſſit etiã ſi ſint paꝝ amici. Cap. III.

¶ Confutatio eius rationis, qua aduerſarius dicit aliud eſſe aliquid ratione agi, aliud alicuius cauſa agi, cum ratio ipſa nihil aliud poſſit eſſe, quàm cauſa.

Quod alicuius cauſa agitur, non ratione ſolũ humana, ſed etiam naturali agi poſſe.

Duplicem eſſe rationem, alteram, quæ menti tribuitur, alteram, quæ naturę.

Ariſtotelem, & ſi conſilium naturæ nõ nominet, rationem tamen expreſſe fateri, qua naturaliter oĩa perfici exiſtimat.

Sententia ipſius Ariſtotelis rationem finẽ eſſe, cuius cauſa agitur, non materiam, ut aduerſarius ſentit.

Cauſas ſecundum Ariſtotelem eſſe quatuor, Rationem uero unam eſſe cauſam finalem ſeu formalem. Cap. IIII.

¶ Cõfutatio alterius rationis aduerſarii, qua dicit naturam nihil conſultare, quanquam alicuius cauſa agat, cũ longius ſe extẽdat alicuius cauſa agere, quàm conſultare.

Conſilium modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum ſententia doctiſſimorũ uirorum referri.

Platonicos naturam non ſua intima facultate uel agere, uel cõſultare, aſſerere, ſed hæc mẽti tribuere, ſiue intellectui exteriori.

Rationem conſultandi exteriorem in natura, etiam ab Ariſtotelicis non tolli.

Impie damnare Georgium eos, qui in deo cõſilium eſſe dicunt, cum ſanctiſſimi noſtrę religionis uiri contrarium & ſentiant, & prędicent. Cap. V.

℄ Confutatio alterius partis, in qua aduerſarius inepte fatetur, Ariſtotelem conſultare artem uoluiſſe, cum potius Ariſtoteles exẽplo artis non conſultare naturam conetur oſtendere.

Quod Ariſtoteles ſenſerit cõtra aduerſarii ſententiam, artem non conſultate, omnium ex poſitorum ſuorum ſententia comprobari.

Per authorẽ concordare potius inter ſe utrũq; philoſophum, quàm ut alterum reprehẽdere conetur. Cap. VI.

℄ Reſponſio ad interrogationẽ Georgii utrũ mens, & natura idem ſint. Vbi hæc longe inter ſe differre latiſſime declaratur.

Confutatio eius argumenti, quod affert Georgius naturam, ſi inſtar inſtrumenti, moueretur, & moueret, neceſſario prius actu eſſe oportere. Cap. VII.

℄ Duplicem eſſe naturã agentem, Themiſtii, & aliorum peripateticorum authoritate.

Authoritate Simplicii, & Procli probari naturam cauſam inſtrumentalem eſſe.

Aliis placere ſimplicia corpora per ſe moueri, & in ſe principium motus cõtinere, aliis nõ per ſe, ſed ab alio, & extrinſecus moueri.

Formam quamuis non ſit principiũ unde motus, eſſe tamen principium ut finis, & cuius gratia agitur, quod proprie principium eſt.

Duobus modis dici rẽ naturalem. Cap. VIII.

℄ Epilogus libri, quo oſtenditur nõ recte diſſuadere Georgium a` lectiõe Platonis, quẽ alioquin omnes latinæ linguę doctiſſimi uiri longe cæteris omnibus philoſophis anteponunt. Caput. IX.

FINIS

# BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER PRIMVS.

Quæ cauſa authorem ad ſcribendum impulerit.
Confutatio de tribus uitiis obiectis Platoni, imperitia, diſcrepantia a' chriſtiana religione, & uitæ turpitudine.
Reprehenſionem Platonis fidei Orthodoxæ magnum detrimentum afferre.
Cur a' noſtris doctoribus in primis Platonis teſtimonia citentur.
Detrahentes Platoni infidelium impietatem adiuuare.
Noſtræ ætatis latinos pauca habere Platonis opera, & raro ea legere.
Maiores noſtros Platonem omnibus philoſophis præpoſuiſſe.
Qui ſit ordo, & ſeries totius operis.

Caput Primum.

NCIDIT NVPER IN MANVS NOSTRAS LIBER quidam, qui Platonis, atq; Ariſtotelis comparationem pollicebatur. Eum mox libenter, auide'q; amplexi, poſthabitis cæteris rebus, incredibili deſyderio legere orſi ſumus. Sperabamus enim fore, ut utriuſq; philoſophi, ſiue de rebus naturalibus, ſiue diuinis, ſiue iis, quæ ad mores pertinent, ſiue ad differendi rationem, quã uocant logicen, expoſitionẽ aliquã, comparationem'q; inueniremus, quomodo inuicem duo ſummi uiri aut conueniant, aut diſcrepent, quibus id rationibus probetur, & utrum prima, an ſecunda ſubſtantia potior ſit, quid apud Ariſtotelem materia, & forma, quid apud Platonem magnum, et paruũ, quo pacto entelechia motui, quo per ſe anima mouetur, conueniat, An formæ aliquæ ſeparatæ ſint, an prorſus inſeparatæ, q; ſi ſeparatæ ſunt, utrum per ſe ſubſtent, an in ſecundis animi conceptibus poſitæ ſint. Tum quomodo equiuoce, quomodo uniuoce ens de entibus prædicetur, ut ratio illa diuidendi, quam Plato philoſophiæ ſepem appellat, idem cũ demonſtrandi ſciẽtia ſit, an diuerſum. An mũdi hæc compago ingenita, atq; æterna, an genita, fluxa'q; ſit, an uero & genita ſimul, & ingenita, atq; æterna, & quomodo genita, quomodo ingenita, tum hæc, tum anima dici poſſit. Vtrum præterea deus ipſius ſubſtantiæ, an duntaxat motus naturalium rerum cauſa ſit, atq; opifex. Quintum'ne ſimplicium corporũ dici cœlum oporteat, an unum ex quatuor, quis præterea ultimus hominum finis cenſeri debeat, uirtus'ne, atq; honeſtũ, an ſciẽtia cõtemplandi. His, aliis'q; huiuſmodi ſummoꝝ philoſophorum opinionibus, ne in ſingulis immoremur, plenum fore librum exiſtimabam. Hoc enim ueteres pleriq; tum græci, tum latini fecere, Platonis alii, Alii Ariſtotelis rationibus fauentes, & hæc quidem probantes, illa refellentes. Fuerunt etiam qui conuenire inter ſeſe duos philoſophos ſummo ingenio nixi ſunt oſtendere, ut apud græcos in pleriſq;, Simplicius fecit, apud latinos, facturũ ſe pollicitus eſt Boetius, an impleuerit, neſcio. Nullum enim tale illius opus, ætate noſtra, uenit in lucem. Exiſtimabã itaq; authorem huius libri, quo ſibi gloriã apud poſteros compararet, & doctrinã ſuã, ingenium'q; oſtentaret, hoc idem feciſſe, & uel conciliaſſe inter ſeſe, duorum philoſophorũ opiniones, uel alteri inhærentem, quibus ad id rationibus duceretur, explicaſſe. Quod ſi præferendas Ariſtotelis opiniones, Platonis uero contẽnẽdas, exiſtimaret, cauſam eius rei demonſtratione, ut par erat, ac neceſſariis rationibus, expoſuiſſe. Lætabar itaq; ea ſpe, mirum in modũ, & librũ ſingulari quadam auiditate legebam. Quãuis enim, in ipſo fere' primordio iurgiis, ac maledictis plenus occurreret, id tamen æquo animo patiebar, ſperãs fore, ut quod optabam, progreſſu tẽporis appareret. Iam uero, ubi perlecto libro, pro theſauris, quos ſperabã, carbones (ut dici ſolet) inueni, & deſyderio fruſtratus, nihil animaduerti prçter cõuitia, & ꝯtumelias, & iurgia in Platonẽ. his enĩ dũtaxat, erat liber ille refertus, inſtar ueteris comœdiæ, immo, ut plane' oẽs, quæ unq̃ fuerunt, comœdias excederet, obſtupui uehementer tãtæ rei nouitate attonitus. Neq; enĩ fieri poſſe exiſtimaſſem, ut tale opus in lucẽ unq̃ prodiret, Aut quiſq̃ ex omni hominũ genere, tam aperte & ueritati, & cõmuni omnium ſententiæ cõtradicens, non modo nõ erubeſceret, ſed potius quaſi præclaro quodam inuento gloriaretur, & more galli ignobilis, ut Plato inqt, a diſceptandi certamine diſſiliẽs caneret, geſtiret, ſe'q; ipſum circũſpiceret. Quippe Ariſtotelẽ,

cui Platonem comparat, extollit laudibus, quod quidẽ reprehẽdi nõ poteſt, Dignus eſt enim, qui maxime laudetur Ariſtoteles, Platonem uero contumeliis afficit, & iurgiis, maledictis'q; ꝑſequitur, Admiratur Ariſtotelis uitam, doctrinam, eruditionem, ſapientiam, oĩum deniq; optimarum artium, diſciplinarum'q; peritiam, quod iure ab eo fieri non diffiteor. Platonẽ uero, nõ modo, quod tolerabile foret, Ariſtotele inferiorem facit, ſed indoctum, ineruditum, nullã philoſophiæ, nullam naturalium, aut diuinarum rerum cognitionem habẽtem, ignarum artis oratoriæ, mathematicarum diſciplinarum inſcium, omnium deniq; bonarum artium rudem, atq; inexpertum aſſeuerat. Improbum præterea, profuſum, nepotem, & uitiis oĩbus contaminatũ, quæ oĩa tribus libris complexus, In primo doctrinæ comparationem facit, nullis prorſus rationibus innixus, niſi ꝙ Ariſtoteles artium præcepta conſcripſerit, Plato minime. propter quod Platonem, eius'q; ſtudioſos inconſtantia abſurda, inepta, cõtraria, ſibi inuicem repugnantia, leuia, ridicula, puerilia ſcripſiſſe, ac diſſeruiſſe commemorat, nullis omnino rationibus, nullo ratiocinandi genere uſos opinatur. Secundo libro opiniones Ariſtoteles noſtræ religionis ueriſſimis, optimis'q; ſententiis conſentaneas eſſe conatur oſtendere, ac proinde ueriores, Platonis autẽ diſſentire noſtris, ideo'q; falſas eẽ, & a' ueritate prorſus alienas. Tertio uero, atq; poſtremo uitam Platonis cõtinentiſſimam, innocentiſſimam, integerrimam'q; accuſat, ac iurgiis, & contumeliis inſectatur, Pro' ſcelus, atq; flagitium, quo mimo, quo paraſito, quo lenone, quo cinædo, quo ſcelerato, flagitioſo, peſtifero, infido, fraudulento, nebulone, profuſo nõ turpius, fœdius, deteſtabilius uixiſſe illum affirmat? O' nouum iurgiorum genus, o' iniquas calũnias, & ante hunc diẽ inauditas. Profecto' ſi affirmari hæc de aliquo poſſent, nemo tamen foret uſqueadeo aut uirtutis expers, aut doctrinæ, qui res adeo fœdas, turpes, flagitioſas, nefandas, uel proloquẽdo ora polluere, uel ſcribendo inficere, ac commaculare manus auderet. Heu quid iſte ſceleris in Platonẽ non euomit? Non'ne ebrietatem obiicit? nõ'ne fornicatiões, adulteria, ſtupra, et nefandos marium concubitus? non'ne ingratitudinem, tyrannidem, uim, rapinas, ſtultitiam, legũ iniquitatem, & quicquid deniq; dici, aut cogitari dirum, tetrum'q; poteſt? Quod ſi omnes, qui unquã omnibus anteactis ſeculis fuerunt, uiros truces, agreſtes, efferos, ſæuis, ac teterrimis moribus ſimul collegiſſet, in quos grauiſſime, acerbiſſime'q; inueheret, quid obſecro te, plus haberet, quod aduerſus omnes euomeret hic calumniator, & hoſtis hominũ, & nouus Timon, atq; alter Momus? Hæc igitur cum legiſſem, non potui tam iniquam hominis mentem non execrari, eius præſertim, qui mecum familiaritate coniunctus aliquando fuiſſet. Eo autem moleſtius illius iniuriam tuli, quod non modo Platoni, cuius cura haud me uſqueadeo ſolicitaſſet, ſed etiam ſanctiſſimis noſtræ religionis uiris, qui Platonem ſemper magnifecerunt, & cum doctrinam eius, & mores, tum eã, quam in opinionibus cum noſtra fide habet, ſimilitudinem admirati ſunt, non parũ dedecoris afferre uidetur, ꝙ talẽ hominẽ, qualẽ hic fingit, uel ignorauerint, uel falſo' contra animi conſcientiam laudare uoluerint, quod certe non eſt uiri boni, & ſapientis, & integri præceptoris officiũ. Auget uero magis, atq; magis nobis indignationem, quod fauorem, quẽ noſtra religio ab exteris accipere poteſt authoribus, calũnioſa hæc Platonis reprehenſio infringere, ac debilitare uidetur. Quippe doctores noſtri ſanctiſſimi uiri aduerſus eos, q rectę fidei fundamenta deiicere, & religionem chriſtianã prauis rationibus peſſundare uoluerunt, eam in primis defenſionem rati ſunt optimam eſſe, ſi uerbis authorũ, quos ipſi tanquã ſapiẽtes ſectabantur, quaſi quibuſdam telis, eorum tela retunderẽt, fidem'q; noſtram illorum præſidio roborarent. Itaq; Platonem in primis quaſi optimum teſtem citarunt, & dictis ipſius, quãtum peregrino teſtimonio fieri potuit, fidem nobis diuinitus traditam confirmauere, ea ratiõe in primis illius authoritatẽ ſecuti, ꝙ ſimul & doctrinæ, & morum ei palmã tribui ab omnibus ſentiebant. Siquis igitur tam graue Platonis teſtimonium contemnit, ac pro nihilo habet, longe'q; a' noſtræ religionis uſu alienum eſſe exiſtimat, dum eum ignarum, improbum, ſtultũ, ſceleſtum, flagitioſum fuiſſe contendit, quomodo doctoribus noſtris, & ueræ fidei propugnatoribus nõ aduerſatur, & quaſi acerrimus hoſtis bellum indicit? Aut qui fieri poteſt, quin maximũ afferat noſtræ religioni detrimentũ, dum exterorum præſidium nobis aufert, quo maxime aduerſariorum uim propellere, ac propulſare poſſemus? Profecto' qui hæc a' nobis auxilia tollit, hic plane' fauere illorum parti uidetur, qui religionem noſtram oppugnat, & quaſi aditũ aperire hoſtibus, ut impetu facto, eam depopulentur, atq; deuaſtent. Quapropter fauendum in primis cenſui authoritati ſanctorum uirorum, elaborãdum'q; mihi ſummo ſtudio, ut religionem, cuius membrum diuina pietas me eſſe uoluit, pro mea uirili tuear, atq; defendam. Tum etiam Platoni ſuccurrendum, cui tametſi propter doctrinam, morum'q; pręſtantiam nõ magis obeſ-

ſe linguæ

ſe linguæ procacitas poteſt, q̃ tenuis nubecula radiantẽ ſolis ſplendorem obſcurare, perabſurdum tamen, & periniquum iudicarem legi hæc ſine contradictione, ab hominibus præſertim latinis, qui aut Platonis opera non habent, aut ſi qua habent in latinã linguam conuerſa, perraro ea legere cõſueuerunt. Atqui Platonis doctrinam uariam, atq; multiplicem, tum diuerſis rationibus, & authoritatem hiſtorię, communi'q; omnium ſententia, tum ipſius operum teſtimonio demonſtrabimus, Morum uero præſtantiam, & integritatem uitæ, non ſolum ſama publica, ſed eius ipſius ſermonibus, atq; præceptis oſtendemus, quibus homines hortatur ad bene, beate'q; uiuendum. Hæc enim etſi græcis hominibus cognita, atq; explorata ſunt, a' latinis tamen noſtræ ætatis ignorantur. Nam licet maiores eorum, tam exteri, q̃ eccleſiæ doctores, Platonem cæteris omnibus, in quouis doctrinæ genere longe præferendum, anteponendum'q; cẽ ſuerint, obſcurauit hæc nihilo minus ſeu uetuſtas, ſeu incuria, & negligentia hominum, ita ut in pauciſſimorum notitiam uenerint. Aggrediar igitur inſtitutum opus, & ipſius (ut dixi) Platonis uerbis rem omnibus ante oculos ponam. Dicam autem ſimpliciter, animo ab omni contentione libero, & ad ſolam ueritatem ſpectante. Nec contumeliis contumelioſum ulciſcar authorem, malo (ut dici ſolet) malum emendans, quin etiam ſcriptoris nomen non proloquar. nec a' me unquam, quis ille fuerit, quiſquam intelliget. Dabo hoc neceſſitudini noſtræ, qua ſimul olim iuncti fuimus, ne fiat noſtra cauſa præſentibus, poſteris'q; inuiſus, Dabo cõſuetudini meæ, qui hanc maledicendi licentiam exhorrui ſemper, atq; execratus ſum, cum præſertim defendenti Platonem nihil hoc præſidii allaturum ſit, nec ſatis ultionis exigi ab aduerſario poſſe uideatur, ſi mutuis cum illo conuitiis egerimus. Nam cum ea Platoni obiecerit, quæ de omnibus, qui unquam fuerũt ſceleſti, atq; peruerſi homines, uix credibilia uiderentur, quid tandem in eum ipſum calumniatorem dici pro merito poſſet? Reſpondebo autem nõ ad ſingula, quæ aduerſarius obiecit (Longum enim id eſſet, & pene' infinitum) Sed tria illa, quæ ſupra memoraui, ſummatim attingam. Primo ſapientiam Platonis, atq; doctrinam, mox ſcriptorum eius cũ noſtris ſimilitudinem, & argumentorum contrariorum diſſolutionem, Tum probitatem morum, uitam'q; integerrimam explicabo.

Quam ob cauſam Plato de ſummis rebus, aut nihil ſcripſerit, aut per ęnigmata ſcripſerit.
Non eſſe argumentum ignorantiæ, nihil mandare literis.
De more Pythagoreorum, & ſilentio.
Pythagoreorum morem in non diuulgandis myſteriis, cum præcepto euangelico conuenire.
Thami ſententia, non memoriæ, ſed reminiſcentiæ literas opitulari.
Nullum Pythagoræ librum reperiri, & illum quædam a' ſe ſcripta Damæ filiæ minime edenda reliquiſſe.
Pulcherrima Lyſidis epiſtola ad Hipparchum.
Morem Pythagoreorum uſq; ad Platonem, etiam ab eo ipſo ſeruatum.
Platonem per nuntium de quæſtionibus maximis potius, quàm per ſcripta loqui conſueſſe.
Particula epiſtolæ Platonis ad Dionyſium, cur ſcribi diuina non debeant.
De ſimilitudine Druidum cum Pythagoreis.
Præcepta artium melius memoriæ, q̃ literis commendari.
Quid inter ſermonem interiorem, exteriorem'q; interſit.
Non modo eos, qui ſcripſerunt, colendos eſſe, ſed etiam eos, qui cenſuerunt nõ eſſe ſcribendũ.
Confutatio aduerſarii, q; Platonem ideo ignarum diſciplinarum probet, quia illarum præcepta non tradidit.
Theophraſtum Ariſtotelis diſcipulum de rebus omnibus & copioſius, & ornatius, quàm illum ſcripſiſſe.

Caput II.

SEd quoniam ad oſtendendum Platonis ignorantiam, præcipuum hoc argumentũ aduerſarius affert, q; nulla artiũ præcepta, ſicut Ariſtoteles fecit, pro cõmuni omnium utilitate cõſcripſerit, Et hac maxima ratione inuehitur in Platonẽ, ignarum'q; omnium ſcientiarum conatur oſtendere, Primo cauſam cur Plato diſciplinarũ præcepta, præſertim de rebus diuinis, uulgo tradenda non duxerit, afferemus, Deinde aliis quoq; rationibus aduerſario reſpondebimus. Conſtat profecto' inter omnes doctos præceptum illud Pythagoreorum, quos ſecutus eſt Plato, in primis obſeruari ſolitum, ne quid ex iis, quæ in eorum ſchola dicebantur, in uulgum emitteretur, Auditoribus uero quinquennio integro, nihil

omnino,uel interrogare præceptorem,uel de iis,quæ dicebantur,pconctari licebat.audiebant duntaxat,quæ a' præceptoribus legebantur, & taciti ſecum uoluebant,Peracto uero quinquẽnio,qui digni iudicabantur,admittebantur in ſocios,indigni a' conſortio reiiciebantur.Secreta diuinarum rerum,per omnem uitã occulta tenebant,neqd ad exteros,ac minus dignos homines exiret,quæ res ſimilis eſſe præcepto illi euangelico uidetur , Nolite dare ſacra canibus, nec proiiciatis margaritas ueſtros ante porcos.Quinetiam hæc nõ literis,ſed uoce tantum,& præceptores diſcipulis tradere,& diſcipulos inter ſe cõmunicare ſas erat,quaſi tutius cuſtodiri altiores illæ de rebus diuinis ſentẽtiæ poſſent,ſi animis non libris continerentur,& ſtudioſi earum rerum doctiores euaderent,dum memoriæ potius,q̃ literarũ præſidio freti,inſtituta philoſophiæ animo,non codicibus cõmendarent.Reminiſcendi enim non memoriæ remedium literas eſſe a' Theut inuentas Thamus ille apud Platonem refert,Sed fieri tamẽ,inquit,ut obliuionem animis eorum,qui aliquid didicerint,afferant literæ,dum homines per negligentiam cultum memoriæ deſerunt,& extrinſecus fide ab alienis formulis proficiſcente,nõ intrinſecus ſuis uiribus reminiſcuntur.Idcirco opinionem potius,atq; umbram ſapientiæ,q̃ ueram ſapientiam auditorum animis recipi,fieri'q; pro ueris ſapientibus umbratiles.Hæc cum ueritas hiſtoriæ ſatis comprobat,tum inde licet intelligere,q nulla extant,nec unquã uiſa traduntur ſcripta Pythagoræ.Nihil enim ille ſcriptum reliquit,& ſiquid pauxillum ſcripſit,id Damæ filiæ moriens commendauit,monuit'q;,ut ſecretum cuſtodiret.Quod illa,quamuis mulier,diligentiſſime ſeruauit,& quanq̃ prægrandi pecunia uendere opuſculum potuiſſet,noluit.Tenuit id clàm omnibus præterq̃ patris diſcipulis,ac nemini quidem eorum opus unquam credidit.Sententias uero eius iis duntaxat expoſuit,qui uiſi ſunt patri Pythagoræ doctrina,& moribus digne ſucceſſiſſe.Eſt enim non mediocri argumento epiſtola Lyſidis,qua ad Hipparchum ſcribẽs,arguit eum,q præcepta quędam Pythagoræ tradidiſſet literis,atq; aliis edidiſſet.Hanc ego ponendam hoc loco totam exiſtimaui,pergratam ſimul,atq; perutilem futuram iis,qui ſine animi cõmotione perlegerint. Lyſis Hipparcho Sal. Equidem poſt mortem Pythagorę,nunq̃ futurũ exiſtimaui,ut diſcipulorum eius ſocietas diſiungeretur,ſed cum præter ſpem,quaſi naufragio facto,alii alio' diſiecti,delati'q; ſimus,nihilo minus meminiſſe diuinorum pręceptorum illius pium eſt,Nec bona philoſophiæ cum iis communia facere,qui ne ſomniare quidem animi purificationem potuerunt , Nec fas eſt ea omnibus porrigere , quę nos cum tot laboribus adepti ſumus.Quemadmodum nec profanis hominibus eleuſinarum dearum licet arcana patefacere.ęque enim utriq; iſta facientes,iniuſti,atq; impii haberentur.Operæpretium eſt igitur recenſere,quantum temporis in abſtergendis maculis,quæ noſtris inuſtæ pectoribus erant,cõſumpſerimus,ante quàm præcepta illius percipere digne poſſemus.Vt enim tinctores ſolent,prius quàm telam inficiant,quarundam rerum acrimonia eam purgare,quo facilius colorẽ imbibat,qui aboleri poſtea nõ poſſit,Sic uir ille diuinus ſtudioſos philoſophię inſtituere,& quaſi formare ſolebat,nequando fruſtrari ea ſpe poſſet,quam de alicuius uirtute concepiſſet.Neq; enim doctrinam mercenariam,atq; uenalem habebat,nec iuuenum animis,quod pleriq; philoſophiæ profeſſores facere ſolent,laqueos adnectebat,ſed diuinarum,humanarum'q; reꝝ pręceptor erat.Nunc uero pleriq; doctrinam illius ſimulantes,nullo ordine,nec ut decens eſſet,iuuentutem erudiunt.Itaq; procaces,ac temerarios faciunt auditores ſuos,dum perturbatis,atq; impuris moribus,intemerata philoſophiæ præcepta commiſcent.Vt enim ſiquis in præaltum puteum cœno plenum aquam puram,atq; nitentem effuderit,nihil aliud q̃ cœnum perturbat,& aquam amittit,ita iis accidit,qui hoc modo docent,atq; docentur.Crebri enim,ac denſi uepres,& ſyluæ frequentes pectus,& præcordia eoꝝ,qui non rite initiati ſunt,occupant,Oẽm'q; animi cultum,omnem manſuetudinem,omnẽ rationem obumbrãt,atq; impediunt.Subeunt hanc ſyluam permultæ,ac uariæ belluæ uitiorum,quę depopulantur,arcent,propulſant,nullo modo ſinunt in lucem prodire rationem, Quarum belluarum duæ matres ſunt,incõtinentia, atq; cupiditas. Hæ partu fœcundiſſimæ ſunt.Incontinentia enim filias parit,illicitas nuptias, ebrietates,ſtupra,uoluptates contra naturam,uehementes,ac rapidos impetus ad mortẽ uſq;, atq; excidium hominem agitantes.Iam enim libidine quidam uſqueadeo inflammati fuerũt, ut ne a' parentibus quidem,aut pignoribus abſtinuerint.quos eadem,quæ cõtra leges,patriã, parentes,tyrannos impulerat libido,captiuos reuinctis poſt terga manibus ad poſtrema ſupplicia,interitum'q; pertraxit.Cupiditatis autem filię ſunt rapinæ,paricidia,ſacrilegia,ueneficia,et reliqua eius generis.Quamobrem ſyluam ipſam,in qua huiuſmodi affectus,iſtar belluarum latitant,ferro,igni'q;,et omni machinarum genere excidere,ac deuaſtare primũ oportet.Cum'q;

huiuſmodi

huiuſmodi cultu rationem ab eius affectibus liberatam intellexerimus, tunc ferere optimam aliquam frugem debemus, & optimos, atq; uberrimos fructus inde prouenturos ſperare. Hæc tu quidem Hipparche, nō paruo ſtudio, ac labore didiceras, Sed parum bone uir ſeruaſti, poſtq̃ ſiculam iſtam luxuriam cœpiſti deguſtare, cuius gratia nihil eſt, quod poſtponere debuiſſes. Multi etiam te publice philoſophari nobis retulerunt, quod Pythagoras uetuit, qui, dum moriens commentariolos ſuos Damæ filiæ commēdaſſet, necui extra familiam ſuam traderet, teſtamento reliquit. Hęc autem licet prægrandi pecunia uendere illos poterat, noluit, paupertatem'q;, & uoluntatem patris, quamuis mulier, omni auro pretioſiores exiſtimauit. Ferunt hoc idem Damam quoq; poſtea morientem Vitaliæ filiæ ſuæ mādaſſe. Nos autem uirilis ſanguis, parum officioſi in præceptorem ſumus, Et quæ promiſimus, ſpōte deſerimus. Si igitur te emēdaueris, gratum habebimus, ſin minus, inſtar mortui apud nos eris. Vale. Hic idē mos uſq; ad Platonis tempora ſeruatus eſt per omnes eius ſectę ſucceſſores. Plato quoq; hoc ipſum ſemper diligētiſſime cuſtodiuit. Neq; enim libris, ſed uoce docuit, nec de iis, quę docuerat, libros reliquit. Siquid ſcripſit, Socratis eſſe, non ſuum fatetur. Ita præterea de diuinis rebus breuiter, implicite, atq; obſcure præcepta tradidit, ut non facile à legentibus poſſit intelligi, quod ipſe quoq; teſtatur in epiſtola, quam de natura primi entis ad Dionyſium ſcripſit. Scribendum eſt, inquit, per ambages, atq; ęnigmata, ut ſi forte mari, uel terra iactari librum contigerit, qui legerit, non intelligat. Res ita ſe habet. Circa omnium regem cuncta ſunt, & illius gratia omnia, illud'q; eſt cauſa bonorum omnium. Secundum uero circa ſecunda, & tertium circa tertia. Poſt hæc, & alia pari obſcuritate ab eo ſcripta, hortatur Dionyſium, ut ſiqd certius cupit intelligere, Archedemum ad ſe mittat, quem et miſſum iam laudat, et, ut rurſus mittat, ſemel, bis, tertio ſuadere conatur, nuntiaturum uidelicet ſibi dubia Dionyſii, & expoſitiones ſuas illi renunciaturum. q; ſi ita feceritis, inquit, nullam negotiationem, aut tu inire, aut adminiſtrare Archedemus poterit uel meliorem, uel deo gratiorē. Quibus uerbis manifeſte negat uelle ſe huiuſmodi ſententias literis tradere, & per Archedemum, omnia ſe illi ſignificaturum pollicetur. quod tamen ita ſe facturum dicit, ſi hæc ille quoq; ab ineruditorum communicatione intemerata ſeruauerit. Sed caue, inquit, ne hæc ad homines ueniant ineruditos, Et rurſus. Caue ne te aliquando pœniteat eorum, quæ in præſentia minus digne deciderint. Tutum uero in primis eſt nihil ſcribere, ſed diſcere. Nam quæ ſcribuntur, fieri non poteſt, quin decidant. Ea ratiōe, nihil ego de iis ſcripſi unquam, nec eſt Platonis opus aliquod perſcriptum, nec erit. Nam quæ circunferuntur Socratis ſunt omnia, quem uirum etiam iuuenem uirtute, ac ſapientia claruiſſe, compertum eſt. Mox autem, quaſi eum pœniteret aliquid de iis etiā per ęnigma ſcripſiſſe, addit, Hāc epiſtolam cum primum perlegeris, ures, ſed hoc ſolum recte à tyrāno factum dici poteſt, q; Platoni non obtēperauit. Poſt hæc in epiſtola, quam ad propinquos Dionis, ac familiares ſcribit, moleſtiſſime uidetur ferre, q; Dionyſius, & qdam alii de huiuſmodi rebus ſcripſerint. Ita enī inquit, Sed de iis omnibus, qui uel ſcripſerunt, uel ſcripturi ſunt, quos audio aſſeuerantes ea ſe ſcire, qbus nos ſtudemus, ita affirmo, ſiue me, ſiue alios audierint, ſiue ipſi per ſe inuenerint, nihil de iis intelligere poſſe. Neq; uero opus meum de iis rebus ullū eſt, neq; erit. nā ſcribi de iis, ut de aliis diſciplinis non poteſt. Cæterum, ut cauſam, propter quam nihil ſcripſiſſet, non inſcitiam, neq; inuidiam fuiſſe declararet, addit. Atqui hoc quidem ſcio, q; hęc ſi à me uel ſcriberētur, uel dicerentur, promi optime poſſent, & male tradita non mediocriter me offenderent. Si uero uel uoce, uel ſcriptis proferenda in uulgum mihi uiderētur, quid præclarius à nobis in uita agi poſſet, quā & maxime prodeſſe hominibus, & naturā in lucem proferre? Sed nihil profuturum hunc noſtrum conatum hominibus reor, niſi admodum paucis, qui exigua ſignificatione poſſent ſuo ipſi ingenio plura inuenire. Apud reliquos uero cum nefarium pareret contemptum, tum uanam ſpem rerum altiorum, quaſi grauiora quædam eſſent conſecuti. Et paulo poſt. Siue igit̃ Dionyſius, ſiue qs alius Dionyſio aut maior, aut minor de ſummis, primis'q; rebus naturæ aliquid ſcripſit, is mea ſentētia nihil de iis, quæ ſcripſit, uel audierat recte, uel didicerat, Nam ſi ſecus eſſet, pariter, ut ego, res illas coleret, & ueneraretur, nuſquā inepte, inde cæter'q; pferret Non enim quaſi in memoriæ ſubſidium hæc ille ſcripſit, ſiquidem nō poterat obliuiſci eorum, quę breuiſſima ſunt, poſtquā ſemel didicerat, ſed uel turpi ambitione id fecit, ut hæc ſua eſſe oſtēderet, uel ut tanq̃ auditor eius diſciplinæ, qua dignus non erat, gloriam ſibi cum cæteris ſapientibus uendicaret. Iis itaq; manifeſtum eſt Pythagoram, atq; Platonem, nihil omnino ſcribendum cēſuiſſe, nec eſſe res huiuſmodi ante oculos multitudinis ponendas. Simile illud etiam apud C. Iulium Cæſarem legimus, Druides, inquit, à bello abeſſe cōſueue-

runt, neq; tributa unà cum reliquis pendunt. militiæ uacationem, omnium'q; rerum habẽt im-
munitatem. Tantis excitati præmiis, & ſua ſponte multi in diſciplinam conueniunt, & à parẽ
tibus, propinquis'q; mittuntur. Magnum ibi numerum uerſuum ediſcere dicuntur. Itaq; non-
nulli annos uiginti in diſciplina permanent, neq; fas eſſe exiſtimant ea literis mandare, cum in
reliquis ferè rebus publicis, priuatis'q; rationibus, græcis literis utantur. Id mihi duabus de cau
ſis inſtituiſſe uidentur, ꝙ neq; in uulgum diſciplinam efferri uelint, neq; eos, qui diſcunt, literis
confiſos, minus memoriæ ſtudere, ꝙ ferè pleriſq; accidit, ut pręſidio literarum, diligentiam in
perdiſcendo, ac memoriam remittant. Ita non ſolũ iudicio Pythagoreorum, ſed etiam Drui-
dum, quos doctrina, & moribus antiquitas coluit, diſciplinam maximarum rerum literis tradi
non licebat, ne ſumma opinionum decreta in uulgum propagarẽtur. Plato igitur nihil de pri-
mis, ſupremis'q; rebus, aut quàm pauciſſima, & ea perobſcure hac cauſa ſcripſit, ꝙ rem tantã mul
titudini cõmunem facere non liceret, longe'q; ſanctius eſſet, hæc toto animo colere, & uenera
ri. Nam de cæteris qdem rebus, & ſi more pædagogorum, certas regulas nõ tradiderit, quo pa
cto ſcilicet uel orandum ſit, uel diſputandum, uel huiuſmodi aliquid agendum, in dialogis ta-
men, quos ſummo artificio, ſingulari'q; doctrina cõſcripſit, plurima, atq; utiliſſima omnium fe
rè bonarum artium, ac diſciplinarũ præcepta inſeruit. Quanq̃ hæc quoq; tutius memoriæ man
dari, q̃ literis poſſunt, præſtat'q; ſi pręceptoris ore percepta aſſidua meditatione animo reuoluã
tur, quod Druidibus placitum eſſe paulo ante memorauimus. Sed de iis, ſatis dictum eſſe arbi-
tror apud eos qui inueniendæ ueritatis non cõntentionis cupidi ſunt. Nam apud eos, qui teme
re, atq; impudenter uero aduerſantur, & quæ dicta, & nõ dicta ſunt, referunt, nulla nobis diſpu
tatio eſt, nec ad exteriorem ſermonem loquimur, qui authore Ariſtotele obiicere aduerſus oĩa
poteſt, ſed ad interiorem, & apud æquos iudices. Siquidẽ facile in ſe quiſq; experiri poteſt, q̃
præſtet, quæ uel ab aliis diſcimus, uel ipſi meditamur, memoriæ, q̃ literis mãdare, & quãto uti
lius ſit, hæc filios à parentibus, & diſcipulos à magiſtris, quaſi per ſucceſſionẽ percipere, & ani
mo cuſtodire, q̃ ſi libris ſeruarentur. Hos enim & urbiũ depopulationes, & ruinæ, & incẽdia,
& alii penè ĩfiniti caſus delere facilius poſſunt, q̃ hominum memoriam abolere. Sed eſto utile,
ac neceſſariũ ſit, ea, quæ aut per nos ĩuenimus, aut ab aliis accepimus, literis mãdare, certe Ari
ſtoteli, & iis, qui ante eum fuerunt, qui'q; futuri ſunt, optimarum artium præceptoribus gratiæ
ſunt habendæ, non tamen, qui hæc non tradiderunt, tanq̃ rudes & ignari contemni debent, ac
pro nihilo haberi. neq; enim ſufficiens teſtimonium eſt inſcitiæ illorũ, ꝙ nihil ſcripſerint, Quip
pe hoc modo cõplures doctiſſimi, atq; eruditiſſimi uiri, quaſi de ſuo ſtatu pulſi pro ineruditis,
atq; indoctis haberentur. Cauſam aũt, propter quam nõ ſcripſerint, hãc eſſe credamus, partim
ꝙ ſilentium, uenerationem'q; exhibendã cenſebant rebus diuinis, & ne in cęteris quidem diſci
plinis minorẽ percipi utilitatem exiſtimabant, ſi memorię q̃ ſi literis cõmendarentur, partim ꝙ
parum curioſi ĩ ſcribendo fuerunt, quod tamen præſtari à Platone facillime potuiſſet. Gratias
uero agamus utriſq;, ſed iis maiores, à quibus beneficia ſumus maiora conſecuti. hoc enim &
pietas, & ratio exigit. Cæterũ aduerſariũ, qui ita turpiter impetendum eſſe Platonem exiſtima-
uit, ꝙ diſciplinarũ præcepta nõ cõſcripſiſſet, interrogemus, an Hermogenes Tarſenſis, qui prę
cepta artis rhetoricæ perfectiſſime tradidit, Demoſthene eloquentior, & in dicẽdi facultate do
ctior fuerit, uel, ut Demoſthenem præterea, qui, quãuis de arte nihil ſcripſerit, multas tamẽ ora
tiões artificioſiſſime ſcriptas reliquit, an Hyperidem ſuperauerit, à quo nihil uel de arte, uel ex
arte ſcriptũ habemus. Quippe Hyperidem uſqueadeo in dicendo excelluiſſe dicunt, qui de de-
cem oratoribus ſcripſere, ut pleriq; uiſi ſint dubitare, an Demoſthenes Hyperide fuerit in oran
do præſtantior, Nonnulli etiã Demoſtheni Hyperidem ſine cõtrouerſia præpoſuerint. Et Plu
tarchus author eſt hunc oẽs in concionando excelluiſſe, nõnullorũ etiam ſententia Demoſthe-
nem ſuperaſſe. Propter quod ſi Hermogenes Hyperide præſtantior foret, Demoſtheni quoq;
proculdubio anteponeretur. At hoc, ne ipſe quidem Hermogenes, ſi ei cõcederetur, acciperet,
ſed quanta poſſet uoce clamaret, dic meliora. Magna certe res eſſet, & ſumma felicitas, uel mi
hi, uel cuiuis alteri, ſi uiri illius, aut Hyperidis, aut Æſchinis, aut Andocidis, aut Lycurgi, aut al
terius ſimilis oratoris, ſatis digne iudicare orationẽ poſſemus, q̃uis illi nihil de arte, ex arte ue-
ro uel parum, uel nihil ſcriptũ reliquerint. neq; enim hac una re doctrina deſcribitur, neq; hoc
tantum eruditionis teſtimonium eſt, ſed fieri poteſt, ut & qui tacet doctiſſimus ſit, & qui multa
aut loquitur, aut ſcribit, rudis, atq; indoctus. An tu exiſtimas eos, qui noſtra ætate permulta qui
dem, ſed imperite, inepte'q; ſcripſerunt, propterea magnis illis, ac ſapientiſſimis uiris doctiores
eſſe, quia nullum extat illorum opus? Magni profectò æſtimanda foret impudẽtia, atq; temeri-
tas, ſi ita

tas, ſi ita eſſet, ſed res longe aliter ſe habet. neq; enim idcirco Hyperide, aut Demoſthene clarior ſum orator, quia præcepta artis rhetoricæ trado, Abſit à nobis tanta temeritas, neq; Platoni ignorantiæ dandum eſt, ꝙ diſciplinaꝝ præcepta literis nõ mandauerit. Improbi certe, & indocti, atq; amentis iudiciũ de maioribus noſtris hoc eſſet. Et Demoſthenẽ igitur, & Hyperidem, & reliquos, quorum nomina ueneramur, quanq̃ nihil de rhetorica arte ꝯſcripſerint, iis tamen fatendum lõge clariores oratores fuiſſe, qui eius artis præcepta tradiderunt. Eadẽ ratione Plato quoq; etſi optimas artes, ac diſciplinas in libros non redegerit, iis tamen, qui id fecerunt, doctior, uel certe non indoctior eſſe potuit. Quod ſi operum Ariſtotelis omniũ, uel iam aliquorum lacturã feciſſemus, extarent'q; ſola opera Theophraſti, nam hic etiã & copioſius, & ornatius, q̃ eius præceptor Ariſtoteles ſcripſit, pleraq; etiã memoratu digna ſuopte ingenio addidit, non ideo præponẽdũ eſſe Ariſtoteli Theophraſtum exiſtimares, neq; alteꝝ maledictis proſequereris, alteꝝ laudibus extolleres. Quanq̃ pari ratione arguere tum poſſes, ubi nunc de diuiſione, ubi de dialectica, ubi de rerum natura Ariſtotelis libri ſunt, quẽadmodum Theophraſti, Nec M. Tullius, qui iudicio omnium, dono quodam prouidẽtiæ genitus dicitur, in quo omnes uires ſuas eloquẽtia experiretur, ſi familiaribus, publicis'ue negotiis impeditus rhetoricos ad Herennium non ſcripſiſſet, idcirco Quintiliano, qui multa ſcripſit, inferior haberetur.

Non modo academicos, ſed etiam peripateticos ſummam doctrinæ Platoni tribuiſſe.
Etiam in naturalibus magis aliquando Platoni credi, aut peripateticis, q̃ Ariſtoteli.
Platonem diuinum, Ariſtotelem dæmonium nuncupari.
Platonem omnia ſapientiæ poſtpoſuiſſe.
Ciceronis teſtimonia de Platone.
Auguſtini teſtimonia de Platone.
Quintiliani ſententia de Platone.
Plinii, & Apuleii ſententiæ de Platone.
Græcorum de Platone teſtimonia.
Melius eſſe ſupra modum uituperari, q̃ frigide laudari.
Non fuiſſe Ariſtotelem tandiu auditurum Platonem, niſi continue profeciſſet.
Ariſtotelis domum lectoris ſtudioſiſſimi ſedem a' Platone appellatam.
Theophraſtum citra Ariſtotelem, Ariſtotelem laudandum eſſe citra Platonem. Cap. III.

Ed ſatis iam hanc partem (ut opinor) refutauimus. Nunc illuſtriũ authoꝝ, tam græcorum, q̃ latinorum de Platone iudiciũ in medium afferamus. Nec academicorum duntaxat, qui a' Platone principe Platonici nuncupant', ſed etiã peripateticoꝝ, hoc eſt eoꝝ, qui ſectę Ariſtotelis ſtudioſi fuerunt, quod nõ leue argumentũ eſt aduerſus hunc calumniatorem Platonis. Nemo quippe inter eos eſt, qui Platonẽ nõ probet, laudet, admiretur, & diuinũ uirum appellet, præſertim in ea parte philoſophiæ, quæ eſt de rebus diuinis, in qua plus illũ ſtudii conſumpſiſſe, exploratũ eſt. Quin etiam in rebus naturalibus, nõnulli eorum facilius aliquando Platoni, q̃ Ariſtoteli cõſentire uidentur. Nam in diuinis, & iis, quæ de primo entium principio dicuntur, Item in mathematicis, & oratoria, & moralibus diſciplinis, oẽs ſine cõtrouerſia palmã tribuunt Platoni, eumq; haud dubie ſequuntur. Itaq; Platonẽ quidem diuinum, Ariſtotelẽ uero dæmoniũ tam peripatetici, q̃ platonici uocant, quod nomen a' dæmonibus ſumptũ eſt, quos M. Tullius lares, Apuleius modo lares, modo genios appellat, Fuit apud ueteres honeſtum hoc nomen. Quod nunc noſtræ religioni infeſtũ eſt, tanto'q; a' diuini noĩe ſuperabatur, quanto res naturales diuinis inferiores habentur. Nam quoniã Ariſtoteles res naturales orbi lunæ ſubiectas, in qbus dęmonũ genus uerſari dicebãt, optime, ac diligentiſſime tractauerat, dæmoniũ uocauerunt. Platonem uero, ꝙ de rebus diuinis omni uacãtibus materia, & de primo uero, ac præcipuo ente, tum de rebus mathematicis, quæ etiam omni ſequeſtrata materia cõſyderant', in primis cõtemplatus fuerat, optimis præterea moribus, & uirtute claruerat, pecunias, honores, uoluptates, humana oĩa ſpreuerat, animum deniq; corporeis uinculis abſolutum euehi ad ſupernas ſedes uoluerat, diuinum eſſe dixerunt. Sed qui nam, aut quot græcoꝝ illuſtres authores huius rei teſtimoniũ præbeant, ſupuacuum eſt multis uerbis referre, Cum græcis qdem id notiſſimum ſit, latini aũt, quibus hæc ſcribimus, uel hinc intelligere facile poſſint, ꝙ hic Platonis calumniator, inuidia, inquit, ſuos hoc eſt græcos motos eſſe, ut Platonem Ariſtoteli præferrent, & laude digniorem exiſtimarent, Cæterum ex latinis audiant

duo illa clariſſima lumina.M.Tullium Ciceronem, & Aureliũ Auguſtinum, quorũ alter genti
lis, alter in noſtra religione ſanctiſſimus fuit, & quid iſti de Platone prædicent, quãtam illi do/
ctrinam, quos mores, quam uitæ probitatem tribuant, quomodo hunc unum præferant omni
bus, animaduertant. Non illi Platonẽ reprehendunt, cũ Ariſtotelem laudãt, ut aduerſarius fa/
cit, quaſi laudari unus non poſſit, niſi alter accuſetur, ſed utrũq; pro meritis extollunt, & alterũ
magis, alterum minus cõmendant, uituperant neminem. Itaq; M. Tullius Platonem alibi phi
» loſophoꝝ deum, alibi illorum Homerum appellat. Et alio loco, Omnes, inqt, qui unquã fue/
» runt, magno interuallo excelluit Plato. Item, harum diſputationũ inuentori, & principi, longe
» oium in dicendo grauiſſimo, & eloquentiſſimo Platoni. Et rurſus, Hoc maxime admirabar
» Platonem, ꝙ in oratoribus irridẽdis eſſe ipſe orator ſummus uidebat᷑. Tum ſi Iupiter, inquit,
» lingua humana uti uoluiſſet, non aliter q̃ Plato ipſe loqueretur. Quid ꝙ Ariſtotelẽ laudans,
cum ingenio cũctos illum ſuperaſſe dixiſſet, addidit, Platonem ſemper excipio. Atqui diuinus
uir Auguſtinus eadem, quæ Cicero, & iiſdem fere uerbis, multis in locis de Platone cõmemo
» rat, Merito, inqt, Cicero deum inter philoſophos Platonem uocat, qui cunctos philoſophos
» & ingenio, & ſapientia ſuperauit, Et alibi, q cum eſſet Athenieſis, honeſto apud eos loco na
» tus, ingenioq; mirabili, longe ſuos condiſcipulos præiret, operæpretium tamen eſſe putans, ſi
» philoſophicis diſciplinis excelleret, idq; ſibi ſufficere, ſeipſum ſimul, & ſocraticã diſciplinã de/
» ferens, uerſus omnem oram, cuius famã alicuius nobilis ſcientiæ percipiendæ eum comprehẽ/
» debat, quã longe, lateq; potuit, profectus perrexit. Item alio in loco. Nõ ſine rõne platonicos
elegi philoſophos, qbus cum diſputarem, cũ ipſe Plato, & de ultimo hominis fine, & de diui/
na natura melius cæteris philoſophis dixerit, ad hæc ex ſentẽtia Labeonis ſemideum Platonẽ
» appellat, deo qdem inferiorem, ſed homine ſuperiorem. Et rurſus. Ariſtoteles, inquit, Platonis
» auditor, ſummo ingenio fuit, ſapientia tamẽ Platone inferior. Quid ego nũc Quintilianum
» cõmemorem? cuius uerba hæc ſunt. Philoſophoꝝ quis dubitet Platonem eſſe præcipuũ? ſiue
» acumine diſſerendi, ſiue eloquendi facultate diuina quadã, & homerica. Multum enim ſupra
» proſam orationẽ, & quam græci pedeſtrẽ uocant, ſurgit, ut mihi nõ hominis ingenio, ſed quo
» dam delphico uideatur oraculo inſtinctus. Quid Plinium, quid Apuleium adducam? qui mul
tis in locis non modo uitam, & mores, & ſapientiã Platonis laudant, extollunt, admirant᷑, ſed
etiam plenam illam oratiõem ſimilem niuibus hybernis, crebrã, aſſiduam, largam, poſtremo
diuinam, atq; cœleſtem? Multa ſane in hunc modũ, tum apud philoſophos, tum apud cæteros
latinæ linguæ ueteres authores reperiuntur, Ex quibus conſtat, quale latinorum de Platone iu
dicium fuerit. Quid autem græci ſenſerint, in primis ab ipſo Ariſtotele licet intelligere. Hic, cũ
in problematibus quæreret, cur ii, qui in philoſophia, uel poetica, uel liberalibus diſciplinis,
uel etiam Reip. adminiſtratione claruerunt, melancholici fuerint, poſtquam enumeratis ple/
riſq; antiquis ad iuniores deſcendit, Empedoclis, & Platonis, & Socratis exemplo uſus eſt.
Quin etiam præclaram orationem de laudibus Platonis cõſcripſit (ut Olympiodorus refert).
Et in elegiis ad Eudemum, hæc de Platone cecinit.

Cecropis ad claras uenerat uſq; domos  
Dulcis amicitiæ. mox illi condidit aram,  
Quem laudare nefas ora profana foret.  
Qui ſolus, uita, doctrina, moribus, ore  
Admonuit cunctos, & monimenta dedit,  
Vt uirtute queant felicem ducere uitam.  
Nulla ferent talem ſecla futura uirum.

Demoſthenes uero, qui Platonis diſcipulus fuit, ſcribens ad Heracleodorum quendam condi
ſcipulum ſuum, atq; eum reprehendens, ꝙ poſtquã Platonẽ audierat, negligeret bonas artes,
& uitam parum honeſte duceret. Nonne, inqt, erubeſcis ea negligere, quæ a Platõe accepiſti?
Idem, cũ Antipatrum fugeret, Archiæ blandis uerbis ſe ei uitã ſeruaturum pollicenti, abſit, in/
quit, ut uiuere turpiter malim, q̃ honeſte mori, Poſtquã Xenocratem, & Platonem de immor
talitate animi diſſerentes audiui. Philiſcus quoq; Lycurgi oratoris uitam deſcribens, Magnus
uir, inquit, fuit Lycurgus, multaq; ſunt ab eo geſta præclare, quæ facere nemo potuiſſet, qui nõ
fuiſſet Platonis auditor. Hæc ſunt, quæ de Platone tanti, tamq; excellentes uiri ſenſere. At no
uus hic reprehenſor, ne puero qdem, qui uix prima elementa deguſtarit, doctiorem exiſtimat
Platonẽ fuiſſe, & tamen Ariſtotelis gloriam augere ſe putat, comparans eũ homini, ut ipſe opi
nat᷑, rudi, atq; idocto. Enimuero nimia calũniandi auiditate obcæcatus, qd dicat nõ animaduer

tit. nec

tit. nec intelligit ſcripta ſua, ne ueriſimilia q̄dem eſſe, nec aliquo modo ſibi cōſtare. Quippe Socratem lenonem, Ariſtidem iniquum facit. Tot præterea tam temere, inepte, incōſtāter, abſq; ullo ordine maledicta profert, ut quodā quaſi morbo improbitatis euomere oīa uideatur, inſtar eo᷑, qui aduerſa ualetudine laborantes, nihil cibi ſtomacho retinent. Verum dignus certe eſt, cui ob hanc unā rem gratias agamus, ſiquidem tam importuna, tam'q; audaci, & proterua lingua in Platonem inuectus eſt, ut manifeſtum oībus fecerit, ſe nō aliquo iudicio recto, ſed temerario quodā impetu in tātam uerborum obſcœnitatem prorupiſſe. Præſtat enim (ut Phauorinus inquit) grauiter, et ſupra modum uituperari, q̄ exigue, frigide'q; laudari, quoniā, qui male dicit, & uituperat, quanto id acerbius facit, tanto magis ſe iniquū, inimicum'q; oſtendit, & propterea non meretur fidem, ſed qui ieiune, atq; exigue laudat, amicus quidē uidet' eſſe eius, quē laudat, ſed à cauſa deſtitui, & nihil, quod uere laudari poſſit, inuenire. Atq; ſi Ariſtotelē, ut certe dignū eſt, laudemus, atq; admiremur, non propterea Platonis gloriæ aliquid detrahimus, immo, ſi recte iudicetur, eam potius augemus. Quāuis enim agendę Ariſtoteli gratiæ ſint, pro tot operum beneficiis, quę nobis, & poſteritati reliquit, non minores tamen agendæ ſunt Platoni, qui, ut id præſtare Ariſtoteles poſſet, effecit. Scilicet ille talē nobis Ariſtotelem reddidit, ille ingeniū eius coluit, ille eum oībus diſciplinis ornauit, illo uno præceptore uſus eſt Ariſtoteles, illum non quinquennio, aut decennio, ſed uiginti continuis annis audiuit. Nam qui ſemen (ut Demoſthenes ait) terræ cōmittit, is cauſa eſt, ut fruges oriantur. Quomodo autē potuiſſet Ariſtoteles præſtātis uir ingenii tot annos Platonem audire, niſi fructum ſe percipere maximū ex Platonis doctrina ſenſiſſet? Niſi Platonis ſcientiam probandā, expetēdam'q; duxiſſet? Etenī hoc ne aduerſarius q̄dem negare auſit, Ariſtotelem, cum medio ſpatio Platonem audiret, melius q̄ ego, q̄ ipſe, q̄ cæteri oēs potuiſſe de Platonis ſcientia iudicare, nō literis q̄buſdā inanimatis, ut nos facimus, ſed uoce ipſius Platonis uiui, atq; p̄ſentis. Nec tamē deſtitit ab inceptis, nec ſpreto Platone, tanquā rudi, & indocto, ſcholam eius deſeruit, ſed perſeuerauit audiendo eū, et doctrinā eius admirando, quā tu cōtemnis, atq; irrides homo potius ab aliis irridendus. Ariſtoteles igit', & ſi talis erat, ut domū eius ſtudioſiſſimi lectoris ſedē Plato appellaret, Et cū aliquādo eum cū Xenocrate cōferret, hunc quidē calcaribus, illum uero freno diceret indigere, Tāto erat ingenii acumine p̄ditus, tamen uiginti integris annis Platonē audiuit, eoq; uno præceptore uſus eſt, præterq̄ q̄ Socratē triennio admodum adoleſcēs, audierat, anteq̄ ſe ad Platonis gymnaſium cōferret. Neq; dici poteſt, propterea tantū temporis Ariſtotelē in audiēdo Platone conſumpſiſſe, q̄ ea tempeſtate ſine libris doceri mos erat, cū econtrario experiamur maiori facilitate quāuis artem ſine libris, q̄ cum libris percipi poſſe. Multa ſunt enī, quę cū libris magno ſtudio, ac labore quæramus, aut nunq̄, aut uix tādē inuenimus, At pręceptoris uoce celerrime, apertiſſime'q; accipimus, Natura etiā ita cōparatum eſt, ut, quæ ſine ſcriptis audimus, cōtinue memoriæ cōmendemus, eamq;, ne forte obliuio ſubrepat, aſſidua meditatiōe exerceamus, Maior'q; fiat in hūc modum breui tempore profectus, q̄ ſi in diem, ut fit, diſtulerimus, ſperādo poſſe, cum libuerit, ea, quæ in libris ſeruantur repetere, Itaq; tanta in audiendo mora, nō librorum inopiam ſignificat, ſed doctrinæ magnitudinem, quam niſi longo temporis interuallo aſſequi non licebat. Hæc igitur non ignorantiæ Platonis, Sed ſingularis doctrinæ, ac ſapientiæ argumenta ſunt, modo æqui ſint iudices, nec inſtar aduerſarii, ſine ratione huc, atq; illuc, prout fert animi libido, ferantur. Ergo laudādus eſt Theophraſtus, qui multo plura, nec deteriora, q̄ eius præceptor Ariſtoteles ſcripſit, ſed magis laudandus Ariſtoteles, etiam ſi nulli eius libri extarēt, modo conſtet, eum Theophraſti præceptorem fuiſſe, Maxime autem oīum laudandus, admirandus'q; Plato, magnus Ariſtotelis præceptor, & doctrinæ illius parens, quādo etiam nullum diſciplinarum eius ueſtigium ſupereſſet. quoniam Platoni iure optimo tribui debent, quæ Ariſtoteles ſcripſit, Siquidem, ut ita Ariſtoteles ſcriberet, ille author fuit.

Platonem ex dialogis ſuis, omnem doctrinam, eruditionem'q; exprimere.
Quam rhetoricæ artis doctus fuerit Plato.
Qui fuerint ante Platonem rhetoricæ artis ſcriptores.
Qui oratores Platonis diſcipuli fuerint.
Quod partes orationis non ſint præcipuę ad perſuadendum, ſed adiutrices.
Quid præcipuum ſit ad bene dicendum.
Qua in re Ariſtoteles rhetoricis præceptis excelluerit.
Phædri Platonis pars ex græco traducta, in qua excellētiſſima rhetoricæ artis p̄cepta traduntur.

Inter Platonis, atq; Ariſtotelis traditionem de arte rhetorica magnum eſſe diſcrimen.
Non eſſe reprehendendam uel prolixitatem, uel breuitatem orationis, quæ rõne non careat.
Peripateticorum neceſſario prolixas eſſe diſputationes.
De artificio mirabili Platonicæ orationis.
Ariſtotelem, quæ didicit a' Platone, latius tradidiſſe.
Quare in dicendo ſemper ſui ſimilis fuerit Plato.
Quid potiſſimum attineat ad uerum philoſophum.
Qualis ſit philoſophorum oratio.
Quid de Platonis oratione clari uiri ſenſerint.
De modo dicendi Ariſtotelis.
Quare Ariſtoteles aliquando obſcurior uideatur.
Quibus in libris eloquentior ſit Plato.
Ciceronis, & Ariſtidis de Platonis eloquentia teſtimonia.
Ariſtotelis ſententia, nobiliſſimum genus rhetoricæ cum dialectica conuerti.
Qui non profecerit in philoſophia, eum recte loqui non poſſe.
In genere demõſtratiuo orationem platonicam excellentiſſimam eſſe.
Quid proprium ſit oratoriæ perfectiſſimæ.
De tribus dicendi generibus ſublimi, tenui, & moderato. Caput IIII.

Is itaq; hunc in modum expoſitis, ſupereſt, ut ex pauciſſimis Platõis operibus, in q-
h bus differentẽ Socratẽ facit, præcipue qdem de moribus, de qbus diſputare Socrates frequentiſſime ſolebat, Interdũ etiam de cæteris diſciplinis, q̃ excellens in omni doctrinę genere Plato fuerit, oſtẽdamus, quod q̃ breuius potero, et licebit, expediã. Sed de grammaticæ diſciplina, neq; aduerſarius contendit, neq; nos plura dicere eſt neceſſe. Vnus enim ſermo illius, qui Cratillus iſcribitur, Satis ſuperq; eſt ad exprimendũ, qualis Plato grãmaticus fuerit. In quo lõge melius, q̃ Prodichus de ſignificatiõibus, ac diuiſiõibus nominũ inueſtigauit, & quẽadmodum res rõne naturę ſuę noĩari deberent, edocuit. Atqui aduerſarius ipſe nolens fortaſſe, atq; inuitus hoc idem ꝓbat. Nã cũ ornatum, atq; elegantiam oratiõis tribuat Platoni, iis'q; oẽs, q unq̃ fuerunt, aut ſunt, aut in poſteꝝ erũt, ſcriptores, lõgo poſt ſe interuallo reliqſſe fateatur, profecto' neceſſe eſt, ut & delectum uocabuloꝝ ꝯcedat, & ſtructurã orõnis, & eoꝝ, quę a' poetis, ac cæteris ſcriptoribus dicunť, uſum, atq; eruditionẽ. Nec pauca certe huiuſmodi uidere apud Platonẽ licet, quę partim inſerit, ꝑtim elegantiſſime exponit. Nã formas, modos, figuras, qbus ambitus oratiõis ꝑficitur, cuius rei cura in primis ad grãmaticos ꝑtinet, ſi dixero Platonẽ tenuiſſe, ridiculũ uideať. Quod uero artis rhetoricæ ignaꝝ hunc fuiſſe aduerſarius ſcribit, an ita ſit uideamus. Nunq̃ Platonem de rhetoricę diſciplina, aut eius aliqua parte locutũ aſſerit, & genus dicẽdi, quo uſus fuit, ſimplex eſſe, et natura potius, quàm arte ꝯtextum. Enimuero noluiſſe Platonem de arte dicendi cõi more perſcribere, q̃uis poſſet, iam ſupra diximus, & neminẽ hoc (præter aduerſariũ) latet. Iam.n. & Gorgias, & Thiſias, & Antiphon, atq; etiã Lyſias, & Iſocrates (ut Plutarchus in uitis decẽ oratorũ refert) pręcepta rhetoricæ artis ediderant, quos imitari, & ſuopte ingenio pleraq; addere, facile potuiſſet, ſed id neglexit, oratorũ tñ ꝑceptor diligentiſſimus fuit, & id munus, ut philoſophũ decebat, exercuit. Iſęus, Aeſchines, Demoſthenes, Lycurgus, Hyperides, excellentiſſimi oratores (Plutarcho teſte) diſcipuli Platonis fuerunt, & doctrina eius ad orandũ plurimũ ꝓfecere, quemadmodum ipſe, nõ cęteri illius ætatis pręceptores docere ſoliti erant. q ſiqua etiã præcepta uere oratoriæ facultatis ex Platõis libris haurire cupimus, nouiſſimã eius dialogi partem legamus, q Phędrus inſcribiť. quo loco breuiter de ijs, quæ in oratoria, maxima, ac pręcipua ſunt, explicatur. Hæc.n.ſunt, quæ bene dicendi facultatẽ perficiunt, & quæ ſi dempſeris, nihil aliud erit, q̃ uſus expers rõnis, quemadmodum in Gorgia, quẽ aduerſarius reprehendit, latius improbať. Quod.n.maxime ꝑſuaſionem inducit, quã ꝯſtat finem eſſe rhetoricę, nõ exordiũ eſt, non narratio, nõ diuiſio, nõ argumentatio, nõ repetitio, nõ peroratio, nõ exornatio, nõ elocutio, nõ ſunt hæc in oratoria arte pręcipua, nõ his acqriť ille finis, ut apte ad perſuaſionem dicať, nec iſta ſummus uir Plato ignorauit. Siqdem multo etiam indoctiores hæc ſciunt, ſed iuuant iſta ſanè, cũ recte diſponunť. Parum tamẽ afferunt utilitatis, niſi ea adſint, quę pręcipua ſunt ad bene dicendũ, & quæ ꝑſuadere maxime poſſunt. Hęc aũt ſunt, ſimilitudines reꝝ, ac diſſimilitudines recte cognoſcere, nuſq̃ in his errare, quod pacuti ingenii eſt. Reꝝ bonaꝝ, honeſtaꝝ, ueraꝝ naturam noſſe, & iis accõmodare ra

nem, quæ ſeqtur, ut quãcelerrime animaduertamus, ad quod genus referatur, quod dicturi ſumus, neq; eius definitionẽ ignoremus, multa in unũ recte colligere, unum ĩ plura diuidere poſſimus, & quæ oratio, quibus auditoribus conueniat, aut nõ conueniat, intelligamus. Hęc ſunt, quæ in primis uerũ oratorem conſtituunt. Hæc tanq̃ ſumma, atq; præcipua capita eius diſciplinæ tradita ſunt ab Ariſtotele in libris, quos de arte rhetorica ſcripſit. Quibus lõge cæteros, qui ante eum ſcripſerant, anteceſſit. Cũ enĩ & auditores, & res, quoadeius fieri poterat, diuiſiſſet, quibus'q;, & de qbus ſuaderetur, qui hoĩum mores eſſent, quæ cuiq; perſuadẽdi rationes accõmodarentur, diffuſius explicaſſet, tũ pcepit, ut uarie ageretur, & aliæ aliis auditoribus, rebus'q; orationes adhiberẽtur. Quapropter laudatur paſſim ab oĩbus, non alios in hoc rhetores, ſed ſolum Platonẽ ſecutus. Siqdem proœmiorũ quoq; artificium improbat, quaſi fraudem quãdam orationis, & iudicũ corruptelam. Quæ igit' ab Ariſtotele pluribus uerbis explicata ſunt, in his præſertim rhetoricę partibus, in qbus maxime ab oĩbus probatur, Vide obſecro quã breuiter, ſimul & perfecte Plato in eo, quẽ ſupra diximus, ſermone tradiderit. Socrates. His'ne in rebus error euenit, inter quas multũ intereſt, an in his, inter quas parũ? Phædrus. In his certe, ĩter quas parũ. So. At paulatim pgrediens potius in contrariũ deueniens, q̃ ſummatim. Ph. Ita eſt. So. Oportet igit' eum, q decepturus eſt aliũ, & minĩe ipſe decipi uelit, noſſe ſimilitudinẽ rerum, ac diſſimilitudinẽ. Ph. Profecto'. So. An igitur, qui rei ueritatem ignorat, ſimilitudinẽ eius uel paruã, uel magnã dignoſcere ĩ cæteris poterit? Ph. Minime

Socrates. Ergo qui, præter ueritatem aliquid opinantes, falluntur, eos per ſimilitudinẽ aliquam, ad hunc labi errorem perſpicuũ eſt. Phædrus. Quid ni. Socrates. Nunquid igitur arte quiſpiam poterit, uel transferre aliquem, uel paulatim per ſimilitudinem a' ueritate, in contrarium'q; deducere, uel ipſe deuitare, niſi norit, quid quæq; res ſit? Phædrus. Nunquam. Socrates. Ergo dicendi artem, o' amice ridiculam quandam rem, & rationis expertem exercet, qui ueritatem ignorat, & opinionibus ducitur. Et paulo poſt. Socrates. Qui igitur artem orandi exercere ſtatuerit, primum hæc recte debet diuidere, atq; animo concipere formulam quandam indicem utriuſq; generis, in quo falli, & non falli multitudinem neceſſe ſit. Phædrus. Perpulchram certe, o' Socrates is formulam cõcipiet, qui id negliget. Socrates. Tum, ut reor, ubi ad ſingula uenerit, nequid lateat eũ oportet, ſed quod dicturus eſt, quãcelerrime animaduertat, ad utrum genus referatur. Et paulo poſt. Socrates. Equidẽ cætera, quaſi per ludum, acta'iam a' nobis fateor. Sed duorum, quæ diximus, generũ ſiquis arte comprehendere ualeat, profecto' pulcherrimũ ſit Phędrus. Quorum inquis? Socrates.

Ad unam ſpeciem reſpiciendo colligere, quæ uarie ſunt diſperſa, & quodlibet de quocunq; dicere uelis, definitiõe declarare. Quemadmodum, de amore quid ſit, modo a' nobis definitũ fuit, ſiue bene, ſiue male, Tamen certum illud, ſibiq; cõſentiens, ob eam rem ita ſtatuendũ cenſuimus. Phędrus. Alterum uero genus, quod nã eſt o' Socrates? Socrates. Vt rurſus per ſingula poſſis, quaſi articulatim ſecare, quæ ſuapte natura conſtat, nec membrum frangere ullũ, ĩſtar inepti coqui. Sed, ut modo, utraq; pars diſputationis noſtræ demẽtem, unam quandam communem ſibi ſpeciem accepit, quam digerendo uenit ad propriam, nam ut ex eodem corpore, partes duplices eiuſdem nominis depẽdent, quarum dextræ alteræ, alteræ ſiniſtræ uocantur, ſic dementiæ genus, tanquã unam ſpeciẽ pars diſputationis noſtræ utraq; exiſtimauit, quippe altera partem ſecans ſiniſtram, & reſecans, non ante deſtitit, q̃ uitioſum quendam amorem compererit, quem maledictis optimo iure inſectata eſt, altera uero, cum nos in dextram furoris partem deduxiſſet, nomine quidem eodem, ſed diuinum quendam amorem reperit, quẽ tanquam rerum ſummæ bonarum cauſam laudauit. Phædrus. Veriſſima loqueris. Socrates. Harum ego, mi Phędre, diuiſionum, collectionum'q; ſemper cupidiſſimus fui, quo recte loqui poſſem, atq; intelligere. Quin etiam, ſiquando aliquem ſua natura, arbitror ad unum & plura poſſe reſpicere, huius libens ueſtigia, tanq̃ diui cuiuſdam ſequor, atq; eos, qui id agere poſſunt, recte'ne, an non appellem, deus ſcit. ſoleo tamen adhuc dialecticos appellare. Sed nũc eos, qui ex te, & Lyſia didicerunt, dicas uelim, quo nam appellare nomine oporteat. Hoc'ne illud eſt, ars, & facultas dicendi, cuius uſu Traſimachus, atq; alii pleriq;, & docti ipſi euaſerunt, & alios doctos faciunt, qui dona eis ferre, tanq̃ regibus ſuſtinent? Sint ſane' uiri iſti regii, certe indocti ſunt earum rerum, de qbus rogas. Sed hoc genus ſi dialecticũ uoces, recte, meo iudicio, uideberis nominare. Rhetoricum autem illud adhuc nos fugere, mihi uidetur. Phædrus.

Quemadmodum inquis? Socrates. Num res ulla grauis, honeſta'q; eſſe poteſt, quæ iis, quæ modo diximus, uacet, & tamen arte accipiatur? Profecto' non eſt id aut tibi, aut mihi con

temnendum, ſed dicendum, quid nam ſit reliquũ illud oratoriæ facultatis. Phædrus. Permulta quidẽ o' Socrates ſunt, ea ſcilicet, quæ in libris de arte dicendi continentur. Socrates.

Perpulchre mihi in memoriam reuocaſti. Exordium, ut opinor, primum eſt, quod orationis idoneũ principium ſit. hoc'ne dicis eſſe illum artis ſplendorem? Phędrus. Ita. Socrates. Secundum narrationem, quam mox teſtimonia ſequantur, tertium argumenta, quartũ probabilia. Tum quam probationem, & approbationem appellat egregius eloquẽtię Antiſtes Byzantius ille uir. Phędrus. Theodorum'ne optimum uirum dicis? Socrates. Profecto'. Coargutionem item, & redargutionem, tum in accuſando, tum etiã in defendendo. Atqui pręſtantem uirum Euenum Parium, quamobrem in medium non adducimus, qui primus ſubdeclarationem inuenit, & ſociam laudationem. Sunt, qui eum ſociam quoq; uituperationem carmine ceciniſſe dicant, memoriæ gratia. Phędrus. Docti uiri officium exercuit.

Socrates. Tiſiam uero, & Gorgiam ueluti otioſos ſinemus, q̃ probabilia ueris anteponẽda eſſe duxerunt, qui'q; dicendi ui fieri dixere, ut quæ parua ſunt, magna, & quæ magna, parua uideantur, & noua etiã uetuſta, & uetuſta noua. Ad hęc breuitatẽ dicẽdi, & nimiã prolixitatẽ de quibuſcunq; rebus inuenerũt, quæ cum Prodicus me referẽte aliquãdo audiuiſſet, ſubriſit, et ſe unum inueniſſe dixit modum dicẽdi, eumq; eſſe, ut neq; ꝓlixa, neq; breuis oratio ſit, ſed mediocris. Phędrus. Sapientiſſime ille quidem. Socrates. Nec certe Hippias ſilentio prætereundus eſt, cuius ſententiam hoſpes eius Elenſis, ut ego exiſtimo, comprobauit. Phædrus. Nequaquam. Socrates. Poli autem ſcholam quibus uerbis digne proſequemur? qui replicationem, & ſententiã, & ſimilitudinem inuenit, & lycimnea nomina, quę Lycimno amico dono dedit ad elegantiorem carminis compoſitionem. Phædrus. Protagorea uero illa, o' Socrates, non'ne huiuſmodi fuerunt? Socrates. Rectitudines quædam uerborum illa fuere o' adoleſcens, atq; alia, & multa, & pulchra. Sed commiſeratiõis, ac deprecationis artibus ad ſenectutem, ſiue paupertatem accõmodatis, plurimum mihi ualuiſſe uidetur Chalcedonenſis, qui & inflammare ad irã animos, & ſedare mulcendo, ut ille dicere ſolebat, carminibus ſuis, plurimum potuit. calumnias etiam & moliri, & tollere, quoties oporteret, edoctus. De fine uero orationis, conuenit inter omnes, quem alii repetitionem, alii alio modo appellant. Phędrus. Redigere'ne ſummatim in auditorum memoriam ſingula dicta, extrema oratione dicis? Socrates. Hoc dico. Phædrus. Et ſiq̃d præterea habes, quod de arte exponas, cupio audire. Et rurſus Phædrus. Sed ars ueri oratoris, & ad perſuadendũ idonei, unde, aut quo pacto acquiri poteſt? Socrates. Fieri quidem poſſe, ut poteſtas certãdi, abſolute acquiratur, conſentaneum eſt, & fortaſſe neceſſarium, ita hoc eſſe, ut cætera, Sed ſi ita contigerit, ut dote ipſius naturæ ad dicẽdum idoneus ſis, euades profecto' in clarũ oratorẽ; ſi doctrinam, exercitationẽ'q; addideris, quod ſi quo ex his carueris, eodẽ te imperfectũ eẽ, neceſſe erit. Quantum autem eius rei artem attingit, nõ qua Lyſias, & Traſimachus ducũt, hac uia, meo iudicio, incedit. Phędrus. At qua nam uia? Socrates. Pericles omnium oratorum perfectiſſimus fuiſſe iure optimo uidetur o' Phædre. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Omnes excellentiores artes, tum ratione diſſerendi, tum cognitione rerum naturaliũ egent. Hinc enim trahi poſſe uidetur illa excellẽtia rationis, & perfecta rerum oĩum cognitio, qua Pericles ingenium ſuum excoluit. Cum enim ſe ad Anaxagoram uirum doctiſſimum contuliſſet, naturalium rerum rationes, abunde ſibi hauſit, naturam'q; mentis, atq; dementiæ ꝑcepit, de quibus diſputare plurimum Anaxagoras ſolebat, unde ad artem dicendi trahere, quantum ei commodum foret, facile potuit. Phędrus. Quomodo hoc dicis? Socrates. Eadem artis medicinæ, quæ rhetoricæ ratio eſt. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Vtraq; arte, naturã diuidi oportet, corporis altera, altera animi, ſi uelis, non uſu dũtaxat, & experimẽtis, ſed etiam artis ratione, medicamẽtis, cibiſq; adhibitis ualetudinem, & uires addere corpori. Oratione autem, & officio debito uirtutem, & quam placuerit perſuaſionem animo mãdare. Phædrus. Cõſentaneũ eſſe uidetur o' Socrates. Socrates. Animi itaq; naturã, ut digne intelligas, putas'ne fieri poſſe, ſine totius naturæ? Phædrus. Ego uero ne corporis quidem, ſine uia iſta, & ratione, modo Hippocrati adhibẽda fides ſit. Socrates. Recte quidem Hippocrates, ſed an ratio cum eo conſentiat, perſcrutandum. Phædrus. Aſſentior.

Socrates. De natura igitur, quid nam & Hippocrates, & uera ratio dicat, parũper cogita. Non'ne ita de natura cuiuſcunq; rei aduertendum eſt? primo utrum ſimplex, an multiplex ſit id, cuius artẽ & ipſi tenere cupimus, & alios artifices facere. Tum ſi ſimplex eſt uis eius, cõſyderari debet, quę nam ad agendũ, patiendum'ue ſit, & ſi pluribus ſpeciebus cõſtat, quod in unoq;

idem in ſingulis inſpiciendũ, quod ipſum afficere, aut affici poſſit. Phædrus. Agendũ ita uidetur o' Socrates, & quidem doctrinam, quæ iis priuata ſit, greſſui hominis cæci, q̃ ſimillimã arbitror. Socrates. At uero, qui arte quicquã exercet, nõ cęco, aut ſurdo ſimilis eſt, ſed patet, ut ſiquis arte cuiq̃ afferat orationẽ, naturã eius diligenter explicare debet, cui affert, id uero animus eſt. Phædrus. Quid ni? Socrates. Ergo res oĩs eo' tendit, ut perſuaſionẽ in animo facere conemur, ita'ne? Phædrus. Ita eſt. Socrates. Conſtat igit', ut ſiue Traſimachus, ſiue quis alius, artẽ dicendi tradere uelit, primũ ſcribere diligenter debeat, atq; efficere, ut perſpici animus poſſit, utrũ unum, ac ſimile ſit, an pro corporis forma multiplex habeat'. Hoc eſt enim, quod dicimus naturã oſtendere. Phædrus. Prorſus. Socrates. Mox id explicare, quo quid afficere, uel affici poſſit. Phædrus. Quid ni? Socrates. Tũ tertio loco, cum genera dicendi, & aĩorum affectus digeſſerit, exponere cauſas omnes accõmodãdo ſingula ſingulis, docẽdo'q; quis animus, quibus rationibus, quam ob cauſam aut perſuadetur, aut nõ perſuadetur. Phædrus. Pulcherrime ſic ageretur. Socrates. Aliter nunquam ſane', aut hæc res, aut ulla alia uel ſcribi, uel dici poſſet. At, qui nunc de arte dicẽdi ſcribũt, quos tu audiuiſti, callidi admodum, uerſuti'q; ſunt, Quamobrẽ cum pulcherrime docere de animo ſciant, neſcire diſſimulant, & ultro bona ſua occultant. Verum niſi ita dicant, & ſcribãt, nos arte quicquam ab his ſcribi, nequaquã credere debemus. Phædrus. Quis nã iſte eſt modus?

Socrates. Equidem uerba ipſa, & nomina rerũ, haud facile dixerim. Sed quomodo ſcribere debeat, qui artifex eſt, quantum in me erit, exponam. Phædrus. Perge. Socrates.

Cum ipſa dicendi facultas moderatio animi ſit, quot ſint animorum genera, ſcire eũ neceſſe eſt, qui in dicendo proficere uelit. Sunt autem tot, & tot, & talia, aut talia. Vnde fit, ut hominum alii tales, tales alii habeantur. Iis itaq; ſic definitis, genera quoq; dicẽdi, tot, ac tot, & unũ quodq; tale ſtatui oportet. Tales igitur homines, tali genere dicendi, ob hanc cauſam ad rẽ talem facile tibi obtemperat, qui autem talem ob cauſam, difficile. Hæc cum ſatis quiſpiam intellexerit, mox in agendo percipere, cum geruntur, & arguto ſenſus iudicio poſſe aſſequi, licet uel exiſtimare, ſe non dum plus ſcire, quantum acceperit, cum a' præceptore docebatur. Cũ uero quibus quis pareat norit, & præſentem poſſit agnoſcere, ſibiq; oſtendere hunc eſſe, & hanc eſſe illam naturam, de qua tum ſermo habeatur, ideo'q;, tunc ei præſenti dandam operam eſſe, & afferendam hanc ad hunc modum orationem, cum inquam hæc omnia fuerit aſſecutus, additis etiam dicendi, tacẽdi'q; occaſionibus, & breuitatis, & cõmiſerationis, & amplificationis, & omnium deniq;, quæ didicerit, generum dicendi opportunitate plene, atq; perfecte cognita, huic ars cognita iam eſt. prius autem minime, ſed quocũq; ex iis caruerit aliquis, cum aut orat, aut docet, aut ſcribit, & tamẽ agere ſe ex arte dicat, huic qui non crediderit, rectius iudicabit.

Iis uerbis, Plato præcipuam artis rhetoricæ partem, breuiter explicauit, quã Ariſtoteles uix longa oratione potuit expedire. Ex quo palàm fit, an aduerſarius, Platoni iure obiiciat loquacitatem, cum tam paucis complexus omnia fuerit, quæ Ariſtoteles diu ſcribendo laborauit. Norat hic omnium maxime & tempus, & modum orationis. Longior eſt interdum, cum in dialogis aliqua re propoſita, non niſi pluribus cogi poteſt, qui reſpõdet aſſentire, Interim uero quã breuiſſimus eſt, dum rem aliquã definiri oportet, & ſcientię, ut ita dicã, puncto cõplecti. Quippe ne Ariſtoteles qdem reprehẽdendus eſt, q; prolixius artẽ tractarit, dum particulatim de iis diſſeruit, quæ non dum ſcripta habebantur, & cognitu erant neceſſaria. Habet ſuũ unũquodq; genus dicendi modũ, atq; is aptiſſime agit, q modo longior, modo breuior eſt, pro rerũ, temporum'ue ratione. Demoſthenis qdem apud græcos, apud latinos uero Ciceronis, ea oratio optima fertur eſſe, quæ maxima. & certe, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber, melior qſq; eſt, quo maior. Breuitas itaq; eatenus cuſtodienda eſt, quatenus cauſa permittit. Alioquin præuaricatio eſſet trãſire dicenda, uel curſim, & breuiter attingere, quæ inculcanda eſſent, et repetenda. Num ſiquis etiam peripateticorum, quod facere, hac tempeſtate, diſputantes conſueuerunt, cũ re aliqua propoſita, ſyllogiſmum protulerit, ſi ad eum, qui uel primæ, uel ſecundę propoſitioni contradixerit, reſpondere, atq; aliis ſyllogiſmis, tum ꝓpoſitum ſuum tueri, tum aduerſarii rationes ſoluere uoluerit, id'q; tandiu fecerit, quoad ſoluendi, obiiciẽdi'q; facultas detur, non modo, nõ breuior, ſed multo lõgior, q̃ apud Platonẽ ſit, diſputatio protrahetur? Neq; tamen perfici propoſitum poterit, nouis ſemper obiectionibus adductis, ſiquidem externæ orationi, inſtantiam ſemper afferri poſſe, author eſt Ariſtoteles. Atqui Plato, cũ primũ aduerſarium coegit, omnibus, quæ præpoſita fuerant, aſſentiri, quod pluribus uerbis fieri neceſſarium eſt, tum affert concluſionem, ſed qua ui dicendi, quo ſplendore uerborum, qua ſentẽtiarum copia, qua demon-

ſtrandi, probandi'ue ratione, ſiue à natura ducat argumentum, ſiue à notione cômuni, ſiue ab exemplo, quo etiam multitudinem capiat, & doctos teneat, atq; indoctos, Nec ullam orationis ambiguitatem relinquat? Quantum etiam fructum, uſum'q; rerum commodiſſimarum auditoribus præbet? Quid eloquẽtiam eius, & dicendi copiam memorem? quam te non pudet loquacitatem appellare. Nullum profecto in eius ſermonibus uerbum eſt, quod nô magnum aliquid ſignificet, & plurimum præſtet utilitatis. Quod ſi rhetoricæ finis perſuaſio eſt, hæc autem, quomodo optime fiat, Plato tradidit, Vt'q; Ariſtoteles, quæ à ſe didicerat, conſcribere poſſet, author fuit, quo iure inuehi in eum potes, tanquam oratoriæ artis ignarum? Fuerunt fortaſſe nonnulli, qui cum aliis, quomodo perſuaderi poſſet, pręcepiſſent, id tamen ipſi præſtare nequaquã potuerunt. Sed Plato & præcepit optime, & quæ præceperat, egit egregie. Conuenit ſane inter omnes, ſolo contradicente aduerſario, neminem in perſuadendo Platone præſtãtiorem fuiſſe. Neminem tam apte, diſtincte, ornate, copioſe'q; dixiſſe, quis machinas Platonicæ orationis euadere poteſt? quis eius artificio reſiſtere, quo minus uictus, proſtratus'q; diſcedat? Corruunt aduerſarii, quaſi uertigine capitis, & oculorum caligine capti, obmuteſcunt, atq; ut Menon ait, quaſi quodam ſtupore obtorpeſcũt, Protagoras, Hippias, Prodicus, Gorgias, Polus, Menon, Eutiphron, & quicũq; alii cum Platone decertãt, multum, diuq; dilapſi, & ſibi parum conſtantes, ac pugnantia dicentes, demum inaudita quadam dicendi ui ſuperati conſentiunt. Vnus, inqt, aduerſarius, idem'q; ſemper eſt Platõis ſtylus, ubiq; ſui ſimilis, natura factus, non arte. Fateor, philoſophus enim Plato erat, & philoſophiæ uerus ubiq; profeſſor, ſiue de rebus diuinis, & à materia ſeparatis, ſiue de rebus naturalibus, ſiue de moribus, ſiue de religiõe, aut de republica, aut de differendi, orandi'ue facultate, aut de alia quacũq; re agat, morem philoſophi ſeruat, & ab eius officio nunquam diſcedit. De omni materia ita tractat, ut ueritatem cuiuſq; rei, eſſentiam, honeſtatem inueſtiget, ac contempletur. Hoc enim præcipuum philoſophantis munus eſt, indagatio, atq; inuentio ueritatis. Hæc uera philoſophia eſt. Huius rei amore, ac ſtudio, philoſophi nomen inuentum eſt. Huius ubiq; Plato ſtudioſus, atq; auidus indagator fuit. Huius limites ſeruauit, ut debuit, cum de rebus diuinis, humanis'q; diſſereret. Quod ab Ariſtotele quoq; Platonis diſcipulo, accuratiſſime ſeruatũ eſt. Sed aduerſarius non minus Ariſtotelis characterem, q̃ Platonis ignorat. Hoc igitur damnat, q͂ ſimili modo, de rebus ſimilibus Plato ſcripſerit. At ille hoc ipſum optat, eadẽ ſemper de eiſdem rebus dicere poſſe, Ergo etiam de ſimilibus ſimili modo, & non modo hoc, modo illud, de eadem re opinari. Simplex enim ueritatis ratio, atq; oratio eſt. Nec fieri poteſt, ut dum uarie qs de eadem re opinatur, & dicit, Non falſa etiam, & ſibi inuicem repugnantia ſentiat, Sed Plato ueram ubiq; rerum rationem, & genus, modumq; dicendi aptum ſecutus, nihil ſibi diſſimile, aut diuerſum cõtingere paſſus eſt. Neque uero aduerſarius negabit ſimile dicendi genus ſimilibus rebus deberi, cum uariis dicat uarium eſſe tribuendum. Ita enim natura comparatum eſt, ut ſi uariũ uariis tribuitur, idem quoq; eiſdem uideatur tribui oportere. Quod ſi Plato quantum in unaquaq; re eſſet ueritatis, ut philoſophũ decebat, inueſtigauit, atq; diſſeruit, conſtat nô fucato quodã dicendi genere uti eum debuiſſe, nô laſciuo, pumicato, populari, ſuperbo, theatrali, ſed graui, modeſto, honeſto, æquali, leni, quieto, dilucido, cũ dignitate, & ornamentis cõuenientibus ueritati, ac ſtudio philoſophiæ. quæ certe nemo unquã Platone perfectius eſt aſſecutus, quo cum nemo unquã oratione cõtendere auſus fuit. Probat hoc, ut cæteros omittam, M. Tullius uir doctrina, & eloquẽtia inſignis, Mollis eſt, inqt, orõ philoſophorum & umbratilis, nec ſentẽtiis, nec uerbis inſtructa popularibus, nec iuncta numeris, ſed ſoluta liberius, nihil atrox, nihil mutabile, nihil aſtutum, caſta, uerecũda, uirgo incorrupta quodãmodo. Itaq; ſermo potius, q̃ oratio dicit̃. Verum aduerſarius, an hæc ad laudem Platonis aſcribi debeant, ignarus, ſermonem eius iudicat, naturali pulchritudine, non arte, aut ſtudio, aut cultu aliquo comparatum. Quod tamen ipſe naturale appellat, id Marcus Tullius, clariſſimis uerborum ſuorũ luminibus philoſophis tribuit. Simplex enim, uniforme'q; genus dicendi, potius à natura, q̃ ab arte proficiſci. cõtra autem, uarium, & pro rerum diſcrimine ſe immutans arte non natura inſtitutum aduerſarius ſignificat. Tametſi multi quoq; Platonis æquales, uiri ſingulari doctrina præditi, diuinũ Platonicæ orationis ornatum admirantes, nô naturalem, ſed arte, ſtudio'q; acquiſitum dixerunt, adeo'q; & delectum uerborum, & rationem compoſitionis illi curæ fuiſſe, ut ſæpenumero eadẽ ſcripta mutarit, atq; reſcripſerit demptis aliis, aliis additis, ut pectere à ſe ſcripta diceretur. Cuius rei argumentũ eſt, q͂ poſt eius mortem, exordium librorum, quos de republica ſcripſerat, bis, ter'q; ſcriptum in ceris inuentum eſſe Diogenes Laertius refert. Cui proculdubio, plus fidei adhiberi, q̃ aduerſario

debet

debet. Quod ſi inſito quodā naturæ beneficio, ita Plato locutus eſt, ut nemo unquā, uel ſummo
adhibito ſtudio attingere eloquētiam eius potuerit, quod certe aduerſarius fatetur, cur diuino
illum ingenio fuiſſe non iure exiſtimemus? Si uero arte, ſtudio, uigilantia eo processit, quo ne-
mo adhuc potuit peruenire, quis rurſus, tantam ingenii uim non admiretur, qua mortales oēs
in dicendo facile ſuperarit? Sed parum hæc uidet aduerſarius. Ariſtotelem uero, uario ſtylo uſū
fuiſſe ſcribit, quod plane falſum eſt. etſi uerum eſſet, nihil laudis, aut gloriæ afferret Ariſtoteli.
Siquidem is quoq; eodem ubiq; dicendi genere uſus eſt, rebus, de quibus tractauit, accommo
dato, quanquam interdum apertior eſt, interdum obſcurior, ſiue pro rerum difficultate, ſeu ne-
paſſim quibuſcunq; hominibus grauiſſimæ philoſophiæ rationes patefieret, ſemper tamen
ſeruat quietum illud, & remiſſum, & ad docendum idoneum genus dicēdi ſine ulla exornatio-
ne. Nam ſiquid ſorte elegantius ad Alexandrum, aut alibi ſcripſit, id perbreue fuit. Nec Plato
huiuſmodi ornamentis caruit. Quippe omnes eius de republica libri, pleni ſunt īcredibili qua
dam dicendi ſuauitate. Exordia Phędonis, Timæi, Parmenidis, Critiæ, diuino quodam orna
tu ſcripta leguntur. Totus Gorgias eloquentia ſurgit, & miram quandam affert legentibus uo
luptatem. Vbicunq; demum ſubiecti materia patitur, quo modo aliquid pulchrius, aut iucun-
dius, aut ſplendidius, aut magnificētius dici poteſt, q̄ Plato dixerit? ut mihi uideatur, quod pau
lo ante ex M. Tullii ſententia dixi uerissimum eſſe, q Plato in oratoribus irridendis, ipſe ora-
tor ſummus fuiſſe uideatur. Quin etiam Ariſtides Eudęmonis filius, uir optimarum artium cul
tu, tanto præſtantior aduerſario, ut pudeat me cum hoc illum conſerre, quāquam Platoni pro
arte rhetorica, atq; oratoribus repugnat, ſic tamen & ueritate ipſa, & doctrina Platonis eximia
uincitur, ut modo patrem, ac magiſtrum oratorum eum uenerabundus appellet, modo ad eū
ſe conuertens, ſic alloquatur. Tu'ne, qui Neſtori illi, cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio, ſi
milis es, ne dicam præſtantior, cui Sirenes illas tot carminib⁹ celebratas, facile ceſſuras credide
rim, Tu'ne inquam alios, ſiquid ſuauiter dicunt, accuſas, atq; reprehēdis? Ita Plato dicendi fa
cultate ſine controuerſia omnes anteiuit. Quē aduerſarius dicēdi uarietates, ac orationis diſcri
mina ignoraſſe contendit, ueruntamen ea dicēdi facultas tribuenda eſt Platoni, quæ à publi
ca plebeia'q; ſecedēs ueritatis rationem complectitur, genusq; rhetoricæ artis longe nobilius
conſtituit, quod Ariſtoteles conuerti cum dialectica dicit, Plato facultatem uocat, qua ſatis de
unaquaq; re dici poteſt, nec ualet niſi philoſophiæ, ac ueritatis ſtudio comparari. Eius uerba in
ſermone, qui Phædrus inſcribitur, hæc ſunt. Niſi qs philoſophādi ſtudio ſatis profecerit, nō
poterit ulla de re, perfecte diſſerere, quod enim ueritatem non attigit, neq; ars eſt, neq; fieri un
quam poteſt. Quemadmodum & Marcus Tullius dum uerum, abſolutum'q; oratorem deſcri
bit, eloquentem eſſe oportere ꝯfirmat, id'q; perdifficile eſſe, & ſummo labore, ſummo'q; acqui
ri ingenio, omni nanq; ſcientia eruditum eſſe debere, quo fieri, ut diſertos multos uideamus,
eloquentem uero neminem. Sed qui longior ſum cum rem paucis explicare poſſim? Audi Her
mogenem, qui rhetoricæ artis præcepta perfectiſſime tradidit, quid de Platonis ſentiat oratio
ne, & cum quibus eum conſerendum exiſtimet. Primū, exempla quorūdam præceptorum ar
tis accipit à Platone, deinde, cum de forēſi genere dicēddi pertractat, Demoſthenis oratiōem
dicit eſſe optimam, quatenus ſimpliciter forenſis oratio intelligi poteſt, At uero cum ad eam
partem acceſſit, quam demonſtratiuam uocamus, non forenſibus ſcilicet quęſtionibus ſurgen-
tem, ſed pedeſtriorem incedentem quietius, Platonis orationem, omnium pulcherrimam eſſe
confirmat, atq; ita pulcherrimam, ut reciprocari poſſit, & quod in genere demonſtratiuo pul-
cherrimum eſt, id Platonis orationem dicere, quod uero Platonis oratio eſt, id pulcherrimum
in demonſtratiuo genere liceat affirmare. Itaq; platonicam orationem, quaſi optimum affert
exemplum iis, qui in demonſtratiuo genere uerſantur, nec in demonſtratiuo genere duntaxat,
ſed etiam in ciuiliori illo, & theatrali Platonem Demoſtheni ꝑfert. In tertio uero demonſtra-
tiuo genere, quod poeticū eſt, principem ſtatuit Homerū. Itaq; tres iſtos dicendi prīcipes fuiſ-
ſe cōmemorat, Homerum, Platonem, Demoſthenē, & necui ſorte leue id uideat, quod Plato
ni tribuit, effici, inquit, eiuſmodi genus demonſtratiuum iis ideis, in quibus orationis magni-
tudo conſumit, grauitate, claritate, uigore, ambitu, excepta aſperitate, & uehemētia. Supereſſe
etiam eodem in genere oportere eam, quæ mores orationis faciat, remiſſam locutionē, qui etiā
dulcedinem adeſſe, & cultum, quæ delicatā, & pulchram reddunt orationē. Hinc uim accom-
modatā uiæ, ac rationi dicendi, quā præcipuam eſſe oīum generum, quæ uim faciāt, fatetur ta
men in eo genere demonſtatiuo, quod ultro, citro'q; locutionem cōtinet, quod & apud Plato-
nem plurimū eſt, aſperitatem quoq;, & uehemētiā opportune accipi, quomodo etiam omniā,

quæ uim facere poſſunt, Sed inciuile, & theatrale genus demonſtratiuum conſumi eiſdem formulis, quibus deliberatiuum. Qui itaq; nouit planam, puram, ac dilucidã facere orationẽ, nec magnitudinẽ ignorat, & eas, in quibus magnitudo cõſumitur, formulas exercere. Pręſtat præterea dicendi morib⁹, & iis, quæ mores cõficiunt, necnõ delicata, pulchrá'q; oratione, Et cum præcipua illa ui, tum oĩbus, quæ uim faciũt, exornationibus corroborat, quę omnia Platoni ab Hermogene tribuuntur, quomodo is artificio, ac facultate dicendi non iure optimo admirandus, anteponendus'q; oĩbus uidetur? Eſt enim, ut ab eodẽ Hermogene dicitur, abſolutæ, perfectiſſimæq; oratoriæ diſciplinæ, & ſcire, & poſſe uti occaſionibus. Hęc etenim præcipua uis eſt; ut in uno quoq; dicendi genere, & in unaquaq; ſententia ſcias quo tempore, quo loco, quo modo, in quam perſonam, qua cauſa utaris. nec ſolum, ut ſcias, ſed etiam, ut poſſis, quod Platonẽ & ſciuiſſe, & potuiſſe teſtatur. Item cũ tria dicẽdi genera idẽ author Hermogenes ponat, quæ etiam figuras appellat, ſublime uidelicet, tenue, moderatum, quod eoꝝ non apud Platonẽ inuenias? Quippe ſublimis, quod & uerborum, & ſentẽtiaꝝ magnitudine conſtat, uſus apud eũ plurimus eſt, cum de rebus diuinis, ac maximis loqtur, quale illud eſt. Maximus ille princeps rerum moderator Iupiter currum agitans uolucrem primus incedit, curam gerens omniũ, nutu'q; uniuerſa diſponens. Itẽ illud. Deus, ut uetus etiam ſententia eſt, initium, finem'q;, & medium rerum omnium cõtinens recte incedit, naturæ ratione cuncta pluſtrans, Et alibi. Circa oĩum regem omnia ſunt, & illius gratia oĩa, & ipſe cauſa eſt bonorũ omnium. Et rurſus. Bonus erat, bonum autem nullius rei inuidia agitari licebat. & reliqua, quæ uerbis, figuris'q; aptiſſimis ad diuinarum reꝝ, grauiſſimarum'q; ſententiaꝝ explicationem conueniunt. Tenuis autẽ generis, quod & ſententiarum, & uerborum humilitate extenuatum eſt, exempla apud Platonem multa inueniri poſſunt in libris, quos de legibus ſcripſit, ubi de cõmerciis, & agricultura, & aliis huiuſmodi rebus locutus eſt. Multa etiam ex cæteris eius ſermonibus licet colligere, in quibus ſæpenumero res quaſdam minutas ita accurate pertractat, ut eas plane ante oculos cõſtituere uideatur. Atqui moderati generis frequentior apud eũ uſus eſt, præſertim cum de moribus, de honeſto, de uirtute, de felicitate, de fine hominis agit, ſiue demonſtrando, ſiue eliciendo pedetentim rationes, ſiue aſſerendo, ſiue alia uia diſputando, ſemper enim formã orationis accõmodatam ſubiectæ materiæ diligentiſſime ſeruat. Sed de his, ſatis dictum eſt, & plus fortaſſe, q̃ res exigere uideatur, cũ nemo ſit, ſolo aduerſario excepto, qui artificium in dicẽdo Platonis non admiretur, & cæteris omnibus anteponat.

Platonem diſſerendi ratione excelluiſſe.
Eundem poſt grãmaticam, poeticamq;.xx.annos Socratem audiuiſſe.
Eundem magos impedientibus Aſiæ bellis adire nequiuiſſe.
De triplici genere Syllogiſmi demonſtratiuo, dialectico, & ſophiſtico.
Platonem omni genere ſyllogiſmi uſum fuiſſe.
Totum Platonis Timæum ex ſyllogiſmis demonſtratiuis conſtare.
Quo argumento oſtendatur cœlum generatum eſſe.
Ariſtotelem in libro de principiis rerum naturalium Platonem ſequi.
Cœlum eſſe ingeneratum demonſtrari ab Ariſtotele, à Platone uero generatum.
Quare animi immortalitas probetur in Phædone.
Quare animus non ſit harmonia.
In Phædro animi immortalitatem ex motus ratione probari.
Quare animus ſit ingeneratus.
Duobus modis corrumpi omne corruptibile.
Per deductionem ad impoſſibile, animi immortalitatem probari.
Suppoſita Platonis, tanq̃ oracula delphica accipi.
Platonem, in euthydemo captioſo uti ſyllogiſmo, quomodo Ariſtoteles in elenchis.
De artificio reperiendarum propoſitionum, cuius Plato inuentor fuit. Caput. V.

Vnc ad diſſerendi ſcientiam, quã logicam, ſiue dialecticam dicimus, tranſeundum eſt. Qua in re, uſqueadeo indoctum fuiſſe Platonẽ, aduerſarius refert, ut nõ uereatur affirmare, nunquam illũ ſyllogiſmo probare aliquid potuiſſe. Tradunt qui Platõis uitã ſcripſere, eũ poſtq̃ grammaticæ, & poeticæ, & carmini dithyrambico, lyrico, & tragico operam dederat, uiginti annos Socratem audiuiſſe, quo mortuo, cõtuliſſe ſe ad Cratyllum, diſciplinæ

tyllum, diſciplinæ

tyllum, diſciplinæ Heracliti profeſſorẽ, & Hermogenẽ, philoſophiæ, Parmenidis ſtudioſum, Tum Megara, ad Euclidem cũ nonnullis aliis ſocraticis acceſſiſſe, Poſt hęc Cyrenem ad Theodorum mathematicum profectũ, inde Italiã petiiſſe, ut Philolaum, & Eurytum Pythagoreos uideret. Mox peragraſſe Ægyptum, & ſacerdotes, ac prophetas eius prouinciæ adiſſe. Perſarũ etiam magos quæſiturum fuiſſe, niſi bella Aſiæ eum impediſſent. Hunc igitur uirum, qui tãto ſtudio, labore, uigilantia, literarum ſtudiis incubuit, & tot, talesq; habuit præceptores, adeoq; excellenti ingenio præditus fuit, homunciones quidam ingenio hebetes, nullumq; unquã, uel ſtudio, uel magiſtrorum doctrina fructũ cõſecuti, diiudicare audẽt, Et, qđ intolerabilius eſt, inſectari maledictis, atq; damnare, Sed ualeãt ipſi, Nos rem, de qua agimus, proſequamur. Cauſam, cur Plato nullius ſcientiæ præcepta, regulasq; conſcripſerit, ſatis abunde, ſuperius expoſuimus. An uero ex arte, & ſcientiæ ratione ſcripſerit, & utrumne ex operibus, quæ reliqt, uideatur non modo ſecutus, ſed perfectiſſime aſſecutus, omnium optimarum artiũ, diſciplinarumq; rationem, deinceps oſtendemus. Quanquam pudet me, eam rem tueri, quã nemo unquã præter hunc homuncionem, in dubium uocauit. Veruntamen ita agere neceſſe eſt, cum affirmare impudenter auſus fuerit Platonem, ne figuram quidem, aut modum aliquem ſyllogiſmi tenuiſſe, nec prorſus aliquid ſcripſiſſe, quod uim demonſtrationis haberet, ꝗ uera igitur hæc calũnia ſit, primum uideamus. Cum triplex ſit ſyllogiſmi genus, demõſtratiuum, dialecticum, & quod à fallendo ſophiſticum dicitur, quorum primum ex ueris, neceſſariis, primis ĩmediatis, notioribus, cauſisq; concluſionis conſiſtit, & ſuo primo, ac præcipuo modo, atq; etiã ſecundo, ea, quę per ſe inſunt prædicato, recipit, Secundum ex probabilibus, quæ aut omnibus placent, aut pluribus, aut clarioribus, nobilioribusq;, Tertium ex iis, quæ non probabilia ſunt, ſed uidẽtur, Cũ inquam, tripartito genere, ſyllogiſmus ita diſtribuatur, quod nam eorum genus Plato non tractauit? quod alios non docuit? Nam demonſtrandi uim, eiusq; ſummam neceſſitatem, nemo melius, ꝗ ille explicauit, ut in Timæo patet, in Parmenide, in Phædone, in Philebo, ĩ Sophiſta, Item in decimo legum libro, & tractatu addito legibus. Secũdo etiam reipublicæ, in omnibus deniq; eius ſermonibus, quocunq; in loco materia patiatur. Ita enim ubiq; ex prioribus, aut ſimpliciter primis, ſi fieri poteſt, aut nobis primis, per reſolutionem exquirendo, neceſſariam affert ueritatis cõcluſionem, ut nemo obiicere quicꝗ poſſit. In Parmenide, ita demonſtratur, Vnum multa non eſt. quod multa nõ eſt, nec partes habet, nec totum dici poteſt. Ergo unum nec partes habet, nec totum dici poteſt. Item unum partes nõ habet, nec multa eſt, nec principium, aut finem, aut medium habet, & ob eam rem termino caret. quippe principium, finis, & mediũ termini ſunt. Vnum igitur ĩfinitum eſt, quod infinitum eſt, neq; rotundũ, neq; rectum eſt, Sic enĩ termino deſcriberet, Ergo figura etiã caret. Item quod figura caret, nec in ſeipſo, nec ĩ alio eſſe poteſt. Sed, ne longior ſim, omnis fere hic ſermo Platonis ex ſyllogiſmis demonſtratiuis quantum ſubiecta materia patitur, cõſtitutus eſt, ut nullum argumẽtadi genus acrius, ut ita dixerim, atq; efficacius liceat inuenire. Cœlum, in Timęo inquit, uideri, ac tangi poteſt, corpore etiam conſtat, quæ autem huius generis ſunt, ſentiri poſſunt, quæ uero ſentiri poſſunt, hæc opinione etiã cum ſenſu comprehendi poſſunt. & generantur, generataq; ſunt. Cœlum igitur generatũ eſt. Rogemus obſecro parumper nouum iſtũ præceptorẽ, an hæc oratio ſyllogiſmus ſit, & aliquid habeat demõſtrationis, ac neceſſitatem afferat, ſed iſte cũ & quid ſit, & quemadmodum demonſtratio fiat, ignoret, nihil nobis reſpondebit, Verum ad maledicta ſe, contumeliasq; conuertet. At Plato more geometrarũ, prius, quã, demõſtret, ſumit terminos, & ſuppoſita ſtatuit, ex quibus inferat demonſtrationẽ. Vere ens, inquit, eſt, quod intelligentia cũ ratione comprehendi poteſt. Generatum id eſt, quod opinione cũ rationali ſenſu concipitur. Omne, quod generatum eſt, à cauſa ortum eſt. Quod ab aliqua cauſa non prouenit, non eſt generatum. Cuius exemplũ ſemper ens eſt, id bonum eſt, & neceſſarium, Cuius exemplum eſt generatũ, id bonũ nõ eſt. Vniuerſum, ſiue cœlum, ſiue mundus uocetur, hũc in modum Plato ꝓponere, atq; hiſce principiis argumentari ſolet. Quem Ariſtoteles ſecutus, libro primo de principiis rerum naturalium, Illud, inqt, nobis propoſitum ſit, res oẽs naturales, aut aliquas moueri. Et in libro, quẽ de cœlo ſcripſit, quinq; illa ſupponit. Motum ſimplicẽ corporis ſimplicis eſſe. Corpus ſimplex motũ aliquem ſimplicem, ſecũdum naturam habere. Duos eſſe ſimplices motus, unum uni eſſe contrarium. Quod contrario caret, id nihil, à quo corrumpatur, habere. Ex iis ſubſtantiam quinti corporis demonſtrat. Sed hic quidem, ingeneratũ eſſe cœlum, his ſuppoſitis oſtendit, Plato uero generatum eſſe, ſuis ſuppoſitis declarat. Cæterũ quomodo hic generatum, ille ingeneratum dicat, nõ eſt animus hoc loco explicare. Syllogiſmus igitur, quẽ modo propoſui, demon-

ſtrationis uim obtinet, Ex definitione, per conuerſionẽ factus, in quo medium eſt ipſa defini/
tio, quę rei cauſa eſt. Nam quid eſt eſſe, quáuis demonſtratio eius non ſit, tamen per demóſtra
tionem patet, ubi per cauſam rei, eſſentia demóſtratur, quéadmodum hoc loco fieri uidemus.
Cœlum enim propterea generatum eſt, quia uideri, tangi'q; poteſt, ſicut etiá Ariſtoteles ſecun/
do libro poſterioꝝ tradit. Quippe Lunę, inquit, propterea defectú fieri, quia lumen Solis, tellu
ris opacitate priuatur. Item Plato. Cœlum generatú eſt, íquit, quod autem generatum eſt, cau
ſam habet. Hęc ita. In Phædone autem, cú de animi immortalitate pertractat, interim, ex cõtra
riorum ratione, & uicaria (ut ita dicam) generatiõe nõnunquá ex recordatione, aíum demon/
ſtrat ante generationem corporis fuiſſe. interire autem cú corpore non poſſe, Ex eius ſimplici/
tate declarat. quinetiá obiecta, quæ ſumi ex harmonia poſſent, ſyllogiſmis diligentiſſime ſol/
uit, Animú, inquit, ante ortum corporis fuiſſe, oſtenſum eſt, Atqui harmonia ante compoſitum
eſſe non poteſt, ergo animus harmonia nó eſt. Item harmonia compoſitum ſuum ſubſequitur,
animus uero corpori dominatᶜ, atq; eo præſtantior eſt, Ad hæc harmonia magis, ac minus re/
cipit, animus minime. harmonia nequaq̃ iis contraria eſt, ex quibus conſtat, animus uero cu/
piditatibus corporis aduerſatur. His finimú illud in Phędro eſt. Animus ſeipſum mouet, qd'
ſeipſum mouet, ſemper mouetur, quod ſemper mouetur, immortale eſt, animus igitur immor
talis eſt. Item animus a' ſeipſo mouetur, quod a' ſeipſo mouetur, id cæteris, quæ extrinſecus mo
uentur, origo, & principium motus eſt, principium uero ingeneratú eſt. ergo animus eſt ingene
ratus, atq; ob id etiam immortalis. His duobus ſyllogiſmis, corruptionem animi tollere oíno
Plato uidetur. Cum enim quicquid corrũpitur, duobus modis corrumpatur, aut enim a' ſeipſo,
propter materiá in eo contentam, aut aliunde fit corruptio, ut lignú, tum ſua putrefactione cor
ruptioni obnoxium eſt, tum quia uri extrinſecus, ac ſecari poteſt. Primus ſyllogiſmus, animum
minime a' ſe corrumpi oſtẽdit, Secundus ne ab alio quidem corrumpi poſſe declarat, Verú ení
uero de motu ipſo animi, quo per ſe animus mouetur ſiue oíno de eius motu, quoniá uir qui/
dam præſtantis ingenii, ſingularis'q; doctrinæ dubitaſſe uidetur, poſſem equidẽ oſtendere Ari
ſtotelem a' Platone nó diſſentire. Sed hæc res alium locum poſtulat. Núc uidendú eſt, quomo/
do per deductionem ad impoſſibile, Plato animi immortalitatem defendat. Niſi principiú ſit,
inquit, nec ipſum ex alio, nec aliud ex eo fieri, aut moueri poteſt. Siquidem ex principio oía fie
ri debent. Hoc autem ſequitur, ut cœlum omne, omnis'q; generationis ratio corruat, & rurſus
creetur. Quod cum impoſſibile ſit, ipſa quoq; ſuppoſitio, quæ principium tollit, erit impoſſibi
lis. Itaq; non ignorauit Plato ſyllogiſmum conſtituere, & demonſtrationem, quoadeius ſubie
cta materia pateretur, ex principiis facere, diligenti ratione ſuppoſitis, quo rerum cognitio ma/
niſeſtior, ac certior haberetur. Quamobrem pleriq; ſingulari doctrina, ſapientia'q; pręſtantes,
q̃bus religionis ſuæ ratione permiſſum eſt, ut ſuppoſita a' Platone recipere poſſint, ea tanquá
delphica quædá oracula recepere, quod ex libris, quos ſcriptos reliquerũt, maniſeſte poteſt in
telligi. Ná quomodo afferre in mediú ſingula poſſim, cum philoſophi huius ſermo omnis ex
ſyllogiſmis cõſtet, ſit'q; pulcherrima demonſtrationú neceſſitate refertus, et nihil oíno habeat,
quod miro ratiocinádi artificio uideatur carere. Legat, qui id cupit intelligere, Platonis libros.
Facile enim proſpiciet omne ſyllogiſmorum genus aptiſſime rebus, de quibus agitur, accõmo
dari. Tractatur ſcilicet pro rei opportunitate modo demonſtratiue, modo dialectice, hoc eſt, ꝓ/
babili quadam ratione, interdum etiam captioſe. Nam etſi crebrior eſt uſus dialecticę propoſi/
tionis, tamen hoc etiá captionis genus adhibitum eſt, ut in Euthydemo patet, ubi omnes fere
cauillationum modos attigit, quemadmodum feciſſe Ariſtoteles uidetur, in libro quẽ de Elen
chis, hoc eſt coargutionibus ſcriptum reliquit. Diſſeritur ſyllogiſmo directo, prima, ſecúda, ter
tia figura, & modis figurarú omnibus, uniuerſaliter, uel particulariter, affirmãdo, uel negãdo,
deducitur ad impoſſibile, ponitur uiciſſim conuerſionis ratio, inductio, inſtantia, ſunt proble/
mata a' definitione, genere, proprio, accidente. arguméta a' maiori, minori, ſimili, omnibus de
niq; caſibus, ſunt enthymemata, ſunt probabilia, ſigna, exempla, omnis poſtremo diſciplinę lo
gicę uia, ac ratio. Per diuiſionem, per definitionem, per demonſtrationẽ, aut quouis alio mo/
do agi poteſt, Quippe, hęc oía ſubtiliter, abſolute'q; a' Platone tractari, perſpicuú eſt. Poſt hęc,
nemini dubium eſt, artificium reperiendaꝝ propoſitionú, & copiam plurimú ualere, ſiue dia/
lectice, ſiue demonſtratiue, ſiue captioſe arguere libeat, & hanc facultatem omnem arté, ſcien
tiam'q; cõplecti. Cum enim nulla ratiocinandi complexio, ſine propoſitione fieri poſſit, propo
ſitiones autem capi, niſi certo artificio, nequeát, hinc plurimú ualeat neceſſe eſt, in quouis do/
ctrinæ genere ea ratio, de qua tractauit Ariſtoteles in iis libris, quos a' diſſerendi facultate, logi
cos nominamus,

cos nominamus, in quibus ſane' tantum ſtudii uidetur uir ſapientiſſimus adhibuiſſe, ut nõ minus in iis, q̃ in aliis libris, excellentiam ingenii ſui manifeſtam fecerit. Tam uero commodam hanc artificii ratione͂ exiſtimauit, ut abſq; ea ſyllogiſmoꝝ doctrinam perfici poſſe prorſus negauerit. Non enim ſyllogiſmi formam duntaxat conſyderari, ſed etiã conſtituendi facultatem haberi ſcripſit oportere, quã cum traderet, non dubitauit affirmare genus omne, ea una ꝯfici poſſe, tum oſtendendi, tum ad impoſſibile deducendi, tum etiã hypothetice arguendi, & oĩno ratiocinandi, ſiue materia neceſſaria, ſiue cõtingens, ſiue alia quæuis prædicãdi ratio fuerit. Certum'q;, & exploratum eſſe exiſtimat, nõ modo hac uia genus omne ratiocinãdi effici poſſe, uerum etiam fieri nõ poſſe, ut alia uia recte ratiocinari ualeamus. Omnem enim ſyllogiſmũ figura certa, ex iis, quæ ab eo tradita ſunt, fieri poſſe exiſtimat. Figuram autem, non niſi huiuſmodi artificio conſtitui poſſe, quod tale eſt, ut amborum terminoꝝ, cuiuſcunq; problematis, ſiue affirmandi, ſiue negandi, ſiue uniuerſalis, ſiue ſingularis, ſiue prima figura, ſiue ſecunda, ſeu tertia, & quocunq; ratiocinandi genere, conſequentia reperire poſſimus, qd præterea termini ipſi cõſequantur, quid a' ſe alienum recuſent, Conſequentiũ etiam, quid eſſentiale prædicetur, qd ut proprium, quid ut accidens tribuatur, quid probabili, quid uera ſumatur ratione. His enim ita compertis, apte'q; ordinatis, ſyllogiſmus oĩs conficitur, & quo pluribus eiuſmodi initiis abundamus, eo facilius concluſionem deducere poſſumus, & quo uerioribus, eo certius demonſtramus. Ex conſequentibus enim propoſitiones, media'q; ſumatur neceſſe eſt, nec ſyllogiſmus, ſicut iam ſupradictum eſt, perfici aliter poteſt. Ita Ariſtoteles reperiendarũ ꝓpoſitionũ artificiũ, non modo probat, ſed etiam tractat diligentiſſime, quod oĩbus, qui eius libros legent, conſtare facile poterit. Hoc tam cõmodum, tam'q; utile, atq; præcipuum in diſſerendi ratione artificiũ, primus Plato, Ariſtotelis pręceptor expoſuit, in eo ſermone, q inſcriptus e͂ Parmenides. Quippe facultatem reperiendaꝝ propoſitionũ, mirifice in eo tradit, & quaſi ante oculos ponit. Præcipit enim, ut ueſtigandum, inueſtigandum'q; ſit, quid affirmationem, qd negatione͂ cõſequatur, aut non conſequatur, quid ſimul & conſequatur, & nõ cõſequatur. Rurſus'q; in utroq; eorum, quid ſibi, ſuoq; ipſius reſpectu conſequens habeat, quid nõ habeat, quid ſimul habeat, et nõ habeat. Simili etiã modo quid ſibi reſpectu aliorum conſequens habeat, quid non he͂at, qd habeat, & non habeat. Ex quibus oĩbus ſimul iunctis, quatuor & uiginti coniugationes deriuãtur, Ingens præterea ſumma propoſitionũ naſcitur, quibus omnibus uſus eſt Parmenides, cũ de uno illo diuino ſermonem haberet, & quanq̃ uſu potius quodã artificioſo conſtare præcepta artis ſignificat, tamen non prætermittit, quinetiam de artificio multa præcipiat. Nam cum Socratem, ad exercendum, in dialectica arte, ingeniũ fuiſſet hortatus, flagitante illo orationem eius exercitationis, eam eſſe rationem reſpondit, qua Zenonem philoſophum, olim diſputante͂ audierat, illam'q; his uerbis confirmat, Si tuum, inquit, exercere ingeniũ cupis, oportet, nõ modo poſito, ut quæuis res ſit, quid accidere poſſit, ex ea ipſa poſitione cõſyderare, ſed etiam poſito, ꝙ non ſit, quid inde poſſit euenire. Verbi gratia. Si de eo agendum ſit, quod Zeno poſuerat, an unũ ſit multa, animaduertendũ eſt, quid accidere poſſit, Tũ multis, uel reſpectu ſuo, ipſorum, uel reſpectu unius, tum uni, uel ſuo, uel multorum reſpectu. Rurſus ſi unum multa non ſit, conſyderandum quid accidere poſſit, & uni, & multis, tum ſuo ipſorum, tum mutuę comparationis reſpectu. In ſumma, de quacũq; re ponatur, uel ꝙ ſit, uel ꝙ non ſit, uel aliquo modo affecta ſit, diligenter ſcrutari oportet, quæ accidant, tam ſuo ipſius, q̃ cuiuſuis alterius rei, quã inte͂deris, reſpectu. Eodem'q; modo, reſpectu, aut plurimũ, aut omniũ, quinetiam cętera, reſpectu, tum ſuo, tum aliorum. Deniq; quicquid intenderis, ſiue ut ens, ſiue ut non ens, poſitum abs te ſit, ita agendum eſt, Si perfecta ingenii exercitatione, ueri ratione͂ cupis inueſtigare. En, q̃ breuiter Plato, de huiuſmodi modis præcepit. Atq; etiam in rei propoſitæ demonſtratione, noue͂ illis de diuino uno poſitionibus, in quibus tota Parmenidis diſputatio conſumitur, Vario artificio uſus eſt, quemadmodum & res exigere, & explicandi conſilium petere uidebať. Hæc cũ ita ſint, quis adeo amens, rudis, audax, temerarius eſt, qui Platonem dialecticę artis ignarum, & diſſerendi imperitum fuiſſe exiſtimet, atq; reprehendať Immo uero quis non potius eius ingenium, doctrinam, eruditionem admireturť Cuius artificium ſecutus Ariſtoteles, merito ab omnibus probari & poteſt, & debet. Itaq; Plato in diſſerendi ratiõe, facile princeps fuiſſe exiſtimandus eſt, & quaſi fons qdam, a' quo artificium diſputandi omne defluxerit. Quãobre͂ admirari ſatis hunc eius aduerſarium non poſſum, ꝙ calumnias ſuas latere diutius contra ueritate͂ poſſe exiſtimauerit. Niſi forte ea cauſa deceptus eſt, ꝙ cũ latinis ſcriberet, qui uel Platonis libros nõ habent, uel uitio interpretũ ita obſcuros habent, ineptos, me͂doſos, ut uix legi, ſine ſto

cis corporis figura, a' Platone cœlo tribui, quod ætherẽ uocat. Itaq; hoc etiã inter Ariſtotelem & Platonem ꝯuenire uidetur. Nã etſi Plato, cœlum ex igne cõſtare affirmat, quatenus ſcilicet uiſibile eſt, & ex terra, quatenus tãgi poteſt, ſtellas'q; ex omnibus quatuor elemẽtis eſſe cõpoſitas, non tñ hæc ita eſſe exiſtimat, ut quæ generationi, corruptioni'q; obnoxia ſunt, corpus immortale conſtituant, ſed ex igne cœlũ eſſe, qa corpus æthereum lucidũ eſt, e' terra, quia ſenſui occurrit, e' mediis, qa medioꝝ præcipuam recipit rõnem, quod ne Ariſtoteles quidem inficias iret, cœleſtia ſcilicet corpora, conſtare ex his ſumitatibus elementorum, quando & ipſe cœlũ eſſe uult uiſui, tactui'q; obnoxium, quod animatum quoq;, & animal eſſe, ut Plato cenſuerat, in libro de cœlo affirmauit. Nos enim, inquit, perinde, ut de animalibus iſtis conſyderamus, ad hæc, quæ de quadripartita elementorũ rõne, in libro de cœlo Ariſtoteles docet, eadem omnia Plato breuiſſime in Timæo expoſuit. Eaſdem plane' qualitates ſpeciatim declarans, ut incorruptibile, atq; ingenerabile ſit ratione totius, ut ratione partis corruptibile, & generabile, neq; de his ſolum, ſed de multis quoq; aliis particularibus naturæ rebus, Plato diligentiſſime tractauit, ut de animalibus, metallis, & iis, quæ græci meteora, latini ſublimia uocant. De figuris, quas corporibus tribuit, qui hæc leuius conſyderauerunt, riſu digna ſcripſiſſe Platonem exiſtimauere, cum ipſi potius ridendi, uel certe magis deridendi forent, At quibus curæ fuit, huiuſmodi rerum notiones ab eruditiſſimis uiris, qui ante nos fuerũt, perſcrutari, hi quemadmodum a' Platone hæc dicta fuerint, & ſciunt, & poſſunt explicare.

Theologiæ rationes, neminem Platone ſubtilius attigiſſe.
Dionyſium Areopagitam, non modo ſententias, ſed etiam uerba Platonis uſurpaſſe.
De actiua philoſophia perfectiſſime in dialogis locutum fuiſſe Platonem.
De uoluptatis duplici ratione. Cap. VII.

s

Ed de his aliâs. Nam theologiæ qdem, atq; eius diſciplinæ, quæ ordine inueſtigandi, rebus naturæ poſterior eſt, dignitate, natura'q; prior habet̃, quis mentis compos dubitet palmã Platoni eſſe tribuendã? Quippe etiã peripateticæ princeps ſectæ, ui ueritatis, quæ ab inuitis pectoribus erũpit, aſtrictus, principatum eius ſciẽtiæ Platõi concedit. Quid toto Parmenide ſublimius? qd ſapientius? quid diuinius? quid de ſumma ſimplicitate, unitate'q; primi entis, uel potius ſupra oĩa entia dei plenius, atq; explicatius? Cuius nõ modo ſententiis, uerũ etiam uerbis ipſis, princeps chriſtianę theologiæ Dionyſius Areopagita in oĩbus ſuis operibus utit̃. Multa etiã his ſimilia in Sophiſta, multa in Politico, in Phædone, in Philebo, in Timæo, in Sympoſio, in Phædro, in libris de Rep. in legibus, in epiſtolis, deniq; in omni ſuo opere. de deo, & de rebus diuinis, & intelligibilibus, & intellectualibus ſapientiſſime Plato diſſeruit. Actiuam uero philoſophiã, ſiue quæ ad mores ptinet, ſiue, quæ ad rem familiarem, aut ſtatum ciuilem Reip. ſpectat, ſi apud Platonẽ repire uolueris, pleni ſunt oẽs eius libri, ſed in primis q de Rep. ſcripti ſunt, de legibus, Eutiphron, Apologia, Criton, Theætetus, Menon, Hippias uterq;, Alcibiades uterq;, Sympoſiũ, Phędrus, Menexenus, Protagoras, Lyſis. Quid Philebum commemorem? in quo, cũ de ultimo boĩs fine diſſereret, qđ in ea parte philoſophiæ, quæ de moribus tractat, præcipuũ eſt, & ab aliis in uoluptate, ab aliis in prudẽtia ꝯſtituitur. Ipſe multis, præclaris'q; rationibus oſtẽdit, duplicẽ uoluptatis rõnem, eius'q; generationem, & eſſentiam, tum prudentiæ mentis, & ſcientiæ rationem. Reſpectu quidem uoluptatis excellẽtem, ſed quatenus perfectam hominis felicitatem reſpicit, inferiorem. Quorum cum neutrum ſummum eſſe hominis bonum oſtendiſſet, poſtremo concludit tertium quidem illis duobus, longe præſtantius eſſe, felicitatem hominis, bonumq; extremum, id eſſe boni naturam ipſam, atq; rationem. Quæ, quanquam longo ſermone, diſputata a' Platone fuerũt, nullam tamen ſententiam, nullum membrum, nullum deniq; uerbum, & ne punctum qdem orationis protulit, non ſummę neceſſarium, & doctrinæ, ac ſapientiæ plenum. Quod idcirco a' me dictum uelim, quia aduerſarius perturbata, ꝯtorta, inconſtantia, plena loquacitatis ſcripta Platonis eſſe commemorat, ſed de his hactenus.

Mathematicarum diſciplinarum ſtudioſiſſimum fuiſſe Platonem.
Platonis libros intelligi non poſſe, abſq; mathematicis diſciplinis.
Theonem compoſuiſſe compendium mathematicarum diſciplinarum ad Platonis libros.
Neminem Geometriæ expertem ſcholam Platonicam ingredi aptum.

uerſantur, diuerſæ ſunt, Vnum, quod ad unam mentem, & ſapientiam reſpiciunt, quo ſapien-tem quoque in adminiſtranda republica ſpectare, inquit, oportere. Sic enim fieri poſſe, ut & religionem erga Deum immortalem ſeruet, & diuinarum rerum cognitionem habeat, & alios monere, atque inſtruere poſſit. Poſt hæc in tractatu, quem legibus addidit, cum quis, aut qualis ſit ſapiens, & quæ nam ſit ea, quam petimus, ſapientia, ſcrutaretur, primum, cæteras omnes artes a' ſapiētiæ nomine excludit, mox quatuor mathematicas diſciplinas, Arithmeticam, Muſicam, Geometriam, Aſtronomiam probat, atque admittit. quod cum pluribus uerbis egiſſet, hæc addidit. Intelligēdum prætera illud eſt, quod ſiquis hæc recte acceperit, maximum ſibi fructum comparabit, ſin minus, ſatius fuerit Deum ſemper implorare. Modus autem, quo recte accipi poſſint, hic eſt, dicere enim id aliquatenus oportet. Omnem geometricam circunſcriptionem, & numeri conſtitutionem, & harmoniæ conſonantiam, atque aſtrorum circulationis rationem, unam omnium conſtare ei, qui recte diſcit, oportet. Conſtabit autem, ſi quod diximus, recte ad unum reſpiciens, diſcet. Ita enim quaſi unum quoddam omnium innatum uinculum conſtabit. Quod ſiquis aliter hæc percipere ſtatuerit, hunc fortunam, ut modo dixi, optare ſibi ſecundam oportet. neque enim ſine his effici ulla felix natura, in republica poteſt. Sed hic modus eſt, hæc educatio, hæ diſciplinæ, ſiue difficilis, ſiue facilis uia ſit, hac certe eundum eſt. Et paulo poſt. Qui autem hæc omnia acceperit, hunc uere ſapientiſſimum dico, & ſiue ioco, ſiue ſerio loquor, confirmare non dubito. Et rurſus, qui diuini, modeſti, & reliquis uirtutibus præditi ſunt, ac res, quę diſciplinam beatam attingunt, ſicut a' nobis expoſitum eſt, obtinuerunt, his ſolis cumulatiſſime felicitas comparata eſt.

## Peroratio, ſiue epilogus primi libri. Caput IX.

QVod ſi Plato illum unum ueræ ſapientem, illum felicem, illum pium, & immortali Deo gratiſſimum eſſe fatetur, qui uirtutem colit, & mathematicis diſciplinis incumbit, quo pacto rem, quam tantopere commendat, & ad quam capeſſendam cæteros hortatur, uel per contemptum ipſe repudiet, uel per deſidiam negligat? Errat nimirum, qui aliter iudicat. Deſinat igitur aduerſarius talibus contumeliis ſapientiſſimum uirum impetere, quæ ſuam potius, quām Platonis ignorantiam aperiunt. Cum enim duabus maxime rebus uniuſcuiuſque doctrina probetur, ſiue, quod artium præcepta tradiderit, ſeu, quod ex ratione præceptorum aliquid ſcripſerit, Plato quidem, quam ob cauſam præcepta non tradiderit, ut'que id inſcitiæ teſtimonium non ſit, ſatis, ut arbitror, ſupra demonſtrauimus. Quo pacto uero ex ratione optimorum præceptorum ſcribenda quæſiuerit, & ſapientiſſime, atque eloquentiſſime ſcripſerit, tum a' nobis illius ſermone oſtēſum eſt, tum, ſi forte uel aduerſarius, uel quiuis alius contendere ultra uoluerit, in promptu ſunt eius libri, quos pro uoluntate ſua quiſque & legat, & iudicet. Nemo igitur uerbis aduerſarii, ſine aliqua ratione ſtulte, temereque prolatis, condemnandum eſſe ſapiētiſſimum uirum exiſtimet, ſed pro ſuo quiſque ingenio, uel lectitando libros illius, uel ab aliis diſcendo, quanta fuerit eius doctrina, quām excellens ingenium, quanta dicendi uis, animaduertat. Ita enim facile, noſtram quidem defenſionem ueram, ac iuſtam, Aduerſarii uero calumnias falſas, iniquas, & plane' deteſtabiles eſſe comperiet.

# BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER SECVNDVS.

Chriſtianæ religioni, Platonis libros magis, quàm Ariſtotelis conuenire.
Fidem chriſtianis doctoribus minui, & exiſtimationem eorum ab iis tolli, qui Platoni detrahunt, cuius teſtimonio ſupra omnes gentiles chriſtiani maxime utuntur.
Ariſtotelis teſtimonio doctores eccleſiæ nunquã uſos.
Docto potius in arte ſua, ꝗ̃ rudi ſancto credi oportere.

## Caput Primum.

PLATONEM, QVAMVIS PRAECEPTA ARtium literis non tradiderit, nemine tamen propterea docto, & ſapiente uiro inferiorem exiſtimandum, libroſq; ab eo complures egregie ſcriptos, & ad poſteritatis utilitatem relictos, ſatis ſupiori libro demonſtrauimus. Nunc quoniam aduerſarius, ſecundo nolumine, eum aſſerit, qui ad ueritatem chriſtianæ religionis, & ſanctæ eccleſiæ doctrinam propius acceſſerit, longe cæteris ſapientiorem eſſe iudicandum, tum Platonem multo Ariſtotele inferiorem facit, quod ille à doctorum noſtrorum ſententia alieniſſimus eſſe, hic uero maxime cum his conſentire uideatur, nos huius quoq; rei contrarium planè, niſi nos animus fallit, oſtendemus, & doctrinam Platonis magis, quàm Ariſtotelis, noſtræ religioni conſentaneam eſſe demonſtrabimus. Quod non ideo faciemus, quia Platonem aut exiſtimemus, aut uelimus oſtendere chriſtianum fuiſſe, Alienus enim uterque à noſtra fide, tam Plato, quàm Ariſtoteles fuit, & ut nomine, ſic religione gentilis uterq;, ꝓpter quod fruſtra Ariſtotelem hoc loco laudat aduerſarius, & inops conſilii, quo nera dicere uideatur ad religionem refugit, nt ſolent rei capitis, quærendæ ſalutis grana, ad Aſylum ſe, aramq; recipere. Itaq; non eſt conſilium laborare, ut Platonem chriſtianum fuiſſe oſtendamus, quemadmodum de Ariſtotele facit aduerſarius, Sed ita hunc locum conabimur tractare, ut ſiquis ex authoritate quoque gentilium philoſophorum, ueritatem noſtræ religionis corroborare noluerit, Platonis potius libris, quàm Ariſtotelis id effici poſſe demonſtremus. Cum autẽ cerneret aduerſarius, doctores eccleſiæ, uiros, ut uitæ ſanctimonia, ita tam noſtra, quàm gentilium doctrina inſignes Platonis magis, quàm Ariſtotelis opiniones cum ſuis conciliare, & illius quidem teſtimonio, omnibus ferè in locis uti, Ariſtotelis nix unquam facere mentionem. Primum eos refellere conatus eſt, & exiſtimationem, quam omnes de diuina illorum ſapiẽtia conceperunt, animis abolere. itaq; ſuo potins, quàm illorum iudicio ſtandum ſuadet. Nam quæ doctores noſtri, inquit, afflati diuino ſpiritu ſcripſerunt, ſi ad fidem duntaxat, & mortalium ſalutem pertinent, teneri, crediq; ab omnibus fas eſt, reliqua uero non ita recipienda ſunt, nt à ſanctiſſimis uiris tradita fuere. Atqui ſi in iis, quæ ad fidem, & ueram religionem pertinent, credendum eſſe exiſtimas ó bone uir, Platonis autem uel his ſanctiſſimi uiri utuntur ad fidei, & ueræ religionis confirmationem, cur æquum non cenſes, præberi eis fidẽ, dum in his Platonem longe Ariſtoteli præferendum exiſtimant? Quod ſi doctores noſtri ſancti quidem tantummodo, & Deo dediti fuiſſent, optimarum uero artium ſtudia, nix ſummis, ut aiunt, labris deguſtaſſent, concederem tibi profectò, geometræ potius, in rebus ad geometriam pertinentibus, quàm ſanctæ ſimplicitati eſſe credendum, & ſtudioſis philoſophiæ, ac bonarum artium peritiſſimis uiris plus fidei adhibendum, quàm iis, qui rudes fuiſſent, atque ignari, tametſi uitæ ſanctitate inſignes haberentur. At ſiqui cum ſanctitate ad ſummum etiam doctrinæ, & ſapientiæ peruenerunt, legeruntq; Platonis, atque Ariſtotelis libros, & utriuſque philoſophi opiniones diligentiſſime ſunt perſcrutati, quales fuerũt apud græcos Baſilius, Gregorius, Cyrillus, Gregorius alter, apud latinos uero, Auguſtinus, Boetius, & alii complures ſapientiſſimi uiri, & philoſophiæ ſtudiis illuſtres, & tamẽ cum de uera religione diſſeruerunt, gentilium philoſophorum authoritatibus, libenter innixi ſunt, quo pacto exiſtimas homines te unum, ſpretis illis authoribus ſequi oportere? Sed nos, & quicunque mentis compotes ſunt,

te dimiſſo,

te dimiſſo, doctores noſtros ſanctiſſimos, ac ſapientiſſimos uiros ſequemur, eorum'ꝗ ſententia rem a'nobis propoſitam oſtendemus.

Authoris excuſatio, ꝙ Ariſtotelem impugnare nolit.
Platoni, & Ariſtoteli plurimum laudis tribuendum.
Ariſtotelis ſententia, non modo doctiſſimis, ſed iis etiam, qui leuiter ſcripſerunt, gratias eſſe babendas.
Timotheum muſicum poſterioribus profuiſſe, Phrynem uero Timotheo.
Sapientes omnes latinos ſecta peripateticos eſſe.
Interpretationem librorum Platonis, non eſſe ſynceram.
Authoris mentem, non eſſe omnia Platonis dicta probare. Caput. II.

Erum id mihi moleſtum hoc loco accidit, ꝙ ea cogor ſcribere, quæ minime uellem, facit enim aduerſarii iniquitas aduerſus Platonem, ut qui non minus Ariſtotelem, quàm ipſum ſoleo laudare, fungi officio meo minus uidear. Nam cum aduerſarius dicat, & ſuo duntaxat iudicio demonſtret, melius Ariſtotelem, quàm Platonem de diuina natura ſcripſiſſe, quippe poſuiſſe Ariſtotelem in diuinis trinitatem, Platonem minime, illum ſenſiſſe cœlum, & mundum ſola Dei uolũtate ex nihilo eſſe productum, hunc materiam primam mundi principium poſuiſſe. Ad hæc Ariſtotelem optime de animo diſſeruiſſe, Platonem figmenta quædam ſcripſiſſe, Illum, quæcunꝗ ſunt, prouidentia'Dei regi, gubernari'ꝗ exiſtimaſſe, hunc omnia fato, ac neceſſitati ſubieciſſe, eo'nos huiuſmodi uerbis impulit, ut dum contrarium demonſtrare nitimur, de Platone melius ſentire, ꝗ̃ de Ariſtotele uideamur, atꝗ ita improbare Ariſtotelem, quod a'mẽte noſtra longe alienum eſt. Nos enim de Ariſtolele quoꝗ ſemper honeſtiſſime loquimur, Abſit'ꝗ a'nobis tam praua, atꝗ inſolens cogitatio, ut, dum Platonem tuemur, detrahere illi uelimus. Vtrunꝗ enim ſapientiſſimum fuiſſe arbitramur, Et gratias utriꝗ pro beneficiis, quæ in genus humanum contulerunt, agendas exiſtimamus. quod ipſius quoꝗ Ariſtotelis authoritate agendum uidetur, Quippe in iis libris, quos metaphyſica uocat, de ea parte pbiloſophiæ perſcriptos, quæ eſt de rebus diuinis, hunc in modum loquitur. Non modo iis agere gratias æquum eſt, qui nobis præcepta diſciplinarum diligentiſſime tradiderunt, uerum iis etiam, qui de illis leuiter, ieiune'ꝗ diſſeruere. Nam hi quoꝗ aliquid nobis utilitatis attulerunt, dum habitum noſtrum exercitatione reddiderunt aptiorem. Enim uero ſi Timotheus non fuiſſet, non tantum modulorum haberemus, ꝙ ſi Pbrynis non fuiſſet, ne Timotbeus quidem claruiſſet. Eodem modo de iis exiſtimandum eſt, qui ueritatem indagare noluerunt. Accepimus enim ab aliquibus opiniones aliquas, ſed hi, ut tales eſſent, illi cauſa fuerunt. In bac igitur philoſophorum comparatione, non alterum quidem laudibus extollemus, alterum iurgiis, ac contumeliis proſequemur, quod aduerſarius facit (utrunꝗ enim colimus, ac ueneramur,) ſed quæ nam ſit Ariſtotelis de iis, quas ſupra diximus, rebus opinio, & utrum eorum, quæ aduerſarius refert, aliquid ille ſcripſerit, uel quomodo ſcripſerit, uideãt, qui id poſſũt inueſtigare. Permulti enim poſſunt, cum fere' omnes noſtræ ætatis ſapientes, latini peripateticæ ſectæ æmuli ſint, Et quæ Ariſtoteles ſcripſit, diligentiſſime indagauerint, atꝗ perceperint. Nos certe, ut Ariſtoteles, de his rebus melius, deterius'ue aut cogitarit, aut ſcripſerit, minime dicemus, fruſtra enim in re notiſſima laboraremus, nec aliud quicquam aduerſus eum loquemur, præterquam ꝙ chriſtianum fuiſſe Ariſtotelem negabimus. Et aliquibus fortaſſe in locis, explanationis gratia, non eo modo, quo aduerſarius putat, intelligenda eſſe dicta Ariſtotelis, oſtẽdemus, quod non eo conſilio faciemus, ut crimen obiiciamus Ariſtoteli, ſed ut calumniatorem hunc, uel minime intelligere Ariſtotelem, uel peruertere illius ſententias declaremus, Platonis uero opiniones, ſummo ſtudio conabimur exponere, quoniam omnibus fere' latinis ignotæ ſunt, partim quia libri eius in romanam conuerſi linguam non habentur, partim, ꝙ ſi qui habent, interpretum uitio, minus recte ſententiam ſui exprimunt authoris. Merito itaꝗ huiuſmodi, præſertim de rebus diuinis opiniones explicandæ ſunt, ut ꝗ̃ uicinæ, & quaſi familiares ſint noſtræ religioni, etiam latini poſſint intelligere, Tum econtrario, quàm falſa ſint, quæ ab aduerſario obiiciuntur, manifeſtum ſit. Hęc enim præcipua demonſtrationis ratio erit, ſi cõtrarium eius, quod obiicit aduerſarius, ipſius Platonis uerbis oſtendam. Quod ſi ad hęc doctorum noſtræ religionis teſtimonum adducam, & ſententias Platonis, ſacroſancto ore exponi,

probariq; demonſtrabo, magis profectò rei ueritas eluceſcet, nulliq; dubium erit, Platonem non, ut aduerſarius fingit, ſed, ut nos oſtendimus, cogitaſſe, atque ſcripſiſſe. Nam aduerſarii ineptas expoſitiones, & argumenta leuiſſima, ſuo loco, poſt hæc refellam, quantum'q; ab Ariſtotelis opinione, & uerbis aberrent, explicabo. Sed prius, quàm ad rem ueniam, illud aperte profiteor, non ita me Platonis opinionem tueri, quaſi ex omni parte probandam, & cum doctrina noſtra comparandam exiſtimem. Neque enim illam animorum præexiſtentiam probo, nec numerum deorum, non cœli, ac ſyderum animas, non multa alia, quibus gentiles ab eccleſia damnantur, uerum quid duo philoſophi ſenſerint, quod inter eos diſcrimen ſit, exponere decreui. Etſi enim gentilis uterq; eſt, & a'fide noſtra alienus, tamen uter eorum melius ſenſerit & religioni noſtræ conuenientius, operæpretium erit declarare, præſertim, cum nullam Ariſtoteli iniuriam illaturus ſim, ſi præferre ei Platonem uidebor. ſiquidem non ultro ad hanc comparationem acceſſi, ſed iniquitate aduerſarii coactus, qui eos adeo turpiter, & ignominioſe conferre inuicem non erubuit. Nam mea quidem ſententia, Ariſtoteles laudandus eſt, & doctrina, qua plurimum claruit, & ſtudio, quo bene de hominum genere meritus eſt.

Quid in Parmenide, Plato differat de omnium entium principio.
De ſuperſubſtantiali Dei diuinitate.
Quibus potiſſimum libris Plato de Deo loquatur.
Quæ nomina Deo à Platone indita.
Non modo ſententiis, ſed etiam uerbis Platonis uti doctiſſimos chriſtianorum.
De ſententia quadam Platonis in libro de legibus chriſtianæ fidei quamſimillima.
De conſonantia Platonicorum uerborum cum diuina ſcriptura.
Mentem cœli, ac terræ regem eſſe.
Ariſtotelem ſemper in diuinis adhæſiſſe Platoni. **Caput III.**

QVid igitur de primo ente, uel potius de primo omnium entium, & ſupra omnia entia poſito principio, Plato in Parmenide ſcripſerit, uideamus. Ponam autem duntaxat capita rerum. Vnum, inquit, ipſum (ſic enim, ſic ſuperſubſtantialem Dei diuinitatem appellat) nō multa eſt, nec partem, nec totum, nec principium, nec finem, nec medium habet, infinitum, informe'q; eſt, nullo loco circunſcribitur, nuſquam permanet, nullo ſiue loci, ſiue alterationis motu mouetur, nec ullo modo fit, nec ſibi, alteri'ue idem, aut diuerſum eſt, nec ſimile, aut diſſimile, nec æquale, aut inæquale, nec antiquum, aut nouum, nec in tempore ullo, ſed omnino ſine tempore, quamobrem, nec generatum unquam eſt, nec generatur, nec erat unquam, nec modo factum eſt, nec fit, nec eſt, nec poſt fiet, nec generabitur, nec erit, nec ſubſtantiæ particeps eſt. Iſta enim uerba erat, fiebat, generatum eſt, præteritum tempus ſignificant, erit autem, fiet, & generabitur futurum, eſt uero, & generatur, & fit, præſens. Quod autem nulli ſubiacet tempori, id nec erat, nec eſt, nec erit. Ex quo fit, ut nullum etiam nomen ei inditum ſit, nulla definitio detur, nulla ſcientia, aut ſenſus, aut opinio eius habeatur. Itaq; nec nominatur, nec dicitur, nec cogitatur, nec cognoſcitur, nec ab aliquo ente ſentitur. Hæc Platonis uerba ſunt in Parmenide, quamuis pauca ex multis collegi, In aliis uero operibus ſuis, ut in Phædro, Phædone, Philebo, Timæo, Sophiſta, legibus, republica, epiſtolis, omnibus deniq; locis, in quibus de rebus diuinis mentionem facit, ſemper ſui ſimilis eſt, eadem'q; de eiſdem dicit, quod uiri docti officium, & ueræ, atq; inconcuſſæ rationis teſtimonium eſt. Vbiq; enim primum omnium principium Plato unum appellat, ubiq; opificem, & creatorem uniuerſi, ubiq; ſummum bonum, regem, & conditorem omnium nominat. In promptu ſunt græci eius libri, quos, qui uolet, legere poterit, & ex linguæ illius fonte haurire, quæ nos interpretamur, ut poſſumus. Adeo autem hæc Platōis theologia ſanctiſſimis fidei noſtræ doctoribus grata fuit, ut quotieſcunque de Deo aliquid ſcripſerunt, non modo ſententiis eius, ſed etiam uerbis uti uoluerint. Nam uir ſanctiſſimus Dionyſius Areopagita, qui primus, & ſummus chriſtianæ theologiæ author fuit, neminem'q; ante ſe habuit diuinarū rerum ſcriptorem, præter apoſtolum Paulum, & Hierotheum Athenarū pontificem, quibus ipſe præceptoribus uſus eſt, in libro, quem de diuinis nominibus edidit, ita ſcripſit. Manet quidem ſupra omnes ſubſtantias, ſuperſubſtātialis infinitudo, & ſupra mētes, ſupmentalis unitas, & omnibus intelligentiis, inintelligibile eſt, qđ oēm intelligentiā ſuperat unū, & ineffabile, qđ omne

omne dicẽdi rõnem excedit, bonũ. Et rurſus. Vnitas unifica, oĩs unitatis ſupſubſtãtialis ſubſtantia, mẽs inintelligibilis, ratio ineffabilis, irrõnabilitas, inintelligibilitas, inoĩabilitas eſt, nullius entis ſimilitudinẽ gerit, et cauſa eſt entiũ oĩum, ipſum aũt eſt non ens, utpote, qđ ultra oẽm ſubſtantiã eſt. Item. nõ ſenſus eius eſt, nõ imaginatio, nõ opinio, non ratio, nõ ſciẽtia, nõ nomen. Et paulo poſt. Supſubſtãtiale diuinũ principium, qđ ſit ſup eſſentia, ſup bonitatis minime itelligi põt. Nec enĩ, ut rationem, aut uirtutẽ, nec, ut mentẽ, aut uitã, aut ſubſtantiã, memorare fas eſt cuiquam eorum, qui ueritatis omnem ueritatem ſuperantis amore tenetur, ſed ut ab omni habitu, uita, magnitudine, opinione, nomine, ratione, mente, intelligẽtia, ſubſtantia, motu, ſtatu, loco, unione, fine, infinitudine, omnibus deniq; rebus ſuperlatiue abſtractum perinde intelligendum eſt. Hæc per immortalem Deum, non'ne a' Platone per eadem fere' uerba Dionyſius ſumpſit? Quid Gregorium memorem, qui ob excellẽtiam huius diſciplinæ, theologi cognomentum apud græcos adeptus eſt? Hic in ſermone de reſurrectione domini, ita inquit, Deus erat, & eſt, & erit, uel, ut rectius dicam, ſemper eſt. Verba enim iſta erat, & erit, temporis noſtri, naturę'q; huius fluxæ, atq; iſtabilis particulæ ſunt. Ille uero ſemper ens eſt, id'q; ſeipſe nominat, cum Moyſem in monte alloquitur. Totam enim in ſe eſſentiam complexus eſt, quæ nec inceperat eſſe, nec deſinet. Et paulo poſt. Infinita igitur Dei ratione contemplari quidem facile poteſt, Id'q; unum de ea percipi, haud difficile eſt, ut infinita eſſe intelligat. Hæc de uno, & primo omnium principio, ac de ſimplicitate, & unitate Dei, Plato, luce dũtaxat naturæ illuſtratus ſcripſit. Hæc noſtri ſanctiſſimi, ſapientiſſimi'q; doctores, chriſtianæ religionis proceres, diuino afflati ſpiritu docuere, quę res, aperte ſatis, teſtari uidetur recte hęc, & ſeſiſſe, & ſcripſiſſe Platonem. Quod ſi principes noſtrę fidei, hoc ſentiunt, quis cęteros dubitet idipſũ opinari? Sed hos breuitatis gratia omittimus. Illud uero, quod Plato quarto de legibus ſcripſit, non'ne libris noſtræ religionis, q̃ſimillimum eſt? Deus, ut uetus ſententia eſt, principium, finem, & medium rerum omnium continens, recte incedit, naturæ ratione cuncta perluſtrans. Hunc ſemper iuſtitia ſequitur uindex eorum, qui diuinæ legis præuaricatores fuerint, hunc, qui felix futurus eſt, deuinctus cõſequitur, humilis, & modeſtus, qui uero ſuperbia elatus, uel pecuniis iſolens, uel honore, uel forma corporis, uel iuuentute ſimul, atq; amentia per contumeliam, animo erectus, non principem, non ducem ſibi ullum deſyderet, quaſi ipſe alios regere poſſit, deſeritur a' Deo, & ſolus miſer uagatur. Animaduertite obſecro, quanta ſit horum uerborum cum ſacris literis ſimilitudo, atq; conformitas. Ergo inquiunt, Ille, deus ſum primus, & ego poſtea ero. Hic, Deus principium, finem, & medium rerũ omnium continet. Ille, Rectitudines nouit facies eius. hic, recte incedit. Ille, Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit, & mihi uindictam, ego retribuam. Hic, Hunc ſemper iuſtitia ſequitur uindex. Ille, Poſt dominum Deum tuum ambulabis. Hic, Hunc qui felix futurus eſt, deuinctus conſequitur. Ille, Deus ſuperbis reſiſtit. Hic, Superbus a' Deo deſeritur. Ad hæc in Philebo, Mens, inquit, rex cœli, & terrę eſt, quod poſtea in longum optime, pulcherrime'q; declarat. quemadmodum etiam in Timæo quærit quid ſit, quod ſemper eſt, & nullam habet generationẽ. Et hoc quidem, inquit, intelligentia cum ratione cõprehendi poteſt, ſemper eodem modo ſubſtans, & reliqua, quæ ibi ſapientiſſime explicantur. Plato itaq; in his mirifice ab omnibus comprobatus eſt. Ariſtoteles uero, quicquid de huiuſmodi rebus ſcripſit, Platonem ſecutus eſt, quãuis non ita expreſſe de his locutus fuerit. Quale eſt, quod in libro de diuinis rebus, ponit Homericum illud. Rex unus, princeps unus, aut ſi uſpiam Deum, & naturam nihil fruſtra agere profitetur, aut ſi qua naturalis auditionis libro ultimo, & diuinarum rerum duodecimo, de primo mouẽte immobili, per ſe ſubſtante, breuiſſime attigit, quæ & ſi recte, ſapienter'q; ab eo ſcripta ſunt, quantum tamen inter hæc, & Platonis dicta interſit, facile quiuis poteſt iudicare.

Quàm inepte, interpretetur aduerſarius uerba Ariſtotelis, in principio de cœlo, & mundo.
Pythagoreos cuncta uoluiſſe ternario numero terminari.
Quid ſit corporis proprium.
Lineam in unum diſtendi, ſuperficiem in duo, corpus in tria.
Cur cuncta ſint tria, & prætérea nihil.
Teſtimonium Ariſtotelis ex Pythagoreis de ternario.
Ariſtotelem ad ſenſibilia Pythagoreorum intelligibilia traduxiſſe.

Neq; Platonem, neq; Ariſtotelem laudãdos eſſe, ꝙ prædicarint, aut coluerint ueritatem, quia neuter eorum, ita de trinitate ſenſit, ut ad chriſtianorum acceſſerit ueritatem.
De gradibus diuinitatis, quos ſtatuit Plato.
Quid Plato libro. vi. de Rep. de ſecunda trinitatis perſona locutus ſit.
Solem non eſſe uiſum, ſed uiſus cauſam, & uiſu uideri.
De ſummi boni filio.
Platonem, in epinomide uerbum Deum uocare.
De epiſtola Platonis, ad Hermiam, & Heraſtum, & Coriſcum.
De libro Plotini, de tribus perſonis.
Quid opinetur Plato, opificem cauſam eſſe, mentem ſcilicet, quæ creator ſit.
Porphyrium, teſte Cyrillo, ex Platonis ſententia aſſeruiſſe diuinitatem ad tres perſonas proceſſiſſe.
De Numenii ſententia, de Deo.
Amelium Platonicum, Ioannis euangeliſtæ theologiam probare, quem barbarum appellat.
Origenem, & Arrium non lectione Platonis, ut falſo aduerſarius ſcribit, ſed praua ſcripturarum interpretatione in hæreſim lapſos.
Prauos interpretes, errorum materiam etiam ex euangelio uenari.
Contra eos, qui baptizatum putauerunt, non poſſe peccare.
Speciem quandam noſtræ religionis, in Platone fuiſſe.
Quid Platonis lectio proſit homini chriſtiano.
Platonem ob id maxime poſſe laudari, ꝙ q̃ proxime ad chriſtianam ueritatem accedat.
Cauſam cur Ariſtoteles de diuinis non tractauerit, eã eſſe, ꝙ non uiderit illa poſſe demõſtrari.
Fidem à Platone inter uirtutes primo loco poſitam eſſe.
Qui in ſeditione fidus ſit, eum omni uirtute præditum eſſe, fidemq; poſſe perfectam iuſtitiam appellari.
Non ſcientia, & ingenio, ad ſummum bonum, ſed fide perueniri.
Non magis Platonem, q̃ Ariſtotelem, deorum poſuiſſe multitudinem.
Ariſtotelem in libro de cœlo, plures Deos manifeſte ponere.
Secundum Ariſtotelem, cœlum, & ſtellas uiuere, & intelligere, & Deos eſſe.
Ariſtotelem, ſubſtantiam dicere intelligibilem, ſempiternam'q;.
De ſubſtantiarum numero.
Motus cœleſtium corporum, cenſeri ab aſtronomis quinq;, & quinquaginta.
Platonem, Ariſtotelem'q;, longe à uulgari opinione colendorum deorum abfuiſſe.
Diſcretionem rerum naturalium, ab intelligentiarũ diſtinctione proueniſſe. Caput IIII.

a

T qui de trinitate diuina, optime diſſeruiſſe Ariſtotelẽ ſcribit aduerſarius, in principio eius libri, qui de cœlo inſcriptus eſt. Platonem uero nuſquam, de ea re, quicquã dixiſſe, immo uero plures poſuiſſe Deos, & dęmonum multitudinem, quibus exhiberi diuinum cultum oporteret. Quantam uero hęc uerba calumniam præſeferãt, mox uidebimus. Primum, quæ de trinitate, in principio eius libri, Ariſtoteles ſcribit, tria cũcta eſſe, & ter quaq; parte, ſecundum Pythagoreorũ ſentẽtiam, qui uniuerſum, & cuncta ternario numero terminari uolunt, principium nanq;, medium, & finis, numerum uniuerſi obtinẽt, hæc autem ternariũ faciunt, iſta, ineffabilem trinitatis diuinæ rõnem explicare, non minus inepte, q̃ prolixe aduerſarius contendit. Quæ res, ſi ita foret, nequaq̃ id ſubticuiſſent, tot præclaro ingenio expoſitores, tam græci, q̃ latini, qui aduerſarium præceſſerũt. Præſertim ſanctus doctor Thomas, uir & acumine ingenii, & optimarum artium philoſophiæ ſtudiis inſignis, q opiniones noſtras Ariſtotelicis rationibus, quantũ fieri potuit, roborare conatus eſt. Hic profecto, & q eum ſecuti ſunt, doctiſſimi uiri, ſi quid tale religioni noſtræ lucriſacere potuiſſent, id procul dubio feciſſent. Sed neq; hi locum illum, ita intellexerũt, & ſtructura orationis, nihil tale ſignificat. Quod cum aduerſarius ipſe non ignoraret, uolens nouum hoc genus expoſitionis, quaſi monſtrum quoddam, excuſare, à Deo ſibi reuelatum fingit, multis'q; uerbis oſtendere conat, haud mirum eſſe, ſi arcanum, quod tot ſanctiſſimos uiros latere uoluerat, uni ſibi Deus reuelarit, Ita pueriliter, atq; inepte ſe iactat. Ariſtoteles autem, cum in libris, quos de naturali auditione cõſcripſit, de principiis rerum naturalium diſſeruiſſet, materia, forma, & priuatione, ſtatuit librum de cœlo ſubiũgere, in quo, res ex principiis illis compoſitas tractaret. Hæc autem ſunt

corpora,

corpora, quorum proprium eſt tribus dimenſionibus conſtare. Magnitudinis, inquit, quod in unum diſtẽditur, linea eſt, quod in duo, ſuperficies, quod in tria, corpus. Præter hæc, nulla alia eſt magnitudo, quoniam tria cuncta ſunt, & ter quaq; parte. Tale autem cœlum quoq; eſſe perſpicuum eſt. Cum igitur de natura, & rebus natura compoſitis ageretur, quæ nam occaſio ferre poterat, ut de Deo, de incorporea, immateriali, ſeparata'q; natura, de trinitate, omnem rationem, atq; intelligentiã ſuperãte, diſſereret? Enim uero, ſomnia iſta ſunt, ac figmẽta falſæ imaginationis, &, quẽadmodũ ſupradiximus, monſtra quædã, atq; portẽta. Verũtamen, ſi in contẽtione ꝑſiſtis, & de diuina trinitate, loq philoſophũ aſſeueras, magis certe ꝓ Platone, q̃ pro Ariſtotele pugnas. Etenĩ Ariſtoteles, huius ſuæ ſentẽtiæ teſtes citat Pythagoreos philoſophos, nã tria, inquit, cũcta eſſe, & ter quaq; parte, ut Pythagoreis placet, hoc eſt uniuerſum, & cũcta, ternario terminari. Finis enim, mediũ, & principiũ, numerũ habent uniuerſi. Ergo hanc rationẽ, non tanq̃ ſuã Ariſtoteles profert, Sed Pythagoreis aſcribit, quorũ Plato magis q̃ Ariſtoteles æmulus fuit, Ex quo fit, ut etiã ſiquid ſublimius, atq; diuinius, his uerbis ſignificet, q̃ capere humanus aĩus poſſit, id Pythagoræ potius, atq; Platoni, q̃ Ariſtoteli ſit tribuendum. Siquidem, quæ illi de ſubſtantiis intelligibilibus, aut numeris, & reliquis huiuſmodi dixere, ea Ariſtoteles ad res corporeas tranſtulit, ſenſui'q; ſubiectas. Verum, niſi fingere, quę a' uero abſunt, & falſa ſimulare uelimus, nec Platonẽ, nec Ariſtotelẽ, nec alium quenquã gentilium fateri debemus, de trinitate locutos fuiſſe, quemadmodum chriſtiani ſentiũt, re nobis diuinitus reuelata, & ſacris literis tradita. Neq; enim fieri poteſt, ut humana mens, tam excelſa, ſublimis'q; ſit, ut ueritatẽ illam poſſit attingere. Non eſt diuinarum rerum quærenda ratio, ſed ſola fide, & diuina inſtitutione, recipienda ſunt, quæ credimus, alioquin nulla fidei merces nobis deberetur, ut doctores eccleſiæ ſentiunt. Nemo igitur, ſiue Platonẽ, ſiue Ariſtotelem, ideo laudandum cenſeat, ꝙ trinitatem diuinam aut coluerint, aut ſcripſerint. Vterq; enim, huius ueræ opinionis exors fuit, & noſtrę pietatis ignarus. Sed Ariſtoteles quidem nuſquam tale aliquid aut dixit, aut cogitauit. Plato uero multa certe de trinitate locutus eſt, ſed longe aliter, q̃ noſtra religio doceat. Quippe dum gradus diuinitatum ſtatueret, primum omnium entium principium ponit, ingeneratum, æternum, nullum habens principium, a' nulla cauſa dependẽs, quod & unum, & ſummũ bonum appellat, neq; a' ſe, neq; ab alio productum, omni mente, omni ente ſuperius. Mox uero, primum ens ſtatuit, quod & mentem primam, & formam primam uult eſſe. Productum quidẽ a' primo Deo, qua unũ, ſed a' ſe quoq;, qua ens, & mens, & ordo naturæ ſecũdæ. Poſt hæc tertium, ordine, & dignitate, uniuerſi animam ponit, productã quidem & ipſam a' primo Deo, qua unum aliquo modo, ac etiam a' primo ente, qua mens, ſed qua ꝑ ſe mobile eſt a' ſeipſa productam. Et huc uſq; proceſſiſſe diuinitatem exiſtimauit, quamobrem, in epiſtola, quam ad Dionyſium ſcripſit, Circa omnium, inquit, regẽ, omnia ſunt, & illius cauſa omnia, eaq; cauſa eſt bonorum omnium. Secunda uero circa ſecunda, & tertia circa tertia. Sexto uero de repub. libro, quaſi de ſecunda trinitatis perſona loqueretur, cum mentionem primæ, hoc eſt patris feciſſet, ita, inquit, Sed o' Beati, quid nam ſit ſummũ bonum, hoc loco miſſum faciamus. Plus enim mihi eſſe uidetur, q̃ ut hoc iſtituto, aſſequi id poſſimus. At enim, qui ipſius ſummi boni filius, eiq; ſimillimus eſſe uidetur, hunc explicare perlibenter uelim, ſi uobis etiam id gratum eſt, alioquin ipſum quoq; miſſum faciam. Sed dic, inquit, nam patris ratiõem poſtea reddes. Et paulo poſt. Non'ne ſol, cum minime uiſus, hoc eſt ſenſus uidendi ſit, ſed ipſius uiſus cauſa, tamen a' ſenſu ipſo uidetur? Ita eſt, inquit. Hũc igitur inquam, dici a' me exiſtimes ſummi boni filium, quẽ ſummum bonum generauit ſibi proportione conuenientem, ut quod ipſum eſt in loco intelligibili ad mentem, & res, quæ intelliguntur, Idem hic eſſet, in loco uiſibili ad uiſũ, & res, quę uidentur. Tum addit, Ergo, quod ueritatem iis rebus, quæ cognoſcuntur, & cognoſcendi uim ei, qđ cognoſcit, præbet, id eſſe boni ipſius ideam exiſtima, & rurſus. Solem certe, non modo facultatem iis, quæ uidentur præbere dices, ut uideantur, uerumetiam ut generentur, augeantur, alantur, quamuis ipſe generatio non ſit, ita certe. Et iis igitur, quæ cognoſcuntur, nõ modo ipſum cognoſci, ſed etiam & ſubſtantiam a' ſummo bono prouenire, non ꝙ ſummũ bonum ſubſtãtia ſit, ſed ꝙ omnem ſubſtãtiam maieſtate, potentia'q; exuperet. His uerbis Plato, nõ modo cognoſci, ſed etiam eſſe, & ſubſtantiam præberi rebus a' ſummo bono, hoc eſt a' Deo profitetur, Deumq; ipſum, ſupra omnem ſubſtãtiã eſſe, & maieſtate, potẽtia'q; excellere, ut nec ſine cauſa ſint res ipſę intelligibiles, & Deus, qui eas produxit ui, ac reuerẽtia omnes excedat. Quem locum Gregorius theologus, cuius ſupra mẽtionẽ feci, totum fere' eodem modo ſumpſit, in ea

oratione, quam ſcripſit de laudibus Athanaſii. Quod rebus ſenſibilibus, inquit, ſol eſt, ideſt intelligibilibus Deus. Alter enim lucem mundo uiſibili, alter mundo inuiſibili præſtat, & alter uiſum corporeum, alter naturam intellectualem ſibi ſimilem reddit. Atq; ut ſol uidentibus, & uidendis, his quidem quo poſſint uidere, illis quo uideri poſſint, ſeipſum præbẽs, omnium, quæ uidentur, pulcherrimus eſt, Ita Deus intelligentibus, & intelligendis, illis quidem, ut intelligere poſſint, his, ut poſſint intelligi, præſtans, ipſe omnium, quæ intelligũtur ſummus eſt, in quẽ uis intelligendi omnis quieſcit, & progredi ultra nõ poteſt. Item Plato, quaſi de uerbo diuino diſſereret, hoc ipſum uocabulũ uſurpans, in libro, quẽ legibus ſuis additũ Epinomidem inſcripſit, ita locutus eſt. Honorẽ, inquit, exhibeamus oĩbus ſydereis diis, nec huic annũ, illi menſem, cæteris aũt nec regionem ullã, nec tẽpus ſtatuam⁹, quo ſuum orbẽ perluſtrent, circũeundo mũdũ, quẽ dei uerbũ, uiſibilẽ fecit, hoc felix quiſq; primũ admirat̃. Poſtea amore incẽdit̃ ad intelligendũ, quantum uis humani ingenii attingere poteſt, exiſtimans futurum, ut hoc modo, & uitam agere optimam, ac feliciſſimam poſſit, & poſt mortẽ, loca petere, quæ uirtuti parata ſunt. Hic Plato uerbum appellat mundi opificẽ, & contẽplationẽ eius, tam in uita, quã poſt mortẽ felicitatis, ac beatitudinis cauſam hominibus eſſe arbitratur, & in epiſtola, quam ad Hermiã, & Eraſtum, & Coriſcum ſcribit ita inquit. Hanc epiſtolã uos omnes, q tres eſtis, legere oportet, præſertim ſimul, uel ſaltim, dum bini eſtis, quanto frequentius fieri poteſt, utendum'q; uobis eſt pacto, & lege certa, etiam iureiurando, ut æquũ eſt, interpoſito, non ſine elegãti ſtudio, & quæ ſtudii ſoror eſt, diſciplina, teſtando Deum omnium rerũ, quę fuerunt, quæ ſunt quę'q; futuræ ſunt, principem, & principis, opificis'q; cauſæ patrẽ, dominum'q; quẽ, ſi hoc modo philoſophabimur, cognoſcemus aperte omnes, quatenus felicis hominis natura attingere poterit. hæc ſunt, quæ ex multis Platonis dictis, pauca admodum collegi. Ex Platonicis uero, qui nobiliores fuerunt, Plotinus in primis, librum de tribus perſonis principalibus ſcripſit. In quo primum notandus eſt titulus, cum & perſonas nominet, & ſecundum ritum noſtræ religionis ternas conſtituat. Deinde in ipſo libro, poſt multa, ad hanc rem pertinẽtia, ita inquit. Æternũ illud, atq; perfectum, ęternum ſemper, perfectum'q; generat, minusq; eſt, quod generatur, q̃ qđ generat. Quid igitur de perfectiſſimo illo dicendum eſt? Nihil'ne ab ipſo eſſe, an quæ ſumma ſunt, eſſe poſt ipſum? Summũ igitur poſt ipſum, mens eſt, & ſecũdum, Mens enim illud uidet, illo'q; uno eget, illud autem hoc non eget, & quod à maiore illa mẽte generatur, mẽs eſt, atq; omnibus præſtantior, quia cætera poſteriora ſunt. Omne autẽ id appetit, amatq; à quo generatum eſt, præſertim cum ſola ſunt, quod generauit, generatum'q; ẽ. Cum autem optimũ ẽ. qđ generauit, tunc adeo cum eo coniunctum eſt, ut ſola ut ita dicam, alteritate diſtinguatur. Imaginem autem illius, mentem eſſe dicimus, quandoquidem manifeſte loqui oportet. Et paulo poſt. Idcirco apud Platonem, terna ſunt omnia. Circa omnium regem, inquit, omnia ſunt, ſecunda circa ſecũda, & tertia circa tertia. Plato itaq; patrem eſſe dicit opificis cauſæ, hanc opificem cauſam, mentem eſſe opinatur, pro creatore enim mentem ponit, cuius mentis, & cauſæ, patrem dicit bonum ipſum, & ſummum bonum, atq; omni mente ſubſtantia'q; nobilius, Plerunq; etiam ens, & mentem ideam eſſe fatetur, quapropter, hanc eſſe Platonis ſententiam manifeſtum eſt ut mens ex bono ipſo, anima ex mente ſuum eſſe, ſubſtantiam'q; aſſumat. Porphyrius uero, teſte ſanctiſſimo uiro Cyrillo in libro, quem aduerſus Iulianum ſcripſit dum Platonis opinionem exponeret, uſq; ad tres perſonas, ſubſtantiam diuinitatis proceſſiſſe commemorat. Primum quidem eſſe Deum ipſum, ſupremum bonum, Secundum creatorem, Tertiũ animam mundi, etenim ad animam uſq;, rationem procedere diuinitatis. Numenius quoq; eum, inqt, qui cognitionem de Deo habiturus eſt, primo, & ſecũdo diſtribuere ordine, quæq; oportet, & poſtquam eius rei gratia, diuinum fauorem implorauit, ita proſequitur. Diſtribuendum iam eſt. Deus primus, in ſe ſubſtãs, ſimplex eſt, ꝙ ſibi ipſi omni ex parte, ſemp copulatus, diſiũgi, diuidi'q; non poteſt, Secundus autem Deus, & tertius unus eſt, ſed hærens materiæ, quæ binaria eſt, eam unit, ipſe'q; ab ea ſecatur, Et paulo poſt. Neq; enim creare decens eſt primum deum, & creatoris Dei patrem eſſe primum Deũ putandũ eſt. Multa etiam his ſimilia, de eadẽ re dicit, quæ longum eſſet referre. Amelius uero, non'ne theologiam Ioãnis euãgeliſtæ ſeq prorſus uidetur? cum dicit, Atq; hoc erat illud uerbum, per quod ea, quæ facta ſunt, fiebant, cum tamen ſemper eſſent, quemadmodum & Heraclitus uoluit, & per Iouem, Barbarus ille cẽſet in ordine, dignitate'q; principii cõſtitutũ apud Deum eſſe, & Deũ eſſe, & per ipſum omnia facta eſſe, & in ipſo, quod factum eſt, uiuum, & uitam, & ens fuiſſe, & reliqua huiuſmodi. Neq; enĩ referre omnia opus eſt, cum in promptu ſint eius libri lectitare uolẽtibus. Hic ſanè, qa ueritatẽ

licet inuitus,

licet inuitus, negare non poteſt, eius, quem, tanquam hoſtis, barbarum appellat, ſentẽtiam pro/
bat, & accipit fidem. Quod ſi aduerſarius, qui omnia perperā interpretatur, ea, quæ ſanctiſſimi
doctores, tanquam adminicula quædam noſtræ religionis ſumpſere, cauſam fuiſſe calumnia/
tur, ut Origenes, Arrius, alii'q; huiuſmodi in perniſioſiſſimos errores inciderent, quippe Plato/
nem ſcribit, authorẽ fuiſſe uariarum hęreſum, quę inter chriſtianos pullularint, cur nō pari ra/
tione, euāgelicos etiam, & apoſtolicos libros, ac omnem ſacrarum literarum doctrinam dānet,
atq; reiiciat? Quicunq; enim, minus recte, ſacros libros interpretati, a' uera ſententia deuiarunt,
conati ſunt opiniones ſuas, diuinorum uerborum authoritate roborare. Quẽadmodū Arrius,
per uerba illa euāgelii, Pater meus, maior me eſt, Et de die illa, & hora, nemo nouit, nec filius,
ſed pater, & mea doctrina, mea nō eſt, ſed patris, alia'q; huiuſmodi, filiū haud p̄ri æqualẽ eẽ exi
ſtimauit. Et Sabellius, q̄d a' filio dictū eſt, ego, & pater unū ſumus, Patrẽ, & filiū, in unā cōtrahi
ꝑſonā cenſuit oportere. Quicunq; ꝑterea ſpiritu baptizatos, nunq̄ tẽtari poſſe a' dęmone credi
» derunt, uerbis illis Ioannis euangeliſtæ, ſuā ꝯfirmarūt opinionẽ. Oĩs, q nat⁹ eſt ex deo, pctm̄ nō
» habet, quoniā ſemen ipſius, manet in eo, & non poteſt peccare, qa ex deo natus eſt. & rurſus,
» Qui natus eſt ex Deo, non peccat, ſed generatio Dei, ſeruat eum, & malignus nō tentat eum.
Ve℞ nō ſacrarum litera℞, hoc crimen eſt, ꝙ illi ex iis argumẽta ſumant, quibus errorem ſuum
tueantur, ſed ii potius reprehendendi, dānandi'q; ſunt, qui recte dicta ꝑuertunt. Nam ſi Orige/
nes, aut Arrius perfecte ſacrā ſcripturā, intellexiſſent, nequaquā lapſi fuiſſent in tam ꝑuerſum
errorem, quem inepte poſtea & Chriſti, & Platonis uerbis deſendere cogerentur. Non enim
Chriſti dicta, ad Platonis ſententiam accommodanda ſunt, ſed uerba Platonis, ad ſententiam
Chriſti. Itaq; illi, non in exquirendis Platonis ſententiis, ſed in iaciendis opinionum ſuarū fun
damentis errabant. Quis enim neſciat Platonem chriſtianum non fuiſſe, neq; talem, quẽ ſeq
e ueſtigio debeant, qui ſe chriſtianos profitentur? Speciem quandam noſtræ religionis, in Pla
tone fuiſſe nō diffitemur, luce naturæ illuſtratam, quam eius creator, et princeps, diuina filii ſui
doctrina, poſtea plenius aperuit, & ſua beneficẽtia, manifeſtius reuelauit, qua ſpecie, nō medio
criter iuuari poſſe hominem arbitramur, qui ex Platonis doctrina ad noſtræ religionis perfe/
ctiorem ſtatum ſe contulerit, ita principia quædam uerę theologiæ e' Platonis ſcriptis ſurgere,
& quaſi ſcaturire uidentur. Quod ſiquis a' perfecta ſacrarum literarum inſtitutione, per errorẽ
diſcedens, ad Platonis diſciplinam ſe contulerit, ipſius culpa erit, nō Platonis. Nam Plato, uel
ex ea re laudari maxime poteſt, ꝙ etiam, qui ſe chriſtianos profitentur, minime ſe ab illius opi
nionibus diſcedere exiſtimant, quod profecto' non contingeret, ſi Plato ſimilitudinem quan/
dam, & conformitatẽ cum chriſtiana religione, nō gereret. Hæc igitur, & alia huiuſmodi mul
ta, tam Plato, q̃ eius ſucceſſores de trinitate ſcripſerunt. Ariſtotelem uero, neſcio ubi oſtendere
poſſit aduerſarius, tale aliquid tradidiſſe, ſi uerum fateri uelit. Nam locum illum de cœlo, quẽ
unicum afferre potuit, nihil ad rem facere, ſupra demonſtrauimus, nec ſiqd graue, diuinum'q;
ſignificaret, Ariſtoteli magis, q̃ Pythagoræ, & Platoni id tribuẽdū foret, ſiquidem ipſe quoq;
Ariſtoteles ad Pythagoreos refert, quod ab eius conſuetudine alienum uidet'. Perraro enim,
ut expoſitores eius tradunt, Pythagoreorum teſtimoniis uti Ariſtoteles cōſueuit, nec ſane' mi
randum eſt, nihil illum de huiuſmodi rebus, locutum fuiſſe. Demonſtrationis enim neceſſita/
tem ubiq; ſectatus eſt, nec uerſari in rebus uoluit, quæ probari, manifeſta ratione non poſſent.
Fidem autem de ſupernis, ac diuinis rebus, quibus nihil eſt prius, unde ſumi demonſtrationis
medium poſſit, cum omnium rerum primæ, & uniuerſorum cauſæ ſint, præteriit omnino, ita
ut non modo nihil de his ſcripſerit, ſed etiam quid ſenſerit, obſcurum omnibus reliquerit. Pla
to uero, in hoc præcipue, cum noſtra religione conuenire uidetur, ꝙ nullam quærit demonſtra
tionis rationem, ſed primam, pręcipuam'q; omnium uirtutum fidem conſtituit, per quam, res
diuinas, merito colendas exiſtimat. Siquidem in Timæo, ita locutus eſt. Nam de aliis quidem
dæmonibus, dicere ortum, atq; explicare poſſe, plus eſt, q̃ noſtræ uires ſufficiant? Carẽdum au/
tem iis eſt, qui ante dixerunt. Ex deorum enim, ut ipſi teſtantur, progenie orti ſunt. Itaq; maio
res ſuos certius nouerūt. Quapropter, nefas eſt, deorum filiis nō credere, quāquā nulla demon
ſtrationis neceſſitate loquantur. Sed, quoniam ſua pronūtiare fatentur, obtemperandum legi,
atq; eis fides adhibenda eſt. Item primo de legibus libro, cum Tyrtæum alloqueretur, qui uirū
fortem aduerſus exteras nationes laudabat, uolens oſtendere, eos illo longe pręſtantiores eſſe,
qui tempore ſeditionis, quam infeſtiſſimū prælium nominat, ſeſe recte geſſiſſent, Theognidis
carmen attulit.
» Ocyrne argento iuſte præfertur, & auro,

Qui ſeruat tetra in ſeditione fidem.

Quam Theognidis ſententiam, dum mox exponeret, Talem uirum, tanto illo præſtantiorem aſſeuerauit, quanto iuſtitia, temperantia, atq; prudentia cum fortitudine cõiunctæ, ſola fortitudine præſtantiores habentur. Fidus enim, inquit, & conſtans, nemo in ſeditione eſt, qui nõ ſit cæteris etiam uirtutibus præditus. Et paulo poſt. Hic qnoq; a' Ioue legúlator conſtitutus, & q'cunq; alius etiam parum utilis, nihil aliud, q̃ ad ſummam uirtutem in primis ſemper reſpiciens, leges condet. Eſt autem hæc, ut Theognidi placet, Fides in rebus aduerſis, quæ perfecta iuſtitia appellari poteſt. Quin etiam duodecimo eiuſdem libri uolumine, cum legúlatores, orbatis parente filiis, tutores'q; conſtitueret, quibus pupillorum curam commendaret, cupiens efficere, ut quaſi parentes alteri, nequaquam iis, qui genuiſſent, deteriores haberentur, & nt illi, ad boc bumanitatis officium excitarentur, elaborans, ita hortatus eſt. Opportuno quidem tempore, uerba latius ante iam fecimus, cum deſunctorum animos poteſtate quadam præditos eſſe explicaremus, qua rerum humanarum curam adminiſtrarent. Quæ opinio, ucriſſimo quidem, ſed longo ſermone continetur. Verum, fides quidem adbibenda eſt, tum famæ rerũ huiuſmodi, tam crebræ, & uetuſtate celebratæ, tum authoribus legum, qui bæc ita iubent, niſi prorſus dementes eſſe uideãtur. Hæc profecto` eodem tendunt, quò illa de Hieremia propbeta, in libro Machabęorum, ut poſtquam diem obierat, uiſus ſit deprecari pro populo, quaſi ad huc, ſuorum hominum ſaluti proſpiceret, Hæret igitur his opinionibus Plato, bona fide. Ac proinde in Gorgia, cum de inferis illis iudicibus, & ſuppliciis, & delitiis loqueret', fabulas quidem bæc illis uideri dixit, ſe uero non fabulas, ſed rem ueram iudicare, opinari'q; eos quidem, qui iuſte, & ſancte uitam duxerint, ad inſulas beatorum demigraturos, qui uero iniuſte, atq; impie uixerint, in carcerem cruciatus, & pœnæ, quem tartarum uocat, detrudendos, quæ cum latius diſſeruiſſet, bęc addit, Hæc ſunt Callicles, quæ ego opinor uera eſſe, Et poſtremo. Mihi igitur Callicles, bis uerbis, omnino perſuaſum eſt. Proclus quoq;, quem ex eadem Platonis diſciplina fluxiſſe conſtat, iis, inquit, hominibus, qui ad ſummum bonum peruenire cupiunt, nõ ſcientia, & ingenii exercitatione opus eſt, ſed firmitate, ſtabilitate, quiete, tranquillitate, quod (ut ſummatim dicã) fides deoꝝ eſt, quæ nos ad ſummũ bonum, & deoꝝ, ac dæmonũ omnia genera, atq; animas beatas ineffabili ratione trabit, atq; coniungit. Non enim per ſcientiam, aut operationem ullam ingenii, exquirere ſummum bonum, aut ad ipſum aſpirare debemus, ſed offerre, cõmendare'q; nos diuinæ luci, & præcluſis ſenſibus, in illa incognita, & occulta entium unitate quieſcere. Hoc enim fidei genus, omni doctrina antiquius eſt. Verum, cũ aduerſarius Platonem accuſet, q̧ plures coluerit deos, cur non eiuſdem criminis reum peragit Ariſtotelem, q̧ ipſe quoq; non uno contentus, plures ſtatuerit? Nos quidem Platonem non cbriſtianũ, ſed gẽtilem fuiſſe fatemur, & quod profeſſiõis ſuæ, intererat feciſſe, ut deos, & diuinitatũ gradus, plures ſtatueret, At ipſe, qui Ariſtotelem inter chriſtianos collocandum cenſet, Et unum tantũmodo Deũ ab eo poni proclamat, quid ad ipſius uerba biſcere audebit? Hic enim in eo ipſo procemio de cœlo, quo loco aduerſarius, eum trinitatis aſſertorem facit, Ita, inquit, & in ſacris deorum, hoc numero utimur. Item ſecundo eius libri uolumine, Cœlum, & locum ſupremum ueteres diis tribuerunt, Et rurſus coniecturæ, qua deos eſſe ſuſpicamur, ita duntaxat reddere rationes cõſentaneas poſſumus, Ad hęc, cœlum, & ſtellas uiuere, & animalia eſſe fatetur, nec ſolũ animata, ſed etiam itellectualia, & diuina, & deos. Cœlum etenim, inquit, animatũ eſt, & motus principium obtinet, & corpus diuinum eſt, atq; unũquodq; ſydus ex eodem corpore eſt, in quo circunfertur. Poſt hæc cum cauſam expreſſiſſet, cur nã ſubinde, quæ magis a` primo deferente diſtant, pluribus motibus moueantur, ſed quæ interpoſita ſunt, plures habeãt motus, & quãobrem, in primo deferente, tantus ſtellarum numerus ſit, in cæteris ſingulæ ſingulis cohæreant, Nos, inquit, adbuc de his, tanq̃ corporibus tãtum, & nnitatibus ordine poſitis, ſed prorſus inanimatis conſyderamus, at uero, exiſtimandum de bis eſt, tanquam uitã, actionem'q; habentibus. Vndecimo etiã uolnmine eius libri, quẽ de rebus diuinis compoſuit, cum ſubſtantiã demonſtraſſet eſſe intelligibilem, ſempiternam, exortem partium, indiuiſibilem, infinitam, tẽpore infinito mouentẽ, paſſionis, alterationis'q; exptem, tum una'ne an plures huiuſmodi ſubſtantiæ ponendæ eſſent quærens, & ſi plures, quot nã eſſent ponendæ, demũ tot numero ſubſtantias eſſe reſpondit, quot ea ipſa ſunt, quæ mouentur. Vnãquanq; enim delationem, inqt, neceſſe eſt ab immobili, & per ſe ſempiterna ſubſtantia moueri. Poſtremo ad certum etiam numerum, eas ſubſtantias redegit, quinq; ſcilicet, & quinquaginta, q̧ totidem motus cœleſtiũ corporum, ueteres aſtronomi poſuiſſent. Quin etiã plures ſubſtantias facile ſe conceſſurum oſtendit, ſi motus

dit, ſi motus quoq; plures eſſe cõſtiterit, Hæc, & alia huiuſmodi permulta ab Ariſtotele ſcripta, quis nõ iudicet eius eſſe, qui plures deos ſtatuerit? fuerunt nimirum & ipſe, & Plato (ut ſupradiximus) gentiles, & plures uterq; diuinitates ſuperiores, atq; inferiores opinatus eſt. Nõ tamẽ uſqueadeo in errorem uulgi lapſi ſunt, ut fabulas quaſdam obſcœnas, & inanes ſtatuas coluerint, ſed Deum unum, omnium rerum principium, ingenitum omnino, & omni cauſa uacantem poſuere, multas præterea alias ſubſtantias, eaſq; æternas, ſed à primo illo gradarim deſcendentes, ut aliæ ſuperiores, aliæ inferiores habeantur, uerum omnes ad unum primum referri, indéq; pendere, atq; à primo, & proximis primo, eſſe productas. Iſta Plato quidẽ apertius tradidit. Sunt tamen etiam, qui Ariſtotelem, non ſecus ſenſiſſe interpretentur. ut enim in rebus, quę ſenſu percipiuntur, ſic in iis, quæ intelligentia comprehenduntur, diſtinctionem dicũt, & naturarum diuerſitatem eſſe oportere, indéq; rerum naturalium diſcretionem prouenire. Nec Platonem igitur reprehendi ſas eſt, ꝙ ita ſenſerit, cum Ariſtotelem probamus, nec Ariſtoteles arguendus eſt, cum extollimus Platonem, commune enim amborum crimen eſt, & pari ratione alienus uterq; eſt à religione chriſtiana. Sed de his hactenus.

Quid de entium productione Plato, atq; Ariſtoteles ſcripſerint.
De cauſis, & earum numero, & de cauſa exemplari Platonis.
Ex decimo legum libro, reꝓhenſione dignos eſſe, qui uel natura, uel fortuna res fieri aſſerunt, Deumq;, & mentem, omnium cauſam eſſe.
Secundum Platonis ſententiã, qui bonus eſt, eum inuidia minime tangi.
Quam ob cauſam Deus condiderit uniuerſum.
Homines, licet non immortales, aut indiſſolubiles ſint, nunꝗ tamen diſſolutionis, aut mortis conditionem eſſe paſſuros.
Voluntatem Dei, & bonitatem, omnium rerum cauſam eſſe.
Conditorem in opificio mundi, exemplar reſpexiſſe ſempiternum.
Cur mundus ſit animal.
Platonem multa, non coniecturis, ſed fidei ueritate aſſeuerare.
Ariſtotelẽ de fabrica mundi, & ſimilibus, hoc ſolum dixiſſe, deũ, & naturã, nihil fruſtra agere.
Platonem, Ariſtotelémq;, ut de forma, ita etiam de materia tradidiſſe.
Ariſtotelem materiam, ut mundum, æternam poſuiſſe.
Principia rerum Platonica, materia, forma, &, deus.
Nuſquam poſuiſſe Platonem materiam, & formam materialem, rerum principia.
Informem materiam, ac primam à Deo productam.
Quicquid ab immobili fit, immutabilem eſſentiam habere.
Primam materiam, eſſe mediam inter generatum, & ingeneratum.
In Parmenide, oſtẽdi materiam unum eſſe, & nihil omnino actu eſſe, & diſſimilem ſimilitudinem cum prima cauſa habere.
Deum, nihil rerum omnium eſſe, ratione excellentiæ, utpote unum ſuperſubſtantiale.
Materiam, nihil omnium rerũ eſſe, ratione priuationis, & ideo omnibus rebus deteriorẽ eſſe.
Materiam, ſententia Platonis, nõ ens, potius, quã ens eſſe, & aliquo modo unius eſſe participẽ, unius uero participatione, omnia ſubſtantiam habere.
Formam inuiſibilem, & informẽ omnium rerũ capacem, ac receptricem, & quaſi matrẽ eſſe.
Falli eos, qui dicere Platonem exiſtimant materiam, & formam corpora animata, prius, quàm mundus fieret, temere ſolita moueri.
Qualis fuerit prima materia, ſecundum Philonem.
Cur Plato diſtinxerit informem materiam à generatione, & forma.
De origine mundi, ſecundum Orpheum.
Secundum Heſiodum, infinitudinem, primum omnium fuiſſe.
Librum geneſeos, de prima materia, idem ſentire, quod uetuſtiſſimi philoſophi, & poetæ ſenſerunt.
Principium entium, nec ab uno ente, nec à multitudine eſſe ſumendum, ſed ab ipſo uno.
Materiam, & ideas à primo creatore datas ſecundo creatori, ad rerũ ſenſibilium productionẽ.
Materiam ideo eſſe concauſam, quia potentia ens ſit eorum, quæ fiunt.
Deum ita materiæ impertiri eſſe, ut inſeparabilis ſit à forma.
Materiã, etſi ſecundum Platonẽ, ſit æterna, deo tñ ab eo, minime coæternã poni. Caput. VI.

Vnc de productione entiū conſyderādū eſt, quam Plato (ſi aduerſario credimus)
n ex materia præexiſtente, Ariſtoteles uero, ex nō ente ſimpliciter, ſola uolūtante diui
na fieri opinatur. At mihi quidem, contrarium prorſus uidetur nec mihi ſolum, ſed
oībus doctiſſimis uiris, qui Platonis, atq; Ariſtotelis libros expoſuerunt. Verba etiā
ipſorum authorum ſententiam noſtram uidentur aperte confirmare. Sed quoniam de cauſa re
rum, quæ fiūt, agimus, uidendū'q; eſt, an materia earum, cauſa ſit, idcirco de ipſis cauſis primo
tractandum uidetur, ut res, de qua agimus, perfectius explicari poſſit. Cauſas igitur Ariſtoteles
quadriſariā partitus eſt, qppe materialem poſuit, formalem, finalem, agentem. Plato autē his
addidit etiam exemplarem, atq; inſtrumentalem. Sed quid de cauſa agente, finali, exemplari, ſi
ue formali, locutus ſit, uideamus. Cauſam agētem in Timæo exponens, mundum inquit, factū
eſſe, oportere autem omne, quod fit, ab aliqua cauſa fieri, impoſſibile enim proſus fore, aliquid
fieri ſine cauſa. Poſt hæc, creatorem, inquit, atq; opificem uniuerſi, nec inueniri facile, nec ſi inue
nerimus, fieri poteſt, ut omnibus explicemus. Itē, ī libro de legibus decimo, reprehendens eos,
qui res factas, & quæ fiunt, quæ'q; futura ſunt, natura, ſiue fortuna dixerūt, euenire, totū, inquit,
cœlum, & omnia, quæ cœli ambitu cōtinentur, animantes etiā, & ſtirpes, & tempora anni, nō
mente, nō deo aliquo, nō ulla artis ratione, ſed (quod diximus) natura, & fortuna creari uolūt.
quos certe, ideo arguit Plato, quia deo, & mente omnia eſſe, fieri'q; eáq; eſſe cauſam agentem
exiſtimabat. Finalē uero cauſam, qbus uerbis in Timæo extollat uideamus, Dicamus, inqt, qua
cā generationē, & hoc uniuerſū cōdiderit, q cōdidit. Bonus erat, bono nullius rei īuidia eē po
terat. illius igitur expers, omnia ſibi quāſimillima effici uoluit. Et rurſus. ſic igitur, optimo iure
dicendum eſt, mūdum hunc, animal eſſe, mente præditū, ſola dei immortalis prouidentia crea
tum. Item, uos quidem non īmortales, neque omnino indiſſolubiles eſtis, Nullam tamen diſ-
ſolutionis, aut mortis conditionem patiemini, cum iam uoluntatem meam potiori, firmiore'q;
uinculo adepti eritis q̄ illa erant, quæ uos, dum crearemini, uinciebant. Hęc eadē in ſermone ci
uili, quem græci πολιτικὸν nominát, & oībus ſere` locis, in qbus, de hac re loquit', ſibi conſtans
exponit uolūtatem'q;, & bonitatē, Dei fuiſſe, & eſſe finalem rerū omniū, tum intelligibilium, tū
ſenſibilium cauſam prædicat. Exemplarem etiam cauſam tradēs, utrum nam, inquit, exemplar
ſpectauit, qui condidit, id'ne, quod per eadem, eodem'q; modo ſe habet, an id, quod genitum
eſt? Certe, ſi pulcher hic mundus eſt, & ipſius mundi opifex bonus, ſempiternum exēplar reſpe
xiſſe cōditorem manifeſtū eſt. Item, cum deus omniū, quę in intelligentiam cadunt, rerum, pul
cherrime, & perfectiſſime ſimilē maxime eum facere uellet, animal unū uiſibile, cuncta naturę
animalia ſibi cognita intra ſe continens, creauit. Et pauloposſt, unū eſſe mūdum fatetur, ſiqui-
dem ad ſuū exemplar creatus eſt. Et iterū, atq; etiam magis, magisq;, inquit, ſimilem ad ſuum
exemplar efficere illū uoluit. Hæc Plato, & multa his ſimilia, non coniecturis quibuſdā, & ueri
ſimilibus argumētis, ſed fidei authoritate, omnibus ſere` locis ſuoꝝ librorū aſſeuerat. Ariſtote-
les uero, ſiqd tale de huiuſmodi rebus locutus eſt, præterq̄ quod deum, & naturā, nihil fruſtra
agere affirmauit. oſtendat aduerſarius, & palmam adeptus, coronatus incedat. Sed iam de ma
teria, quid Plato ſenſerit, conſyderemus, ut diſcerni ab omnibus poſſit, utrū'ne, qd' dicit aduer
ſarius, præexiſtere materiam, uel tempore, uel magnitudine, uel loco diſtinctā opinet'. Vterq;
porro`, & Plato, & Ariſtoteles, non modo de forma, uerūetiam de materia locutus eſt. Nā re-
rum ſenſibilium cauſam quoq; materialē eſſe neceſſe eſt, nec fieri pōt, ut aliquid huiuſmodi ſit
ſine materia, uerū Ariſtoteles, materiā, formā, & priuationem, principia oīum entium poſuit,
& ſimul ingeneratam, æternā'q; eſſe materiam ſcripſit, quēadmodum mundū quoq; ęternū et
putat, & conat' demonſtrare. Plato aūt materiam poſuit, & formā, & deū, quæ rurſus ens, &
formæ capedinē, & generationē uocauit, & formā quidem duplicem ſtatuit, aut enim exem-
plarem, aut materialem, deū autē poſuit cauſam agētem, atq; finalē, cū de ortu, ac generatione
mundi diſſeruit, quē & ens ipſum, & uere ens, & ſupra omne ens noīauit. Neq; materialē for-
mā, neq; multo minus materiā, ex aduerſo diſtinxit cōditori, neq; has principia rerum abſolute
prima, nec æquales enriū cauſas eſſe poſuit, neq; præexiſtere, quomodó aduerſari⁹ intēdit, ma
teriā præfuiſſe informē, ex qua poſtea deus mūdū crearit. Sōnia iſta, portēta'q; aduerſarii ſunt.
At Plato, a` Deo, formas cēſuit eſſe productas, tum primas, & exēplares, ideſt deas, tum ſecun-
das, rebus generādis accōmodatas, ſiue eas ſepabiles, ſiue inſepabiles dicere uelis. a` Deo etiā
productā eſſe materiā, oīno informē, ac primā, ut a` prima abſolute, & uniuerſali oīum entium
cauſa. æternā etiā ipſam, atq; ingeneratā, ſicut formæ ſunt. propterea q; a` cauſa immobili ſunt
productę. omne enim, quod ab immobili cauſa fit, immutabilē habere eſſentiam cenſet, nō ta-
men, aut

men, aut omnino ingeneratam, cum generata ſit, quia non ſine cauſa eſt, aut omnino generatam, cum tempore ingenerata ſit. nullo enim tempore generata eſt, ſed inter generatũ, & ingeneratum, quaſi mediam conſiſtere, ut in Parmenidis quinto ſuppoſito, latius declarat, quo in loco, eam unum eſſe, & nihil actu omnino eſſe, & diſſimilem ſimilitudinem cum prima cauſa habere, per negationes aperte demonſtrat, cum negationes in materia quidem priuationẽ, in Deo autẽ rerum omniũ cauſam ſignificent, ꝙ ſi Plato, nihil omniũ reꝝ eſſe materiã ponit, id'q; nõ ratione excellentiæ, quẽadmodum ſuperſubſtãtiale unũ, ſed propter priuationẽ, & qa reb⁹ oĩbus deterior eſt, quo pacto auſit, quiſpiam affirmare, eũ poſuiſſe materiã præexiſtẽtem, ęqualẽ Deo, omniũ ſimpliciſſimo, ac oĩbus bonis præſtantiori, & cauſæ omniũ primæ? Enimuero tantum abeſt, ut Plato præeſſe materiã, ac deo æquiperari exiſtimet, ut eam potius non ens dicat, nec alia ratione ens, niſi quatenus unius particeps eſt, cuius participatione cætera quoq; omnia & ſunt, & ſubſtantiam habent. Rei enim generatæ, inquit in Timæo, uiſibilis, atq; omnino ſenſibilis matrem, & receptricẽ, nõ terram, non aerem, non ignem, non aquam dicimus, nõ aliud quicq̃ ex iis conſtitutum, aut ex quibus ipſa conſtituta ſunt, ſed formã quandam inuiſibilem, informem, omnium rerum capacẽ, ac receptricem, quam ſi parum intelligibilem, & per difficilem cognitu eſſe dixerimus, haud profectò mentiemur. Nam ſi Plato præeſſe ens, & capedinẽ, & generationẽ, ante mundi originẽ dicit, quibus uerbis decepti pleriq;, materiã putant rerũ cauſam, ab eo poſitã eſſe, & ante mundi originẽ fuiſſe, intelligant, ſi poſſunt, hæc non re ſeparari, ut alterum præcedat, alterum ſequatur, ſed cogitatione, ſeu ratiõe generationis ſeiungi, quemadmodum Deus ſimul producit partes, & totum, ſed ratio diſtinguit, quæ ſimul conſtituta ſunt, & pro eoꝝ natura alterũ prius, alterũ poſterius dicit. Cũ itaq; uia, & ratiõe generationis, materiam præeſſe oporteat, & ex materia ſubiecta cõſentaneum ſit, quod generatur generari, ob eam cauſam, præfuiſſe materiam Plato inqt, nec ſecus Ariſtoteles ſentit. ꝗppe ſubiici, atq; pręeſſe materiam in quacũq; generatiõe, demonſtrat oportere. quod ſi in quacũq; generatione, quã dederis, ita fit, & in prima, ſic ratione eſt diſtiuguendum. Concedat enim uel ipſe aduerſarius primam generationẽ, oportet, quãdoquidẽ Ariſtotelẽ dicit ex nõ ente ſimpliciter mundũ, ꝓducere. Ratio igitur, quæ ſimul fiunt, diſtinguit, & generat, quæ ingenerata ſunt, & diuidit ſecũdum tẽpus, quæ æterna ſunt. Quod Timæus quoq; ille Pythagoricus, in ſuo ſermone, uidetur ſignificare. Prius, iuquit, q̃ cœlũ, rationis diſtinctione fieret, erat idea, & materia, et opifex deus. Cum itaq; generationẽ cœli, nõ re, uel tẽpore, ſed ratione diſtingueret, non temere, materiam præeſſe dixit, quẽadmodum partes, per diſtinctionẽ intellectus, toto priores ſunt. ꝗppe ante omne cõpoſitum, neceſſe eſt ea intelligi, ex quibus conſtat illud eſſe cõpoſitum. Eodẽ ꝑtiuet illud quoq; in Timęo Platonis. Cum enim poſt cœli generatiouẽ, tractare de anima cœpiſſet, haud poſteriorem, inquit, ut nos ſecũdo loco tractauimus, eam cõſtituit ꝯditor, & natura enim, & uirtute antiquior corpore, anima eſt, quinetiam tẽpus cœlo poſterius, dicere uidetur, cum tamen alio loco ſimul cũ cœlo factũ eſſe tẽpus dixiſſet (ut inquit) ſimul orta, ſimul intereant, ſiquando accidere poſſit eorũ interitus. Cum enim, inquit, pater, qui genuerat uiuum ipſum, ſe'q; mouens ſenſiſſet, & deorum immortaliũ effigiem habẽs, mirifice lætatus eſt, & exẽplari magis ſimile reddere cogitauit. Itaq; tẽpus imaginẽ mobilem æui deorũ machinatus eſt. Permulta etiã eodem, quo ſunt, aut fiunt modo, exprimi nou poſſunt, pręſertim cum de rebus diuinis loquimur. Quis enim neſciat, cum dicimus, deum fuiſſe ante, q̃ tẽpus, aut cœlum fieret, improprie hoc dici? & tamen cõcedi oportet, quia aliter loqui nõ poſſumus, Cui loco, haud diſſimile eſſe illud etiam in Timæo uidetur. Verba iſta, erat, & erit, quæ tẽporis ſpecies ſunt, imprudentes ad ſubſtantiam ſempiternam transferimus. Non recte etenim dicere de ea ſolemus, erat, eſt, erit, at uera ratione, ſolum eſt ipſi conuenit. Cuius tam ineptæ locutionis mox cauſam reddens, Sed nos, inquit, qui uiciſſitudini fortunæ, & caſus ſubiecti ſumus, ita loqui ſolemus.

Mouere etiã fortaſſe aliquos poſſent illa uerba Platonis. Ita ille, cũ omne, quod uiſibile foret, recepiſſet, minime tranquillum, ſed inordinato quodam, & tumultuario motu agitatũ, ad ordinẽ, ex inordinatione redegit, exiſtimans, id omnibus rebus fore præſtantius. hoc enim loco dicere Plato uidetur, nõ modo materiã, ſed corpora quoq; ipſa, ac etiam animam temere moueri ſolitam ante, q̃ mũdus cõderetur. Corpus nãq; anima uacans moueri, uel ordinate, uel inordinate non poteſt. hæc uero ſic inchoata, & errantia Deũ poſtea recepiſſe, ut expoliret cũcta, ac certa ratione diſponeret, quaſi nõ naturã, atq; eſſentiam rerũ creauerit Deus, ſed ordinẽ dũtaxat, atq; ornatũ rebus addiderit. Verum, hæc quidẽ non ita accipienda ſunt, ut humano ſermone ꝓferunt, & ſonãt. Quippe rem intelligibilẽ, ac diuinã, per uerba humanis auribus fami-

liaria Plato exponit, quomodo diuinus propheta Moyſes, de mũdi creationẽ locutus eſt. Non enim Deo manus erant, quibus acciperet, non oculi, quibus uideret, non os, lingua, & dentes, quibus loqueretur, non primum, aut poſt, erat, cum tempus nõ erat, ſed partim hominum & uerborum cõſuetudini indulgent, cum ita loquũtur prudentiſſimi authores, partim res profundiſſimas, ad doctorũ hominũ intelligentiam ducunt, quod a` Philone quoq; iudæo, uiro doctrina illuſtri, & grecæ linguæ facũdia celeberrimo, actũ uidemus, ſic enim ſcribit in eo libro, quẽ ex ſententia Moyſi, de mundi creatione edidit. Nam ſiquis cauſam, quare uniuerſum hoc creatũ ſit, uelit exquirere, nõ errabit, meo iudicio, ſi id exiſtimabit, quod quidã ex ueteribus ꝑtulit, bonum eſſe creatorem ipſum, & genitorem, & authorem uniuerſi, & bonitatis ſuæ gratia, nulli ſubſtãtiæ inuidiſſe, quæ ſua natura, nihil boni haberet, & tñ fieri oĩa poſſet. Erat enĩ ſua ipſius natura inordinata, informis, inanimata, omnino uaria, incõgrua, incõcinna, inconſtans, apta, quæ in cõtraria mutaretur, & optimaꝝ rerum rõnem ſuſciperet, formę uidelicet, animationis, ſimilitudinis, cõgruitatis, cõcinnitatis, oĩum deniq; rerũ ideæ melioris. Item in ſecũdo eiuſdẽ libri uolumine. Cũ, inqt, creator ſubſtantiã inordinatã, & natura ſua cõfuſam, in ordinẽ ex inordinatione, & indiſcretionẽ, ex cõfuſione traductã formare cœpiſſet, terrã, atq; aquã, medio loco firmauit. Ita hic etiã uir ſapientiſſimus loquit᷑, cũ materiã præeſſe uia generationis, qđ philoſophi oẽs admittũt, ſignificat, & quæ ſine tempore, & uniuerſa creata ſunt a` Deo diſtinguere, atq; ordine humanæ cõſuetudinis, explicare cõmodius arbitratur, Plato uero & corpus, & animũ cœli conſtitutũ a` Deo dicit, quãq̃ non cõſtitutũ, aut cœlũ, aut aĩum opinat᷑, ea ꝯſtitutione, quæ nõ a` temporis, motus'q; ratione diſiungit᷑. Quapropter, is quoq; de materia locus, qua eã præeſſe dixit, ante q̃ mũdus, ſiue crearetur, ſiue generaret᷑, ſiue cõderetur, ſiue cõſtitueret᷑, nec contentioſe tractandus eſt, nec, ſi aduerſarius intelligere nolit, idcirco cõtemnendus uidetur. Perſpicuũ eſt enim, Platonẽ, cũ prouidentiam Dei, & quot, quanta'q; bona in hũc mũdum ex mente animę, q̃ præſentia influant, uellet oſtendere, qua uniuerſa diſponit, moderatur, & gubernat, primũ ipſam ſeorſum per ſe materialẽ naturã cõſyderaſſe, incõditam, errãtem, temerariam, atq; etiam maleficã, talẽ'q; poſuiſſe in generatione præexiſtentem, ut ordinẽ, atq; ornatũ formæ, & habitus cum diſpoſitione, conſtantia, & moderatione a` cõditore, animo'q; ipſo proficiſcente intelligeremus, & naturã utrãq;, propria poſſemus ratione deſcribere, quid materia ipſa per ſe, anima priuata eſſet, quid forma, quid uia generationis præcederet, quid ſequeret᷑, qđ generãdo poſterius foret, qđ tamẽ natura eſſet prius. Hæc, ut ita intelligerent᷑, Plato materiã ſeparauit a` forma, eamq; generationẽ, & capedinẽ nominauit. naturã etiã inordinatam, incõditã, temerariã, errantẽ, tumultuariã, eandẽ'q; a` conditore receptam, diſpoſitam, inſtitutã, ornatã'q;, pulcherrima mũdi cõpage fuiſſe. Et Plato igitur ipſe, correlatiua eſſe ſimul, & generationẽ, ab oppoſito ad oppoſitũ uiam eſſe, & ſimul eſſe materiam, ac formã nõ ignorauit. qppe qui, de his oĩbus aptiſſime diſſeruit, Verũtamẽ, ne quod addi debuit, deeſſet, ita locutus eſt, ut & ratio, qua materia antecedit, ac præeſt, intelligeretur, & morẽ ſermonis ciuilis, atq; uſitati ſeruaret. Animaduertẽdũ præterea eſt, cum Plato dicit authorẽ illũ, & patrẽ uniuerſi inuenite, difficile eſt, qđ ſibi uelit, illud uniuerſum, & quomodo qui uniuerſum dicit, nihil excludat. Cum itaq; uniuerſi creatorem dicit, non minus materiã, q̃ formam creari, dũ cõpoſitum creatur, affirmat. Quis enim uſqueadeo rudis eſt, ut cum uniuerſam hanc mundi machinam creatam audiat, prę fuiſſe aliquã eius partem exiſtimet, ex qua uniuerſum ipſum crearet᷑? Ad hæc ſi Plato animæ, quæ multo nobilior, atq; diuinior eſt, non modo habitũ, ſed etiam ſubiectum, & quaſi materiam productam a` Deo dicit, idẽ uidelicet, & diuerſum, tanquã animæ elemẽta cõſtituens, quomodo materiã corpulentię, longe ignobiliorẽ, minime ab eodẽ creatore productã exiſtimaret? Iam uero in Philebo materiam non extrinſecus quæſitam, ſed a` primo opifice generatã, manifeſtiſſime declarat. Ex uno, inqt, & multis conſtant ea, quę ſemper eſſe dicuntur, & finem, atq; infinitudinem habent in ſeipſis generatã. Et alibi, deum dicebamus, duplicẽ illã naturã rerum, in lucẽ protuliſſe, finitum dico, & infinitum, ex qbus tũ corpora, tum cætera oĩa cõſtituuntur. Ad hęc calidum, frigidum, humidum, ſiccũ, maius etiam, & minus, & reliqua his ſimilia, in infinitũ progredi poſſunt. Quod ſi corpora, ex fine, & infinitudine conſtant, finis autem nihil aliud, q̃ forma eſt, hæc enim terminat, definit'q; materiam, manifeſtũ eſt, materiã infinitudinem eſſe, & hoc loco, dici a` Platone, quapropter, cum omnem infinitudinẽ producat deus, materiam etiam, quæ ultima infinitudo eſt, producere. Quoniam aũt res naturales p cõparationẽ quandã, & proportionem intelligibiliũ, Plato produci exiſtimat, quẽadmodum a` ſubſtantia ipſa, ſubſtãtiam, & ab æquali ipſo æquale, & reliqua id genus eodẽ modo. Cõſtat ex

tremam quoq; materiæ infinitudinem, hoc ipſo authore a` prima produci, quam Platonici omnes, in rerum intelligibilium ſummitate conſtituunt. quod Orpheus quoq;, quem Plato in pleriſq; ſequitur, uiſus eſt probare. Siqdem a` tempore, ætherem, & chaos, produiſſe ſcribit, qđ & ſi profundius dictum, uel forte fabuloſius uidetur, hoc tamen uoluit ſignificare, materiam, formam'q; a` primo æuo fluxiſſe, tempus enim pro æuo poſuit, imaginis nomine appellans exẽplum, ætherem uero eſſe cauſam finitudinis cẽſuit, quæ forma eſt, chaos cauſam infinitudinis, quæ materia eſt, atq; ab his duobus principiis, tum diuinam hanc, & intelligibilem mundi machinam ducit, tum etiã mouentẽ, & diuerſificam, & perpetuam productionem. Ad hęc ab aliis quidẽ terminatã, ab aliis uero conſeruatã naturã, poſtremo ultimã finitudinẽ, qua etiã materia ipſa continet', producit. hanc omniũ entiũ primã fuiſſe Heſiodus tradit. Principio enim, inqt, factum eſſe chaos, hoc eſt materiã, rudem, informẽ, & uix in intelligentiã cadentẽ, quod ſacræ quoq; literæ ſignificare uident', cũ in principio creatã tradãt terrã, inanẽ, uacuã, tenebris'q; obductam. hæc. n. nihil aliud, q̃ materiã indicant rudẽ, informẽ, & non dum faciem aliquam reꝝ habentẽ, quẽ locum nobiliſſimi quoq; doctores eccleſiæ ita expoſuerunt. Verũ qđ multa pſequor? cum Platonem ſemper, ad unũ principiũ reducere omnia, perſpicuũ ſit, quod certe nõ faceret, ſi materiã poneret cauſam deo æqualẽ, atq; alteꝝ per ſe principium, ſicut aduerſarius credit. Sane` in libro de Rep. cauſam rerũ omniũ intelligibiliũ, bonũ ipſum eſſe dicit, uiſibiliũ autem ſolem, quẽ etiam bono ipſo genitum aſſeuerat, quo fit, ut ipſum bonũ, cauſa in primis ſit omniũ intelligibiliũ, & ſenſibiliũ reꝝ. Item in epiſtolis, circa omniũ regẽ, inqt, cuncta ſunt, & illius cauſa omnia. q; ſi omnia ab illo proficiſcuntur, & illum repetunt, atq; in eo quieſcunt, ille nimiꝝ, reꝝ omniũ cauſa eſt, atq; principium, ergo et materiæ quoq;. nã & materia illũ appetit. qppe, niſi appeteret, nulla ratione, aliqd aſſequeret' bonitatis, parũ autem aſſeqtur (ut ſupius Platonis uerbis oſtendimus) quẽ ſecutus Ariſtoteles, materiã appetere diuinitatem, & formã, ſcripſit, ut turpe pulchrum appetit. & fœmina marem, quod ſi appetit, cõuertat ſe ad illud, qđ appetit, & inde dependeat, neceſſe eſt, quẽadmodũ iis, quoꝝ cauſa ſunt, circa cauſas, euenire conſueuit. In Sophiſta quoq;, cũ eoꝝ ſñiam improbaret, q uel eſſe plura entia dicebant, uel ens ipſum, principiũ ſtatuebant, oſtendit nec a` multitudine, nec ab uno ente principiũ entium capi oportere, ſed ab ipſo uno, quod ideo facit, quia ad primum, & ſolum unũ omnia refert. Qui igitur, ubicũq; hæc ſcribit, & ita aperte unum, ac ſolum principium omnium entium facit, atq; ad ipſum unũ, oĩa refert, cui tandem mentis cõpoti uideri poteſt, materiã pro principio poſuiſſe? Enimuero Plato principium per ſe primum, cum cæterarum rerũ omniũ, tum materiæ ipſius, cauſam poſuit. quod enim a` ſecunda cauſa prouenit, id multo magis cenſendum eſt a` prima prouenire. ſiquidem, ea cauſa eſt, ut id a` ſecunda proueniat. Seruat quidem hoc propoſitũ Plato ſemper, ut non primũ per ſe principiũ exiſtimet creatorẽ ſenſibiliũ reꝝ propinquum, ſed eũ, q poſt primũ illũ, quem unũ uocat. ſecũdo loco conſtitutus eſt, cui cum materia, tum ideæ a` primo tributæ ſunt, quas reſpiciẽs creator ſecũdus, formas materiales, atq; ſenſibiles materię imprimit iã præuiæ, altero mentis conceptu, & a` primo pẽdente, ſiue enim ſignis, ſiue relationibus, iſta diſtinguant', nihil refert. Sed de his aliás. Nã de materia, quã præeſſe generatiõi Plato fatetur, uel eatenus tetigiſſe ſatis ſit, ut hinc etiã pateat, non temere dictũ fuiſſe ab illo, præeſſe materiã. Ergo materia non caret cauſa, apud Platonẽ, nec principiũ eſt per ſe primum, etſi enim concedimus, principiũ eſſe materiã earũ rerum, quæ fiunt, quod & Platonis, & Ariſtotelis ſententia, perſpicuũ eſt, non tamen ſimpliciter, ſed elemẽtale principiũ, tum materiã ipſam, tum etiam formam materialẽ ponimus, ex quibus res cõpoſitæ conſtant. Nec principiũ hoc elementale, aduerſum eſſe cauſæ agenti, aut finali, nec tam cauſam eſſe, q̃ illę ſunt, ſed dũtaxat eſſe concauſam. Si enim materia, nõ eſt ens, & ultra omne non ens degenerat (ut in ſophiſta Platonis oſtenditur) profecto` nec cauſa quidem eſt, nec ſolum non cauſa, ſed etiã, ſi non cauſatum quis dixerit, haud forte a` uero aberrabit. quod. n. nõ dum eſt, dum non ens eſt, nec cauſam habet ullam, nec ipſum rei ullius cauſa eſſe poteſt, uerũtamen quia potentia ens, cõcauſa eſt eoꝝ, quæ fiunt. Atq; ut ens cõpoſitum, ſic ea materia, quæ elementũ cõpoſiti eſt, a` Deo reꝝ omniũ conditore, producta eſt, & ratione quidem, ante compoſitum, mente percipitur, re autẽ, nec eſſe ſeorſum, nec intelligi poteſt. Nam ſiquis, ullo modo, & quẽadmodum Plato inquit, inſtar ſomniantis, cõprehendere animo poterit, quid materia ſit, reperiet, eã ſentẽtia præſtantiſſimorum expoſitoꝝ Platonis, atq; Ariſtotelis, nec corpus eſſe ex quale, quod nonnulli ſubiectũ ſecundum dixerunt, nec incorporeum quicquã, ut determinatam quandam incorporei naturam accipimus, ſed ut per negationem corporis dicimus eſſe, dimenſionem quandã corporis inde-

terminatam, quæ formali magnitudine determinetur, & qua formæ intelligibiles, differunt à ſenſibilibus inde deductis, & in partitionem, ac diſcretionem de impartibilitate illarū, & unitate diſpoſitis, quæ etiam ſequeſtrata omni forma, diuiſione, figura, magnitudine, poſſit cogitatione comprehendi, aptaq; ſit formam, figuram, diuiſionē, quantitatem, & quoduis eiuſdem generis recipere. Aliter enim, intelligere non poteſt, quod omnis formę expers eſt. Quiobrem Timæus Locrēſis, & Plato, cogitatione ſpuria, Ariſtoteles, & idem ipſe Timęus per proportionem, intelligi poſſe materiā uolunt. Quia enim non per formæ innixum, ac firmitatē, ſed per negationem, ſequeſtrationemq; formarum omniū, quaſi uacillante cogitatione materia intelligitur, ideo cogitatione ſpuria dicitur comprehendi. nam ea, quæ per formam, & habitum fit, legitima cogitatio eſt. Rurſus, quia primam rerum naturalium materiā ita ſe habere ad ens, & ſubſtantiam, manifeſtum eſt, ut æs ad ſtatuam, & lignum ad lectulum, per proportionem aſſeueratur intelligi. quod ſi talis, aut ſimile aliquid, materia eſt, quis eā dubitet, à Deo eſſe, & diuino intellectu cōprehendi, quę à corporibus, quoꝝ conditor eſt Deus, & quantitatē, quæ corpus eſt qualitatis expers duntaxat, ſecunda notione ſeparetur, nec tamē ſit hoc aliquid, aut ſimpliciter ſubſtet, ſed quæ formas reſpiciat, quaꝝ creator deus, materiā quoq; ipſam producit, eſſeq;, ita ei impartit, ut à forma inſeparabilis ſit. hæc de materia, Platonis opinio eſt. hæc Plotini, Porphyrii, Amelii, Iāblichi, Syriani, Procli, omniū deniq;, qui Platonis diſciplinā ſunt ſecuti, hoc etiā Hermæ Triſmegiſto placere Iāblichus ſcribit, quippe uoluiſſe Hermen affirmat, materiā ex ſubſtantialitate, produci. Quæ cū ita ſint, nō uideo, cur Platonē, reū peragat aduerſarius, quaſi materiā, deo coæternā poſuerit. æternā quidem Plato eſſe materiā dixit, coæternam deo, nuſq̃ ab eo dictū reperies. Quod ſi qa æternū deū, & æternā materiā Plato aſſeruit, ideo cū coæternā deo poſuiſſe materiā aduerſarius exiſtimat, æquocatione decipit᷑. Non. n. uniuoce æternū de deo, & materia prædicat, ſed ut ea, quæ ab uno denominant᷑, & ad unum referunt᷑. Multi. n. apud Platonē, ac uarii ſunt gradus æternitatis, immutabilitatis, aliarūq; conditionū; quæ de deo, atq; entibus cōmuniter prædicantur, quam multiplicē rōnem ſiquis uoluerit, facile poterit ex eius libris accipere. Maxime. n. differt æternū illud, quod oēm ſimul infinitudinem entis comprehendit, qualē Plato ſtatuit Deū, ab eo æterno, quod ſuū eſſe, non abſolute, ſed cū fluxu generationis connexum habet, & ut perpetuum eſſe poſſit, aliunde acquirit, qualis, Platonis ſententia, eſt mundus, & res oēs naturales, ſuo quæq; genere, & ut ſequitur, materia ipſa. hunc de ęternitate locum Boetius quoq;, non aliter, q̃ nos fecimus, in libro de ꝯſolatione expoſuit, quod profectò mirandum eſt aduerſariū latuiſſe. Adde quod cum æternitas dei, cauſa ſit æternitatis materiæ, atq; mundi, longe hæc inter ſe differre neceſſe eſt. Nā ſiquis etiam Ariſtoteli hoc ipſum obiecerit, cum ipſe quoq;, & ęternā materiā, & Deum æternum ſtatuerit, facilis erit pro eo reſponſio, ex æquiuoci ratione, quod ſcilicet plurimum interſit inter æternum cauſans, & æternum cauſatū. quippe maxima inter cauſans, cauſatumq; oppoſitio eſt, nec minor, q̃ ſit eoꝝ, quæ contradictorie opponuntur, quæ oppoſitionum omniū maxima eſt, neq; enim fieri poteſt, ut quod cauſatum eſt, etiam cauſa eius ſit, à quo eſt cauſatum. quod leuibus, ac etiam penè uulgaribus exemplis, oſtendi poteſt. Siquidem ueſtigium pedis æternum foret, ſi pes eſſet æternus, & umbra baculi æterna, ſi baculus æternus eſſet, ſplendoremq; ab æterno ſole reciperet, nec tamen coæternum cum pede ueſtigium, nec umbra cum baculo coæterna diceret᷑. Hæc propterea latius expoſuimus, quod plura erant, quæ deſyderari in hac quæſtiōe uidebantur, & ratio non magis pro Platone, q̃ pro Ariſtotele explicanda erat.

Non uerum eſſe, quod aduerſarius dixit, ſentire Ariſtotelem, quod ſcilicet mundus ex nō ente ſimpliciter ſit productus, ſola Dei uoluntate.

Ariſtotelem negare, omnino ex non ente ſimpliciter, aliquid generari.

Generationem, & corruptionem, ex contrario in contrarium fieri.

Omnia, quæ in tempore generantur, ex ente quodammodo, non ex omnino nō ente produci.

Materiam, hoc aliquid, à Platone, ab Ariſtotele uero, formam hoc aliquid, nominari.

Ariſtotelem præbuiſſe hominibus ſuſpicionem, q; creationē rerum Deo non tribuerit.

De æternis ſubſtantiis, atq; immaterialibus, quid Plato, & Ariſtoteles ſenſerint.

Non conuenire, ſecūdum Platonem bonitati Dei, quæ optime conſtituit, & probauit deſtruere, licet id in ſua poteſtate ſit, in quo Plato maxime cum noſtra religione conſentit.

Aeternarum rerum, nullam agentem cauſam ab Ariſtotele poſitam eſſe.

Ariſtotelem, ſecundum quorundam opinionem, ideo Parmenidem, & Platonem reprehēdere, quod

## re, quod tres æternas ex non ente ſimpliciter productas opinentur. Caput VI.

Ed iam finẽ huic parti imponamus. Nunc uidendum eſt, utrum Ariſtoteles, ex non ente ſimpliciter, ſicut aduerſarius refert, ſola Dei uoluntate, mundum productum eſſe uoluerit. Enimuero Ariſtotelem, nuſquam in omnibus ſcriptis ſuis, de uoluntate dei mentionẽ feciſſe compertum eſt, cum Plato uoluntatẽ, & bonitatem, & prouidentiam Dei, ubiq; prædicet, & cauſam productionis entium fateatur. quod ſi uolũtate dei, conditum eſſe mundum non dicit Ariſtoteles, tum longe minus ex non ente ſimpliciter productum exiſtimat, res tamẽ generari ex eo, quod aliquo modo ſit, aliquo modo non ſit, quemadmodum Plato dixerat, arbitratur, multiſ'q; id rationibus nititur probare, cum aliis in locis, tum maxime in eo libro, quẽ de naturali auditione ſcriptum reliquit. Et quaſi hoc peculiare eius inuentum ſit, admodũ gloriari uidetur. Sed & Plato, & Timæus, & alii ante eum complures id tradiderant. At uero, ex nihilo ſimpliciter generatum eſſe mundũ, non modo non probat, ſed aperte etiam improbat, multiſ'q; uerbis demonſtrare nitit̃, fieri non poſſe, ut ex non ente ſimpliciter aliquid generet̃, adiicit etiam ueterum teſtimonia, quibus opiniones ſuas corroboret. Conuenit, inqt, hac de re inter omnes, qui de natura diſſeruerunt. Tum expedita ratione, quæ ad alios ſpectabat, ſuam ipſe opinionem exponit his uerbis. Nos autẽ & ipſi generari nihil ſimpliciter ex nõ ente dicimus, uerũtamen generari ex non ente, tanq̃ per accidens. Nã ex priuatione, quæ per ſe eſt nõ ens, minime in exiſtẽte generat̃, & paulopoſt. Vnus quidẽ hic modus eſt, alter aũt, quia dici hæc poſſunt per potẽtiam, & actũ. Itaq; (ſicut diximus) dubitationes illæ ſoluuntur, ex quibus infringi aliqua, quæ a' nobis dicta fuerant, uidebant̃. Rurſus quoq;, cũ oſtendere uellet, quomodo ex contrario generatio, & in contrariũ corruptio fieret, & aliquid, inqt; contrariis eſſe ſubiectũ oportet, quod aliquo modo ens, aliquo modo nõ ens ſit, ex quo primo in exiſtẽte generant̃, quæcũq; generant̃. hæc enim Ariſtotelis uerba, nullam excipiunt productionẽ, ſed plane ad oẽm generabilium rez generationẽ referuntur. nihil enim oĩno ex iis, quę fiunt, cenſet fieri poſſe, niſi ex aliquo ſubiecto, quod partim ens ſit, partim non ens. quamobrẽ ſiquis mundum a' Deo factum dici, ex eius opinione putat, factum eſſe ex ſubiecto fateatur, neceſſe eſt, alioquin incidet in plura abſurda, ut latius explicabimus ſuo loco. Hic ſcripturæ adductæ rationem exponemus. Generantur enim quæcunq; generantur, & corrumpuntur quęcũq; corrumpuntur, certe ex ſubiecto, & ex contrario, & in contrarium, ſubiecto ſemper eodem manente. contrariis inuicem commutatis. Etenim cum aqua ab igne in ignem mutatur, generat̃ ignis ex contraria ſibi qualitate, quæ frigiditas eſt, & a' contraria aquæ qualitate, quę caliditas eſt. Eadem materia utriq; qualitati ſubiecta, quæ enim prius erat aqua, mutatis qualitatibus, factus eſt ignis. Contrarium enim quod corrumpitur, ei, quod corrumpit, & ſimile quod generat, ei, quod generatur, eſſe oportet. Atq; ut generatio, ex contrario in contrarium, eodẽ ſubiecto manente, ſic etiam corruptio fit. Corrumpitur enim aqua ex igne ad ignem, & generatur ignis ex aqua ab igne, eodem'q; modo fit in cęteris rebus, quæ aut generantur, aut corrũpunt̃, ita ut alterius corruptio, ſit generatio alteri⁹, & alterius generatio ſit corruptio alterius, ſublatis prioribus qualitatibus, & aliis contractis contrariis. Cum enim ex aqua ignis generat̃, qualitas frigida, & humida remouetur, calida, & ſicca inducitur, eadem materia corporis manente. Solent nanq; corpora, quæ globo lunæ ſubiecta ſunt, quæcunq; naturaliter agunt, ad eum agere finem, ut ſeipſa multiplicent. Quæ autem ob eam rem agunt, ea, quæ patiuntur, hoc eſt, ea, in quæ agunt, in ſeipſa tranſmutant. quod dum faciunt, corrũpunt neceſſario, quæ in patiẽtibus ſunt, & permanere ſecum non poſſunt. hæc autem contraria ſunt, quę a' ſuis contrariis neceſſario corrumpunt̃. Cum itaq; contraria, quæ in patiente ſunt, ab iis, quæ ſunt in agente, contrariis corrumpantur, fit, ut recipiat ſubiectum, quantitatẽ, qualitatem'q; agentis, pro iis, quas ante illas contrarias habebat. Itaq; ad agentis tranſmutatur naturã, & quod ante erat aqua, ſi forte ſic accidit, fit ignis ab igne, poſtquam ui ſuæ caliditatis, tantum agere potuit. hinc merito ſequit̃, ut omnis ſub orbe lunæ generatio, & corruptio, mutatio ſit, manente aliquatenus eo, qđ mutat̃. manet. n. ſecundũ ſubiectum, quod non determinate hoc, aut illud eſt, ſed aliás fit hoc, aliás illud. Quamobrẽ non ex non ente, quatenus non ens eſt, ſed quatenus ens aliquo modo eſt, generant̃ omnia, quæ in tempore generant̃. Nam, ut tẽpus, in quo res generant̃, præcedit id tẽpus, poſt quod tempus hoc eſt, ſic & rem, quę generat̃, præcedit res alia, poſt quam, & ex qua ea extat, quæ gñata eſt. qua propter mutationem, tanquam genus, omnis, quæ ſub globo lunæ eſt, generationis, Plato, atq; Ariſtoteles poſuere. Cuius rei, teſtis eſt Platonis Timęus, qui

& docet hoc aperte, & cú Ariſtotele conſentit, prçterquam ꝙ Plato, dum materiam in manen-
do conſyderat. manet enim (ut dictum eſt) eadem. eam hoc aliquid nominat, in quo enim, in-
qt, generari omnia uident', & rurſus pereunt, id ſolum appellare hoc aliquid, & hoc certe opor-
tet. Ariſtoteles autē hoc uerbum formę tribuit, per quam unaquæq; res hoc aliquid, & ens ſit.
hæc de materia rerum, quæ generationi, corruptioni'q; ſubiectæ ſunt. Platonis, atq; Ariſtotelis
opinio eſt, principium uterq; ponit eá elemētale, & concauſam rex, quæ generant', ex eaq;, ut
aliquo modo eſt, & aliquo modo non eſt, generationé ambo conſtituunt, utpote cum ſua ipſi-
us natura, nullam ſortita ſit formam, ne forma propria (ut Plato inquit) cæteris formis recipiē-
dis obſtaret (ut Ariſtoteles quoq; Platoné ſecutus ait) ſed quaſcúq; formas uiciſſim, & quaſi p
ſucceſſionem poſſet recipere. Itaq; nulla eſt de hac re inter Platonem, atq; Ariſtotelē cōtrouer-
ſia. Præcipuas uero cauſas, hoc eſt agentem, & finalē, optime quidem, & clara (ut aiunt) uoce,
quēadmodum ſupra diximus, Plato ad Deum retulit. Ariſtoteles autem, quoniam ingenitum
omnino & cauſa, & tempore mundum ſtatuerat, nó immerito præbuit ſuſpicandi cauſam, ſe
opificē Deum minime entibus tribuiſſe, In qua re, quantum Plato Ariſtoteli, religione, & pie-
tate præſtiterit, aliorum ſit iudicium, nobis ſatis ſit, aduerſarii calumniam detexiſſe. Iam uero
de æternis, & immaterialibus ſubſtantiis, utrum hę quoq; ex non ente omnino, an ex ente ali-
quo modo, & aliquo modo non ente productæ ſint, quid Ariſtoteles ſentiat, perſpicuum eſt.
Nuſquam. n. de productione huiuſmodi ſubſtantiarum locutus eſt aliquid, ut q a' nullo produ-
ci eas, & neceſſarias eſſe exiſtimauit. Quippe libro ſeptimo de diuinis rebus, Subſtantias, inqt,
materiam non habētes, nec cauſam quidē quare ſint, ullam habere. At Plato bonum ipſum, &
unam cauſam eſſe illarum ſubſtantiarum, ingenue profitet', & cum eas, tum primam, & omni-
no informē materiam a' primo omnium principio, infinita eius poteſtate produci, quod Ariſto-
teles obiicere ei, & Parmenidi uidet'. Etenim Plato uniuerſum hoc, ſimul & æternú, & a' Deo
productum, produci'q; arbitrat', & potētia non ens ſemp eſſe exiſtimat. Partim ob naturalium
rerum materiam, cui potētiam, & non ens tribuimus, partim ob immortalium formarum a' pri-
mo dependētiam. Sic enim & produci, ac generari, & ſeruari, contineri'q; eas, Plato cēſet, &
eſſe earum a' dependēti ratione omnino ſumēdum intelligit. Quapropter, patrē omnium ad
generatos deos, ita loquētem inducit. Vos quidē non immortales, neq; omnino indiſſolubiles
eſtis, non tamen unq̄ diſſoluemini, quaſi dicat eos tales eſſe, ut poſſint non eſſe, quandoquidē
creati ſunt, uerum nunquam futurum, ut non ſint, quia ut ſemp ſint, uoluntas eſt opificis Dei.
Ná etſi quæ conſtituta ſunt, deſtrui, diſſolui'q; omnia poſſunt, tamē quæ recte conſtituta ſunt,
& bene ſe habent, ea diſſoluere, ac deſtruere uelle, praui animi eſt, & ſibi repugnantis, Ita Pla-
to fidei noſtræ conſentanea & ſentit, & loquit'. Siquidem nos quoq; cœleſtes, immateriales,
atq; intellectuales uirtutes, angelos inquam, atq; etiá rationales, intellectuales'q; animas a' deo
creatas, communi omnium creatore, Natura ſua cēſemus poſſe diſſolui, atq; perire, cum omne
creatum corruptibile ſit, dum iam in potentiá eſt ad non eſſe. Verum immortales, & incorru-
ptibiles ſemper futuros, diuina uoluntate, Vnde ſemper ſibi hauriunt eſſe. Ariſtoteles autem
creationem eſſe in ſubſtantiis æternis, ſiue perpetuis omnino negat, nullam'q; in his non eſſen-
di potentiá eſſe concedit. Itaq; eas nec generatas, nec creatas, nec factas putat, cum ſemper fue-
rint, nec corruptioni obnoxias, cum nullam non eſſendi potentiam habeant. Ex quo fit, ut qui
rerum æternarum, ſiue perpetuarum, cauſam agentē, ſiue efficientem, nequaquam ab eo poſi-
tam dixerunt, non ſine ratione moti eſſe uideantur. Itaq; minime credendum aduerſario eſt,
cum cœlum, ac mūdum produci, ac generari a' Deo ſenſiſſe Ariſtotelem exiſtimat, quia ab eo
ſcriptum eſt, cœlum, ac naturá a' Deo dependere. Errat profecto' uehementer, atq; erroris eius
cauſa eſt, quod non intelligit, dependere, nullam temporis rationem exigere. Creari autem, ge-
nerari, fieri, produci, cætera'q; huiuſmodi, ipſius etiam Ariſtotelis ſententia, tempus requirere,
quod quia tribui æternis rebus non poteſt, nihil tale de mundo affirmari poſſe Ariſtoteles cen-
ſet. dependere tamen a' Deo cœlum, & naturam fatet', ſeruari quoq; ab eo, & contineri, quę ſi
aduerſarius, produci, creari, & generari eſſe contendit, profecto' noſtram, non ſuam rem agit.
Nos enim & concedimus hæc, & ad Platonem referenda eſſe cenſemus. ſcilicet altera gene-
randi ratione. Ipſe autem, dum chriſtianum facere Ariſtotelem cupit, Platonis ſententiam il-
li tribuit, & quod ille aperte negat, ac conatur refellere, ratione uidelicet naturæ, ac temporis,
id ipſe fruſtra tueri nititur ratione, qua Plato de mundi generatiōe locutus eſt. Verum ad Ari-
ſtotelem reuertor. hic, cum de materia, & priuatione, primo naturalis auditionis libro diſſeruiſ-
ſet, inuehitur in eos, qui ex non ente ſimpliciter res generari uniuerſas dixerunt, Platonem ui-

delicet

delicet ſignificans, hic enim, quia Parmenidis ſententiam probat, ens unum eſſe dicentis, & quod præter ens eſt, id eſſe nō ens, non ab re cenſere uidetur, ex non ente ſimpliciter, primam fieri generationem. Neq; enim fieri poteſt, ut cum ens unum ſit, & quod præter ens eſt ſit non ens, non aliquo modo, aut per accidens nō ens, ſed non ens ſimpliciter (ut Parmenidi placuit) ſeruetur natura materiæ, quæ aliquo modo ens, aliquo modo non ens, eſt, & potentia quidem eſt, actu uero minime. quod ſi ex eo, quod unum, & ſolum eſt nihil fieri poteſt, quippe immutabile eſt, & quod præter ipſum eſt, nihil omnino eſt. ſiquid autem generatur, id ex alio generari oportet. Sequitur, ut qui huius ſententiæ eſt, & tamen generationem ponit, opinetur eam produci ex non ente ſimpliciter, etiam ſi id uerbis, minus expreſſerit. Tam longe ergo abeſt, ut Ariſtoteles ex non ente, quicquam ſimpliciter generari exiſtimet, ut eos potius, qui id dixerunt, reprehendat, & in Platonem, Parmenidem'q; inuehat. Atqui ſi Ariſtoteles propterea illos reprehendebat (ut pleriq; dicunt) quod de rebus æternis, ueriſſime'q; entibus diſputantes, quæ præter illa ſunt, non eſſe entia dicebant, ut quæ ſunt mutationi ſemper obnoxia, profecto Platonem, & Parmenidem, fatetur res æternas, ex non ente ſimpliciter opinari eſſe productas, quod a nobis erat probandum. Siquis uero, quod equidem laudarem, ita illos reprehendi ab Ariſtotele putat, ut auditorum ſuorum utilitati conſuleret, ne generationem rerum naturaliū ex non ente ſimpliciter fieri poſſe exiſtimarent. Iam patet generationem illā ex nihilo ſimpliciter, ab Ariſtotele prorſus repudiari, quam Plato, & Parmenides probauerunt (ſi modo uerba illorum hoc modo exponenda ſunt.) Res uero ęternas productas a cauſa eſſe, ſecūdum opinionem Platonis, manifeſtum eſt, quemadmodum ſupra diximus. Ergo ſi Ariſtoteli magis, quàm aduerſario de opinione & ſua, & Platonis adhibenda fides eſt, profecto Plato, non Ariſtoteles eſt, qui ſubſtantias intelligibiles, & cœlum, naturā'q; uniuerſam, ex nō ente ſimpliciter produci affirmans, maxime cum noſtra religione conſentit. Poteram alia quoq; permulta, huic loco accōmodare Platonis, & Ariſtotelis, & expoſitorum dicta, ſed nec dici omnia, neceſſe eſt, & hæc, quæ diximus ſatis, tum quod inſtituimus, probare uidentur, tum ueritatis auditores, ut ſi plura optant, unde quærere ea poſſint, intelligant.


De anima, quid ſenſerit Plato.
Quæ & qualia ſint, de anima inueſtiganda.
De motuum diuerſitate, & quatuor eorum generibus.
De differentia eſſentiarum incorporearum.
Quæ ſit Platonis uia, ad inquirendum de anima.
Ariſtotelem, ex motu, ad Dei cognitionē ferri, & in motus ratione, aliqñ a' Platone diſcrepare.
Quales motus animæ tribuat Plato, & quę ſint eorum nomina.
Ariſtotelem improprie dicere ſenſum, aut intelligentiam, moueri, & pati.
Alexandrum Aphrodiſieum, & Auerroem unicum intellectum omnium poſuiſſe.
Participatione idearum eſſe omnia, atq; appellari.
Probatio immortalitatis animæ, per diuerſa argumenta Platonis.
Ariſtotelem in ſecundo de anima, rationibus uti Platonis.
Vniuſcuiuſq; rei, tum bonum eſſe, tum malum, & rem quāq;, proprio malo interire.
Quæ mala habeat anima, quibus deprauetur.
Animā, uitio corporis perire non poſſe, quāq̄ corporis mala ipſum corpus interimant.
Non modo Platonem, ſed etiam Ariſtotelem mundum animatum, & uniuerſum animal eſſe opinari.
Animam, ut ſenſibilibus, ac materialibus ſuperiorem, ita intelligibilibus, & immaterialibus inferiorem eſſe.
Mentem hominis, cum incorruptibilis ſit, etiam ingeneratam eſſe.
Priùs animam eſſe, q̄ corpus generatur, & Platonis, & Ariſtotelis ſententia.
Quæ Plato de numeris, proportionibus, medietatibus, circulis, rectis lineis locutus, animæ tribuit, non ita reprehēdi ab Ariſtotele, ut quidā putant.
Ariſtotelem, uerba quædam Platonis arguiſſe, quorum profundam ſententiam probabat.
Subſtātiarū cœleſtiū, ut nullū ſermonem, ita nullā uocabulorum rōnē propriā baberi.
Vt Pythagoreos, ſic Platonē, uelaminibus quibuſdam, de diuinis locutum fuiſſe.
Non abſurde a' Platone circulum, aut rectam lineam animæ tribui.
De duplici uiuendi animę ratione.


BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Sententia Thomæ Aquinatis in laudem Platonis.
Malegeſtorum culpam, hominem habere, non Deum.
Quanta ſit mathematicarum diſciplinarum utilitas.
Quibus fabulis Plato interdum utatur.
Naturam diuinam, bonarum omnium cauſam eſſe.
De animarum tranſitu in bruta animalia.
Quæ animæ in quæ corpora tranſeant.
Confutatio aduerſarii putantis Platonem ſentire animas brutorum, eſſe immortales.
Brutorum non animas dici, ſed uitas quaſdam, & ſimulachra animarum.
De triplici animarum genere, & earum differentia. Caput VII.

IAm de anima quid Plato ſenſerit, explicabo. Vos, in quorum manus hæc forte nenient, uiri docti, atq; prẹſtantes, figmenta'ne ille, & fabellas ſcripſerit (ut obiurgator noſter blaterare non deſinit) an digna potius illuſtri, magno'q; ingenĩo, ita ut neq; melius, neq; ſublimius, neq; diuinius ab homine dũtaxat, ueræ fidei lumine non illuſtrato, dici potuerint, iudicabitis. Cum dupiex de rebus immaterialibus quæſtio ſit, Vna, cur ſint, altera, quid ſint, & de cauſa quidem, cur ſint, agat', cum, cauſa'ne uacẽt, nec'ne, & ſponte'ne, an a'deo productæ ſint, quærimus, quid ſint uero, indagemus, cum ſubſtantia'ne, an accidens ſit, ſcrutamur. Primũ, an producta a'deo anima ſit, quærendũ eſt. Mox qd ſit. Tum, inuẽto iam genere, in quo ſit, quoniam biſariam genus omne diuidit'. aut enim potentia, aut actu eſt, ut ouum potentia animal eſt, ſemen planta, Sed auis non potẽtia, ſed actu animal eſt, & arbor, planta, Idcirco, tertio loco conſyderandum eſt, utrum, tanquã potẽtia quædam ſubiecta, & ſubſtantiæ accõmodata, an tanq̃ actu ſubſiſtens, natura exiſtimanda ſit. Ad hæc, de eius potennia, & actione cogitandum. omnis enim ſubſtantia, & potentiã conſequentẽ habet, & actionem ſimul. Item, cum anima corporis animati forma ſit, utrum ante corpus, an poſt corpus, an unã cũ corpore ſit, inueſtigandum. Et ſi ante corpus, utrum poſt corpus etiam permaneat, an una cum corpore intereat, etſi permanet, Vtrũ poſtq̃ multa ſubiit corpora, ſe'q; in diuerſa ſæpe numero tranſtulit, ultimo tandem corpore exuſta ipſa etiam moriatur, an omnino incorruptibilis, immortalis'q; ſit, atq; ut ante omne corpus eſt, ſic etiã poſt omne corpus perpetua maneat. Scrutandum prætcrea an partibilis, nec'ne ſit, et ſi partibilis, utrum ut corpus, an ut ars, & ſcientia in partes ſcindat'. Sunt enim & medicinę partes, & philoſophię At ſi impartibilis eſt, ſimplex'ne omnino natura ſit, & nullius multitudinis capax, an partium quidem multitudinẽ nullã, potentias uero, quas etiam uirtutes dicimus, habeat multas. hoc enim plurimum refert, ſiquidẽ pars a' parte, ſubiecto differt, uirtus autem a' uirtute actionis, ſiue operationis diuerſitate. Poſt hæc, utrum omnes animæ, ſub eadẽ ſpecie cõtineant', an ſub diuerſis. Et ſi diuerſæ ſpecies ſunt, utrũm genere etiam differant, quẽadmodũ anima hominis, & anima eq. Si differũt ſpecie, an ſint ẽt genere diuerſę, & quanq̃ homo, & equus, ſub uno animalis genere comprehẽdunt', animæ tamen eorum, non ſub eodem animæ genere conueniant. Quęrere etiam dignũ eſt, plures'ne animæ ſint in uno quoq; animali, ut uegetatiua, nutritiua, ſenſitiua, appetitiua, intellectiua, an hęc unius animę partes, ſeu uirtutes dici debeant. Et ſi partes unius animæ ſunt, utrũ & rõne, & ſubiecto inter ſe differant, an rõne diuerſę, ſubiecto eædem ſint. Hæc, de anima quæri maxime ſolent, & cognita, perſpecta'q; ſciam eius abſolutæ perficiunt. Animaduertendum ergo, an Plato de his omnibus diſſeruerit, omnes'q; huiuſmodi locos (quantũ gentilis hominis ingeniũ aſſeq potuit) plene, perſecte'q; tractauerit. Neq; enim (ut ſępe dixi) chriſtianũ mihi animus eſt, oſtendere Platonem, Sed inſpiciendum cenſeo, an magis cõſentaneæ ſint noſtræ religioni Platonis de anima opiniones, q̃ Ariſtotelis, quẽ aduerſarius conuenire ubiq; cũ fide chriſtiana, fruſtra nititur oſtendere. Principio igit', nidendum eſt, quomodo in decimo libro de legibus exquirat Plato, atq; inueſtiget, cur anima ſit, quo inuento, eſſentiam eius, ac rationem abſoluit, atq; ita progrediens, diuinitatis eſſentiam rimatur, & cõfirmat, Dicam autem de his, quanto breuius potero, ſatis a' me factũ exiſtimans, ſi loca oſtendero, unde cætera, quæ deſyderari poſſent, qui inueſtigandi cupidi ſunt, accipere facile poſſint. Ex omnibus, inquit, rebus, alias ſolum moueri, alias inter utraſq; conſtitui, quæ ſcilicet & mouere poſſunt, & moueri. hanc tertiam ſpeciem bipartito diſtribuit, ut aut ab aliis motas mouere, aut ex ſe moueri neceſſe ſit. Itaq; quatuor genera hoc modo conſtituunt'. primum quod mouet' ſolum, patitur'q; ab aliis prioribus cauſis. Secundum, quod & alia mouet, & ab aliis mouet'. Tertium, quod ex

ſe mouetur,

ſe mouetur, ſua natura ſibi exordiens motum, & motum alteri affert. Quartum, qđ immobile eſt, poſtremum omnium, quæ motu actiuo, paſſiuo'q; participant. Dependere etiam oẽ, qđ ab alio mouetur ex eo, quod ſe mouet, id'q; ipſum, ex immobili, Plato arbitrať. Verum omnis motus initium eſſe, quod ipſum ex ſe mouetur. Cú enim boc illud moueat, & illud aliud, atq; aliud ſemper aliud, nullum erit principium motus, quoniã ab alio, ſemper aliud mouetur, Neceſſe eſt autem, motus principium eſſe, alioquin in infinitum fieret progreſſus. Cum igitur id, quod ſeipſum mouet, alteri motum affert, & illud rurſus alteri, ſic'q; alterum ſubinde alteri, pſecto' id principiũ motus eſt, quod ſeipſum mouet. Nam ſi cõſiſtere cuncta, & quieta eſſe dederimus, quem nam ex iis, quos modo enumeraui, motum fieri neceſſe erit? aut quod tandem erit, quod primum moueatur, niſi quod a' ſeipſo mouetur? Aliunde enim fieri motum dici non poteſt, quod enim immobile eſt, quoniam natura ſua moueri non poteſt, non eſt primum mouens, quod autem ſuapte natura moueri ab alio poteſt, id porro' aliam ad ſe mouendum uirtutem requirit. Supereſt igitur, ut quod ſeipſum mouet, & a' ſeipſo hunc actum exorditur, id omnium motuum, & mutationum principium ſit omnium optimum, atq; antiquiſſimum. Secundum locum obtinet, quod ab alio motum, aliud mouet. Verum quod ſeipſum mouet, id proculdubio uiuere dicimus, uiuunt autem quæ animam babent. Ex quo colligitur, animam eſſe, quæ ipſa ſeipſam mouet. Cum'q; in unaquaq; re, tria conſyderari oporteat, unum quidẽ ſubſtantiam, alterum rationem ſubſtantiæ, tertium nomen, interdum quidem, propoſito nomine, rationem interrogamus, interdum contra, & tamen ſiue nomini rationem, ſiue rationi nomen aſſignemus, idem ſemper appellamus. Quippe idem eſt dicere, parem numerũ eſſe, qui in duas partes æquales ſecatur, & numerum, qui in duas partes æquales ſecať, eſſe parem. Ita igitur hoc loco de anima conſyderandum eſt. Huic enim ſubſtãtiæ, cui nomen anima eſt, nulla ratio magis conuenit, q̃ quæ eam per ſeipſam moueri ſtatuit, de qua modo diximus. Nã formam eſſe banc, ſiue actum corporis, uere quidem affirmamus, non tamẽ commune hoc cuiuſcunq; animæ eſt, ſiquidem intellectiuam animã corporis actum eſſe, nemo diceret. Cõmuniori ergo ratione animã id eſſe dicimus, quod ſeipſum mouere poteſt, & uiciſſim, quod ſeipſum mouere poteſt, id animam eſſe. Ex quo ſequitur animam eſſe primam generatiõem, & primũ motum rerum omniũ, quæ ſunt, quæ fuerunt, quæ'q; futuræ ſunt, & omnis motus, ac mutationis cauſam præbere, omnium motuum antiquiſſimũ eſſe, omnis motus principiũ, & omnibus corporibus priorem. Corpus enim natura ſecũdum eſt, & aĩa poſterius. Quippe corpora oĩa dũtaxat mouentur. nec ipſa quicquã efficiũt. Quicquid enim efficiens, mouensq;, aliorum eſt, id uirtute incorporeæ eſſentiæ ad efficiendũ, mouendum'q; inducitur. Incorporearum autem eſſentiarum, aliæ cum corporibus diuiduntur, ut qualitates, & formæ materiales, quæ & aliunde mouentur, & aliud mouent. aliæ ſe a' naturaliũ rerũ diuiſione ſequeſtrãt, qualis eſt ſubſtãtia, quæ a' ſeipſa mouetur, nec in aliis, ſed in ſeipſa conſiſtit, atq; omnium concretione corporis uacat, a' qua prima omnis mouendi ratio corporibus præſtatur, quam diximus eſſe animã omni corpore antiquiorem. Hæc uia Platonis, & ratio eſt, ad inueſtigãdam cauſam, & eſſentiam, et definitionem animæ, quibus ſimul actu, non potentia eſſe animam demonſtratur, tum operationẽ eius uitalem eſſe, & præcedere eam omne corpus natura, & ſubſtantiam eſſe impartibilem, quinetiam, ulteriori progreſſu, eſſentiam diuinitatis, ex his demonſtrari, de qua nõ ẽ boc loco dicendum. Sed cum uterq; pbiloſophus, Plato ſcilicet, atq; Ariſtoteles, cur anima ſit, quid'ue ſit, conquiſierit, operæpretium eſt uidere, quomodo Plato id ex motus ratiõe inueſtigarit, quem imitatus Ariſtoteles libro naturalis auditionis octauo, ex motu in dei cognitionem fertur, quem primum mouens immobile nominat, ſiue id mentem ſtatuat, ſiue animum. Incipit enim pene a' ſimili diuiſiõe, quanquã interim ab eo diſſentit, & præſertim incorporeoꝝ, quæ per ſe mouentur, ratione, Primum'q; illud mouens quidem, ſed immobile ſtatuit. Nã cum motus dũtaxat corporeos, pro definitione, quam motui dederat, pertractet, merito nullũ motum paſſiuum in ſubſtantiis incorporeis probat. Sane' motus paſſiuos naturales, & poſteros, ne Plato quidem animo tribuit, quod tam apertum eſt, ut nemo ſit, qui cõtradicere audeat. Sed quos ille motus tribuerit animæ, ex uerbis eius intelligamus. Gerit quidem, inquit, animus cœlum, terram, mare, mundum ſuis motibus, quorum nomina ſunt uelle, intelligere, curare, cõſultare, recte, aut falſo' opinari, tum gaudere, dolere, audere, metuere, diligere, odiſſe, oĩb⁹ deniq; motibus, qui iis cognati, aut primi ſunt. Hi ſecũdos ſibi aſſumentes corporis motus, omnia ducũt in augmentum, diminutionem, cõcretionem, diſcretionem, & quæ bæc conſequũtur. Aperte hic Plato de corporeis motibus mentionem faciens, quos ſolos motus Ariſtoteles uocat, eos

dũtaxat corpori tribuit, animæ uero motus, ut ſunt, uelle intelligere, & ſimilia, quæ ipſe quoq; Ariſtoteles concedit animæ, cõmuniori uocabulo motus uocat, cum id in aliis locis, tam ipſe, quàm Ariſtoteles energian, hoc eſt operationem appellent. uti. n. nominibus licet pro uoluntate ſcribẽtis, & præſertim nominibus ſpeciei pro nominibus generis. Quippe operationis ſpecies motus eſt. Nã omnis motus operatio eſt, ſed non omnis operatio eſt motus, quo fit, ut Plato ſæpius alterum pro altero nominet. Quemadmodum Ariſtotelem quoq; facere uidemus, cũ ſenſum, aut intelligentiam dicit moueri, & pati, quod ipſe etiam minus proprie à ſe dictum fatetur, cum ſenſum, & mentis mutationẽ, aut motum non eſſe, aut aliud genus eſſe motus aſfirmat. ſed de his hactenus. Aeternitatem uero, immortalitatẽ'q; animi, cum aliis pleriſq; in locis, tum maxime in Phædro, & Phædone Plato demonſtrat, ex ipſo illius per ſe motu, & ex principio motus, quod illi tribuit, argumenta deducens, quibus & ingeneratum eum, & incorruptibilẽ eſſe declarat. Animus, inquit, in Phædro ſeipſum mouet, quod autẽ ſeipſum mouet, id ſemper mouetur. Cũ. n. ſemper in ſe ſit, & nuſquã ſe deſerat, ſemper ſui ſimile eſt, ergo ſemper ſe mouet. immortale igitur eſt. Quo. n. pacto ſemper moueri poſſet, quod mortale eſt? Nã ſimulac interierit, fiet immotũ. Et rurſus, Si animus ſeipſum mouet, principiũ omnis motus, ac fontẽ eſſe neceſſe eſt. quicquid enim mouetur, ab eo, quod ex ſeipſo mouet᷑, motus cauſam ſumit, quod cũ principiũ motus ſit, etiã ingenitũ eſſe oportet. quod enim genitũ eſt, principiũ eſſe non poteſt. Cũ aũt ingenitũ ſit, incorruptibile etiam eſſe neceſſe eſt. Quippe ſententia Ariſtotelis, ingenitũ, & incorruptibile conuertuntur. In Phædone autẽ, cũ duplex quæſtio ſit, Vna, utrum anima corpus antecedat, altera, an poſt corpus permaneat, prima dubitatio ex iis manifeſta fit, quæ ante dicta ſunt, & ſatis quidem, quatenus ad noſtrũ hoc de Platone inſtitutũ pertinet, ut niſi diuinitus animi quoq; in tẽpore procreentur, præeſſe quod immortale permaneat, oſtendatur, ſatis etiam ad homines illos gentiles, apud quos Plato de animorum immortalitate diſſerebat. Nam qui mundũ ingenitũ, atq; incorruptibilem, & nihil actu infinitum ponit, hunc Platonis ſententiã probare de tranſitione animarum neceſſe eſt, ſi animã hominis eſſe ĩmortalẽ fate᷑, nec Ariſtotelẽ hoc negaturũ fuiſſe exiſtimo, modo, quod equidẽ reor, immortalẽ eſſe hominis animã cenſuerit, quod niſi hunc teneat animationis modum, nefarium illud amplexetur, neceſſe eſt, quem eius expoſitores, qui præſertim doctiores habiti ſunt, Alexãder Aphrodiſienſis græcus, & Auerroes Arabs ei manifeſte tribuerunt, ut unus, cõmunis'q; ſit omnium hominum intellectus. Nos ex fide religionis noſtræ omnia rite tuemur, cum principium, finem'q; uniuerſi ſtatuamus. At gentiles, qui mundũ æternũ poſuere, fieri non poteſt, ut hanc Platonis opinionem aſpernentur. Sic igitur animam, priorem eſſe corporibus probat.

Quemadmodum uero poſt corpora maneat, ita oſtendit. Cum formas quaſdam, quas ideas uocat, eſſe demonſtraſſet, earũ'q; participatione cætera & eſſe, & appellari, Tum illud docuit, nullam unq̃ earum, ſui contrarii fieri poſſe participẽ, quippe magnitudinem nunquã fieri poſſe paruitatem, rerum autem, quę ideis participant, alias eſſe, quæ contrarii participes ſint, ut eam, quæ magnitudinis particeps eſt, paruitatis quoq; contingit participẽ eſſe, uerbi gratia, Simmiam maiorem Socrate, Phædone minorẽ dici poſſe, alias, quæ nunquã poſſint contraria ſimul capeſſere. Niuem enim calidam, aut ignem frigidum, dum nix, aut ignis eſt, fieri non poſſe, Si quidem qualitates primæ adueniente contrario faceſſunt, & pereunt. Ternarius etiam, cum non imparitas ſit, ſed imparitate participet, nunquã fieri poſſe, ut uel paritas, uel par efficiatur. Mox addit non modo in contrariis fieri, ut alterutro ſubeunte, permanere alterũ non poſſit, uerum etiam in iis, quæ quãuis non ſint ipſa contraria, ſemper tamen contraria ſecum habent. Et enim quæ ternarii idea participant, hæc non ſolũ tria, ſed etiã imparia neceſſario ſunt, et nunq̃ paris formã, quę, contraria eſt, ſortiuntur. His itaq; diſtributis, ſubiũgit, oportere intelligi animam, non modo, ut formam, ſiue ideam ſimplicẽ, uitam'q; ſimplicem, cui nihil unq̃ contrarium unde minuatur, uel pereat, accidere poſſit, ſed talẽ etiam, quæ ſuam ideam iis cõmunicet, quibus ſe abſq; ullo contrarii conſortio iungit, quæ certe eò tendunt, ut animi ĩmortalitas ſeruetur, ſiue eam per ſe formã, & uitã ſimplicem, tanq̃ ideam, ut caliditatẽ, ac frigiditatẽ contempleris, ſiue ſubſtantiã uita contentam, quẽadmodũ ignis ſua eſſentiali caliditate continetur. utrunq; enim de anima dici rectiſſime poteſt. Nam ſi animam afferre corporibus uitam cernimus, profectò manifeſtum eſt, eam contrarium uitæ, hoc eſt mortem, neq; iis, quæ ſubierit, corporibus afferre, neq;, quod abſurdius eſſet, eã excipere. Itaq; relinqui, ut incorruptibilis, immortalis'q; ſit. Colligi etiam id ſyllogiſmo poteſt hoc modo. Formas, quæ ita applicantur ſubiecto, ut nunquam illi contrariũ afferant, ſemper eaſdẽ manere, neceſſe eſt. Atqui anima ita cor-

pori

pori applicatur, ut uitæ, qua corpus afficit contrariũ, hoc eſt mortem nunq̃ afferat, animã igit̃ ſemper uitam, ſemper'q; uitæ, nunq̃ mortis participem eſſe oportet. quemadmodum ternarius imparis ſemper, paris nunq̃ particeps eſt, cum ea, quæ complectitur, non modo tria, ſed etiam imparia ſint. Item quicquid alicui rei aliquid affert, ipſam, cui affert, rem præcedens, contrarii eius, quod affert, impatiens eſt, at anima corpori, quod natura præcedit, uitam affert, impatiens igitur contrarii eius eſt, id autem eſſe mortem conſtat. Ad hæc cũ anima, inter formas connumeretur, quarũ participatio nomen etiam earundem recipit, nulla autem earum formarũ contrariũ patitur, quippe magnitudo, nunq̃ paruitas effici poteſt, ſequitur, ut aĩa, quæ uita eſt, nũq̃ mortem patiatur, quæ uitæ contraria eſt. Ergo anima corporibus exui omnibus inoffenſa, immortalis'q; poteſt. Hi certe Platonis ſyllogiſmi ſunt, quẽ obiurgator noſter nũquã ſyllogiſmo uſum fuiſſe affirmat, quia. ſ. quæ ipſe redigere ad formam nequit, hæc ſine ſyllogiſmo dici exiſtimat. Paulo quidem lõgius Plato, interdum ſua protrahit argumẽta, & quaſi pręparat locis, terminis, propoſitionibus, ſyllogiſmis præuiis, quod demõſtraturus eſt, ante quàm inſerat ſuam concluſionem, uerũtamẽ, nihil ſine ſummo artificio, exquiſitiſſimis'q; rationibus loquitur, quinetiam ex ſimilitudine, quã anima cũ ſubſtantia, magis, q̃ cũ generatione habet, immortalem eſſe, pulcherrime oſtẽdit. Cũ enim quæ propria ſunt, tũ ſubſtantiæ, tum generationis enumeraſſet, & ſubſtantiæ quidẽ diuinitatẽ, immortalitatẽ, intelligibilitatẽ, indiſſolubilitatẽ, uniformitatẽ, identitatẽ, & perpetuitatẽ incõmutabilẽ, ac perſeuerantẽ tribuiſſet, generationi autem oppoſita omnia, atq; hominis cõſtitutionẽ diuiſiſſet in corpus & aĩam, tandẽ quærit, utrũ ſimilior aĩa, q̃ corpus ſubſtãtiæ, rebus'q; indiſſolubilibus ſit, ac tribus mediis ſimiliorẽ eſſe aĩam ratiocinat̃, hoc eſt inuiſibili intellectiuo imperio in corpus, & ob eã rẽ corpore diuturniorẽ, cõſtantiorem'q; oſtendit, quẽ locũ Ariſtoteles imitatus, ſecũdo libro de anima, quid aĩa ſit, per diuiſionẽ perquirit, atq; definit. Adde, q; cum aĩam Plato ab ĩmobili cauſa produci affirmet, hic etiã ſubſtantiã eius ĩmortalẽ eſſe demonſtrat. Quicquid enim primo ab immobili cauſa, prouenit, incõmutabilẽ habere eſſentiã teſtatur, Sic enim apud eũ creator loq̃tur. Quæ a`meipſo facta ſunt, deoꝝ uitã poſſunt adæquare. Cõtra uero, quod a` cauſa mobili eſt, id mutabile eſſe neceſſe eſt. quod enim immobile eſt, non per motũ, ſed ſuo eſſe id agit, atq; ita quod producit, ſibi familiarius habet, & naturã alterã, quaſi comitẽ conſtituit. Vnde fit, ut ſemper illud producat, cum ſemp ſit ipſum, & quod producitur, ſemper ſit, cum ſemper ſit, quod producit. Decimo ẽt de Rep. libro habetur, uniuſcuiuſq; rei, tum bonũ eſſe, tum malũ, ac bonũ quidẽ ſeruare, malum uero corrũpere eã rẽ, cui utrũq; tribuit̃. q̃ppe morbũ, qui malũ corporis eſt, corpus corrumpere, ſanitatẽ, quę bonum eſt, ſeruare, tum unãquãq; rem ſuo, nõ alieno malo interire. Cibi enim uitium nequaq̃ corpus perimere, niſi morbũ in eo cõtraxerit, q̃d ipſius malũ eſt. Atq; ita colligit minime id numerari debere inter ea, quæ pereunt, quod malũ habens, quo deprauetur, non diſſoluit̃ ab eo, neq; interiit. Quibus ita poſitis, aĩam dicit habere aliquid mali, quo deprauet̃, utpote iniuriã, intemperantiã, auaritiã, inſcitiã, & reliqua huiuſmodi uitia, quæ deprauare quidẽ animam poſſunt, nõ tamen diſſoluere eam, atq; perimere, Ita ut anima non ſit, quẽadmodum morbus, qui malũ corporis eſt, male corpus afficit, demum'q; extinguit, ita ut corpus præterea nõ ſit. Nec uero corporis morbo, quod malũ alienum eſt perire, inquit, aĩam poſſe, quãdo ne deprauari quidẽ, niſi ſuopte uitio poteſt. Ergo nõ febre, non dolore, non ipſo corporis interitu aĩam poſſe uitiari, nedũ interire. Quis enim deteriorẽ factam eſſe aĩam uel morbo, uel morte dicat, cum contra uideamus corrigi potius, atq; emendari hominũ mores, morbis, & cruciatibus corporum. quod ſi anima, nec alieno malo interit (quod cõmune omniũ eſt) neq; ſuo, ſemper ſit, neceſſe eſt. quod autem ſemper eſt, immortale eſt. animam igitur immortalem eſſe, manifeſtum eſt. In Timæo quoq; diffuſius explicatur, productam a` deo aĩam eſſe, tum noſtram, tum mundi uniuerſi, ſubſtãtiæ'q;, & uirtutis eius ratio redditur. Qui locus, & ſi non facile percipitur, tamen ingenii bonitate, & ope ſcriptorũ, qui libros Platonis expoſuere, ſatis intelligi poteſt. Verum nequis Platonis hoc eſſe propriũ crimẽ exiſtimet, quod cœlum, & uniuerſum mundũ animatũ, atq; animal eſſe poſuerit, Ariſtotelem quoq; idem ſenſiſſe, & ſuperius dixi, & nunc repeto. Dicit enim cœlum animatum eſſe, & aĩam, & corpus diuinum. Theophraſtus quoq; nobiliſſimus Ariſtotelis diſcipulus, aĩam eſſe principium motus, & cœlũ eſſe animatũ in libro, quẽ de cœlo edidit, ſcribit his uerbis. Nam ſi diuinum eſt, & optime degit, animatum eſt, Nihil enim præclarũ eſſe ſine anima poteſt. Plato igitur, cum ſubſtantiam, atq; originem animę a' Deo eſſe cõmemorat, Ex eiuſdem, inquit, & alteriꝰ, & ex diuidua, indiuidua'q; natura conſtituit eam, qui conſtituit, Quæ certe ita dicit, quoniam rebus ſenſibilibus,

ac materialibus, quibus & alterum, & diuiduum, cætera´q; huiuſmodi competunt, longe ſuperior anima eſt. Intelligibilibus uero, & immaterialibus ſubſtantiis, quibus idem, & indiuiduum conueniunt, inferior. Cũ enim uniuerſum hoc, in mentẽ, animam, ac corpus diſtribuatur, medium animæ tribuit locũ, ut neq; inſtar corporum diuiſibilis ſit, neq; inſtar intellectualium ſubſtantiarum indiuiſibilis, quando non ſimpliciſſima eſt, ſed uarias continet uirtutes, & neq; generabilis eſt, modo ſenſibilium, quæ in tẽpore generabilia, & corruptibilia ſunt, neq; ingenerabilis, modo intelligibilium, quæ ſempiterna ſunt, & intra ſe totũ ſuum eſſe, omnino cõplectũtur. Verum ingenerata, & ingenerabilis tẽpore, & incorruptibilis, ſua quidem ſubſtantia eſt, ideo´q; quodammodo æterna, cum tamen ſuas operationes in tempore agat, quemadmodum Socrates in Phædro, quaſi numine quodam (ut Plato inquit) afflatus, eloquitur. Cauſa tamẽ, ſubſtãtiali´q; ab intelligibilibus cauſis ortu, genitam, & generabilem eſſe, quod omnium intelligibilium ſubſtantiarum cõmune eſt. Sed proprium animæ, quod infinitudinem entis, haud uniuerſam complectitur, ſicuti intelligibiles, ſempiternæ´q; ſubſtantiæ faciunt, ſed ſubinde manantem recipit ſemper, quam Plato ipſe in politico aduentitiam immortalitatem appellat. Vt enim naturam corpoream generabilem dicit, quod ſemper gignitur, & ſubinde infinitã eſſendi potẽtiam recipit, ſic animam generabilem dicit, quod non ſimul totam infinitudinem entis poſſit accipere, ſed ſubinde manãtem recipiat ſemper, & quemadmodum corpus, cœlũ´q; uniuerſum, quanq̃ finitum, tamen mouetur, authore etiam Ariſtotele, in infinitum à primo, ſemp potentiã, qua ſemper moueatur, recipiens, nec ſimul infinitam complectens potentiã, Sic anima, cum per tranſitum operetur, & uarie promens alias aliter agat, idcirco tẽporis particeps eſt. Omnis enim trãſitiuus motus tempus ſibi habet adnexum, nec uniuerſam complectitur infinitam, potentiam, à qua ſemper operatur, ſed ſubinde eam recipit ſemper. Quocirca, non ſemp eodem modo, ſed aliâs aliter agit. Quatenus igitur talis anima eſt, generata, ſiue generabilis & nuncupatur, & eſt. Quid igitur per Deum immortalem fabulæ, quid figmenti in his dictis Platonis animaduertimus, ut aduerſarius obſtrepit? uel potius quid non optime, & ſapientiſſime dictum? Si eum cũ Ariſtotele, cæteris´q; gentilibus contulerimus, nam (quod ſæpe dixi) Platonem illis dũtaxat cõparamus, non cũ fide, & religione chriſtiana conferendũ cenſemus, quanq̃ cũ noſtris plerunq; cõueniat magis, q̃ Ariſtoteles, & ſi in pleriſq; etiã diſcrepet. Quippe de animarum præexiſtentia eius opinio à noſtra fide prorſus aliena eſt, quanq̃ à cęteris gentibus, atq; ipſo Ariſtotele teneri oporteat. Etenim ſi omne, quod incorruptibile eſt (ut ipſe etiã Ariſtoteles demonſtrat) id etiam ingenitum eſſe oportet, incorruptibilem autem mentẽ hominis eſſe Ariſtoteles exiſtimat. (Malo enim ita de eo ſentire, q̃ eos ſequi, qui cõtrarium de illo ſentiunt, & eum affirmant mortalem animam opinatum fuiſſe, quanq̃ doctiſſimi illi ſunt, partim gentiles, partim noſtræ religionis uiri,) ergo ſi incorruptibilem, profectò etiã ingenitã eſſe animã fateatur, neceſſe eſt. Eodem pertinere uidetur, quod in libro de generatione animaliũ dixit, mentem deforis, poſterius´q; ſuperuenire. Vterq; igitur prius animam eſſe, q̃ corpus generetur, cuius anima eſt, exiſtimat cõtra Chriſtianorũ opiniones, ſed uiam, ac modum Platonis, quibus ex ratione motus ad oſtendẽdam animæ immortalitatem uſus eſt, iam uidimus. Nunc uideamus ſiquis reprebendat, quæ numeris, proportionibus, medietatibus, circulis, rectis lineis, Plato animæ tribuit, & ſine naturalẽ, ſiue mathematicam ſumpſerit lineam, improbet, atq; etiã magnitudinẽ animæ, propter circulum ſtatuere eum exiſtimet. Quæ ſcilicet ab Ariſtotele diſputantur aduerſus Platonem, quod ſiquis talis eſt, uelim animaduertat, non ita Ariſtotelem reliquis Platonis auditoribus ingenio tardiorẽ fuiſſe, ut quæ tam multi intellexerunt, tenuerũt´q;, & tutati ſunt, ea ſolus uel nõ intellexerit, uel parum probauerit. At certe uir doctus dũtaxat uerba, quorum ꝓfundiorem ſentẽtiam probabat, ad uſum cõmunem, uulgarẽq; referens, reprehendit, ne quod ſignificare primo aſpectu uidebantur, id ita eſſe putaretur. Quẽadmodũ ſiquis noſtrum reprehẽdere uelit Ariſtotelem, ꝙ deum animal dixerit, aut genituram, quod ille ſperma uocat, generationem, aut uirtutem, ſubſtantiam, aut formam, operationem, aut aliud huiuſmodi, ne quod uerba uidentur pręſeferre, id parum conſyderate aliquis ſequatur, ſed neq; hæc ſine cauſa ab Ariſtotele, nec illa ſine ratione à Platone dicta ſunt, licet tamen aduerſus hæc & illa obiicere, ſiquis auditores ſuos attentiores reddere nelit, quomodo aut uerborum improprietatem uitare, aut ſono uocabuli non facile arripi debeant. Quanq̃ nec Ariſtoteles reprehendendus eſt, nec Plato, eoq; minus Plato, quo magis ei licuiſſe uidetur, ad aliũ uſum nocabula trãſferre, cum de rebus intelligibilibus, & earum cauſis ageret. Etenim ſubſtãtiarum huiuſmodi, ut nullus ſermo eſt, ita nulla uocabulorum haberi proprietas poteſt, ſed ſi nos loqui de illis aliqd

conamur,

conamur, a' rebus noſtris, hoc eſt naturę uernaculis uerba mutuemur, oportet, purioribꝰ tamē, quoadeius fieri poteſt, quales mathematicæ ſunt, quæ a' materia prorſus abſtrahuntur. Quod ſiquis ita eſſe (ut dicimus) exiſtimat, & nihilo minus fallacibus, captioſis'q; rationibus infringere, ac debilitare ſapientiſſimi hominis authoritatē nitit', hic a' boni uiri officio, lōgiſſime abeſt. Accedit ad hæc, rerum diuinarū decens occultatio, quas Plato uerbis mathematicis adumbrare pulcherrime conatur, quemadmodū alios quoq; gētiles theologos, fabulis alios, alios ænigmatibus, ſiue allegoriis uidemus feciſſe. quid principes noſtræ religionis cōmemorem? quos quis non uidet quantis uerborum uelaminibus diuinarum rerum præcepta contexerint? Pleni ſunt huiuſmodi arcanis libri prophetarū, plena uetus omnis ſcriptura ſacra, allegoriis ſcilicet, ſuſpectionibus, relationibus, tranſlationibus, & tamē nemo hanc, niſi impius reprehendit. nemo doctrinam ita opertam, quaſi fabellas irridet, ſed omnes admirantur, colunt, uenerant', propter quod pleriq; ſapientiſſimi uiri, ſanctiſſimi'q; eccleſiæ doctores, multū laboris, operæ, ſtudii, in iis exponendis, conſumpſerunt. Sic olim Pythagorei philoſophi, docere res diuinas ſolebant, ſic Plato facere uoluit, non modo Pythagoreos, & ætatis ſuæ morem ſecutus, ſed etiam Chaldæos, & Iudæos, quos adierat, & Prophetas e' noſtris aliquos uiderat, a' quibus pleraq; fuerat edoctus, quæ eodem ritu tradenda ſuis hominibus cēſuit. Credendū eſt enim doctoribꝰ noſtris, qui hæc de Platone prodiderunt. Quo pacto igitur, qui chriſtianam fidem non ficte, ac ſimulate, ſed uere, conſtanter'q; profitetur, hæc apud Platonem reprehendat, atq; irrideat, quę in ſua religione magnopere probat, & laudat? Ergo qđ diuini illi prophetæ rectiſſime, ſanctiſſime'q; fecerunt, id a' Platone factum, non modo improbandum non eſt, ſed potius ſummopere laudandum. Cæterum, quid abſurdum dici a' Platone uidemus, cum aut circulum, aut rectā lineam tribuit animæ? Sane' Ariſtoteles quoq; ita docet, ut anima ſimplicem rei rationem inſtar rectę linęę, ipſum uero cōpoſitum, inſtar fractæ iudicet, atq; intelligat, ſed Ariſtoteles in forma, rectam potius probat, Plato flexam in circulū. Id enim uiſum eſt ei conuenientius, quando intelligentia, quæ ſe ad materiam flexerit, reuertitur ad ſe, ſuamq; naturam, uel tale aliquid repetit. Item Ariſtoteles in materia fractam maluit, Plato rectam, ut tranſitiuus animæ motus, ideſt operatio promenda ſignificaretur, cum eiuſmodi motus inſtar rectæ lineæ, terminos unde, & quo habeat ſibi præſcriptos. Cum'q; animæ duplex uiuēdi ratio ſit, una per intelligētiā, altera per opinionem, idcirco Plato duplicē circulū, & duplicem rectam lineā ſtatuit. Primordia item contineri in anima putat, proportione, medietate'q;, tum geometrica, tum arithmetica, aut muſica, quibus iuſtitię munus prodeat, & amicitiæ, ſocietatis'q; officia naſcantur. Cur autem harmoniam quandam, atq; concentum animæ concedendum non cenſeamus, quando ſenſus ipſos ſeruari, oblectari, & deliniri ſenſibilium rerum cōſonantia, & uaria partium cōpoſitione uidemus? At enim aduerſarius, quid ueritas habeat, quid'q; ex æquo ſpectari oporteat, parum attendens, Platonis ſcripta, ad uſum uulgarem accōmodat. Nec unquā potuit audire, quod fuerit ſanctiſſimi doctoris Thomæ Aquinatis de Platone iudicium. Hic libros de anima Ariſtotelis exponens, reprobat, inquit, Ariſtoteles uerba Platonis. Sed attendendum, non id improbari, quod Plato ſenſerit, ſed quod uerborum conſuetudo oſtendat, quod ita ab Ariſtotele fit, nequis propter uerborum improprietatē, & profundiorē, atq; opertum Platonis ſermonem, in errorem labatur, cum animam circulum, aut numerum eſſe audiat. Hæc enim & ſi aliter, ꝗ ſonent, ſignificare uidentur, tamen, ut cautiores eſſent, qui legerent, placuit cōtra ſcriptum, omiſſa authoris ſententia, differere. Ita hic quoq; uir plane' Peripateticus, nec minus inter doctos ſanctiſſimus, ꝗ inter ſanctos doctiſſimus Platonis opinionem probat, quāquā uerba eius magis accōmodata, ad profundiorem illam, & implicitam uetuſtatis philoſophiam, ꝗ ad ſimplicem, & perſpicuam traditionem intelligat. His ergo, atq; aliis huiuſmodi rationibus motus Plato, naturam animæ talem a' creatore Deo factam ſcribit, quæ innata ſibi principia habeat, & quaſi rationes mathematicas, dignæ proportionales ad rerum omnium bonarū delectū, & actum, & effectum. quod ſiquis male egerit, culpa hominis, qui delegerit, inquit Plato, non dei eſt. Hæc, & plura alia longe ſubtiliora, ratio indicat mathematicarū rerum, quam Plato repetens altius rerum cauſas cōtemplatur, & rebus creatis omnibus tribuit. Exercet etiam ingenia auditorum, & mathematicarum diſciplinarum ratione ad ſuperiora, intellectu'q; difficillima mentem dirigit, more eorum Pythagoreorū, qui nihil exiſtimarūt aptius ad inſitā in nobis recordationem diuinarum rerū, ꝗ mathematicas diſciplinas. Quo circa his mediis ad illas trāſeundum cenſebant, quandoquidem inter res naturales, atq; immateriales locum tenent medium, quippe nec cum materia cōſyderant', nec eſſe ſine materia poſſunt, ſed per abſtractionē

quãdam intellectus ſumuntur. Non hęc pedalis, quæ ſcripta eſt, linea ſumitur, inquit Ariſtoteles, ſed illa, quæ intelligitur expers latitudinis, & pedalis, etiam ſi maior pręſcripta eſt. Hac uia & Pythagorei omnes, & Plato ad immaterialē, diuinam'q; naturā eundū iudicarūt, & qcunq; aliam aggreditur uiam, hunc magis propitiā ſibi fortunā Plato inquit, optare oportere. Vſus interdum fabula Plato eſt, ſed non more poetarum, quos aperte improbat, & e' ſua Rep. proſus expellit, uerum id fabularū genus probare uidetur, quod ad honeſtatē ſpectat, & ad uirtutē hortatur, ac diuinæ naturæ rationem, figmentis quibuſdā non ineptis modeſtiſſime indicat, plerūq; etiam, quę pala'm pronūtiare non decet, quaſi ſubtilioribus quibuſdā uelis obtecta oſtēdit. Hoc genere quēadmodum Socrates in conſtituenda republica docet eſſe faciendum, ſapiētiſſimus Plato nōnunq̄ utitur, ut rude uulgus, atq; indoctum, facilius percipiat. Diuinam naturam bonorum omnium cauſam eſſe, mali nullius. Eundem præterea ſemper ſibi locum ſeruare, nullam omnino pati mutationem, ueritatis fontem in ſe cōplecti, nihil fraudis cuiquā moliri. Quæ cum ignoraret Platonis obiurgator, quanquam dilucide genera fabularum, apud Macrobium in expoſitione M. Tullii de ſomnio Scipionis, uidere potuerat, figmēta Platoni, & fabulas obiecit, ſurdus uidelicet, tum ad ea, quæ modo retuli, dicta Platonis, tum ad alia permulta, quę in Timęo, in Parmenide, in Phędone, in Philebo, in Sophiſta, atq; in aliis pleriſq; locis, exquiſitiſſime, perfectiſſime'q; diſſeruit. Sed quid de tranſitu animarū in brutorū corpora aduerſarius dicet? Ad hoc quoq; facilis reſpōſio eſt, & cognita omnib⁹, ſolo aduerſario excepto, qui omnia in deteriorem ſemper accipit partem. Sententia certe Platonis hæc eſt, animā, ſi ex hoc loco intemerata, ac uirtute prædita abierit, ſedem ſupernæ immortalitatis recipere, ubi ſelix, & diuinitatis compos ſapientior degat, ſin minus, pœnas luere. Pœnis autē delegata ſunt, inquit, loca hæc naturæ inferiora, & corpora hominum. Itaq; redit anima, quæ ſede illa ſuperiore digna non eſt, ad generationis labē, corpus'q; aliud induit, ut uita altera melius agat, quo poſſit deorum ſedem, unde profecta eſt, purificata repetere. De belluarum autē corporibus, reliquis'q; huiuſmodi, non modo a' Platone, ſed etiam a' Timæo deterrendi cauſa uulgo proditum fuit, ut homines pœnæ formidine a' uitiis retraherentur, quod aperte Timęus ait in eo libro, quem de mundo, & anima ſcripſit, quē poſtea imitatus eſt Plato. Cum enim expoſuiſſet quomodo anima bonis moribus inſtitueretur, addit. Pertinacibus autem proteruis, & obduratis, ſupplicia adhibeantur a' legibus, ac etiā timor uitæ futurę a' ſermone, qui perterreat pœnis ſuperis, inferis'q; grauiſſimis, & in deprecabilibus, niſi uirtutem coluerint. Vt enim corpora interdum ægrota in ſalubri aliquo cibo, ſiue medicamento, priſtinæ ualetudini reſtituimus, ſi primo ſalubrib⁹ rebus exhibitis non bene ceſſit, ſic animos ſæpenumero coercemus, retinemus'q; falſo ſermone. Si uero minus obtemperāt, quo quidem in loco neceſſaria eſſe uideo pœnarum genera quædā inaudita, utputa uitioſas animas uaria pro uitiorum ratione induere corpora, & timidi hominis animam muliebri corpori tradi, turpiſſimi dedecoris gratia, homicidæ, ferino ad erumnas, & cruciatus, ſalacis, ſuillo, leuis, atq; ſuperbi, uolucri, otioſi, & ignaui, aquatili. Hęc Timæi uerba ſunt, quibus perſpicue fatetur rem inauditam fingi ad hominum utilitatem, ut metu perculſi abſtineant a' uitiis, uirtuti'q; incūbant. Atqui aduerſarius, qui plane omnia p uertit, belluas dicit apud Platonem humana anima formari. quod etiam ſi animā hominis belluinum corpus ingredi Plato cōcederet, non tamen ita intelligendum eſſet, ut aduerſarius ſentit. Neq; enim ſi hominis anima bruti induit corpus, conſtitui propterea brutum ex materia, & anima hominis Plato opinatur, ſed animam corpus alienum ſubire, inſinuari'q; ſpiritu imaginario bruti, atq; ita coercitam plecti, & pœnā pendere ſcelerum, nec ullum opus ſuum exercere poſſe, inſtrumentis eius, in quo detruſa eſt, animantis, donec longo temporis curriculo purificata, ad cœleſtem demum digna redeat ſedem. Hoc genus pœnæ, haud inepte a' Platone adiungi poteſt cęteris illis, quas apud inferos eſſe memorat, ignes dico tartareos, fluuios flammiferos, luctificos, triſtifluos, quos ille pyriphlegethontas, cocytos, acherontas uocat. Sequitur alter error aduerſarii. Nam cum Platonem audiuiſſet omnem animam immortalē poſuiſſe, Brutorum quoq; animas ab eo immortales cōſtitutas exiſtimat. Etenim quomodo Plato genera animarum diſtribuerit, ut animæ nomen acceperit, nō ſatis audiuit, uel, ſi audiuit, haud intellexiſſe ſe ſimulat. Etſi enim Plato, eodem nomine tam bruti, q̄ hominis animam ſæpenumero uocet, de hominis tamen uniuoce, de bruti anima æquiuoce loquitur, nec animas dici brutorum cenſet, ſed uitas quaſdam, & ſimulachra animarum. animæ autem triplex genus eſſe conſtituit, cœleſte, geniale, humanum. Primo generi, omnium rerum ſciētiam tribuit, quod in cœleſtibus locat. Secūdo, opinionem rectā, quod in geniis, dæmones enim hoc nomine, latini uocant. Tertio

cant. Tertio

cant. Tertio generi, ancipitem opinionem, quæ partim recte, partim nō recte habetur, aſſignat, id hominibus præſcribit. hactenus nomen animæ, in propria ſignificatione diſtribuit. Brutorū animam (ut modo dixi) uitam quandam appellat, & metaphorice animam, quapropter, cū animam omnem immortalem eſſe affirmat, nequaq̃ de brutis ītelligit, licet hoc ex ipſius Platonis uerbis accipere. quippe in Timæo de anima ſenſitiua, qualis brutorum eſt, ita loquitur. Hi uero initium animæ, quod immortale acceperant, corpus attexuerunt mortale, aſtruxeruntq́; alterū animæ genus mortale. Poſt hæc, affectus animæ ſenſitiuæ enumerat, deinde, ſenſu autē, inquit, rationis experte, omni libidini expoſito temperantes, mortale animæ genus conſtituerūt. Poſtremo in pectore, ac thorace, mortale animæ genus uincire uoluerunt. Quis igitur tam impudens ſit, ut Platonem auſit aſſerere, animam ſenſitiuam, & cum brutis cōmunē opinari eſſe immortalē, cū tā ſæpe, tamq́; aperte affirmet eam eſſe mortalem? plura a' Peripateticis contra hæc dici ſolere, non ignoro, ſed argumēta eorum omnia diſſolui facile poſſunt. Quamobrem, cum ſatis dictum de anima ſit, nunc de prouidentia diſſeramus.

Platonem, Dei prouidentiam non negaſſe.
Platonem, ſacrificaſſe diis, & munera obtuliſſe.
A' Deo initium eſſe ſemper ſumendum.
Platonem ſenſiſſe, poſt mortem præmia bonis, & pœnas malis paratas.
Socratem malignitatem naturę, uirtute, & philoſophia ſuperaſſe.
Defficile eſſe explicare, quid Ariſtoteles de diuina prouidentia ſcripſerit.
Quomodo Alexander Aphrodiſienſis de prouidentia, dei, ex Ariſtotelis ſententia locutus ſit.
Quid reſponderit Alexander interroganti, an prouidentia per ſe ſit, uel per accidens.
Alienum a' diuina natura eſſe, propter hominum ſalutem aliquid agere.
Quid Plato, de Dei prouidentia ſcripſerit.
Cur multi de Dei prouidentia dubitauerint.
Quomodo Plato eos conſolatur, qui ægre ferunt, bonis male eſſe, malis uero bene.
Naturam diuinam, omnia perfectiſſime noſſe, uelle optime omnia a' ſe producere.
Deum, qui uniuerſum mundum regit, partes quoq; neceſſario procurare.
Nullam rem bene agere, qui negligit minima.
De arbitrii libertate.
Platonem cum Dauid propheta quibuſdam in locis conuenire.
Singula ad uniuerſi ſalutem ordinata eſſe.
Iacturam partium, quæ toti conferat, non eſſe iacturam.
Neminem ſibi ſoli eſſe natum, ſed uniuerſo.
Platonicos, hoc maxime obiicere Ariſtoteli, q; de prouidentia male ſenſerit. Caput. VIII.

PRouidentiam aduerſarius ſcribit, omnino negaſſe Platonem, & fato, ac neceſſitate, uniuerſa fieri ſtatuiſſe. Equidem magnam pietatis partem, in diuina prouidentia cōtineri fateor, facileq́; hoc aduerſario concedo, ſed hanc pietatis partem cum tollere Platonem affirmat, aperte mentitur. Plato enim pietatem, his tribus rebus ꝯtineri maxime docet, in opinando deos eſſe, prouidereq́; rebus omnibus, & iuſte, ac ſine ulla mutatione ꝓuidere. Sic enim decimo de legibus libro loquitur, Qui in deos peccat, ſiue rē impiam uel agit, uel loquitur, aliquod ex his tribus facinus patrat, aut certe eos nō eſſe exiſtimat, aut eſſe quidem, ſed humanarum rerum nullam curam habere, aut (quod tertiū eſt) faciles eē, qui precibus, ſacrificiiſq́; flectantur, atq; mutentur. Qui igitur fieri poteſt, ut Plato, qui eum impietatis reum peragit, qui prouidentiam negat, ipſe diuinam neget eſſe prouidentiam? Nihil ꝑfecto' apud eum reperies, quod facinus hoc affirmet. Nec uero fato, aut neceſſitate agi omnia, uel factis unquam, uel dictis oſtendit, quin & diis munera obtulit, & ſacrificiis eos placauit, qđ ei ab aduerſario obiicitur. familiaribus, quæ uiderentur profutura, conſuluit, ſuamq; ipſe ad ea, quę agenda probaret, operam præſtitit. precibus quoq;, non modo ipſe a' diis, quod optabat, petere conſueuit, uerūetiam cæteris, ut idem facerent, ſuadere. Itaq; Timæus apud eū de reb⁹, quas tractandas propoſuerat, dicturus, precať deos, ut ſibi adſint, quo ex ſententia, uolūtareq́; eorū agere poſſit, idq́; non ſemel tantum, ſed bis etiā facit. Admonet præterea, ut ſiue parum aliquod, ſiue magnū opus aggredimur, a' Deo ſemper initium ſumamus. Et in legibus quidē ſuis, cum de diis agere ſtatuiſſet, Age, inquit, ſi unquā uocandus eſt Deus, nunc maxime auxi-

lium eius implorandum eſt. omni igitur ſtudio, deorum opem quæramus, quorum res agitur, ſiquidem deos eſſe, demonſtrare inſtituimus. Ad hæc homines, quorum uita ſcelerata fuerit, ſuppliciis, & pœnis obnoxios oſtendit. Contra uero, qui recte, & cũ uirtute uixerint, iis beatorum inſulas, & Elyſios campos, & ſapientium uirorum ſocietatem, & beatorũ, uel potius deorum feliciſſimum conſortium pollicetur. Nec uero Socratis præceptoris ſui ſententiam ignorabat, quem cum Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſq; ex forma perſpicere profitebatur, multis inqnatum uitiis iudicaſſet, propterea'q; a' cęteris, qui illa in Socrate uitia non cognoſcerent, deriſui haberetur, ſolus ipſe Socrates laudauit. Nolite mirari, inquiens, uere enim Zopyrus iudicauit, talis'q; eſſem profecto', niſi ratione, & præceptis philoſophiæ, naturã ſuperaſſem. Patet igitur, non omnia fato ſubieciſſe Platonem, nec fieri neceſſitate omnia uoluiſſe. Maxime enim inter ſe diſtant, fatalis neceſſitas, & libertas arbitrii, quam ſemper tueri conatus eſt Plato. Et quidem in Gorgia effœminati animi, & ignauæ mulierculæ eſſe dixit, nõ credere fatum poſſe deuitari, quod ſi uitari ab homine fatum poſſe affirmat, iniuſta profecto' eſt obiurgatoris reprehenſio, hoc & ſi plane' manifeſtum eſt, tamen quid Plato de diuina prouidentia, & fato ſenſerit, explicare decreui, ut non modo opinio eius, ſed etiam ratio, cur prouidentiam cum fato cõiunxerit, intelligatur, quo in loco, quid Ariſtoteles de eiſdem rebus ſenſerit iudicare difficile ẽ. Nihil enim tale ab eo ſcriptum legitur (ut Alexãder Aphrodiſiẽſis teſtatur,) qui librorum eius diligentiſſimus indagator fuit. Hic, cum de prouidentia differendum eſſet, difficilem ſibi eam materiam eſſe dixit, quod nihil de ea certi ab Ariſtotele cognitum haberet. Nec ipſe dũtaxat, plures'q; alii gentiles, ſed etiam ex noſtris pleriq; doctores ſancti, Ariſtotelem, prouidentiã dei tollere putauerunt, ob ea fortaſſe uerba, quibus duodecimo de rebus diuinis libro uſus eſt, per quæ diuinam intelligentiam a' rebus humanis, naturalibus'q; excludit, nihil enim ex iis a' mente diuina intelligi poſſe affirmat, cum ſumma ſit, & diuinitatis ratione ſuprema, ac proinde ſe ſolam intelligat. Nam ſi aliud intelligeret, moueri profecto', neceſſe eſſet, in deterius'q; mutari, quod ſi humana nequaq̃ intelligit, ne prouidere quidem his poſſe, dicendum eſt. Nemo enim ea curare poteſt, quæ ignorat. Verum, quid ex ſententia Ariſtotelis Alexander dicere uideat̃, exponam, ut latini homines, qui græcos libros non legerint, intelligere poſſint, & iudicare. hic cum de prouidentia iuxta opinionem Ariſtotelis ſcribere ſtatuiſſet, primum de incorporea, immateriali'q; ſubſtantia, & forma quæ ſemper intelligit, conſydcrat, quam proprie mentẽ agentem, & oĩum primũ, authore Ariſtotele uocat. Mox, cũ de diuino (ſic enim appellat) & uolubili corpore, atq; animato, & per animam mobili diſſeruiſſet, appetitu quidẽ, id moueri dicit, ſed non appetitu corporis alicuius, nullum ſiquidẽ corpus, aut prius cœlo, aut nobilius eſſe, ſed primæ, de qua dictũ eſt, & ſempiternæ, immobilis'q; ſubſtantiæ, nec uero, ut quicquã ab ea accipiat, appetere, ſed ut quãſimillimũ illi fiat. hoc autẽ eſſe, ut eadẽ motus æternitate moueatur. qeti enim quodãmodo ſimilem eſſe cœli cõuerſionem, quãdo per eadẽ, eodẽ'q; modo agitur, ſemp qua una, & ſimplici conuerſione primũ ipſum corpus moueri, tum ſeptẽ ſphæras illi ſubiectas duplici motu agitari, altero ſuo, ſcilicet per appetitum, quo mouentur appetentes quãdam certam ſubſtantiam, ut prima, altero, alieno uidelicet, quo a' prima circunferuntur, Cuius duplicis motus cauſam eſſe, quod præter diuinum illud, atq; æternum corpus eſſe alterum oportet in generatione, ac corruptione poſitum, quod niſi uario ſuperioris corporis motu regatur, æternum ſua ſpecie manere non poſſit. Hactenus prouidentiæ propriæ dictum, nullum eſſe locum fatetur, ſed rebus deinceps generabilib⁹, & corruptibilibus, tantũmodo eam perficit, hæc cum ita ſint, inquit, ſiquis prouideri dicit, quoties aliquid, propter aliquid, & ab aliquo, quocunq; modo mutatur, mouetur'q;, ſic porro' omnis corporea ſubſtãtia tam ſuperior, & ęterna, quam inferior, & generationi, corruptioni'q; obnoxia, a' prima ſubſtantia prouidetur, quæ ſempiterna, immortalis, incorporea eſt. hic nullam ſubſtantiam intelligibilem, & immaterialem prouideri, ne improprie quidem dicta prouidentia exiſtimat. poſt hæc addit. At ſiquis ea ſolum prouideri dicit, quorum gratia id, quod prouidere dicitur, mouetur, & fungitur aliquibus operationibus ſuo motu, Ita corpus lunæ ſubiectum unum, ac ſolum ſententia Ariſtotelis erit, cui prouideatur. Hoc autem eſt corpus materiale, & generationi, corruptioni'q; expoſitum. quoniã mutationis eius ordinatæ, æternæ'q; ſecundum ſpeciem perſeuerationis cauſa moueri motu ſecundo ſtatuitur ſphęras ſeptem, quæ poſt primam, quæ firmamentum dicitur, diſpoſitæ ſunt. Cũ enim rebus, quæ generantur, & corrumpuntur, uarius motus deberetur, fieri non poterat, ut eodem modo diuinis corporibus conſtitutis, ſimul, & generationis, & corruptionis ordinatę cauſa iis rebus probaretur, quibus generatione ſcilicet, & corruptione, ad hunc modum uiciſſim

ſuccedentibus,

ſuccedentibus, æterna hæc ſecundum ſpeciem manent, quandoquidem uarius illis motus ſem/
per ſeruatur. Idem alibi interrogatus, utrum præcipue, & per ſe, an per accidens, ſecũdum Ari/
ſtotelis ſententiam, prouidentia ſit, neq; per ſe, reſpondit, neq; per accidens. Eſt enim per ſe ꝓ/
uidere, inquit, cum quiſpiam ſpectans commoditatem eius, cui proſpicit, operatur, & agit, eius
commoditatis gratia, ea quibus conſecuturum ſe id, quod ſpectat, exiſtimat, finem ſibi ſtatuens
actionum ſuarum commoditatem eius, cui dat operam, quod quidem diis non conuenit. Ta/
lem enim diuinitus prouidentiam exhibendam rebus generationi, corruptioni'q; obnoxiis ſa/
teri, deosq; arbitrari actionibus ſungi ſuis propter mortalium ſalutem, à diuina natura prorſus
alienum eſt. Perinde enim hoc eſſet, ac ſiquis diceret, liberos, & dominos ſeruorum ſuorũ gra
tia eſſe, & ſuis idcirco officiis ſungi, ut ſerui incolumes, fortunati'q; agere uitam poſſint. Atqui
alium quoq; modum prouidendi, expoſiturum ſe, ſecundum Ariſtotelis opinionem pollicet̃.
utrum id fecerit, neſcio. Nullam enim aliam prouidendi rationem, ſcriptam ab eo legimus, ni/
ſi, quatenus hoc loco tetigit, inter modum per accidens, & per ſe, eſſe alium modũ, cum quiſ/
piam agens alterius gratia, ſequatur, ut alteri proſit, id'q; ipſe, qui agit, ſciat, ac etiã uelit. In hoc
fortaſſis, diuinæ prouidentiæ rationẽ conſtituit, ſed parum digne. quandoquidem, tantum dei
beneficium rei ſuperuacuæ aſcribendum cenſet. Idem alibi, perſpicue negat eam, quam nos in
præſentia quærimus, prouidentiam. Nam ſi mundus, inquit, natura ſua æternus eſt, Mundi au
tem eſſentia, non niſi certo ordine conſtat, ſequitur, ut ordinem etiam ipſum, natura ſua poſſi/
deat. Quod ſi ita eſt, nõ eget mũdus, uel ad ſuã eſſentiã, uel ad eum, quem habet ordinem, alte
ro, qui prouideat. Adde, quod omne, quod ꝓuidet, uel, ut ſit, aliquid prouidet, uel ut bene ſit.
At mũdus, neq; ut ſit, neq; ut bene ſit, indiget aliquo, qui prouideat. Ergo à nemine dicẽdũ ẽ,
mũdũ ꝓuideri, an ipſe quidẽ mundus uniuerſus non eget altero, qui ꝓuideat, neq; ut ſit, neq;
ut bene ſit? ꝓuidentia aũt, quæ in ipſo deſyderat̃, proficiſcit̃ à parte eiuſdẽ, mũdi ad partẽ, ita
ut pars ꝓuideat, ps ꝓuideat̃. Pars. n. ei9 corpea, quæ ingẽita, & incorruptibilis eſt, ſuaq; natura,
anima'q; ordinata, ſuumq; motum exercens, appetitu imitandi primi dei, hæc nihil alterius in/
diget, qui prouideat, cũ ſuapte natura perfecte & ſit, & bene ſit. Pars aũt, quæ generabilis, &
corruptibilis eſt, atq; aliunde adiumẽto, egens, ut & ſit, & æterna ſecũdũ ſpeciem ſit, per ordi/
natã apte mutationẽ, hæc eſt, quæ ꝓuidet̃ à motu ordinato, certo'q; diuinæ partis mũdi reſpe/
ctu, & regit̃, & gubernat̃, Ita enim pars mortalis ordinẽ, cuius particeps eſt, cõſeqt̃, & quoad
eius fieri poteſt, ſecũdum ſpeciẽ, ſeruat immortalitatẽ, hæc, atq; his multa ſimilia, Alexãder ex
ſententia, ut ipſe inqt, Ariſtotelis de ꝓuidentia tradit, in quibus, quinq; animaduertenda ſunt.
Primũ, nullã oĩno prouidẽtiam rerũ intelligibilium, et ĩmaterialiũ poni, uel actiuã, uel paſſiuã.
Secũdũ cœlum, & uniuerſum hũc mũdum, quem deũ æternũ, ingenitũ, incorruptibilẽ opinat̃
nulla, uel ut ſit, uel ut bene ſit, ꝓuidentia egere. Tertiũ, quod ex dictis ſequi uidetur, mundum
nullam cauſam efficiẽtem aliũde habere, ſiquidẽ neq;, ut ſit aliquo egere, qui prouideat. Quar
tũ, dũtaxat generabiliũ, & corruptibiliũ rerũ, quo ad ſpeciem earũ pertinet, ꝓuidentiã haberi.
Quintũ, atq; poſtremũ, ne hanc qdem prouidentiã præcipue, atq; per ſe, ſed ꝯſequẽter, atq; per
accidens fieri, quãdo operationẽ deorum ad alium ſenſum pertinẽtẽ, hęc cõſequitur, quanquã
nõ præter eorũ uolũtatẽ. Hæc utrũ religioni noſtræ, & fidei chriſtianæ conſentanea ſint, ut ad
uerſarius optaret, iudicẽt iam qui Ariſtotelis opinionẽ auide perceperũt. Quæ enim Alexãder
tradit, non ſecus, q̃ ſi ab Ariſtotele acciperemus, iudicãda ſunt, cum nemo omniũ ſit, qui libros
Ariſtotelis uel diligẽtius indagarit, uel exquiſitius, ac certius expoſuerit. Plato uero, quid de di
uina ꝓuidentia, cum aliis pluribus in locis, tum duodecimo de republica libro ſcripſerit, & q̃ di
gna ſua ſapientia, & noſtræ religioni cõuenientia illa ſint, audite quæſo breuiter à me nũc, latiſ
ſime ab illo, ſiquãdo libebit, libros eius in manus ſumere, atq; perlegere. Fuerũt certe nõnulli,
q & ſi deũ qdẽ eſſe cõfeſſi ſunt, utrũ tamen humanarũ rerũ curam habeat, uiſi ſunt dubitare.
Cuius rei cauſa eſt, ꝙ homines plerũq; uident, impios, ſceleſtos, facinoroſos, fortunæ benigni/
tatẽ experiri, &, ut ipſi putãt, felices eſſe, uidelicet quia diuitiis affluũt, imperia obtinẽt, recta ua
letudine fruunt̃, ad ultimã ſenectutẽ ꝑueniũt, liberos, ſummis functos honoribus, hęredes ſibi
relinquunt. Cõtra uero, optimos, atq; ſanctiſſimos uiros, inopes, afflictos, calamitoſos, ægritu/
dinib9 debilitatos, acerbæ, atq; ĩmaturæ morti ꝓpinquos, nullos ſibi liberos, uel abiectos eos,
atq; ignobiles relnĩqre, et qđ oĩum grauiſſimũ, ac moleſtiſſimũ ẽ, uexari ĩpune ab ĩpiis tyrãnis,
dilacerari, excruciari, opprimi. Hęc itaq; cernẽtes, & ſæpenumero etiã experti dolẽt, ꝑturbant̃,
angunt̃, decidunt animis, atq; ſuccumbũt, deumq; nulla erga humanum genus charitate teneri
exiſtimant, nulla prouidentia mortalium rebus conſulere, nullum uirtuti meritum, nullam ſce/

leri pœnam ſtatuere, ob eam cauſam, nullam omnino eſſe prouidentiam rentur, & omnia inſta-
bili quadam fortunę temeritate uolutari. Hos igitur, cum admonere erroris ſui, & ad meliorem
frugem trahere uir ſapientiſſimus uellet, Primum ea, quæ de deorum bonitate, de prudētia, de
ſortitudine, de temperantia, de omni genere uirtutis, tum de uitiis etiam, & rebus turpibus di-
cta ab eo fuerant, repetit. Quibus ita poſitis, cum rerum turpiū authores interdū homines ſint,
honeſtarum ſemper dii, negligentia, odio, deſidia, uoluptate, quæ uitii partes ſunt, uacare de-
os oſtendit. Et quia, qui ſuis rebus non conſulunt, hac parte uitii peccant, ideo qui uacare hoc
uitio uolunt, ſuis conſulant, neceſſe eſt, & omnibus tam leuioribus, q̃ grauioribus rebus proui-
deāt. Nam ſiquis illos (loquar enim uerbis Platonis) prouidere negat rebus humanis, certe ita
euenire neceſſe eſt, fateantur, uel quia nolunt, uel quia nequeunt, uel quia officium ignorant,
primum'ꝗ bipartito diſtinguitur, aut enim ideo nolunt, quia uoluptatibus, & turpi otio dediti
id negligunt, aut ob uilem rerum, atque abiectam conditionem aſpernantur, quaſi curam tan-
torum principum indignum ſit, ad regulam naturæ deſcendere. Atqui diuinam naturam co-
gnoſcere quæꝗ exquiſitiſſime, poſſe ualidiſſime, uelle optime, & quæꝗ ex ſe producere, latiſ-
ſime a' Platone demonſtratum eſt. Ergo dii, nec ignorant officium eſſe ſuum, ut iis, quæ pro-
duxerunt, & quaſi domum quandum, atque familiam ſibi conſtituerunt, prouideant, neque
non poſſunt, nihil enim diuinam ſuperat facultatem, & qui produxerunt, quod maius eſt, ii-
dem prouidere etiam poſſunt, quod eſt longe minus, neque nolunt, ſiquidem non uolupta-
te, ſiue ignauia negligunt, quaſi ueternoſi quidam, & ad nullius rei uſum accommodati, nec
rerum naturæ paruitatem aſpernantur. Quippe homo, ſummum inter omnia naturæ animan
tia locum tenet, & naturæ ſuæ nobilitate cūcta excellens mentis ſuæ iudicio deum cognoſcit,
& colit. Quapropter, merito curam, charitatem, gratiam, conſequi apud deum, dignus eſt.
Tum ſi Deus mundum uniuerſum tuetur, & curat, partibus etiam conſulat, oportet. Ita enim
natura comparatum eſt, ut bene eſſe uniuerſo non poſſit, niſi partes etiam ſint recte diſpo-
ſitæ. Non medicus, non gubernator nauis, non dux exercitus, non paterfamilias, non re
ctor, moderator'ꝗ reipublicæ, non quiuis alius ratione, conſilio'ꝗ aliquid agens, grauiora
negotia adminiſtrat, leuiora contemnit, ſed tum demum ſuo quiſꝗ officio fungi arbitratur,
cum ſingulis ſtudio, & diligentia, ut cuiuſꝗ ratio poſcit, incumbit. quod ſi homines ne leuio-
ra quidem prætereunt, profecto' nec deos exiſtimandum eſt exigua quæꝗ, ac minima negli-
gere. Neꝗ uero animis laborant, aut a' beatiſſima, quam degant, uita, declinare uidentur, cū
munere diuinæ prouidentiæ funguntur. Nam difficultates, quæ hominibus in adminiſtran-
dis rebus ſuis occurrunt, & non mediocres ſæpe dubitationes afferunt, ita ut poſt longam,
diuturnam'ꝗ cogitationem, uix quid commodius ſit, ſtatuere aliquando poſſint, in diis non
ſunt. Omnia apud eos facilia ſunt, nulla illic dubitatio, nulla difficultas. agūt ſemper, quę ſci
unt meliora eſſe, quippe omnium rerum cognitionem habent, quando & creatores omnium
ſunt, & ipſi ſeſe intelligunt, & ad ſe uertunt. Non exitum rerum ſpectant, non ſedulo nego-
tiis, ut nos facimus, incumbunt, donec finis ſequatur, ſed ut author reipublicę conſtituendæ, cō
ditis, ac promulgatis legibus, quæ quid cuiꝗ tribuendum ſit, iubent, & negotio omni magiſtra
tibus delegato, quieſcit, ſic deus, qui hanc mundi compagem, & genus hominum cōdidit, lon
ge quidē dignius, cum omnē actionum noſtrarū rationē animo proficiſci, & partim uirtutibus,
partim uitiis ſuperare perſpexiſſet, adhibuit curam, ubi, & quomodo quæꝗ pars poſita, uirtutē
uitio ſuperiorem facillime exhiberet, & qualis, quę'ꝗ facta, quē locum reciperet, quā ſedē, quā
iuris actionem mereret'. Morū aūt, officiorum'ꝗ cauſa uolūtatibus hominum dedit, atꝗ ar-
bitrium inſtituit liberum, ſcilicet boni, mali'ue authorē, utcūꝗ ſponte elegerit. Nō enim inſtar
tabellę, in qua nihil ſit ſcriptum, animā Plato cōſtituit. Siquidē, hac ratione libertas arbitrii tol
leretur, ſed ita, ut a' primo rerū obtuitu, poſſit ipſa ſuo actiuo principio aſſentiri obiectis, & utrī
parti maluerit hærere, ſic'ꝗ in ea facultas ſit eligendi, ſeu uirtutem uoluerit, ſeu uitiū. Immutā
tur igitur ſua ſponte, quæ uim hanc animæ poſſident, cum intra ſe cauſam habeāt, quare mutē
tur, immutata'ꝗ tēdūt fatali ordine, atꝗ lege, uel ad locum ſuperum, honeſtum, & felicem, uel
ad manes, & loca inſera, utcūꝗ pro uirtute, aut uitio digni fuerint. Atꝗ hæc iuſtitia eſt deorum
ſuperum, quam nemo unquam uitare poteſt. Nec eſt quiſquā, uel humilitate ſua ita humi defi-
xus, uel excellentia ita in cœlum erectus, ut eā diffugere potens ſit. Vos, qui Deos humana cu-
rare minime, putatis, ſic habetote. Nullum locum diis immortalibus incognitum, nullum inex
ploratum eſſe. quod ſiue hic māſeritis, ſiue profundiſſimas terræ cauernas ſubieritis, ſiue aliud
quoduis diffugium, atꝗ latibulum quæſieritis, haudquaquam latere poteritis diuinum illum

oculum,

oculum, æternum, atq; peruigilẽ, nec pœnas uobis iuſte debitas euitare. Hæc Plato iiſdem fere uerbis, qbus Dauid noſter diuinus propheta locutus eſt. Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Quid igitur ab ore hominis gentilis accipi poſſet, ad noſtram religionem, accõmodatius? Quid ea præſertim ætate dici potuiſſet præſtantius, atq; diuinius? Nã cũ cæteri deos immortales ſua dũtaxat curare, res uero humanas, ui quadã naturæ regi, gubernariq; exiſtimẽt, quod crimẽ etiã Peripateticis obiicit, ſolus Plato, nõ aliter fere, q̃ noſtræ religionis doctores fecerint, loq de ꝓuidẽtia uidet. Improboꝝ, inqt, hoĩum cõmoda, proborũq; incõmoda, qũo poſſunt opinionẽ prouidentiæ iuſtã, intemeratãq; infringere? qñ primum nulla res humana dici ꝓprie bona, aut noſtra poteſt, niſi quæ in noſtra poteſtate ꝯſtituta ſit. Tũ ſingula ordĩata ſunt ad ſalutẽ, pulchritudinẽq; uniuerſi, ex quo fieri põt, ut pars uario modo faciat, aut patiat. Quoties id pro totius cõmodo fit, cuius cura apud deũ præcipua eſt, partibus aũt ſingulis ſinguli rectores, & quaſi tutores delegati ſunt, q oĩa ad unũ finẽ dirigant, hoc eſt ſalutẽ uniuerſi, Ita.n. partibus quoq; ſimul cum toto ꝯſulit, nec iactura huius, aut illius particulæ facere põt, ne partibus bene ſit, cum toti optime cedat. Finis tamẽ, ut dictũ eſt, ſalus eſt, & cõſeruatio totius, & pars quæq; quãtacũq; eſt, eo ſpectat, ut ſeruet uniuerſum. Siqs ergo fortunæ aduerſitatẽ cõquerit, meminerit, ſe non ſibi ſolum natũ eſſe, ſed reꝝ uniuerſitati, immo potius illi, q̃ ſibi, naturaq; ita cõparatum eſſe, ut quæ nobis incõmoda accidũt, hæc uniuerſo cõmoda ſint, quod ortus noſtri præcipuam ſibi partem merito uendicat. Itaq; æquo, ac tranqllo animo ſua incõmoda ferat, ne cũ Deo pugnare, more illorum gigantũ, uideat. Cõmoda aũt improborum hominũ, non magis præſenti ſolatio, q̃ futuro dolori aſcribenda ſunt. Quæ enim uel fortunæ facilitate, uel aliqua induſtria poſſedere, miſerabili ſæpe exitu amittũt, nec diffugiũt pœnas illas, quas diuina ꝓuidẽtia comites, & quaſi ſatellites quoſdã, atq; lictores ſecũ habens, oĩa perluſtrat. Patitur qdem ſæpenumero diuina ꝓuidentia, plura improboꝝ hominũ cõmoda, ſic enim agi neceſſe eſt, ne quod uniuerſo ſancitum a Deo, atq; decretũ eſt, irritũ fiat, & quaſi improbet, quod optime ꝯſtitutũ fuit, ſed repẽdit tandem fatali neceſſitate primũ bonũ ultimo malo, & quo plenius bonum præceſſit, eo grauiori ſupplicio compenſat. Nihil igitur a deo negligit, nihil fortunę temeritati relinquit, ſed oĩa diuina prouidẽtia gubernant. Hæc ſunt, quæ Plato de ꝓuidentia diſſeruit. Aduerſarius uero tantum uiꝝ maledictis inceſſere non erubeſcit, quaſi prouidẽtiam negarit, & Ariſtotelem ita laudare, quaſi non ſecus de ea ſenſerit, q̃ noſtra religio. Atqui Platonici illud in primis Ariſtoteli obiicere cõſueuerunt, ꝙ male de prouidẽtia iudicauerit, qua in re, dum Ariſtotelem tueri Peripatetici uolunt, non audent dicere, Platonem prouidẽtiam negaſſe. Quis enim in re tam aperta mẽtiri auſit? ſed Ariſtotelem, modo quodam, poſuiſſe prouidẽtiam conant oſtẽdere. Quippe Alexander Peripateticoꝝ facile poſt Ariſtotelẽ princeps ita loquit. Conabor oſtẽdere eos, qui Platonis diſciplinam ſequuntur, ſibiq; pſuaſum habent, nihil ab Ariſtotele de prouidẽtia dici, parũ explorate de hoc philoſopho iudicare, & nihilo minus obiurgator noſter, quaſi oĩbus doctior ſit, Platonẽ, nec dixiſſe quicq̃ de prouidẽtia, nec eam probaſſe contẽdit, & clamat.

Quomodo Plato, de fato locutus ſit.
Voluntatem humanam liberam eſſe, & neceſſitati fati minime ſubiacere.
Chaldæos, omnia ſtellarum motibus tribuere.
Libertatem arbitrii noſtri potius eſſe ſeruitutem.
Quam poteſtatem habeant ſuperiora in corpora humana.
Pulcherrima ſententia Iamblichi Platonici de duabus animis.
Platonem, duobus modis accipere prouidentiam.
Pulcherrima Procli ſnĩa, quomodo deus intelligat, & quod diuina cognitio neceſſaria nõ tollit rebus contingentiam, & propriam naturam.
Ariſtotelem nomine quidem fati uſum, ſed quid ipſum ſit, non dixiſſe.
Concordiam partium mundi cauſam eſſe, quod & locis, & temporibus diuerſis eadem ſæpe contingant.

Caput IX.

Axime uero auget calumniam ſuam, cum Platonem de fato reprehendit, quaſi fatali neceſſitate fieri cuncta uoluerit. Enimuero Platonem fatum ponere non diffiteor, quemadmodum etiam Ariſtotelem facere maniſeſtum eſt. Neuter tamen eorum, ita de fato ſentit, quaſi omnia neceſſario fieri uelint, ſed locum poteſtati no

ſtræ ampliſſimum relinquũt, permultáq; eſſe, quæ fieri poſſint, arbitrantur, nulla fati neceſſita-
te obſtante. hinc poſſibilis, contingentiſq; nomen uſurpatum eſt. hinc honores, præmia, meri-
ta iis, qui uirtuti operam dederint, proponunt. Contra uero, iis, qui uitam improbe egerint, cõ
tumelias, damna, ſupplicia, quibus rebus refertum eſt opus Platonis, quod de legibus luculen-
tiſſime ſcripſit. Vult enim eum, qui ultro peccarit, nulla neceſſitate actum peccaſſe. Alioquin,
quo pacto pœna afficiendus eſſet, qui aliunde cogeretur ad peccandum? De conſilio etiam ca
piendo, plura præcipit, ut dictum iam eſt, & precibus, uotiſq; locum tribuit, quibus deus pla-
catur, conciliatur, inuitatur, quapropter liberum ſeruatur arbitrium, & poteſtas uolendi, nolen
díue non tollitur. Priuationi uero accidenti fortunæ, caſui, cauſam in rebus materialibus tribu-
it. At in rebus diuinis, intelligibilibus, immaterialibus, & perpetua illa æternarum, & immuta
bilium cauſarum, & rerum ſerie, in ratione etiam naturæ uniuerſali. qua ſemper eodem modo
quæcunq; proueniunt, tum in perfecto, atq; ordinato adminiſtrandi modo, & lege diuina, qua
optime omnia, & pro ſua natura abſolute ſeruantur, atque reguntur. In his inquam, ſi fatum
quis eſſe dixerit, abutens nomine, quamuis ſupra omne fatum ſit, nequaquam ab utriuſq; phi-
loſophi ſententia diſcedet. Hanc tamen rerum diſpoſitionem Plato Adraſtiam appellare ſolet
in ſuperioribus, intelligibilibuſq; ſubſtantiis, ac etiam legem Adraſtiæ, ut in Phædro, neceſſi-
tatem autem in intellectualibus, & matrem parcarum, ut in libris de Republica. Himarmenen
uero, hoc eſt fatum, in naturalibus, ſenſibilibuſq;, ut in politico, Protagora, Timæo. In hac tri
partita rerum ratione, omnis natura conſumitur, primáq; parte intelligibili, ſecũda intellectua
li, tertia naturali continetur. Extrema quoq; habet, & medium, atq; ordo his datus, & per cun
cta diſcurrens, in intelligibilibus quidem omnino, inſenſibilibus uero, quoad eius capere poſ-
ſunt, immutabilis, & ineuitabilis permanet. Vnde à rerum ineuitabili ordine, Adraſtia nomen
accepit. Neceſſarius etiam hic ordo eſt, ſed non, ut talis neceſſitas ſit, quæ omnia ſuperet, &
quaſi per uim trahat, adimatq; uitæ noſtræ libertatem arbitrii, & poteſtati illi noſtræ aduerſe-
tur ex ſe promptæ, & mobili. Non ſic Plato cenſet, ſed legem quandam diuinam eſſe arbitraẽ
innatam omnibus, quam legem Adraſtiæ tribuit in Phædro, cum inquit. Lex Adraſtiæ eſt, ut
quæcunq; anima comes deorum perſpexerit aliquid ueritatis, hæc ad alterum uſq; circuitum
inoffenſa inſiſtat, & ſi ſemper id agere poteſt, ſemper manet inoffenſa, Sed in politico, Saturno
eam legem aſcribere uidetur, cum dicit, Lex erat Saturni temporibus, quæ adhuc apud Deos
eſt, Ioui in legibus dat, ut hoſpes ille Athenienſis loquitur, hunc iuſtitia ſequitur, uindex eorũ,
qui legem diuinam præuaricati fuerunt, Fato aſſignat in Timæo, cum ait, Legeſq; his fatales
aperuit. Minime igitur Plato uidetur à prouidentiæ ratione diſcedere, cum hanc legis rationẽ
docet optimo ordine diſtributam, ſtabilem, indiſſolubilem, quantum ſubiectarum rerum ratio
patitur, quæ rebus indeterminatis terminum, inordinatis ordinem affert, Sicuti Boetius quoq;
libro de conſolatione, ex Platonis ſententia, de fato ſcribens, biſariam diſtribuit. Nam de exq-
ſita rerum intelligibilium, diuinarumq; diſpoſitione differens, quæ ex principiis prouidentiæ
immobilibus proficiſcitur, eam immobilem eſſe refert. Contra uero de ea agens, quæ inde ad
nos profluit, Fatum eſſe diſpoſitionem confirmat, rebus mobilibus inhærentem. per quam pro
uidentia ſuo ordine, quæq; connectat. Itaq; inter fatum, & prouidentiam, quid interſit, non re
poteſt, ſed ratione diſtingui. Adraſtiam neceſſitatẽ parcas, quibus nomina Clotho, Lacheſis,
Atropos, poetarum etiam libri nominant. Sed quid quodq; eorum ſit, & quem uſum præbeat
fato, aut qua ratione eidem iungatur, explicare, hoc loco, nõ eſt neceſſe, niſi hoc ſolum de par
cis, ne eas quidem neceſſitatem omnino rebus humanis afferre, quanquam enim uim quandã
ineuitabilem habere uideantur, ut apud Homerum eſt.

Mortalis nemo fugiet decreta ſororum,
Improbus, atq; probus debent ſua corpora morti.

Nec ipſe tñ uim, & neceſſitatem ineuitabilẽ inſerunt, qđ idem Homerus alio loco, fateri uideẽ
Ne contra Parcas manes trudaris ad imos. Fatũ autẽ, de quo nunc agimus, Plato in Timæo
naturam quandam de creatore pendẽtem eſſe dicit. poſtq̃ enim uniuerſi naturã, & aĩas hõum
ꝓductas ætheriis uehiculis iũctas expoſuit, tũ leges iis aperiri fatales narrat, feriẽ ſcilicet, atq; or
dinẽ reꝝ, quem creator ꝯſtituit, atq; cõſeruat, neq; uero animas ipſas, quatenus animæ ſunt, his
legibus obtemperare fas eſt. Præſtantiores enim ſunt, quãdiu mentis ratione uiuunt, & proui-
dentiæ lumine apud ſummum deum fruuntur, ſed corporea uehiculorum natura, & ſorte, qua
ad colendas, gubernandaſq; terræ partes ducuntur, fato uulgari ſubiiciuntur. Quamobrem nõ
ante quàm uehicula ſibi iuncta acceperint, ſed poſt audiũt leges illas fatales, quibus corporum
ſtatum, &

ſtatum, & gubernatiõem ſortiuntur. Plato igitur naturalem cœleſtium corporum reuolutionẽ
primam tribuit fato, tum ipſorum corporum diſpoſitionem, quorum eiuſmodi motus propri⁹
eſt, eodem refert, atq; etiam animas, quæ ad generationem deſcenderint, Quam ſententiam
apertius in politico exponit. Cũ mũdum uoluebat, inquit, ſatum, innatus'q; appetitus, Vbi cer
te ſatum id uocat, quod propinquum res ſenſibiles mouet, idem'q; de prouidentia pendet diui
na, plures etiam ex poſterioribus, & maxime, qui aſtrologiæ operam dederunt, Chaldęos, atq;
Aegyptios ſecuti, hoc idem fatum eſſe declarant, ſiquidem aſtrorum diſpoſitionem, fatalem
dicunt, qua quiſpiam, uel conceptus, uel natus extiterit. Chaldæi enim, ut Philo, de quo ſupra
mentionem fecimus, narrat, aſtrologiæ ſtudioſiſſimi, omnia ſtellarum motibus ſubiecerunt, eo
rum'q; modo, & genere, cuncta, quæ mundus complectitur, geri, atq; ſeruari putauere, ſed Pla
to diligentius rem hanc rimari uidetur, quandoquidem nõ modo cauſam cœlo tribuit, uerum
etiam ipſum cœlum ad diuinam prouidentiam refert. ut inde depẽdeat. Quippe in eodem po
litico inquit, rerum omnium opificem, gubernatorem'q; poſt rerum omnium abſolutionẽ, ge-
nerationem'q; animarum, quaſi claui gubernaculo dimiſſo ad ſuæ excellentiæ culmen reuertiſ
ſe, cum ſcilicet iam alteri motus principia delegaſſet. Item paulopoſt, Deum dicit interdum o-
mnia luſtrantem adeſſe, unà inuoluendo, regendo, & dirigendo hoc uniuerſo, interdum laxa-
re, cum iam circuitus debiti temporis modum compleuerit, tum rurſus hoc ſponte ſua uerſari,
labi'q; in deteriora. quippe quod animal eſt, & prudentiæ compos inſtitutum ab eo, quod con
ſtituit, ita Plato perſpicue, manifeſte'q; diuinam prouidentiam prædicat, naturam'q; uniuerſi,
ac motum illi adnectit, & ſubiicit, cum ſcilicet appetitu innato, & deſyderio, diuinitatis hoc ad
ſummum illud bonum ſpectare, moueri'q; perpetuo, & æquabiliter fatetur, quod ſi modo inſi
ſtere, modo deſiſtere dicit, id iam declaratum eſt, communi conſuetudini conceſſum eſſe, ut
quod non niſi ratione diſtingui poteſt, id ſenſu præſentiæ, & abſentiæ percipiatur. Sed quan-
ta uis huic, uel appetitui, uel deſyderio, ſeu cupiditati ſit, exponens Plato in Cratyllo, ſic percũ
ctatur. uinculum, quod facit, ut quoduis animal, uſquam permaneat, utrum potius erit, neceſſi
tas'ne, an deſyderium? Longe, inquit Socrates, deſyderium potius erit, Sed hoc idẽ alia ratio-
ne, neceſſitatem in Epinomide uocat his uerbis. Hæc animi mente prædità, neceſſitas, præ-
clariſſima neceſſitatum omnium fuerit. quippe cum ipſe imperans, non ſeruiens iura det. Cum
enim omnia bonum appetant, quæ æterna quidem, aut perpetua ſunt, & quod gẽtiles illi cor
pus beatum uocant, id'q; animæ iungunt adhuc ſynceræ, hæc, utpote, omni errore uacantia,
ſummum primum, & uerum bonum illud ſemper aſpiciunt, nunquam ab eo declinant, immu
tabili conſtantia id appetunt, eoq; aſſidue fruuntur, & unà feliciſſime uiuunt, ſumma uideli-
cet neceſſitate, in primis'q; diuina, illi deuincta, & arbitrio libero, ideſt poteſtate in utrãuis par
tem omnino ſoluta. Nam libertas iſta arbitrii noſtri, potius ſeruitus dicenda eſt, neceſſitas illa
felicitatem, ueram'q; libertatem complet. Nos autem quoniam in uices naturæ ſingularis foe-
tuitas, ac temerarias magna ex parte retruſi ſumus, nihil conſtanter, aut ſolide agimus, ſed aliás
recte, aliás non recte, in eligendo, uel iudicamus, uel deliberamus. Interdum quod uidetur bo-
num, non quod eſt, quaſi bonum eligimus, & interdum meliora, interdum deteriora antepo-
nimus aut enim ratio, qua neſcio quid diuinum in nobis eſt, & quę fatali neceſſitati nequaquã
ſubiecta eſt, ut alterum neceſſario eligat, uincit temeritatem, aut temeritas ſuperat non ſine de-
trimento rationem. Superatur enim hoc modo, & uincitur à motu ſuperioris corporis, hoc eſt
Dei, atque ita fato ſubiicitur, ut à motu cœleſti ducatur, & neceſſariam ſubiectionem rerum
inferiorum communem patiatur. Ducit hæc ſecum eam animæ partem, quam ſuperauit, men-
tem dico, & uoluntatem, quæ ſuæ naturæ ratione, actioni cœleſtium corporum ſubiectæ non
ſunt. In his enim duntaxat uirtutibus animæ, quæ inſtrumentorum corporeorum actus ſunt, il-
la operantur, quod noſtri etiam doctores facile concedunt, eodem modo, quo Plato, qui mo-
tum cœleſtium corporum uim habere in naturalia corpora euidenter, ac per ſe dicit. In uirtuti-
bus autem, quæ corporeorum inſtrumentorum actus ſunt, euidenter quidem, ſed per accidẽs,
non per ſe, quoniam huiuſmodi uirtutum actionem tolli neceſſe eſt, quoties inſtrumenta de-
prauantur, uelut oculus conturbatus, cernere recte non poteſt. At in mentẽ, ac uoluntatem,
quoniam actus inſtrumentorum corporeorum minime ſunt, neq; euidenter, neq; per accidens
uim ullam habere. Ex quo fieri, ut humanarum electionum, ſiue actionum per ſe cauſæ non
ſint, per accidens tamen in mentem etiam, ac uoluntatem poſſe aliquando agere, quatenus
mens, & uoluntas ab inferioribus uirtutibus, quæ inſtrumentis corporeis egent, uiſa recipiunt.
quippe ſiue phantaſia, quam latine imaginationem dicimus, ſiue memoria turbata ſit, confer-

ſtim actio quoq; mentis turbatur, unde diuerſi errores in eligendo, deliberandó'q; contingunt,
ne aſſequi commoda, atque honeſta poſſimus, ſiquidem iudicium rationis peruerſum habe-
mus, quod integrum ſeruare iam poteramus. Erat enim in poteſtate noſtra ſiue affectus, ſiue
paſſiones moderari, & reſiſtere obiectis ratione aduerſis, ac uim animi inoffenſam tueri, qua
imaginamur, atque meminimus, Hæc noſtrorum ſententia eſt. Iamblichus autem eorum, qui
Platonem ſequuntur, decus, cum tueri liberum arbitrium uellet, & reſiſtere Aegyptiis, qui ad
ſtellarum motus omnia referunt, eiuſdem ferè ſententiæ eſt, & licet diuerſis uerbis, tamen idē
ſignificantibus utitur, etſi ætate longe antiquior ſit, hic duas eſſe animas in homine dicit, qua-
rum altera à primo intelligibili deſcendit, creatoris'q; ſui uirtutem repræſentat. hæc intellecti-
ua eſt, altera, quæ à diuina cœli reuolutione corporibus impartitur, ad uſum corporeorum in-
ſtrumentorum accommodata, hæc ſenſitiua eſt. hanc, quæ à cœlo datur, ſequi, inquit, circui-
tus, & momenta cœleſtia, reliquam, quæ ab intelligibili proficiſcens, intelligibiliter ineſt, natu
ræ appellationem excellere, & huius animæ nobilioris ratione fieri fati ſolutionem, ac ad deos
intelligibiles reditum. Itaq; non uinculo inexplicabili, quod fatum uocamus, omnia conſtrin-
gi, habere enim animum uim ſuam, quo in intelligibile ducatur, diſcedat ex generabili, iunga-
tur cum ente, atque diuino. Et paulopoſt. Eſt etiam, inquit, alterum animæ principium, quod
naturam, & omnem hominis intelligentiam ſuperat, quo & diis coniungi, & ordinem, diſpo-
ſitionem'q; mundi ſuperare, & uitam æternam, deorum'q; ſupcœleſtium gratiam adipiſci poſ-
ſumus hoc eodem principio, nos etiam ſoluere poſſumus. Cum enim pars, quæ in nobis eſt
præſtantior, agit, noſter'q; animus ad præſtantiora reducitur, tum ſeparatur omnino ab iis uin
culis, quibus erat in generatione deuinctus, diſcedit'q; hinc liber ad ſtatum honeſtiorem, ui-
tam'q; longe perfectiorem pro hac imperfectiore commutat, & felix ad alterum cultum, primo
relicto, transfertur. Hæc cum ita ſint, dic, obſecro te, an Plato, qui'q; eum ſecuti ſunt Platonici,
libertatem arbitrii tollant, fato'q;, & neceſſitati omnia ſubiiciant, an contra, nihil unquam ab
his planius, nihil clarius, nihil dilucidius, atque apertius dictum fuerit, quàm animabus, quæ re
cte, & cum uirtute uixerint, reditum ad cœlum, & uitam beatam patere, contra uero, iis, quæ
relicta uirtute, uitiis, atque ſceleribus contaminatæ ſunt, pœnas, atq; ſupplicia parata eſſe, quæ
uitæ contagionem uicerint, iuſtas, quæ uictæ ſint, iniuſtas appellari? Quapropter creatorem,
Plato ait, certis legibus monſtraſſe, quibus officiis felices euaderent, quibus facinoribus miſe-
ræ, ne uitii futuri culpa aſcribi ſibi à mortalibus poſſet. Virtus enim libera, ſuiq; iuris eſt, in-
quit, hanc ut quiſque magis, minus'ue coluerit, ita magis, minus'ue excellet. Nullam prorſus
eſſe neceſſitatem dicit, quàm homines uitam, & mores hoc potius modo quàm illo inſtitu-
ant. Non enim uos, inquit, fata ſortientur, ſed uos fata uobis deligetis, uelle ſemper animas,
quæ meliora ſunt, affirmat, ſed interdum deteriora eligere. Volunt nanq; ſemper deum, & iu-
ra ſequi, ut in Timæo dicitur, qui ſemper iura, & nos ſequi uelint, nec tamen ſemper ſequun-
tur, ut in Gorgia declaratur, ubi uoluntas uera ab ea, quæ mendoſa eſt, diſtinguitur, de qua nos
etiam ſuperius diximus. Cæterum, ſatis eos admirari non poſſum, qui ita fatum abhorrere, ac
formidare uidentur, quaſi inde neceſſitas in rebus humanis ſequatur. prouidentiam autem, &
prædeſtinationem, ſiue præſcientiam diuinam, quæ omnia in Deo ponimus, ſuſpectam non
habent, nec uerentur, ne hinc uoluntates, & officia, & omnes hominum actiones prouenire ne
ceſſario uideantur. Cur enim magis à fato, q̃ ab his, uim fieri rebus humanis ſuſpicemur? Nam
quod a Deo præſcitum eſt, ſic fieri oportet, alioquin fruſtra eum præſciſſe diceremus, falſáq; eſ
ſet diuina cognitio, Simili modo, quod prædeſtinatum eſt, ita ut prædeſtinatum eſt, neceſſe eſt
euenire. Etenim poſita cauſa p ſe, ac neceſſaria cuiuſcúq; rei generabilis, & corruptibilis, neceſ
ſario omnia erunt, quemadmodum Ariſtoteles quoq; libro ſexto de rebus diuinis, oſtendit, ꝙ
ſi rerum omnium cauſa per ſe, ac neceſſaria, atq; æterna, cognitio, ac prouidẽtia dei eſt, ꝓfecto
neceſſario oĩa fient. Verum non ita eſt, quod Ariſtoteles etiam ſatis, eodẽ loco expoſuiſſe uide-
tur, cum & rationem contrariam ſoluerit, & locum accidenti reliquerit. Plato quoq; eiuſdẽ ſen
tentiæ eſt. Siquidem res uniuerſas, diuina prouidentia geri, duci'q; ad ſuum finem, & bonũ exi-
ſtimat, ſed non omnes, neceſſitate aſtringi, uerum eſſe aliquas, quæ in potentia ſint ꝯtradictio-
nis. Et quoniam ſumma, & caput rerum omnium, perfectio uniuerſi eſt, hæc autem non in ſim
plicem rerum naturam, ſed multiplicem, uariam, ac multiformem conſumitur, ideo aliquibus
rebus cauſas neceſſarias, quibus neceſſario eſſent, aut fierent, datas eſſe, aliquibus non neceſſa-
rias, ſed contingentes, ut contingenter pro ſuæ naturæ ratione euenirent. Duobus itaque mo-
dis prouidentiam accipit, uno modo pro ordine ipſo rerum, ac diſpoſitione, aut etiam ordinis

A 3 ipſius

ipſius, diſpoſitionis'q; cauſa, quę prima, & princeps cauſa omnium entium eſt, altero pro actus ſecundi executione, & quaſi perfecto, abſoluto'q; officio, proficiſcente à cauſis ſecũdis, & mediis, atq; etiam ſingularibus, Quem actum non ſemper, aut neceſſario conſequi effectum, cum fieri aliquando poſſit, ut cauſa ſecunda impediatur. Quo circa eſſe euenta per accidens, & contingens, & fortunam, & caſum, & reliqua ſupradicta, eodem planè pertinet, quod de generatione opinatur. Non enim rerum omnium generationem immediate à primo effici Deo, ne omnia neceſſaria ſint, & diis æquiperari uideantur. Sic enim creator de reliquis animantibus procreandis, deos nuper creatos affatur in Timæo. Nam ſi à meipſo facta eſſent, Deorũ uitã poſſent adæquare. Ne igitur id ſequeretur, ſed defectus, corruptio, priuatio, accidẽs, cõtingens, ſuũ haberẽt locũ, & uniuerſum oĩbus, quoadeius fieri poſſet, ſpecieb⁹, & graduũ rõnib⁹, perfectum, abſolutum'q; redderetur. Properate, inquit, ad animantium mortalium procreationem, Sic igitur Plato ab ea opinione quamlongiſſime abeſt, ut omnia fieri neceſſario arbitretur. Quamobrem Proclus Lycius, uir eximiæ, ſingularis'q; doctrinæ, in hunc modum neceſſitatem exponit, ſiue eam prouidẽtiæ, ſiue prædeſtinationi, ſiue fato tribueris. Deus, inquit, res diuiſibiles indiuiſibiliter intelligit, quæ in tempore ſunt, ſine tempore, non neceſſarias, neceſſario, mutabiles, immutabiliter, lõge omnia melius, q̃ ordo ipſorum, & ratio poſtulet. Nam ſi omne, quod in Deo eſt, modo quodam peculiari, & diuina natura digno, eſt, Rerum etiã huiuſcemodi cognitionem, rationem eſſe naturæ non caducæ, & labilis, ſed excellentiſſimæ, atq; inauditæ, manifeſtum eſt, unita igitur, & impaſſibilis earum rerum cognitio erit, quæ multiplices, & paſſibiles ſunt. Itaq; licet res, quæ ſub cognitione cadit, partibilis ſit, diuina tamen cognitio, etiam partibilis, rei impartibilis eſt, & quamuis res ipſa mutabilis ſit, aut contigens, aut indefinita, illa tamen immutabilis, neceſſaria definita eſt. nõ enim extrinſecus, pro rerum deteriorum natura ſuam cognitionem recipit natura diuina, ex quo fieret, ut qualis res cognita natura ſua eſt, talis eius cognitio haberetur Sed hæc deteriora iuxta definitam deoꝵ naturã indefinita ſunt, & iuxta immutabilem mutationem patiuntur, & impaſſibilem notã, paſſibiliter, in temporalem, temporaliter recipiunt. quippe deteriora digredi de melioribus poſſunt, ſed meliora, hoc eſt deos admittere, quicquam ex deteriobus, nefas eſſet. Ex his facile ſolui ea ratio poteſt, quæ probare uidetur cognitionem Dei, neceſſitatem rebus afferre. Etſi enim diuina cognitio neceſſaria eſt, naturam tamen ſingulis diſtributam non aufert, itaq; quod cõtingens eſt, ſuam naturam ſeruat, quanquam in deo nihil contingens, ſed cuncta neceſſaria & ſint, & intelligantur, nec ſequitur, ut quod à Deo præſcitum, aut prædeſtinatũ eſt, neceſſario fiat. Præſciẽtia enim, ſiue prouidentia diuina cauſa præ ſe eſt, ut hoc neceſſario, illud contingenter fiat, nec deum fruſtra præſciſſe aliquid, aut prædeſtinaſſe dicendum eſt. erit enim, quod nouit, futurũ, ſeruata tamen natura, quam rebus quibusq;, ſiue neceſſariis, ſiue contingẽtibus dederat, ſiquidem deo non modo effectus rerum, ſed etiam cauſæ ipſę, & omnes eſſendi modi ſubiecti ſunt. Quapropter non ſequitur, ſi à Deo regunt' gubernantur'q; uniuerſa, aut neceſſario omnia effici peſſundari'q; arbitrii libertatem, aut fruſtra pleraq; à rerum conditore prouideri, et cum fatũ prouidentia quædam ſit, ne ipſo quidem hæc tolli manifeſtum eſt. Nam & ſi fatum immutabile eſt, utpote diuinę prouidẽtiæ diſpoſitio quędã generalis, à cauſa ſcilicet immutabili proficiſcens, tamen cum res ſubiectæ mutari uarie poſſint, & cauſæ mediæ, nequaquã ꝑpetuę ſint, factum quoq; ipſum mutari unà cum rerum, cauſarum'q; imbecillitate neceſſe eſt ut ſæpe quod futurum eẽt, nõ fiat, uel cõſilio, atq; induſtria hominis, uel aliqua naturę cauſa efficaciore. Quo circa Boetius fatalem rerum diſpotionem dicit, non modo ab immobilibus prouidentiæ initiis proficiſci, ideo'q; immutabilem eſſe, uerumetiam rebus mobilibus inhærere, facit enim rerꝫ ipſa mobilitas, ut quod ſua ratione perpetuum, uniuerſale'q; eſt, id in agendo, & generãdo ſingulare ſit, & uario modo cõtingere poſſit, quo fit, ut accidentis, contingẽtis'q; rationem rerũ natura ſortiat'. Hinc apud Syneſium, uirum doctrina illuſtrem, rex Ægyptiorum, idem'q; (ut ille ait) propheta, & diuinarum rerum peritiſſimus, cum imperium Oſiri filio traderet, admonet eũ, ut Typhonem fratrem è medio tollat, quaſi peſtem quandam, & fatum iniquum. Fratrem tuum, inquit, ſi recte ſentis, remouendum cura, ut tuum, Aegyptiorum'q; omnium fatum aduerſum occupes, & conſilio ne inuadat, prohibeas, licet enim, ac fieri poteſt. Poſſem multa quoq; alia ad hunc locum pertinentia, tum Platonis, tum aliorum, qui ab eius diſciplina fluxerunt, in medium afferre, de prima cauſa, & productione, gradu, ordine, diſpoſitione, cõmunicatione etiam bonitatis ad res omneis, atq; earum differentia, & ſimilitudine, tum quæ magis, & quamobrem bono, & neceſſario participant, & quæ minus, & quare minus participant,

paulatim deducto in malum diſceſſu, ac lapſu; tum etiam latius, unde accidens, contingẽs, poſſibile, & reliqua his ſimilia extiterint, & quomodo ſimul hæc, & bonitas ſumma ſeruantur, & manent, & neceſſitas rerũ ſuperiorum poteſtati noſtræ nulla ex parte repugnat. Verum ne longior ſim, quàm à principio conſtitui, hæc miſſa faciam. Nam quæ de fato, Platonis ſentẽtia diſcenda erant, quãtum pro loci, & temporis ratione licuit, diximus ſatis. Ariſtoteles autem uſus quidem nomine fati eſt, ſed quid fatum ſit, minime declarauit, Videtur tamen ipſe quoq; naturam fatum uocare, ſed longe aliter, quam Plato. Etenim ſi Alexandro eius expoſitori adhibenda fides eſt, fatum iuxta Ariſtotelis opinionem, non in ſubſtantiis æternis eſt, non in iis, quæ ſemper eodem modo fiunt, ſed duntaxat in rebus, generationi, corruptioni'q; ſubiectis, & natura aptis ad mutationem oppoſitorum, ut non omnis natura, ſed ſingularis tantummodo fatum contineat. Artem uero, arbitrium, omnem hominis rationem fato ſolui, uidetur exiſtimare. Fatum itaq; ſentẽtia Ariſtotelis, non omnem complecti naturam, ſed eam tantummodo partem, quæ generatione, ac corruptione uarietur, idem'q; eſſe, quod ipſam partem naturę, & neq; naturam, neq; fatum eſſe neceſſaria, ſed ut præter naturam, ſic pręter fatum, multa euenire à diligẽtioribus eius expoſitoribus accepimus. Nec uerba eius ex primo Meteoroꝝ libro, ab hoc diſſentire uidentur. Horum, inquit, omnium cauſa ponenda eſt, quod per tempora fatalia fiunt, ut in temporibus anni hyems, ſic circuitus cuiuſdam longi, pars hyems fit, his uerbis naturam fatum eſſe, dicere uidetur. hæc enim fatalia ſunt, hyemis, & reliquarum uiciſſitudinum tempora, quæ quãuis naturales habeant redditus, non tamen tales, ut tranſcendi non poſſint. Vnde fit, ut etiam præter fatum poſſit aliquid fieri, uidelicet in iis rebus, quæ generationi dantur. Vt etiam qnto phyſicæ auditionis libro dictũ legimus, an generationes etiã ſint uiolẽtæ, nec fatales, quibus contrariæ naturales ſunt? Cum itaq; uiolentum, & non fatale, pro eodem accipiat, profectò quod ſecũdum naturam ſit, idem eſſe, quod fatale, ſententia eius exploratum eſt. qđ enim uiolentum, id præter naturam eſt, quinetiam alibi, augmenta, quę præter naturę ordinẽ fiunt, augmenta pręter fatũ, appellat, quaſi certũ reuolutionũ cœleſtiũ ordinẽ, fatum eſſe exiſtimet, ſed Plato cauſam ordinis, diſpoſitionis'q; ipſius naturæ, in primis fatũ cenſet, & cur ſæpe uariis temporibus, locisq; eadẽ eueniant, omnis'q; generatio agat', cauſam reddit, mũdi ꝯiunctionem, & unionem, & quaſi conſpirationem, ac partium inter ſeſe omnium conſenſionem, atq; etiã corpus beatum (ut ille uocat) quod circũfert', & cuncta ambit, & continet. Inde initia quædã mitti ad hæc inferiora conſtituit, & circuitus quoſdã ex aſtrologia ſtellaꝝ, ac ſphærarũ adiũ it, alios ſimplices, alios cõpoſitos, qbus redeuntibus, redire etiam ortus, uitas, mores, fortunas, opera, eodẽ modo, atq; iiſdem, quæ olim fuerant, cauſis. Hæc etſi in magna ſore cõtrouerſia, nõ ignoro, an uidelicet fatum ſit, & quid ſit, & utrum ita, ut Plato cenſet, an ut Ariſtoteles, an alia quauis rõne, tñ quod ad calumniatorem ſpectat, ſatis dictũ eſt, quando nec utrum ſit, aut non ſit fatum, nec qd ſit, nec tale aliqd quærit, ſed Platonẽ duntaxat reprehẽdit, quod oĩa, fati neceſſitate conſtrinxerit. Ex cuius uerbis palam fit, non ita eſſe, ut aduerſarius ſcribit, ſed contra, uel ſolum Platonẽ, uel unũ ex omnibus maxime, cũ noſtra religione hoc loco cõuenire. Hoc.n. præcipue meum inſtitutum fuit, ut non dubia ipſa diſcuterem, ſed Platonis de huiuſmodi rebus opinionem aperirem. falſo'q; eum oſtenderem ab aduerſario reprehendi.

Quæ ſit de principiis rerum naturalium, Platonis ſententia.
Parmenidem, & Meliſſum, licet de ente intelligibili, nõ phyſice, ſed theologice locuti ſint, tamen tanq̃ de naturalibus differentes ab Ariſtotele reprehendi.
Cur Ariſtoteles contra animi ſententiam, aduerſus antiquos ſcripſerit.
Quomodo intelligatur, ꝙ Plato naturaliũ reꝝ principia in figuras planas reſoluebat, & lineas.
Argumentũ Ariſtotelis non ualere cõtra ponentes figuras naturales, non mathematicas.
Secundum Platonẽ, principium principioꝝ deũ noſſe, & eum hoĩem, qui deo cariſſimus ſit.
Ariſtotelẽ de principiorum dubitatione cum Platone conſentire.
Philoſophos ueteres, non ita audaces fuiſſe, ut rerum omnium tenere ſe cauſas exiſtimarint.
Tãdiu ſeruanda doctorum inuenta, donec inueniant' meliora.

Caput X.

q Vod cum ſatis iam à me factum exiſtimem, dixi enim quid Plato de deo primo, & ſummo ſenſerit, quid de trinitate, quid de entium productione, quid de anima, de prouidentia, de fato. ſupereſt, ut de principiis, quæ Plato ad figurarum rationem refert, reſpondeam. Siquidem aduerſarius, ex hoc maxime detegi Platonis

inſcitiam aſſeuerat, quod in figuras planas rerum naturalium elementa reſoluit. Quem locum ne minus multa ſcire uideretur, argumentis quibuſdam, quæ (neſcio quo dictante) acceperit, urgere conatur, & telis alienis armatus, in certamen deſcendit. Quippe argumenta, quibus Ariſtoteles aduerſus Platonem uſus fuit, non ad ſententiam, ſed ad primum quaſi aſpectū, pro ſuis ſumpſit. Addidit etiam nonnulla, quæ noſtræ ætatis expoſitores Ariſtotelis argumentationem ſecuti captioſe quidem, non tamen ſine artificio protulerunt, quæ omnia non modo apte, ſed etiam facile ſolui poſſe, progreſſus noſtri operis explicabit. Nā ſiquid ex ſe aduerſari* addidit, ne reſponſione quidem dignum eſt, cum nihil habeat, quod ad aliquam philoſophiæ partem poſſit referri. Agit quidem Ariſtoteles ſemper more eorū, qui aliqua de re docent, ſermone artificioſe ſcripto, & optima ratione diſpoſito. Sentētias enim ſuperiorum authorum exponit, & q̄maxime poteſt, coarguit, ſed ſiqui in opinionibus errarunt, eorum medullitus exquirens errorē explicat. Siqui uero uerba fortaſſis ex re alia in aliam transferentes, minus proprie locuti uident, eoꝝ uerba ipſa parū proprie inſectatur, nec quod illi ſenſerunt, ſed quod uerbi improprietate urgeri poſſunt, conatur refellere. Quod iudicio quidem omniū doctiſſimoꝝ, ideo, ut ſupra diximus, facit, nequis, primo aſpectu ſermonis arreptus, ſentiat, quod alienū ſit à rei, de qua agitur, recta, uera'q; ratiōe. Quod autem hoc uere dicamus, uno quodā exemplo oīum maximo, atq; apertiſſimo, manifeſtū faciemus. Id autem eſt, quod primo phyſicæ, auditionis libro, Parmenidi, & Meliſſo opponit. etenim quæ illi, nō ut phyſici, ſed ut theologi de ente intelligibili, ac primo principio, diſſeruerunt, ipſe quaſi de principiis, cauſis, & de elementis naturalibus dixiſſent, reprehendit, erraſſe'q; illos, pluribus argumentis conatur oſtēdere. Si enim hoc in loco, ubi de ſummis philoſophiæ opinionibus agit, ſententiam Parmenidis, & Meliſſi, quā q̄ uerā eē exiſtimat, nec ab ea opinione diſſentit, tamen diuerſa diſſimulat, & quaſi non recte illi ſenſerint contra argumenta obtendit, profecto nemini dubium eſt, quin hic uerbis, non ſenſui obiiciat, ne imperitum uulgus uocabulis hęrens, ſeduci poſſit, ac decipi. Hunc igitur locum, ſiquis latius audire cupit, multos autem eſſe opinor, præſertim latinos, qui cum nō hēant ueterum illoꝝ opera, libenter audierint, quibuſnā rationibus adducti, ea de rebus ꝓpoſitis ſenſerint, quæ non parum abſurda primo aſpectu uidentur, hunc inq̄ locū poſtea exponā, quantū ſatis eſſe iudicauero, nunc quod incepi, ꝓſequar. Nemo certe exiſtimare debet, uel Ariſtotelem peruerſe, aut imprudenter feciſſe, uel ſapientiſſimos illos uiros, qui interdū ab eo reprehēdūtur, ea, de quibus arguitur, ſenſiſſe. Nam quod ad mores Ariſtotelis pertinet, equidem probum illum fuiſſe uirum exiſtimo, quod uero ad doctrinam, ſciebat quidem ille, quæ ſæpiſſime à Platone præceptore ſuo audierat, eaq; memoria tenebat, ſed auditorum adhuc imperitiorū ingenio humaniter conſulens, ea ꝓponebat, ut omni ex parte tutiſſime erudirentur, itaq; eos, qui male Platonis uerba uel intellexiſſent, uel intelligere potuiſſent, coarguens, Platonē ipſum reprobare uidebatur. Cæterum, ut ratio, cur Plato principia rerum naturalium in figuras planas, lineas'q; reſolueret, & quomodo id Ariſtoteles reprehenderit, intelligatur, animaduertendum eſt, quod inter omnes cōuenit, tam Platonem, quàm Timęum, qui Platone uetuſtior eſt, ignem, aerem, & reliqua huiuſmodi elementa, pro materia ſecunda compoſitorum corporum ſtatuiſſe, eaq; ipſa elementa reſoluiſſe in materiam primam, & formam, quod licet plane intueri, tum in Timæi libro, tum in eo Platonis ſermone, quem Timæū ſecutus, nomine eius inſcripſit. Sed quoniam forma ipſa elementorum recipi in materiam non poteſt, niſi ipſa materia ſibi indeterminate inſita habeat, ea, quæ in generatione determinātur, ideo alii qualitatibus primis, caliditate ſcilicet, ſiccitate, humiditate, frigiditate, præcedentibus quodammodo in materia hoc eſt corpore ex quali, generationem fieri uoluerunt, cuius ſententiæ Ariſtoteles eſt, addita leuitate, & grauitate, quæ cauſæ ſunt motus ſimplicis, ac naturalis. natura enim motu pręcipue notatur. Alii, quorū princeps eſt Democritus (ut Theophraſtus in libro de naturalibus tradit, ſpretis iis, qui caliditatem, frigiditatem, reliqua'q; huiuſmodi principia ponebant, indiuidua corpuſcula, quæ ipſi atomos uocant, pro primis cauſis ſtatuere. Pythagorei uero, Timęus, & Plato, figuras planas excogitarunt, uidelicet quæ ſimul & quantitatis, & qualitatis rationē ſuggererēt. Cum enim authores illi qualitatum primarū cauſam, quare ignis calefaceret, aqua frigefaceret, nullam redderēt, niſi quod alterum calidum, alterum frigidum eſſet, nec quicquā ulterius quærerent, hæc ſcilicet pro primis cauſis accipientes, Pythagorei exquiſitius hęc tractari cenſuerunt, ſi qualitatum quoq; huiuſmodi cauſas inueſtigarēt, itaq; ulterius reſoluentes, ad planas demum figuras deuenerunt, }eaſq; cauſas eſſe priores caliditatis, frigiditatis'ue dixere. Quæ enim diſcernere, ac diuidere poſſent, hæc ſenſu caloris, quæ uero cōſtringere, ac ꝯdēſare,

hæc frigoris ſenſu efficere poſſe crediderunt. Figura autem etſi qualitas eſt, tamen ante qualita
tem intelligi poteſt, utpote quæ de genere quantitatis deducta eſt. Omne enim corpus, prius, q̄
quale ſit, quantum eſt figuratum, itaq; materia prima per ſe incorporea eſt, ſecundū autem ſub
iectum, corpus ex quale per ſe eſt, ſed figuris uarie formatū, quod à corpore mathematico dif-
fert, quatenus ipſum materiale eſt, tangi'q; poteſt, cum ſcilicet corpulentia ſua, quāquam non
caliditate, aut frigiditate, tactui obnoxium ſit. Hoc igitur ſecundo ſubiecto uarie figurato, ſug-
geri quatuor elementorū principia uolūt, ſcilicet Pyramide ignis, octahedro aeris, icoſahedro
aquæ, cubo terrę, atq; ex huiuſmodi figurarum differētiis cæteras omnes, ſiue uirtutes, ſiue po
tentias ſequi, & uiciſſim mutationes, & gn̄ationes, utputa quod ex pauxillo aquæ multū aeris
generetur, cauſam reddunt, quod cum aquæ figuræ ſint plures, icoſahedris enim complentur,
quoties diſcernunt', multa neceſſe eſt octahedra conſtitui, proinde'q; multū aeris, qui ex octahe
dris conſtat, conflari oportet. Rarefactioni enim, & condenſationi, quæ potentiæ incorporeæ
ſunt, cauſam tribuere auctionis, diminutionis'ue non probant, quandoquidem non poſſe fieri
exiſtimant, ut potentia incorporea ſuperueniente, uel augeri, uel diminui ipſa corpora poſſint,
diuidi etiam poſſe negant. Diuiſionem enim fieri per figuram ignis, qui diuidit, non autem po
tentia incorporea exiſtimant. Negant quoq; fieri poſſe, ut frigidæ qualitatis additione grauior
corpulentia fiat, quod enim graue eſt, quātum, non quale eſſe opinantur, itaq; æqualitate, &
inæqualitate cenſent eſſe diuidendū. quemadmodum igitur Ariſtoteles corpus exquale, quod
qualitatibus ſubiaceat, primū fieri ex materia, & forma, finitum'q; eſſe ſtatuat, profecto, ut figu
ram quoq; idē habere concedat, neceſſe eſt, nec figuram præcedere, qualitates ſequi neget, ſic
Pythagorei, cum principia qualitatum quærerent, ad figuras poſtremo deuenerunt, non tamē
figuras mathematicas, quæ longitudinem duntaxat, & latitudinem haberēt, his enim opponi
illa merito poſſent, quæ ab Ariſtotele dicta ſunt, ſed naturales figuras, quæ cum lōgitudine, &
latitudine altitudinem etiam, ſiue profunditatem haberent, & primę conſtitui in rebus natura-
libus poſſent. Quod ita opinari ſe plane oſtēdunt, cum materiales dicunt figuras. Quocirca cū
primo de materia docēt. figurari eā formulis, & numeris aiūt, qd' Timæus in eo, quē ſupradixi
mus libro, his uerbis expreſſit. Principiū eoꝝ, quæ generant', eſt materia, ut ſubiectū, forma, ut
ratio, ex qbus corpora ſimplicia orta ſunt, terra, aqua, aer, ignis, quoꝝ gn̄atio talis eſt. Corpus
oē ex planis eſt, plana ex triangulis, quoꝝ alius rectāgulus eſt, alius æqui cruris, alius ſemiqua-
drangulus, cum'q; reliquas enumeraſſet triangulorum differētias, quatuor ex his ſupradictas fi-
guras conſtituit, quas elemētis quatuor tribuit. Hanc igitur opinionē, nihil ex iis, quæ Ariſtote
les obiicit, infringere poteſt, neq; enim ex his partem lineæ non eſſe lineam ſequit', neq; lineam
ex punctis conſtitui, aut magnitudinem non eſſe in infinitum diuiſibilem, nec reliqua, quæ ex
mathematica ratione obiici poſſent. Nec uero impoſſibilia illa, quæ ſequi corpora naturalia di
cit, ex linearum indiuiduarum poſitione ſequuntur, non. n. lineæ ex punctis conſtituunt', ut in
puncta diuidi poſſint, neq; motus à corporibus tollitur, neq; grauitas, aut leuitas, aut ullæ oīno
paſſiones huiuſmodi à rebus naturalibus, hac ratione remouentur, multo quoq; minus ſequit'
quicq̄ ex iis, quæ aduerſarius effudit. Magni profectò momenti eſſent obiecta Ariſtotelis, ſi il-
li mathematicas figuras ſtatuiſſent. Verum quoniam non mathematicas, ſed naturales eſſe uo
luerunt, argumenta illa non tam ſenſum coarguunt, q̄ uerbis illudunt. Ratio igitur, quamobrē
Plato pro qualitatum principiis figurarum quātitatem ſtatuerit, ſatis hinc manifeſta eſt. Licet
tamē, etiam aliter, hanc opinionem tueri. quod uidelicet, nec Pythagorei, nec Plato principia
rerum naturalium huiuſmodi, triangulos tanq̄ rem certam poſuerit, ſed quēadmodum aſtro-
logi, cum cauſam quærerent, inæquabilis motus cœleſtiū corporum, qui ſcilicet æquabili, cer-
to, & ordinato eorum motui contrarius eſt, alii excētricos, alii epicyclos, alii reuoluētes ſphæ-
ras introduxerunt, non quod uarietas iſta in cœlo ſit, ſed quia principiis huiuſmodi poſitis, ſer
uari poſſunt ea, quæ præter rationem uidebantur accidere, cum tamē omnia cœleſtia corpora
orbe ſuo, & æquabiliter moueantur, *Sic* illi cū generationis rationem nullo modo ſeruari poſ-
ſe exiſtimarēt, niſi quantitas aliquo modo prior conſyderaret', & quoniam indeterminata eſ-
ſet, ad figurarum rationem ſimplicium, & ſimilitudine, proportione'q; cohærentium aptius re-
ferretur, Idcirco figuras ita pro principiis ſimplicioribus poſuerunt, ut eiuſmodi quantitas ſub
notitiam ſuæ qualitatis, quæ certa figura eſt, caderet, & quanq̄ nō ita eſſet, quaſi tamē ita eſſet,
intelligeret'. Cuius rei (ut clarius ueritas eluceſcat) uidete quid Plato ipſe, poſtquā figuras pro
principiis ſtatuerat, loquat', & quomodo eam poſitionem non ſatis certam, probandam'q; exi
ſtimet. *Sed* ſiquis, inquit, aptius excogitare quicq̄ poteſt, ad eorum conſtitutionem, illum ego

non ut

non ut hoſtem odero, ſed ut amiciſſimum amplectar. Et ante hæc, principium ignis, inquit, & corporum cæterorum ponimus, quemadmodũ ſuadere nobis probabilior ratio uidetur. Principium autem principiorum Deus norit, & homo, qui deo cariſſimus eſt. Simile quiddam ab Ariſtotele de huiuſmodi rerum dubitatione in ſecundo libro de cœlo dici uidetur. Cum enim cauſam indagaret, cur non ea, quæ longius a' prima ſphæra ſunt, paucioribus motibus moueantur, ueneratione, inquit, potius dignum, ꝗ reum temeritatis hunc animum arbitrari oportet. Siquis philoſophandi diſciplinam ſitiens, exiguas etiam facultates libenter haurit in iis rebus inueſtigandis, quarum dubitatione maxime teneatur. Itemq́; exquirendum amplius de his eſt, quanꝗ parum certi babemus unde exordiamur, tam'q́; remoti ſumus ab euentis, quæ ipſis accidunt, nõ ita ſane' audaces, ac temerarii doctiſſimi illi uiri fuere, ut ſe rerum omnium, cauſas cõpertas habere exiſtimarent, ſed quæ perſecte nouerant, demonſtrabant, de quibus uero ambigebant, ea quanto magis poterant, probabili ratione tractabant, nec pudebat eos fateri, non oĩa naturæ ſecreta potuiſſe cõprehẽdere. Sic igitur Pythagorei, & Plato in exꝗrendis naturę principiis, ulterius, ꝗ elementorum ſumerent qualitates, comperire ſimplicius aliquid conan ſunt; & quod compererunt, tandiu ſeruandum cenſuere, donec melius aliquid occurreret, quem morem, doctiſſimi omnes, & uetuſtiores, & iuniores ſeruauere. Aduerſarius autem uiros doctiſſimos reprebẽdit, damnat, maledictis, contumeliis'q́; inſequitur, qnaſi ipſe norit, quæ illi neſciuerunt, & liceat, in quem uelit, pectoris ſui uirus euomere.

De Parmenidis, & Meliſſi ente intelligibili, non pbyſice, ſed theologice diſputato.
Verſus Parmenidis de uno ente infinito.
Eeiuſdem uerſus de ente finito.
In ente intelligibili, ueritatem eſſe, In rebus naturalibus homines falli.
Res naturales, opinabiles potius appellandas eſſe, quàm ſcibiles.
Verſus Parmenidis de elementis rerum.
Meliſſi uerba de entis immobilitate.
Diſputationem immaterialis, & ſimplicis entis ad phyſicum non pertinere.
Ariſtotelem undecimo diuinarum rerum cum Parmenide, & Melliſſo ſentire. Caput. XI.

Ed iam tempus eſt, ut quod pollicitus fui, perſoluam, ambiguá'q́; apud Latinos Parmenidis, & Meliſſi rationẽ explicem. Erit enim (ut opinor) operæpretiũ id audiuiſſe, Deinde huic quoq́; libro finem imponã. Cum Ariſtoteles rerum naturalium prĩcipia, quot, & quæ eſſent, inueſtigaret, neceſſe eſt, inquit, aut unum eſſe, aut plura, & ſi unũ, aut ĩmobile, ut Parmẽides, Meliſſus'q́; dixere, aut mobile, ut phyſicis placet. Poſt, ubi nõ nulla de altera ſuæ diuiſionis parte diſſeruit, aggreſſus eſt alteram, atq́;, unum, & immobile eẽ ens, ſiue principium entium, quod poſitum a' Parmenide, & Meliſſo fuerat, refellit, poſitionem'q́; huiuſmodi, haudquaꝗ ad naturæ conſyderationem pertinere dicit, nec poſſe principiũ eſſe, ſi unum ſit, & ita unũ ĩmobile. quippe alicuius rei, aut aliquarũ rerũ, principium eſſe oportere, quod principium ſit, uidelicet, ut ea, quorum principium eſt, repræſentet, Hoc uero, nõ ita eſſe, ſi ens (ut illi dixerunt) unum ſit ſolum. Itaq́; poſitionem inopinabilem, ratiocinationem captioſam, falſam, inconcluſam, tam materia, ꝗ forma argumenti peccantem. Hanc Parmenidis, & Meliſſi ſententiam dicit, & reliqua, quæ prætereo, neq́; enĩ referre omnia neceſſe eſt, ſic Ariſtoteles illorum inſcitiam redarguere, ſententiam'q́; eorũ nulla ex parte probare uidetur, Verũ longe aliter res ſe babet, quod ut dilucidius aperiatur, repetendum paulo altius eſt, qđ illi docere pollicerentnr, & de ea re ſentirent, quam ſibi exponendam ſtatuerant, non illi naturalis diſciplinæ ſeſe profeſſores faciebant, nec de principiis, elementis'q́; naturæ, eo loco docere propoſuerãt, ſed de uere ente intelligibili, & primo principio ſciſcitabanť. Quod ipſe quoq́; Ariſtoteles ſignificare uidetur, principio ſtatim ſuorum uerborum, cum dicat. Neceſſe eſt, aut unũ principium eſſe, aut plura. & ſi unum, aut immobile, ut Parmenides ait, & Meliſſus, aut mobile, ut phyſicis placet, quaſi dicat, Parmenidẽ, & Meliſſum in phyſicis minime numerari. Et rurſus ad extremum, ita inquit. Ens eſſe unum, quod impoſibile ſit, apertũ iam eſt, at (ut pbyſici dicũt) duplex eſt modus, teſte quidem a' phyſicis eos ſeparat Ariſtoteles. non enim pbyſici erãt, nec de principiis pbyſicis, hoc eſt naturalibus, ſed diuinis, & intelligibilibus diſſerebant, quinetiã ĩ iis libris, quos de eiſdem rebus ſcripſit, & metapbyſica, boc eſt ſupernaturalia appellat, non ita eos inſanos facit, ut inter ignẽ, & aquã nequaꝗ diſcrimen eẽ cognouerint, ĩmo uero in libro de

generatione, & corruptione, tam ipſe, ꝗ eius expoſitores referũt Parmenidem in eo uolumine, quod de opinabili ratione inſcripſit, quia uidelicet res ſenſibiles, & opinabiles in eo tractãtur, ignem, ac terram principium rerum omnium ſtatuiſſe. In eo autem, qui de ueritate inſcribitur, ubi de intelligibilibus, & diuinis tractat, in qbus ſolis, ueritas certa præcipua'q; cõſiſtit, unũ oĩa eſſe, dictum ab illo fatentur, tum etiã alibi idem Ariſtoteles plus tribuere Parmenidi uidetur, ꝗ rerum naturalium ratio patiatur, ſiquidẽ ita inquit. Parmenides itaq; aliò uidetur ſpectare, qua ſi dicat, non rem naturalem Parmenidis tractat, cum unum eſſe omnia aſſerit, ſed aliud quidẽ intelligere uidetur, quomodo enim Ariſtoteles ignorare illos exiſtimaret, tam uariã, atq; multiplicem rerum formam, aut ſaltem illud ſe duos pedes habere. Cum itaq; uiri illi de rebus intelligibilibus, ac diuinis, & de primo principio, uere'q; ente agerent, his uerbis utebantur, unum eſſe ens ipſum, id'q; immobile, & infinitum, & reliqua, quæ huic ſententię conueniunt, in qua re, cum alios pleroſq; uetuſtiores ſecuti ſunt, tum in primis Xenophanem doctiſſimum uirum, qui præceptor Parmenidis fuerat. Cõuenit enim inter Xenophanẽ, atq; Parmenidẽ ens ipſum unum, atq; finitum eſſe, ea ratione, ꝙ unum, prius, ꝗ multa eſſe, neceſſe ſit, & qđ cæteris omnibus cauſa eſt, ut determinentur, & finiantur, id finitate magis, ꝗ infinitate deſcribi debeat, tum etiam, quia quod omni ex parte perfectum, abſolutum'q; eſt, ſuumq; præcipuum obtinet finẽ, id finitum, & finem, ac principium omnium eſſe oporteat. quod enim imperfectum, & indigens eſt, id non dum finem recepiſſe dicendum eſt. Verum in eo inuicem diſſident, quod ad motus priuationem pertinet. Xenophanes enim in eo, quod motu ita priuatur, ut nunꝗ moueri poſſit, quietem etiam eſſe merito negat, quod Plato etiam facere uidetur in prima Parmenidis poſitione. At Parmenides cum carmine ſcriberet, morem ſecutus eſt uulgatiorem, & quia quæ manent, nequaꝗ moueri perſpicuum eſt, idcirco cũ ens ipſum immobile uellet ſignificare, manere dixit. Melius idem ens infinitum aſſeruit, quia eius ſubſtantia immenſa eſt, & uirtus infinita, Ingenitum etiam eadem ratione dixit, in cæteris cum ſupradictis conſentit. Hoc modo ipſi quoq; inter ſeſe, cum ſententia minime diſcrepent, uſu tamen quodam uerborum contraria dicere uidentur. Afferam uerba ipſa Meliſſi, quibus unius entis infinitudinem, per ingeniti rationem demonſtrat. Cum igitur, inquit, non genitum ſit, ſemper, & erat, & eſt, et erit, nec principium habet, aut finem, ſed infinitum omnino eſt. Nam ſi genitum eſſet principium certe haberet, incepiſſet enim aliquando gigni. finem etiam haberet, deſineret etiam aliquãdo eſſe. Cum itaq; nec inceperit, nec deſierit, ſemper'q; fuerit, futurum'q; ſit, ſequit', ut neq; principiũ habeat, neq; finem, proinde'q; infinitum ſit. ſic Meliſſus, quia ens ipſum, unum principio, ac fine temporis caret, ſemper'q; eſt, infinitum eſſe aſſeuerauit, Quod à Parmenide quoq; probari uidetur, quatenus ad hanc pertinet rationem, nec infinitum ſolum, ſed ingenitum etiam, & incorruptibile dicitur, iiſdem ferè Meliſſi uerbis, niſi quod hic uerſibus ſcribit, in quibus tranſlatio ſæpe uocabulorum concedi ſolet. Ita enim inquit.

Ingenitum quando eſt, ſit & immortale neceſſe,
Vnigenum, immotum, immenſum ſine fine, perenne,
Quod nec erat, nec erit, totum nunc eſſe fatendum eſt.
Vnum, continuum, nam quem eius dixeris ortum?
Aut quo tandem? aut unde? nec ex non ente putandum eſt.
Nec dici ore poteſt, noſtra nec mente reuolui,
Quod nihil eſt. Nam quid poſt ipſum fecit oriri,
Aut prius? entis enim non ſunt primordia primi.
Nunꝗ ergo, aut ſemper, de quo nunc dicimus, ens eſt,
Ex nihilo'q; nihil fieri ſententia perſtat.
Ergo ortus nullus. nec erit poſt ſęcula finis.

Ita Parmenides ens ipſum unum, ingenitum, incorruptibile, infinitum, immobile ſtatuit, finitum autem his uerſibus exprimit.

Eſt & idem, per ſe'q; manens ens ſemper eodem.
Immotum, fixum'q; ſimul, uis magna neceſſi,
Implicat hoc circum' ſummo quoq; fine coercet.
Quod ſi fine uacet, nequaꝗ dicimus eſſe.
Siquid nanq; deeſt, opus eſt ens omne deeſſe.

Nam ſi ens ipſum eſt, nec non ens, nihil deſyderat, nullo'q; eget, nullo autem egens, perfectum eſt, perfectum quod eſt finem habet. nõ itaq; infinitum eſt. quod enim finem habet, terminum,

atq; exitum

atq; exitum habeat, neceſſe eſt. Quo ſit, ut nulla, in eorũ ſentẽtiis controuerſia ſit, ubi eadem de
re ab eis diſſeritur, Quãuis autem apertum iam eſt, per ea, quæ dicta ſunt, non de rebus ſenſibĩ
libus, & principiis, aut elementis naturæ, ſed de ente ĩtelligibilli, abſtracto ab omni materia, &
primo, uere'q; ente, quam formam primam appellare poſſumus, illos diſſeruiſſe, tamẽ, ut id etĩ
am lõge maniſeſtius eluceſat, quid Parmenides ipſe poſt ea, quæ dicta ſunt, adiunxerit, audite.
Hactenus, & ueri mentem, intemerata'q; uerba,
Nunc res mortales, carmen quoq; ſumite fallax.
Veram ſententiam, & rationem, uſum'q; ſermonis intemeratum hic dicit eum, quem de ente ĩ
telligibili, & uere ente quiſquam habeat. Senſus autem, & opiniones mortales, & ſermonem
fallacem rebus naturalibus tribuit, non quod in entis intelligibilis etiam conſyderatione falli,
decipi'q; homo nõ poſſit, ſed quia ens ipſum ſua natura ẽ, certiſſimę, firmiſſimę'q; rationis. Res
enim naturales, quoniam ſub ſenſum cadunt, & fluxæ, atq; mutabiles ſunt, opinione potius cõ
prehendi, q̃ ſcientia dicuntur. Scientia enim eſt cognitio certa, & immutabilis, quam habere in
rebus, quæ ſenſu percipiuntur non poſſumus, ſed decipi, falli, erare, ut Parmenides inquit, ne/
ceſſe eſt. quemadmodum etiam Plato, ea, quæ ſemper ſunt, nec unq̃ gignuntur mente, inquit,
percipi poſſe, ac certa ratione cognoſci. Contra uero, quæ ſemper gignũtur, nec unq̃ ſunt, hæc
opinione cum ſenſu rationis experte comprehendi. Affert deiceps Parmenides principia, ſiue
elementa rerum, primam'q; opoſitionem ipſe quoq; exponit, quam ſuo uerſu flammam, & no
ctem appellat, quaſi lumen, & tenebras. Rarum etiam, & denſum, aut leue, & graue, aut idẽ,
& diuerſum, & oĩno oppoſita dicit, quæ omnia proculdubio ad priuationem, & habitum refe/
runtur. Nec formæ, aut materiæ nomen ignorare uidetur, quanq̃ uocabuli diuerticulo utitur,
uel carminis gratia, uel ut ſuperiorum philoſophorum cõſuetudinem ſeruaret, niſi, quod reor,
illi etiam uerſu philoſophiæ præcepta tradiderint. Ita enim ſcribere uetuſtiores illi ſolebant, &
primum Pherecydem, ſoluta oratione uſum legimus. Verũ animaduertite, quæ deinceps duo/
bus ſuperioribus uerſibus addidit.

Principio duplicem ſtatuerunt dicere formam,
Altera ſed minus eſt tali cognomine digna,
Quod ſimulans uerum, fallit mortalia corda,
Has contra aduerſo poſuerunt ordine metas.
Hic flammam ætheriam ſtatuunt, raram'q;, leuemq;.
Ipſa ſui ſimilis, ſemper'q; ſibi undiq; conſtat
Illic obſcuram, aduerſantem'q; undiq; noctem,
Incomptam, humentem, gelidam, denſam'q;, grauemq;.

Hæc de principiis rerum naturalium Parmenides refert. Ens autem illud intelligibile, & uere,
ac proprie ens, quod unum non ſolum ipſe, ſed etiam uetuſtiores philoſophi, & ponunt, & no
minant, quando unum, ſolum'q; opinatur, non ſine cauſa, immobile eſſe affirmat. Ita.n. inquit.

Immotum, ualidis iniecta in finibus arcet
Vincula, principiũ'q; expers, finis'q; futuri.
Hinc etenim longe, finis'q;, ortus'q; recedunt,
Vera fides hæc eſt, nec hoc qui credit aberrat.

Et cauſam, quare immobile ſit, reddens, ea dicit, quæ ſimul, & finitũ, & ĩmobile eẽ demõſtrãt,
Immotum, inquit, fixum'q; manet, uis magna neceſſi, Implicat hoc circũ, ſummo quoq;
fine coercet, Et reliqua, quę ſequunť. Ita enim exiſtimat, cũ nõ ens oĩbus careat, ens nullo ca
reat, ſed pſectũ, abſolutũ'q; ſit. qđ aũt mouetur, ea re careat, cuius gratia mouetur, neceſſario ſe
qui, ut ens ĩmobile ſit. quod Meliſſo quoq; placere uidetur, cum eo medio, quod nihil uacuũ,
atq; inane ſit, ĩmobilitatẽ entis conať demõſtrare. Eius uerba hæc ſunt. Nec uacuũ ullũ eſt, qp/
pe uacuũ, nihil eſt. ergo qđ nihil eſt, eẽ nõ põt, nec uero moueri ens põt. Quo enim fieri poſſet
cũ nihil ſit, præter ens ipſum. Nam ſi uacuũ foret quicquam, iretur ad uacuum. Sed quoniã ni
hil eſt, quod uacuum dicitur, ideo uno ente omnia complentur, & quo ens ipſum moueri que/
at, cum plenum ſit, nihil eſt. Quinetiam cum nullo omnino motu, ens mutabile omne oſtẽde/
ret, unum, inquit, & idem ſibi ſemper ſimile eſt. Quod autem ſibi ſimile hoc modo eſt, nunquã
uel perire, uel augeri, uel dolere, uel alia huiuſmodi mutatione affici poteſt. Nam ſiquo huiuſ/
modi motu afficeretur, eſſe non poſſet. quod enim motu quouis mouetur, id de altero in alte/
rum mutari neceſſe eſt. At nihil eſt, pręter ens ipſum, ergo ens ipſum ĩmobile eſt. Sic igitur uiri
illi locuti fuere, quos Ariſtoteles falſa ſenſiſſe, nec ratione quicquam ſcripſiſſe criminatur. Sed

magis, inquit, Meliſſi ratio importuna eſt, & nullam dubitationem habet. Vos iam quid Meliſſus, & quemadmodum dixerit, intellexiſtis, facileq; iudicare poteſtis, an importune aliquid, & temere, uel ille, uel Parmenides diſputarit, & ſenſerit. Differunt illi quidē de ipſo ente ſimpliciter, & forma prima immateriali, intelligibili, æterna, quæ omnem phyſici conſyderationē excedit, ſentiuntq; ea, quæ nemo theologus negare auderet, & ea probant argumentis, debita forma diſpoſitis. Verūtamē ab Ariſtotele, quaſi nihil recte uel ſenſerint, uel ſcripſerint, reprehē duntur, & quę illi de diuinis rebus locuti ſunt, quaſi de naturalibus dicta eſſent, a phyſica ratione propulſantur. Quod utrum honeſtius diſtinguendo, quam reprehendendo fieri potuiſſet, non equidem quæro. Sed cum ita Ariſtoteles uoluerit, reprehenſio eius pro diſtinctione potius, q̄ pro nota inſcitiæ doctiſſimorum uirorum accipienda eſt. Cæterum, qa cauſam hanc apud iudices agimus, ne egiſſe protinus ſine teſtibus uideamur, citetur Theophraſtus, alter Ariſtoteles. hic Xenophanem, quem Parmenides audiuit, atq; ſecutus eſt, nequaq̄ inter phyſicos numerandum, ſed alio loco conſtituendum cenſet. Nomine, inquit, unius, & uniuerſi Deum Xenophanes appellauit, quod unum, ingenitum, immobile, æternum dixit. ad hæc aliquo quidem modo, neq; infinitum, neq; finitum, alio uero modo etiam finitum, tum etiam cōglobatum, diuerſa ſcilicet notitię ratione, mentem etiam uniuerſam hoc idē eſſe affirmauit, nec uero Theophraſtus ſolus hæc dicit, ſed Nicolaus quoq; Damaſcenus, & Alexander Aphrodiſienſis eadē de Xenophane referunt, opusq; Meliſſi de ente, & natura inſcriptū dicūt, Parmenidis de ueritate, & opinatione. quod ſi hęc illi, quis Ariſtotelem hæc eadem cognita, perſpectaq; habuiſſe non credat? ſed uoluit, ut ſupradictum eſt, auditoribus ſuis conſulere, ne forte diuinarum rerū diſciplinam, ad naturalium conſyderationem imprudenter transferrēt. Itaq; diſſimulat uerbis in phyſicis, quæ duodecimo diuinarum rerū libro de primo principio aperte fatetur, cum unū immobile æternum eſſe dicat, & uerſu Homeri, ne Parmenidis carmen uſurparet, opinionem iandudum apud omnes probatam confirmet. Ita enim Homerus inquit.

» Res mala, multiplici terras ditione teneri.
» Eſto unus princeps, populos cui pace regendos,
» Iuſtitiaq; dedit magni regnator olympi.

Epilogus libri ſecundi. Caput XII.

Habetis iam, quod & ipſe pollicitus fui, & fidem ampliſſime facit, non ita accipiendas eſſe in quoſcunq; Ariſtotelis reprehenſiones, ut uerba ipſa præſeferre uidentur, ſed multos iure optimo defendi poſſe. Quo in loco, cū Parmenidē, & Meliſſum, tum in primis Platonem conſtituendum arbitror, cuius dūtaxat gratia, ea mihi in mentem uenerunt, quæ de Parmenide, & Meliſſo ab Ariſtotele ſcripta in pręſentia commemoraui. Sed cum iam perſpicuum omnibus ſit, aduerſarium fruſtra operam, atq; oleum, ut aiūt, in reprehendenda Platonis diſciplina perdidiſſe, Platonemq; non modo doctiſſimum, & plane diuino ingenio præditum, uerum etiam catholicæ fidei ueritati, quatenus gentili homini licuit, proximum fuiſſe, Iam ſecundi libri finem faciamus.

# BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER TERTIVS.

Argumentis, quibus tanquam ex opinione Ariſtotelis uſus eſt aduerſarius, ſeparatim reſpondendum eſſe, idq́; ſcholaſtico, & dialectico more faciendum ſepoſito omni ornatu, atq; artificio orationis. Caput primum.

POST HAEC ALIO VOLVMINE COLLIGAM AD reſpondendum recte, aduerſarii argumēta omnia, quæ in Platonē affert, quaſi ex philoſophi Ariſtotelis opinione, quāquam hæc loco certe illorum habenda ſunt, quibus Ariſtoteles uir præclarus ne reſpondendum quidem & cenſet, & præcipit. Tam enim nulla in eis uis eſt, ut contemnenda potius, q̃ ad ſulutionem repetēda eſſe uideātur. ſed cum meum his in libris inſtitutum non id potiſſimum ſit, ut hominē hunc erraſſe oſtendam, quod effici ſine ulla difficultate poteſt, ſed ut grauius aliquid, & philoſophādi ſtudio dignius afferam uiris noſtra ætate ſapientiæ ſtudioſis, quo eorum ingenia quamuis acuta, acutiora fortaſſis ad iudicandum reddentur, idcirco repetam argumenta illa, ut friuolis aduerſarii rationibus aliás reſponſum, utile pro uiribus reddam, ſyllogiſmosq́; eius colligam, ex medio tumultu uerborum, quibus cum Platonem reprehendere ſtudeat, ſeipſum decipi, labi per ſummos errores declarat, quāq̃ colligi eos, atq; in aliquam redigi ſpeciem ratiocinandi, lōge difficilius, q̃ ſoluere eſt. Ita enim reprehenſor hic Platonis argumentatur, ut non quid dicat, intelligendum, ſed quid dicere uelit, uaticinandum omnino ſit. Sed ne hoc quidem laboris recuſo, modo hæc mea reſpondendi ratio, non nihil fructus hominibus ſcientiæ philoſophandi deditis afferat. Exponam igitur ſingulas eius rationes, ea figura, eo modo, quo ipſe afferri uelle uideatur, & ſingulis reſpondebo, nō aliter, q̃ ex more uulgaris diſputationis, ſcilicet omiſſo ſermone, ac omni præparādi, diſponendi, exornandiq́; artificio, ut quiſq; meæ reſponſionis rationem accipere, & q̃ aperte argumēta aduerſarii refellantur, proſpicere facilius, & iudicare diligentius poſſit. Nec longius, q̃ neceſſarium ſit, progrediar, niſi in authorum probatiſſimorum teſtimoniis, quæ eo afferri copioſius debent, quo quid unuſquiſq; uir doctrina illuſtris eadē de re ſenſerit, audiuiſſe non modo plurimum iuuat, uerum etiam delectat, Nec uero numerum, aut ordinem capitum aduerſarii prætermittāt, ut ſi ubi nā quæq; ſcripſerit, minus meminit, locū audiat, & , ut libitū eſt, ſua repetat.

Plures à Platone conſtitui Deos eo ordine, ut ſecundus à primo, tertius à ſecundo, & reliqui deinceps procedant non modo conſentaneum eſſe naturæ, ſed etiam Ariſtotelis, & aliorū nobilium philoſophorum ſententia conſtare.

Auicennam affirmare à prima intelligentia ſecundam dūtaxat prodire, illam uero producere tertiam.

Creaturam creare, duplici modo intelligi poſſe.

Omnia ſecundum Proclum à prima cauſa produci, & primam cauſam ipſum bonū eſſe, & qc quid à ſecundis producitur cauſis magis à prima produci. Caput II.

Capite ſuo primo libri ſecundi, plures dicit à Platone ſtatui deos, quorum ſecūdus à primo immediate, tertius à ſecūdo, & reliqui ad hunc modum uſq; ad ultimum proceſſiſſent, atq; ob eam rem irridendum cenſet. Sed q̃ naturæ rationi ꝯſentanea hæc Platonis opinio de diis fuerit, cum reuelationis diuinæ adhuc tempus non eſſet, intelligere licet iudicio tum Ariſtotelis, & reliquorum nobilium philoſophorum, tum ſanctorum noſtræ religionis theologorum, qui & ipſi eadem quodāmodo admittunt, quæ Plato ſenſerit. Iam Auicēna (ſi phyſice loqui aduerſarius uelit) à prima intelligentia ſecundam ſolū prodire aſſerit, ſecundam autem cum ad primam ſe cōuertens intelligit, producere tertiam, tū deinde eandem ſeipſam intelligendo, animam primi orbis creare, uidelicet ea naturæ ratione, qua authore Ariſtotele, ab uno, ſimpliciq́; principio, non niſi unum ꝓduci poteſt. Sic enim ille ſecundo de generatione, & corruptione libro edocuit, ſatisq; ſibi placere ſignificat, ut ſi intelligentiæ creatæ ſunt, ſecundā à prima, & tertiā à ſecunda creatam eſſe neceſſe ſit. Quod & Al-

bertus cognomine Magnus idem ſenſiſſe in octauo phyſicorum ſuorũ libro affirmat, quæ cum ita ab Ariſtotele incboentur, ab Auicenna, & Alberto expreſſius ad creationis rationem accómodentur, Aduerſarius, qui hanc Platonis de diis ſenténam irridendã exiſtimat, plane` ignorare uidetur, ordinem, quem in creandis rebus natura ſibi proprium ſeruat. Si theologice potius agere uelit, ſciat irriſor huius opinionis doctores ſanctos, tametſi inter omnes cõuenit, oẽm creaturam ab uno principio immediate eſſe productam, tamen nónullos admittere quodámodo, ut creandi potentia creaturæ etiam poſſit communicari, atq; altera creatura producere alteram poſſit, licet non principaliter, ſed ratione inſtrumentali in primi uirtute. Patet hoc ſententia magiſtri ſententiarũ. IIII. C. quarti libri, & diui Thomæ Agnatis, qui poſtea quãplura cõtra huncillius locum argumentatus eſt, demum hac tuetur diſtinctione, Duplici modo intelligi poſſe creaturam creare. Aut enim ita, ut nihil præſupponatur ex parte agentis, hoc eſt, ut nihil aliud ſit prius ipſa creatura, quomodo impoſſibile eſſe creaturam creare ait, aut ita, ut nihil præſupponatur ex parte facti, hoc eſt, ut nulla materia antecedat, ex qua res creanda efficiatur, quomodo poſſibile eſſe potentiã creãdi cum creatura cõmunicari. Non enim ſequitur ex hoc, ut in creatura creante potentia ſit infinita, cum ſemper ipſa creatura agat in primi uirtute, ut miniſtra. Ita quod theologi noſtri diuinitus edocti, poſſibile eſſe cõfirmant. Philoſophi, qui ratione tantum naturæ ducti rerum omnium cauſam efficientem poſſuerant, confeſſi ſunt, cuius opinionis principem fuiſſe Platonem, cõmendandum profecto eſt, non, ut aduerſarius ducit, irridẽdum, ſic Plato, & qui eum ſecuti ſunt, ſic Auicẽna, & pleriq; alii, quãuis pluribus tribuant creationem, tamen cuncta ad unum, idem´q; principium referunt, id´q; ſummũ, primum´q; omniũ initiũ & cauſam eſſe arbitrantur, omnia, inquit Proclus, ab una prima cauſa prodeunt. Rerum omnium principium, & prima cauſa ipſum bonum eſt, Omne, quod a` ſecundis producitur cauſis, magis a` primis producitur, quæ & magis cauſæ ſunt, & ſecundarum ipſarum cauſarum productrices, ſed hic aduerſarius, quæ a` grauiſſimis philoſophis, tam uehementer probantur, cum irriſione reprehendit.

Poſitionem Platonis de primo deo non uerbis tantum contineri, ut aduerſarius ait, ſed re ipſa conſtare, confirmari´q; ratione, & ſanctorum authoritate. Caput III.

a Ddit poſitionem Platonis de primo Deo in uerbis tantũmodo contineri, nec plus quicq̃ ſignificari, q̃ figmẽtũ, uerbalem´q; eam uocat. Ad quem eius locum, & ſi ſatis ſecundo pro Platone uolumine reſpondi, tum ex uerbis eiuſdem Platonis, tum etiã ex doctorum ſanctorum ſententia, tamen & Auguſtinum, & Thomam uiros ſapiẽtiſſimos, eoſdem´q; ſanctiſſimos adiiciendos putaui, ut latius teſtimonio piiſſimi ordinis, non uerbalem, ſed perquãrealem poſitionem illam Platonis eſſe conſtaret. Affert ſane` Auguſtinus libro de ciuitate Dei octauo eaſdem, quas Plato, rationes ad oſtendẽdum illud primum, quod aduerſarius nihil, præterq̃ uerbum exiſtimat. Thomas uero exponens librum diui Dionyſii de diuinis nominibus, ſcribit de Platonis opinione hæc. Conſyderandum difficultatem eſſe in libris Dionyſii propter multa, ſed maxime quia utitur modo loquendi, quo Platonici uſi ſunt, q apud iuniores conſuetus non eſt. Cum enim illi reducere uellent omnia compoſita, & materialia in ſimplicia, & immaterialia, principia, poſuerũt ſpecies ſeparatas, unde hominem ſingularem ſenſibilem non eſſe ipſum hominem, ſed participatione illius primi hominis ſeparati ſingularem hunc eſſe dicebant, quod ut in ſpeciebus ponebat, ita etiam in maxime communibus unum primum, quod eſſet ipſa eſſentia bonitatis, unitatis, & eſſe, quod deũ dicimus ponẽdum cenſebant, a` quo omnia per deriuationem bona dicerentur, unde illud primum nominabant ipſum bonũ, Quæ Platonicorum opinio non conſonat ueritati, aut fidei, quantum ad hoc, qđ de ſpeciebus naturaliter ſeparatis ſtatuit, ſed quantum ad id, quod de primo principio dicebãt ueriſſima eſt, & fidei chriſtianæ conſona. Hanc a` ſummis theologis approbatã opinionem, hic uerbalem appellat, nec ſolum remotiſſimã eſſe a` chriſtiana doctrina, cõtra doctorẽ ſanctiſſimũ Thomam dicere audet, uerum & nihil eſſe omnino arbitratur.

Cultum latriæ, quem Plato ſtatuiſſe uidetur, ſuis diis etiam ab Ariſtotele probari, quãquã neuter ſua opinione id fecerit, ſed uſu cõmuni.

Latriæ nomen in uſum ſpecialem diuini cultus fideles tranſtuliſſe, cum apud gentiles non religionem, ſed durius quoddam ſeruitutis genus ſignificaret.

**Multa uocabula alioquin cõmunia, a' noſtris ad aliquem ſpecialem uſum eſſe tranſlata.
Ideo morti addictum Socratem, quia cõmunem religionem negligere putabatur.
Ariſtotelem mortuo Socrate, in Macedoniam migraſſe, ne illis his in philoſophiam peccandi occaſionem præberet. Caput IIII.**

Icit præterea cultum, quem Deo ſoli, & principio primo attribuimus, quem latriã
d theologi noſtri uocauerũt, diis creatis, & creaturę tribui a' Platone, cum huiuſmo
di diis ſacrificia ſtatuat. Ab Ariſtotele uero nihil tale eſſe ſcriptum cõtendit, nec ui
det crimen hoc idem cõmune illis eſſe hominibus oĩbus, quos gentiles uocamus.
omnes enim illi diis ſuis ſacrificandum cenſebant, Ex quo cultu uetus ſacrarum literarum ritus
reuocans gentes hortatur, ne cui, niſi uni uero deo, ſacrificent, illi ſeruiant ſoli, illum unum ado
rent, a' quo nos poſtea Chriſti felici nomine nũcupati, latriæ nomen in uſum ſpecialem transla
tum accepimus, cum apud gentes, non religionem, ſed ſeruitutis genus quoddam obſtrictius ſi-
gnificaret, quod uel hominibus notæ ſuperioris ab inferioribus exhiberetur. quomodo & mul/
ta alia uerba tranſlata a' noſtris in alio uſu, ſiue uno, ſiue pręcipuo remanſerũt. Iam Dei nomẽ,
& angelis, & ſanctis apud illos tribuebatur. Angeli homini cuilibet nũtio, Apoſtoli claſſi, ſan/
cti uiro cuiq; uirtute, pietate'q; antecellenti, Eccleſiæ conuentui populi, Euangelii, nuntio feli/
ci, crucis uallo martyris teſti. Adde duliam, hyperduliam, quæ nos alio modo, q̃ illi accipimus.
Longum eſt omnia enumerare, quæ noſtri ad alium uſum tranſtulerunt. Quod ideo ſubiicere
nolui, ut nomen ſacrificii, & latriæ, quã Platoni aduerſarius obiicit, non idem hoc tẽpore apud
nos, atq; olim apud ueteres illos ſignificare conſtaret. Etenim illis in religione fuit ſacrificium
Diis ſuis facere omnibus, ſiue (ut Porphyrius ait) geniis reddere, nobis uero latriã, niſi deo nul
reddere fas non eſt. Itaq; quod modo dixi, Plato ex uſu ſuæ ætatis uſque a' Zamolxide, & Or/
pheo incepto, agit de ſacrificiis, & quod in religionis cærimonia temporibus illis conſuetum
erat, ſeruandum cenſet, quanquã ipſe remotius a' uulgari intelligentia ſentiens ad ſummũ, pri/
mum'q; omnium principium referebãt eum cultum, quem multis, ac uariis numinibus uulgo
diſponeret. Quod ſi ſcrutari diligentius uelimus ea, quæ ille de ſacrificiis, & huiuſmodi cultu
deorum ſcripſerit, uidebitur certe, non ex ſuo iudicio ſanguine coli præcipere deum, ſed ex uſu
uulgari, & conſuetudine longæ ætatis coactus ſic agere ne ſolitam religionem tollere uidea/
tur, quod idem quoque Ariſtotelem feciſſe apertum eſt. Nam quid ipſe Plato hac de re ſenſe
rit, explicat ſatis, cum in Epinomide dicat. Ita diis ſummum exhibemus honorem, ſi ea de illis
ſentimus, quę optima, recta'q; habeantur. Et Porphyrius in ſecũdo de abſtinẽtia animatorum.
» Colamus, inquit, deum ſilentio puro, religione, puris, ueris'q; de eo opiniõibus, aſſimulari'q; ei
» atq; coniungi conemur, uitæ'q; noſtræ ſanctimoniam pro ſacrificio offerre, id'q; deo ſacrum ac
» cõmodare. Non ergo ille ſua ſententia Diis honorem ſanguine, nidore'q; uituli deſcribit, ſed
uerbis aliis idem ſignificat, quod noſtræ ſacroſanctæ literæ cenſent, ſpiritum eſſe deum, & ſpiri
tu, ueritate'q; eum adorari oportere. Quod & Ariſtotelem probaſſe nõ equidem negem. ue/
ille quoq;, ut modo dixi, cedens uulgi opinioni, ſacrificia diis, & huiuſmodi latriam decernit.
quãquam aduerſarius nuſquam aliquid tale dixiſſe Ariſtotelem putat, ſcilicet per inſcitiã qui/
buſnam de rebus philoſophus ille ſuis in libris politicis tractet. Iubet ille profecto' his in libris,
condi templa diis, atq; heroibus cõſtitui ſacerdotes, & ſacræ pecuniæ quæſtores adhiberi ſacri/
ficia, & ritũ ſeruari paternę religionis, nec diſcedere ullo pacto ab errore ſuæ ætatis audet, quã/
do etiam animabus hominum latriã ſtatuit, iam etiam uti hoc nomine licet, quæ deo immor/
tali uni attribuenda eſt. Heroes enim, quibus ſacrificandum cenſet, homines erãt, qui excellẽti
quadam uirtute noti, e' uita abiiſſent. Sed enim ita agere libuit, ne plebiſcito iterimeret, ut So/
crates communis præceptor pauloante mortem obiit, quoniam religionem uulgarem negli/
gere putaretur. Erat quidem longe laudabilius aperte confiteri, quæ recte ſenſerint, mortem'q;
pati ob ueritatem, uerum hoc tantum noſtri potuerunt, illi Socratem Sophroniſci filium præce
ptorem ſibi habuerunt, a' quo exempla uirtutis humanæ caperent, non Chriſtum patre Deo
immortali natum, qui ſuo diuino munere profeſſores ſuæ ueritatis redderet firmiores longe, q̃
natura humana pateretur. Ergo non mirum, ſi Ariſtoteles, Socrate enecto, in Macedoniã abiit,
uocatus'q; ab Athenienſibus, nolle ſe dixit præbere illis occaſionem, ut bis in philoſophiã pec/
carent. Non mirum ſi Plato ſe in Italiam, & Siciliam contulit, euitans ſuorũ hominum in philo
ſophos iniquitatem, ægre'q; ferens uulgi opinionem. Ita illi melius de cultu diuino ſenſerunt,
q̃ ſcripſerint, atq; aliter quã probarent, uulgo aſſentiri coacti ſunt, q; ſiquis eos reprehẽdit, q; la

triam Deo tribuendam, creaturis dederint, quanq̃ ſentirent, non minus requirit, q̃ noſtri fece/
rint martyres, cum nos ne chriſtianos quidem illos, ne dum ſanctos fuiſſe fateamur.

Platonem ſub nomine Iouis unum, & primum Deum coluiſſe.
Iouem enim Optimum, Maximum, & patrem deorum omnium ueteres dixerunt.
Authoritate Pythagoræ, & Varronis, illum Iouem colere, qui unum Deum ſolum ſine ſi/
mulachro colit. **Caput. V.**

Ed aduerſarius lógius a᷎ furore ꝓgrediẽs, Platonẽ primũ, de quo docuerat, Deũ co
ſ luiſſe omnino negat. Cum enim, inquit, cultus latriæ in ſacrificio maxime conſiſtat,
Plato uero nuſquã inueniatur iuſſiſſe primo principio ſacrificandũ eſſe. niſi cæteris
diis citra primum, conſtat eum non colere primum Deum, quo etiam in loco homi
nis inconſtantia patet. Cum enim pauloante Platonem dixerit omnibus diis ſacrificandũ cen
ſuiſſe, mox primum Deum neglectum ab eodem eſſe criminatur, & ipſum dicit, non eum co/
luiſſe Deum, quem primum, quem ſummũ, quem ineffabilem prædicauerat, reſpondeo, &
ſi non ſub hoc nomine primi, aut unius, coli primum Deum a᷎ Platone ſcriptum eſt, quoniam
uulgus, cui leges ferebat non eiuſmodi nomina ſibi cognita, familiariaq́ꝫ haberet, tamen cum
in libro. VIII. de legibus dies feſtos duodecim, & cęrimonias cõſtituat diis numero duodecĩ,
quorum primus Iupiter eſt, nemini dubium eſſe debet, quin idem Iupiter in præceptis publi/
cis ſit, quod in priuatis philoſophiæ diſputationibus, unum, & primum eſſe bonũ ab eodem di
cebatur. Egit itaqꝫ nomine Iouis cognito oĩbus de primo illo, & uno. Iouem enim optimum
maximum, & patrem deorum omnium ueteres illi & appellarunt uulgo, & in primis obſeruã
dum inſtituerunt. Nec omittere nomẽ hoc debuit, q uulgo de diis colẽdis ꝑciperet. Facile enim
per noĩs primi, aut unius inſolentiã incideret ĩ ſuſpicionem uulgi, quaſi Deũ alium, ꝑter pater/
nos quendam afferret, & nouam religionem conderet, quod & ipſe Plato, & diſcipulus Ari/
ſtoteles in ſuis ciuilibus inſtitutis ſemper cauit, & ſuã opinionem, quoad tutius poſſet, operuit.
Appellat inquã Plato, in uſu ciuili, ſermoneq́ꝫ plubico, primum illud, aut unũ, & ineffabile im/
plicite ſub noĩe Iouis, quod ſi græce dicis, ut ille locutus eſt, id ſignificatur, ꝙ uitam in ſe conti/
neat, & cæteris oĩbus pręſtet. Quo noĩne nihil aptius Deo Summo & Optimo attribui poteſt.
quãdo nos quoqꝫ uitam eſſe in Deo dicimus, & quicqd creatum eſt, uitã in illo fuiſſe, & uiuere
nihil poſſe ſine Dei ſemp uiuentis uiuificatione. Nec uero cæteros Deos eiſdem noĩbus obſer/
uandos tradit, qbus cõſueuerat de eoꝶ natura diſputare, ſed, ut uulgus appellare ſolebat, ita no
minat, hoc eſt Mineruam, Mercuriũ. Saturnũ. Neptunum, Iunonem, Vulcanũ, Apollinem, &
reliquos ad hũc modũ, licet ueteres illi doctores, hæc rõne rerum uel diuinarũ, uel naturalium
interpretarent̃, atqꝫ, ut Iouis noĩe rationem unius, aut primi intelligebant, ſic Mineruã ad ſapiẽ
tiam, Mercuriũ ad rationem, Saturnũ ad æternitatẽm, Neptunũ ad formam, Iunonẽ ad mate/
riam, Venerẽ ad naturam, Apollinẽ ad ſolem, Pana ad uniuerſi mundi rõnem referebãt. Atta/
men cũ de eorum obſeruantia apud populũ ageret, non ſapientiã, aut rõnem, aut æternitatem,
aut formã, aut materiam, aut naturã, colito dicebat. Sed Mineruã, Mercurium, Saturnũ, Neptu
num, Iunonẽ, & reliqua ex uſu uulgari, nã niſi ita nuncuparet, facile nouæ religionis argueret̃,
quod Athenięſes καινὸν δαιμόνιον dicebant, & capite puniret̃. Stultus præterea eſſet, qui cũ le
ges populo ferret, & religionẽ probaret, quæ morũ bonorum cuſtos eſt, nõ his ueteret̃ noĩbꝰ,
quæ multitudini ueneranda eſſent, ſed qbus aĩos hoĩum ad cõtemnẽdã religionem ĩduceret.
Quis q̃ſo Plutonem, Proſerpinã, Cererem obſeruaret, ſi non his noĩbus ſacra eorum acciperet,
ſed terræ, frugumq́ꝫ rõne moneretur? ſcilicet mulierculæ illæ atticæ, raptũ Proſepinæ lugerẽt,
pectora tunderent, genas raderent, ſi Proſerpinã rapi a᷎ Plutone, nõ aliud eſſe audiuiſſent, niſi
granum frumenti excipi in terra, idemq́ꝫ occatum repeti ab agricola cum labore. Arcana hæc
apud ſapientes illius ętatis erant, nec uulgo apperienda, Quod ſi hæc non alio modo dicere de
buit, q̃ uulgo noĩarentur, quanq̃ ut fecit, integrius, q̃ uulgus intelligere debuit, cur non ſub Io/
uis etiam noĩe primum, aut unũ illud, & cauſam oĩum ineffabilem coli debuit admonere, quã
ipſe aliter appellaret, quã populus? Tradidit certe ille multitudini ꝓfanæ, & imperitæ primum
Deum colendũ, ut eam ipſam audire decebat, & colere. Ipſe autẽ non tẽplo, non ſigno, nõ im
molato uitulo, ſed, ut uerbis ipſius optime utar, ſentiendo ea, quæ optima, rectaq́ꝫ haberẽt̃, hoc
eſt ueritate, & ſpiritu idẽ coluit, idemq́ꝫ egit ſibi, ꝙ tricẽteſimo fere᷎ anno poſt a᷎ Marco Varro
ne ciui Romano uiro doctiſſimo ſcriptum apud diuum Auguſtinum legimus, ut cum Deum ſi

ne ſimulachro

ne ſimulachro coleret, Iouẽ coleret. Illi, inquit, Iouem colunt, qui unũ Deũ ſolum ſine ſimulachro colunt, ſed alio nomine nuncupatũ. Vnde nimirũ eſt, ꝙ Numa quoq; Pompilius, qui primus apud Romanos deorũ cultũ condidit, a' Dionyſio Halicarnaſenſi traditur templa condidiſſe, ſed nullũ in iis ſignum cenſuiſſe conſtituendũ.
» Cũ enim, inquit, Pythagoræ doctrinam
» probaret, & omni ex parte illius opinionẽ philoſophi ſequeretur, idcirco Deum ſpecie, forma'
» ue oĩno uacare arbitrabatur. Sacrificiis uero non ex materia concretis, ſed intellectu capiendis
» gaudere Deũ aſſeuerabat.
In hanc ſententiã illud quoq; a' Porphyrio profecto' ſcriptũ eſt in libro ſecundo de abſtinentia animatorũ. Sacrificemus, inquit, ergo nos etiam, ſed, ut conuenit, Deo quidem Summo, & primo, ut quidã uir doctus cenſuit, nihil uel immolando, uel ſuffiendo, uel noĩando. Nulla res enim materialis, non ilico impura fit excreto illi, immaterialiq; numini, quod in eodẽ quoq; repetit, & plane' confirmat idem author. Vbi ſacrificia facta ex ſanguine, non diis, ſed geniis reddi cenſuiſſe eos, qui poteſtates uniuerſi perceperãt. Scribit & alio loco idẽ author, Sanguinem diis non placere ullo pacto declarans, hæc dicens. Quanquã ueteres non ita agendũ cenſuerant, ſed frugibus numina coli uoluerunt, in quibus natura, omniſq; ſenſus integer delectaret, huiuſce rei argumentũ, uel ex more aræ Deliacæ adducere licet. Nullum enim animal illic immolatur, atq; ob eam rem ara pia eſt nuncupata. In templo quoq; Epidaurico ita inſcriptum eſſe refert.

» Caſtus ſit templi quiſquis pia limina adibit,
» Eſt caſtus quiſquis relligioſa ſapit.

Quæ omnia ſatis dilucide explicare uidentur, qualis nam de his Platonis opinio fuerit, ſiue de uulgari, & ciuili deorum cultu, ſiue de uera, & certa philoſophiæ, atque philoſophantium ſententia quærere uolueris. Ex quo loco intelligi poteſt, aduerſarium nulla ductum ratione, hæc in Platonẽ effudiſſe. Quã enim recte Plato de unitate diuina, & principio primo ſenſerit, ſatis uolumine ſecundo expoſuiſſe me arbitror, numerum uero deorum, & uaria numina, quæ ex more uulgari, tum ab eo, tum ab Ariſtotele ad uſum ciuilẽ afferuntur, uulgo erant neceſſario concedenda, quod ꝙ inuitus fecerit Plato, licet intelligere ex ipſa eius breuitate ſermonis, qua in libro octauo de legibus, cũ de ſacrificiis ageret, uſus eſt. Qui enim cætera omnia copioſiſſime explicauit, hunc unum locum, tam paucis uerbis perſtrinxit, ut coactus ſequi uulgi opinionem plane' uideretur. In Epinomide etiam parendum eſſe legi paternæ ad uſum ſacrificandi ait ſolum, quaſi non ipſe ſit, qui ſponte hæc ſtatuat. Ita nos, cum uera pro Platone reſpondeamus, Ariſtotelem etiam defendimus. quem aduerſarius cum Platoni præferre ſtudeat, ita detrahit illi, ut uituperare hunc plane' uideatur.

Falſum eſſe, & ſane' impium, quod aduerſarius aſſerit Platoni, qa ſecundos, & tertios coluit deos, ſerpẽtes ẽt, & alia mõſtra colere debuiſſe, cũ quæuis creatura in ĩfinitũ diſtet a' creatore.
Creaturarum ad creatorem reſpectus bifariam intelligi poſſe.
Deum non quatenus infinitæ ſimpliciter potentiæ eſt creare, ſed quatenus ſua potentia commenſuratur rei creandæ.
Non ratione ſimpliciter infiniti, ſed termini ſui creaturam unam ab altera magis, aut minus a' ſuo creatore diſtare.

Caput VI.

s Ed quid deinde? Cum Plato, inquit, ſecundos, & tertios coleret deos, cõſequenter etiam ſerpẽtes, & alia monſtra colere debebat. Cũ.n. q̃libet creatura in infinitũ diſtet a' creatore, & ideo æq̃liter. Vnũ.n. infinitum nõ eſt altero maius. Si una creatura eſſet adoranda, eadẽ rõne & alia. Quid dicã de doctrina huius hoĩs, q ſophiſmate, qđ exercitationis cauſa in ſcholis afferũt, ipſe ſibi uelut demõſtratione potiſſima pſuaſerit, nulli creaturã differre ab altera, ſed oẽs ęque ſua ex parte diſtare a' creatore in infinitũ, atq; ita ſtudioſius ad hoĩum utilitatẽ, ut ipſe dicit, diſputans, Platonẽ putat ob eã potiſſimũ rõnem ſerpentes etiã colere debuiſſe, qa quæuis creatura diſtet a' creatore in ĩfinitũ. Prorſus hæc eius opinio non ſolũ aduerſus Platonẽ, uerum ẽt contra ſacroſanctæ eccleſiæ rationẽ, & uſum tendit, quæ diuinos angelos, q̃uis creatos, ueneraĩ, atq; obſeruat, ſerpẽtes autẽ odit, atq; execraĩ, ut beſtiam uneratã, & miniſtram, ueteris in genus humanũ fraudis. Quamobrẽ eo libẽtius reſpondebo, quo Dei immortalis, non minus, ꝙ Platonis cauſam agam. Creaturarũ ad creatorẽ reſpectus bifariam intelligi põt. Aut.n. ut ad ens infinitum, aut, ut ad ens cæteris pfectius oĩbus ad ſummũ. Quod ſi, ut ad ens infinitũ refers, æque oẽs creaturę diſtant a' creatore in infinitũ. Sed,

ſi ,ut ad pſectius, quoniam qua pſectius eſt, non protẽdat infiniti rationẽ, nihil obſtat, ne creatu
ræ pro ſua uaria conditione, aliæ aliis ſimiliores Deo, ꝓpiores'q; habeant. Cõfirmari hæc ratio
poſſe uidetur, uel creatoris ad creaturã proportione, nõ enim qua ſimpliciter infinitæ potẽtiæ
Deus eſt, creat, ſic.n.infinitum crearet, non finitum, ſed qua ſua potẽtia cõmenſurat rei crean
dæ, agit producendo, ita creator eſt. Quod ſi reſpectu eius, altera creatura cũ altera conferenda
eſt, non ratione ſimpliciter infiniti referendũ, ſed ut creatorem cõmẽſurate, ſic & creaturas ua
rie determinari intelligendum eſt. Dici enim poteſt, non rõne ſimpliciter infiniti, ſed termini
ſui, creaturã alteram plus altera, aut minus diſtare a' ſuo ĩfinito creatore. Sed quoniã de re theo
logica agitur, placet in primis afferre ea, quæ a' diuo Thoma de hac re ſcripta ſunt, ut ſi prædi/
cta ratio authoritate illius affirmet, ualeat. Sin minus, omiſſis cæteris oĩbus, unus ipſe ſufficiat.
Verba eius ex quarto ſniaꝝ.q.V. hæc ſunt. In creatione non ita eſt, ut cum aliquis facit ex ſim
pliciter non ente, quia non ens, purum nõ eſt per ſe terminus creationis, ſed p accidẽs ſe habet
ad eam, dicitur enim aliquid fieri ex non ente, uelut poſt nõ ens. Vnde creator non habet quã/
titatẽ ex diſtantia non entis ad ens, ſed ab ente, qđ cauſat, & ideo nõ oportet, ut potẽtia crean
tis proportionetur diſtantiæ, quę inter ens & nõ ens eſt, ſed ſolũ ei, quod creatur, quod non eſt
infinitum, quare non reqritur potẽtia infinita ſimpliciter, ſed infinita ſecundũ quid, ſcilicet, ut
cõmenſurata alicui materiæ determinatæ, ſicut & omnia agentia naturalia, & materialia agũt.
Ignis.n.non producit effectum niſi in materia determinata, quia uirtus eius materialis eſt. Vel
dicendũ, non eſſe diſtantiam infinitã inter ens & nõ ens, ex parte ipſius entis, niſi ens ſit infini/
tum, quoniam tantũ aliquid diſtat ab altero oppoſitoꝝ, quãtum participat altero unde non di
ſtat in infinitum à non eſſe, niſi quod eſſe habet infinitũ ſcilicet deus, quo quanto reliqua entia
ſunt proximiora, tãto magis a' non eſſe diſtant, quanq̃ diſtantia illa inter ens & nõ ens, quodã
modo infinita eſt ex parte non entis ſimpliciter, eo ꝙ oẽm determinatam diſtantiã ab aliquo
ente ſignato tranſcendit. Nihil enim magis ab ente diſtare poteſt, quã non ens. fit enim, ut ali/
qua diſtantia ſit infinita ex altera parte, & finita ex altera, ut cũ finitum cum infinito cõparat.
Niſi enim talis diſtantia eſſet aliquo modo finita, nõ minus aliæ aliis creaturę diſtarent a' deo,
& niſi eſſet aliquo modo infinita, intelligi poſſet aliquid magis diſtare a' creatura quacũq; quã
deus. Creatio uero non reſpicit hanc diſtantiam ex parte nõ entis, ſed magis ex parte entis, qđ
eſt creationis terminus. Sic Diuus Thomas creatorem Deum non proportionari interuallo in
finito non entis ad ens, ſed ſolum ei, quod creatur, finitum'q; eſt, cõmẽſurari, & moderari autu
mat. itaq; non requirit potentiam infinitam ſimpliciter ad creandum, ſed menſuratam materię
determinatæ. Ad hæc, non eſſe diſtantiam infinitam niſi inter Deum & non ens, & ob eam rẽ,
nullum ens finitum diſtare ſua quidẽ ex parte in infinitũ, uel à Deo, uel a' nõ ente. Quod ſi qua
ita ſe habẽt, ut alteꝝ ſit præſtantius altero, id quod præſtat, ꝓpius ad Deũ accedere, & longius
diſcedere à nõ ente. Nec uero creatiõis rõnẽ metiri, ac ſtatui ex nõ ente, ſed ex ente, q terminus
creatiõis eſt, uidelicet ne Deus qua infinita potẽtia ſimpliciter eſt, creare intelligatur, ita fit, ut
creaturę, quæ aliquo modo æque diſtẽt in infinitũ a' creatore, nõ æque diſtẽt aliquo modo ab
eodẽ infinitũ, quod Diuus quoq; Auguſtinus affirmans, duo inqt, creaſti domine, unũ ꝓpe' ni/
hil, quod eſt materia, alterum prope' te, quod angelorum natura eſt. Plurium ſententiam alio/
rum ex phyſica ſchola afferre eodem poſſum. uerum illa reſpondendi ratio Thomæ theologi
ſancti tanti ponderis eſt, ut nihil omnino ſit, quod a' phyſicis deſyderemus. Plane'q; aduerſari/
us, qui hoc deceptus ſophiſmate, credidit, ſerpentes non minus colendos eſſe, q̃ angelos diui/
nos, nullam diſtinguendi, uel iudicandi rationem tenere coarguatur.

Non modo Platonem, ſed etiam Ariſtotelem dæmones coluiſſe, non quales nunc diabolos
dicimus, ut aduerſarius putat, ſed naturas quaſdam aereas diis ignobiliores, hominibus uero
nobiliores. Homerum, ſiue beneficio naturæ, ſiue a' Moyſe propheta edoctum lapſum luciferi,
quem Atam appellat, deſcripſiſſe. Caput VII.

Rimen etiam illud affert, ꝙ dæmones Plato coluerit, quod nos cõmune oĩum æta/
c tis illi⁹ hoĩum crimẽ eſſe fatemur, nec Ariſtotelẽ excipimus, ſi qdẽ, ut Plato, is quoq;
iudicãdus ex iis, quę ſcripſerit de dęmonibus eſt. Crediderũt.n.illi eſſe dęmones, q/
bus merito honor exhiberet, ſed nõ eos, quos aduerſarius arbitrat. hic.n.eos tantũ
dęmones nouit, quos a' criminatoris uitio diabolos nũcupamus. At illi nõ eos in religionẽ rece
perũt, ſed naturas quaſdã aerias, diis qdẽ ignobiliores, ſed hoĩe nobiliores, quaꝝ opera genus
humanum

humanũ ad Deũ reduceret,cõmuniq; illi, & ſummo principi cõciliaretur,quiq; interceſſores, atq; interpretes qdam inter Deum,& hoĩes haberent.Luciferꝫ uero illum ſua culpa eiectum in terrã e cœlo,execrandũq; eſſe,illi quoq; didicerũt ab Homero ſuo theologo,q ſiue beneficio quodã naturæ,ſiue Moyſis ꝓphetæ ſcriptis carmine ſuo expoſuerat lapſum Luciferi,quem ille Atam appellat.Errat igit uel hoc in loco aduerſarius ꝑ noĩs dæmonum æquocationem.

Nõ modo Platonẽ,ſed etiam Ariſtotelẽ,quædã ſumpſiſſe à poetis,nec id uitio dandũ eſſe.
Quæ recte,honeſteq; à poetis dicta ſunt,hæc obſeruari Platonem iubere,quæ uero turpiter ficta ſunt,ueluti peſtem uitari.
Cenſuiſſe Platonẽ poetas ciuitate pellendos eſſe,Homerum etiam aliquando reprehẽdiſſe.
Omnem fere theologiam Platonem ex ſacris literis,ut Ambroſii,Auguſtini,Cyrilli,& Euſebii ſententia eſt,ſumpſiſſe. Caput VIII.

s Ed qd de tota Platonis theologia?Tota,inqt,à poetis ſumpta eſt,nec à theologia poetica,& fabuloſa differt.Poetas nihil oĩno dixiſſe recte,qđ uel Plato,uel Ariſtoteles digne accipent,nemo dixerit mẽte ſanus.Quãobrẽ,& ſi non oĩa,quæ de diis à poetis dñr,Plato ſecutus eſt,tñ aliqd accepiſſe eũ non inficior,qđ uel ab Ariſtotele receptum,ꝓbatumq; uideo,quale illud quoq; egregiũ eſt,qđ in duodecimo metaphyſicæ lib.ab Homero poeta accipit,ad primi,uniusq; entis ꝯfirmationẽ.
Rex ſit,duxq; unus,numero haud iuuat eſſe tyrãnos.
Quæ enim de diis pie,honeſteq; dixerunt,poetæ dixerunt,hæc Plato recipi iubet,& obſeruari,qua uero minus recte illi finxerunt,hęc deteſtari,& pinde ac peſtem uitare,quimmo ipſos,q ita carmẽ exerceant,pellendos ciuitate cenſet,ac præcipit.Quod & Diuus Auguſtinus teſtificatur,cum in ſecundo libro de ciuitate dei,ſic dicat.Theologiam poeticam Plato penitus repudiauit,& poetas duxit eſſe pellendos ex urbe,quã inſtituit.Homerꝫ etiã ipſum,ut in eius politica patet,ꝓpter inhoneſta quædã de diis figmẽta,reprehẽdit.Quid igitur ſit,qđ Plato à poetis male acceperit?Eqdem hunc plura à ſacris lr̃is noſtris uideo,q̃ à ſuis poetis accepiſſe,quando in Aegyptũ profectum,adiuiſſe Hieremiã ꝓphetam,conuenit,ut idẽ Auguſtinus ex ſnĩa diui Ambroſii refert,nec incredibile ſibi uideri dicit,hebræas literas illum didiciſſe,unde qđ in Timæo de mundi creatione ſcripſit,ex libro geneſis accepiſſet.Sanctus quoq; Cyrillus,doctor ſingularis,in libris,quæ ꝯtra Iulianũ in defenſionẽ ſacri euangelii edidit,Pythagoras,inqt,& Plato,cum in terra Aegypto operã diſciplinis darent,multorꝫ aliorum uirorꝫ illuſtriũ,& in primis Moyſis doctrinam pro ſuo ſtudio nõ ignorarũt.erat.n.ꝑ id tẽpus,apud Aegyptios nomẽ Moyſis nõ in mediocri admiratione.unde rõnẽ Dei,hoc eſt primæ cauſæ,eos qdem integrius accepiſſe,ꝑindeq; ſenſiſſe,diſſeruiſſeq; melius cęteris,de rebus diuinis exiſtimo.Quod idẽ Euſebius quoq; Pamphilus uir doctus,& uaria rerꝫ hiſtoria peritiſſimus narrat in libris de euãgelica pręparatione,qui longius de Platone ꝓgrediens,oẽm fere theologiæ Platonicæ rõnem à ſacris literis noſtris acceptã eſſe ingenue fatet.Noĩbus tñ deorꝫ eiſdem,qbus poetæ,Plato etiã uti uoluit,qm̃,ut ſupra dictum latius eſt,diſcedere à publico,uulgariq; uſu eiuſmodi nominũ,ſine ſuo piculo nõ poſſet.Nec aliter ab Ariſtotele de uſu noĩum ſcriptũ intelligo,quã,ut iis,quę uulgo tradita ſint,utamur,q̃q̃ nõnulla aliter,atq; uulgus intelligere debemus.Siquid etiam uel morem ſermonis ſeruans,uel hoĩum ingeniis conſulẽs opertius dixerit,ſatis me reſpondiſſe,hac de re arbitror,ſecundo uolumine,quod nuper de eius opinionibus edidi.

Minime reprehẽdẽdum eſſe Platonẽ,ſi uel fingit aliqua ſe accepiſſe à muliere,quod in dialogis licet,uel uera refert,cũ mulieres etiã ꝯſtet multa diuinitus poſſe referre. Caput IX.

q Vod aũt aduerſariꝰ adiicit,Platonẽ anilibus fabulis credidiſſe,cũ ea de diuino amore diſſereret,quæ in libro,q ꝯuiuium,uel de amore inſcribit,explicant,hoĩs planè nõ eruditi iudiciũ eſt.Quis.n.neſciat dialogi,quo utit Plato,eam eſſe ſiue legem,ſiue naturã,ut pſonæ fingant,quę diſputent,& uariis ultro,citroq; argumentis de re ꝓpoſita diſcutiant,& quaſi excudant,qd certi,ueriq; ſtatui debeat.Quẽ diſputandi modũ.M.Tulliũ ẽt ſeruaſſe uidemus.nemo tñ ob eã rem,ſnĩam eſſe pſonarꝫ,quæ diſputare fingunt,ſed authoris,q pſonas finxerit,arbitrat,niſi quędã ioci,& ſolatii cauſa,aut improbatiõis,ꝑ ingenio pſonarꝫ ꝯſtitutarꝫ diſtribuantur,quæ.n.grauiter digna,quæ hoĩe ſapiente diſſerunt,nemo

inquam tam fatuus eſt, ut ꝑſonę fictæ, quæ illa nunꝗ̃ diſputarit potius, ꝗ̃ authori ipſi, ꝗ dialogū
conſcripſerit, cenſeat tribuēda, ꝗ̃ꝗ̃ ab alio ſe fatenti accepiſſe. At hic aduerſarius, quæ Socrates
in dialogo fingit ſe accepiſſe ex muliere Diotima, non Socrati, non Platoni, ſed Diotimæ attri
buit, atqꝫ aniles fabulas uocat, quæ Diuus Dionyſius Areopagita, uerbis eiſdē Platonis ſcribēs
de diuino amore expoſuit, ut in libro ſecūdo latius declaraui. Platonis hæc ſunt, non mulieris,
ſed libuit ita fingi, ut quæ diuinitus dicerentur, uates quædam, & uelut Sibylla referre uideret.
Non enim ſiqd a' muliere dictum eſt, cōtinuo fabula eſt, ſicut aduerſarius putat, hinc enim ſuę
reprehēſionis ſumit rationē, quaſi non multæ extiterint mulieres doctæ, non multæ ſpiritu actę
diuino futura prædixerint, & cōmodiſſime admonuerint uiros. Atq Sibyllæ de Saluatore no/
ſtro, de redemptione noſtra, & generis humani reſtauratione præcinuere, ſpiritu ſancto præpa
rante uſqꝫ a' tēporibus illis ſalutē hominum. Profecto' Plato nō modo non uituperandus, uerū
etiam laudandus eſt, ſiqdem afferri poſſe opera mulieris credidit ad reꝝ diuinaꝝ cognitionē.
In qbus cognoſcendis, Ariſtoteles ſuis principiis nihil poſſe attingere arbitratus eſt, & Alber/
tus philoſophus ſingularis aliud deſyderare initium ſe fatetur in ſuis metaphyſicis libris, cū di/
cat. Siqua eſt irradiatio ſuperiorum ad inferiora, ut Plato dixit, & theologi oēs confitentur, il/
la certe ꝑ rationem inueſtigari non poteſt, ſed ad eius cognitionē, alia principia ſtatui oportet,
ſcilicet ex fide religionis, reuelationeꝗ; ſpiritus, quæ cum peripateticoꝝ doctrina non conueni
ant. Ita Plato ſiue fingit, ſeu uere fatetur ſe illa accepiſſe a' muliere, non peccat, quando & lege
dialogi fingere licet, & mulieres diuinitus plura poſſe referre planum eſt, nec fabulas narrat.
Sed quæ uel naturæ ratione cognoſci poſſunt, uel noſtri olim theologi, & prophetæ lumine il/
luſtrati ſuperiori, cernere potuerunt, hæc & credidit, & docuit.

Falſo' argumētari aduerſarium, cœleſtia corpora ideo coli ab homine non debere, quia ſecun/
dum Ariſtotelem corpora cœleſtia ad finem ſunt, homo uero ſit finis, cum conſtet Ariſtote
lem in ſexto ethicorum cœleſtia corpora longe hominibus anteferre. Eundē in libro de mū
do ad regē Alexandrum, diſpoſitionē totius orbis ad primam cauſam referre.
Ariſtotelis ſententia id corpus, quod prope' Deum eſt, Dei uirtute maxime frui.
Rem alteram, duobus modis ad alteram ordinari.
Cœlum ſecundum Ariſtotelem eſſe animal immortale, atqꝫ diuinum.
Alterum altero nobilius eſſe, aut ſua forma, aut ſuo inuicem reſpectu.
Finē bifariam accipi, aut ꝑfectiue pro bono, & appetibili, quo ꝑficitur id, a' quo appetitur, aut
effectiue, pro effectu quo homo, aut equus, aut arbor, aut tale quid eſt, quod effectum eſt.
Finē itē in rebus naturalibus accipi, aut ꝑ ſe, rōne effecti opis, aut ad aliud, ad qđ ſcilicet refert.
Non eſſe inconueniens finem duplicem, aut multiplicē eſſe eiuſdē numero, ratione diuerſa.
Cœlum ordinatum quidem ad hominem eſſe, ſed ut ſuperius, non ut inferius.
Hominem cœlo nobiliorem eſſe, nihil aliud eſt dicere, quā id poſtquam hominem generauit,
nobilius eſſe ſeipſo non dum homine generato.
Cū duplex ſit finis, quē, & cui. hoīem qdē finē eſſe cui, nā finis quē cœleſtiū hō eſt. Caput X.

Ffert etiā aduerſarius argumentū, quo ſe demonſtrare certo putat ex principiis Ari
a ſtotelis, cœleſtia corpa coli ab hoīe non debere. Finis, inqt, nō debet colere ea, quę
ſunt ad finē, cū nullū nobili⁹ debeat colere id, qđ eſt ignobilius, ſed hō eſt finis cor/
poꝝ cœleſtiū, nō debet ergo colere corpora cœleſtia. Huius argumēti minorē ꝓba/
re conat' ex uerbis Ariſtotelis, quæ partim a' ſecūdo libro de gñatione ſumit, partim a' ſecundo
phyſicoꝝ. Vbi.n. in illis de gñatione pſs hic dixerit gñationē eſſe ꝯtinuā ꝑ motū cœli ꝯtinuū,
& cām gñationis, corruptiōisꝗ; eſſe acceſſum, receſſumꝗ; ſolis ꝑ circulū obliquū, declarans id
ꝑ cām finalē, Cū natura appetat, inqt, ſemꝑ qđ melius ſit, meliusꝗ; ſit eſſe, ꝗ̃ non eē, hoc autē
impoſſibile ſit eſſe in oībus, qm̄ longe ab ipſo principio abſunt, Idcirco Deus eo, ꝗ reliquus eſ/
ſet modo, uniuerſum ſuppleuit, cū gñationē feciſſet ꝯtinuā. Vnū itaqꝫ hinc locū ſumit, alterū ue
ro a' libro ſecūdo phyſicorū, ubi nos eſſe finē oīum dicit'. Sic.n. hic nouus ꝑipateticus rōcinat',
oīum corporū naturaliū finis nos ſumus, corpora aūt cœleſtia ſunt, quædā corpora naturalia,
ergo ea quoqꝫ ad hominē, ut finē ordinant'. Ita fidē ſuæ minoris affert ꝓpoſitionis. Argumentū
uero, & uis tota argumētationis cōſiſtit in eo, ꝙ corpora cœleſtia ordinari ad hoīem, ut ad finē
ponatur. Ad quod reſpondendum recte eſt, omiſſis ſuperuacuis, in quibus abundare ſolēt, qui
in neceſſariis deficiunt. Sed quoniam aduerſarius hoc ita eſſe ex Ariſtotelis philoſophi opinio/
ne contendit

ne contendit, breuiter uerbis ipſius Ariſtotelis prius aperiā, cōtra oīno ſenſiſſe illū, quā hic putat. Ille enim in libro ſexto ethicorum, ſic de nobilitate cœleſtium corporum ſcribit, & homini illa anteponit. Nec refert, inquit, ꝗ homo optimū cæterorꝭ aīalium eſt, etenim multa alia natura diuiniora homine ſunt, ut ea aptiſſime, ex quibus mundus conſtat. Ita hic cœlū nobilius eſſe hoīe aperte fatetur, quē aduerſarius ſuæ opinionis patronum adducit, nec minus hoc idem declarat in iis, quæ ad regem Alexandrum ſcribens de mūdo, diſpoſitionē totius orbis, & reſpectum ad primā cauſam edocet. Cenſet enim Deū ſummum, perinde ac regē ſedere in ſublimi immotū, corpora aūt cœleſtia, perinde, ut principes alteros ſuo motu agere, & gubernare oīa, ſuiq; ſummi principis poteſtatem referre, quā ſententiā ſecutus Auerroes in cōmēto quadrageſimoquarto. Diſpoſitio inquit, in iuuamento cœleſtiū corporum, & in cōſeruando entia, eſt ut diſpoſitio optimorꝭ magiſtratuum ciuitatis, quorum oēs actiones ad primi principis actionem referuntur. Plura etiā Ariſtoteles eodem in loco de excellenti cœli natura, quorum unum illud quanti ponderis ſit, intelligat aduerſarius, ſi poteſt. ſed maxime, inquit, uirtute Dei fruit̃ id, qđ prope illud eſt corpus, dein, quod ab hoc proximū, atq; deinceps ad hunc modum. Hinc nemini dubiū eſſe poteſt, quin cœlum ex ſententia Ariſtotelis rōne & aīæ, & corporis nobilius hoīe ſit, quando & propius eſt, & magis fruitur Dei uirtute. Quid uero illud, qđ in primo libro meteororum legimus? continuus uero neceſſario quodammodo ſupernis delationibus eſt, ita, ut eius uirtus oīs inde gubernetur, unde enī principium motus oībus eſt, illi cauſa prima attribuēda eſt. Num quiſquā dubitare poteſt, quin cœlū nobilius Ariſtoteles putet, cui gubernādi poteſtatem, & primam cauſam tribuit? Hæc cum ita ſint, ꝗ docte, & uere locutus ſit aduerſarius, facile intelligi poteſt. Nunc ad reſpondendum recte eius argumēto, nonnulla ſubiiciam, ut mea reſpondendi ratio diſtinctius, ac dilucidius reddi poſſit. Primū rem alteram ordinari ad alterā duobus modis, aut enim, ut inferiorē, quomodo materiam dicimus ordinari ad formā, eamq; eſſe propter formam, non formam propter materiam. Aut, ut ſuperiorē, quomodo principem conſtituere aliquem dicimus, qui ſua uice id faciat, quod ipſum facere immediate non deceat. Conſtitui enim quenq̃, ordinari eſt, & hæc ordinandi ratio, non inferiorē, ſed ſuperiorem eſſe declarat eum, qui ad aliud ordinatur. Gerit enim perſonā ſuperioris, qui ordinauerit, & alter ille tantiſper eſt, unde magiſtratus conſtitutos a ſummo pontifice, aut rege, plebs nō tanꝗ ignobiliores cōtēnit, ſed, ut ſuperiores, nobilioresq; honore proſequitur, & iuſſu eorum ſeruit obedienter. hoc notius eſt, ꝗ, ut ulla authoriate Ariſtotelis egeat. Secundū, corpora cœleſtia eē ita ingenue aīata, philoſophi ſententia, ut cœlum ipſum, de quo loquor, aīal ſit immortale, atq; diuinum, conſtat hoc libro ſecundo de cœlo. Sed nos, inquit, de his, uelut corporibus tantum, & unitatibus ordine quidem præd. tis, ſed oīno inanimatis cogitamus. At uero ita exiſtimandum eſt, ut actione, & uita participent, & demonſtratum iam eſt, inquit, quod mouet primū, & ſimplex, & ingeneratum, & incorruptibile, & oīno immutabile eſſe. Tertium, alterum altero nobilius eſſe, aut ſua forma, aut ſuo inuicem reſpectu, ſua inquā forma, ſi hominē eſſe ęquo nobiliorem dicam, cum hic rationale, ille irrationale ſit animal. Reſpectu aūt ſuo inuicem, ſi alterꝭ forte finis, alterum ſpectans ad finem ſit, quomodo materiam eſſe forma ignobiliorē fatemur? qđ plenius Ariſtoteles in ſecūdo phyſicorum declarans, aut, inquit, quod finis bonumq; cæterorum eſt. nam cuius cauſa illud optimū, finisq; eſſe uult cæterorum, quod ſiue bonū, ſiue apparens bonum dicis, nihil referat, finem etiam ipſum eſſe, quo id perficiatur, cuius ſit finis, author idem in quinto metaphyſicæ eſt. Eo, inquit, perfecta ſunt, qua habent finem, itaq; cū finis ultimum ſit, in malam etiā partem transferentes dicimus quicquā periiſſe pſecte, cum nihil interitus, maliq; deeſt, atq; in ultimo res eſt, ſed ſuo quodq; in genere, hoc eſt analogice, pſectiſſimū, & optimum eſſe ſuo fine intelligendum eſt. Nam, ſi inter ſeipſa cōparantur, finem aliū nobiliorem alio eſſe apertum eſt uel ordinis ratione. Sicut Ariſtoteles in primo ethicorum tibiā finē tibificis imperfectiorem eſſe oſtendit tibicine, ſcilicet fine, cui efficitur. Vel quia forma, quæ finis eſt, præſtat, aut quia finis melioris agentis eſt, ut idem in tertio topicorū. Cuius finis melior eſt, & ipſum melius eſſe aſſeuerat. nec uero finē, quo perfici unūquodq; dicimus, in alio eē, niſi in ipſo, cuius eſt finis. Sua enim forma perficitur unūquodq;, perfectumq; eſt, cum a fine, qui intellectu, rationemq; proueneat, motum peregerit, formā aūt ipſam principiū motus eſſe, quā uis non naturale, author Ariſtoteles in ſecundo phyſicorum eſt. Quoniā igitur quod naturaliter mouet duplex eſt, tametſi alter non naturale eſt, quippe, quod in ſeipſum non cōtineat mouendi principium. tale aūt eſt, ſiquid ipſum non motum moueat, quale eſt quod omnino immobile, primumq; oium eſt, atq; etiam quod qd eſt, & formam dicimus. finis enim hoc, & cu

lius gratia eſt. ſed qm̄ quod agit, & actu iam eſt, quod potentia fuerit, non ſolū ſuum bonum, &
ſuam ꝑſectionem appetit, ſed etiam efficere opus certū intendit. Ideo finem biſariā accipi, aut
enim ꝑſectiue pro bono, & appetibili, quo ꝑficitur id, a' quo appetit', aut effectiue pro effectu,
qua homo, aut equus, aut arbor, aut tale qd eſt, quod effectum eſt. Primū Ariſtoteles deſignat,
cum in primo ethicoꝝ dicat. Quamobrē bene aſſeruerunt, id eſſe ipſum bonū, quod oīa appe-
tant. Secūdum etiam in eodem declarat, cum tibias, deniq; inſtrumēta fines appellet. Ad hanc
ſniām & Simplicius locū ſecundi phyſicoꝝ de duplici fine exponit, uir in exponēdis libris Ari-
ſtotelis diligētiſſimus. Verbum .n. illud ϛοχάζεσθαι, quod ſpectare, & ex uſu uulgari diſputatio
nis intēdere eſt, ad effectum refert, non ad bonum, cuius proprie appetitus eſt. Licet ēt hūc phy
ſicum finē, illum metaphyſicū appellare. Finem .n. phyſicum eſſe reꝝ ſubiectam ſenſui rōnem
Ariſtoteli placet in tertio de cœlo. Finis inqt, ſciæ, ſacti'ue opus eſt, phyſicę aūt quod proprie ſe
cundum ſenſum ſubinde appareat, forma uero, quæ finis eſt, attribui metaphyſico aptiſſime po
teſt, quādo idē philoſophus non id eſſe naturale principiū motus apte ſatet'. Sed cum finis phy
ſicus actionis, & motionis ultimū ſit, ut Ariſtoteli placet. Finis, inqt, eſt tale, quale ipſum quiſq̄
eſt genuiſſe, & nullū, inqt, tam naturale eſt, q̄ tale feciſſe alteꝝ, quale ipſum quicq̄ eſt, & qppe
cum magis egiſſe, inqt, & gn̄atum eſſe finis ſit, q̄ gn̄ari, & agere, in ſexto topicoꝝ hoc, in ſecun
do de anima illa, cum ita ſit inquā, nō effectu, qua ſorte homo, aut tale aliqd eſt ꝑficit agēs, ſed
pacta actione, quæ ſorma agētis, qua agens eſt, atq; ita finis alteram intelligi differētiam, ut al-
ter actiue ſit, alter paſſiue. Egiſſe .n. finis agētis eſt, actum eſſe, & hoc, aut hoc, ex parte rei ſubie
ctæ ſtat. In qua motum eſſe paſſiue certum ē, & cū ſibi quodq; nobilitatē, ꝑſectionē'q; inde tra-
hat, unde ortum eſt, effectum eo nobiliorē eſſe, quo a' nobiliore agēte ꝓdierit, qppe cum medi-
cina ſanitas quodāmodo ſit, & ędificina ſorma ſit ædium, & homo hoīem generet. Verba hęc
Ariſtotelis ex duodecimo metaphyſicę ſunt, & ſorma, inqt, quam intelligis, talis eſt, qualis res
unaquæq; eſt, in libro de motu aīalium, & qualis quiſq; eſt talia agit, & loqtur, & uiuere itidem
ſolet, in quarto ethicoꝝ. Ad hæc finē in rebus phyſicis accipi, aut per ſe rōne effecti opis, aut ad
aliud, ita, ut quod primo modo fuerit finis, ceſſet tantiſꝑ eſſe finis, id'q; loco ultimi finis ſit, ad
quod referat', uerbi gratia, Sanitas, quæ finis medici per ſe eſt in intendēdo ſanitatē efficiēdā,
ceſſat iam eſſe finis, dum ad hoīem ꝑtinet, cui medicus ſanitatē cōpararit, & enſis q finis ſabri
ꝑ ſe eſt in intendēdo enſem efficiēdum, ceſſat iam eſſe finis, dum ad militē ꝑtinet, qui eo utat'.
Finis ergo ulterior eſt, & ꝑſectior ibi homo, hic miles, de qua duplici rōne finis, docet Ariſtote
les in primo ethicoꝝ, cum dicat. Sed cum plures fines uideant', eorum'q; aliquos eligamus pro
pter alium, uerbi gratia, diuitias, tibias, & omnino inſtrumēta ꝯſtat non eſſe eos ꝑſectos. Cuius
loci meminit idem & in ſecundo phyſicoꝝ dicens. Nam & faciunt artes materiā aliæ ſimpli-
citer, aliæ cultiorē, & utimur, utpote, cum oīa noſtri cauſa ſint, qppe cum nos etiā finis quodā-
modo ſimus. duplex .n. cuiꝰ cauſa illud eſt, ut in libris de philoſophia expoſui, & in hoc .n. loco,
idem de fine docet, ut quæ fines ſunt artium, eadē ad hoīem, q his utatur, non præterea rōnem
habeant finis, ſed ꝑtinentis ad finem, atq; homini tanq̄ fini ſubiiciant'. Quin & in ſecundo de
anima duplicem hanc rōnem repetit finis, & terminis propriis diſſeruit, quo loco animam, &
effectalem, & finalē cauſam eſſe demonſtrat. Corpora, inqt, naturalia oīa tam aīalium, q̄ plan-
taꝝ'inſtrumenta animæ ſunt, utpote quæ aīæ cauſa habeant'. Sed id, cuius cauſa biſariā eſt, aut
enim quod, aut cui. Nec uero Simplicius hāc differentiam finis, quem, & cui, alio modo decla-
rat, q̄ ego expoſui. Item non eſſe inconueniēs, finem duplicem, aut multiplicem eſſe eiuſdē nu
mero, ratione diuerſa, ut hominis medici finis, ſeruaſſe, aut recuperaſſe ſanitatem eſt, qui medi
co competat, & uirtus qui homini. Accipitur hoc a' ſecundo phyſicorū. Naturam etiam ubi fie
ri non poteſt, ut pluribus ad plura utatur, eodem uti ad plura, ut lingua ad loquēdum, & ad ſa-
porem percipiendum, dentibus ad cibum conficiendum, & ad locutionē expreſſiorem, reſpira
tione ad cordis reſrigerationem, & ad uocē. Conſtat hoc in libris de animalibus, & de anima.
Hęc ita plenius ſubiicere uolui, ut facultas eſſet ad diſſoluenda argumenta quorundā, qui exer-
cendi ingenii cauſa, plures de fine difficultates mecum his diebus mouerunt. Nam quātum ad
argumētum aduerſarii attinet, non tanta opus eſt præparatione. Sed quid ille? Homo, inquit,
nobilior cœlo eſt, cum finis ſit motus cœleſtis, & quiſq; finis nobilior ſit eo, quod ſpectet ad fi-
nem. Quidam negarunt hominem habere in motu cœleſti rationem finalem, qui ſi aliās meta
phyſice ipſi hunc locum tractarent, apte ſtatuere ita poſſent. Sed quoniam reſpōdere ad homi
nem debuerint, qui ex motu, generatione'q; arguerat, non recte negarunt, quod principium ſe
re' phyſicorum eſt, ut quod per motum intenditur, finis ſit. Fateor enim uerū, quando non eg-

dem Platonē

dem Platonem defendo, ſed ueritatem, quam ſi uſpiam apud aduerſarium uidero oppugnari,
non minus me, ſiue ipſam, quã Platonem defendam, facile itaq; ego aduerſario cõcedo, motũ
cœleſtem habere finem, generaſſe hominem, & ſua cõtinuitate ſeruaſſe ſpecies generabilium
omnium. Nec uero contendam ſophiſtarũ modo, ſi hominem dicit finem, ſed ſit homo finis,
modo ſtet in eorum, quæ ſubiecimus ratione, & quidem affirmo, & peritius fortaſſe, q̃ aduerſa
rius hominem eſſe finem, ex loco ſecundi phyſicorum illo Ariſtotelis. Conſtat igitur neceſſa-
rium id in rebus naturalibus eſſe, quod uelut materia dicitur, atq; etiam motus eius ipſius mate
riæ, & cum de ambabus cauſis diſſerere homo ſtudioſus naturę debeat, tum uel maxime de ea,
quæ cuius cauſa eſt. Hæc eſt enim cauſa materiæ, nõ materia eſt cauſa finis, & nimirum finis ip
ſe, & cuius cauſa illud a' definitione, ratione'q; petitur, ut in iis patet, quę arte conſtruunt', reb[9].
Cũ enim talis ſit domus, hæc fieri oportere, atq; præcedere neceſſe eſt, & cũ ualetudo hoc ſit,
hæc fiant, & antecedent neceſſario cõuenit. Ita ſi hõ hoc eſt, hæc. & ſi hoc hęc. Atq; etiam ex ſe
ptimo Politicorum illo, ratio noſtra, & intellectus finis naturę eſt. Sit itaq; cœlo finis in motũ
naturali, generaſſe hominem, aut ſpeciem ſeruaſſe humanam. Diuus autem Thomas, & Auer
roes, & Alexãder, qui finem cœli eſſe dixerunt aſſimulationem ſiue dei, ſiue primi motoris, me
taphyſice de fine locuti ſunt, nõ phyſice. Nec abſurdum, finem hũc duplicem eſſe, alterum, ut
cœlo, & ſimpliciter, alterum, ut generatori, & ſecundarium ex officio naturali. Intelligi etiã po
teſt, ut ordinandus ad finem ulteriorem, ſiue Deum, ſiue naturam uniuerſalẽ, atq; ita finẽ, quẽ,
pertinere ad finem cui, imperfectiorem'q; eſſe. Sed aduerſarius, cœlum, inquit, ordinatũ ad ho
minem eſt. Concedo. Sed ut ſuperius, non inferius; finem, inquit, hominẽ habet. Cõcedo. Sed
paſſiue, & denominatiue a' fine poſito in paſſione agentis, & ut finalis actionis ſubiectũ. Talis
autem finis imperfectior eſt. Contra, inquit, finis ratione finis perfectiſſimum, atq; optimũ eſt.
Concedo. Sed ſuo in genere, & ratione boni, non ratione effectus, & hominis, atq; ita bonum
illud & finis, quem cœlum in generando appetit, in ipſo cœlo poſitus eſt, eoq; nobilius cœlũ
habetur, quo hominem generauerit, nec aliud eſt dicere, ita hominem cœlo nobiliorẽ, niſi cœ
lum, poſtquam hominem generauit, ſeipſo eſſe nobilius, non dum homine generato, quod &
philoſophus diceret, & propterea colẽdum, ꝙ generarit, ſicut & Deum, quia creauerit. Ergo, i
quit, finis hic homo eſt. Concedo. Sed non ſic. i. ut forma miſta materiæ, ſed ut forma ſine ma-
teria poſita in intellectu agentis producenda in opus, quam ubi produxerit, conſecutũ eſt ſuum
finem, & proinde nobilius eſt ſuo materiali effectu, & nobilitat eum, non eo nobilitatur. Nun
quid forma, inquit, in materia hominis, bonum ſit, & appetendum? Ita eſt, ſed non tantiſper ap
petendum. Ergo, inquit, bonum illud cœli, foris in effectu, non in cœlo poſitum eſt. Non ſeq-
tur bone uir. Forma enim in materia hominis eſt, quam appetat materia hominis prius, q̃ for-
metur, & qua ipſa perficiatur, non quã ſibi appetat cœlum, cum enim actu ſit cœlum, non plus
uel appetit, uel intẽdit, q̃ generaſſe, qua generationis ratione perficitur ea forma, quæ non in
homine, ſed in ipſo, quod generauerit, eſt. Cæterum te fallit ambiguitas termini, ſiue nominis,
ꝙ enim formam domus idem eſſe, quod ædificandi habitus audieris, credis nihil referre in in-
tellectu, an foris acceperis formam. Alterum etiam locum, quem a` ſecundo phyſicorum ſumit
ſibi præſidio, non ſecus, q̃ primum exponit. Nõ enim ita omnia eſſe noſtri cauſa ibi dicitur, ut
nihil excipi poſſit. Sed Deus, & cœleſtia corpora excipi debent. Agit' enim ibi de uſu hominis,
illa autem non ſunt uſui nobis, & proinde nos finis illorum non ſumus, & utimur, inquit, utpo
te cum omnia noſtri cauſa ſint. Sumus enim & nos quodãmodo finis. Quæ itaq; ad uſum ue-
niunt hominis, horum tantummodo finis eſt homo. Sed quoniam duplex ſit finis, quẽ, & cui,
ita intelligendum, ut homo finis ſit cui, nam finis quem cœleſtiũ homo eſt, Res igitur arte con
fectæ, & animalia, quibus homo utatur, & reliqua generis eiuſdẽ referri ad nos, ut ad finẽ non
ſuperiora illa putandum eſt. Quod uel ex illo libri ſecundi de anima ſatis probari poteſt. Cor-
pora, inquit, naturalia omnia, tam animalium, q̃ plantarum inſtrumẽta animæ ſunt, utpote cũ
animæ cauſa habeantur. In primo etiam Politicorum ipſe, quibus nam deſcribi debeat rebus
uſus hominis declarat. Nemo enim expoſitor eius eſſe melior poteſt, q̃ ipſe ſui. Exiſtimandum
inquit, ut plantæ animalium cauſa ſint. ipſa autem animalia hoĩs gratia, cicures certe ad uſum,
uictum'q;, feræ autem, & ſi non omnes tamen plurimæ uictus, cõmoditatis'q; alterius cauſa ha-
beantur, quo ueſtis, & pleraq; ex his alia ſubminiſtrentur, quod ſi natura nihil uel imperfe-
ctum, uel fruſtra facit, Hæc hominis cauſa facta eſſe a` natura neceſſe eſt. Quãtum itaq; ſub hoc
termino omnia complectatur, planum hinc eſt cum hæc dicens oſtendet, ea tantũ, quæ natura
ad uſum hominis fecerit. Quanquã eum locum Simplicius familiaris noſter, ita exponit, ut ne

naturales quidē res illæ, ſed ſolum artificiales intelligantur, in qua ſentētia & Diuum Thomā fuiſſe certū eſt. Sed ego liberalius agens cū aduerſario, do non ſolū res arte confectas, ueꝝ etiā natura, dūmodo non ſe extēdat ad ſuperiora, quæ diuina animalia eſſe, & nihil cōmune habere cū miſeriis hominis Ariſtoteli placuit. Scripta autem huius philoſophi, quæ a'me ita in latinum cōuertuntur, ſi diſcrepare uidentur ab iis, quoꝝ expoſitiones, & cōmenta habent', petant' græca exemplaria, & an bene ꝯuerterim, quærant diligentius eruditi linguæ latinæ, & græcæ. Confido enim ſic ſore, ut eos, qui illa commentis prædita ſequuntur, ſi hæc noſtra ad ſcripturam Ariſtotelis iudicent, in his potius uellent fortaſſis ſtudium ſe conſumpſiſſe. Nec uero ſi aliquibus terminis nouis fere` uſi ſumus, reprehendendum eſt. licet enim docendi cauſa ita facere, quando qui aliis quibuſuis terminis utens, de re mecum contendat. demum ſeſe de termino non de re contendiſſe intelliget. Sed hactenus de fine.

Falſum eſſe quod aduerſarius aſſerit, uelle Ariſtotelem, ut primus motor nullo modo ſit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primum mobile immediate effectiue, Id'q; probari Auerrois, & aliorum expoſitorum ſententia.

Solutio ſeptem argumentorum aduerſarii. Caput XI.

I Llud etiā affert, Ariſtotelē uelle, ut primus motor, qui prima cauſa eſt, nullo pacto ſit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primū mobile īmediate effectiue. Quod & ſi nōnulli & doctiores ipſo tueri conant', tñ ita audacter ꝓnūtiare, ſumma temeritas eſt, præſertim cū expoſitores multi ꝓbatiſſimi Ariſtotelis aliter ſentiant. Iā Auerroes in duodecimo metaphyſicę cōmento quadrageſimo ſecūdo, qđ a' iuniorib⁹ dicit', inqt, primā ſubſtantiā eſſe priorē primo motore, falſum eſt. Vnaquæq;.n. ſubſtātia abſtracta, eſt principiū ſubſtantiæ ſenſibilis, ſecundū motū, & ſecūdū finē. quāobrē Ariſtoteles inqt, ſi aliquæ ſubſtātiæ eſſent non mouētes, eſſent otioſæ. Idē cōmento quadrageſimo quarto. Dicamus igit' inqt, nullā formā eſſe, quaſi finē cōmunē, & uniuerſalē, niſi eā, ex qua cæteris cōmunis actio habeat', quæ ſcilicet mouet primū cœlū motu diurno. Idem cōmento trigeſimo. Subſtantiæ, inqt, abſtractę, ſecundū idem mouent, ut finis, & ut efficiens. Quibus aperte exponit', eandē ſubſtantiā, quę finaliter mouet, efficienter etiā mouere, & omnes ſubſtantias abſtractas eſſe principiū alicui ſubſtantię ſenſibili, quod certe nō ita eſſet, niſi & prima ſubſtantia appropriaretur, & efficienter moueret. Pluribus etiā aliis locis idē ita de ſeparatis ſubſtantiis loquit', ut nullā excipere uideat', quæ non approprieť, aut non moueat eadē, & ut finis, & ut efficiēs. In hac ſentētia & Thomas Anglicus author grauis eſt, q cū ex aliis uerbis Ariſtotelis, tū ex illis octaui libri phyſicoꝝ, ꝗbus infinitam eſſe potentiā primi motoris oſtēdit' in motu ꝑpetuo diurno, arbitrat' hoc ex philoſophi illius opinione, ſubſtātiam primā appropriari mobili primo, & cum idem, ubi nam ſit ille motor, qui nec per ſe, neq; ꝑ accidens moueat', quærat, ſtatuit demū illum in deuexo eſſe primi orbis, quo facilius, & uelocius ipſe orbis moueri poſſit, in qua ſentētia & Alexander græcus commentator eſt, atq; Simplicius octauū phyſicoꝝ exponens. Plutarchus quoq; in libris de opinionibus philoſophoꝝ, Ariſtoteles, inquit, deū formam eſſe intelligibilem dicit, & eundē inſidere ſphæræ uniuerſi aſſeuerat, unde fit, ut effectiue īmediate moueat, & approprieť, quando & locus ille circūferentia primi mobilis deſignatur, nec dici ab aduerſario poteſt hæc de motore interpoſito illo intelligi. Ariſtoteles.n. de motore, qui nec ꝑ ſe, neq; per accidēs moueatur, diſſerit, quam quidē immobilitatis rationē non niſi primo motori competere aduerſarius ipſe arbitratur. probat hoc idem ille doctor, ex numero ſubſtantiarum ſeparatarum, īueſtigatione, qua uſus Ariſtoteles in duodecimo metaphyſicæ eſt. Quod enim totidem eſſe intelligentias dixerit, quot delationes ſint cœleſtium corpoꝝ, & ordinem illarum eſſe ad motus aſtrorum rationē, Concludit hic ſingulas ſubſtantias ſeparatas ſingulis appropriari mobilibus, quod non ita conſequeretur, ſi prima, ut aduerſarius uult, non appropriaret', nec totidem eſſent numero, quod Ariſtoteli placet. una enim illa non appropriata numerum addita augeret. Accedit ad hæc teſtimoniū diui Thomæ Authoris grauiſſimi, qui exponens hunc Ariſtotelis locū, & reprehendēs Auicēnæ opinionē, ꝙ primū mobile nō moueri immediate a' primo, ſed ab intelligentia cauſata a' primo ſtatuerit, concludit his uerbis. Satis ꝯuenire uidet', ut primus motus reꝝ corporaliū, ex quo cæteri oēs depēdent, habeat ſibi pro cauſa primā īmaterialiū ſubſtantiaꝝ, ut quædā connexio, & ordo ſenſibiliū, & intelligibiliū ſeruetur, ita huius quoq; doctoris ſentētia declaratur, primā ſubſtantiā, motorē eſſe appropriatū mobili primo, &

ratio cur

ratio cur ita, redditur illa, ut cõnexio, & ordo ſenſibilium, & intelligibilium ſeruetur. Sed tamẽ
aduerſarius nimirũ quantum audacter contra tot, tam'q; clarorum uirorum iudicium, dixit ita
eſſe ex Ariſtotelis ſentẽtia, ut primum mobile non ĩmediate moueatur a' primo, et Platonicos,
qui ita Ariſtotelis uerba interpretantur, reprehendit. Cæterum argumẽta, quibus hoc probare
conatur, uideamus. Motor, inquit, appropriatus, beatur ex generatione cõtinua inferiorum,
quia finis beat ea, quæ ſunt ad finem, deus autẽ non beatur ex aliquo extrinſeco. Item quia mo
tor appropriatus mouetur per accidẽs ad motũ mobilis, quãuis non per ſe. Aut enim ſicut aĩa,
aut ſicut gubernator mouetur. Deus aũt nec per ſe, nec per accidens mouetur. Item oĩs motor
appropriatus cõponitur ex actu, & potentia, & ſubiicitur motui, & tota uita ſua non eſt ſimul,
quæ non cõueniunt Deo. Item Ariſtoteles in primo de cœlo, ea, quæ ſunt extra cœlum non eſ
ſe in loco, nec in tempore dicit, nec ſeneſcere, nec ullo modo mutari, ſed uitam habere optimã,
& eſſe æterna, atq; diuina. omne etiã diuinum eſſe ĩmortale, & primum, & ſummũ. At primũ,
& ſummũ non niſi deus ſolus eſt. Ergo deus eſt extra cœlum, uita æterna immobilis, & nullo
in loco, ſed motor omnis appropriatus eſt in loco mobilis, quod mouet, & mouetur per acci/
dens, nec uere æternus, & immortalis eſt, ergo deus non eſt motor appropriatus. Item idẽ phi
loſophus dicit, ex eo depẽdere cœlum, & totam naturam. Ergo motor appropriatus primi mo
bilis depẽdet ex primo motore ſimpliciter. Aliter enim non depẽderet cœlum, & tota natura,
ſed pars tñ. Item nullum primum ſimpliciter, eſt primũ tale in aliquo genere, qa illimitatũ ſic
eſſet limitatũ, ſed deus eſt primum ſimpliciter, ergo nõ eſt primus motor appropriatus, quia eſ
ſe appropriatum aliquam affert additionem, & reſtringit. Itẽ ſi primus motor moueret, ut mo
tor appropriatus, nõ differret a' cæteris motoribus natura, & dignitate, nam ſi differret, hoc eſ
ſet ratione mobilis, ſed mobile primum non differt ſua natura a' cæteris, omnia enim cœleſtia
corpora, quintũ corpus eſſe ab Ariſtotele ponitur. Ergo nulla ratione differret a' cæteris. Hæc
colligi ita poſſunt, quę ipſe paſſim, confuſe'q; in ſecundo ſuo capite refert, hallucinans argumẽ
ta aliorum ſine iudicio, & dans ſine mente ſonum. Solutio primi, ꝙ non omnis motor appro
priatus beatur ex generatione iferiorum. Siquidem beari, perfici eſt. perfectio enim motoris ex
fine, non niſi his motoribus cõtingit, qui naturaliter moueant, quod ſi deus, & quæcũq; ſubſtã
tia ſeparata non naturaliter mouet, ſed ratione boni, & appetibilis, quẽadmodum ſuperiori ſo/
lutione declaratũ eſt, ꝑficit ſane', nõ perficit', dũ mouet. Cõtra, inquit, finis eſt, quo unũquodq;
perficit', cõcedo. & ideo modo dixi, deũ eſſe eũ finẽ, quo mobile primũ perficiat', & beetur, ſed
nego quodcũq; mouens habere finẽ ſibi naturalẽ, ad quem moueat, hoc eſt, ut motum ipſum
moueat alterum. Hæc enim ratio cauſæ, unde motus phyſica eſt. In ſubſtãtiis uero illis intelli/
gibilibus, ſi admittẽda eoꝝ ſententia eſt, qui effectiue eas mouere dixerent. Aut ita hic effectus
intelligendus eſt, ut cõſequens ſit appetitũ, & finis non intentus, ſed acceſſorius, quo perficia/
tur non motor, ſed mobile, & alteram afferat naturam, & cõſtat ratio huius finis decimo libro
ethicoꝝ. Aut ita, ut uelut obiectũ moueat intelligentiã ad ſe appetẽdam, qui & ipſe motus non
mouẽs, ſed mobile perficit. Ad ſecundum negatur motorẽ appropriatũ moueri per accidẽs.
Demonſtratũ eſt enim ab Ariſtotele, in octauo phyſicoꝝ, non moueri, nec per ſe, nec per acci/
dens, quod mouet motu ſempiterno, nec poſſe continuum, & perpetuum eſſe hunc motum, ſi
eius motor ita moueretur. Alexander etiã, & Simplicius ita uolunt, ut ne per accidens quidem
moueatur, quãquam Alexãder, hoc ideo eſſe dicit, quia motor ipſe non in parte, ſed in tota or/
bis circũferẽtia eſt. Simplicius autẽ, quia abſtractus, eximius, & ſupremus. Ad rationem uero,
quam affert, ꝙ aut ſicut anima, aut ſicut gubernator, dicimus uerũ hoc eſſe in motu naturali ꝑ
principium unde motus, ſed deus non ita mouet, ſed ut amatum, deſyderatum, quod in duode
cimo metaphyſicæ conſtat. Cæterum, ſi rem, de qua agit, intelligeret aduerſarius, probabilius
utiq; argueret inde, quod motores orbium ſecũdorum moueantur per accidens. Verum & ſi il
li quidem mouentur per accidens, tamen ita per accidens moueri intelligendum, ut per aliud
moueantur, non per ſe. mouẽtur enim illi motores, inquãtũ ſphæræ, quas mouent, raptæ aliũ/
de moueantur, quod moueri per accidens, per aliud eſt, nõ per ſe accidẽs, quod ei cõuenit, qđ
ad motum ſui mobilis proprium moueatur. Deus uero per aliud moueri nõ poteſt, quia ſphæ/
ra eius non mouetur motu alterius ſphæræ ſuperioris. Ad tertium, negat' omnem motorem
cõponi ex actu, & potentia, hoc eſt paſſiua, ut ipſe accipit. Id enim in motu mere naturali ſolũ
eſt, negant' etiã reliqua, quę ſine ulla ratione, ſine ullo teſtimonio adiicit, quaſi ſatis ſit aſſeruiſ
ſe tñ præſertim per abſurda quædam ad integram diſputandi rationem. Ad quartum, quæ
ab Ariſtotele in libro de cœlo de ſupercœleſtibus ſubſtãtiis dicunt', quoniã pluratiuo numero

explicantur, non ſolú ad primam ſubſtātiam ſeparata referri debent, ſed etiá ad ſecundas, quas & antiquorum opinio, quæ in eodem loco memoratur, ſupercœleſtes tulerit, & æuo prędıtas, ímortalitate'q; ſumma prædicarit. Itaq; diuus Thomas eúdem locum exponens, hoc intelligendum eſt, inquir, de deo, & de ſubſtátiis oībus ſeparatis, quæ non in tépore ſunt, neq; in loco, qa abſtractæ a`materia ſunt, & ideo ibi, non ut in loco, ſed ut non cótenta incótinétia corporaliú rerum ſunt, quia totam rerú corporaliú naturá excedunt, & ideo non mutátur, & uitá optimá habent, & ſufficientem. Idem mox adiicit antiquos authores ſub his uerbis diuinú, immutabile, primum, ſummum, intellexiſſe omnem ſubſtátiá ſeparatá, diuiná'q; appellaſſe, quia non ſubiectá motui eſt, primam, quia non ſubiecta tempori eſt, ſummam, quia non cótenta in loco eſt, ita diuus Thomas, locú eú exponit, in quo aduerſarius Ariſtotelem, ideo plurari numero uſum dicit, ut uel myſterium trinitatis induceret, uel quia plura pro ſingulari uti liceret. Sed quis tam eius ineptum ſenſum non ſpernat, quádo uel Ariſtotelem docere trinitatis myſteriú arbitratur, uel quod in græco ſermone plurali numero exponi non poreſt, id pluraliter dictum arbitratur, præſertim ab Ariſtotele, qui quoties de primo, & ſummo principio loquitur, cauet magnopere nequid pluralitatis ſuſpicetur. Cú igitur nó ſolum primus, ſed etiá ſecúdi motores, extra cœlú eſſe dicantur, non ob id primus motor appropriatus non ſit. nec uero ſi tam primus, q̄ ſecundi in circſiferentiæ ſuorú mobilium ſint, ideo accidit, ut in loco limitentur, quod ipſe inepte imaginatur, neq; per motum ipſum aliquid ex ſua immortalitate poſſunt amittere. Ad quintum, non cum cœlum nominatur, ſimul & aggregatum ex mobili, & motore intelligitur. Itaq; ſenſus huius ſcripturæ integer ille eſt, ut cœlum non ſuo cum motore ex Deo depédeat, ſed ipſum corpus cœleſte ſine altero motore ex primo immediate. quod autem ſibi magnifacit , illud & tota natura quid iuuet, non uideo, nam ut eius fraudem omittam, cum ipſe addiderit tota, ubi Ariſtoteles non tota, ſed natura tm̄ dixerat, quid iuuet, quæſo etiam tota natura dependens, ut ipſe accreſcens dicit. Non enim ſi tota natura, cótinuo & intelligentia dependet, quæ res naturalis non eſt. iam Ariſtoteles, cum naturam dependere ex primo illo principio dicat, ita intelligit, authore Alberto, ut principium motus corporum naturalium generabiliú, nó cœleſtiú inde depēdeat, quoniam motus ille ab anima, non a' natura eſt, authore auté diuo Thoma mot⁹ cœleſtis dicitur naturalis, ratione paſſiui principii, Itaq; dici poteſt primum cœlú circúſcripto motore ratione ſui principii paſſiui, & naturam, hoc eſt principiú motus primi paſſiuú, depédere.

Ad ſextum, Quidam uolút, ut ſiquid principiú eſt omniú entium, ſicut deus eſt, idem poſſit, & ſimpliciter dici primú tale in aliquo genere, ſed inferri ab aduerſario poteſt, nihil poſſe dici principium omniú entiú, aut generum, quod primum ſimpliciter ſit. Quare aliter reſpódendú, negando quod primum ſimpliciter ſit, idem non poſſe primum dici in aliquo genere. Iá enim theologiæ prima ſciétia ſimpliciter eſt & prima in ordine, cum a`ciuili authore ordinant̃ ſcientiæ ad uſum ciuilem. Ad rationem uero dicendum, non eſſe incóueniens, ut, qđ illimitatú ſimpliciter ſit, aliquo modo limitetur, hoc eſt in quátum cóſyderatur cum aliis, ut primum ad ſecúdum. Item cum eadem res, aliter a`phyſico, q̄ a`metaphyſico cóſyderetur, nullum incóueniés ſit, ut Deus, qui primum ſimpliciter ſit, per conſyderationem metaphyſici, motor ſit primus p phyſicá cóſyderādi rationé, in quantum phyſicus procedens deueniat ad ultimum, quod moueat, non motum ipſum, & ſi plura huiuſmodi ſint, quod prius, & principalius ſit, conſyderet.

Ad ultimum, irridédus iam hic Platonis irriſor eſt. in quo enim Ariſtoteles reprehenditur a` Platonicis, quod parum digne de deo egerit, cum nihil grauioris ſungendi officii illi tribueret, q̄ ut cum cæteris intelligentiis partes ſuas moueret, hoc ipſe inconueniens, pro ſui argumenti ratione accipit, & ſi primus motor moueret, appropriatus, íquit, non differret natura, aut dignitate a`cæteris ſit, ita Pletho uir Platonicus dixerit, qui hoc argumento uſus in Ariſtotelé eſt, nec uidet ſe cótra Ariſtotelem, quem defendit, arguere, cum ita ratiocinet̃, quod itaq; ad eum pertinet, reſpóſum ſit illud, ita ſit. Sequitur enim inconueniens iſtud, non culpa Platonis, ſed eius, qui motoré primum appropriatú ſtatuerit. Verum quia me non affectus, ſed ratio uera ad hác cótrouerſiam mouerit, non minus Ariſtotelem, q̄ Platoné defendendum a`me cenſeo, atq; ita apud cæteros dico non bene afferri, motores non differre inter ſeſe, quoniam mobilia ipſa in natura corporis quinti conueniant. non enim ſi conueniunt in natura quinti, cæteris quoq; oíbus rebus cóueniant. iam homo, & equus cóueniunt in natura animalis, & tamen differút ſua ꝓpria ſpecie, q; ſi cœleſtia corpora differunt inter ſe ſpecie, ut pleriq; authores illuſtres ſentiút; motor primus, q̄q̄ appropriatus, pręſtátior cęteris eſſe poteſt, differentia ipſa ſui mobilis ſpecie deſcripta longe nobiliori, ſed ſi ſpecie non differút, ut aliqui nó contēnendi authores uoluerút,

ne ita quidem

ne ita quidē ſequeť quid incōueniens, authore Auerroe, & Meſſalaco, & Alexandro, q ea con
uenire in ſpecie differre participatione ſpeciei eiuſdem inæquali ſecūdū prius, & poſterius, atq;
ita alia aliis eſſe poſſe nobiliora exiſtimarūt. Neq; id eſſe impoſſibile in iis, quæ materia carent
paſſiua, imo uero aptius, q̄ ut cōueniant in genere, & ſpecie differāt, quādo forma, quæ cōueni
entior cœleſtibus eſt, ſpeciem comitať, q̄ materia, qua generis nomine indicetur. Quāquā Al-
bertus, & diuus Thomas, & Simplicius eam ſententiam oppugnāt, uolūt'q; omnino, ut ſpecie
cœleſtia corpora inter ſe differant, ſed huius quæſtionis diſcuſſio non conuenit huic loco, ſatis
itaq; ſit tueri Ariſtotelem in reſpondendo, ſi differentiam eſſe cœleſtium corporum dicimus, li
cet, uel in genere, uel in ſpecie conueniant, quod facere aduerſarius neſciēs, cedit rationi Plato
nicorum, ut Deus nobilior cæteris motoribus eſſe nō poſſit, ſi motor appropriatus ſtatuať. Ita
aduerſarii tela fruſtra in Platonis ſcholam coniecta ſunt, quæ deum eſſe motorem primi mobi-
lis appropriatum, refert ad Ariſtotelem authorem.

Confutatio, & ſolutio alterius argumenti, quo aduerſarius arguit primū mouētē, eſſe uitam
optimam, & uitam eius eſſe totam ſimul, cæterarum uero intelligentiarum minime totā ſimul
eſſe, ſecūdum Ariſtotelē, quod ſalſiſſimum eſt, & ideo ipſas intelligentias nō eſſe æternas.
Intelligentias oēs ſecūdū Ariſtotelis ſnīam æternas eſſe, nec ſucceſſionē ullā pati. Caput. XII.

Enio ad aliam eius argumētationē, quæ talis eſt. Primū mouens, eſt uita optima,
u inquit, & uita eius eſt tota ſimul. Vita aūt cæterarū intelligētiarum ſecūdū Ariſto
telem non eſt tota ſimul, ſed in quadam ſucceſſione cōſiſtit, in quātum appropriā
tur mobili, & ideo æternitas eorum non eſt tota ſimul, nec cōtinet totū tēpus, & earum
duratio æterna eſt magis extenſiue. Hæc uidetur quidē ex noſtra theologia hallucinari, ſed im
peritia uitam intelligētiarum nō eſſe totā ſimul pronūtiat, & ignarus, qd' Ariſtoteles hac de re
ſcripſerit, attribuit illi inepte, & ſalſo, quod ipſe peruerſe a noſtris theologis intellexerit. No-
ſtri enim ſic cenſent, ut eſſe Dei ſolū æternitate mēſureť, neq; in eo ſit aliquid ſucceſſionis, uel
ſecūdum eſſe, uel ſecūdum opationē, ſed ſimultas ſit omniſaria, angelos uero, quātum ad eſſe
nō æternitate mēſurari uolūt, ſed æuo. differre aūt æuum ab æternitate, quod eſſe æternū nul-
lam recipit ſucceſſionē, quod eſſe æui utiq; patitur, propter uarias angelorum electiones, a tē-
pore uero differre, quod eſſe temporale prius, & poſterius habet, eſt'q; mutabile, cū in æuo nō
ſit prius, & poſterius, in quo inouatio, & ſucteratio eſt, quæ in angelis eē nō poſſunt. At hic no
uus theologus uitā intelligētiarum cæterarum non ſimul totam eſſe ait, id'q; Ariſtoteli fidenter
aſcribit, quod q̄ Ariſtotelis placitū ſit, uideamus. Appellat ille intelligētias oēs ſempiternas, ut
cōſtat in duodecimo metaphyſicæ, ubi ultra ſubſtātiam ſenſibilem, ꝑpetuā eſſe, ac ſempiternā
ſubſtantiā ꝓbat, & ubi numerū ſubſtātiarum ſeparatarum inueſtigat, oēs eiuſmodi ſubſtātias ſempi-
ternas uocat, q; ſi oēs iudicio illius ſunt ſempiternæ, uitam earū totam ſimul eſſe neceſſe eſt. pri
mo etiam libro de cœlo, quæ ſunt extra cœlum, & ęterna, & uitam habere nō tēporalem, & ex
tēſam demōſtrat, quē locum diuus Thomas exponēs de oībus ſubſtātiis ſeparatis, intelligēda
eſſe uerba hæc Ariſtotelis ait. Nulla igitur intelligentia eſt, cuius uita ſucceſſionem ullam patia
tur, ſi ex opinione Ariſtotelis, iudicio probatiſſimorum expoſitorum loqui uelimus, ſed quæuis ſe-
parata ſubſtātia prima, ſumma, & diuina ab eo ipſo philoſopho appellať, prima, quia nō ſubii
citur tēpori, neq; a tēpore mēſuratur, ſumma, quia non loco continetur. diuina, quia non ſubii-
citur motui, ratione etiam rei facile coargui poteſt. Nam ſiqua ſucceſſio eſt in ſecūdis intelligē-
tiis, hæc aut in earū eſſe, aut in operatione ſit, neceſſe eſt. At non in eſſe eſt, quia eſſe illarum (ut
Peripateticis placet) abſtractum oīno a motu eſt, cuius ratiōe motus ſucceſſio eſt. Nec uero in
operatione eſſe poteſt, quādo intelligere, & uelle in ſubſtātiis ſeparatis non differunt ab earum
eſſentia, ut tertio de aīa ꝯſtat, & cōmento Auerrois, qui in intellectu agente nō eſſe potentiā ad
aliquid, ſicut in intellectu recipiēti aſſeuerat. Cōmento etiam duodecimo libri metaphyſicę tri
geſimo primo, oportet, inquit, has ſubſtātias exiſtere. cum enim moueāt, ſine ulla potētia, ſine
ulla materia eſſe neceſſe eſt, æternas enim eſſe neceſſe eſt. necnon cōmento trigeſimo nono, in
tellectum, & quod intelligitur idem eſſe ita affirmat. Omne, inquit, cōpoſitū eſt nouū, niſi qd'
per ſe cōponi dicatur, ſed ſiquid per ſe cōponať, id de potentia in actū per ſe exeat, & mouea-
tur per ſe ſine motore neceſſe eſt, quo in loco, addit in formis materia carētibus, prędicatum, et
ſubiectū, hoc eſt quicquid prædicatur, & ſubiicitur, unū eſſe in re, q̄q̄ duo in cōſyderando, re-
duci náq; ad unā intētionē, ſiue rōnem eſſentialem, nec differre niſi in intelligendo ſolum, Ita

actio intelligentiæ non differt ab eius eſſe, & cum nulla in his cõpoſitio, nulla creatio noua ſit, nec ſucceſſionem eſſe poſſibile eſt, uel in ipſo eſſe, uel in operatiõe. Sed aduerſarius, qui noſtrę theologiæ rationẽ ad Ariſtotelẽ refert, cum à noſtris audient Deũ noſſe ſpiritualẽ creaturam per tempus, hoc eſt per ſucceſſionẽ tẽporis diſcreti ꝓpter uarias angelorum electiones, & uarios actus intelligẽdi, Ariſtotelẽ hoc ſenſiſſe ait, quod remotiſſimũ ab eius philoſophi ſenſu eſt, cum unitum eſſe, & unitã actionẽ, apertiſſime ipſe ſtatuat, cum & eſſe cœleſtiũ corpoꝝ nullo tẽpore mẽſuratur, quoniam nullam in ſe habet ſucceſſionẽ ineſſe, nec ſunt in potentia ad eſſe, ſed æuo ipſa mẽſurantur ſentẽtia Ariſtotelis, licet motus eorũ tẽpore mẽſuret᷑, nec dici põt, ſucceſſionẽ hanc eſſe inquantum mouẽt cœleſtia corpora, aut enim ratione moti, aut ratione mouẽtis hoc ſit, qđ ſi ratione moti, pari ratione deus quoq; habebit ſucceſſionẽ, à quo primũ cœlũ mouet᷑. Sed ſi ratione mouẽtis, cũ mouere nõ aliud ſit, niſi uelle ipſius intelligẽtiæ, ut in uolũtatis actu nulla ſucceſſio eſt, authore Ariſtotele, ſic ne in mouendo quidem eſſe poteſt.

Falſum eſſe, quod Ariſtoteles, ſicut aduerſarius refert, dixerit omnia ex nihilo à deo ꝓducta. Atqui Platonem uere ſenſiſſe, primum principiũ nõ per ſeipſum, ſed per alterũ creaſſe mũdũ, quod religioni noſtræ cõſentaneũ eſt, quæ uult oĩa per filiũ à patre creata eſſe. Caput. XIII.

Einde opinio Ariſtotelis, inquit, de rerũ productione, eſt magis cõſona fidei, q̃ opi-
d nio Platonis, quia Ariſtoteles poſuit deũ oĩa produxiſſe ex nihilo, & à Deo oĩa dependere immediate, ſicut à cauſa efficiente, quæ quidẽ dogmata cũ dogmate chriſtiano multũ conueniunt, ſolũ differũt in mundi æternitate, quã fides non aſſerit. Plato aũt credidit, ꝙ primus deus nõ ꝓduxerit uniuerſum immediate, ſed per alterũ Deũ à primo productũ, & q̃uis regẽ eũ appellat, tamen nõ ſibi rerũ cauſalitatẽ actiuã immediate tribuit. Hæc nullo pacto ad Ariſtotelẽ poſſe referri, declaratũ ſatis à nobis ſecũdo uolumine eſt. Platonẽ aũt ita ſenſiſſe, ut principiũ primũ non per ſeipſum, ſed per alteꝝ crearet mundũ, uere ab aduerſario dicit᷑. Sed hoc cõſentaneũ magis noſtræ fidei eſt, q̃ illa Ariſtotelis opinio, ut deus non produxerit mũdum. Nã ne fides q̃dem aliter ponit, q̃ ut per filiũ cũcta creata à patre ſint, oĩa ꝑ ipſum facta ſunt, inquit. Ipſum aũt eſt uerbũ, quod in principio erat, & deus erat. quod ſi myſteriũ trinitatis ſuſpectũ ab aliquo illoꝝ gentiliũ dici fas ſit, Platoni hoc uni dandum eſt, qui à primo principio genitã aſſerit perſonã diuinã, quæ in uirtute patris cuncta crearet. Audi Porphyrium in quarto libro hiſtoriæ philoſophicæ, Platonẽ ita de bono ſcripſiſſe referentẽ. À bono
» mens prodiit, in intelligibilis quodammodo humano ingenio, atq; per ſe ſubſiſtens, in qua ea,
» quæ uere entia ſunt, cõtinentur, omniſq; entium ſubſtantia ſita eſt, quod & primitus pulchrũ
» eſt, & de ſe ipſum formam pulchritudinis poſſidet. Prodiit uero æterne à cauſa Deo ipſo ema-
» nãs, q̃q̃ ſui ortus principium non ad aliud refert, quoad non per motũ ꝓducta eſt, ſed ipſa ſpon
» te ſua ex Deo prodiit, ſuiq; ipſa author eſt, nec uero à tẽporali ullo initio proceſſit, tẽpus enim
» nõ dũ erat, nec facto iam tpe, ſubiicit᷑ ipſa temporis rationi. ſemper enim intẽporalis, ſolaq; eſt,
» atq; ut primus deus, quãuis cũcta efficiat, tamẽ unus, ſolusq; ſemper eſt, propterea quia nõ cũ
» iis numeret᷑, & ordinet᷑, ſic mens ſola, ſempiternaq; eſt, & tẽpore ipſa uacãs, tempus ipſa rebꝰ
» temporalibus eſt, manẽs in eadẽ ſuæ ſempiternæ ſubſiſtẽtiæ ratione. Hæc Porphyrius, ex Platonis ſententia. Verum aduerſarius pro ſua conſuetudine, ne illud quidem intelligere unquam uoluit, quod apertiſſime ab Ariſtotele ſcriptum eſt, Platonẽ ſolũ arbitratũ, creatũ, generatũq; eſſe cœlum. Atq; ita, qđ nullo pacto eſt Ariſtotelis placitũ, quod ipſe dogma appellat, Ariſtoteli tribuit, & cum Platonẽ calũnietur, Ariſtotelem ita præfert, ut non ſatis callere ariſtotelicã diſciplinam uideatur.

Qui interpretati ſunt apud Ariſtotelem, deum non uitam, ſed animal eſſe, haud male interpretatos eſſe, ut aduerſarius putat, ſed bene, excuſandumq; potius eſſe in ea parte Ariſtotelem, ut Thomas exiſtimat, q̃ damnandum, ut cenſet Albertus. Caput XIIII.

D hæc, interpretes, inquit, male interꝑtati ſunt: Ariſtotelẽ, ubi dicit, ꝙ deus eſt aĩal
a æternũ, & optimũ. Debuerunt enim interpretari uitam, aut uiuens, nõ animal, q̃a animal in gręco non dicitur ab anima, ſicut in latino, ſed à uita. Alter hic error aduerſarii eſt, ut græca noĩa ex etymologia, id eſt ratione noĩs, non ex uſu analogico interꝑtemur, uerbi gratia cũ græce ἄνθρωπον dicimus, ne hominẽ interpretemur, ſed reminiſcẽ-

tem, & cum

tem, & cum θεὸν, non deum, ſed currentem, & cū ζωλω̃, non uitā, ſed feruorē. Sic enim cenſet, ut quāuis Ariſtoteles ζῶον, hoc eſt animal dixerit, tu non animal interpreteris, ſed uitam, a' qua ζῶον dictum eſt, quaſi cū aīal dicit̃, nullo pacto quis intelligere uitam queat. Atqui animal ab anima dicta referri eodē poteſt, quo ζῶον. Anima enim principiū uitæ eſt, & licet in plātis anima, uita'q́ ſit, tamen q̃a perfectius, patentius'q́ in animali hæc ſunt, hinc Græci a' uita ζῶον, Romani ab anima animal nominarūt. Sed cur deum animal Ariſtoteles appellauit, facile dignoſci ab homine poteſt, qui uſum, & uernaculos, ut ita dixerim, mores græci ſermonis teneat. Nō enim ſuo ipſe indicio, & inueſtigatione cōpertū hoc ita eſſe aſſerit, ſed φαμὲν dicit, hoc eſt, dicere ſolemus deū eſſe animal ſempiternū, optimū, ut ex publica opinione ꝯfeſſum accipiat aīal eſſe, cui æuum cōtinuū ipſe attribuat, quod per demōſtrationē iam cœperit, aut certe, ut ſuæ demonſtrationi uulgarē etiā opinionē cōgruere oſtēdat, quod ſæpenumero ita facere ꝯſueuit, ad. quē ſenſum & diuus Thomas exponens, appellat, inquit, Ariſtoteles deū animal ſempiternū, optimum, q̃a uulgo ita dicebatur. Vita enim in ſolis animalibus manifeſte nobis ſentitur, quæ cū illi præcipue cōpetat, proinde animal dictus eſt, ſic diuus Thomas, quanq̃ Albertus cœli motorē dici aīal, errori Ariſtoteli aſcribit, ita conſtat Ariſtotelē animal uoluiſſe, nō uitā dicere, ſed aduerſarius, non uſquequaq; peritus græci ſermonis, nec aīaduertens, quēadmodū Ariſtoteles in docēdo ꝓcedat, dānat, & emēdat interꝓtes, & quæ nunq̃ addiſcere ipſe potuit, docet alios.

Myſterium trinitatis neq; ad Platonē, neq; ad Ariſtotelē referendū eſſe, ſiqua tamē apud hos philoſophos eius rei ſignificatio eſt, eſſe potius apud Platonem.
Impoſſibile eſſe trinitatē naturali rōne cognoſci, ſed dūtaxat ſacris authoritatibus ꝓbari poſſe.
De ueſtigio quomodo a' theologis accipiatur, & quid ſit.
Quæ ſit inter ueſtigium, atq; imaginem differentia.
Probari aliquid per effectum biſariam poſſe.
Cū Paulus dicit inuiſibilia Dei cognoſci ex reb⁹ creatis, unitatē dei intelligere, non trinitatem.

## Caput XV.

Ecūdi capitis crimen eſt, quod Plato nihil de trinitate diuina ſentire potuerit, cum Ariſtoteles aperte intellexerit trinitatem eſſe in Deo ex ſolo ueſtigio impreſſo in rebus creatis. Quod ita ꝓbat, per ueſtigiū, inq̃t, pōt intelligi ueſtigiatū, cū ueſtigiū ſit ſimilitudo ueſtigiati. Ergo Ariſtoteles, qui res naturales, & creatas intellexerat, trinitatē etiā ītellexit. De cognitiōe trinitatis, qđ ad hos philoſophos ꝑtinet, dixi ſatis ſecūdo uolumine, cuius loci ſumma hæc eſt, ut myſteriū trinitatis nō ſit referendū niſi ad noſtræ fidei authores. Siq̃d tñ ſignificationis, & cuiuſdā ſuſpectionis tantæ rei uel in exteris authoribus quærēda ſit, & notāda, lōge plura, expreſſiora'q́ indicia cōperiri apud Platonē, q̃ apud Ariſtotelem poſſunt. quod cū ſatis ſuo loco oſtēſum ſit, hic argumentū ſolū aduerſarii, quo Ariſtotelē probare conatur aperte cognouiſſe trinitatis diuinæ rationē, refellere debeo, quia cōtra theologorū nr̃oꝝ ſentētiam eſt. Dicit ex reꝝ peritia naturaliū, cognitā eſſe trinitatē diuinam, cum diuus
» Hylarius libro de trinitate dicat, nō putet homo ſua intelligentia, generationis ſacramētū poſ-
» ſe cognoſcere. Diuus Ambroſius, Impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretū, mens deficit, uox ſi-
» let. Diuus Thomas in prima parte, quæſtione trigeſima ſecūda, articulo primo, Impoſſibile eſt
» inquit, per rationē naturalē ad cognitionē trinitatis diuinæ peruenire, & qui ꝓbare enitit̃ trini-
» tatē perſonarum naturali rōne, fidei derogat. primū quantū ad dignitatem, cum fides de rebus
» inuiſibilibus ſit, quę humanā excedūt rationē, ut Apoſtolus epiſtola ad Hebręos, fides, inquit,
» de non apparentibus eſt. Mox quantum ad utilitatem inuitandi ad fidem homines, cum enim
» rationes nō cogentes inducat, incidit certe in irriſionē infideliū. putabūt enim nos illi rationi-
» bus tantum his inniti, & propterea ita credere, quæ igitur ex fide ſunt, non niſi per authoritates
» ꝓbari debent apud eos, q authoritatem recipiāt, apud cæteros uero, ſatis eſt defendiſſe, ut im-
» poſſibile nō ſit, qđ a' fide prædicat̃. Quibus grauiſſimis, ac ueriſſimis ſanctorū uiroꝝ teſtimo-
niis latiſſime patet, primū trinitatē cognoſci ratione naturali impoſſibile eſſe, ſecūdum, plurimū derogari fidei ex huiuſmodi rōne, tertiū, fidē irrideri, quartū, authoritatib⁹ tantū ſacris poſſe ꝓbari trinitatē. Cōtra, quæ aduerſarius pala'm ſcribere audet, expreſſius item ſanctus idē demōſtrat, philoſophos non cognouiſſe propria diuinarum perſonaꝝ ex authoritate Pauli epiſto-
» la ad Corinthios, Loquimur Dei ſapientiā, inquit, quam nemo principum huius ſeculi nouit.
» principes enim pro philoſophis ibi accipi cōſeſſum eſt. Diuus quoq; Auguſtinus primo de tri-
» nitate, mentis noſtrę acies inualida, inquit, in tam excellētiſſimā lucem figitur, niſi per iuſtitiā

dei emũdetur.In hac eadẽ ſentẽtia eſt & diuus Baſilius, homilia ſuper ſcripto illo,In principio
erat uerbũ, & dinus Gregorius Nazanzenus cum locis pluribus aliis,tum ſermone de diuinita
te,& altero ſermone de filio.Sed aduerſarius,qui ſuo argumẽto fretus,quid ſancti authores ſcri
pſiſſent,minime curarit,plus ualet,inqt,apud me ratio una,ꝙ multæ authoritates,reſpõde ad
rationẽ,inquit,aut te uictũ fatere;ꝙ ſuæ rationi confidens hic uerba,& impetũ facit.Sed quãtũ
ualeat eius ratio,uideamus. In rebus naturalibus,quas Ariſtoteles nouit,ueſtigiũ eſſe trinita
tis,atq; ita cognitam eſſe trinitatẽ ab Ariſtotele ait.Veſtigiũ trinitatis eſſe in creaturis,ſiue reb⁹
naturalibus certũ eſt,Sed quid,& quẽadmodum hoc ueſtigiũ ſit,& quãtum cognitionis affer
re poſſit,cogitemus,quo eius ratione expoſita,perſpicuũ ſit,in quãtum errorẽ inciderit aduerſa
rius in ratione ueſtigii definiẽdi.Veſtigiũ itaq; à theologis tranſlatum à rebus corporeis analo
giæ quadam ratione,accommodatum diuinis eſt,atq; ut corporis ueſtigium perobſcure,ac im
perfecte repræſentatur,ſic diuinitatis ueſtigium admodum imperfecte in creatura eſt.Nam ut
qui ueſtigium pedis humani uiderit,intelligit quidem non equum,ſed hominem eſſe,qui im-
preſſerit,uerum quis nam ſit Socrates'ne,an Plato,intelligere nequit,ita & quod metaphora
ueſtigium primæ cauſæ in creatura haberi fatemur,impreſſio quædã eſt,qua eſſentialia attribu
ta diuinis perſonis cognoſci poſſunt,appropriata uero,& propria,nõ niſi fide,quaſi fundamẽ
to ſubiecta recipi poſſunt,cum.n.ſumma apud theologos differẽtia inter ꝓpria,& appropriata
diuinarum perſonarum eſt,tum ne ipſa quidem eſſentialia rationem appropriatorũ recipiunt,
niſi per relationem intelligantur,propriũ nanq; id eſſe uolũt,quod ita uni perſonæ conueniat,
ut nullo modo,ſalua fide,poſſit attribui alteri,ut paternitas,et generatio actiua,patri attribuun
tur,ꝓpria,nec filio ullo pacto,aut ſpiritui ſancto cõmunicantur,filiatio autẽ,& generatio paſ-
ſiua filio,ſpiratio uero paſſiua ſpiritui ſancto,Appropriata autẽ eẽ attributa eſſentialia.ut potẽ
tiam,ſapientiam,bonitatem,quæ non ita attribuũtur,ut potentia ſit in patre,& nullo modo in
cæteris perſonis,ſapientia in filio tantum,bonitas in ſpiritu tantum.Sed ita,ut cõmunia omni-
bus,atq; eſſentialia ſint,Eſſentialia uero ipſa ita intelligi,ut nulla cum relatiõe adhuc ad perſo
nas deo attribuantur,ut potentia,ſapientia,bonitas abſolute diuinę naturæ attributa. Cũ itaq;
ueſtigium trinitatis in rebus his creatis ineſſe fatemur,non propriorũ,aut appropriatorum,qua
appropriata ſunt,ueſtigium intelligimus,ſed eſſentialia,quibus & ducimur ad dei cognitionẽ,
uelut præuiis quibuſdam,ſiue erudimẽtis,ſiue elementis,quo ad naturæ humanæ imbecillitas
diuinas res aſſequi poteſt,id'q; triplici ratione.Aut enim ut aſſimulatum ad exemplar refertur
creatura ad deum,quod idea diuina eſt,aut ut productum ad productorem,aut ordinatum ad
finem relatione menſuræ,ſuo enim quodq; fine menſuratur,Nec uero ueſtigium intelligi inte-
gre poteſt niſi triplici hoc reſpectus genere,cum ſingula non ſufficiãt,authore diuo Auguſtino
libro octuagintatriũ quæſtionum,quæſtione ſeptuageſima quarta.His igitur tribus reſpecti-
bus theologi cõſyderant appropriata diuinis perſonis.Quippe cum creatura reſpectu ſimilitu
dinis repræſentet exemplar,quod filio appropriatur,reſpectu productionis potentiã,quæ pa-
tri appropriatur,reſpectu ſpirationis bonitatem,quæ ſpiritui ſancto,quæ uel aliis nominib⁹ in
terdum reddũtur,nam & nomine ſubſtantiæ uirtutis,operationis,& numeri,põderis,& men
ſuræ,& unitatis,ſpeciei,ordinis.Quamobrem generale,& ueluti regula reddi de ueſtigii parti
bus ita poteſt,ut omnes perfectiones,quæ reduci ad trinitatem poſſint,ſub quadam mutua con
nexione ueſtigium conſtituere poſſint.Verbi gratia,cum a ſubſtantia uirtus procedat,ſicut fili
us à patre,& à ſubſtãtia,& uirtute operatio,ſicut à patre,& filio ſpiritus ſanctus.Ideo his trib⁹
conſumi ueſtigium poteſt.Patet etiam qua ratione ueſtigium ab imagine differat. Veſtigium
enim imperfecte,& ſub ratiõe ſpeciei repræſentat,ut dictum eſt.imago autem perfectius repræ
ſentat.quippe quæ ſub ratione indiuidui refert,ut deſcribi poſſit,quo repræſentatiuum ſit ali-
cuius totius tum ſpecie,tum particulari,imitando illud,cuius imago eſt.Sed redeo illuc. Cum
ueſtigio inquã ad Dei eſſentialia reducti fuerimus,finem ibi faciamus neceſſe eſt,niſi fide ſubie
cta,maiora deinde contemplemur,unde fit,ut iuuemur quidem cognitione reum naturalium
ad Dei contemplationem,ſed non amplius,ꝙ quo ad deum omnipotentem,ſapiẽtem,bonum,
& reliqua huiuſmodi intelligemus,Id'q; eſt,quod ab Apoſtolo ſcriptũ legimus.Inuiſibilia Dei
cognoſci ex rebus ſenſui ſubiectis,paternitatem uero ineffabilem illam,& filiationem,& ſpira
tionem nullo pacto noſter attingere intellectus poteſt,& niſi principiis his eſſentialibus attribu
tis utendo,& fidei in primis ſubiecta,ad propriorum cognitionem enitatur,remaneat in cogni
tione eſſentialium tantum,atq; exteriora quædam,non interiora diuinæ naturæ cõtempletur,
neceſſe eſt.omnino ut ſimilitudine ueſtigii,aut imaginis utimur ad docendam trinitatẽ,poſt,

ꝙ fide firma

q̃ fide firma articulum tenuimus trinitatis. Sic inueſtiganda, cõperienda'q́, his eiſdẽ iuuamur,
& aut ſimilitudinem deſignamus, quemadmodum argumento intellectus uerbi, & uoluntatis
perſonas diuinas diſtinguimus, aut diſſimilitudine quadam, ut diuus Auguſtinus ꝓpterea pa/
tri appropriari potentiam ait, ne, quia patres apud nos ſolẽt eſſe ob ſenectutem infirmiores, ali/
quid tale ſuſpicemur in patre illo ſummo, atq́ omnipotenti. Hæc a' diuo Thoma parte prima,
quæſtione. XXXIX. articulo ſexto, plene ſcribũtur. Ex quibus facile intelligi põt Ariſtotelẽ, &
reliquos philoſophos illos eſſentialiũ attributoꝝ dei cognitionẽ ex ſuis ſtudiis aliquã, ꝓpriorũ
uero, aut appropriatoꝝ nullam oĩno habuiſſe, atq́ oppoſitum eius, quod aduerſarius putat aſ/
ſecutos, ex rerum naturaliũ diſciplina, q̃q̃ enim deus triplici perſona diſtinguitur, tamẽ hæc ue
ſtigia non ſunt a' tribus illis perſonis, in quantum ſunt tres, ſed in quãtum ſunt unum. Itaq́ fit,
ut intellectus, qui ratione monitus naturali, diuina contẽpletur, quæ in his diſtingui ſenſerit. ſ.
uitio naturalis cõditionis, hæc unienda iudicet in diuinis, & quo priora, ſuperiora'q́ repetat, eo
deueniendum cẽſeat ad ſimpliciora, unitiora'q́. Dixi philoſophos nullã habuiſſe cognitionẽ ap
propriatorum, quoniam, & ſi eſſentialia attributa cognouerunt, tamen non ut appropriata di/
uinis, dignoſcere potuerunt. Quippe cũ appropriata ipſa relationẽ quãdã deſignãt, quę cogno
ſci nõ põt, cum proprium, hoc eſt terminus ignoratur. Vnde Auerrois cõmentator exponẽs lo
cum duodecimo metaphyſicæ, quo Ariſtoteles deum eſſe ſubſtantiam ſapientẽ, & uiuẽtem fa
teť. Eſt igitur, inquit, deus unus, & ſapiens, quo argumento quidã trinitatem eſſe in dei ſubſtã/
tia putauerunt, conãtur'q́ ſuam tueri opinionẽ, ea rõne, q́ deus ſit tres, & unus, tueri tamẽ non
poſſunt, qa cum ſubſtantia fuerit numerata, congregatum entium erit unum per intentionem
unientem additam congregato. Non igitur ſi Ariſtoteles attributa eſſentialia cognouit, eadem
& ut appropriata cognoſcere potuit, longe'q́ minus per eſſentialium cognitionẽ deuenire ad
propriorum potuit. Adde quod creaturæ ducunt in dei cognitionem in quãtum ille cauſa en/
tium productiua eſt. Talis autem cauſa cõmunis toti trinitati eſt, cum in hoc tres perſonæ uniã
tur, non diſtinguãtur. Atq́ ita per effectum cognoſci non trinitas, ſed unitas poteſt, ut & diuo
Dionyſio placet, capite ſecundo de diuinis nominibus, cõmunia totius trinitatis eſſe oĩa cauſa
lia, & diuo Auguſtino in quinto de ciuitate Dei, capite decimo ſeptimo, Sicut pater, & filiꝰ, in
quit, ad ſpiritum ſanctum ſunt principium unum, ita omnes tres perſonæ ſunt unum principiũ
ad producendam creaturam. Nec uero Scotus uir ſummæ ſubtilitatis aliter ſentit, cũ dicat, ul/
tra doctrinam philoſophorum eſſe neceſſariam chriſtianam theologiam, quoniam proprietas
primæ ſubſtãtiæ, quæ cõmunicabilis in tribus perſonis eſt, intelligi non poteſt ex effectibus, qui
a' deo procedunt, ut ab uno non trino, Plus'q́ erroris, inquit, q̃ cõmoditatis afferunt, cũ nulla
creatura ſit una numero in tribus ſuppoſitis diſtinctis. Deniq́ ratio creandi uſqueadeo uni tãtũ
tribuitur, ut ſummi theologi dicere non dubitarint, ſi una tantum eſſet perſona, adhuc in ea eſ/
ſe plenam ſapientiam, & potentiã, poſſe'q́ producere omne poſſibile, ita cauſalitas ex ſua ratio
ne in quãtum ad exteram productionem refertur, non affert habitudinem ad internam produ/
ctionem, licet Deus fundamentum neceſſario ſit, & ratio, & cauſa utriuſq́ productionis, & qui
dem prius internæ, q̃ externæ, quapropter philoſophi, quãuis habitudinem rerum ad principi
um efficiens, neceſſario animaduerterent, tamen productionis externæ habitudinem, ad inter
nam productionem non adhibuerunt. Cum'q́ res naturales productas eſſe faterentur, ad inter/
nam tamen diuinam illam productionem aſpirare non potuerũt, & cum creare nihil aliud ſit,
q̃ dare eſſe, terminus autem actionis oſtendat principium actionis, omne enim agens ſibi ſimi
le agit, ſi terminus creationis eſt eſſe principium quoq́ producens creaturam eſt eſſe diuinum,
tribus perſonis cõmune, ſicut & eſſentia eſt. Ergo eſſe creatum, nõ trinitatem, ſed unitatem de
clarat, tum etiam cum deus cauſa creaturæ ſit, nõ uniuoce, ſed æquiuoce, aut analogice, nec ni
ſi minimam quandam ſimilitudinem fundatam in unitate analogica habere poſſit creatura cũ
deo, nõ ſequitur, ut ſi in re creata ſit aliqua trinitas, in re etiam increata ſit. quæ enim in inferio
ribus diſtinguntť, hæc in ſuperioribus uniuntur, nec ex naturali quidẽ rõne intelligere quicquã
multiplicari in natura diuina poſſumus, quando quod in effectu multiplicatur, atq́ diſtingui/
tur, id in cauſa eminens, unitum'q́ cõtinetur. Vnde diuus Thomas quæſtione undecima de ue
ritate, articulo ultimo, quamuis, inquit, in creaturis aliqua reperiatur ſimilitudo perſonarum,
non tamen ex ſimilibus illis concludi licet Ita eſſe in diuinis, cum ea, quæ in creaturis reperian/
tur diſtincta, in creatore ſine ulla diſtinctione ſint. Sed aduerſarius uacuus harum rationum pu
tat Ariſtotelem exploratum ſibi habuiſſe myſterium trinitatis, peritia rerum, quas callueraт na/
turalium, & quod munus ſanctiſſimæ fidei, & reuelationis ſolum eſſe theologi noſtræ religio/

nis arbitrantur, ipſe naturæ attribuit, & argumento, quod inſolubile putat, hoc aggredit' ſapiētiſſimos omnes doctores, qui adhuc in religiōe Chriſti claruerint, per ueſtigium, inquit, poteſt ītelligi ueſtigiatū. In rebus aút creatis, & naturalibus eſt ueſtigiū trinitatis. Ergo Ariſtoteles, q res naturales, & creatas intellexit, trinitatē etiā ītellexit. Hoc nō ſolū nō īdiſſolubile eſt, ſed etiā facile ſolubile, Falſo` etenim dicitur ueſtigium trinitatis in quantū trinitas eſt, eſſe in rebus creatis. Non enim ea ratione, qua trinitas, diſtinguitur ſua productione interna. Veſtigium trinitatis in reliquis creaturis eſt, ſed qua unitum, & unum quomodo expoſui. Contra, inquit, Ariſtoteles hoc cognouit demonſtrato deo. hoc autem eſt trinitas, ergo cognouit trinitatem. Hoc a` pueris didicit, qui in ſcholis ingenii exercēdi cauſa ita arguunt, Sed quod uel illis ſoluere facile eſt, ſic reſpodendo, Ariſtoteles deum trinum, & unū cognouit, & tamen non cognouit deum trinum, & unum, ipſe imperitia ſoluendi lapſus eſt in tantum impietatis errorem, ut noſtrę religionis arcana declarari naturæ ſacie pingui exiſtimet. At ſi trinitatem cognitam ab Ariſtotele dicit ſub ratione, qua trinitas eſt, ſine cognitione propriorum, atq; appropriatorum, id nec poſſibile eſt, ut quis trinitatem ſub ratione, qua trinitas eſt, cognoſcat, & tamen ignoret qua ratione diſtinguantur ipſa ſuppoſita, & propriis ſuis, aut appropriatis deſcribantur ac limitentur, & eodem uoluitur, ut in natura diuina diſtinguat, quæ unire omnino debet. Quid uero trinitas illa Ariſtoteli cognita, per diſtinctionem'ne rationis ſit, an per diſtinctionem realem? Nam ſi per diſtinctionē rationis, nihil ad nos pertinet chriſtianos, ſed ſi reali prorſus, aut ita eſt, ut accidētia realiter diſtincta ſint, quod eſſe in deo nemo conceſſerit, aut ita ut tres ſubſtantię primę realiter ſint diſtinctæ. Sic enim ab illo ſuppoſita, & hypoſtaſes diſtingūtur. Plura, inquit aduerſarius, meam ſententiam tuentur. dic ſodes reliqua, ut calor effectus a` ſolē, in hoc ſubiecto calorem eſſe a` ſole declarat, ſic & triītatem eſſe in creatore exprimit ueſtigium, quod in creatura a` creatore poſitum eſt. Hoc reliquum nihil eſt, & contra te eſt. Calor enim effectus a` ſole non eſt in Sole formaliter, neq; ita ſol calidus, ſed uirtualiter eſt. Quid uero, cum ne effectum qdem a` Deo quicquā ſit opinione eiuſdem philoſophi Ariſtotelis? Quid, inquit, theologi ſancti adducunt rationes ad probandam trinitatem, ſi nulla exprimi ratione poſſit? Quid Paulus inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, conſpici intellectu dicit? Sunt iſta quidem, ſed tu imperitia diſtinguendi, quēadmodum dicantur, intelligere nequis. probari enim aliquid per effectum biſariā poteſt, aut enim ita, ut ab effectu ad cauſam cognoſcendam deueniatur, quomodo ex motu primus motor, & Deus cognoſcitur, aut ita, ut poſita cauſa conuenire effectum cauſæ poſitæ oſtēdatur, ut in ſyderali ſcientia eccentricos eſſe probamus, quod ratio apparentium circa motū ſeruari poſſunt cōuenienter tali poſitioni. Cum itaq; diuus Auguſtinus arguat ex proceſſione uerbi, & amoris, ita intelligendum, ut non ducatur per inueſtigationem ab effectu ad ponēdum trinitatem, ſed ut poſita trinitate ex fide, congruere poſitioni rationem uerbi amoris, & reliquorū huiuſmodi declaret. Quod probandi genus ratio ueriſimilis quædam eſt, & quæ ſolui de facili poſſit. Non enim, ſi deus eſt infinitus, ſequitur, ut filium quoq; infinitum producat. phyſicus .n. productionem hāc internam eſſe impoſſibilem dixerit, & potentiā Dei infinitam apparere in dependentia entium, aut in productione rerum ex nihilo, ſi admittit ex nihilo eſſe ꝓductas, nec oportere tantam in effectu, quantam in cauſa eſſe perfectionem. Nec uero ſeqtur ſi intellectus noſter producit uerbum, ut intellectus quoq; diuinus idem faciat, cum non uniuoce intellectus de nobis, & de Deo dicatur. Paulus uero neminem principum huius ſeculi, hoc eſt philoſophorum trinitatem cognouiſſe aperte ad Corinthios ſcribit, ut dictum eſt, quod autem ad Romanos dicit, Inuiſibilia dei intelligi ex rebus creatis, unitatem dei, non trinitatem ſignificat. Agit enim apud eos, qui plures Deos colebant, in quem errorē aptiſſime uti poterat argumēto creaturarum, quæ deum unum eſſe declarant, ut a` theologis expoſitum omnibus. Magiſter ſententiarum in primo reſert. ita aduerſarius fruſtra capita tria tota conſumpſit ad oſtendendum Ariſtotelem chriſtianum fuiſſe contra q̃ religio cenſet.

Platonē, teſte Auguſtino, patrem, & uerbum in unitate eſſentiæ ſtatuiſſe. Eūdē ſecūdū Thomam appropriata diuinis pſonis intellexiſſe, ſacris literis in Aegypto edoctū, tres etiā ſubſtantias realiter diſtinctas ad eum referi, quem Porphyrius eſt ſecutus. Caput. XVI.

Ed cum friuola hæc ita dixiſſet, quaſi iam potiſſimis rationibus uictoriam obtinue
s rit, effert ſeſe cōtumelioſius, & Platonem ne ſomniare qdē trinitatis rōnē potuiſſe ait, fatet' tñ eūdem, quē ne ſomniaſſe qdē trinitatē dicit, ſemel tanq̃ furore ꝯcitatū

appellaſſe

appellaſſe deum patrem, quaſi parum hoc ſit ad Platonis egregiam laudem. Sed q̄ Plato propius ad trinitatis cognitionem, q̄ Ariſtoteles acceſſerit, ſatis ſuo loco oſtẽdimus. Nunc breuiter diuum Auguſtinũ meminero, qui in octauo libro confeſſionum ſatetur ſeſe legiſſe in libris Platonicoꝝ authorum, q̄q̄ non eiſdem uerbis, rationẽ euangelii noſtri illius, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & reliqua loci eiuſdẽ, uſq; ad uerbũ caro factum eſt, excluſiue. Diuum etiam Thomã non prætereo, q̄uis properẽ, qui inter initia ſnīarum, allegans diuũ Auguſtinum. Plato, inqt, hoc intelligere potuit, cũ in Aegyptũ ꝓfectus eſſet. In prima etiã parte, repitur, inquit, in libris Platonicorum. In principio fuiſſe uerbũ ueꝝ, non ut uerbum ꝑſonã genitam ſignificet, ſed ut ratio rerum idealis intelligat̃, ꝑ quã deus cuncta creauerit. Cæterum & ſi appropriata tribus ꝑſonis illi cognouerunt, tñ deuenire ad ſpiritus ſancti bonitatẽ non potuerunt, qa cognoſcẽtes deum, non ut deũ coluerunt. Hoc idẽ & diuus Auguſtinus de Porphyrio Platonico authore in decimo libro de ciuitate dei teſtificatur, uidelicet tres ſubſtãtias illum ſtatuiſſe. primã, quam patrẽ uniuerſitatis appellaret, ſecundam, primã mẽtem, quæ filius à Macrobio dicta eſt. tertiam, animã mundi, quã Maro poeta ex Platonis opinione ſpiritum uocat,

» Spiritus intus alit, totos'q; infuſa per artus,
» Mens agitat molẽ.

Ita Plato, teſte diuo Auguſtino, patrẽ, & uerbum in unitate eſſentiæ ſtatuit, Diuo aũt Thoma altero teſte. Appropriata diuinis ꝑſonis intellexit, id'q; in Aegypto à ſacris lr̃is didicit. Tres etiam ſubſtantias realiter diſtinctas referri ad Platonẽ, qui author Porphyrii fuerat, iuſtum eſt, nec magis damnandus ille eſt, ꝙ non trium ſuppoſitorum diſtinctionem realẽ in eadem natura ſtatuerit, q̄ commẽdandus, quod præter alios, tam propè ad diuinæ trinitatis rationẽ acceſſerit. Plato, inquit, ſemel, quaſi furore concitatus, patrẽ deum appellauit. Ergo & filium affert, qui patrẽ appellarit. Non. n. pater uel eſſe, uel intelligi pōt ſine filio. pulchrum uero, & quod ſateris ipſum, furore quodam actum illum ita dixiſſe. furor. n. hic eſt pius, ille & laudabilis, quem iis tribuimus, qui numine inſtincti, res diuinas, quas ratio attingere nequit humana, referunt, ſed tu, quæ laudare debes, uituperas.

Falſum eſſe quod aduerſarius inquit, ueſtigiũ ſatis eſſe ad trinitatis cognitionẽ, Id'q; & rōne, & ſanctorum authoritate oſtendi.

Aduerſarium manifeſte ſibi contradicere, cum hominẽ poſt peccatum per fidem potius, q̄ per ueſtigiorum cognitionẽ intelligere trinitatem uelit, & tamẽ Ariſtotelem, qui fide caruit, dicat per ueſtigia trinitatem cognouiſſe. Caput XVII.

P Ergit in aſſerendo ueſtigium ſatis eſſe ad trinitatis cognitionem, affert'q; non itẽ argumẽtum, ſed cōcluſione ſine ulla ꝓbatione. Si oīa, inquit, ueſtigia creaturarum in unum colligerentur, ꝑfecta dei cognitio haberet̃ ad oīa, excepta cōprehenſione dei & infinitate. Arguimus igitur contra hãc falſam ꝯcluſionẽ ad hũc modum. Si ꝑ ueſtigia creaturaꝝ pōt eſſentia dei diſtincte intelligi, hoc certe fuerit aut ꝑ ſpẽm reꝝ ſenſibilium, quæ non modo rem, cuius ſpẽs eſt, ueꝝ ẽt cauſam rei eiuſdẽ repræſentet ꝑ ꝓpria ipſius rei cauſata ueſtigiis, aut ꝑ argumentationis rōnem à noſtro intellectu proficiſcentẽ. At ꝑ ſimilitudinẽ effectus ęquoci, cognoſci eẽntiam cauſę æquocę impoſſibile eſt. Non. n. ſimilitudine uermis cognoſci pōt eſſentia ſpecifica ſolis, cum non ſolum ſpecie differant, ſed gñe etiam phyſico. Cum itaq; deus ſit cauſa æquoca oīum creaturaꝝ, nec niſi unitate analogica cum his ꝯueniat, hinc ꝑ eiuſmodi effectus ad quædam cōmunia tñ non ad propria uſq; cognoſci pōt. Nec uero intellectus noſter ex cōibus argumẽtandi principiis elicere poteſt ꝯcluſionẽ ꝓpriam ad dei rationem, q̄nquidẽ immediatas ꝓpoſitiones deo aptas ignorat. Sint etiã oīa ueſtigia in eodẽ collecta, qđ aduerſarius argumẽto deducit. Sed cum aggregatum hoc finitum, limitatum'q; ſit, nec diuinã æquare poſſit ꝑfectionẽ, ſed in infinitũ à Deo ipſo excedat̃, ideo aut uno, aut altero ueſtigio eſſentia dei cognoſci non pōt, ſic ne ꝑ ueſtigium aggregatũ quidẽ, poterit ꝓpter diſſimilitudinẽ limitationũ, & infinitam diſtantiã quocũq; poſito. Authoꝝ etiam oīum ſnīa eodem planè tendit. Iam diuus Thomas in primo ꝯtra gẽtiles, capite tertio, eſſe aliquas ueritates diuinas refert, quæ cognoſci niſi ꝑ reuelationẽ diuinam non poſſint, ut ueritatẽ diuinæ gñationis, aut ꝓceſſionis. Idẽ in prima parte, quæſtione XII. articulo ſecũdo. Impoſſibile eſſe ait eſſentiam ꝑ aliquã ſimilitudinẽ cerni ab intellectu noſtro, quod his mediis probat. primum diui Dionyſii authoritate, q capite primo de diuinis noībus, ſimilitudine rerum ordinis inferioris, nullo modo poſſe cognoſci res ſuperioris ordinis confirmat, ut enim per ſpeciem corporis cognoſci ſubſtantiam

incorpoream non poſſe, ita multo minus per quãuis ſpeciem creaturæ poſſe cognoſci ſubſtantiam dei arbitrat᷑. Mox ratione, ꝙ eſſentia dei eſt ipſum eius eſſe, quod nulli formæ creaturæ cõpetere poſſit, & quia eſſe diuinum eſt incircũſcriptum, & illimitatũ, eminens ſupra oĩa, quę intelligi poſſint, quęq; aũt forma creata eſt limitata ratione uel ſapiẽtiæ, uel uirtutis, uel eſſentia, uel alicuius gñis eiuſdẽ. Philoſophi uero ſic uolunt, ut quiditas ſubſtantiarum ſeparatarum, & maxime primæ, cognoſci non poſſint quantum ad quid eſt, per materialia, & ſenſibilia, q̃q̃ aliquam eſſe huiuſmodi ſubſtantiam intelligi põt, id'q; magis ad id, quod ipſa non eſt, q̃ ad id, qđ eſt. Vnde Ariſtoteles primo metaphyſicę. Vt ueſpertilionum inqt, oculi ad lucẽ diei ſe habent, ſic mens aĩæ noſtræ ad ea, quæ naturæ oĩum aptiſſima ſunt. & in primo de partibus animaliũ, res nãq; illas ſuperiores, inquit, tametſi leuiter attingere poſſumus, tñ ob eius cognoſcendi generis excellentiam magis oblectamur, q̃ cum hæc nobis iuncta oĩa tenemus, & in ſecũdo de cœlo argumenta de corporibus cœleſtibus facta, diſſolui non poſſe, niſi ratiõe topica ſcribit. Auerroes etiam commento tertii libri de anima trigeſimoſexto declarans quęſtionẽ illam Ariſtotelis, an intellectus noſter poſſit intelligere ſubſtãtias non in materia poſitas. Impoſſibile eſt, inquit, per res ſenſibiles intelligere quiditatem ſubſtantiæ abſtractæ, ſed hoc fuerit, cum intellectus agens uniet᷑, ut forma intellectui poſſibili. Alexander quoq; in hac eadem ſententia eſt, & Diuus Thomas exponens ſecũdum metaphyſicę librum, & tertium de aĩa, dicit ſubſtantiam nos intelligere poſſe, quãtum ad eſſe, non quãtum ad eſſentiam, ita & rei ratio, & authoritas uirorum illuſtrium impoſſibile eſſe declarat, ut per res corporeas eſſentia dei proprie, atq; diſtincte intelligatur, quod aduerſarius poſſibile eſſe autumat, ſi ueſtigia in idem omnia colligantur, delapſus ad hunc errorem, ut opinor, cum referẽtem quẽpiam illud Scoteum audiuiſſet, poſſe hac in uita diſtinctam haberi cognitionem de articulis fidei, quod ſchola diui Thomæ nõ probat. Cæterum Scotus non id fieri poſſe per ueſtigia creaturarum arbitratus eſt, ſed per ſpẽm diuinitus miraculo procreatam, quæ diſtincte hoc repræſentet. Sed an hæc opinio recta ſit, non hoc loco quærẽdum eſt. Aduerſarium hic nihil uel a' ſe ratiõis, uel ab aliis authoritatis pro ſua opinione habere, iam oſtẽdiſſe ſatis eſt. finem huius reſponſionis faciam, ſi prius ſibi ipſum cõtradicẽtem aperiam. Dicit hominem, niſi peccaſſet, prius cognoſcere potuiſſe trinitatem per ſapientiam ex ueſtigiis, q̃ per fidem, ſed poſt peccatum cognoſcere prius ꝑ fidem, q̃ per ſapientiã hoc eſt per ueſtigiorum cognitionẽ eſſe neceſſe. Quod ſi poſt peccatum illud originale nemo poteſt ad trinitatis cognitionem per ueſtigia deuenire, niſi antea fide illuſtretur. Ariſtotelẽ autem fide caruiſſe, nec aliquid literarum ſacrarum deguſtaſſe, ne ipſe quidem negat, qui fieri poteſt, quin ſibi ipſe turpiter contradicat, cum eundem & fide caruiſſe, & per ueſtigia trinitatem cognouiſſe confiteatur, ſed uidetur non ſatis uim colligẽdæ contradictionis, ſyllogiſmi'q; cum animaduerſione conficiendi habere. Nec uero, quod de primo homine putat cognoſcere illũ potuiſſe trinitatem, ſi in ſtatu innocentiæ ꝑſtitiſſet, caret impietatis errore. religio enim ita uult, ut quãuis ille non peccaſſet, perfectam'q; haberet ſcientiam, tamen nunquam aſſequi poſſet trinitatis cognitionem, & reliqua, quæ à fonte fidei profluunt.

Falſum eſſe quod ait aduerſarius, tres dimẽſiones corporis realiter diſtinctas facere unum ſine compoſitione, & dimenſiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionem ducere, q̃ animæ diſtincta, eadem'q; unita ratio, quod & rationi, & ſanctiſſimorum uirorum authoritati repugnat. Caput XVIII.

IN quinto ſuo capite, cũ demonſtrare ueſtigiũ expreſſe, & trinitatis cognitionẽ præbere uellet, corpus, inquit, quãuis ſecũdum quod eſt in prędicamẽto ſubſtantiæ ſit cõpoſitum ex materia, & forma, tñ ſecũdũ quod eſt in prædicamẽto q̃titatis, & habet tres dimẽſiones, nullã compoſitionẽ dicit, & ſicut tres pſonę diuinæ ſunt unum ſine compoſitione in eẽntia, realiter tamẽ diſtinctæ, ſic tres dimẽſiones corporis realiter diſtinguunt᷑, & faciunt unũ ſine cõpoſitione. Sed falſum, quod dicit eſt, & recte Ioãnes Gattus theologię ꝓfeſſor familiaris noſter rñdit, affirmãdo corpus, uel ita ſumptũ dicere cõpoſitionẽ, his'q; uſus eſt rationibus. Si tres dimẽſiones unum cõſtituunt ſine ulla cõpoſitione, hoc fuerit, aut quia in altero quodã ita idem efficiuntur, ut una res numero ſit, quomodo de tribus perſonis reſpectu diuinæ eſſentiæ dicimus, quod quidẽ rebus naturalibus dare, non modo aduerſus rationẽ phyſicæ diſciplinæ eſt, uerum etiã theologis noſtris derogat authoritatẽ, q diuinæ naturæ proprium eſſe prædicãt, ut in ea tantum ſint tria diſtincta numero, & ſuppoſita, quæ res una nume

ro abſoluta ſint. Aut quomodo a' Scoteis dicitur, ut licet in diuina eſſentia ſint diſtincta attributa formaliter, tamen non faciunt cõpoſitionem, quia nullũ eorum ſit in potẽtia ad alterum, cũ nullum per alterum perficiatur, quod dimẽſionibus non congruit. Altera enim perficit' altera, ut ſuo fine, & cum ſingulæ ipſæ dimẽſiones, neq; actus puri, neq; potẽtiæ puræ ſint, ſed partim in actu, partim in potentia ſtatuantur, hinc unum fiat ex his, neceſſe eſt, ſicut ex entibus, quorũ alterum ſe habet ad alterũ, ut actus, aut potẽtia, quæ quidem unio, niſi cum compoſitione fieri non poteſt. Hæc ille. Sed quoniã de Ariſtotele, & de dimẽſionũ naturali rõne agimus, placet afferre, quæ is philoſophus de hac re ſenſerit. Cẽſet ille in primo de gñatione, & corruptiõe rerum naturalium unãquãq; biſariam dici, ut carnẽ, os, corpus, & reliqua, aut.n. ſecũdũ formam aut ſecũdum materiã. Nã & materia, inqt, & forma dicit' caro, aut os. Item octauo metaphyſicæ negat hominẽ eſſe idẽ, quod aĩal rõnale, mortale, aut aĩal ingreſſibile, bipes, ſed aliqd pręter hęc eſſe arbitratur, qñ hæc materia ſunt. Nõ eſt, inquit, cõpoſitio, & miſtio ex iis, quorũ cõpoſitio, aut miſtio eſt, ſed aliquid eſſe oportet, qd' pręter hæc ſit, nõ utiq; elemẽtum, neq; ex elemẽtis, ſed ſubſtãtia, qd' excluſa materia dicit'. His ita poſitis reſpõdeo. Corpus, de quo loquimur, indicare cõpoſitionẽ, utpote quod tribus dimẽſionibus ꝯſtet, longitudine, latitudine, profunditate, aut ut qd' tribus dimẽſile ſit, q̃q̃ ut forma ſimplex eſſe intelligatur, corpus, inquit, ut quantũ, & in prædicamẽto poſitũ quantitatis, in quo nulla materia ſit, & tamẽ ꝯtineat tres dimẽſiones, unitas ſine ulla cõpoſitione eſt, hominẽ dialecticũ, qd' impoſſibile eſt, pro poſſibili accipit. partes enim definitionis in quauis re pro materia habentur, id'q; eſt corpus, ſi corpus, quod definitur eſt. licet & excluſa materia corpus accipi põt, altero modo, ſed id non ex dimẽſionib⁹ eſt, ut ne homo quidẽ ex animali, & bipede, quæ ſcriptura, quam modo ꝓpoſui Ariſtotelis declarant'. Sed hic non aduertẽs quid ille author de his rebus ſcripſerit, credit dimẽſiões in corpore nullam oĩno facere compoſitionem, nec potuit cogitare quodlibet corpus fore nobilius intellectu humano ſuo iudicio, qñ triplex illa dimẽſio, in corpe tñ eſt, cui uim cognoſcẽdi trinitatem diuinã ipſe attribuit. Fuerũt ergo ipſi quidẽ infimæ creaturę magis ad imaginẽ dei, q̃ homo, & reliquæ præſtãtiores, qd' inſania eſt. Quod aũt affert corpus in quãtum habet tres dimẽſiones unitas ſine compoſitiõe ſubſiſtit, ſicut deus in tribus pſonis, nõ ſolum cognatũ præcedenti eius opinioni eſt, ſed ẽt a' philoſophiæ ratione alienum, q̃q̃ ſuæ ſcholæ aptiſſimum, nihil.n. niſi ſubſtantia ſubſiſtere põt. Corpus aũt, de quo loqmur, nõ ſubſtãtia, ſed q̃titas eſt, ꝓinde'q; accidẽs, qñ prædicamẽtum q̃titatis inter prædicamẽta accidẽtis enumeratũ eſt. Poſtremo licet, inquit, in aĩa noſtra nobilior ſimilitudo trinitatis inueniat', tñ nobis, qui in ſordibus corporum includimur, nullũ expreſſius ueſtigium eſt, q̃ quod in corpore continet'. Quod ſi de ſe ipſe dicit, numero utẽs plurali ꝓ ſingulari. ſ. ſua regula, qua & Ariſtotelem locutum de intelligentiis putat, ita ſit, ut ipſe ꝓpter ſuas, ſi ita uult, ſordes, trinitatem niſi in corpore cognoſcere nequeat. Sed ſi de oĩbus hoĩbus ita ſentit, uehementer errat, ut ſolet. Non.n. diuus Auguſtinus, cuius iudicium ſi grauius iudicio aduerſarii dicam, non digne agam cum uiro illo diuino, cũ explicare articulum trinitatis nobis ſtudeat, a' ueſtigio dimẽſionum accipit argumẽtum, ſed a' proceſſione uerbi, & amoris in noſtra aĩa poſiti, quod non ita ageret, ſi (ut aduerſarius iudicat) ueſtigium in corpore expreſſius, cõmodius'q; ad cognoſcendam trinitatẽ cõtineretur. Nõ diuus Thomas in tractatu de rõne fidei docens quẽadmodum reſpõdendum ſit infidelibus de fidei ratiõe, corpus, dimenſiones'q; ꝓbat, & petit, ſed nullũ eſt, inquit medium aptius ad declarandam infidelibus trinitatem, q̃ ea, quæ in noſtra anima reperiunt', nõ cæteri ſancti, qui exemplum, aut ab aĩa; aut a' nõnullis aliis rebus, ſpreto corpore acceperunt, & recte illi quidem. notior.n. nobis eſt imago poſita in aĩa noſtra, q̃ dimenſiones, & uerius ſuggerit ſimilitudinis rõnem, qñ quiſq; noſtrũ in ſe ipſe experit' uerbũ, amorem'ue in ſpũm, dimenſiones uero cõiectura quadam intelligit. Iam ſi aduerſario cõcedatur lineam eſſe improductam, ſupficiem aũt, & ꝓfunditatem eſſe ꝓductam, cognoſci quidem hoc ueſtigio põt unum eſſe improductum, duo aũt ꝓducta. Sed quæ nam ꝓductio ſit, cognoſci non põt. At aĩæ noſtræ argumento cognoſcit' ꝓductionem filii eſſe modo uerbi, ſpiritus ſancti, modo amoris. Non ergo dimenſiões corporis certius nos ad trinitatis cognitiõem ducent, q̃ aĩæ diſtincta, eadem'q; unita ratio, nec ſordibus immergi intellectus humanus exiſtimandus eſt, dum intelligentiis iungitur, & Deo immortali aſſimulatur.

## Cõfutatio, ac ſolutio multorum, quæ aduerſarius collegit, ut oſtenderet Ariſtotelem trinitatis diuinæ cognitionem habuiſſe, cum id principiis eius ſit plane' contrarium.

Formam, quę non niſi in materia eſſe põt, ſecũdum Ariſtotelem cõmunicari pluribus eiuſdem

ſpeciei indiuiduis poſſe. formā autē, quæ in materia non eſt, cōicari non poſſe. Itē plures ſore motores, ſi plures eſſent mundi, non aūt poſſe diſtingui numero, niſi materiam habeant.
Secūdum Ariſtotelē, cauſam multiplicationis indiuiduoꝝ dūtaxat eſſe, ut ſpēs conſeruetur.
Principium primum & unum eſſe plene perfectum, & ſua ipſum ratione ſufficiēs.
De triplici uſu articuli apud Græcos.
τ᾽ἀγαθόν in principio moralium Ariſtotelis ipſum bonum potius, q̄ ſummum bonum interpretandum eſſe.
Falſo' dici non aliud eſſe naturam, q̄ Deum. Caput XIX.

s Ed quāuis finem capitis aduerſarius faciat, tñ ꝓpoſiti finem nō dum facit. Veꝝ ꝓcedens ulterius capite etiā quarto, & quinto conatur Ariſtotelem corporis uſu cognouiſſe trinitatem diuinā oſtendere, Scriptū eſſe ab Ariſtotele ait, principiū, ultimum, & medium habere numerū uniuerſi, eaq; ipſa trinitas, quo in loco, cū trinitatis nomen, inquit, cū articulo poſuiſſet, dicens, τῆς τριάδος, ſummam trinitatem ſignificare uoluit, quæ deus eſt. Alioquin fuerit alia præcipua trinitatis ratio, quod ne fingi qdem poteſt. Hoc argumētum tātam habere uim dicit, ut & ſibi, & cæteris recte ſentiēbus plene ſatiſfacere poſſit. Dictum etiam ab eodē authore refert, homines quaſi lege a' natura accepta, uel ad cærimōias deorum hoc uti numero, & appellationes hoc pacto accōmodare, cum duo ambo dicamus, et duos ambos, aut utroſq;, non omnes, ſed de tribus hac appellatione primum utamur. Ex quibus arguere ſic uelle uidet', ad quod impellimur a' natura, & maxime in ſacrificādi rōne, id & profluit a' Deo, & referendū ad deū eſt, cum quodcūq; in natura cōmuni ꝯtentum a' prima impreſſum ſit cauſa. Ergo quod in ſacrificando ſeruādum natura ipſa docuerit, id naturæ diuinæ attribuēdum eſt. Item cū homines oēs a' natura impellantur ad ſenſum trinitatis, ſequitur ut ratio trinitatis naturalis ratio ſit, ꝓinde'q; trinitatē in Deo eſſe putādum ſit, natura enim ipſa impellēs nihil aliud eſt, niſi naturæ author ille, & creator, q deus eſt, & cū oīs cauſa imprimat ſui ſimilitudinem in effectu, res autē naturalis ſit dei effectus, ſequitur, ut quod in hac pateat, idem in deo eſſe intelligēdum ſit. Eodem tendūt & quæ in primo libro de cœlo de ſupercœleſtibus ſubſtātiis modo plurali, modo ſingulari numero differunt', boc.n.tr nitatem dei declarat. Adde quod in problematibus quæritur, cur aquilo nocte ortus nunq̄ tertiam lucem excedat. Redditur enim cauſa, q, oīa per terna perficiantur, & quæ minima ſunt, per primam trinitatem finē aſſequantur, nam ſi omnia trinitate perficiunt', quo autem unūquodq; perficitur, finis ultimus eſt, ſequitur, ut trinitas ſit ultimus finis, & bonū ultimum rerum, ſed tale bonum deus eſt, ergo deus trinus & unus eſt. Hinc intelligi etiam facile poteſt, trinitatem diuinā cauſam eſſe efficientem omnium rerum. principium enim primum, & finis idem re ſunt, q̄q̄ differant ratione, ut in natura, & quauis arte manifeſtum eſt. Efficiens nāq; forma, & finis coincidunt authore Ariſtotele, quod ſi trinitas ſit finis ultimus rerum, ut demonſtratum eſt, principiū quoq; efficiens eandem eſſe neceſſe eſt. Ita fit, ut Ariſtoteles trinitatem ſanctam & cognouerit, & coluerit. Hęc ex longa eius futilitate collegiſſe me fateor, & nulla forma ratiocinandi ab eo expoſita, redegiſſe ad ſyllogiſmos, quēadmodum ipſe argumentari uelle mihi uidebat'. Nam ipſe quidē ſuum ſenſum ne exprimere quidem ſatis mihi uidetur. Conatur igitur Ariſtotelem ex gentili, & infideli apoſtolū facere, &, quod peius eſt, ꝯ ſnīam authorū ſanctoꝝ, qui trinitatē non niſi ex fide poſſe cognoſci arbitrantur. Cæterum quod Hieronymus ſcribens ad Paulinam dicit in illos, qui
» Virgilium de incarnatione filii dei locutum putarent, Puerilia ſunt hæc, & circulatorum ludo
» ſimilia, ac ſi ſine Marone non poſſemus eſſe chriſtiani. Idem apriſſime dici poteſt in aduerſarium noſtrum, puerilia ab eo ſcribi, & ut minime uera, ſic nullo pacto chriſtianæ religioni utilia. Atq; ut latius doctrina hominis appareat, primum trinitatis diuinæ rationem principiis Ariſtotelis eſſe abſonam, & contrariam, oſtendam, Mox rationes, quas hic attulerit, pateſaciam, falſas, leues, pueriles eſſe, & authoritates, quas allegauit, minime quò tēdant, ab ipſo intelligi. Nā tertium illud Ariſtotelem dico, ne ſuſpicatū qdem fuiſſe trinitatis diuinæ ratiōem, declaratum iam eſt eo loco, ubi trinitatem cognoſci naturali quidem rōne non poſſe oſtendi, & fide illum philoſophum caruiſſe, ſine qua ipſe quoq; aduerſarius fatetur nemini poſſe cōtingere hanc cognitionem, nec uero reuelatione dignatū, aut a' libris hoc didiciſſe iudæorū, quando ne aduerſarius quidem ipſe uel peritiorem fuiſſe Ariſtotelem iudæorum libris, uel diuinitus reuelatum ſibi habuiſſe trinitatis intellectum cōtendit, ſed una rerum naturalium ſcientia id factum autumat. Ergo cum primo de cœlo Ariſtoteles mūdi unitatem inueſtigaret, accepit uelut pronun

tiatum

tiatum quoddam, ſiue proloquiũ, ut forma, quæ nõ niſi in materia eſſe poteſt, cõmunicari plu
ribus ſpeciei eiuſdem indiuiduis poſſit. Forma autem, quæ in materia non eſt, cõmunicari non
poſſit, utpote quę per ſe ipſa ſubſiſtat, ſed adiicit, ut ſi forma in tota materia eſt, cõmunicari cũ
pluribus nõ poſſit. Ex quo intelligi poteſt, ut ſi diuina eſſentia, et deitas ipſa ſit forma p ſe ſubſi
ſtens, nec in materia poſita, nullo modo pluribus naturæ eiuſdem perſonis cõmunicari poſſit,
eius quidẽ ipſius philoſophi ſentẽtia, Nec dici poteſt Ariſtotelẽ hoc de cõmunicatione cum di/
ſtinctione ſubſtãtiæ, non de cõmunicatione cum unitate eſſentiæ cogitaſſe. Impoſſibilius enim
Ariſtoteli eſt, unam eſſentiam numero non in materia poſitã, cõmunicari pluribus numero di/
ſtinctis, ꝙ formã non in materia poſitam cõmunicari pluribus indiuiduis cum diſtinctione ſub/
ſtantiæ, quippe cum in illo duo repugnent. ſ. formã ſubſiſtẽtem cõmunicari pluribus, & unum
numero eſſe in tribus realiter diſtinctis, in hoc autẽ unũ tãtum illud obſiſtat, formam ſubſiſten
tẽ cõmunicari pluribus. Item. XII. metaphyſicæ plures fore motores arbitrat', ſi plures ſint mũ
di, nec poſſe diſtingui numero, niſi materiã habeant. Quod ſi plures perſonę diſtinctæ numero
ſunt in diuinis cõuenientes in natura una, ſequitur iudicio eius philoſophi, ut diſtinguãtur nu/
mero per materiam, quod abſurdum eſt, nec dici poteſt diſtingui ꝓprietates relatiuas, hoc. n.
nõ Ariſtotelis eſt, ut ex iis, quæ modo expoſui, patet. Diſtinctio enim indiuiduorũ eiuſdem na
turæ per materiã eſt, nec poſſibile apud Ariſtotelem habet', ut ſuppoſitum cõſtituat' in eſſe per
ſonali, ſubſiſtat'q; nobiliſſimum per relationẽ, quæ minimæ entitatis eſt, nec fundat' immedia
te in ſubſtãtia, ſed in quãtitate, qualitate, & actione, ut author ipſe in quinto metaphyſicæ eſt,
& inter prædicamẽta accidẽtis enumeratur, quæ & ſi à noſtris theologis ita exponunt', ut qđ
fide tenemus, non implicet ſibi cõtradictionem, tamen hoc tuẽtis eſt ſua, nõ mõſtrantis, & Ari
ſtotelem itidem ſenſiſſe dicitur etiã ſecũdo de anima cauſam eſſe multiplicationis ĩdiuiduorũ,
ut ſpecies conſeruetur, cum in uno indiuiduo cõſeruari nequeat. At natura primæ ſubſtãtiæ ab
ſtractæ conſeruari in uno ſuppoſito poteſt. ergo authore Ariſtotele trinitatẽ in illa eẽ nõ neceſ
ſe eſt. Addo etiam, quod in duodecimo metaphyſicę demõſtratũ eſt principiũ primũ, & unũ
eſſe plene perfectũ, & ſua ipſum ratione ſufficiens. Nam ſi ipſum ſufficit unum ad oĩa tuenda,
quæ de Deo dicantur, fruſtra poſueris plura, ſicut & primo phyſicorũ ſcribit'. principia fruſtra
eſſe infinita, quando tria ſufficiũt, & cum generatio ſit ſpecies motus, quod'q; intelligit, & qđ
intelligitur idem ſit in abſtractis ſubſtãtiis, nullus autem motus eſſe poſſit in primo motore, &
abſtracta ipſe ſubſtãtia ſit, non eſt, quod Ariſtoteles ex ſuis principiis cogatur ponere trinitatẽ,
uel propter filii generationem, uel ꝓpter uerbi productionẽ, ita ratio trinitatis diuinæ nõ ex pͥn
cipiis Ariſtotelicis accipi poteſt, immo uero pugnat cum eis, & altius ad gratiam reuelationis
ſe refert, quæ ſi aduerſarius animaduertiſſet, non fruſtra tam multa dixiſſet. Sed uenio ad eiꝰ ar
gumenta. Atq; ad primum, quod à primo libro de cœlo ſumitur, reſpondeo, male id ita ſumi.
Expoſitores enim; quorũ maior, ꝙ aduerſarii authoritas eſt, non ita eũ locũ exponũt, ſed diuus
Thomas in primo ſentẽtiarum. Non, inquit, trinitatẽ perſonarum ponẽdam in Deo Ariſtote/
les cenſet, ſed cum in omnibus creaturis perfectio in trinario principium dico, medium, & finẽ
appareat, ideo ueteres numerum hunc ſeruandum in cærimoniis ſtatuiſſe narrat. Idem in quæ
» ſtionibus de ueritate, quæſtione. XI. dicẽdum, inquit, Ariſtotelem non trinarium numerum in
» Deo intellexiſſe, ſed huius perfectionem numeri oſtendere uult ex eo, quod ueteres hunc in ſa/
» cris ſeruarint. Quod idem in prima etiam parte. q. XXXII. ar. primo refert. Albertus ẽt tractãs
eundẽ locũ C. II. Numerus, inquit, hic trinitatẽ rerum ſignificat naturalium. quamobrem Py/
thagoras eo ipſo colẽdos eſſe Deos per ſacra admonuit, quoniã eius actus apparet ĩ naturalibꝰ
rebus, utpote cum ita perficiantur. Reliqui uero expoſitores, quos enumerare lõgum eſt, in hac
eadem ſentẽtia ſunt, ut Ariſtoteles, cũ uerbis uteret' illis, non intellexerit trinitatem diuinã, ſed
trinitatẽ ſolũ rei naturalis, cuius perfectio in ternario cõſiſtit, cũ oẽs eiuſmodi res perficiant' ſuo
principio, medio, & fine. Articulus uero, quẽ Ariſtoteles græce loquens ꝯiũgit cũ noĩe trinita/
tis, nõ ſummã, & præcipuã quandã rem ſignificat, ut aduerſarius credit, ſed præterea uſus eiꝰ ẽ
tum ad rei ipſius rationẽ, & formã, hoc eſt nõ ſub cõditione particulari ſuppoſiti huius, aut illi/
us, ſed ſub rõne formali, in qua ſuppoſita cõueniant oĩa, ut ſi cum dicere uelim hoĩem, in quo
particulares cõueniãt oẽs hoĩes, cum articulo dicam ὁ ἄνθρωπος, cũ aũt particularem, ſine articu
lo ἄνθρωπόν τινα, tum etiã ad rẽ cognitã iam ei, apud quẽ loquor, tendit uſus eiuſdẽ, ut ſi diſcipu/
li inter ſe de ſuo doctore loquuntur, cum articulo nominẽt neceſſe eſt ὁ διδάσκαλος. Res enim
alteri cognita ab altero nominatur. Cum itaq; triplex uſus articuli apud græcos ſit, Ariſto. cum
uniuerſitatẽ rerũ naturaliũ numero cõtineri pͥncipii, medii, & finis dixiſſet, hæc trinitatis habe

re numeꝝ attulit cũ articulo τῆς τριάδος, ac ſi diceret, non huius, aut illius particularis trinitatis, ſed trinitatis ipſius ſimpliciter ſub ratione trinitatis. qđ non facit, ut trinitas abſtracta in diuinis illa intelligatur, ſed qđ ex ꝓpoſito eſt, ea ſignificeť trinitas, quę in materia eſt ſub trinitatis ſimpliciter rõne, quæ cã formali ſingulis trinitatibus eſt, ſicut & forma hoĩs addicta materiæ, cum hoĩs nomine ſpẽm humanam ſignifico. Sed aduerſarius, ꝙ Leonardum Aretinum audierat cõuertiſſe primo ethicorũ libro τἀγαθὸν ſummũ bonum, credidit ſemp uſum eiuſmodi articuli egregiã quãdam, & ſummã rem dicere, cũ nec Leonardus recte cõuerterit, ſed melius Ioannes Argyropilus noſter, q bonum ipſum interpretatus eſt. Appetũt. n. oĩa bonum, nõ rõne ſummi, ſed ea, qua bonũ, & expetendum eſt, rõne formali, qđ per ipſum nõ ꝑ ſummũ ſignificatur. & licet aliquando ſummũ ſignificetur, tñ nõ ſemp, ut ſatis iam declaratũ eſt. Hoc eſt illud aduerſarii argumentũ, in quo tãtam uim eſſe dicit, ut plene & ſibi & cæteris, q recte ſentiunt, ſatiſfaciat. ſed q̃ imbecille, ac friuolũ hoc ſit, iam oĩbus conſtat. quæ tñ de eo aduerſarius prædicat, non omni ex parte falſo dicta uelim. facile. n. ſuo, ut dicit, authori, & qdem plene ſatiſfacere poteſt.

Ad ſecũdum, cũ à deo, & in deo eſſe id, in qđ à natura impellimur, dicit, ꝯcedo id eẽ in deo, ueꝝ nõ eodẽ modo, ſed ut effectus in ſua cã eſt, nihil igiť ualet ꝯſequentia aduerſarii illa, ꝙ a natura impellimur offerre deo aĩal aut numeꝝ ꝑfectum, ergo id tale in deo eſt, quale à nobis offertur, q̃q̃ ſeqtur, ut in deo ſit aliquo modo, qđ qdem & nos ꝯfitemur ex ſnĩa Ariſtotelis numerum ternarium eſſe in deo, ut effectus in ſua cã eſt, nec minus quaternariũ, q in quadrupedis ratione continetur. q̃q̃ ne efficiens qdem deus eſt iudicio Ariſtotelis, niſi in quãtum qđ à ſecũdis efficitur cauſis ꝓprie, id referri quodãmodo poſſit ad primã, quæ principium eſſendi, uiuendi, ſeruandi, dependendi ſecundis eſt, ſed tamen qđ nos dicimus, qcqd factum eſt, in deo fuiſſe & eſſe, ne Ariſtoteles quidem negare poterat, cum oĩa unite in illo principio contineri, atq; ex eo dependere fateretur, q̃q̃ creatum, & factum dicere recuſaret. Ad tertium non ſequitur trinitatem eſſe in deo, propterea qa trinitatis ratio naturalis eſt, ut dictũ iam eſt. unite. n. in deo ſunt ea, quæ diſtincta res ꝑficiunt naturales iudicio Ariſtotelis. Ad rõnem uero, nec uere dicitur nihil aliud eſſe naturam niſi deũ, qppe cum natura non deus ſit, ſed ex deo dependeat authore Ariſtotele, & ſi iſtud, quod male diciť, trahere ad meliorem ſenſum uelimus, ut natura quodãmodo deus ſit, quia dei uicarius quidam eſt, inquantum ea facit, quæ deus ab ęterno uoluerit, tñ non ſequitur, ut ſi ternario res ſuas perficiat, ternario quoq; ꝑficiatur ipſe, qui naturæ author eſt. Vt. n. ille longe eminentior eſt, q̃ natura, ſic & modo ſuæ ꝑfectionis longe ſuperior eſt, q̃ ut trinitate perficiatur. quod itaq; in deo unitum eſt, id in natura diſtinctum ternario refert ſui authoris ſummã & ineffabilem unitatem, quod idem & Syneſius Cyrenẽſis philoſoph⁹ illuſtris docet, cum dicat. Entia prima ſimplicia ſunt, deſcẽdens uero natura multiplici ratione uariať. Plato, Proclus & omnes platonici idem ſentiunt. Igitur ex Ariſtotelis ſentẽtia, unitas quæ in deo eſt ſimplicitatis repræſentatur trinitate, quæ in rebus naturæ eſt, ſcilicet modo, quo fieri poterat meliori, quãdo impoſſibile erat, ut ſimul & natura eſſet, & unitas ſeruaretur. Ad quartum, non ſequitur, ut dictum ſæpius eſt, eodem modo haberi in cauſa quod exprimitur in effectu. non enim quia homo bipes, aut equus quadrupes eſt, deum quoq; bipedẽ eſſe, aut quadrupedem dixeris. omnem autem cauſam imprimere ſuam ſimilitudinẽ in effectu, ita intelligẽdũ, ut pro ſubiecta materia, & pro natura ipſius effectus, modo, quo fieri poteſt meliori, ſimilitudo exponatur. quo fit, ut qm̃ forma producẽda in materia, ſtare non poterat cum unitate, ſed optime ꝓ re ſubiecta cũ ternario ſtaret, idcirco trinitas in re naturali ſit, quæ in cauſa eſſe nõ poteſt, ſicut & quadrupedis rõnem diſtinctam, ſine qua equus ſtare non poteſt, in deo eſſe nefas dictũ eſt. Ad quintum ſatis ante reſponſum eſt. Ad ultimũ, Ariſtoteles in eo problemate, non ita uſus eſt uerbo, ut argumentando aduerſarius ſumit. In tribus. n. & per terna ille ad exitum deueniri dicit, qũo & medici ternariis diem criticum. i. decretoriũ ſtatuunt morbis. Sed aduerſarius inexperiẽtia tum rerũ, tum græci ſermonis putat τελεῶσθαι. unũ illud ſemp ſignificare, formaliter ꝑfici, cum nõ ſolũ formalẽ ꝑfectionẽ, ſed ẽt exitum rei, & terminũ motus ſignificet. unde & τέλος non mõ finem, cuius cã cætera aganť, ſignificat, ueꝝ terminũ quoq;, & exitum ipſum actionis, q̃obrem & ridiculũ dicere, ꝓductũ ait Ariſtoteles illum poetã, q dixerit, habet ipſum finẽ, cuius ortus gratia eſt, finem. n. ſtatui, nõ omne extremũ, ſed qđ optimum eſt. Cæteꝝ, ſi ita loqui aduerſario placet, non referat, modo trinitate ꝑfici ita intelligatur, ut per ternariũ aut ternarios ad exitũ uentũ ſit, aut bonũ, aut malũ, Sic. n. æger quarto aut ſeptimo die moritur, & flatus aquilõis, de quo Ariſtoteles diſſerit, tertio finitur, ideſt deſinit. Quo ita poſito, quẽadmodũ arguit aduerſarius, uideamus. Oĩa trinitate ꝑficiunť inqt. quo autẽ unumquodq;

perficitur,

ꝑficiť, finis ultimus eſt, ergo trinitas eſt ultimus finis. Reſpódeo ꝑfici trinitate biſariá. aut. n. fine, qui forma eſt ꝑficiť, aut fine, qui terminus, & exitus motionis eſt, finitur, quod & ipſum perfici dici poteſt, præſertim ſi exemplo gręci huius loqui uelimus, ut & perfecte periiſſe Ariſtoteles dixerit, quod in ultimo corruptionis iam eſt. Sed quid ulteriusꝰ Ergo inquit, trinitas eſt ultimus finis, & bonũ ultimũ rerum. Nõ ſequitur bone uir, finem enim, cuius cauſa cætera ſint, nõ omne extremum ſtatuimus, ſed quod optimũ eſt & forma. Quid uero dicam cum progrediẽs afferat concluſionem illam: Ergo hoc ultimum & bonum Deus eſt. Nam & ſiquis conceſſerit trinitatem eſſe bonum, & ultimum, nõ ſequitur ut & Deus hoc ſit. perficitur enim unũquodq; ſuo bono, & hoc ultimũ, & optimum analogice eſt. Alioquin cõſequetur ex hac illatoria ratione aduerſarii dialectici noui, ut aſinus ſit Deus. forma enim aſini finis, & ultimũ bonum, quo perficiť aſinus, eſt ſuo in genere. Quod ſi omne bonũ & ultimum eſt Deus, forma aſini eſt Deus, & aſinus eſt Deus rõne aduerſarii noſtri, qui in eos errores dilapſus eſt per ignorationem diſtinguendi. Sed corollarium eius uideamus. hinc & facile intelligi poteſt, inquit, trinitaté eẽ cauſam efficientem omnium rerum. principium enim primum & finis, idem re ſunt, efficiens nanq; & forma, & finis coincídunt. Formam eſſe finem uere ab aduerſario dicitur, ſed hoc nuper, uti puto, didicit, correctus à Theodoro noſtro familiari, quippe agens aduerſus Theodoꝝ hoc argumento mãdauerat ſuis literulis, Generatio inquit, nihil aliud eſt q̃ inductio formæ in materia, unde ſi forma generationis ſit finis, ſeqtur idem ſibiipſi finem eſſe, quod ridiculoſiſſimum inueniť. Hæc ita antea ſentiebat, & ſcribebat, nũc uero poſtq̃ reſponſione Theodori melius ſentit, formam eſſe finem confitetur. Sed ſit ita, ut tria hæc ueniãt ſæpe in idẽ authore Ariſtotele. nã homo hoĩem generat, & equus equum. Veꝝ qd tandẽꝰ Ergo inquit trinitas, qui finis eſt, efficiens quoq; eſt. Ridicula res. quaſi coincidãt ſemper, ita argumentať. At nõ ſemper hęc conuenire, ſed ſępe, hoc eſt, quoties quod efficit idẽ ſibi ſpecie efficit, Ariſtoteli placet. Aliter enim ſequetur ut cœlũ, aut ſol ſit homo, cũ in generãdo hominẽ, finẽ hominem habeat, qď & aduerſarius uſus eſt argumento, cum demonſtrare uellet hominẽ eſſe cœlo pręſtantiorem. Adde ꝙ ſi finis & efficiens cõueniunt in diuina trinitate, ad Ariſtotelis ſenſum, quo aduerſarii ratio fundatur, ſequitur ut trinitas diuina, efficiat trinitatem ſibi eandem ſpecie. Cæterum trinitas nec finis eſt is, quẽ aduerſarius putat, ut declaratũ iam eſt. nec efficiens eſſe poteſt, & lõge minus ad deũ referri hæc poſſunt. Sed ipſe fallitur, & miſcet, confunditq; res, quarum concluſiones monſtra plane ſint contra naturæ rationem.

Confutatio & ſolutio octo argumentorũ aduerſarii, quibus demonſtrare ſe putat Ariſtotelem noluiſſe mundum ex nihilo eſſe productum.
Sententia Ariſtotelis non modo ex nihilo productum eſſe mundum, ſed nullo mõ eẽ ꝓductũ.
Apud Ariſtotelem pro principio haberi, nihil fieri ex nihilo.
Mundum eſſe ingenitum, ſempiternum, & neceſſarium ſecundum Ariſtotelem.
Auerroem aperte tenere, ꝙ ex nihilo nihil fiat, & contrarium tenentes reprehendere.
Auicennam ab Auerroe reprehendi, ꝙ ex nihilo aliquid fieri poſſe, contra philoſophorum ſententiam exiſtimauerit.
Alberti ſententia, non poſſe à principiis Ariſtotelicæ diſciplinæ accipi productionẽ rerum ex nihilo, quod etiam Ericis, & diui Thomæ ſententia confirmatur. Caput. XX.

Ranſit aduerſarius ad mundi creãdi rationem, & ꝙ Platonem audierit ſcripſiſſe mũdũ eſſe creatũ ex materia, conatur capite ſuo ſexto. VIII. IX. X. demonſtrare Ariſtotelem opinatum ex nihilo mundi productionẽ, ut ueriorẽ chriſtianũ faciat Ariſtotelẽ, quaſi Plato ex materia ſenſibili præſuppoſita mũdũ creatũ putauerit, quę cũ ꝓbare ſtudeat, ſic argumẽtari uelle uideť. Deus prima cauſa efficiens omnium rerum eſt, authore Ariſtotele q. XII. metaphyſicæ libro, cœlũ & naturã dependere ex deo ait, hoc enĩ produci & effici eſt. & ſecũdo de generatiõe, deũ cõpleuiſſe totũ faciẽdo cõtinuã generationẽ. & primo de cœlo, & tertio de anima, deũ, & naturam nihil facere fruſtra, hoc enim indicať, deũ eſſe efficientẽ cauſam principalem, Naturam autem cauſam inſtrumentalem. Item cum Deus cauſa finalis rerum omnium ſit, finis autem, & efficiens in deo coincidant. Agit enim propter ſeipſum Deus, ſequitur, ut deus ſit cauſa efficiens omniũ, & proinde mũdi, de quo agiť. Itẽ cauſa, quæ eſt actus purus, nõ agit per motum, neq; ĩ tẽpore, & ꝓide nõ ex potẽtia materiæ alicuiꝰ, nec ſubiectũ ullũ materiale ſibi ꝑſupponit, quia ſic per motũ & in tẽpore ageret. Deus aũt eſt

cauſa, quæ actus ſit purus, ut duodecimo metaphyſicæ demõſtratũ eſt, ergo deus ſine motu, & tẽpore agit, & nihil præſupponit, & ꝓinde ex nihilo producit. Itẽ cũ oĩpotẽs nihil in ꝓducẽdo ſibi præſupponit. nã niſi eius potentia ultra ſubiectũ materiale ſe extenderet, non oĩpotẽs eſſet. ſed deus eſt cauſa omnipotẽs, cũ enim actus ſit purus, ſine ulla potentia paſſiua, habeat infinitã potẽtiam intẽſiue non extẽſiue neceſſe eſt, proinde'q; oĩpotẽs ſit, ergo Deus ex nihilo oĩa producit. Item neceſſe fuit, ut Dei omnipotẽtia aliquo modo manifeſtaret', quod cum non alio modo fieri poſſet, niſi per productionẽ ex nihilo, ita.n. potẽtia infinita requiritur, quæ ſuper diſtantia infinita, quę inter ens & nõ ens terminos creationis eſt, præualeat, ideo cũcta ex nihilo Deus produxit. Item dari primã ſimpliciter cauſam efficiẽtem in ordine cauſa℞ efficiẽtium neceſſe eſt, ut ſecũdo metaphyſicæ demonſtrat'. Hęc aũt deus eſt, quę cauſa cũ nihil præſupponat ſua rõne, nam niſi ita eſſet, non prima ſimpliciter, ſed in gñe eſſet, ageret enim in ſubiectũ & per motum, ſequitur quod deus propter primam cauſalitatẽ efficientis cauſæ, nihil ſibi præſupponat, ſed ex nihilo agat. Item cum tria principia ſint agentia, ars, quæ formam accidẽtalẽ producat, non attingẽs ſubſtãtiam, natura, quæ formam producat ſubſtantialẽ, non attingens materiam, & deus quod potius primo, ſecundo'q; eſt, cum ex eo illa dependeant, ſequit' ut hoc ſimpliciter poſſit producere, & nihil agendo præſupponere ſibi, atq; ita ex nihilo facere. Itẽ ſi unũquodq; reſoluit' in ſua principia, ut domus in lapides, & ligna, ex quibus conſtituta eſt, mũdus quoq; ſi reſoluetur, ad id reuerteretur, ex quo factus eſt. at remota uolũtate diuina, reuerte' ad nihilum, ex nihilo ergo factus eſt. His rationibus perſuaſus aduerſarius, Ariſtotelem mundi productionẽ ſenſiſſe, & ex nihilo arbitratur, quæ ipſi quidẽ potiſſimæ quædam habentur demonſtrationes. Cæteris uero etiã mediocriter eruditis, ſophiſmata ſunt, & ſolui facillima. Sed prius, q̃ ſoluam ineptias iſtas, explicabo ſentẽtiam Ariſtotelis, & expoſitorum, impoſſibile eſſe, nõ ſolũ ut ex nihilo, ſed etiam ut omnino productus ſit mundus, aut creatus, nihil enim refert, apud philoſophum hunc, ſiue productũ, ſiue creatum, ſiue factum, aut gñatum dicis. ergo nihil ex nihilo fieri inter omnes conſtat. Quod & Ariſtoteles primo phyſicorum pro principio accipit. quod ſiquis aliquid ex nihilo factum, ſiue productum dicit, aduerſus Ariſtotelem enuntiat. Nihil enim fieri poſſe, & aliquid fieri poſſe, ſibi inuicem pugnant. Nec recte dici poteſt, hoc intelligi de productione rerum ꝑ motum, quæ materiam præſupponat, non de ſimplici emanatione rerum, quæ nihil pręſupponit. Hęc enim diſtinctio non ex ſenſu Ariſtotelis eſt, ſed eo℞, qui Ariſtotelis opinionem non pugnare cum creatione oſtendere uelint. Quod & ipſum non tollit, quin Ariſtotelis ſenſerit mundum nõ productum. Hic enim philoſophus nec uerbo uſus eſt tali, ut & aduerſarius ipſe fatetur, neſcio quo admonente, nec ſuis principiis indicat ſimplicem illam emanationem, ut quamuis non explicite, tamen implicite dicta elici poſſit, niſi quis cœli, naturę'q; depẽdẽtiam, emanationẽ interpretetur, quod uel nos facile conceſſerimus. Iam uero is primo phyſicorum libro, cum materiã primam ingenitam eſſe probare uelit, accipit rationẽ, quod ſi gñaretur, præſupponeret ſibi aliquod aliud ſubiectum, & in octauo eiuſdẽ operis, omne, quod fit, inquit, poſſibile eſt fieri, alioquin impoſſibile eſſet id fieri, & quod eſſe poſſibile eſt, id ex materia eſt, quæ eſt in potẽtia ad formam, in quinto etiam metaphyſicorum potẽtia actiua eſt, inquit, principium mutandi alterum, qua alterum ẽ. Quod & in octauo eiuſdẽ operis repetit, ubi Commentator definitionem hanc dicit eſſe priorem omnibus definitionibus eorum, quæ nomine potẽtiæ appellantur, ut principium ſit mutandi alterum, qua alterum eſt. Item eodem in libro ſcriptum legimus. Siqua ſubſtantia eſt forma ſine materia, hanc protinus per ſeipſam eſſe ens, atq; unum, nec ullam habere cauſam, quæ ſe faciat ens, & unũ, ita patet nullam aliam productionẽ intelligi ab Ariſtotele, niſi eam, quę per motũ ſit, ſubiectũ'q; præſupponat, quandoquidem in libris metaphyſicis ita loquitur, ubi non de motu, non de natura, non de aliquo eiuſmodi agitur, ſed de ente ipſo, qua ens eſt. Profectò ſi ad phyſicam tãtum producendi rationem hæc redigenda putaret, ut aduerſarius credit, non ea parte philoſophiæ, qua res diuinas tractare uellet, potẽtiam definiret actiuam per mutationem, nec diceret potentiam immutandi eſſe primam in genere potẽtiarum, ſi potentiam creandi illam agentem ſine motu ullo pacto admitteret, neq; negaret formam ſine materia ſubſiſtẽtem habere cauſam ſui eſſe, niſi materiam ſemp in productione præſupponi arbitraretur eſſe neceſſe. Quid uero mundum ingenitum, ſempiternũ, & neceſſarium eſſe diceret, ſi productum putaret? neceſſarium.n. id eſſe uult, quod nullo modo poſſit non eſſe. at ſi creatus ex nihilo eſt, poteſt non eſſe, cum ita eius naturæ conueniat non eſſe, & habeat eſſe à cauſa externa, & prius naturæ ordine conueniat non eſſe, quàm eſſe, quod neceſſarii rationi repugnat. Quamobrem Auicenna opinatus eſt,

quod creat'

quod creatur a` primo, poſſibile eſſe ſua natura, & neceſſarium cauſa externa. quam opinionē Auerroes improbat in primo de cœlo commentator, quo diligentiorem neminem Ariſtotelis opinionum fuiſſe omnes arbitrantur, quapropter in allegandis expoſitoribus hunc in primis cenſui adducendum. Hic igitur in primo phyſicorum cōmento octuageſimo primo, exponens locum Ariſtotelis illum ex nihilo nihil fieri, hæc refert. Qui generatum eſſe quicquam ex non ente dicit, cōcedat alterum de his duobus neceſſe eſt. aut enim ut mutatum ſit ſine mutatione, aut, ut mutatio ſit in mutatione, quæ impoſſibilia ſunt. Sed iuniores, hoc impoſſibile recipiunt, ſcilicet aſſueti, quoniam a` pueritia id audiant. Cōſuetudo enim natura altera eſt. Nunquid dubium ſit, ne iudicio Auerrois ex ſententia Ariſtotelis impoſſibile ſit aliquid ex nihilo fieri. Hoc igitur primum ex Ariſtotelis opinione accepimus ab Auerroe, ut nihil productum ex nihilo eſſe poſſit. Secundum autem in octauo phyſicorum cōmento quarto, ad hunc modum. Conuenit inter ueteres omnes authores, ut ex non ente puro nihil generetur, ſed aſſertores, & Sarraceni noſtri negant principium hoc, & poſſibile putant, ut ex nihilo aliqd generetur, cuius erroris cauſa eſt, quod plura uiſu comprehenſibilia generentur a` rebus uiſu incomprehēſibilibus. nam ratio, quam afferunt ad id probandum, ꝙ ſubiectum neceſſarium agendi diminuit authoritatē agentis, uulgaris, & friuola admodum opinio eſt. Agens enim, ſi agere non poteſt quicquā impoſſibile, dicendum non eſt amittere ſuam authoritatem, ſed rē, quæ impoſſibilis eſt, effici poſſe arbitrari. Id certe falli, & decipi eſt. Ita Auerroes ꝓſectator intimus Ariſtotelicæ diſciplinæ, & principium hoc per ſe notum eſſe exiſtimat, nihil ex nihilo fieri, & chriſtianos, iudæos, & ſarracenos, qui creatum eſſe ex nihilo opinantur, impoſſibile ſibi admittere, aſſertores enim, & loquentes hos uocat, quoniam ſine demonſtratione loquātur, & tantum aſſerāt. Rationem enī illam, ꝙ ſubiectum requiritur in actione agentis imperfecti, non perfectiſſimi & infiniti. Friuolum eſſe arbitratur, cum fieri non poſſit, ut aliquod agens rem impoſſibilem faciat, quale eſt ex nihilo quicquā fieri, id'q; non eſſe impotentiam, & defectū agentis, quando dignius id nō poſſe, quàm poſſe Deo eſt. Falli item, ac decipi eum, qui credit ex nihilo poſſe quicquam fieri aperte exponit. Ex quibus latiſſime patet aduerſariū loqui ex opinione fidei noſtræ, & Platonis nō Ariſtotelis, ſed Auerroes, uel ſuper tertio phyſicorum idem fatetur, ubi & Auicēnam reprehēdit, ꝙ aliquantulum diſſentire uiſus fuerit in opere de ſubſtantia orbis a` communi philoſophorum conſenſu, ut nihil ex nihilo poſſit fieri. Quod ſi opinio hæc Auicennæ aperte ab Auerroe improbatur, ut a` ſententia Ariſtotelis aliena, nemo utiq; poteſt ſine reprehenſione attribuere Ariſtoteli creationem ex nihilo factam, plura etiam Auerroes de hoc locis aliis affert improbando, q̃le uel illud eſt, qđ in duodecimo metaphyſicæ, cōmento decimonono, his uerbis exponit. Qui aūt creationem ſtatuūt, ens totum ab agente creari ex nihilo aiunt, nec eſſe neceſſe, ut materia ſit, in quā agat. Totum enim ipſum creari, quę quidem opinio aſſertorum legis tum noſtræ, tum chriſtianorum eſt, & quidē Ioannes chriſtianus poſſibilitatē nō eſſe niſi in agēte ait, ut Alpharabius narrat libro de entibus mutatis. Auicennæ quoq; opinionē loco eodē meminit, quæ datorē ſtatuit formaꝝ, ut agentia naturalia diſponāt tantū materiā p qualitates primas. Forma aūt detur aliūde. Memorat etiā Anaxagoræ opinionē de formaꝝ latitatione. Poſtremo Ariſtotelis affert ſniam, ut agēs faciat cōpoſitum ex materia, & forma, id'q; certo modo mouendo, & immutando materiam, donec exeat de potētia in actū, atq; educēdo nō inducendo, ne creatio ex nihilo ſit, ſed præſuppoſito ſemp ſubiecto, agens extrahat in actū, quod in potentia eſt, & quodāmodo latitat, quo fit, ut & latitationi Anaxagorę aliqua ex parte aſſimulet', & creationi uidelicet, quatenus, quod potentia fuerit, actu ex nihilo quodāmodo exiſtat. Addo quod ſuper eodē libro cōmento quadrageſimo quarto cōtra Auicennā ab eo dicit' de intelligentiis. Aiunt, inquit, quaſdam intelligentiaꝝ conſequi, quaſdam, ut cauſatum cauſam, primā uero unā eſſe debere, ac ſimplicem, a` motore autem primo ꝓuenire aīam primi cœli, & motorem orbis ſequentis, atq; ita eſſe neceſſe, ut nō ſit ſimplex, & habeat cauſam priorē. Quæ ratio imaginaria eſt. Nullus enim ibi prouentus, nulla conſecutio eſt, ut actio, ut dici poſſit unam actionem conſequi unum agens tantum. Cauſa enim, & cauſatum ibi eo modo eſt, quo intellectum eſſe cauſam dicimus intelligentis. Quod cū ita ſit, poſſibile eſt, ut qđ eſt per ſe intelligentia & intellectum, Id cauſa plurimorum entium ſit, in quantum uariæ intelligūtur. Idem mox. Verborum autem, inquit, conſuetudo illa apud iuniores, ut a` tali motore, talis proueniat motus, aut proſequatur, aut producat', aut procedat, & reliqua id genus nō uere de abſtractis ſubſtantiis prædicantur. Hæc enim omnia diſpoſitiones ſunt agētium ſuperficie tenus, non ueræ.

nihil enī prouenit ab agente, ut dixi, ſed tn̄ extrahere in actū, qđ eſt, ī potentia, intereſt agētis. Itaq; cū ibi potentia nō ſit, nec agens eſt. Intellectus utiq; tātum, & intellectū ibi eſt ꝑficiēs, & ꝑfectū, quēadmodū artificia alia ab aliis ꝓficiſcuntur eo', ꝙ ſua prīcipia alia ab aliis trahunt, demū'q; oīa reducunť ad idem uniuerſale artificium, unde ſua quæq; principia accipiant. Quamobrem ſcientia proprior primi dei eſt, quæ in prima philoſophia continetur, ſcientia uero propria principiorum, quæ ſub illo ſunt, ſimilis eſt ſciētiis particularibus, quæ primæ philoſophiæ ſubiacent, ut Nicolaus peripateticus in ſuo de philoſophia primo opere refert. Quod autem à Platone ſcribitur, creatos eſſe à primo deos, quibus præciperetur, ut mortalia animalia ipſi crearent, primum autem illū creatorem requieuiſſe, ac uacuum labore māſiſſe, non eſt ita intelligēdum, ut uerba ſonant. Quinto etiam libro eiuſdem operis exponens locum de neceſſario, hæc refert. Si ſunt entia ſimplicia, ęterna, & īmutabilia, ut declaratum alibi eſt, nullum illorū acquirit ſibi eſſe neceſſarium, ab alio, neq; eſt quicquā in illis extra naturā. Hæc Auerroes. Sed redigamus ad ſummam, quæ huius Ariſtotelici authoris ſententia contra aduerſarium dicit, opinionem Auicennæ ſtatuentis creationem eſſe omnino repudiandam. In intelligentiis nō eſſe cauſam, & cauſatum, nec agens, & actum, ſed intelligens, & ītellectum, quoniā aliam alia ītelligit, ītelligendo'q; perficit. Agens nulla alia ratione dici agēs, niſi quia extrahit, ad actum, quod in potentia eſt, & proinde ſemper agens præſupponere ſubiectum materiale, nec eſſe poſſibile, ut nullo præſuppoſito ipſum agens producere quicq̄ poſſit. Intelligētias eſſe entia neceſſaria per ſe, ac ſibi eſſe neceſſarium, ab alio non acquirere. Item Platonis uerba non ita eſſe exponēda, ut ſonant, quæ cum ita ſint, conſtat latiſſime aduerſarium falſo per ignorātiam attribuere Ariſtoteli creationem ex nihilo. Sed alterum teſtem, & hunc grauiſſimū adducam, Albertum Ariſtotelicæ ſcholæ familiarem, ut q̄ aduerſarius erret, magis, magisq; explicet. Hic duodecimo metaphyſicæ tractatu ultimo, capitulo ſeptimo, ita concludit. Incertus eſt nobis motorum numerus cœleſtiū corporum cum ſuis motibus, Ideo'q; Ariſtoteles dubie locutus de his eſt. ſed quoniam per rationem cauſandi, nihil aduerſus hæc comprehēdi poſſit, ideo aut nihil omnino de his differit, aut talia eſſe reprobat. Cæterum ſunt, qui neutram harum uiarum ſequentes putant ſeſe per uiam philoſophandi incedere. ſi philoſophiam cū theologia confundant, ab uno ſimplici primo agente per eſſentiam, non eſt niſi unū inquiūt. Itaq; ſi quod ab aliquo eſt, multum & multiplex ſit, non id, à quo eſt, agit per eſſentiam. Videmus autem nō alterum per alterum cœlum produci ineſſe, nec omnino generari ex materia, ipſum'q; multiplex eſſe, & uariū. Ergo producitur ineſſe ab aliquo agente per electionem. Hoc enim multa agit unū exiſtens, ut uult, & cauſat ex nihilo, cum nō indigeat materia præiacente, ꝓpter ſuæ infinitæ uirtutis exceſſum ſupra omnis agentis rationem. Sed nos, ut ſupra diximus, non poſitiones has tractare hoc loco uolumus. non enim hoc negotio niſi ſententiam peripateticorum inſtituimus explicare. Quæ autem à Platone dicuntur, maneant quoad poſſunt, donec ab aliquo exponantur. Theologiæ uero ratio noſtræ, non cum philoſophorum principiis conuenit, quoniam reuelatione, inſpiratione'q; diuinitus hæc fundatur, non demonſtratione humana. Sic Albertus negat à principiis Ariſtotelicæ diſciplinæ accipi poſſe, productionem rerum ex nihilo, & deum eſſe agens per electionem multa producens, & propter ſuæ infinitæ uirtutis exceſſum, nulla egens materia, ſed à theologia tantum hæc accipi poſſe fatetur, quæ per reuelationem habeatur. Verum aduerſarius, quod peculiare fidei eſt, ad peripateticam ſcholā refert, & quod noſtri theologi penitus repudiarunt, ipſe tueri, & ad ſacram ducere aulā contendit. Erix Candauēſis doctor egregius, ex Ariſtotelis opinione, inquit, Trifariam aliquid dici ſe habere ad eſſe poteſt, aut enim, ut ex ſe ſit formaliter neceſſum eſſe, & ab alia cauſaliter, aut ex ſe ſit formaliter neceſſum eſſe, & ab alio dependenter. Aut tertio, ut ex ſe ſit poſſibile eſſe, & ab alio habeat eſſe neceſſariū, qa cauſa poſſibile illud neceſſario cauſet. Primus modus ꝯtradictionē īcludit, nam qđ cauſatum ab alio eſt, id de ſe eſt nō ens, & poſſibile eſſe, quod autem de ſe eſt neceſſū eſſe, nullo mō poſſibile ē. Ergo dicendum eſt Ariſtotelem addidiſſe hunc modū notando cōtradictionem, & quia putauerat intelligētias habere neceſſariū per ſe eē, negauit eas à prima cauſaliter depēdere. Tertiū etiam modum negat, qui ſimiliter contradictionem includit, ut Comētatoris iudicio patet in duodecimo metaphyſicæ. Contra Ioannem grammaticū. Male, inquit, à Ioanne grammatico dicitur, motum de ſe poſſibilem poſſe ab alio perpetuari. Subſtantia enim poſſibilis perpetuari non poteſt, atq; ita ſubſtantia perpetua non eſt ab alio, quoniā ſi ab alio eſſet, perpetuaretur, quæ poſſibilis de ſe eſſet, ꝙ oppoſitum ſententiæ authoris eſt. In primo etiam de cœlo idem exponens locum

ponens locum

ponens locum illũ. Impoſſibile eſt ne generabile deueniat ad corruptionem. Si inueniretur, inquit, aliquod generabile ęternum, poſſibile eſſet, ut natura poſſibilis mutaretur in neceſſariam naturam. aliter enim eſſe non poteſt, niſi aut altera in alteram mutetur natura. Aut duæ naturę contrariæ ſint in eodem. Reliquum igitur eſt, ut ex tribus his modis ſecundus tãtum ab Ariſtotele probetur, hoc eſt ut aliquid habens formaliter ex ſe neceſſum eſſe. Dependeat ex deo, non ut à cauſa efficiente, ſed finali, & perfectiſſimo entium omnium. in hac ſententia nonnulli etiã moderniores doctores ſunt. Tertium teſtę fide dignum referã, diuum Thomam Ariſtotelicæ diſciplinæ peritiſſimum, qui in prima parte quæſtione quadrageſimaquarta, articulo ſecundo, quærẽs an materia prima ſit facta à Deo, Veteres, inquit, pbiloſophi paululum ueritatis cognitionem attigerunt. primi enim illi rudiores adhuc, nulla entia niſi corpora ſenſibilia eſſe putauerunt, ponentes'q; in bis motum, non niſi per aliqua accidentia motum conſyderarunt. Verbi gratia, ſecundũ raritatem, denſitatem, aggregationem, ſegregationem, & cum ſubſtantiam ipſam corporum incauſatam ſtatuerẽt, cauſas aliquas reddebãt accidẽtalium mutationũ, amorem, litem, intellectum, aut huiuſmodi aliquid. Tum proceſſu temporis diſtinguere formã ſubſtantialem, & materiam, quam ponerent incauſatam excogitarũt, & mutationes in corporibus ſecundum formas eſſentiales percipere inceperunt. Sed earum mutationũ cauſas uiliores quaſdam eſſe uoluerunt, ut circulum obliquũ, aut Ideas. Sed conſyderandum materiã cõtrahi per formam ad ſpeciem ſibi determinatam, ut ſubſtantia alicuius ſpeciei per accidẽs ſibi adueniẽs contrahitur ad determinatum modum eſſendi, ut homo per album. Vtriq; igitur illi conſyderarunt ens particulare, uel in quantũ hoc ens, uel in quantum tale ens, atq; ita cauſas agentes particulares reddiderunt. Sed ulterius alii ſtudio progreſſi ſe altius erexerunt ad conſyderandum ens, qua ens eſt, atq; ita contemplati ſunt cauſas rerum non ſolum qua hęc, aut talia ſunt, ſed ẽt qua entia ſunt. Hoc igitur, quod cauſa entibus eſt, in quantum entia ſunt, cauſam eſſe oportet nõ modo in quantũ per formas accidentales talia ſunt, uerum etiam ſecundum unũquodq; ad eſſe eorum pertinens quoquomodo. Atq; ita materiam etiam primam ſtatui cauſatam, à cauſa entium uniuerſali. Ergo ad primũ dicendum. Ariſtotelẽ loqui de fieri particulari, quod & de forma in formam, ſiue accidẽtalẽ, ſiue ſubſtãtialem. Nos autem loquimur de rebus ſecundũ emanationem earum ab uniuerſali principio eſſendi, à qua quidem emanatiõe materia nõ excluditur, licet à primo modo faciendi excludatur. Sic diuus Thomas. primum ueteres philoſophos totam ſubſtantiam rerum naturalium incauſatam eſſe exiſtimaſſe, productionem tantum accidentium ſtatuentes refert. ſecundo Platonem, & Ariſtotelem indicat, qui productionẽ particularem animaduertentes formam ſubſtantialem produci, materiam autem primã improductam & ingenitam, utpote primum ſubiectũ & cuiq; facturæ ſubditum exiſtimarũt. Poſtremo ad eos uenit, qui ulterius pergentes conſyderarunt ens ſimpliciter, & materiam quoq; à Deo eſſe productam putarunt, Platonicos indicans, qui hęc apertiſſime dicunt. Quod ſi teſtimoniũ uel huius doctoris ſancti, Ariſtoteles non inter eos enumerandus eſt, qui productionem rerum uniuerſalem, & entis ſimpliciter poneret, ſed inter eos, qui productionem tãtum particularem attigerint, ſequitur prorſus, ut Ariſtoteles non conſyderauerit productionem materiæ primæ, & proinde ne creationem quidẽ ex nihilo, de Platone uero, cuius nam opinionis de hac re fuerit, & in ſecundo dictum eſt latius, & poſt hæc clarius dicetur. Nunc ad reſpondendũ argumẽtis aduerſaril uenio. primum, dependentia cœli fundatur, & eo q; Deus fecerit generationem ꝯtinuam, & ſæpius dixerit idem autbor Ariſtoteles deum facere. Hinc enim aduerſarius putat cauſam eſſe deũ efficientẽ omnium rerum. Ratio, quam ſibi potiſſimã arbitratur, & ſæpius repetit, hæc eſt. Sed q̃ leuis, & infima ſit, facile iam ex iis, quæ expoſuimus, intelligi poteſt. Depẽdere enim quod ἐξηρτῆσθαι Ariſtoteles dixit, nõ efficientiã, aut creationẽ monſtrat, ſed aut finẽ, cũ res unaquæq; ex ſuo depẽdeat fine, aut ſi propriã termini ſignificationẽ, & uſum frequentẽ ſequamur, ſitũ dicit partis ſundatæ in altera pte, ſine qua eẽ nõ poſſit, atq; plurimũ refert, creari aut effici, an dependere dicas, ſi ſnĩam Ariſtotelis ſeq uelis, & uſum ſeruare uerboꝝ, quem ipſe ꝓbauerit. Alimentũ enĩ augeri, & δημιουργεῖσθαι, q͛d creari eſt, à calore dicit in libro de ſenſu, & in corde, primo uim eẽ creantẽ ſanguinẽ, in ſecũdo de ꝑtibus aĩaliũ, in quo & ſanguinẽ craſſiorẽ, calidiorem'q; ποιητικώτερον, ideſt efficientiorẽ eſſe uiriũ corporis aſſeuerat, Videlicet cũ cauſam efficientẽ alimenti ſanguinis, uiriũ uelit explicare. At uero cũ partiũ ſitum, reſpectũ, & copulationẽ certã exponit, non effici, aut creari dicit, ſed dependere, uelut in primo de hiſtoria animalium ex medio renum uenam dependere ſcribit, & in quarto de partibus aĩalium, omentum ex medio uentriculo dependere. Non enim uel renes uenam, uel uenter omentũ creat, ſed

principium eſt, ſine quo ſtare ad totius compoſitionē non poſſit ea pars, quæ inde dependeat.
Vt igitur in his dependendi ratio partium copulationem ſecundaꝝ in primis, & principaliori/
bus fundatam ſignificat, ſic in uniuerſæ naturæ ratione intelligendum eſt, id quod duodecimo
metaphyſicæ ſcribitur, cœlum & naturā ex principio, quod Deus eſt, dependere, & primo de/
cœlo ex æuo immortali, diuino'ꝗ dependere. Cæteris partim apertius, partī obſcurius eſſe, &
uiuere. Nominat hanc uniuerſi naturam apertius Ariſtoteles in primo politicorum libro, cum
dicat. In ominibus, quæ ex pluribus ſiue continuis, ſiue diuiſis cōſtituūt, & unum aliquod fiūt,
inſpici imperans, & imperatū, id'ꝗ ex uniuerſa natura ieſſe in ſingulis animatis. Non itaꝗ deū
efficere, aut creare putandum, eo ꝙ dependere ex illo uel naturam, uel uitam ſcriptum eſt. Sed
ad aggregati rationem referendū, ꝙ ueluti partium modum, tum eſſentialium, tum etiā inte/
gralium recipere poteſt, aut certe ad finem, cum à ſuo quodꝗ dependeat fine, ut dictū eſt, & fi
nis, qua finis eſt, eſſe non poſſit efficiens cauſa. Quod ſi aduerſarius ſignificatum dependētiæ,
ita intelligens, ut nos exponimus, uerbo tamen efficiendi, & creandi abutitur ad eundē ſenſum,
non plus peccat, ꝙ̄ ꝙ impropie loquitur. Sed ſi, quoniam cauſam eſſe Deū, ut mundus ſit, audit,
ideo & efficere putat, longe aberrat, non enim ꝙ cauſa ſit eſſendi, idē propterea & efficiendi
eſt. Iam aīa cauſa eſt, ut homo ſit, ſed tamen non eſt, quæ efficiat hominem, niſi in quātū id ef/
ficit, cuius forma ipſa anima eſt, quod deo, & nos ex Ariſtotelis opinione tribuimus, ut per cœ
lum efficiat quæcunꝗ ab ipſo cœlo immediate efficiunt̃. Vnde uel alterius loci ſolutio patet,
quo libēter aduerſarius uoluitur. Facit enim & Deus, & quidem bonitas, atꝗ diuinitas ſemper
ſecundum ſuam naturam cauſa melioris in rebus contigentibus eſt, ut in ſecundo de genera/
tione animalium dicitur, ſed per motum cœleſtem, & naturam. Cum enim duplex ſit ratio cau
ſæ efficientis, aut enim per ſe, aut per alterū, hoc eſt, altera unde principium motus ſimpliciter,
altera, quæ forma eſt eius, quod ſimpliciter moueat, & efficiat, Deus non ita cauſa efficiens eſt,
ut quod ſimpliciter moueat, ſed ſicut id, quo actu quicꝗ̄ iam ſubſtās moueat, & efficiat, quomo
do, & animę cauſam efficientem tribuimus. Quod enim forma hominis eſt, qui ſimpliciter &
proprie agere dicatur, ideo, quæ ab homine effectiue agantur, hæc ad formam quoꝗ referētes
dicimus ab anima effici, quanꝗ̄ melius dici poteſt anima effici, ꝙ̄ ab anima, teſte Ariſtotele pri
mo de anima. melius, inquit, fortaſſe ſit non animā dicere miſereri, aut diſcere, aut intelligere,
ſed hominem anima. Atꝗ lōge improprius dici exiſtimat, ſiquis texere, aut ædificare animam
refert. Atqui texendi, ædificandi'ꝗ principium, unde motus anima eſt. Sed quoniam ita princi
pium efficiens eſt, ut non ſimpliciter ſit, ſed in quantū forma eſt eius, quod ſimpliciter, & ꝓprie
efficiens texendi, ædificandi'ue eſt, ob id inepte anima dicitur texere, aut ædificare, & lōge ine
ptius dixeris deum efficere cœlum, aut ex his aliquid, quæ cœlū ſuo motu efficiat iudicio Ari/
ſtotelis. Nec enim anima efficit hominem, quāuis principium ſit actiuum, nec deus cœlū, quā/
uis nō paſſiuum, ſed actiuum principium ſit, de quo ſit, & ſeruetur cœlum, atꝗ natura. Cū itaꝗ
aduerſarius dicit deum feciſſe, & facere continuam generationē, Id'ꝗ ad Ariſtotelē authorē re
fert, diſcat, ita deum feciſſe, & facere ſententia Ariſtotelis, ſic ut anima texit, atꝗ ædificat. Id'ꝗ
nō ſolum ex rōne diſciplinæ Ariſtotelicæ colligi, ſed uerbis etiam eiuſdem authoris exprimi in
libro de mundo ad Alexandrum regem. Cum deum dicat genitorem omnium, quæ in mūdo
efficiuntur eſſe, nō ꝙ ipſe operator ſit, ſed quoniam cœli opera, quod primum uirtutis diuinæ
particeps eſt, omnia faciat, diſponat, gubernet, conſeruet. Tale eſt argumentum aduerſarii, quo
præcipue fretus, Ariſtotelem chriſtianum non dubitauerit facere. Sed attendēdum quod adie/
cerit, naturam cauſam eſſe inſtrumentalem. Sibi enim ipſe contradicit, cum ſuperiori tempore
ſcribēs ad Heſaiam contra Platonem demonſtrare uoluerit, ex ſua opinione, naturam eſſe nō
poſſe cauſam inſtrumentalem, ratione'ꝗ uteretur, quod inſtrumentū ſeparatur ab eo, qđ per
ipſum efficitur. Natura autem non ſeparatur à rebus, quas efficit naturalibus, ſed altera tūc no/
ſtra reſponſione emendatus dicit captiunculam ſui argumenti, & intellectum inſtrumentalis
cauſæ ex opinione Platonis, quem non parum probaſſe uidetur quando, quod ante reprehen
debat, eo nunc decorare Ariſtotelem ſtudet. Sit igitur natura cauſa inſtrumentalis. Id'ꝗ Ariſto
telem uoluiſſe, concedo, quando eum non ſolum hoc, ſed omnia Platonis ſui præceptoris pla/
cita animo coluiſſe intelligo, quanquā interdum uerbo præceptorem urget, & imperitos fal/
lit. Sed quid nam ſi natura ſit Dei inſtrumentū, fecerit ita profecto Deus mediante natura, ut
& anima mediante corpore. Verum naturam ipſam nunquā, nec fecit, nec facit. Ad ſecūdū,
Finis & efficiēs, & ſi concidunt, ſiue conueniunt in idem, tamē quoniā deus nihil immeditate
efficit, ut oſtenſum eſt, fruſtra ita arguitur, & licet idem, Deus & finis ſit, & efficiēs, tñ qa non

per ſe, ſed

per ſe, ſed per aliud efficiens eſt, nihil hoc aduerſarium iuuat, ut deus ex nihilo faciat. Ad tertium, Theologorum noſtrorum ſunt iſta, quibus nos quoq; adhæremus, nõ Ariſtotelis, ut iam expoſitum eſt. Nam ſententia eius quidem authoris nihil effectiue, niſi mediante cœlo a' Deo agitur. Cœlum autem ſemper ſubiecto præſuppoſito efficit, quicquid efficit, contra, inquit, ſi per motum, & tempus, & ſubiectum agit, eſſe actus purus non poteſt. Immo uero poteſt, non enim ſuæ puritatis ratione impoſſibile etiam agere debet, quale iſtud eſt, ex nihilo aliquid fieri. Quod enim ſeparatum a' materia eſt, nõ poſſe immediate materiam immutare, author Ariſtoteles ſeptimo metaphyſicæ eſt, quem locum exponens Auerroes. Impoſſibile eſt, inquit, ut formæ ſeparatæ immutent materiam niſi corpore mediante non mutabili, ſcilicet cœleſti. Ad quartum. Si omnipotentiam accipit eo mõ, quo noſtri theologi, ut deus facere poſſit immediate, nec repugnat fieri a' Deo, quicquid non implicat cõtradictionem. Reſpondeo talem omnipotentiam remotam eſſe ab Ariſtotelis opinione, quod & cęteri oẽs theologi noſtri, & Scotus doctor inſignis fatetur, & rationem cur a' philoſophis impoſſibile uocatur, ut deus ita omnipotens ſit, ut ĩmediate efficere poſſit, illam reddit, ꝙ principium neceſſarium, & oĩno perfectũ ad nihil ĩmediate ꝯtingenter ſe habet. Ita enim fit, inquit, ne Deus poſſit omne poſſibile cauſare, cũ hæc nouitatis ratio aſſignari non poſſit, neq; ex parte principii, quod neceſſariũ eſt, neq; ex parte alicuius impedimenti, qñ principium ipſum ꝑfectiſſimũ, & inimpedibile eſt. Sequeretur ẽt ſi deus creare poſſet oẽm effectum ſine cauſa ſecũda, ut & facere poſſet, quo nulla cauſa ſecũda haberet propriã actionẽ, & eſſentiã propriã. Quod abſurdum oĩno eſt, ut Cõmẽtatoris ſententia patet in duodecimo metaphyſicæ. Quoniã ſecundum Ariſtotelẽ, præter cauſam primã, Aliæ quoq; ſunt neceſſariæ, quin etiam ſequeret', ut ordo in cauſis nõ eſſet ſimpliciter neceſſarius & eſſentialis, quod negat' ab Ariſtotele, ſecũdo metaphyſicæ libro. Sic & Scoti iudicio referri ad Ariſtotelẽ nõ poteſt, omnipotentia eo modo, quo a' noſtris theologis intelligit'. Quam obrem, aut nulla dei omnipotentia eſt, ſententia Ariſtotelis, aut ea tantũ eſt, quæ in dependentia mundi ex prima cauſa, & in ꝯſeruatione rerũ cunctarũ appareat. Contra, inqt, Deus eſt actus purus, ergo habet potentiã infinitã intenſiue, & proinde omnipotentiã. Reſpondeo, nõ ſequi iſtud, quando nec uſpiam ab Ariſtotele ſcriptũ legimus, deum eſſe uirtutis infinitæ intenſiue, & licet ſit actus purus, tñ non propterea ita eſſe omnipotens poſſit, ut aliquid ex nihilo faciat. Quod enim ſeparatũ a' materia eſt, materiam ĩmutare nõ poteſt, qua rõne uſus Ariſtoteles eſt contra Platonis ideas ſeptimo metaphyſicæ. Nullam igitur rem factibilẽ attingere poſſit, niſi ꝑ motũ cœleſtem. Cõtra, inquit, debuit ita manifeſtari omnipotentia dei. Hoc enim qntũ erat argumentum. At non ita manifeſtari debuit, ſed potius in depẽdentia cœli ex prima cauſa, & in cõſeruatione cunctarũ rerũ, qñ impoſſibile eſt, etiã deo ipſi, ut quicq̃ ex nihilo fiat. Ad ſextũ. Dari qdem primã cauſam efficientem, in ordine cauſarũ efficiẽtium, ꝯcedo, ſed quod præterea adiicit cauſam illã efficiẽtem primã nihil ꝓſupponere, nego, & ad rõnem, ꝙ ſi præſupponeret, non eſſet prima ſimpliciter, falſum id eſſe reſpondeo, cũ non dicat' prima ſimpliciter, qa nihil præſupponat. Id enim ĩpoſſibile eſt, ſed quia non in uirtute prioris cauſæ efficiẽtis ipſa efficiat, & per primũ motum agat uniuerſalẽ. Sic enim ab Ariſtotele cauſa efficiens definitur, ut hoc ſit unde principium motus. Subiectum autem motui eẽ neceſſe eſt. Ad ſeptimũ. Non quia deus agens potentius cæteris agentibus eſt, ideo ex nihilo poſſit agere. Non enim ita a' natura deus diſtinguitur, ut ſubiectum, qđ ſibi præſupponit natura, ille non ꝓſupponat. Quod enim impoſſibile eſt, ratio diuini agentis non recipit. Sed quia, quod natura facit, ut inſtrumentũ & miniſtra, id a' Deo efficit', ut authore, agente'q; principali. Ideo potentius agẽs, & nobilius illud eſt. Hic enim agendi modus & dignior eſt, & perfectionis diuinæ ſignificãtior. Quãobrem opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ Auerroes ait. Similitudo itaq;, quã aduerſarius ab agentibus inferiorib⁹ ſumit, non admittenda eſt, cum deus nõ agat in uirtute prioris agentis, ſatiſq; ad eius prẹſtantiam ſit, ut primũ, principale'q; enumeretur. Ad ultimum. Conceditur, remota dei uolũtate, mũdum poſſe reuerti in nihilũ, ſed negatur ſequi propterea, ut ex nihilo creetur. Multa.n. uel ex materia creata, ſiue generata, reuerti in nihilum poſſunt, remota dei uolũtate, ut ſingula animalia, ſingulæ plantæ, & reliqua generis eiuſdem. Sed tamen nemo ob id negauerit hęc eſſe ex materia facta. Nempe dato uno abſurdo, cætera conſequuntur, quod ſi Dei uoluntas remoueatur, quod impoſſibile eſt, nulli dubium eſt, quin mundus in nihilum reuertatur, ſed hoc, non ideo euenit, quia ex nihilo creatus eſt, ſed quia cauſa remouetur, quæ cuncta ingenita ab æterno conſeruat. Refugit etiam aduerſarius ad obſcuriora, ut ſuus lateat error, aitq; Ariſtotelem non aperte, ſed occulte ſcripſiſſe de hac ex nihilo productione, quod cum dicat, fatet' quo-

dammodo nihil ſe babere, quod certo referat. Nos uero & diui Thomæ iudicium ſequimur, qui Ariſtotelem ſcribit attigiſſe productionem entium particularium, nõ uniuerſalem, & Platonem eiuſdem ætatis authorem uidemus auſum dicere aperte talem mundi productionem. Quod ſi ille ita locutus eſt, ne Ariſtotelem quidem tacere, aut perobſcure inſerere ſuis ſcriptis noluiſſe arbitramur, ſi ita ſentiret. Falſo` igitur ad Ariſtotelem aduerſarius refert creationẽ, quã neq;, ut Auicẽna, ab ęterno, neq;, ut theologi noſtri, de nouo ille opinatus eſt.

Cõfutatio, & ſolutio argumẽtoꝝ aduerſarii, qbus oſtẽdere nitiť ſecundũ opinionẽ Ariſtotelis mundũ ꝓduci, & depẽdere ex pría cã, nõ natura, aut ulla neceſſitate, ſed libera dei uolũtate.
Aduerſarium, nec uerbis Ariſtotelis, nec ullo dicendi modo illius uti.
Ariſtotelem, & Auicenam ſecundum ſententiam Scoti, ſtatuiſſe deũ neceſſario ſe habere ad omnia exteriora.
Rationes philoſopborum, quas adducit Scotus ad probandum Deum agere ex naturæ neceſſitate, quod etiam Ericis Cãdauenſis authoritate probatur, & Alberti magni.
Sentẽtia diui Tbomæ, noluiſſe Platonem mundum a` Deo creatum ex materia præexiſtente, ut aduerſarius putat. Caput. XXI.

n

Ititur præterea altera argumentorum colluuione probare Ariſtotelem arbitratum, produci, & rependere mundum ex prima cauſa nõ natura, aut ulla neceſſitate, ſed libera dei ipſius uoluntate, quon rationibus his demõſtrare conatur, quas & ipſas redactas a` me in formam, & congruam locutiouem iutelligi uolo. Nam, ut ipſe expoſuit, non caput, nõ pes, ut aiuut, apparet. Omne, quod ab aliquo naturaliter dependet, aut depẽdet, ut pars a` toto, aut, ut propriũ accidens a` ſuo ſubiecto, ſed mũdus nõ depẽdet a` Deo, ut pars a toto, cũ enim Deus ſit actus purus, partẽ nõ habet, nec, ut propriũ accidens a` ſuo ſubiecto, qa cognitio proprii accidẽtis confert ad cognitionẽ qditatis ſubiecti, per mundũ aũt cognoſcere dei qditatẽ non poſſumus. Adde, ꝙ nullæ ſunt oppoſitiones, quæ nõ poſſunt conuenire æque ſubſtãtiæ, & proprio naturaliter a` ſubſtãtia ꝓfluẽti, ſiue ſubſtãtia, ſiue accidẽs eſt. Nõ eſt.n.poſſibile, ut ſubiectũ æternũ ſit, propriũ autẽ tpale, aut, ut alteꝝ corruptibile, alterũ incorruptibile ſit. Nã ſi propriũ corruptibile eſt, ſubiectũ quoq; corruptibile eſt, quẽadmodũ ſi ignis eſt corruptibilis, & calor eius corruptibilis eſt. Quod ſi æternitas, & ĩmutabilitas Deo cõueniant, q̃ non cõueniaut mũdo, ſeqtur ne mũdus naturaliter a` deo emanet, qđ ſi oĩs, inqt, dependẽtia naturalis ſit, aut partis a` toto, aut ꝓprii accidentis a` ſubiecto, & tñ neutra mũdo attribui poſſit ꝑ relationẽ ad deũ, ſeqtur mundũ nullo mõ a` deo naturaliter depẽdere, & cũ præter depẽdẽtiã naturalẽ ſit altera, q̃ dependeat qppiã ex uoluntate, ſeqtur ſi mũdus non naturaliter ex deo depẽdet, ut ex libera ei⁹ uoluntate depẽdeat. Itẽ demonſtratũ iam, inqt, a` nobis eſt, deũ ex nihilo facere. Quod ſi ex nihilo Deus mũdũ produxit, atq; ex ſe depẽdetẽ habet, ſequitur, ut libere ab eius uoluntate mũdus ipſe dependeat, Itẽ propriũ accidens ꝑfectio ſubſtãtiæ eſt, at mundus, nullam deo affert ꝑfectionẽ, ergo mũdus non naturaliter a` deo depẽdet, ut, ꝓprium accidẽs a` ſubiecto. Itẽ Ariſtoteles, ſecundo phyſicoꝝ rep̃hendit eos, q cũ plantas, & aĩalia dicerent nõ ſurtuito facta, ſed aut natura, aut intellectu, tñ neutrã barum cauſaꝝ motui corporum cœleſtiũ tribuerunt, ex quo loco ſic arguimus, corpora cœleſtia cauſam aliquã babent, a` qua motus eoꝝ ordinate ꝓcedat neceſſe eſt, ſed cũ duæ cauſæ illæ ſint natura, & intellectus, natura aũt cauſa eſſe nõ poſſit rebus ſup naturã ſubſtantibus, intellectum eſſe principiũ cœli neceſſe eſt. Igitur ab intellectu cœlum dependet, ut a` cauſa primi principii, & proinde ab eius uoluntate. Vbi enim ĩtellectus, ibi & uoluntas eſt, idem'q; intellectus, & uoluntas in primo eſt, quod ſi ab eius uolũtate dependet, non natura, ſed libera uoluntate, mundũ produci & ꝯſeruari a` deo, autbore Ariſtotele cõſtat. Item ſecundo de generatione ſcriptũ ab Ariſtotele eſt, motũ eſſe ſactum a' Deo perpetuum propter generationem cõtinuam, uidelicet eius gratia finis, ut generatio continuaretur. Ad qđ factum ab aliquo eſt, & ad fiuem. Id a` uoluntate egentis, aut dirigentis actionem agentis factũ eſt. Ergo cœlum, & dei motus a` dei uoluntate & fit, & dependet. His rationibus philoſopbus bic noſter noui peripati author mundũ producit a` libera dei uolũtate. Sed qd de boc peripatetico dicam? qui cũ ſe ex opinione & libris Ariſtotelis diſſerere fateatur, nullis Ariſtotelis uerbis utitur, nullo dicendi modo illius philoſophi agit, præſertim eo loco, ubi uis tota argumentationis conſiſtit, ſed liberã uoluntatem eſſe in deo dicit, unde mundus procreetur, & producatur. ubi.n. Ariſtoteles uſus lingua ſua his uerbis eſt? Velim ipſe aduerſarius dicat, quid libera uoluntas apud

tas apud Ariſtotelem ſit, & quemadmodum græce dicatur. Vt an id eſſe in Deo poſſit, iudicio Ariſtotelis uideamus. Nam uoluntatem ille ſecundo de anima appetitum eſſe aperte ſatetur. Quid ſi in Deo noluntas ſit, appetitum quoq; in eo eſſe neceſſe eſt, & cum appetitus, uirtus'q; appetẽdi moneat, cum ipſa moueatur, ut in libro de motu aĩalium dicitur, primum, inquit, nõ motũ mouet, appetitus autem & appetitiuũ motũ mouet, & cauſa ultima eſt, nt q̃d appetit moueatur. Atq; etiam in tertio de aĩa, qua appetitiuum animal eſt, eo ſui motiunm eſſe, nec appetitinum eſſe ſine phantaſia poſſe ſcriptum ſit. Cum inquam hæc ita apud Ariſtotelem legamus, ſequitur, nt Deus, qui non motus mouet, moueatur, & phantaſiam babeat, & plura alia abſurda ex definitione uoluntatis, & appetitus recipiat. Item quod libere quis uelit, contingenter id uelit, authore eodem pbiloſopbo. Contingens autem, ut eſſe poteſt, ſic & nõ eſſe poteſt. Itaq; ſequitur, ut ſi Deus contingenter uult, & producit, poſſit & uon nelle, & non producere, proinde'q; mundus poſſit non eſſe, quod remotum ab Ariſtotelis opinione eſt. Nam, quod noſtris theologis placet, ut Deus immutabiliter uelit quicquid ab æterno uoluerit, non tollit, quin poſſibile ſit mundum non fuiſſe. Sed id quoq; ab his admittitur. At uero Ariſtoteles pati non poteſt, quin mundus fuerit ſemper, & ſuturus ſit ſemper, & ut nullo fine, ſic nullo principio deſcribi debeat. Quamobrem uerius ſequitur, opinione quidem eius philoſophi, ut naturaliter, et neceſſario mundus ex Deo dependeat, ſi corrumpi non poteſt, quàm corrumpi nõ poſſe, ſi cõtingenter à libera uoluntate producatur. Contingens etiam eſſe in Deo ſequitur, cũ libera ipſa noluntas de contingentibus ſit, nam ſi libere Deus produxit, poterat etiam non ꝓducere. ideo enim libere agi dicitur, quod in poteſtate agentis eſt, ita non agere, ut agere, ergo præceſſerat Deus mundum ſua duratione nibil monens, ſed in poteutia ſubſtans ad mouendum, quod arguit eum non eſſe actum purum, nt in XII. metaphyſicæ patet, ordo præterea cauſarum eſſentialis tollitur, quando contingenter ex Deo mundus dependet, quod ab Ariſtotele improbat̃, ubi ordinem cauſarum ſecundarum eſſentialem eſſe demonſtrat. Vnde & Scotus doctor illuſtris negat admitti à philoſophis omnipotentiã Dei, rationem'q; affert, quod pro principio potiſſimo apud philoſophos eſt. principium neceſſarium, & omnino perſectum nullam ad rẽ immediate contingenter ſe poſſe habere, cũ nulla reddi ratio nouitatis, ac ꝯtingentiæ poſſit in ꝑncipiato ĩmediate à tali principio, q̃ enim, inq̃t, aliter ſe habere poſſit boc principiũ, quod oĩno neceſſarium eſt, ſemper'q; uniforme, aut à quo tandẽ impediatur, q̃d ꝑfectiſſimũ, & potiſſimũ eſt? Non igitur Deus effectum oẽm cauſare ĩmediate, boc eſt ſine ſecunda cauſa põt, ordo nãq; cauſatoꝝ in cauſis eſt neceſſarius & eſſentialis, prę̨ter'q; Deũ, alia quoq; neceſſaria ſunt ſentẽtia Ariſtotelis. Quæ ſi uere ab hoc tanto doctore dicuntur, mentitur certe, qui Ariſtotelẽ dicat ita ſenſiſſe, nt mũdus à libera Dei uoluntate dependeret, cũ naturaliter, & neceſſario depẽdere cõſtet. Quærit etiã idem doctor diſtiuctione octaua, quæſtione q̃nta. An Deus ſit ĩmutabilis, ubi concludens, Ariſtoteles, inq̃t, & Auicenna ſtatuerunt Deũ neceſſario ſe habere ad oĩa exteriora, quo ſequit̃, ut cætera oĩa neceſſario ſe babeant ad Deũ, ſiue immediate referant̃ ad eũ, ſiue mediante motu, q̃ ex uniſormitate in toto ponat difformitatẽ in partibus mobilis, & mediante mobili generabilia, & corruptibilia difformiter referant̃ ad eum. Quod ſiq̃s Ariſtotelis fundamentũ boc ſeruans Deũ neceſſario creare, nel eſſe cauſam neceſſariã dicit, non uidet̃ ꝯtradicere ſibi, ſtatuens cauſatũ neceſſarium, ut quinto metapbyſicæ edocet. Adiicit idem author eodẽ in loco rõnes philoſopboꝝ, q̃bus ꝓbat, Deũ agere ex naturæ neceſſitate, quaꝝ prima hæc eſt, ꝑfectior cauſandi modus attribuendus cauſæ primæ eſt. Sed cauſare neceſſario perfectior modus, q̃ cõtingenter eſt, cũ neceſſariũ ſit nobilius, q̃ contingẽs. Ergo prima cã neceſſario cauſat. Secũda ratio eſt, ꝙ in qno agente, idẽ eſt eſſe & agere. Si eſſe eſt neceſſariũ, & agere neceſſariũ eſt, ſed in deo idẽ eſt eſſe & agere, ergo ſi dei eẽ eſt neceſſariũ, & agere neceſſarium eſt. Deꝰ igitur neceſſario cauſat, nõ libere, aut ꝯtingẽter. Tertia, ꝙ ſũmo enti nihil ꝑ accidẽs cõpetere põt, cũ ens ꝑ accidẽs impꝑfectionẽ dicat. Agere aũt ꝯtingẽter, ẽ agere ꝑ accidẽs, ergo attribui deo nõ põt. Hæc Scotꝰ. Erix nero Cãdauẽſis author & hic clarus, philoſophi, inq̃t, ſtatuũt deũ eẽ cauſam creaturæ nõ uoluntatis diſpõne, ſed naturæ neceſſitate, ut Ambroſius primo hexameri reſert, Idẽ mox, ſentẽtia pbiloſopboꝝ de mũdi æternitate eſt, ne mũdus bẽat nõ eẽ ex ſua natura, ſed tm̃ ꝑ intellectũ, & ĩpoſſibile ſit ne fuerit, & aliq̃n poſſit uõ eſſe. unde principiũ apud eos eſt, nõ poſſe mundũ nõ eẽ, aut nõ ſuiſſe, q̃m deus nec potuerit nõ dare eẽ, nec põt auſerre, q̃n ſola naturæ neceſſitate mũdus hẽt eſſe à deo, aut uolũtate ĩmutabilitatis, cõiuncta neceſſitate non libera ad dandũ, & non dandũ. Ita ab his doctiſſimis niris de rõnibus potiſſimis philoſopboꝝ exponit̃, Ariſtotelẽ, & Auicẽnã cõuenire, ut deꝰ agat ex naturæ neceſſitate, nec libere, ut aduer

Nullam formam abſtractam, eſſe compoſitam.

Nullam eſſe diſtinctionem in ſubſtantiis ſeparatis, niſi intellectum, & proinde, nullam eſſe diuerſitatem partium eſſentialium componentium.

Licet diuus Thomas intelligẽtias citra primam dicat compoſitas eſſe ex eſſentia, & eſſe, aut ex potẽtia, & actu, non tamen intelligendum componi eas ex materia, & forma. Cap. XXII

Vm capite ſuo ſeptimo, & uſq; ad decimumſextum agit de aīa, & primũ Platonem dicit, nihil noui diſſeruiſſe de immortalitate animoꝝ, ſed, quæ à poetis acceperat retuliſſe, & uehiculo ſuſtentari corporeo animũ uoluiſſe, quod poetæ umbræ nomine appellauerunt. Sed qbuſnã, & quot rationibus Plato animã eſſe immortalẽ oſtenderit, ſatis me libro ſupiore expoſuiſſe arbitror. Cæteꝝ aduerſarius cõuitio magis, q̃ iudicio motus differentiam, quæ inter Platonẽ, & poetas eſt, cernere animo neqt. Itaq; ſpurciſſimis uerbis fœdat authorẽ, cum ne unum qdem ex multis argumẽtum eius in mediũ integre afferat, quod refellere conetur. Agit ipſe, tantũmodo maledictis inſectans rationem Platonis de immortalitate, quã rationem Macrobius uir doctiſſimus non modo probat, ſed etiam tuendo, rñdet argumentis Ariſtotelis, qbus ille negat, aliqd poſſe mouere ſeipſum, quã Albertus magnus cõmendat opere ſuo de origine animæ his uerbis. Quibuſdã, inqt, ꝑquam paucis mutatis ratio hæc Platonis fortis demonſtratio eſt. Sed .n. intelligere motũ, q à Platone tribuit animæ, non eſſe aliud niſi actionem, ſiue operationẽ, quæ corporeo inſtrumẽto non utat, quo quidẽ argumẽto præcipuo Ariſtoteles deforis intellectum, ſiue mẽtem accedere, immortalẽq; eſſe probat, non intereſt hominis, qualis hic Platonis aduerſarius eſt, uehiculum uero illud animæ ex corpore lucido, ætherioq; cõtractum, aduerſarius quidẽ pro ſua conſuetudine irridet, Platonici uero his rationibus neceſſario id ponẽdum exiſtimant. Cum enim animam biſariam diſtinguãt, & aut imparticipatam eſſe dicant, qualis eſt uniuerſalis illa, quam mundi animam uocant, tertiamq; in diuinitate perſonam ponunt, quam ſcilicet nos ſpiritum ſanctum eẽ dicimus, ut ſæpe in ſuperioribus oſtendimus, aut participatam, hanc quidem aiunt, cum participata ſit, atq; æterna, uti corpore oportere primo æterno, ingenito, & incorruptibili. Cum enim omnis anima per eſſentiam æterna ſit, eſſe aũt eius ſit immutabile, ꝓfectò ipſo eſſe animet aliquod corpus, ſemperq; illud animet neceſſe eſt, unde ſequitur, ut & quod animatur, ſemꝑ animet, ſemperq; uitæ particeps ſit, & cum ſemper uiuat longe magis, ſemper ſit, quod uero ſemper eſt, profecto æternũ eſt. Cum igitur anima participata ſit, ſuoq; ipſius eſſe, animet, neceſſariũ eſt, ut corpore primo, æterno, ingenito, & incorruptibili ſecundũ eſſentiam. Huiuſmodi uero ſunt cum cœlorum, & ſyderum animæ, tum reliquæ illis inferiores, quemadmodum enim ſyderum, ac cœlorum animas perpetuo unitas corpore, tam Ariſtotelici, q̃ Platonici uolunt, & hæc diuina nominãt animalia, ita has quoq; inferiores animas cẽſet Plato aīalia eſſe, & perpetuo corpore unitas, quippe niſi ex anima & corpore conſtet, eſſe animal non poteſt. cui ſentẽtiæ nonnulli etiam ex philoſophis noſtræ religionis conſentire uidentur, aut enim non eſſe animam formam ſubſtantialem corporis, aut perpetuò uniri corpori debere aſſeuerant, ne alioquin ſit forma per accidens. Neceſſarium præterea eſſe huiuſmodi uehiculũ Platonici dicunt ad adunitiones, abunitiones, & tranſitiones. oportet enim in latina lingua rebus huiuſmodi noua accommodare uocabula. Nam cum nihil ſecundum naturam de extremo. ad extremum procedat, ſic enim uacuum daretur, ſed per aliquod medium omnis tranſitus fiat, neceſſarium exiſtimarũt, animam immaterialẽ, & incorpoream corpori huic compoſito uiſibili, materiali, & corruptibili, non immediate, ſed medio aliquo ſublimiore, ſubtiliore, incorruptibili, atq; perpetuo corpore uniri, id autem diuerſis animis, diuerſum eſſe arbitrantur, & eam unum uehiculum ad aliud proportionẽ habere, quam habet anima ſuperior ad inferiorem, quippe ſecundum cuiuſq; animæ naturam, diſtributionem etiam uehiculorum eſſe oportere. Ad hæc cum Plato, & ſectæ eius æmuli nihil ferè in hac parte à noſtra religione, & fide catholica diſcrepantes, quemadmodum præmia æterna, & ueram felicitatem recte agentibus ſtatuerunt, ita etiam male uiuentibus non leues pœnas & corporis cruciatus paratos eſſe cenſuerint, anima uero incorporea, atq; ĩmaterialis, pati à corpore immediate non poſſit. itaq; nec pœnas ullas ſentire, necſentiẽdo turbari. haud ab re corpus iſtud quãuis ſubtile, atq; ætherium, corpus tamen ei perpetuo uniuerunt, in quo puniri pro meritis poſſent. ſic etiam aliqui ex doctoribus noſtris, haud ignobiles philoſophi ĩueſtigare uolentes, quomodo incorporea anima, igni corporeo affici poſſit, dicunt, poſteaq̃ carne ipſa exuta eſt, ſenſitiuas potentias remanere in ea, & ut Auguſtinus, inquit, omnes ſenſus uiuaciter tene

re. Enimuero hanc rationem unionis extremorum per medium uſqueadeó neceſſarium etiam
Ariſtoteles ipſe putauit, ut idem fere libro de gñatione animalium ſecundo, dixerit, unionẽ'q;
animæ cum corpore hoc corruptibili fieri ſtatuerit intercedẽte alio corpore diuiniore ipſis ele/
mentis, ac ſeparató. Omnis, inquit, animæ uirtus aliud ſortiri corpus uidetur, & his quidem dĩ
uinius, quæ uocantur elementa, atq;, ut animæ inter ſe nobilitate, uel ignobilitate differunt, ſic
talis natura corporis inuicem differt, & paulo poſt de eodem corpore loquẽs, hoc, inquit, non
ignis eſt, nec ulla talis potẽtia, ſed ſpiritus, qui in ſemine illo genitali, ſpumeo'q; concipitur, &
natura, quę in ipſo ſpiritu, analogum eſt elemẽto ſtellarum, quin etiam paulo poſt id ponit, par
tim à genituræ corpore ſeparatum, partim nõ ſeparatum, quod ſcilicet craſſius, ac materialius
humidum, atq; aquoſum ſit. hoc. n. diſſolui & difflari per totum ſperma exiſtimat, tanq̃ in lacte
coagulum. Nulla igitur ratio eſt, cur irridere Platonẽ Aduerſarius debeat, quod animam exiſti
marit cum excellẽtis naturæ corpore ad gñationẽ accedere. Secundum, ait Platonẽ ineptius eti
am, quàm poetas ipſos ſcripſiſſe. Illos enim immortalitatẽ animæ ſolum humanæ, hunc omnĩ
animæ tribuiſſe, & nobis animam talẽ, qualẽ ſcarabeis, & uermiculis ſtatuiſſe, eandẽ'q; tranſi/
re de belluis ad homines, & de hominibus redire ad belluas. Hæc obiicit Platoni, & turpẽ, in/
doctũ, atq; hoſtẽ fidei catholicæ ſuis nominibus appellat, q̃bus de rebus nos ſatis ſupiori libro
rñdimus, ut niſi q̃s beſtia ſit, & belluino ducať ſenſu, non ita de Platone ſentire poſſit. Tertio,
Platonẽ dicit ratione uſum remota à reꝝ natura ad probandã animæ ĩmortalitatẽ, Ariſtotelẽ
uero naturæ conueniẽter ſic demõſtraſſe, q̃d corporeo non utiť organo, id ſeparabile eſt, Intel
lectus non tali utiť organo, ergo intellectus ſeparabilis, & ꝑinde incorruptibilis, ĩmortalis'q; ẽ.
Equidẽ Ariſtotelẽ male ſenſiſſe de anima non dixerim, immo plura afferre poſſum ex eius opi
niõe de animæ ĩmortalitate, quã aduerſarius afferat. Nec uero id inſtitutum eſt mihi, ut Ariſto
telẽ erraſſe oſtẽdam, ſed ut Platonẽ non erraſſe, quando uel Ariſtoteles eadẽ, quæ Plato diſſe/
rit. Itaq; ſit ita, ut Ariſtoteles recte opinetur, nec aliter atq; Plato, & mea quidẽ cauſa non uale
at authoritas uel Auerrois, uel Alexandri, quorum alter Ariſtotelẽ ſcribit ſenſiſſe unicã eſſe ani
mã intellectiuã omnibus ingñabilẽ, & incorruptibilẽ, Alter primum Deum eſſe intellectũ agẽ/
tẽ, qui illuceat omnibus & ſeparabilis, atq; incorruptibilis ſit. Animã uero humanã gñari, atq;
corrumpi. Themiſtius itẽ eadẽ fere Ariſtoteli tribuit, quæ Auerroes. Sed, quod modo dixi,
ualeant plus, qui meliora, q̃ qui iſta illi aſcribunt, plura tñ referre ad Ariſtotelẽ authorẽ, q̃ philo
ſophorum ratio patiatur, derogare profecto eſt religioni noſtræ, & fidei, quæ neminem, præ/
ter ſanctos chriſtianæ ſnïæ authores, animam eſſe ꝑpetuam parte poſt ſolũ uoluiſſe autumat.
Cum itaq; aduerſarius contra religionis ſentẽtiam dicat, animã intellectiuã ex Ariſtotelis opi/
nione formam eſſe ſubſtantialẽ humani corporis, quæ det eſſe ſpecificum, & multiplicetur ad
corporis multiplicationem, & incipiat eſſe cum corpore, & tamen non finiat corrupta per cor/
poris corruptionẽ, ſed æterna parte poſt maneat, an ita Ariſtoteles ſenſerit, uideamus. fieri enĩ
non poſſe uidetur, iudicio eius quidẽ philoſophi, ut aliqua forma ſubſtantialis materiæ det eſ/
ſe ſpecificum, & tamen remaneat materia, hoc eſt proprio ſubiecto corrupta. Nam ſi forma in/
cipit eſſe cum materia, & eſſe deſinat cum materia neceſſe ẽ, ut ſeptimo metaphyſicæ demon
ſtratur. Quod. n. partes, ex quibus totum conſiſtit, materiales ſunt, hinc his deſtructis, deſtrua/
tur totum neceſſe eſt, & cum pręter partes, formam poni in toto oporteat, hinc toto non manẽ
te, forma ipſa manere non poteſt, ut ſi ce ſyllaba reſoluatur in ſuas literas, fuerint quidem c, &
e, ſed non fuerit ce ipſa ſyllaba, & proinde forma interimetur, quæ exultans cõpoſitum ipſum
cõſequitur, nec dici poteſt id de forma totius, nõ de forma partis intelligi, quaſi corrupto cor/
pore, non remaneat humanitas, quæ forma totius eſt, & principia ſpeciei eẽntialia refert, licet
remaneat anima, quæ forma eſt partis. Humanitas. n. contracta in hoc corpore, per formã par
tis contracta eſt. Itaq; ſi corrupto corpore, non manet humanitas, animam ipſam prius periiſſe
neceſſe eſt, quando nihil corrumpitur ſaluis adhuc ſuis principiis. Item aliquid incipere eſſe, &
tamẽ non deſinere aliquando eẽ, impoſſibile apud Ariſtotelẽ iudicatur, unde principium eius
eſt, ut quod perpetuum & incorruptibile eſt parte poſt, idem etiam parte ante perpetuum ſit,
Quamobrẽ Platonẽ primo de cœlo reprehendit, quod mundum principium habuiſſe, finẽ au
tẽ nunquã habiturum dixerit, quod ſi anima aliquando incepit, & eſſe aliquando deſinet, Di/
xerit aĩam dari à Deo creatam de nouo, & propterea non ſubiici naturæ rationi, ut q̃a incepe/
rit, deſinat, id'q; ita Ariſtotelem uoluiſſe. Sed ubi nam hoc ab Ariſtotele ſcriptum eſt, aut quo
modo ex libris, quos ille reliquit id accipi poteſt? Tribuit aduerſarius Ariſtoteli, quæ fidei no/
ſtræ peculiaria ſunt. Mirum, q; & incarnationem, & paſſionẽ, & reſurrectionem, & reliqua no

ſtræ religiõis

ſtræ religionis ſacra profanare in gentes tēperarit. ſed enim non alienis placitis exponenda doctrina Ariſtotelis eſt, ſed ſuis, nec ſatis eſt, aſſeruiſſe Ariſtotelē eadē, quę nos chriſtiani, ſenſiſſe, ſed etiam refelli rationes eorum, qui id negent, requiritur Reſpondeat igitur aduerſarius, ſi poteſt, diuo Thomæ improbanti rationem illorum, qui cum mundū æternum ſtatuant, animas eſſe actu infinitas abſurdum non putent, & iudicanti fieri non poſſe, ne aut infinitū ſit actu cōtra naturæ rōnem, aut per circuitionē animarum agant, aut una omnibus anima ſit, aut una cū corpore intereat omnibus. Nam per infinitum tēpus præteritum infinitas fuiſſe animas certum eſt, quæ ſi non ſunt, deſiit, quod inceperat, ſi autē ſunt, ſequitur ut actu ſint numero infinitæ. Reſpondit qdem Auicenna nō eſſe inconueniens eſſe infinitū actu in multitudine per accidēs, qualis multitudo ſit animarum, cum omnes eiuſdem ſint ſpeciei, q̄q̄ impoſſibile eſt in multitudine, quæ per ſe ſit, qualis multitudo eſt cauſarum eſſentialiter ordinatarum. Sed Diuus Thomas, nullam uim eſſe in hac reſponſionis ratione arbitratur. Cum enim quæuis multitudo certa ſpecie numeri contineatur, quiſq; autem numerus ſit finitus, ſequitur, ut nulla ſit multitudo actu infinita, neq; per ſe, neq; per accidēs, & cū omnis multitudo indiuiduorum ſit cauſata, ſequtur, ut animarum quoq; ſeparatarum multitudo ſit cauſata. At omne cauſatū ſub certa agentis intentione comprehenditur, proinde'q; ſub certo numero eſt. Sic Diuus Thomas, qui etiā quærens, an poſſibile ſit mundum eſſe ab æterno, quæſtione quadrageſima ſexta, reſpondet de animarum infinitate hoc modo. Qui mundi æternitatem ponunt, rationem hanc multifariam uitare conantur. alii enim non putant impoſſibile eē animas actu infinitas in multitudine per accidens, quod ſupra refellimus, alii animam unà cum corpore corrumpi exiſtimarunt, alii circuitum quendam ſtatuūt animarum per itum, ac reditum, alii eandem omnibus eē intellectiuā animā uolunt. Reſpondeat itaq; aduerſarius iudicio, & rationibus his ſancti doctoris, Quonā pacto animæ ſint ab æterno. Nō per circuitum dixerit, & tranſitionē, quia Platonis hoc eſt, nō per infiniti rationē, quia hoc improbatum eſt. Igitur alterū de his duobus dicat neceſſe eſt. aut enim unum, eundem'q; intellectum omnibus eſſe, aut unà cum corpore animam interire. Quo fit, ut nemo ex Ariſtotelis opinione poſſit animam dicere diſtingui ad corporis diſtictionem, & eādem poſt corporis corruptionem permanere. Albertus etiam in hac eadem ſententia eſt, Thomas uero Anglicus in ea quæſtione, quam de intellectu ſcribit, Arbitror, inquit, Ariſtotelē & Auerroem eiuſdem fuiſſe opinionis, & quod ad primum articulum pertinet, eam ſentētiam Ariſtotelis eſſe, ut intellectus incorruptibilis quidem ſit. Sed cum omne incorruptibile ſit ingenerabile iudicio eiuſdem philoſophi, ſequitur, ut æternus ſit, tā parte ante, q̄ parte poſt. Quod autem ad ſecundum pertinet, licet nec Ariſtoteles, nec Commentator poſuerit indiuidua in genere ſubſtantiæ diſtingui ſub eadem ſpecie, per quantitatem, aut per aliquid exterius, ſed per interius, tamen multitudinem indiuiduorum ſpeciei eiuſdem incorruptibilibus tātum poſuerūt, quoniam natura ſpeciei ſeruari in uno indiuiduo non poteſt. Quamobrem ubi tota ſpecies in uno aliquo ſeruari poſſe uidebatur, fruſtra poni eiuſdem ſpeciei indiuidua putauerūt, nec adiici oportere conditiones indiuiduales ſpeciei arbitrati ſunt. Itaq; in formis carentibus materia, nec ſuo eſſe dependentibus ex materia, ſingula indiuidua, ſingulis ſpeciebus poſuerunt, ut duodecimo metaphyſicę conſtat. Sed Scotus quidem in quarto ſententiarū, neq; perſiſtere Ariſtotelem in eadē ſnīa, quoties de aīa agit, ſed dubitare, & modo hoc, mō illud adducere ait. Varie, inquit, locutus Ariſtoteles eſt, & locos eoſdem ex diuerſis principiis tractat, ut tum hoc, tū oppoſitum ſequi uideat. Vnde crediderim illum hac in re dubitaſſe, itaq;, ut fit, dum in dubio eſt animus, modo huc, modo illuc impulſum acceſſiſſe, prout materia alterutram in partem cōuenienter tractaretur. Affert etiam argumenta plura, quibus probet immortalitatem animarū principiis Ariſtotelis repugnare, quale uel illud adduci poteſt, cum enim ex eius philoſophi opinione, melius ſit animæ eſſe cū corpore, q̄ ſine corpore, Si anima ita à corpore ſeparatur, ut ſubſiſtere per ſe poſſit, aut reuertetur aliquādo ad corpus, ut Plato opinatus eſt, aut nūq̄, ut aduerſarius dixerit, ſi ſibi conſtare uelit, quod ſi nunq̄ reuertetur, carebit prorſus per infinitum tēpus corpore, quo cū eſſe melius eſt, et deſyderio tenebitur eius, ſine quo infelicius degat, neceſſe eſt, & appetet fruſtra, quod aſſequi nunq̄ poſſit. Sed ſi, ut ſolet, conuictus ratione, fugiet reus ad aram, & inde reſurrectionē fidei noſtræ peculiarem Ariſtotelē opinatum clamabit, ridendum iam fuerit, non diſputandū. Merito igitur & diuus Thomas, quāuis & ipſe poſſibile eſſe mundum fuiſſe ab æterno ſtatueret, tamen multitudinem infinitā per accidens aīarum īprobat, & aut unum omnibus eſſe intellectum, aut tranſitū animarum probat in ea ipſa æternitatis mundi opinione, & ante Themiſtius, Alexander, Auerroes, quorū mentionem modo fecimus, pu

gulna

tant intellectus unitatẽ conuenire Ariſtotelis opinioni, quę cum ita ſint, cur aduerſarius dicere non dubitat neceſſariis argumẽtis demonſtrari ab Ariſtotele, animos eſſe immortales, eodem modo, quo nos ex fide opinamur, ſed rationes, quas potiſſimas affert, uideamus. Quoniam, inquit, animus non utitur organo corporeo, ſeparabilis, proindeq́ immortalis eſt. Sed cum ideo uti organo negetur corporeo, ne pfectio organi ſit, & corrupto organo, ipſe quoq; corrumpatur, dicat aduerſarius quonam organo phantaſia à ſe perfecto utatur, quæ non ſeparabilis eſt. cum enim aliud ſit phantaſia, q̃ ſenſus, & intellectus, ut in tertio libro de anima ſcribitur. Non eſt dicẽdum phantaſiá, qua phantaſia eſt, & p ſe, id eſſe quo organum, aut tactus, aut uiſus, aut auditus, aut odoratus formetur, & pficiat᷑. Quod ſi ne à phantaſia quidem pficitur ullum ſentiendi inſtrumẽtum, quod organũ aduerſarius græce appellat, nõ neceſſario ſequitur, ut propterea incorruptibilis ſit intellectus, quia non utatur inſtrumento. Item incorruptibilem eſſe intellectum, triſariam accipi poteſt, aut enim ita ne à toto depẽdeat naturali & corruptibili, aut, ut incorruptibilis ſit in ſua opatione, quãuis corruptibilis in eſſe, quomodo potentiam uidendi, q̃q̃ corruptibilem in eſſendo, utpote dependentem à toto corruptibili dicimus, tamen non in ſua operatione corruptibilis eſt, niſi per accidens, uidelicet ratione inſtrumenti, unde fit, ut ſi ſenex oculum obtinuerit iuuenis, poſſit pinde, ac ipſe iuuenis cernere, ut in primo de anima ſcribitur, aut tertio modo, ut ratione tum inſtrumẽti, tum operationis incorruptibilis ſit, quomodo intellectus, ut qui non utatur corporeo inſtrumento incorruptibilis eſt ratione inſtrumenti p accidẽs, & ratione opationis per ſe. Verum niſi probetur non dependere à toto corruptibili; quod nuſq̃ pbatum ab Ariſtotele eſt, nõ ſequit᷑ incorruptibilẽ eſſe ſuo eſſe. Ergo ſi intellectus non habet inſtrumẽtum corporeum, non corrumpitur per inſtrumẽti ipſius læſionẽ, & ob eam rẽ non corrumpitur ab amplificatione rei intelligibilis, ſed non ſequitur, ut ſimpliciter incorruptibilis ſit, cum depẽdeat in eſſe à toto, cuius ẽ actus primus. In hac eadẽ ſnĩa Scotus quoq; eſt, quarto ſnĩaꝝ, diſtinctione quadrageſima quarta, ubi non poſſe ex his Ariſtotelis uerbis accipi animam eſſe ĩmortalẽ, aut ſeparabilẽ, niſi inſtrumẽti rõne oſtendit, quin etiã ſiquis adducat ex libro ſecundo de anima, genus hoc animæ aliud eſſe uideri, & ſeparari, ut ppetuum à mortali; Reſpondeo item cum eodem doctore Scoto, dici de ſeparatione, quæ ratione inſtrumẽti intelligatur, cum intellectus ipſe nullius inſtrumẽti actus ſiue perfectio ſit, proindeq́ perpetuus eſſe debeat, atq; immortalis, quia nunq̃ ratione inſtrumenti quidẽ corrumpi poteſt. Vel dicã cum Alexandro, intellectum eſſe agentem perpetuum, & incorruptibilem qui deus ſit, non q remaneat ſingularis exutus corpore. Quod autem ab Auerroe ſcribitur aĩam cõponi ex partibus incorruptibilibus, intellectũ dico poſſibilẽ & agentẽ, opinio eius ꝓpria eſt, nec uniri corpori aĩam ſecundum eſſe, ſed eandẽ diſtribui oĩbus ſcriptum ab eo eſt. Nos de ea differimus anima, quæ forma hominis ſit dans eſſe, & ad corporum numerum multiplicetur. Quod uero aduerſarius adũcit aĩam à ſe ipſam intelligi, & in ſeipſam conuerti, id q̃q̃ à Platonicis deducitur argumẽtũ & immortalitatem, ut ipſi ſentiunt, concludit, tamẽ peripatetica ſchola nõ aſſentit᷑, eoq; ĩmortalitatem non indicari cõtendit. Nam & cogitandi uirtus ab Auerroe dicit᷑ cognoſcere intentiones indiuiduales oĩum prædicamentorum, quod quidem explicat eam uirtutem ſeipſam cognoſcere, & in ſeipſam conuerti, & tamen nemo dubitat corruptibilem eã eſſe, atq; extenſam. Si ad hunc locum rationẽ argumenti à Platonicis authoribus mutuetur, ut ante pluribus locis iam fecit, audiat ſatis eſſe non uti corporeo inſtrumento, aut materiali & extenſo ad eam facultatẽ, ut intellectus ad ſe ipſum conuertatur. Quarto neminẽ intellexiſſe Ariſtotelis ſententiam dicit, ſe excepto, glorioſum militẽ & hominẽ nouæ laudis auidiſſimum, qui cum philoſophiæ rudimẽta non dum ſatis attigerit, ſe unum ea intellexiſſe iactat, quæ alii complures, & ſummi uiri philoſophandi ſciẽtia clari, aſſequi nequiuerint, ſcilicet ne quempiam ſuæ gloriæ participem habeat, damnat omnes, qui ſentẽtiam philoſophi Ariſtotelis expoſuerint, & neminem, ſe excepto, uiam p intellectum poſſibilẽ eſſe ad intelligẽdum ſubſtantias ſeparatas animo aduertere potuiſſe gloriatur, & tamẽ uerba, quæ hac de re ipſe frangit, ſumpta ab Auerroe ſunt. Sed quid & unde nam ſit quod refert, non eius intereſt noſſe, atq; ppẽdere. Quinto animum noſtrum dicit eẽ compoſitum ex intellectu poſſibili & agẽte eẽntialiter, ut poſſibilis pro materia ſit, agẽs pro forma, & ut res corporeæ ꝯſtant ex materia & forma ſenſibili, ſic intelligẽtias oẽs excepta prima, componi ex poſſibili & agẽte intellectu, ut ex materia & forma intellectuali, & ſicut inter corpora, quæ ſupiora ſunt, nobiliora ſibi trahunt principia, ſic ſubſtantias incorporeas, quo ſupiores ſunt, eo nobiliorẽ intellectum agẽtem, & poſſibilem obtinere. Nunquid parum cogitaſſe uidetur, qui ſnĩam nouam dicturum pollicitus eſt, quæ ab Auerroe ſcribuntur ſup

tur ſup

tur ſuper tertio de anima, commento quinto, hic pro nouis & ſuis adducit. Audite Auerroem.
Tertia, inquit, quæſtio eſt, quo nam modo intellectus materialis ſit aliqđ ens, nec ſit aliqua for
ma rei materialis, aut materia prima, quæ diſſolui ſic poteſt, ut ſenſibile eſſe diuidiẛ in materiã
& formam, ſic intelligibile eſſe diuidi poteſt in ſimilia quædam his duobus, ut alteꝝ ſimile ma
teriæ, alterum formæ ſimile ſit, id'q; ſtatui in omni abſtracta intelligentia neceſſe eſt, quæ intel
ligat aliud, alioqn eſſe non pôt multitudo in rebus abſtractis. Quamobrem declaratũ in prima
philoſophia eſt, nullam eſſe formã liberatam ſimpliciter à potentia, niſi prima, quę nihil extra
ſe intelligat, ſed eius eſſentia quiditas eius ſit, cum cæterarum formarum eſſentia differat à qui
ditate quoquomodo. Nec uero intelligere poſſemus multitudinem in ſubſtantiis abſtractis, ni-
ſi genus hoc entium eſſet, quod ſcientia acquirimus animæ. quemadmodum niſi ſciremus ma
teriam noſtri intellectus, intelligere non poſſemus uirtutes mouentes abſtractas eſſe debere in-
tellectus. Ita Cõmentator prius, q̃ hic nouus author ſcripſerat. Sed qbuſnam argumẽtis hoc ad
uerſarius probet, uideamus, Omnia, inquit, differũt à primo, quod ſimpliciſſimũ eſt. Ergo cæ
tera omnia ſunt compoſita. Item ſcriptum in duodecimo metaphyſicæ legimus, ideo eẽ mũdũ
unum, quia motor unus eſt primus, plures'q; eẽ poſſe, ſi plures eſſent motores, qui numero dif
ferrent, ſpecie cõuenirent, haberẽtq; materiã. primũ uero motorẽ quia entelechia eſt, nõ habe-
re materiã, hoc eſt intellectum poſſibilem. Ergo ſi primus ſolus materia caret, ſequitur ut cæte
ræ intelligentiæ materiam habeant talem, & ex actu & potentia componantur, Itẽ omnis mo
tus eſt actus eius, quod in potentia eſt, qua mobile eſt, quare, ut mobilia ſunt in potentia, quia
mouentur, ita & motores appropriati, quo fit ut potentiam habeant, & actum, & proinde cõ-
poſiti ſint. Item dicitur tertio de anima, in omni natura eſſe aliquid eodem in genere, ut mate-
ria, quæ ſit in potentia ad omnia eius generis, & aliquid ut efficiẽs, quod faciat omnia in actu;
quæ uerba rem omnem ſubſiſtentem ſignificant. Ergo præter primam, in qua nulla eſt com-
poſitio, cæteræ omnes compoſitæ ſunt, aut ex materia & forma, aut ex poſſibili, & agen-
te intellectu. Item conſyderandum, inquit, intellectum appellari interdum partem ani-
mi eſſentialem, interdum uim intelligendi, interdum etiam operationem ipſam intellectus.
partes autem animæ eſſentiales eſſe intellectum poſſibilem, & agentem, & probat ex proprie
tatibus attributis ab Ariſtotele, & modo docendi, & quod alterũ ut formam, alterũ ut materiã
ille nominarit. nam ſi utriq; intellectui attribuerit, inquit, immiſtum, ſeparatum, incorporeum;
quæ ſubſtantiæ primitus, & per ſe cõueniant, qualitatibus autem rõne ſubſtantiæ, ſequitur, ut
uterq; intellectus ſit ſubſtantia, & pars animæ eſſentialis, quibus hæc primũ competãt. modus
etiam docendi idem oſtendit. Tractatur. n. in tertio de anima, primum de intellectu, qui ſubſtã
tia eſt. mox de intellectu, quę potentia eſt. prius. n. intellectum dixit impaſſibilẽ eſſe, ſpecierũ'q;
ſuſceptiuum, & tale potentia non hoc, & reliqua huiuſcemodi, quæ ad intellectum, qui ſubſtã
tia ſit, plane referunẛ. Sed cum intellectum id eſſe dicat, quo aĩa ratiocineẛ, atq; exiſtimet, neq;
corpori admiſceri, quoniã ita, calidus, aut frigidus eſſet, neq; pati, ut ſenſus patiẛ, hæc de intel-
lectu, quæ potentia ſit, dicuntur. procedens etiam à manifeſtis ad intellectum agentẽ, ꝓponit
in omni natura corporea, eſſe aliquid ut materiam, & aliquid ut cauſam efficientem, & formã
huius materiæ, mox affert has differentias eſſe in anima quoq; oportere. ergo ut in re corporea
partes eſſentiales cõpoſiti ſunt materia, & forma, ita p ꝓportionẽ agẽs, & poſſibilis ĩtellectus,
partes eſſentiales ſunt animæ intellectiuæ. Dicit etiã Ariſtotelem opinari intellectum agentẽ,
eſſe cauſam efficientem intellectus poſſibilis, & formalẽ, & finalẽ, quoniã ſicut in rebus corpo-
reis forma eſt cauſa formalis materiæ, & efficiens, cum per eam habeat formam, & finalis cum
ad eam ordinentur, ita de intellectu agente per ꝓportionẽ reſpectu intellectus poſſibilis. dicen
dum eſt. quæ cum ita ſint, inquit, patet ex Ariſtotelis opinione, animam intellectiuam compo-
ni ex poſſibili, & agente intellectu, tanq̃ partibus eſſentialibus. quod idem de quauis etiã intel-
ligentia citra primam dicendum eſt. Hæc aduerſarius, ex quibus omnibus tria hæc certe colli-
gi poſſunt, quæ & ipſa minime principiis Ariſtotelis congruũt. primum omnem intelligẽtiam
citra primam eſſe cõpoſitã ex duabus eſſentialibus partibus, hoc eſt intellectu poſſibili, & agẽ
te. Secũdum intellectum poſſibilem, & agẽtem partes eſſe animæ noſtræ eſſentiales, quibus cõ
ponatur. Tertium, intelligẽtiam citra primam eſſe intelligentiam poſſibilem, & agentem. Sed
q̃q̃ nonnulli philoſophi alii intelligentias, & theologi noſtri angelos uoluerunt compoſitos eſ
ſe ex materia ſpirituali, & forma, tamen idem referri ad Ariſtotelem quoq; non poteſt, quippe
cum ille duodecimo metaphyſicæ, ubi cõditionem ſubſtantiarum ſeparatarum diligẽtius inue
ſtigat, primum probet ſtatui poſſe ſubſtantiam inſenſibilẽ, in qua nulla materia, aut potẽtia ſit,

pluresq́ eſſe ſubſtantias eiuſmodi oſtẽdat ex numero delationum cœleſtium corpoꝝ, eaſdẽq́ natura ſempiternas eſſe, & immortales, quo fit ne ſolum primæ, ſed etiã cæteris ſubſtantiis abſtractis attribuatur ab Ariſtotele conditio ſimplicitatis, & immaterialitatis. Auerroes etiam cõmento trigeſimoprimo ſuper eodem libro, oportet, inquit, ſubſtantias illas exiſtere, mouent enim ſine ulla potentia, & ſine ulla materia ſint neceſſe eſt, propterea ut æternæ ſint. ęternũ.n. omne, actio pura eſt. quæq; autem actio pura nullam potentiam habet, cum & cõmento trigeſimonono, omne, inquit, compoſitum eſt nouum, niſi quid per ſe componi dicatur. ſed ſiquid ꝑ ſe compoſitum ſit, idem per ſe exeat de potentia ad actum neceſſe eſt. Plura ad hunc locum ab Auerroe diſſeruntur, demũ concluditur, differentiam eſſe in ſubſtantiis abſtractis, non ex parte rei ipſius, ſed ex parte intellectus. patet igitur ex his uerbis Auerrois, primo ſubſtantiam unãquãq; abſtractam eſſe ſine materia, actionemq́ eſſe puram ſine ulla potentia ad eſſe, cõtra aduerſarium, qui intelligentiis potẽtiam paſſiuam eſſentialem ad eſſe tribuit. ſecundo nullam formam abſtractam eſſe cõpoſitam, quoniã ita ſequeret᷑, ut noua eſſet, & ꝑ motum producenda, quo planum eſt, falſo ab aduerſario dici intelligẽtias compoſitas eſſe ex duabus eſſentialibus partibus authore philoſopho Ariſtotele. Tertio nullam eſſe diſtinctionẽ in ſubſtantiis ſeparatis niſi in intellectu, & ꝓinde nullam eſſe diuerſitatẽ partium eẽntialium componẽtium, cõſonat uero his & quod duodecimo metaphyſicæ dicit᷑ eẽ aliqua, quæ materia careãt. quod exponẽs idẽ Auerroes, non de corporibus cœleſtibus hoc dicit᷑, inquit, ut aliqua ex iis corporibus ſint, quæ materia uacẽt. Oĩa.n. cœleſtia corpora materia uacant, materiæ nanq; eſſe in potẽtia eſt, quæ quidẽ potẽtia non niſi in ſubſtantiis gñabilibus, & corruptibilibus repiatur. ſubſtantiæ.n. æternæ, quoniam potẽtia ad corruptionẽ carent, materia etiam carẽt. ſed pro materia habent, quod ſubſtet in actu, hoc eſt corpus, quod dignius appellari poteſt ſubiectum, ꝙ̃ materia. Subſtãtiæ itaq; cœleſtium corporum materia carẽt, quæ in potẽtia ſit, cum nec generentur, nec corrũpantur, ꝗ̃ꝗ̃ materiam habeant, quæ in loco eẽ dicatur. Hinc duo illa contra aduerſarium afferam. Primum compoſitionẽ eſſe ex partibus eẽntialibus, ubi potẽtia ſit ad eſſe, ubi autẽ potentia ſit ad eſſe, ibidem eſſe gñationem, & corruptionem, quæ intelligentiis non conueniunt, Secundum, nullam eſſe potẽtiam ad eſſe intelligentiis, nam ſi cœleſtia corpora potẽtiam ad eſſe non habẽt, ſed tantũ ad locum, longe minus intelligẽtiæ habeant, quæ nobiliores ſunt. In hac eadem ſñia & diuus Thomas aperte locis pluribus eſt, ſed præcipue, ſecundo contra gẽtiles, capite quadrageſimonono, ubi non eſſe materiam in ſubſtantiis intellectualibus, ſed formas eſſe ſubſiſtentes oſtendit, quo in loco rationes adducit, quod materia formas diuerſas recipere non poteſt, niſi per diſtinctionem quantitatis in partibus ſuis diſtinctis, quoniã ſubſtantia ipſa, quantitate ſubtracta indiuiſibilis eſt, ut primo phyſicorum Ariſtoteles docet, quod ſi intelligẽtiæ quantitate carent, materia quoq; uacent neceſſe eſt. ſed ſi aduerſarius dicit argumẽtum ualere in materia corporea non intelligibili, qualis intelligẽtiarum eſt. contra ſic arguo. operatio cuiuſq; potentiæ pro modo ſuæ naturæ eſt, angelis autem natura eſt intellectualis, ergo potẽtia intelligendi erit pro modo eſſendi, potentia autem cuiuſuis rei talis eſt, qualis eius perfectio recipitur, perfectio uero intellectus eſt intelligere, qua intelligere eſt. id autem eſt qua forma intelligibilis in intellectu recipiatur, cum itaq; talis forma in intellectu ſit ſecundum rationem communem, potentia tali formæ proportionata, non poteſt eſſe materia, cum materia formam recipiat, contrahendo eam ad eſſe indiuiduale, ſiue materia ſit corporea extenſa, ut omnes fatentur, ſiue ſpiritualis, atq; intelligibilis. cum enim materia formam recipit, contrahit, in indiuiduum, quod uel aduerſarius confitetur, cum dicat formas intelligẽtiarum per proprias indiuiduari naturas. item forma lapidis, & reliquæ huiuſmodi formæ ſitę in intellectu, nobiliores, quàm foris habentur, ſunt enim ſimpliciores, & illimitatæ, cum per eandem hominis formam intelligamus homines omnes. formæ autem poſitæ in materia & limitantur, & ſingulares deſcribunt᷑. Quod ſi ex intellectu, ut materia, & forma lapidis unum aliquod componat᷑, fuerit certe id lapis uerior, ꝙ̃ qui materialis ſit lapis, non igit᷑ angelos, ſiue intelligẽtias ullo pacto componi ex materia, & forma dicẽdum eſt, nec uero ſi diuus Thomas intelligentias citra primam compoſitas eſſe ex eẽntia & eẽ, aut ex potẽtia & actu dicit, propterea compoſitionẽ materię & formæ, intelligendum qualiſcunq; materia ſit. qui autẽ dici poteſt ex Ariſtotelis quidem ſentẽtia materiam eſſe eandem intelligẽtiarum omnium? Sic enim fuerit unum primum principium actiuum, & plura paſſiua æque prima, niſi altera materia dependeat ab altera, quæ dependẽtia quo nam in gñe ſit, interrogo. Nõ enim in gñe cauſæ materialis, aut efficiẽtis, aut formalis, aut finalis eſſe poteſt. ergo intelligentiæ non ex duabus partibus eſſentialibus compoſitæ ſunt, ſed

formæ

formæ ſimplices ſubſiſtunt, quibus conueniat intelligere, uelut proprius actus. Ad primum uero argumentum reſpondendũ, intelligentias non eſſe tanta ſimplicitate, quanta eſt prima. Habent enim cõpoſitionem, ſed non eſſentialem ex duabus partibus, materialem dico, & formalem, ut aduerſarius arbitratur. Cõpoſitum enim biſariam accipi poteſt, aut enim ita, ut ex pluribus reali diſtinctis ratione conſiſtit, quo modo nec Ariſtoteles, nec Auerroes componi intelligentias opinatur, aut ita ut reſpectu, ratione'ue compoſitum eſſe intelligatur, ita ut una, eadẽq; res ſimpliciſſima cõparatione nobilioris, potentia eſſe dicatur, ignobilioris autem, actus. ut forma ſenſiua comparatione intellectiuæ, potentia eſt, uegetatiuæ autem, actus, q̃q̃ ſenſiua ipſa nõ eſt cõpoſita ex materia, & forma. Alioquin proceſſus in infinitũ fuerit requirendo ſubinde formæ cõpoſitionem, ad hunc ſenſum, & in primo phyſicorum ab Auerroe dicit̃, formas, quę inter materiam primam, & formam ultimã ſunt, compoſitas eſſe. Igitur eadem intelligẽtia reſpectu ſuperioris, inferioris'ue, potentia dicitur, aut actus, atq; ita cõpoſita per reſpectũ eſt, & hoc modo Auerroes in omni forma abſtracta præter primam eſſe potentiã dicit. Ad ſecundũ, Ariſtoteles, cum duodecimo metaphyſicę illa de intelligentiis diſſerit, materiam nominat eã, quæ radix indiuiduorum ſit per quantitatem eadem in ſpecie, nec intelligentiis ullo pacto conueniat, materiam uero ſpiritualem, quã aduerſarius ſomniat, nullus expoſitor laude dignus Ariſtoteli tribuit. Adde q; licet primus motor diſtinguatur nobilitatis præſtantia a' cæteris intelligentiis, tamen cõmune cum his habet, ut quẽadmodũ eſſe plures motores primi eadem in ſpecie non poſſunt, quia primus caret materia, ſic plures eſſe intelligentiæ non poſſunt eadem in ſpecie, propter eandem rationem, & maxime ducimur ad hoc ita intelligendum ex eo ipſo Ariſtotelis ſcripto. Vnde Albertus, tractatu ſecũdo, capite uigeſimo octauo, ſuper hoc loco, ex hac, inquit, probatione habemus omnes ſubſtantias ſeparatas differre inter ſe ſpecie, & ut differunt, ipſę, ſic & ſphæras, quę ab his mouẽtur, differre. Non igit̃ oĩs conditio attributa primæ remouetur a' cæteris intelligentiis, id'q; planum Ariſtoteles facit, cum poſtea, q̃ cõcluſit ſubſtantiam abſtractam non habere potentiam, aut materiam, quærat an talis ſubſtantia ſit una, uel plures, ac plures eſſe decernat. Ad tertiũ, ſcriptũ illud tertii libri de anima male ab aduerſario intelligitur. Ariſtoteles.n. poſtquam intellectum eſſe poſſibilem docuit, mox ſtatuens probare intellectum agentem, Sed quoniam, inquit, in omni natura eſt aliquid partim materia generi cuiq;, ideſt quod potẽtia ſit, oĩa illa, alterum uero, quod cauſa, effectiuum'q; ſit, eo qua omnia faciat, quale ars ad materiam eſt, ideo in anima quoq; has differentias ineſſe neceſſe eſt. quem locum exponens Auerroes, Ariſtotelem dicit uoluiſſe explicare, ut in omni natura, hoc eſt omni genere rerum corporalium, & naturalium aliquid eſt, uelut materia, aliquid uelut agens, atq; efficiens, ſic uel in ratione intellectus eſſe. Itaq; cum omuem naturã noĩat, corpoream, & generabilem naturam intelligit, non oẽm naturam ſubſiſtentem, quẽadmodum aduerſarius accipit, ut enim in rebus corporeis, quia materia eſt, ideo agens eſſe, neceſſe eſt, ſic in intellectu, qa poſſibilis intellectus eſt, ideo agentem eſſe intellectum neceſſe eſt. Cum itaq; formæ abſtractæ poſſibili intellectu careant, ut quæ ſimplices ſint, non ſequitur ex eo, ut compoſitæ ſint ex duabus partibus eſſentialibus. Item cũ uſus intellectus poſſibilis ſit recipere ſpecies abſtractas, ut Auerroi placet, cõmento uigeſimo tertio, ſuper tertio de anima, Abſtrahere autem nihil aliud ſit, niſi imaginata, quę potẽtia intellecta fuerint, facere actu intellecta, quod remotũ ab intelligẽtiis eſt. Non enim illæ per phantaſmata, & imaginationem intelligunt. Idcirco non eſt, quod habere intellectum poſſibilem debeant. Diuus etiam Thomas ita ſentit, ut ne intelligentiis ſit intellectus agentis, & poſſibilis ratio, tum propter phantaſmata, quæ nullo modo intelligentiis cõpetant, tum quia nos quidem actu aliquando intelligimus, qui potentia ad hunc actum fuerimus. Virtutem enim aliquã ineſſe nobis talem oportet, quæ ſit in potentia ad intelligendum, atq; etiã alteram talem, quę rerum naturalium formas actu intelligibiles faciat, cum ipſe nõ ſubſiſtant, nec actu intelligibiles ſint, ſed in angelis, ſiue intelligentiis hæc neceſſitatis ratio nõ eſt. Intelligunt enim illæ actu ſemper, & rem ſibi habent intelligibilem, nõ in potẽtia, ſed in actu. Quod enim intelligant principaliter immateriale eſt, & actu intelligibile, quamobrem agẽtẽ, aut poſſibilem intellectum in illis eſſe, non niſi ęquiuoce dici poteſt. Angelum uero inferiorem ſubinde a' ſuperiori illuminari, placet theologis noſtris, & alterum agentem, alter eſſe recipientem, ſed æquiuoce ſuperiorem angelum intellectum agentem, inferiorem poſſibilem dixerint. Agens enim intellectus illuminat non alterũ intelligentem, ſed rem ipſam intelligibilem, poſſibilis uero intellectus eſt in potentia reſpectu rei naturalis cognoſcibilis, neq; ſemper in actu eſt. Ita patet, non eſſe intellectum poſſibilem in omni natura citra primũ, ut aduerſarius falſo' exi-

ſtimat. Errat etiã, cum aïam intellectiuam compoſitam dicat ex partibus eſſentialibus, tanꝗ materia & forma, ita ut intellectus agens, & poſſibilis partes ſint eſſentiales animæ componentes. Nam & ſi nonnulli ex theologis noſtris hoc tueri uoluerunt, tñ ex Ariſtotelis opinione, aliter diſſerẽdum eſt. Cum enim aïa forma corporis ſit, aut ſecundũ ſe totam forma eſt, aut ſecundũ ſui partem. Si ſecundum ſe totam, nulla eius pars materia eſſe poteſt, cum materia ſit ens in potẽtia oppoſitum actui, ſed ſi parte aliqua ſui forma eſt, pars, quæ materia eſt, prius formabitur ab anima, quę eſt forma, quod contra Ariſtotelem eſt, cum eo authore anima ſit actus purus corporis naturalis, & nihil ſit prius corpore naturali, quod recipiat animam, & cum anima ſit uirtus intellectiua, qua ratione intelligentiæ componi ex materia & forma non poſſunt, eadem ne ipſa quidem componi poteſt. Qui enim fieri poteſt, ut intellectus poſſibilis recipiat aliquid uniuerſaliter, & per cõmunem rationem, ſi, ut aduerſario placet, indiuiduet intellectum agentem, ſicut materia formam, & contrahat? recipitur enim quodq; pro modo recipiẽtis, neq; uero ex uerbis, quæ adducit Ariſtotelis, ſequit᷑ eſſe partes eſſentiales animæ intellectum poſſibilem, & agentem, licet enim ſeparatum eſſe conueniat prius ſubſtantiæ, quàm qualitatibus, tamen non ſequitur intellectum poſſibilem eſſe ſubſtantiã, ſi ſeparatus, ſiue abſtractus eſt, quanꝗ ſequitur, ut anima intellectiua, cuius intellectus agẽs, & poſſibilis, qualitates abſtractæ ſunt, ſubſtantia ſit non immerſa materiæ, neq; per modum docendi, quo uſus Ariſtoteles eſt, id oſtenditur. Semper enim de intellectu, qui qualitas eſt, loquitur, quem non partem eſſentialem animæ uocat, ſed potentialem, & cum agentem, & deficientem cauſam dicat, nuſquam formam eſſe intellectus poſſibilis agentem intellectum dixiſſe reperitur. Qui uero cauſa eſſe efficiens materiæ poſſit? rõne'ne ipſius materiæ? at materia formã præcedit, an ratione eſſendi? at eſſe aut idem, quod forma eſt, ut aliqui uolunt, aut, ſi differt ab agente, eſt efficienter, ut dixi, quamuis per medium formæ. Errat itaq; cum formã eſſe efficientem cauſam materiæ dicit, formalis enim, finalis'q; tantum eſt, neq; efficienter à forma eſt eſſe, ſed formaliter agente formã de potẽtia educẽte in actum, neq; efficiens, ſed formalis cõuenire in idem numero poſſunt. non igitur intellectus agens eſſe forma ſubſtãtialis intellectus poſſibilis poteſt, eo quod agens eſt, ut aduerſarius putat. Eodem uel illa diui Auguſtini pertinent, quibus ſeptimo ſuper Geneſi probat animã non eſſe compoſitam ex materia neq; corporali, neq; ſpiritali, quã eſſe intellectũ poſſibilem, aduerſarius opinatur. Se de his hactenus.

Conſutatio aduerſarii dicentis plura eiuſdem ſpeciei indiuidua eſſe poſſe in ſubſtãtiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili, ſecundum Ariſtotelem. Caput. XXIII.

s Equitur caput decimumquintum aduerſarii, in quo primum plura eiuſdẽ ſpeciei indiuidua eſſe in ſubſtantiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili poſſe argumentatur, hoc modo. Cum in ſubſtantiis intelligibilibus citra primam materia ſit, materia autem cauſa ſit, ut indiuidua multiplicentur in eadem natura, quemadmodum in hoc ſenſibili mundo cernimus, neceſſe eſt, ut in mundo quoq; intelligibili ſubſtantiæ intelligibiles, excepta prima, ſint numeroſæ, in eadem ſpecie, indiuidua plura habeantur, Sed quanꝗ plures ex noſtris theologis ita putarunt, ut plures angelos eſſe ſpeciei eiuſdem nõ repugnaret. tñ non ſatis hoc eſt aduerſario, qui niſi ex Ariſtotelis opinione nihil ſe diſſerere confitetur, quã obrem ne ipſe quidem hoc negat, ſed ita Ariſtotelem opinatũ aſſeuerat, uidendum itaq; eſt, an id Ariſtoteles ſenſerit. Demonſtrat ille in primo de cœlo, formas nõ ſubſtantes in materia, non poſſe eadem in ſpecie multiplicari, & primo phyſicorũ uult, ut remota quantitate, ſubſtantia ſit indiuiſibilis, & ſeptimo metaphyſicę. Homo inqt, & equus, & reliqua huiuſcemodi particularia ſunt. uniuerſalis uero non eſt ſubſtantia, ſed concretum quid ex hac ratione, & hac materia ut uniuerſali, particulare autem ex particulari materia, Socrates iam eſt, idem'q; de reliquis ſentio. Idem mox. conſtat etiã animam eſſe ſubſtantiam primã, corpus autem materiã, hominem uero, aut aïal, quod ex utroq; ſit, ut uniuerſale. Socratem aũt, aut Coriſcum ſi aïa ſit duplex eſſe. alii enim pro aïa, alii pro concreto accipiunt, ſed ſi ſimpliter anima hæc, & corpus hoc ſit, quẽadmodum uniuerſale, ſic eſſe & particulare. ex quibus Ariſtotelis uerbis patet materiã eſſe, tũ uniuerſalem, tum particularẽ, & alteram eſſe partẽ ſpeciei, aut generis, alterã eſſe indiuidui partem, neq; diuidi in particularia, ſiue indiuiduari poſſe uniuerſalẽ materiam, niſi recepta quãtitate. Quod ſi materia, quæ pars ſpeciei, aut generis eſt, non ſuapte natura in indiuidua multiplicatur, ſed alio ad ipſum eſſe indiuiduale cõtrahitur, ſequitur porrò, ut, & ſi materiam eſſe in ſub

ſtantiis

ſtantiis intelligibilibus damus, tñ multiplicari ipſa in indiuidua non poſſet, quando neq; quantitas eſt, neq; coniuncta eſt quãtitati, ut ne in ſubſtantiis quidem corporeis ſpecies cõtrahi poſſit in indiuiduorum numerũ ſine quãtitate, quãuis ſua ipſa natura cõmunicabilis pluribus ſit. Non ergo quia materia eſt, continuo & diuiditur, qua ſcilicet paſſiuum principium eſt, ut aduerſarius putat. deceptus certe ex uerbis illis, generãs generat alterum, ꝑpter materiã, & in iis, quæ materiã habent, quiditas differt ab eo, cuius qditas eſt, & aliud eſt magnitudo, & magnitudini eſſe, & caro & carni eſſe, quę nõ materiam per ſe, & quomodolibet principium eſſe indiuiduationis ſignificant, ſed materiã unà cum quãtitate principium eſſe indiuiduationis. Auicenna etiam ſuo quinto metaphyſicæ libro. Equum, aut hoĩem, neq; unum, neq; plura eẽ, ſed tantum equum, aut hoĩem eſſe confirmat, quoniã ex ſua natura, neq; unitatem habeat ſingularem, ſic enim nõ niſi in uno poſſit reperiri, neq; pluralitatem oppoſitã unitati ſingulari, quoniã ſic repugnet unitas ſingularis, ergo huius quoq; authoris ſentẽtia materia nõ per ſe ipſa indiuiduatur, ſed per aliud, cũ itaq; materia ſuapte natura, hoc eſt qua materia eſt, indifferens ſit ad unitatem ſingularem, atq; ſpecificam, ſequit, ut per ſe ipſa principiũ eſſe nequeat indiuiduationis, alioqui in quocunq; eſſet, ilico per indiuidua eſſet ſignata, & pars eſſe naturæ communis non poſſet, cuius oppoſitum Ariſtoteles probat, ut iam expoſitum eſt. Item ſi ſubſtãtiæ plures intellectuales ſint in eadem ſpecie, materias eſſe diſtinctas ipſarum diuerſaꝝ ſubſtãtiarũ intellectualium neceſſe eſt. Diſtinguitur aũt materia aut ſua ratiõe, quomodo genera diuerſa exiſtũt, aut ratione quantitatis, quatenus diuerſis dimenſionibus uariatur, quomodo diuerſa indiuidua eadem in ſpecie exiſtunt. At in angelis ſiue intelligentiis diſtinctio materiæ, ratione quantitatis eſſe non poteſt, cum illæ ſubſtantiæ incorporeæ ſint, & ſine dimẽſionibus ſubſtẽt. Ergo quod reliquum eſt, ratione materiæ diſtingũtur. Itaq; non ſolũ ſpecie, ſed etiã genere differũt. Item ſi tot numero intelligentiæ ſunt, quot motus cœleſtium corporum, ut Ariſtoteli, & Auerroi placet, ſeqt, ut quemadmodum mobilia ipſa differunt ſpecie inter ſe, qđ oſtenſum iam eſt, ita motores etiam ſpecie diſtinguant. probatur etiã ab eodem philoſopho eſſe unum mũdum ex unitate motoris. Nam ſi plures mundi eſſent, plures quoq; primi eſſent motores, atq; ita cõuenirent ſibi ſpecie, & differrent numero. Ex quo Ariſtotelis argumento, Albertus affert, ut dictum eſt, cœleſtia corpora, & eorum motores differre inter ſe ſpecie, ſed tamen aduerſarius, q ſe Ariſtotelem ſequi fatetur, intelligentias numero inter ſe differre ſub eadem ſpecie opinatur, & ſcribit exiſtimans idem Ariſtotelem quoq; ſenſiſſe. Quod argumentũ ſibi à quodã Scoteo datum exponit. Non enim ipſe, quid interſit inter materiã, de qua Ariſtoteles agit, & hęcheitatem, de qua Scotus, facile poſſet diſcernere, ſed cum à Scoto, non ea materia pro ꝑncipio indiuiduandi angelos diuinos ponatur, quæ ſit pars compoſiti, ſed quæ ſit differentia indiuidualis, quæ ſingularitas quædam dici poteſt, & materia non recipiens (hoc enim ſibi uult nomẽ illud hæcheitatis) Ipſe materiam, quæ uariis receptis dimenſionibus diſtinguatur in numerum indiuiduorum, intelligentiis accipit, ſperatq; idem ꝑuenire poſſe ex tam diuerſis principiis Scoti, & Ariſtotelis. Nam Ariſtotelem, ne Scotus quidẽ aliter q̃ nos opinatum expreſſe fatetur, in ſecundo ſententiarum, quippe qui Ariſtotelis eſſe opinionem dicat, ſubſtantiam unãquanq; intellectualem carentem materia, uidelicet ea, quæ pars cõpoſiti ſit, idem eſſe, quod quid eſt eẽ, cum oẽ tale ſecũdum eum philoſophum, ſit formaliter neceſſarium, & de ſe ſingulare, item, ſi ita eſſet, ut aduerſarius putat, ſequeretur, ut ordo accidentalis in intelligentiis eſſet, quod remotum ab Ariſtotelis ſententia eſt. In indiuiduis enim ſpeciei eiuſdem, non eſſe ordinem eſſentialem, neq; prius & poſterius tertio metaphyſicæ conſtat, & cum pars uniuerſi pręcipua ſint intelligentiæ ipſæ, participẽt in primis neceſſe eſt bono ordinis neceſſario, & ſi in corporibus cœleſtibus ordo accidentalis non eſt, longe minus in intelligentiis talem eſſe ordinem decet. Legimus etiam apud eundem philoſophum in ſecũdo de anima, cauſam quamobrem plura indiuidua eadem in ſpecie habeantur eſſe, quod in uno indiuiduo ſpecies ſeruari non poteſt. Quod ſi in eodem indiuiduo intelligentiarum ſpecies tota ſeruari poteſt, quãdoquidem perpetua eſt, ſuperuacuum certe eſt plura conſtitui. ſit igitur & ratione rei ipſius, & authoritate doctiſſimoꝝ uirorum, ut in rebus diuinis, & intelligibilibus illis materia aut nulla ſit, aut, ſi eſt, faciat differre non modo numero, uerum ſpecie quoq;, & genere, quod perabſurdum eſt. Nec ſequitur, ut cętera à ſimpliciſſimo uno ſi numerantur, numerentur, ut plura indiuidua ſpeciei eiuſdem. Cum enim formæ abſtractæ ſint, nulloq; pacto in materia recipiant indiuiduari per ſe ipſæ poſſunt, ut quæ ſubſiſtant, & per gradus ſuos ſpecificos diſtinguantur.

**Cõfutatio alerius partis, in qua aduerſarius dicit, quaſi ex Ariſtotelis opinione, quẽadmodum in ſubſtantiis corporeis, quædam formæ totã materiam perficiunt, ita, ut nõ niſi unum indiuiduum ſit in ſpecie, quædam autem non totam perficiunt, ideo'q; plura in eadem ſpecie indiuidua ſunt, ſic in mundo quoq; eſſe intelligibili. Caput.XXIIII.**

s

Ecundum eiuſdem capituli eſt, ut in ſubſtantiis corporeis quædam formæ peficiũt materiam totã, ita, ut non niſi unum indiuiduum ſit in ſpecie, quædam aũt non totam perficiunt, & ideo plura indiuidua eadẽ in ſpecie ſunt, ſic in mundo quoq; eſſe ĩtelligibili. Sed quoniam hoc ita eſſe ex Ariſtotelis opinione aduerſarius aſſeuerat, dicat & ubi nam philoſophus ille docuerit, intelligentias alias inter ſe ſpecie differre, alias numero, uel unde apud eum authorẽ accipi talis differẽtia poſſit in iis rebus, quę nullam oĩno materiam, nullam babeãt quantitatẽ. Nam ſi, quæ in boc ſenſibili mũdo, ſiue ſunt, ſiue aguntur, eadem in illo quoq; intelligibili, ratione optima eſſe debent, ut ipſe iudicat, non id prætermiſſum eſſe ab Ariſtotele, conſentaneum eſt, immo uero neceſſario ille de re tanta edocuiſſet. Dicat igitur ipſe locum, in quo hac de re agitur, etenim nos quidẽ nuſquã id reperimus, & remotiſſimum eb eius philoſophi ſententia arbitramur, ſed argumentum ipſum, qua ratione fundetur, uideamus. Ait bunc mundum imaginem eſſe illius intelligibilis, & propterea, ut ĩ boc, ita uel in illo diſtinctionẽ eſſe numeralem debere, ſed hoc argumento generabiles quoq;, & corruptibiles eſſe intelligentias ſtatuendum eſt. Nam ſi, quoniã mundus ſenſibilis imago eſt mundi intelligibilis, cuncta, quæ in ſenſibili ſunt, & in intelligibili eſſe debent. Sequitur prorſus, ut & aliquid corruptibile ibi ſit, ut hic eſt, quinetiam, ut in ſenſibili mũdo portiones materiæ ſuis indiuidualibus formis, non bene acquieſcunt, ſed ſunt in potẽtia ad aliam formam, cum talis forma non obtineat totam ſpeciei perſectionem, ſic in intelligibili, cum plura ſint eadem in ſpecie indiuidua, portiões illæ materiæ acquieſcere ſuis formis nõ poſſunt, utpote, quibus ſingulis tota ſpeciei perſectio non contineatur, ſed appetant ſubinde alteram formam, & proinde generabiles, & corruptibiles intelligentiæ ſint argumento aduerſarii philoſophi noui. Item materia, quam ipſe intelligentiis tribuit, aut plene ꝑficitur ſua forma, atq; ita ſingula indiuidua in ſingulis ſpeciebus eſſe neceſſe eſt, aut non plene, atq; ita mutatio de forma in formam ſequatur neceſſe eſt. Nam niſi tota ſpeciei perfectione materia cõtineatur, ꝯſtare in eadẽ forma nõ poteſt.

**De tribus erroribus aduerſarii, ꝙ animas dícat indiuiduari per materiam, quam ĩtellectũ poſſibilem eſſe dicit, ꝙ animas indiuiduarí per inclinationem ad corpora diuo Thoma authore, ꝙ eandem eſſe dicat compoſitionem ex eſſe, & eſſentia, quæ eſt ex materia & forma. Quid eſſentia ſit ſecundum Thomam. Caput XXV.**

t

Ertium eiuſdem capituli eſt. Animas ſeparatas à corpore non confundi in unã, eandem'q; aĩam, propterea, qa materiã babeãt, quæ cauſa ſit, ut diſtinguantur, dici'q; à diuo Thoma animas indiuiduari per inclinationem ad corpora, ut reſurrectio probetꝰ, implicari'q; ꝯtradictionẽ, cũ idem libro de eſſe, & eſſentia ꝓbauerit aĩam cõponi ex eẽ & eſſentia. talẽ. n. cõpoſitionẽ nõ eſſe niſi ex materia & forma. Cõmittit in bis aduerſarius errores tres. Primũ, animas indiuiduari ꝑ materiã, quã ĩtellectum poſſibilem eſſe dicit. Secũdũ, animas indiuiduari per inclinationẽ ad corpora autbore diuo Thoma, ut reſurrectio probetur. Tertium, eãdem eſſe cõpoſitionẽ ex eſſe & eſſentia, quę ex materia & forma, apud eundem ſanctũ doctorem, quem & ſibi ipſi cõtradicere audet dicere. Ad primũ, cũ intellectus poſſibilis ſit pars animæ eſſentialis ſpecifica iudicio aduerſarii, omnes certe animę cõuenicnt in eo ipſo intellectu poſſibili, proinde, quæ non diſtinguãtur inter ſe per eum ipſum intellectum poſſibilem indiuidualiter, Idem enim principium eſſe diſtinctionis, & conuenientiæ non poteſt. Dixerit fortaſſis conuenire animas in intellectu poſſibili non indiuiduali, ſed q hoc dicat, idem intellectum poſſibilem de ſua natura non eſſe indiuiduum confiteatur neceſſe eſt, atq; ita non intellectus poſſibilis fuerit materia, quæ indiuidualiter diſtinguatur, ſed aliud, quid igitur illud ſit, prorſus aut hæcheitas fuerit Scoti, aut aptitudo quædam ad corpus, ut diuo Thomæ ex Auicennæ ſententia placet. Sic enim uoluit Auicenna, ut animę indigerent corporis ad ſui indiuiduationem in fieri, & quantũ ad ſuum principiũ, quia niſi corpora eſſent diſtincta non animæ diſtinctæ producerentur, ſed nõ quantũ ad eſſe completum, & in facto eſſe, quia deſtructis corporibus remanent animę in ſuo eſſe indiuiduato diſtinctæ, quod in corpore acquiſiuerint.

acquiſiuerint. Ad ſecundum, nuſquã ideo dictum hoc eſt a' diuo Thoma, ut reſurrectio poſſe fieri naturaliter probaretur, ſed oĩbus locis, quibus agit ille ſanctus de reſurrectione, ita diſſerit, ut dato, aĩam ſeparatam a' corpore manere, & aptitudinem ad ſuũ corpus habere, nõ tñ naturaliter poſſit corpori reuniri, ea ſcilicet ratione, quia forma ſe ipſa unire materiam nõ poteſt, ſed indiget agentis, ꝙ id extrinſecus faciat. Nullũ autem agens naturale præſtat authoritate ad formam ſeparatam a' materia. Itaq; opus eſt agente ſupernaturali. Ad tertium, aperit aduerſarius latiſſimæ ſuum ingenium, cũ diuum Thomam cõpoſitionẽ intellexiſſe dicat materiæ cũ forma, dum eſſe, & eſſentiæ cõpoſitionem ſtatueret. Quis. n. excepto aduerſario, tã ignarus eſt, ne nullam compoſitionem ex forma & materia eẽ in ſubſtãtiis ſeparatis authore diuo Thoma intelligat? quando ille ſecundo contra gentiles apertiſſime probat, nullam in angelis compoſitionem eſſe ex materia & forma, & tamen cõpoſitionẽ eſſe ex eẽ, & eſſentia. Quod ſi manifeſte ille alterã de his compoſitionibus affirmat in angelis, alteram negat, mentitur aduerſarius, cum non differre, niſi termino differentias has enuntiat. Addo, ꝙ ſecundum eundem ſanctum authorem eſſentia eſt completa natura in ſpecie, gradum habẽs determinatum ſibi inter entia ſpecificum. Materia uero prima, ſiue ſpiritalis, ſiue corporalis pura potentia eſt, & pars nõ totũ, neq; gradum ullum inter entia ſpeciei determinate ſibi uendicat. Eſſe autem exiſtẽtia ipſa eſt, quæ non eſt forma, quæ eſſe ſpecificum det, ſed actus, qui eſſe ſpecificũ præſupponat, quãobrẽ in rebus corporeis, duplex cõpoſitio eſt, altera ex materia & forma ad eſſe ſpeciei, altera ex natura ſpeciei, & eẽ exiſtentiæ ad eſſe utiq; indiuidui. At in rebus intellectualibus una tantũ compoſitio eſt, quoniam eẽntia ſimplex eſt ad eſſe duntaxat ſpecificum, non ſibi includẽs partes diſtinctas, & eẽ exiſtere cum natura ſpecifica angeli exiſtat. tale. n. eſſe participatio quædam primi eſt authore hoc quidẽ ſancto. Quapropter non hic ꝑ eſſentiam materiam, ꝑ eẽ formam intelligi uoluit, ut aduerſarius putat, q̃q̃ ſi æquiuoce loqui libet, materia dici poteſt eẽntia illa, ſed hoc nihil præſidii aduerſario eẽ põt. Non enim quid æquiuoce dixeris, ſed quid eſſentia ſit rerum diuinarum diſſerimus. Itaq; ſeruandus eſt terminorum uſus cõmunis, & ſignificatio propria, ut idem ſanctus in quæſtione de creaturis ſpiritalibus cenſet.

Non eẽ culpandum Platonem, ut aduerſarius cenſet, ꝙ animum conſtitui dicat ex elemẽtis, & linea recta in circulum flexa, ex eodem'q; circulo duos produci, quorum ex altero ſeptẽ productos circulos naturæ animæ tribui. Caput. XXVI.

u Ltimum huius capitis eſt, male a' Platone cõſtitui animum ex elemẽtis, & linea recta in circulum flexa, ex eodẽ'q; circulo duos produci, quorum ex altero ſeptẽ productos circulos naturæ animæ tribui. Hæc & reliqua, quę ex mathematica diſciplina Plato ꝓ ſuo excellenti ingenio aptiſſime ad animã trãſfert, portẽta aduerſarius appellauit, homo ingenii plane' portẽtoſi, qui non uideat, q̃ aptius ratiões, & uerba mathematicæ diſciplinæ accõmodari rebus diuinis poſſint, q̃ materia, & reliquæ ſordes, quas ipſe eodẽ transfert. Cognatio enim longe maior rebus mathematicis cũ diuinis, q̃ cum naturalibus eſt, quãdo abſtractionis ratio cõmunis mathematicis, & diuinis eſt, quam præcipue diuinis attribuimus. Quod ſi animæ uirtutes, & actiones Plato ſimilitudine, ſiue exemplo quodam circulorum & linearum docere uoluit, quod portentum, quod'ue inconueniens hoc ſit, nõ uideo. Iã & Ariſtoteles ipſe exemplo uſus eſt linearum in tertio libro de anima, cum intelligendi rationem exponat, partim per modum lineę rectę, partim per modum lineæ flexæ exiſtere, & diuus Thomas Ariſtotelem dicit, non ſenſum Platonis, ſed uerba carpere, & diuus Dionyſius Areopagita, motum duplicem cõtemplationis animi ſtatuit, alterum circularẽ, alterum rectum, ſed de his ſatis libro ſuperiori reſpondimus.

Confutatio, ac ſolutio trium argumentorum aduerſarii, in quibus probare nititur, quaſi ex Ariſtotelis ſententia, animam eſſe immortalem, atq; æternam parte poſt, item eãdem cum corpore eſſe incipere, & tamen non incipere eſſe per generationem, ſed per creationem a' Deo ex nihilo.

Aduerſarium, ſenſum Ariſtotelis in libro de anima conuertendo peruertere. non enim intellectum innaſci in corpore ab Ariſtotele ſcribi, ſed contingere, aut ſuperuenire, quod in libro de generatione animalium dixit deforis ingredi.

Caput XXVII.

d Ecimumſextum caput aduerſarii eſt, in quo duo hæc eſſe ex Ariſtotelis ſententia dicit. Vnum, animam eſſe immortalem, atq; æternam parte poſt, quod ſuperioribus ſuis capitibus demonſtrare conatus eſt, Alterũ, Animã cum corpore eſſe incipere, & tamen nõ incipere eſſe per generatiõem, ſed per creationem a` Deo ex nihilo, cuius prolixam probatoriam delirationem collegimus ad tria illa argumẽta. Vnum, quod dicitur ab Ariſtotele primo de anima, intellectum innaſci ſubſtantiam quandam exiſtentem, & non corrumpi. Nam ſi in corpore naſcitur, inquit, incipere cum corpore certum eſt, & ſi nõ corrumpitur corpore corrupto, æternus eſt parte poſt, uerum nõ incipere per generationẽ, ſed per creationem oſtenditur ſecundo de generatione animaliũ. Cum enim intellectus ipſe ſine organo corporeo operetur, deforis ſit neceſſe eſt. Alterũ ex eodem libro habetur. Inquit, animam uegetatiuam, ſenſiuam, & intellectiuam eſſe in potẽtia, prius, ꝗ̃ in actu, ergo, ut uegetatiua & ſenſiua, ſic intellectiua quoq; incipit eſſe cum corpore, ſed quoniã fieri in corpore, nõ per principia corporis dicitur, non educi de potentia materiæ declaratur. Tertiũ, Si Deus, inquit, oĩa creauit ex nihilo, ut demonſtrauimus, animam quoq; eſſe creatam a` Deo neceſſe eſt, cum alio modo produci non poſſit, & Deus de facili poſſit omnia creare. Vere aduerſarius narrat animã cum corpore eſſe incipere, nec perempto corpore, ĩterire, & bene cãtat gallus, ſed nihil ad propoſitum. Fidei enim, & religionis noſtræ hæc ſunt peculiaria bona, ut animæ infundantur corporibus a` Deo creatore, & incipiant quidem cum ipſis corporibus, ſed nõ ex uirtute ſeminis genitalis, uerum a` Deo ipſo infundẽte. Ariſtotelis uero opinio longe ab his noſtris diſcedit. Nec enim principia doctrinæ eius philoſophi patiuntur creationem de nouo, &, ſi credendum commentatoribus eius eſt, aut Deus eſt, quem pro intellectu agente cunctis diſtribuens cõmendat, aut unus, idem'q; intellectus omnibus pro phantaſmatum differentia aliis aliter appropriatus. Nam intellectũ quidem poſſibilem, tametſi aliter Cõmẽtator, Arabẽ dico, iungit cum agente, & ęque incorruptibilem ſtatuit, tamen alter gręcus ille, corruptibilem eſſe aſſeuerat, neq; aliter hunc ꝗ̃ ſentiendi, uegetandi'q; animam produci ſententia Ariſtotelis, deforis autẽ illum ſuperuenientem non eſſe intellectum poſſibilem, ſed agentẽ ſolum, qui Deus ſit immortalis lucem impartiens, idem oĩbus ad agendum pro captu cuiuſq; recipientis, quomodo & colores a` ſolis luce actuari, formari'q; certum eſt, id'q; conſtare, luce clarius ait ex tertio de anima, ubi excluſis omnibus, quæ leuius ante fuerint tacta, ſolum hunc intellectum agentem, immortalem, ſempiternum'q; eſſe concluditur. Quid igitur garrulitas aduerſarii efficit, cum authoritas tanta commentatorum aduerſetur? ſed miſſos facio cõmentatores ipſos, Auerroem dico, & Alexãdrum, quid ex uerbis Ariſtotelis accipi de anima poteſt, & argumenta ipſa aduerſarii qua ratione fundentur uideamus, ne nos dicat authoritatem hoĩum indoctorum ſecutos ſe cõtempſiſſe, ait Ariſtotelem opinari animum eſſe æternum parte poſt, & tamẽ incipere eſſe cum corpore per creationem. At uero, quod æternum parte ante eſt, idem æternum etiã eſſe parte poſt, & quod parte poſt, idem & parte ante eſſe ęternũ author ipſe Ariſtoteles eſt in primo libro de cœlo & mũdo. Statuitur etiam ab eodem authore primum agens nihil agere immediate in his inferiorib⁹ rebus, hoc eſt ſine cauſis ſecundis propter eſſentialem ordinẽ, quo fit, ut anima quoq; ſiue creatur, ſiue generatur, non a` Deo immediate proueniat, ut aduerſarius putat, probat' item ab eodem philoſopho ſeptimo metaphyſicæ contra Platonem, nullum agẽs ſeparatum poſſe immediate mutare materiam primam, ꝗ̃ꝗ̃ mediante motu id facere poteſt. Itaq; impoſſibile eſt Deũ immediate animam creare, atq; infundere corpori iudicio eius quidẽ authoris, ſi aduerſarius dicat fieri poſſe, ut materia cauſa ſuæ diſpoſitionis aliquid extrinſecus influens ſibi recipiat, quod non ante recipere, atq; ita corpore ſuis inſtrumentis bene inſtituto, præparato'q; animam diuinitus influere. Reſpõdeo, nihil ita conſequi poſſe, quod in Platonem ibi ab Ariſtotele cõcludatur. Dixerit enim Plato ideam, licet forma ſit ſeparata, poſſe tamẽ immutare materiam propter diuerſam ſubiecti diſpoſitionem. Addo, ꝙ ſi cauſa diſpoſitionis, quæ pręceſſerit immediate anima accedit, non infundi a` Deo dicenda eſt, ſed prouenire ab eo, qui ita materiam diſpoſuerit. ſequitur enim ſua quãq; diſpoſitionẽ forma, & actio, idem'q; eſſe, quod diſponat, & formam præſtet naturæ ratio exigit. Quid uero Deus potius creator ſit adhibendus, ꝗ̃ ſecunda aliqua cauſa, quando ſubiecta ſufficiẽti diſpoſitione materiæ, agens generale, hoc eſt primũ mobile ſatis ſit ad animæ quoq; productiõem, neceſſitas uero nulla eſt, qua Deus animam creet; cum & qui unicum intellectum omnibus ex opinione Ariſtotelis ſtatuunt, non dum conuinci phyſicis rationibus potuerint. Cum itaq; opinio Ariſtotelis non ea fuerit, quam aduerſarius refert, ſequitur, reſponſio quoq; recte ad eius argumẽta, perꝗ̃ facilis ſit. Quod enim primum

adducit ex primo libro de anima, ſua interpretatione non id cōuertit, ſed peruertit, ut ſolet. nō enim intellectum innaſci in corpore ab Ariſtotele ſcribitur, ſed cōtingere, aut superuenire. uerba hæc Ariſtotelis ſunt. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι οὐσία τις ὤν, οὐ φθείρεσθαι. Quod in ſecundo de generatione animalium θύραθεν ἐπεισιέναι, hoc eſt deſoris ingredi, aut adire dicit. Quæ quidem Theophraſtus, Alexander, Themiſtius, Auerroes, ita accipiunt, ut cōmune qd ſit, ex quo quiſq; hoīum ortus ilico ſibi intellectum excipiat, & ſuam quiſq; appropriatam, ſiue applicatā portionem, ita extinctus relinquat in cōmune, ut ortus excepit, non aliter, ac ſi Sole quis naſcēs participare dicatur, moriens autem priuari, & lucem, quam exceperit, iam relinquere. Deſoris enim & ſolis lux homini ſiue contingit, ſiue accedit, aut ſuperuenit, neq; oritur, aut perit, ſed incorruptibilis, & ingenerabilis eſt, cōmune tamen bonum quibuſcunq; hominibus id contingere quis negetꝰ Nō igitur particularē animam eſſe, quæ deſoris accedat, illi uolunt, ſed ex cōmuni exceptam applicationem, & ſiquis admittat uerbum aduerſarii iſtud innaſci, in quo uim ſummam eſſe arbitratur, non ſequitur, ut eſſe ſimpliciter cum corpore incipiat intellectus, ſed eſſe in aliquo indiuiduo, in quo ante non ſuerit. Itaq; principium, & incepño iſta non ſubſtantiæ intellectus, ſed effectus eſt, quo modo loquendi & Iſaias propheta utitur, cum dicit. Domi
» nus ſupra te Hieruſalem orietur. ortus enim hic non ad Dei ſubſtantiam, quæ æterna eſt, refer
» tur, ſed ad effectum ab ipſo Deo in Hieruſalem producendum. Quod autem a' ſecundo de generatione aduerſarius ſumit, quid ſignificet, ſatis conſtat ex iis, quę modo diximus. Diſtinguitꝰ enim intellectus a' ſenſiua & uegetatiua anima, eo, ꝙ deſoris adeat, ſiue ingrediatꝰ, hoc eſt excipiatur per unionem hominibus ſingulis ex cōmuni aut numine, ut Alexandro placet, aut mēte, ut Auerroi, nouitio enim creari a' Deo animum, qui deſoris accedat, nuſquam ſcriptum ab Ariſtotele eſt, unde, quod mundi æternitati, & ſpeciei humanæ conueniret, idem'q; aptū oīno doctrinæ Ariſtótelis eſſet, Id cōmentatores primarii Alexander, & Auerroes ei philoſopho tribuere uoluerunt. Nouitio tamen excipi, & uniri, quod ſemper fuerit, nemo neget. Ad ſecundum, etſi anima intellectiua eſt iu potentia, tamen alio modo, q̄ ſenſiua eſt. cū enim ſenſiua ſit in potentia ad eſſe ſimpliciter, nam, ut eſſe deſinit parte poſt, ſic incipit parte ante ſimpliciter. Intellectiua certe ipſa non ſimpliciter eſſe in tali corpore recipit, ſed præſiſtens eſt in potēna, ut tali corpori uniatur, quo modo ne corrumpi quidem ſimpliciter poteſt, corrupto corpore, ſed ſecundum quid, cum non præterea eſſe in tali corpore habeat. Ad ultimū, quod ſe demonſtraſſe dicit, non uerum dicit. non enim ſolum non demonſtrare, ſed ne probare quidem leuiter potuit ex Ariſtotelis opinione, Deum cuncta ex nihilo creare. Quod ſi Deus neq; ex nihilo quicq̄ facit, neq; immediate, animæ certe rationem, ſi Ariſtotelis iudicio loquimur, nō ad creationē ex nihilo, quam a' noſtris accepimus ſanctis, referre debemus, ſed ad eorum ſententiā, qui unū, eundem'q; omnibus tribuunt intellectum.

## Non eſſe reprehendendum Platonem, ut aduerſarius facit, ꝙ uel animam dixerit corporibus præexiſtere, quod etiam Ariſtoteles uidetur ſentire, uel ſcire hominis eſſe reminiſci. Quomodo ītelligendū ſit illud Ariſtotelis, intellectū eſſe ueluti tabulā raſam. Cap. XXVIII

ITem reprehēdit Platonem aduerſarius, ꝙ aīam præexiſtere corpibus, & ſcire hominis recordari, & reminiſci dixerit. probat enī, quod ab Ariſtotele dicitur, intellectum eſſe, perinde, ut tabula, in qua, nihil ſit ſcriptum, neq; cēſet animam intellectiuā, quæ forma corporis eſt, præexiſtere poſſe ſine materia, ſed quid hæc in Platonē iuſtius, q̄ in Ariſtotelē dici poſſuntꝰ Nā ſi deſoris animus adeat, ut & Ariſtoteles ipſe fateꝰ, præexiſtat neceſſe eſt ante q̄ corpori uniatur, uel, ſi hoc aduerſarius negat, deꝰ oppoſitū nō pręexiſtere ante, quā uniatur, & quid cōſequitur, animaduertat, ſi poteſt. Venerit, deſoris enī, qdꝰ nihil ſit, niſi id per ſe ſit, & præexiſtat, qdꝰ ueniat. Ratio quoq; reminiſcendi, aut recordādi illa Platonis per generationem, nō contēnenda eſt, ut aduerſarius putat. Quis enim īmortalē, atq; æternam ſtatuens animam, & longe ante corpora præexiſtentem, negare poſſit eā ſcientiæ plenam eſſe, & rerum oīum intelligibilium ſpecies in ſeſe habereꝰ obliuiſci autem earum, cum corpori unitur, ob nimium materiæ fluxum, rurſum'q; doctrina, & ſtudio, atq; exercitatione reminiſci, nec niſi prouecta iam ætate fluxu materiæ, uel ceſſante iam, uel potius refluente. aut igitur explodenda eſt illa poſitio, aut ea ſalua, prædicta ſequantur oportet, quemadmodum & philoſophus Arabs Auerroes poſſibilem intellectum, quem unicum omnibus, & immortalē tribuit, cenſet omnium ſpecierum ſemper pleniſſimum eſſe, ſemper'q; adeptum eſſe, ſed quatenus cor-

pori coniunctus eſt per uaria phantaſmata, uarie intelligere. Quinetiam aliquando quidem intelligere, aliquando uero minime, nec ipſe ſane` Ariſtoteles ab huiuſmodi opinione reminiſcētiæ longe abeſſe uidetur, quippe uerba illa ex ſeptimo phyſicorum, ad hūc etiam ſenſum accōmodari poſſunt, ut ſcilicet omnibus ſedatis paſſionibus, ſiue affectibus prauis, ſublatiſq; impedimentis, incipiat anima ſcire, & ſapere. Scientię primæ acquiſitio, inquit, nō eſt generatio. Scire enim, & ſapere dicimus eo, ꝙ quieuerit, & conſtiterit intellectus, ad quieſcendum autē nulla eſt generatio, nulla enim mutatio eſt, ut dictum iam eſt. Quid uero inconſyderatius dici poteſt, q̃ quod aduerſarius refert, ut anima intellectiua ſine materia eſſe non poſſit, quam ſeparabilem eſſe fatet', & perpetuā parte poſt: nam ſi poſtea ſupereſſe ꝑpetue ſine materia poteſt, pari ratione uel ante præexiſtere poteſt ſine materia, ſiue igit' prçexiſtere aīam, eo modo Ariſtoteles uoluit, quo ſuus præceptor ſtatuerat, animas ab çterno creatas præcedere, ſingulas hominū generationes, ſiue unum, eundemq; intellectum eſſe putauit unicum toti ſpeciei humanæ, qui quoduis indiuiduum eiuſdem ſpeciei præcederet. Non adducenda in argumētum eſt ratio inde, ꝙ anima ſine materia ſtare nō poteſt, nam neq; ſi unus, idemq; omnibus intellectus eſt, nō præexiſtit ſine materia, neq; ſi per creationem præcedit, repugnet priuatio materiæ, quādo ad ſuum ſimpliciter eſſe, ut poſt, ſic ante ſine materia ſtare poteſt. Tabulę autem illa ſimilitudo, nō ad ſimpliciter eſſe intellectus referenda eſt, ſed ad corporariam operationē, ad quā intellectus perinde ſe habet, ac tabula, in qua nihil ſit ſcriptū. nihil enim cognitionis phantaſmatariæ poſſidet, ſed in potentia eſt ad cognoſcendum duntaxat per phātaſmata ipſa, aut certe, qđ ἀκροαματικώτερον, & ex penitiori ratione diſciplinæ peripateticæ eſt, ad ſcientiæ primæ acquiſitionem per quietem, & conſtantiā intellectus, illa tabellę ratio referri debet, quā & ipſam recordatiōis, & reminiſcentiæ nomine Plato ſignificare uoluit. Nam reſpectu quidem ſpeciei ipſius refertus ſemper ſcientia eſt intellectus, neq; aliter Ariſtoteles, q̃ Plato hac de re ſentit, qđ & Auerroes fatetur, cōmento quinto, ſuper tertio libro de anima.

Falſum eſſe, quod aduerſarius affirmat prouidentiam ſecundum Ariſtotelem, non modo uſq; ad lunam, ſed etiam ad ea, quæ inferiora ſunt, ſe extendere etiam minima, atq; terreſtria.
Prouidentia quid ſit. Caput XXIX.

Ed quid poſt hæc aduerſarius differit, uideamus. Facit caput decimumſeptimū, & decimumoctauum, quibus de fato, & Dei prouidētia agit. Dicit prouidētiā authore Ariſtotele, non ſe extendere ſolum uſq; ad lunam, ſed etiam ad ea, quæ inferiora ſunt, & ad quæuis minima, & terreſtria, qđ probat ex. XII. metaphyſicæ, ꝙ ibi cœlū & naturā dependere a` Deo dicitur, atq; etiam ex ſecūdo de generatiōe, quod ibi Deū feciſſe continuam generationē dicitur. Adde, inquit, ꝙ animi a` Deo producuntur immediate ex nihilo, & corporibus infunduntur. quod quia deus tantum facere poteſt, utpote actus purus & nec creatura illa, quia finita eſt, eundem etiā prouidere ſingulis, opinari, & mūdū eiuſdē ꝓuidentia regi, neceſſe eſt, ſed Ariſtotelem non ea eſſe opinione, ut prouidētia Dei rebus generabilibus, & corruptibilibus conſulat. ſ. opera immediata, cōſtat authorum græcorū ſententia, qui eam non ulterius, q̃ ad lunam deſcendere ex Ariſtotelis iudicio aſſeuerant, tum aliorū, tum Plutarchi uiri ſapientiſſimi, qui in libris de opinionibus philoſophorum, Ariſtoteles, inqt, mundum non totum uſquequaq; aīatum, aut rationalem, aut intellectualem, aut prouidentia gubernandum ſtatuit, ſed cœleſtia quidem his prædita. orbes. n. qui contineant, animatos, animanteſq; eſſe, At inferiora, & terrena, nihil eiuſmodi obtinere, nec ordine principaliter, ſed ꝑ accidens participare. Auerroes etiā cōmento. LI. libri. XII. metaphyſicę, Deū nihil ex iis, quæ hic fiunt, intelligere, utpote nihil extra ſeipſum intelligentē ex Ariſtotelis ſententia ſcribit, ꝙ ſi non hæc intelligit, quæ a` luna inferiora ſunt, ſequitur neceſſario, ut his nō prouideat. ꝓuidentia. n. actio ſiue officium intellectus eſt dirigens rem, cui conſulitur ad finem cōmodum, qđ niſi cum cognitione rei ipſius effici minime poteſt, ut idem etiā cōmentator Auerroes ſuper eodem Ariſtotelis libro. Species tantum cognoſci, eaſdēq; ſolum procurari a` Deo propter materię priuationem fatetur, quinetiam diuus Thomas ſuper primo ſententiarum, diſtinctiōe trigeſimanona. Alii, inquit, nullam prouidentiā eſſe ſtatuerūt, ut Democritus, alii eatenus prouidentiam eſſe uoluerunt, quatenus ſe extendere ad ſpecies, neq; ad indiuidua deſcēderet, uidelicet ea de cauſa, quia, quod ſuum egreditur curſum, id legibus non ſubiicitur prouidentiæ. Itaq; ea, quæ ſæpe a` curſu ordinato deficiunt, non prouidentia gubernātur, qualis particularis generabilium, &

rabilium, & corruptibilium rerum conditio eſt, quæ quidem opinio tribuitur Ariſtoteli, q̃q̃ ex eius uerbis manifeſte id accipi non poteſt. Cõmentator tamẽ Auerroes negat expreſſe fas eſſe bonitatem diuinam ſolicitari rebus particularibus, niſi quoad in naturæ cõmunis ratione conueniunt, ſic diuus Thomas, & cõmentator Auerroes, qui ſummus Ariſtotelicæ ſcholæ conſectator habitus eſt, unde latiſſime iam patet prouidentiam Dei, non ad hæc inferiora deſcendere, ſententia Ariſtotelis. Quid uero tam prolixæ ab eo ipſo philoſopho oſtẽditur .i. perihermenias, uerum non eſſe determinatum in futuris contingentibus rebus, ſi cognitio dei ſeipſam ad hæc uſq; inferiora porrigat. ſic .n. cognitione ipſa, & præſciẽtia dei determinetur, altera pars cõtradictionis, nec conſultare, aut agere quicquam oporteat, ut uel ita eueniat, uel ne ita eueniat, probatur etiã ab eodem philoſopho. VI. metaphyſicæ eſſe aliquod ens per accidẽs, qđ nõ ſemper, aut magna ex parte fiat, ſed raro, ac eiuſmodi entis non eſſe ſciẽtiam, neq; cauſam ullã per ſe, ſed caſualem, ſiue fortuitam, quæ ad nullam aliam cauſam reducatur. At ſi prouidentia Dei ad hęc uſq; perueniat cauſa illa fortuita, & caſualis, reduci profectò ad cauſam per ſe, hoc eſt ꝓuidentiam ipſam potuerit, atq; ita omnia fient ex neceſſitate, nullum'q; ens per accidens fuerit, qđ Ariſtotelis ſententiæ aduerſať. Non ergo ita putandũ, ut Ariſtoteles ſenſerit ꝓuideri à Deo rebus his contingentibus & particularibus, in qbus nihil certi eſt, fatum autem non referri ad Ariſtotelem authorem, non mẽtiri aduerſarium dixerim, ſi id eſſe fatum intelligit, quod motui cœleſti, & cauſæ per ſe tribuatur. hinc .n. & qui prouidentiam ſtatuunt, negãt ullã rem caſu, & fortuito poſſe fieri. Quapropter diuus Thomas in exponẽdo eo prædicto loco, Idcirco, inquit, ex fide catholica dicimus nihil temere, aut fortuito, ſed cuncta prouidentiæ ſubdita eſſe diuine. Ariſtotelem etiam eodem in loco, benigne interpretatur, aſſerens illum de rebus his contingẽtibus ordine ad cauſas particulares dixiſſe, non ordine ad cauſam uniuerſalem, quæ diuina prouidentia eſt, quæ rerum effectus partim neceſſario, partim cõtingenter prouenire ſtatuerit, q̃q̃ ipſi effectus ſuis aſſimulentur cauſis proximis non remotis, quas pro ſua imbecilli natura attingere nequeant. Sed hæc, ut modo dixi, benignius referuntur. nam argumenta adhuc Ariſtotelis manent inſoluta, quoniam ſi cauſa contingens reducatur ad cauſam per ſe, prouenerit neceſſario effectus, atq; ita nihil per accidens ſit, Ita enim ſecũda cauſa mouet, ut à prima mouet, & prima plus influit in effectum quã ſecunda, ut ex authore de cauſis conſtat. Nec uero cõcedi ex doctrina Ariſtotelis poteſt aliquid immediate contingenter à Deo ipſo ordinari. Ad argumenta quoq; aduerſarii facilis reſponſio eſt, quod enim ſæpenumero repetit cœlum, & naturã dependere ex deo, non id prouidentiæ ratione ſignificat, ut, quæ contingenter proueniunt, & generabilia, corruptibilia, fortuita ſunt, reducantur, qua talia ſunt, ad cauſam primam. Sed cauſationem primã rei cuiuſq;, & cõſeruationem refert. cuncta enim ex prima cauſa trahũt ſibi eẽ, & quod ſunt in eodẽ ſemper inde ſeruantur. Quod ſi contingentis ſiue ratio, ſiue portio in natura continetur, prorſus, ut natura ipſa ex deo dependens, & eſt, & ſeruantur, ſic & ipſa contingẽtiæ ratio, inde eſt, quod eſt, & ſeruatur. Non ergo ꝯtingens, & corruptibile, ut tale referẽdũ ad cauſam neceſſariam eſt, ſed aut ad fortuitam, quæ nõ reducatur per ſe ad ſuperiorem, aut ad prauam materiæ conditionem, quæ cauſæ contingentiæ, temeritatis'q; eſt. Vel, ut Auerroi placet ex Ariſtotelis ſententia, dependent à Deo, omnia quantum ad ſpecies, non quantum ad in diuidua. Ad ſecundũ etiam argumentum eadẽ ratione reſpõdemus, nã & ſi deus propterea prouidet, quod continuam fecerit generationem, non tamen ideo conſtat, prouidentiam longius ſe porrigere, quàm ad eſſe rei ſpecificum, & neceſſariũ. Ideo enim facta eſt generatio continua, ut ſpecies ſeruarentur. Deus nanq; ſpeciem conſeruandam ſpectat, quæ ſtabilis, & perpetua eſt. non indiuiduum, quod mutatur, & perit, utpote, quod non ratiõe ſui eſſe indiuidualis, ſed ſpecifici participet ordine. Quod autem de creatione animæ aduerſarius dicit, ſatis iam reſponſionem ſuo loco recepit, & quæ ſubnectit, labuntur de facili cum eo fundentur. quod iam confutatum eſt. Plura de prouidentia, fato, & libero arbitrio ſuperiori libro expoſui, quare paucis hunc locum prætereo, & cum non plura ex Ariſtotelis, ac cæterorum philoſophorũ opinione, hic tum ne noſtrarum quidem literarum ſacrarum placita repeto, quæ longe à ſentẽtia diſſentiunt Ariſtotelis. Cuncta enim legi diuinæ prouidentiæ ſubiecta eſſe uera religio probat. Sapientia, inquit, attigit à fine ad finem, & res hominum diſponit ſuauiter.

Mentiri aduerſarium de Platone, ꝙ nullam eſſe prouidentiam putauerit, ſed omnia fieri neceſſitate ſtellarum.

Non ideo res neceſſario fieri, quia à Deo præſcitæ fuerint. Caput. XXX.

Diicit aduerſarius falſo nullam a Platone ſtatui diuinitus prouidētiam, & omnia fieri ex neceſſitate, quæ a ſtellis dependet, ſed nos, quoniam quid de prouidentia Plato ſenſerit, ſatis libro ſuperiori expoſuimus, non hic plus reſpōdemus, q̄ ut qd ſimpliciter, quid ex ſuppoſitione ſit neceſſarium, quę conditionalis neceſſitas, quę abſoluta ſit, Aduerſarium ignorare, dictum uelim. Nam ſi Plato præſciri cuncta a Deo putaue rit, non ideo neceſſario fieri omnia ſequitur. Non enim ipſa præſcientia Dei affert rerum cōtin gentium futurarum neceſſitatem, niſi reſpectu cauſæ primæ, quæ neceſſitas conſequentiæ eſt, non conſequentis, & conditionalis, non abſoluta, ut & noſtris ſanctis authoribus placet. Qua re eadem pro Platone reſponſio reddi poteſt, quæ pro noſtris theologis in eos, qui cōtingentię rationem, & liberum arbitrium tolli ex Dei prouidentia arbitrantur.

Impie dici ab aduerſario, res non ideo eſſe futuras, quia Deus præuidit, ſed ideo Deum præui dere, quia futuræ ſint. Caput XXXI.

Oſtremum uelut apicem ſuæ impietatis appoſuit aduerſarius contra oīum ſancto rum ſententiam, res non ideo eſſe futuras, quia Deus præuidit, ſed ideo Deū præ uidere, quia res ſunt futuræ. Diuus uero Auguſtinus in decimoquinto de trinitate » Diuerſas, inquit, creaturas, & ſpirituales, & corporales, non quia ſunt, ideo nouit » Deus, ſed ideo ſunt, quia nouit. Reliqui etiam ſancti hoc idem docuerūt, & author quoq; ſen » tētiarum in primo, Dicimus, inquit, res futuras nullatenus eſſe cauſam præſcientiæ, uel ſciētiæ » Dei. Nec ideo præſciri, uel ſciri, quia futuræ ſunt, quinetiam res ita exigit, ne tēporale ſit cauſa » æterni, & ſcientia Dei cauſetur. Cum enim prouidentia, & præſciētia Dei æterna ſit, futura au » tem ſint temporalia, ſequitur porro, ut temporale ſit cauſa æterni, & ſcientia Dei nō aliter, quā » noſtra a rebus ipſis cauſetur, & per multa alia deduci poſſent abſurda. Res igitur, ideo futura » eſt, quia Deus præuidit, non ecōtrario. Sed iam ſatis me reſpōdiſſe arbitror, uel ad eas inepti as, quibus ipſe aduerſarius plurimum confidens, certamen aggreſſus eſt, in quo ſi recte iudica bit, profecto non minus proſtratum ſe eſſe dolebit, q̄ lætatus pro ſua imperitia eſt, cum hæc ar ma ne dicam feſtucas fragiles in Platonem ſumere uoluit. Nam & ea, quę Ariſtoteli tribuit nō iure ad illum referri poſſe, & quæ Platoni obiicit, aut eadem, quæ uel Ariſtoteles ſenſerit eſſe, aut falſo, peruerſe, & imperite adduci explicatum iam eſt.

## BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER QVARTVS.

Platonem ab omni uoluptate mundum, intemeratum'q; fuiſſe.
Platonis uitam fuiſſe continētiſſimam.
Platonem copioſius omnibus, & melius de uirtute diſputare.
Poetas & legumlatores a Platone reprehendi, q aditum patefecerint uoluptati.
Libros turpes a pueris minime legendos.
Platonem tertio de repub. ad continentiam iuuenes excitare.
In quibus Plato Homerum arguat, ubi eum commendet.
Quales eſſe debeant ciuitatis cuſtodes.
Quæ fingenda ſint in pueritia, quæ non.
Cognoſcere uitia oportet, non æmulari.
Quare Marti ſit adiuncta in fabulis Venus, & plus licētiæ militibus, q̄ cæteris hominibus dari.
Qualem Plato principem uelit conſtitui.
Triplicem eſſe uoluptatem ſecūdum Platonem, & uoluptatem eruditionis eſſe amœniſſimā.
Platonem naturalem cōiunctionem admittere, turpem deteſtari, & eam duntaxat maris, & fœ minæ coniunctionem probare, quæ procreandæ ſobolis gratia fiat.
Quomodo uenereis utendum ſit.
Singulis hominibus duos comites amentes eſſe.
Spei nomen communem eſſe ad timorem, & fiduciam.
De duplici genere uitæ, & iuſtos quidē eſſe feliciſſimos uoluptati uero deditos, eē miſerrimos.
Quibus officiis animus colitur, quibus uitiis cōrumpitur.

Plus eſſe uoluptatis in temperantia, plus doloris in luxuria.
Homines uoluptatum uictores eſſe felices, molles eſſe miſeros.
Non a`maribus ſolum, uerú etiam ab innuptis fœminis abſtinendum.
Concubitores maſculorum, & innuptarum, capite damnandos.
Adulterum impune a`uiro poſſe occidi.
Quales eſſe debeant obſtetrices.
Hominem luxuriæ deditum pecudi ſimilem eſſe.
Expetendam eſſe temperantiam, ſiquis optet felicitatem.
Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari, a`uitiis retrahere.
De ortu, & incunabulis Platonis.
Socratis ſomnium de Platone.
Cur Plato in academiam locum inſalubrem, ac peſtilentem ſe receperit.
Quomodo ſit intelligendum, mortem a`philoſopho expetendam eſſe.
De duplici mortis genere.
Auguſtini de Platone præclarum teſtimonium.
Platonem cœlibem, ac caſtum ſemper uixiſſe,
Platonem naturæ ſacrificaſſe, quaſi piaculum commiſiſſet, q; liberos non procreauerat.
De modeſtia, & grauitate Platonis etiam ab incunabulis.
Raro ſubridere, ridere nũquam uiſum eſſe Platonem.
Sine mercede Platonem docuiſſe.
Quàm iræ pepercerit Plato.
De ſomno, & uigiliis Platonis.
Nocte ſurgendum ad res agendas.
Immodicum ſomnum & corpori, & animo obeſſe.

Caput Primum.

VPEREST, ut de cõtumeliis, iurgiis, ac maledictis, quibus Platonem aduerſarius inſectatur, agamus. Neq; enim hoc loco deſerendus eſt uir ſingulari, ac pene`diuina uirtute præditus, nec permittendum, ut præter ius, fas'q; ab homine iniquiſſimo laceretur. Quanq̃ hũc locum, ex quo alioqu laudes Platonis facile diluceſcerent, difficilem tractatu facit temeritas maledici hominis. quis enim dũtaxat uir modeſtus, & grauis poſſit ſine pudore ea ſcelera nominare, quæ aduerſarius tam fœde, ac turpiter de moribus Platonis fingens adducit? Auget uero difficultatem loquacitas hoĩs prope' immenſa, quæ uix comprehendi niſi oratione longiſſima poteſt, uerũ tamen conabor ita agere, ut nec defenſio neceſſaria prætermiſſa eſſe uideatur, & quę ab aduerſario ſparſim, ac tumultuarie dicta ſunt, quanto honeſtius, & breuius potero, attingam, Quod ſi forte contigerit ob nimiam aduerſarii loquacitatem trahi me aliquando longius, q̃ uellem, erit certe iuſti, & humani uiri officiũ mihi ignoſcere, & dare hoc Platoni, ne moleſtum ſit pro tãto uiro aduerſus ſummam iniuriam nobis aures ꝑbere, Quippe res honeſtas, non modo explicandas latius, ſed etiã ſæpenumero repetendas Platonis, quem defendimus, ſentẽtia eſt. Quæ autem res eſſe, aut dici honeſtior poteſt, q̃ defenſio ueritatis? hanc nos pro Platone facile, libenter'q; ſuſcepimus, ne in hominem tam magnifice de hominũ genere benemeritum, paꝝ grati eſſe uideremur. At quoniam aduerſarius uoluptatem in primis Platoni obiicit, & eam maxime uoluptatis partẽ, quæ in rebus uenereis conſiſtit, ſtudet'q; iu primis Platonem oſtẽdere incõtinentem, & obſcœnis deditum uoluptatibus fuiſſe, nos quoq; hũc locum primum aggrediamur, & in quo libẽtius ille uerſatur, ei primum occurramus. Poſtquã igitur ita aduerſario placet, ut ex iis, quæ de moribus a`Platone, atq; Ariſtotele ſcripta ſunt, utrius uita honeſtior fuerit, iudicet, Platonis'q; uitia explicaturum ſe ex illius operibus oſtẽdit, & ita, quãtum in ſe eſt, molitur, Primum libri ipſi Platonis a`nobis in medium proferendi ſunt, ex iis'q;, quid ille de uirtute, moribus, honeſtate, præcipiat, moneat, conſulat, perſpiciendum. Mox uero ab iis, qui ante nos fuerũt, doctiſſimis uiris teſtimonium petendum eſt, tum ad ratiões aduerſarii plane`falſas, ac temeritatis, & impudentiæ plenas ueniendum, ut uidere omnes maniſeſtiſſime poſſint, hunc, quæ ſcribit, partim fingere, partim animi malignitate peruertere. Platonis itaq; uitam continentiſſimam fuiſſe, abhorruiſſe'q; cum ſemper ab omnibus corporis uoluptatibus, licet in óibus eius ſermonibꝰ animaduertere. ubiq; enim uirtutem mirifice laudat, Contra uero, uitia reprehendit, & ipſam in primis,

de qua agimus, uoluptatem ita inſectatur, ut non tam philoſophi, quàm ſeueriſſimi cuiuſdam
cenſoris officio fungi uideatur. Multi profecto quid uirtus eſſet, & quæ ſint eius officia, ſcripſe
re, ſed nemo tanto ſtudio, tanta facundia, tanta erga genus humanum beneuolẽtia, & charitate
ita inuitat, hortatur, conſulit, excitat ad uirtutem, ut Plato facit. Quod non uerbis quidem nos
fingimus, ut aduerſarius ſcelera, ſed facile diſcerni poteſt, q̃ hęc i eius libris uarie, apte, grauiter,
accommodate, tractẽtur, q̃ uetuſtos poetas, ſeu legum authores reprehendat, qui inhoneſtis uo
luptatibus locum aliquem reliquerint, quando uel ſummum hominis bonum uoluptate defi-
nierint, uel illuſtrium uirorum, aut etiam deorum, uoluptates narrauerint, uel quouis alio mo-
do ea uiſi ſint probare, quę ad turpem uoluptatem referri poſſunt. Hinc cum ratiõe, qualis eſſe
debeat reipublicæ ſtatus firmaret, poetas cenſuit urbe depellendos eſſe, nec iuuentuti permittẽ
dum, ut eorum libros lectitarent, ne teneræ adhuc mẽtes deorum, ſiue heroum authoritate per
motæ, his moribus corrumperentur, quos abolere poſtea ualidior ætas non poſſet. Nam ſi uel
ſtuprum, uel aliquod huiuſmodi ſcelus à diis patratum ſerio adoleſcentes audierint, parum ab
ſtinere poterunt, cum homines ſint, ne ſimile aliquid committant, quãdo id referre poſſint ad
tam excellentes authores. Hæc cum pluribus aliis in locis, tum tertio de republica libro à Plato
ne ſcribuntur, ubi cum permulta de officiis, quaſi diuinitus diſſeruiſſet, & quamadmodum mu
ſica eruditi iuuenes clari poſſent euadere, tũ de modeſtia, temperãtia, cõtinentia ſeorſum præ-
cipit, & hortatur, modeſtiam itaq;, & temperantiam in primis magnopere excolendam cenſet,
ut iuuenes ſenioribus, & principibus ciuitatis obtemperẽt, uoluptatibus reſiſtãt, libidinẽ, ideſt
cibi, ac potus, rerum'q; uenerearum uſum deuitent. Probat ad modeſtiæ officium illa Homeri.
» Mi iuuenis taceas, & noſtra amplectere dicta, & reliq. ſimilia. Reprobat illa, Ebrie, cui catuli
» ſunt lumina, corda'q; cerui. Illa quoq; tanq̃ contra officium continentiæ dicta reprehẽdit. Nul-
» la, crede mihi, res menſa ſuauior illa eſt, Quæ cererem, bacchum'q; ſimul, carnes'q; miniſtret.
» Item illud, Quam parit atra fames, dirum eſt heu morte perire. Improbanda etiam illa eiuſdẽ
poetæ cenſet, in quibus Iouem uſqueadeo libidine incenſum narrat, ut omnium rerum, quas
optimo conſilio agendas ſtatuerat, oblitus, cum primum Iunonem uidit, ita arſerit, ut ne tan-
tiſper quidem potuerit differre, quo ad Domiciliũ ingrederent', ſed humi, ubi forte erant, uxo-
rem amplexus, deſyderium explere uoluerit, faſſus nunq̃ ſe amore ardentius concitatum, etiam
eo tempore, quo primum mutuo amplexu clàm nequid parentes ſentirent, coniuncti fuerant.
Martis etiam & Veneris fœdos amores, & uincula à Vulcano iſtructa apud eundem poetam
reprehendit. Ea autem, quę animi magnitudinem, conſtantiam, & patientiam declarant uehe-
mentiſſime laudat, quale illud eſt eiuſdem poetæ.
» Intendens animum percuſſo pectore fatur.
» Fortiter iſta feras. iamiam grauiora tuliſti.
Tum latius imitari ſuadet, quæ ad uirtutẽ perducunt, uitare autẽ, quæ parere uitiũ poſſunt, aut
detrimentũ iis, qui audiũt, afferre. Quo in loco maiorẽ in modum poetaꝝ carmen deteſtatur,
qui de diis turpiter, atq; inhoneſte locuti ſunt, & ſuaues potius, atq; iucundi, q̃ honeſti, & utiles
eſſe uoluerunt. A cuſtodibus deinde ſuæ ciuitatis, nihil aliud curandum cenſet, præter ea, quæ
ad conſeruandam reipublicæ libertatem pertineãt, hoc unum officium, hanc ſolam prouinciã
illis demandat, & exẽplar, quod aut imitentur, aut fingãt, proponit. At ſiquid præterea fingen
dum eſt, inquit, fingi continuo à pueritia oportet, quæ officio conueniant, uidelicet animi ma
gnitudinẽ, conſtantiam, fortitudinẽ, fidem, temperantiam, modeſtiam, ꝯtinentiam, religionẽ,
& reliqua, quæ mores ĩgenuos, ac liberales inſtituãt. Res autẽ illiberales, & inhoneſtę, & tur-
pes neq; agẽdæ, neq; fingendę ſunt, ne fictione huiuſmodi eorum, quæ fingunt, habitũ ꝯcipiãt.
» An neſcis, inquit, eam uim ſimulationis eſſe, ut ſi à pueritia lõgius perſeueret, mores, naturãq;
» conſtituere & animi, & uocis, & corporis poſſit? Hominibus igitur, quibus conſulimus, & mo
» res ingenuos cõparari probamus, minime concedimus ſimulare, uel mulierem, uel iuniorem,
» uel ſeniorem, uel litigantem, & maledicentem, uel ſe iactantẽ, & cum diis immortalibus cõten
» dentem, uel ſuas calamitates deplorantem, ac multo minus ægrotantem, aut amãtem, aut par-
» turientẽ, nec uero improbos uiros, & cõtraria his rebus, quas ſuperius laudauimus, agẽtes, ma
» ledicos, petulantes, contumelioſos, reliquos'q;, qui rem turpem uel agunt, uel loquũtur. Deniq;
» nullum facinus, quod ab hoĩe improbo, uel contra ſe, uel contra alios inferatur, ſimulandũ eſt.
» quin etiam mentecaptos effingere, uel in agendo, uel in loquendo, nequaquã tutum opinor.
» Cognoſcendi ſunt enim & mentecapti, & moribus deprauati, non modo uiri, ſed etiam mulie
» res, effingendi uero non ſunt. Hęc & alia pleraq; Plato de ingenuis moribus ſcribit. Sed plura

afferre in

afferre in præſentia longum eſſet. Satis ſit hæc breuiter tetigiſſe, quaſi indicium quoddam, un/
de cætera & peti, & ſumi facile poſſint. An igitur Plato uoluptati ſe, uitiis'q; permittit? an ſcele
ra probat? an meretur hæc à tali homine de ſe dici? qui non modo cęteros ciues, qui honeſtius,
q̃ milites ſolent uiuere, ſed ipſos etiam cuſtodes, qui milites ſunt, ita erudiendos cenſet, ut cum
à cæteris malis, tum à uoluptate in primis abſtineãt, nec ſolum amore inflammari ſe minime
ſinant, ſed etiam amãtes non ſimulent, qui cognoſcere quidẽ uitioſos pmittit, ſed agere quicq̃
more uitioſorum, ne per ſimulationẽ quidem & iocum, aut ludum concedendũ exiſtimat. Atq;
» in militibus plus licentiæ eſſe Ariſtoteles quoq; ſecũdo Politicoꝝ libro fatetur, maior pars, in/
» quit, nationum militariũ, ſtrenuarum'q; libidini mulierũ dedita eſt, exceptis Gallis, & ſiqui alii
aperte mulieribus mares antepoſuerunt. Et certe, qui primus fabulam finxit, nõ ſine cauſa Mar
tem cum Venere uidetur cõiunxiſſe. Vniuerſum enim id hominum genus puerorũ, aut mulie/
rum auidiſſimum eſt. At Plato eos quoq; ſeruare temperantiã iubet, ſed facit hoc teſtimonium
Ariſtotelis, quod modo adduxi, ut mecum cogitem, quid aduerſarius ageret in Platonẽ, quo/
modo eum urgeret, inſectaret', clamaret, & tam nefarium ſcelus notari ab omnibus flagitaret,
ſiquid tale ab eo dictum fuiſſet, q̃le militibus Ariſtoteles ſine aliqua deteſtatiõe permittit, qua/
ſi parum ad rei ueneræ libidinem interſit, mulierem'ne aliquis, an marem expetat. Veꝝ Pla/
to non in quibus uitiis uerſentur milites, narrat, nec fabulæ authoritate ſceleris uſum compro/
bat, ſed authores huiuſmodi fabularũ deteſtatur, atq; è Rep. eiicit, milites autẽ non minus, quã
cæteros honeſtiſſimos ciues, & principes Reip. non modo à tam neſando ſcelere, ſed à q̃uis ue
nerea uoluptate iubet abſtinere, & quo pacto ita uiuere poſſint, docet, peruicaces digno ſuppli
cio authoritate legũ conſtringit. Nec poetis modo nequid flagitioſum narrẽt, interdicit, ſed ẽt
fabris, ut ſunt fictores, pictores, excuſores, & cæteri id genus, nequid tale repręſentẽt. Sic enim
» eodem de Rep. libro ſcribit. Num igitur poetas ſolũ monere debemus, & cogere, ut bonorum
» morum exempla carminibus ſuis præbeant, alioquin apud nos carmen non componant, an cę
» teris quoq; opificibus uetandum eſt, nequid peruerſe, libidinoſe, laſciue, illiberaliter, turpiter,
» uel in imaginibus, ſtatuis'q; animalium, uel in ædificiis, aut in quouis alio opere faciant, ne no/
» ſtri cuſtodes dũ in exemplis uerſant' uitioſis, q̃ſi per herbas noxias uagãtes, paulatim ad id ani/
» mũ adhibeant, & q̃ſi ex tanta copia metentes quotidie aliq̃d, malũ uſq; ad ſummũ imprudẽtes
» augeãt. Poſt hæc ita de uoluptate rõcinat'. Cum ꝓpter ĩmodicã uoluptatẽ hoĩem de ſtatu ſuæ
mẽtis labi cõtigerit, nullũ cum prudẽtia, modeſtia, tẽperantia, cõmerciũ habet uoluptas, ſed co
mes eſt luxuriæ, dementiæ, & temeritatis. Voluptate aũt uenerea nulla eſt uehemẽtior. Quocir
ca repudiandã eſſe oĩno huiuſmodi uoluptatẽ arbitrat', ut peſtẽ quãdam animi, rõnis'q; pnitiẽ.
Quin etiã talem principẽ, atq; cuſtodẽ perficiẽdũ cẽſet, qui in reb⁹ formidabilibus, & uario uo
luptatũ genere cõſtitutus, & q̃ſi aurũ in igne probatus, tñ conſtans euaſerit integer, honeſtus,
& ſui ipſius cuſtos egregius, qui autẽ talis non fuerit, eum oĩno dimittẽdũ. In nono etiã eiuſdẽ
libri uolumine, libidines rei ueneræ, & cruoris, & gulæ iniquas eſſe, inquit, immanes efferas.
Tum etiam triplicem eẽ uoluptatẽ, ꝓ triplici animi parte, ut ſingulæ uoluptates, ſingulis animĩ
partib⁹ cõueniãt, ex his unã eẽ ſuauiſſimã, q̃ in prudẽtia, & rõne ſita eſt. Cũ enĩ triplex ſit, inq̃t,
» genus uoluptatis, ſuauiſſimum id eſt, quod parti animi, qua diſcimus, & erudimur, tribuẽdum
» eſt, & homo, in quo ea pars pręcipue dominatur, ſuauiſſime uiuit. Cæterorum autem uolupta
» tes, nõ ueræ, neq; ſynceræ ſunt, ſed quaſi umbratiles. homines enim prudẽtię, & uirtutis exper
» tes, epulis, & aliis huiuſmodi delitiis obruti humi detinentur, et ſi aliquando paululum emerſe
» rint, non amplius, q̃ interpoſitam partẽ attingunt, ſic'q; tota uita aberrant, nec parte inferiore
» unquã ſupata, ſuperiorẽ illam, & uere excelſam, aut attingere, aut ſuſpicere poſſunt, nec rei ue/
» ræ' cognitione ſe ſatiant, aut integram, firmam, ſynceram'q; uoluptatem deguſtãt, ſed more pe/
» cudum proni humum ſemper ſpectant, & terreſtres menſas ſecuti, ſe cibis ingurgitant, & reb⁹
» uenereis inuoluuntur, quarum rerum cupiditate alterutrum calcitrant, & cornibus, aut ungui/
» bus ferreis ſe inuicem percutientes interimunt, utpote, qui guſtum rei ueræ nullũ habent, cibo
» partem ſui animi integram exaturantes. Poſtremo, qui recte ſibi cõſulit, inquit, primũ diſcipli/
» nas colere debet, quibus animus totus meliori natura informatus, habitum recipit meliorem,
» & prudentiam, iuſtitiam, temperãtiam'q; acquirit, tum corporis habitudinẽ, & uitæ cultũ cura
» re, non quemadmodũ uoluptati ferinæ deditus uitam degat, aut quẽadmodum uel uiribus ſu/
» peret, uel ſecunda ualetudine, ac pulchritudine præſtet, ſi hæc bona modeſtiæ, ac tẽperantię ra
» tionẽ adimant, ſed ita, ut uitæ, & corporis cultus oĩs accõmodari ad animi rationem aptiſſime
» uideatur. Hæc cum ita à Platone ſcribãtur, iudicare cuicũq; liberum ſit, an uoluptatis reus agi

debeat, qui ita de uoluptate loquitur, qui uitã uoluptati deditam brutorũ, & pecudum eſſe arbi
tratur, qui nõ modo, ne quis aliquid fœde, aut turpiter agat, uerũ etiam ne loquatur quidẽ, aut
fingat rem turpem, uetat, & prohibet. Quid autem in libris quoq; de legibus, de eadẽ re docue
» rit, quæſo animaduertite. Non modo enim illic hortatur, & monet, uerũ etiam iubet, & forma
» legum præſcripta, unũquẽq; ad uirtutis officia impellit, & cogit, honorẽ ſtatuit probis, ſuppli-
» cia improbis, ut alteri uirtutẽ ardentius colant, alteri uel inuiti ſeruent honeſtatem. Primo itaq;
libro de legibus, cũ de rebus uenereis loqueretur, coniunctionẽ maris, & fœminæ legitimam,
» naturalem'q; eſſe dixit, utpote à natura ad liberorũ procreationẽ conceſſam, At maris cũ mare,
» aut fœminæ cum fœmina, contra naturã eſſe dixit, ſummũ'q; & nefandũ luxuriæ ſcelus. quo lo
co plane oſtenditur, nõ modo rem turpẽ, atq; illicitam prohiberi, ſed etiã legitimã maris, & fœ
minæ coniunctionẽ, non alia, quã procreandæ ſobolis cauſa cõcedi, quod apertius etiã octauo
» eiuſdem libri uolumine exponitur. Vbi pcipit debere quẽq; ab omni fœminea tellure abſtine-
» re, in qua oriri nolit, quod ſeminatũ ſit, itaq; Plato in rebus etiam uenereis, nequaq̃ à legib⁹, &
inſtitutis noſtræ religionis diſſentit. Quod ſi maris etiã cum fœmina cõiunctionem non aliter
concedit, quã procreandorum liberorum gratia, quo modo dirum illum, atq; nefarium coitum
aduerſus naturã, ſuũ etiam ſexum profanantem, quem ipſe quoq; ꝯtra naturam eſſe fatetur, &
ſcelus ferum, ac ſummę miſeriæ cauſam noĩat, uel permiſiſſet alijs, uel ipſe cõmiſiſſet? Ad hęc
» duo iſti, inquit, uoluptatum, dolorũ'q; fontes, ut à natura profluant permiſſum eſt, ex qbus, q
» quẽadmodũ, & quando, & quãtum oportet haurit, ſiue ciuitas uniuerſa, ſiue priuatus ciuis, ſeu
» quodlibet animans id fuerit, felicitatis ſuæ modum cõſequatur, neceſſe eſt, At qui imperite, in
» opportune'q; haurit in ſumma miſeria, atq; infelicitate uiuat oportet. Itẽ unuſquiſq; noſtrũ, q̃q̃
» unus eſt, duos tamen intra ſe comites habet, quorum conſilio utitur, utrũq; amentem, & alterũ
» alteri contrarium, nomẽ huic uoluptas, illi dolor eſt. Singulos præeunt futurorum opiniones,
» quarũ nomen cõmune ſpes eſt. Proprium eius, quæ dolorẽ præcedit, timor, eius, quæ uolupta-
» tem, fiducia. Hæc oĩa præcedit ratio, diiudicans quid melius, aut deterius ſit rationis, deinceps
» cõſilium aureum, fortunatũ'q; eſſe ait, ac hoĩes priuatim, & publice huic obtẽperantes, uirtute
» præſtare, uitam'q; feliciſſime agere. Quin etiã ſecundo eius operis libro, duplex eſſe uitę genus
» ſcribit, alterũ iucũdiſſimũ, iuſtiſſimum alterũ, & q uitã uiuũt iuſtiſſimã, eos feliciſſimos eſſe, con
» tra qui iucũdiſſimam ſine uirtute, eos eſſe miſerrimos. Itẽ qui uirtute pditus uitã uiuit, ſua mo-
» deſtia, tẽperantia, iuſtitia felix, beatus'q; eſt, ſiue magno, & pualido corpore ſit, ſiue paruo, atq;
» ĩbecilli, & ſiue diues ſit, ſiue pauper. Si uero opib⁹, plus etiã, q̃ Cinyras ille, aut Midas excellit,
» iniuſte aũt uiuit, pfecto ĩfelix eſt, oẽm'q; uitam acerbiſſimam ducit. Quinto etiã libro, dum qb⁹
officiis colat animus, quibus uitiis negligat, exponit, uoluptatis uſum neglectũ, ac dedecus aĩo
parẽre his uerbis declarat. Quin etiã quoties uoluptatibus, pter legis, & laudis rõnem ĩdulget,
minime animum colit, immo ſpernit, & ignominia afficit, cum ſcilicet malis, pœnitendis'q; fa-
» cinoribus eum patitur compleri. Mox addit, animum eſſe rem omnium, quas homo poſſidet,
» maxime diuinam, nec aurum omne, quod ſub terra, ſupra'q; terram eſt, cum uirtute eẽ æquipa
» randum. Tum uoluptatũ, dolorum'q; rationem deſcribit, & uitæ genera, atq; hominum uolun
tates complexus, negotia exponit, quæ uita deligenda, quæ uitanda ſit, demõſtrat. Modeſtam,
ac temperantẽ deligendam cenſet, luxurioſam uitandam. Plus etiam uoluptatis in temperãtia,
» & caſtitate, plus doloris in luxuria, & libidine eſſe his uerbis exiſtimat. Qui recte iudicat, uitam
» continentem, ac temperantem ſtatuit in unaquaq; re placidam eſſe, atq; trãquillã. habet enim
» hæc uiuendi ratio tum dolores, tum uoluptates moderatas, ac mediocres, cupiditates etiam le-
» ues, & amores non effrenatos, aut furibundos, luxurioſam autẽ cõtra, in unaquaq; re inquietã,
» ac perturbatã uehementes habere tũ dolores, tum uoluptates, cupiditates intẽſas, atq; inſanas
» amores urgentes, & ſupra quã dici poteſt inflammatos. Voluptates etiam in temperantia plu-
» res eſſe, quàm dolores, in luxuria autem contra, tum amplitudine, tum etiam copia, aut cõtinua
» tione. unde fit, ut uita altera iucundior, altera acerbior neceſſaria naturę ratione ſequatur. Qui
» itaq; læte, & iucunde uiuere cupit, caueat ne uiuat luxurioſe. Ad hæc libro ſexto uoluptatem
ueneream incenſam dicit, quo uerbo acumen uitii, & temeritatem, & furorem ſignificat, quẽ
impetum incenſum, modo ratione moderandum, modo metu legum cohibendũ præcipit, &
» ſeptimo libro. Mea, inquit, ſententia eſt, ut recte uiuendi ratio, nec uoluptates appetere, nec do-
» lores omnino uitare debeat, ſed mediocritatem quandã ſeruare, & colere, quod nũc leuiter mi-
» ti nomine expoſui. quã quidem animi diſpoſitionem, Dei etiã eſſe quadam celebris oraculi fa-
» ma recte ab omnibus exiſtimari poteſt. Hãc igitur habitus, mediocritatem expeti ab eo, qui di-

uinus futurus

» uinus futurus eſt, cenſeo oportere, ſuumq; arbitrari officium, nō modo ne ipſe uoluptatibus ſe
» permittat, quibus potiri non ſine dolore poteſt, uerū etiam, ne alium uel ſeniorem, uel iuniorē,
» ſiue marem, ſiue fœminā, ita affici patiatur. ita ſuos homines ad uirtutem hortabatur Plato, ut
ſuis etiam diis, his ſcilicet inferioribus, & regioni aereæ præſidētibus, qbus & uoluptates, & do
lores accidere gentiles putabant, eos cuperet æquari. Atqui libro octauo, præter alia pleraq; ne
» ceſſaria, quæ paulopoſt proferemus, homines, inquit, cōtinentes, & uoluptatū uictores feliciſſi
» me triumphare, molles autem, & a' uoluptatibus peſſundatos inſtar mancipiorū, duci infelices,
» & miſeros. Cauere etiam eos, qui bene, beate'q; uitam agere uolunt, nō modo a' maris, ſed etiā
» a' mulieris inuptæ neſanda libidine, nec aliam, quā ſuam quęq; uxorem pertingere, nec ſpurios
» procreare, & genitale ſemen irreligioſe mandare pellicibus. Nono etiam non modo eum, qui
cū puero, ſed etiam, qui cum muliere innupta ſe miſcuerit, mortis ſupplicio cōdemnat. Adul
» terum etiam lege ſanxit, impune occidi a' uiro poſſe. In Phędone autē temperātes dicit, nō eos,
» qui uoluptates cum uoluptatibus permutant, nec eos, qui timore quodā, ne aliis, quas cupiunt,
» uoluptatibus priuentur, ab aliis abſtinent, & ab iis, quas appetunt, tenētur. Quod etiam his uſu
» uenit, qui præſeferre modeſtiam uidentur. ſuperant enim aliqua genera uoluptatū, cum tamen
» ab aliis ſuperentur, ut plane' propter luxuriā, atq; libidinem alteram, tēperantes eſſe in altera ui
» deantur. ergo non tales temperantes eſſe, ſed eos, qui omnem uoluptatem prudentię rationi'q;
» poſtponunt, & officio debito, uel omnem uoluptatis uſum deſpiciunt, uel honeſte admittunt,
» hos temperantiam colere, & uera, itemerata'q; uirtute decorari, cęteros lineas quaſdā, atq; um
» bras habere uirtutis, nō ueritatis, aut itegritatis ſpeciem poſſidere. At in Theæteto coitum illi/
» citum iniuriam uocat, & inertē ꝯiūctionē, lenocinia etiā ꝓbro dat, & obſtetrices honeſtiſſimas
» recuſare auſpicū officiū dicit, ne forte incidāt lenocinii finitimā culpā. in Phædro quoq; hoīem
» luxuriæ deditū pecudi ſimilē dicit, & flagitioſum, īpudentē, uoluptatis non naturalis auidū uo
» cat. Multa etiā alia refert cōtra inhoneſtū, turpē'q; amorē, de qbus tūc dicemus, cū ad eū locum
uentū erit, in quo aduerſarii calūniæ, quas īpudēter ex eodē ſermone fingit, refellēdæ erūt. Cę
terū ī Gorgia Calliclem Socrates uehementer rephēdit, q; dicēdi facultatē ita tractaret, ut nihil
laudare poſſe uideret, niſi qđ uoluptatē ꝓſtaret, & delitiis, luxuria, atq; licētia, mō tute percipi
poſſent, uirtutē, felicitatē'q; deſcribunt, nec modū cupiditatis, aut uoluptatis ullū ſtatueret, ſed
quo affluētius uoluptates undecūq; poſſent hauriri, eo meliorē, beatiorē'q; agi uitā cōtenderet.
Doliū hoc eē illud danaidū facete Socrates dicit, inexplebilē iſtā uoluptatū ſatietatē, & animi
» luxuriā, atq; effrenatā libidinē, monetq;, ut ꝓ uita laſciua, & libidinoſa, quā laudat, modeſtiam
» deligat, & paucis ꝯtentus ſobrie, honeſte'q; uiuat. Tū pluribus interiectis, hoc poſtremū addit,
ut hō tēperans, iuſtus, & reliqs uirtutib⁹ ꝓditus, pfecte, abſolute'q; felix ſit, & cōpos bū, beate'q;
uiuēdi, luxurioſus aūt iniuſtus, īprobus ſit, miſer, atq; īfelix. Itaq; eū, q felicitatē optat, tēperan/
tiā expetere oportere, luxuriā uero deuitare, & q̄ magis ueloci, ac ꝓcipiti curſu pōt, aufugere. Ex
qb⁹ fit ut aduerſarii īprudētiā ſatis admirari nō poſſim, qđ ꝯtra ueritatē manifeſtiſſime differēs,
latere ſe poſſe exiſtimauerit. quis. n. locus apud Platonē, nō plenus eſt laudibus cōtinētiæ, tēpe
rātiæ, modeſtiæ, ꝯſtantiæ, patiētiæ, tolerātiæ? Quis nō uitia rephēdit, & reprimit, atq;, ut uirtu/
te felicē, ſic uitio miſerū fieri unūquēq; declarat? qs poſtremo nō ad uirtutē hortať, & a' uitiis re
trahit ſūmo ſtudio, cura, & uigilantia? an forte latinos hoīes fallere ſe poſſe aduerſarius cēſuit?
At ne latini qdē authoritatē tāti phi unius homūcionis uerbis, deiīcere aīs potuiſſent, & gręcos
facile erat ueritatē rei detegere, & falſam, atq; iniuſtā criminationē cōſutare, atq; refellere, ſed
oīa, quæ ꝓ ſua diuina ſapientia de uirtute, & moribus Plato conſcripſit, hoc loco repetere non
eſt neceſſe. rem. n. immēſam aggrederemur, & oratio uoluminis modū nimis excederet. Qua/
propter iis, quę diximus, contenti, poſthac doctiſſimorū uirorum, & omni uirtutis genere illu/
ſtrium teſtimonia petemus, q Platonē ita uixiſſe memorāt, ut uirtutes, quas ſcribit, & probat, et
laudat oī uita ſua excoluiſſe mirifice fateantur. Quo in loco græcos authores, qui uitam Plato/
nis innocentiſſimam admirantur, atq; extollunt, ſponte omittam, quanq̄ plurimos habeo, im/
mo fere' omnes, qui aliquid unquā ſcripſere, quod eo ꝯſilio facio, ne aduerſarius oblatrare poſ/
ſit, authores græcos, ꝓpterea uberius Platonē laudaſſe, quia Ariſtoteli inuiderūt, latinos dū/
taxat teſtes citabo, de qbus nullam huiuſmodi ſuſpicionem mentiri obiurgator auderet, uerum
quæ de ortu Platonis, tam a' latinis, q̄ a' græcis authoribus, eodem modo narranť in pręſentia
prætereo, ut ſcilicet Perictiona mater prius, q̄ cum marito congrederetur, dæmonis cuiuſdam
aſpectu conceperit, atq; enixa fuerit, ut infanti, dum adhuc in cunalibus eſſet, examen apum cir
ca ora prætervolans labellis inſederit, & poſtq̄ aliquādiu īmurmurauerat, abiit, ut Socrates per

quietem uiderit, cygnum primo in uolucrem ſuis genibus aſſediſſe, mox uero uolucrem factũ,
ſuauiſſimo quodam cãtu in cœlum aduolaſſe. Poſtridie uero cum Plato ad eum ueniſſet, ſe'q;
illius doctrinæ tradidiſſet, illis, qui aderant, dixerit, hunc eſſe illum cygnum tam ſuaue canentẽ,
quem pridie per quietẽ uiderat, hæc inquã omnia prætereo. At illud certe prætereundum non
eſt, ideo ſe Platonem in academiam cõtuliſſe, locum non ſolũ deſertum, ſed etiam peſtilentem
ut partim cura, & aſſiduitate morborum, partim ſolitudine, corporis irritamenta compeſceret,
ac partem animi, rationis expertẽ moderaretur, rationi'q; ſubiiceret, ſic'q; libidinis impetũ fran
geret, & modeſtiam, continentiam, temperantiam ſequens, nullam aliã uoluptatem, q̃ ſtudioꝝ
ſentiret. Hæc enim de eo refert ſanctiſſimus uir Hieronymus, in eo libello, quem aduerſus Io-
» uinianum eloquentiſſime ſcripſit. Plato, inquit, cum eſſet diues, & toros eius Diogenes lutatis
» pedibus cõculcaret, ut poſſet uacare philoſophiæ, elegit Academiam uillam ab urbe procul, nõ
» ſolum deſertam, ſed etiam peſtilentem, ut frequentia morborum, ſimulq; ſolitudine, libidinis
» impetus frangeretur, diſcipuli'q; ſui nullam aliã ſentirẽt uoluptatem, niſi earum rerum, quas di
» ſcerẽt, ita fiebat, ut academiam colentes, cæteris omnibus curis omiſſis, duntaxat philoſophiæ
» uacarent. Quo' certe pertinere uidetur Platonis illa deſcriptio, qua philoſophiam definit, eſſe
mortis meditationem, atq; illud quoq;, quod in Phædone ſcriptum eſt, debere philoſophum
mortem expetere. neq; enim iſta ſignificant expetendam eſſe animæ diſſolutionẽ a' corpore an
te, quam præſtitutum a' Deo tẽpus aduenerit, quod Plato nefas eſſe dicit, ſed debere quẽq; ani
mum ab hac mole corporea, & uitiis hinc, atq; hinc ſcaturientibus erigere, & quantum fieri po
teſt, omni cantagione carnis ſequeſtrata, in ſola profundiſſimarum rerum contemplatione uer
ſari, legat, qui uelit Macrobii librum de ſaturnalibus, & bipartitam hanc mortis diuiſionem in
ueniet, ut altera natura accidat, altera ex uirtute proficiſcatur, quã præcipi a' Platone cõfirmat,
eamq; eſſe cũ aĩus adhuc iunctus cũ corpore, uoluptates corporis reſpicit, & oĩbus uitioꝝ uin-
culis ſolutus ad nobiliora erigit', ſtudio'q; ad ſuperiora, & natura ſua digna ſublimis euehitur,
legat ꝑterea ſapientiſſimũ uiꝝ, & uere diuinũ Aureliũ Auguſtinũ, cuius duntaxat grauiſſimo,
firmiſſimo'q; teſtimonio, oĩa ineptiſſimi obiurgatoris cõuitia, & maledicta debilitari, diſſolui,
infringi, reiici poſſunt, & longe q̃dem facilius, quã tela aranea rapidiſſimo uenti fragore diſrum
pi, nec certe ſine admiratione uel legi, uel audiri poſſunt, quæ a' tãto uiro dicunt', libro nãq; de
uera religione, Platonẽ ſcribit diſcipulos ſuos docere ſolitũ, ut a' uenereis uoluptatibꝰ abſtine-
rent, ꝑſuaſum'q; ſibi haberẽt, ueritatẽ non corporeis oculis, aut ſenſu aliquo, ſed ſola mẽtis purĩ
tate uideri, ad quã percipiendã nihil magis ĩpedimento eſſe, quã uitam libidinibus deditã, &
falſas imagines reꝝ ſenſibiliũ, quæ nobis ꝑ corpus imprimunt'. Itaq; ſanandũ in primis eſſe anĩ
mum ad ꝑcipiendã incõmutabilem reꝝ formã, & eodẽ modo ſemꝑ ſe habentẽ, atq; omni ex
parte ſibi ſimilẽ pulchritudinẽ, ipſum prȩterea Platonẽ, uitam cœlibem, ac caſtã ſemꝑ uixiſſe,
propter, qđ uſqueadeo timuiſſe puerſam tẽporum ſuoꝝ opinionem, ut ſacrificaſſe naturæ phi-
beatur, quaſi peccatũ expiare uellet, q; liberos nõ ꝓcreaſſet. Sic Auguſtinus de Platone refert,
Quo teſtimonio, quid amplius dici, quid certius poteſt? Quis enĩ excepto aduerſario, tam ĩpro
bus, tam'q; ab omni ueræ rõnis cogitatione remotus ſit, ut Platonẽ incõtinẽtẽ, aut libidinoſum
fuiſſe exiſtimet, quẽ Auguſtinus, cũ de uera religione ſcriberet, in exemplum caſtitatis adduxit?
Legimus etiam Platonẽ ab ipſis iam inde ĩcunabulis uſqueadeo modeſtũ, & grauẽ fuiſſe, ut ra
ro ſubridere, ridere nunq̃ uiſus ſit. Mercedẽ a' nemine unquã ex iis, quos docebat, exegit, ultro
etiã oblatam reſpuens. Iræ tam continens fuit, ut ne in ſeruos q̃dem unq̃, quod inauditũ eſt, uel
fecerit quicq̃, uel dixerit iratus. Virgis, ĩquit, aliquãdo te cæderẽ, niſi iratꝰ eſſem, & rurſus, cũ q
dã ex eiꝰ ſeruis grauiter erraſſet, ad Xenocratem, qui tũ forte aderat, ꝯuerſus, uerberato tu, inqt,
puerum, ne ego per iram concitatius id agam. Continentiam autem cibi, & potus tãtam in eo
fuiſſe tradunt, ut non ſolum delicatiores epulas, & opipara conuiuia ſpreuerit, & bis tantum in
die cibum ſumere conſueuerit, ſed tantum duntaxat per omnem uitam ſumpſerit, quãtum ſatis
eſſet ad uitæ neceſſitatem, oliuis tantum academicis, & uili pane, atq; aqua cõtentũ fuiſſe acce
pimus, quem uictum, quantum ſomni ſequi ueriſimile eſt, tantũ dormire ſolitum, ſcilicet, non
plus, q̃ quod ſatis eſſet ad euitandam ex nimia uigilia malam ualetudinem. Cæteros etiã, quod
ex primo libro de legibus conſtat, ſolebat admonere, ut nocte ſurgerent ad res tum publicas,
tum priuatas obeundas. Somnum enim immodicum, & corpori, & animo obeſſe dicebat, pa-
rumq; inter mortuum, & dormientẽ intereſſe, itaq;, ut quiſq; uiuere, & ſentire cuperet, ſic uigĩ
lare oportere, quantum ſalua corporis ualetudine id fieri poſſet. Hæc omnes tã græci, q̃ latini
de Platone perhibent, & latiſſime referunt. Quanq̃ ego, ut inſtitui, breuiter ea percurro, ne in

rebus notiſſimis longior ſim. Quis enim neſtrum uiri latini, non legit laudes de uita, ac moribus Platonis, apud M. Tullium, apud Quintilianum, apud A. Gellium, Apuleium, Macrobiũ, reliquos'q; linguę latinæ authores, quos enumerare lõgiſſimũ eſſet? Quot, & quãta uir ſapientia, & morum integritate inſignis. L. Anneus Seneca de Platone honeſtiſſime refert in epiſtolis ad Lucilium, in libro de ira, de beneficiis, reliquis'q; operibus, quã'm mores illius admirat', & pro exemplari quodam uirtutis pulcherrimo conſtituit? Quantam ſpl:dor, & decus Romanæ linguæ M. Tullius Platoni laudem tribuit? Omnes profecto quocũq; te uerteris illius uirtutem admirantur, etiam ſiqui opinione ab eo diſſentiunt, quod etiam ab ipſo, quem modo nominaui, M. Tullio aperte explicatur in libro, quem Thuſculanas quęſtiones inſcribit. Credamus igitur, inquit, Panętio a` Platone ſuo diſſentiente, quem omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſimum, quem Homerum philoſophorum appellat. At ſi Auguſtinus, & Hieronymus, non modo ſciẽtia præclari, ſed etiam uita, & moribus tales ſunt ut in religione noſtra pro ſanctiſſimis uenerẽtur, & Platonem quidem teſtantur optime, itegerrime'q; uixiſſe, quis hoc nõ ſatis teſtimonii eſſe exiſtimet, & hunc uirum iure optimo arbitretur omni uirtutis genere ornatiſſimum fuiſſe? Ita Plato non modo ſuis operibus, ſed optimorum etiam uirorum teſtimonio ſine ulla culpa, ſine reprehẽſione, ſanctiſſime, innocentiſſime'q; uixiſſe demonſtratur, nec eſt, qui rem hanc in controuerſiam unq̃ traxerit, præter aduerſarium.

De amore, & eius differentia.
Amorem caſtum, in ſacris literis celebrari.
Bonos recte, ſyncere'q; interpretari, malos nequiter.
Socratem reprobare Lyſiæ oratoris de turpi amore ſermonem.
Quo modo Phædrum amauerit Plato.
Qui ſit animus uere felix.
Qui non ſint beati, q̃q̃ infelices, ac miſeri non ſint.
Animos poſt. X. millia annorum eodem, unde uenerint, redire.
Qualis ſit dialogorum forma.
Quibus perſonis ſoleat Plato ſententiam ſuam in dialogis explicandam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A` definitione ſemper incipiendum eſſe.
De partu quodam amoris.
Labores, & pericula propter gloriam ſuſcipi.
Quæ ſit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis. Caput II.

Vnc eius argumenta aggredior, & quoniam nefandi amoris crimen in primis Platoni obiicit, quibus id rationibus oſtendere conetur, poſt uidebimus. Nunc de amore aliquid diſſeramus. Equidem non is ſum, qui neminem unquam incidiſſe ĩ amores illicitos, ac per libidinem ſcelus commiſiſſe exiſtimem. neq; enim negari poteſt plures ex omni natione extitiſſe natura puerſa, & deprauatis moribus, qui non animos, ſed corpora marium amant, inſtar eorum, qui, ut Plato inquit, fructus appetunt. Quippe & Apoſtolus Paulus in epiſtola, quã ad Romanos ſcribit, eos nefandi amoris arguit, et Plato nõ ſine cauſa idipſum & reprehendit, & lege uetat. Sed illud animaduertendum eſt, nõ omnem amorem uitioſum eſſe, ac turpẽ, ſed quemadmodũ pleraq; alia cõmuni nomine appellata, diuerſam habere rationem, & partim honeſtum, partim turpem conſtitui, quod non modo ex iis, quæ gentiles authores ſcripſere, ſed etiã ex ſacris noſtræ religionis literis oſtendi poteſt. Gentiles enim amorem ſiue cupidinem, ſicui ita uocare magis placet, quanq̃ non apte hoc omnibus locis dici poteſt, duplicem eſſe uoluerunt, ne eadem uia, eodem'ue afflatu animos hominum incendere, ſed alterum, ut nimis pueriliter ſentientem, nulla ratione regi, ac inſipientium ſolummodo animis inſidere, libidinis, atq; luxuriæ comitem, impudentem, ſceleſtum, ad id, quod male appetit temere ruentem, alterum honeſtum, modeſtum, uerecundum, cõſtantem, ſanctum, beatum, caſtitatis, continentiæ'q; cuſtodem, benigne animis afflantem, & amantem, obſeruãtem'q; uirtutis, itaq; cum unum amoris ſit nomen, non eaſdem, ex utroq; prodire actiones, quẽadmodum pudoris quoq;, & contentionis eodem permanente nomine diuerſæ actiones ſunt. Nẽpe homini cultus profuit, nocuit'q; pudoris, ut Heſiodus inquit. Cõtentionis item genus non ſim-

» plex,ſed duplex eſt,ut.n.idem poeta,ĩquit, Hæc puerſa nimis,digna eſt laudarier illa. Aduer
» ſos'q; animos longe propellere tendunt. Quid igitur mirum ſi beneuolẽtia honeſta & ſancta,
idem nomen habet,cum turpi,fœdo'q; affectu?Honeſtum hoc genus amoris,quem Plato cœ/
leſtem etiam,ac diuinum appellat,in literis quoq; ſacris celebrari uidemus,quemadmodũ Sa/
lomon ſpecie quadam elegiæ ſacra cantica modulatus eſt,quæ niſi quiſq; pro ſua,& ſcribentis
uirtute iudicet,male de uiro illo diuino ſentiat neceſſe eſt.Profecto ita natura comparatum eſt,
ut qui caſtitate,ac moderatione animi præſtat,quæcunq; huiuſmodi uerba in meliorem partẽ
accipiat,qui uero propriis ſceleribus coinquinatus eſt,omnia perperã interpretatur,& pro ſuis
» moribus & ſentit,& iudicat.Sed quid ſponſus ille apud Salomonem loquatur,attẽde. Quàm
» pulchra es amica mea,q̃ pulchra es,& decora,oculi tui columbarum,capilli ſicut gregis capra
» rum,quæ aſcenderunt,de monte Galat.Dẽtes ſicut greges tonſæ, quæ aſcẽderint de lauacro,
» Labia tua,ut uitta coccinea,& eloquiũ tuum melle dulcius.Sicut fragmẽ mali punici,ita genæ
» tuæ,& ſicut turris Dauid collum tuum,quæ ædificata eſt cũ ꝓpugnaculis.Vbera tua,ſicut duo
» hinnuli capreæ gemelli,qui paſcuntur in liliis.Tota pulchra es amica mea,& macula nulla in
» te eſt,ueni de libano ſponſa mea,ueni de libano,uulneraſti cor meum ſoror mea,ſponſa mea,
» uulneraſti cor meum oculis tuis,& crine colli tui.Quid ſponſa?dilectus meus candidus,& rubi
» cũdus,electus ex millibus,caput eius aurum optimum,comæ eius ſicut elatæ palmarum,nigræ
» quaſi coruus,oculi eius ſicut columbę,genę ſicut areolæ aromatum cõſitæ a' pigmẽtariis,labia
» diſtillãt myrrhã primam,manus tornatiles aureæ plenæ hyacinthis,uenter eburneus diſtinctus
» ſapphyris,crura columnæ marmoreæ fundatæ ſuper baſes aureas,ſpecies eius,ut libani,lectus,
» ut cedri,guttur ſuauiſſimũ,& totus deſyderandus,talis eſt dilectus meus. Et plura alia ad hũc
modum amatoria uerba,quę ſiquis peruertat,& male intelligat,nõ minus cantica Salomonis,
q̃ Platonẽ libidinis ueneræ arguere poterit.Dionyſius uero Areopagita,uir ſanctiſſimus,qd
quarto de diuinis nominibus,capite de amore locutus fuerit,uideamꝰ,uel potius,quid ante'eũ
Hierotheus dixerit,uir ſanctimonia uitæ præclarus,qui Dionyſii præceptor fuit,cuiꝰ ſentẽtias
» ex amatoriis hymnis ipſe Dionyſius accipit,Amorem, inquit,ſiue diuinũ,ſiue angelicum,ſiue
» intellectualem,ſiue animalem,ſiue naturalem dixerimus,uim quandam uniendi,cõtinẽdi'q;
» intelligere debemus.Item plures,& uarios amores de uno ait prodire,deumq; ipſum eſſe au/
thorem generalem,cæteros ſingulares,qui ex illo proficiſcantur,& ad eundem unũ & cõplica
» tum amorem redeant,& coniungatur.Hunc præceptorẽ ſuum Dionyſius ſecutus,Omnia,in/
» quit,ſummum bonum,honeſtum,& pulchrum petunt,affectant,diligunt,tum propter ipſum,
» tum ipſius gratia,& ſuperiora a' ſuis inferioribus amantur per conuerſionis reſpectum,inferio/
» ra a' ſuis ſuperioribus per prouidentiam,paria a' ſuis paribus per cõmunicationẽ,quęq; ſe ipſa
» amant per conſeruationem.Deniq; omnia per appetitũ boni,honeſti,& pulchri,& uolunt,et
» agunt q̃cunq; uolũt,& agũt.Auſim dicere,uere enim ipſum etiã reꝝ oĩum authorẽ,& principẽ
» propter ſuæ bonitatis exuperantiã,quæq; amare,quęq; agere,perficere,ſeruare quæq; ad ſe con
» uertere,eſt'q; amor diuinus bonus boni propter bonum.Ipſe enim amor omnium reꝝ author,
» & effector præcipue,ſupraq; modum præexiſtens ĩ ſummo bono noluit ſe infœcundum in eo
» dem manere,ſed mouit ad agendum per exuperantiam omnium rerum genitiuã.Sed quoniã
amoris nomen magna ex parte minus honeſte accipi ſolet,quàm modeſte aures pati poſſe ui/
» deantur,quid ea cauſa idẽ doctor dixerit,animaduertendũ.nemo nos,inquit,exiſtimet præter
» uſum literarum ſacrarum amoris nomen probare,quaſi dicat,rudem ſiue improbum eſſe, qui
non ſermonis ſenſum conſyderat,ſed uerba rimatur,& ſpeciem ſequitur,quam illa prætendũt.
Plura quoq; ſimilia de eadem re ſcribit,docẽs ne alienam quidem uerborum ſpeciem aſpernã/
dam eſſe,dum uis,& ſententia ſermonis incolumis ſeruetur.uſum enim uerborum, propterea
duntaxat neceſſarium eſſe,quia ſenſus noſtri moueri aliter nequeãt,hæc latius ab eo ſcribunt,
& nomen amoris,haud alienum eſſe a' ſacris literis demonſtratur.Ne,inquit,hæc de amore di
cta a' nobis putet quiſpiam aliquid in ſacris literis innouare,audiant qui amoris,aut amorum
» uocabula aſpernantur.Amato ardentius eam,& te ſeruabit,uallo eam munito,& te extollet,
» honore eam proſequere,ut te amplectatur,& reliqua,quæ per diuinos amores dicunt. Diuus
» etiã Ignatius ita ſcribit.Meus amor crucifixus eſt,& alius amator pulchritudinis eiꝰ factus ſum.
» Item alius. Incidi in amores tuos,ꝓinde quaſi in puellarũ amores.ergo nomen hoc ſiue amo
» ris,ſiue amorũ minime formidare debemus.Nihil eſt enĩ,quod nos ea cauſa turbare,ac detere/
» re poſſit.Nam ſi recte uerba ſanctorum theologorum animaduertimus,nomẽ caritatis dilectio
» nis,& amorum,pro eodem accipi uidetur.Sed ne, ſi plura afferam documenta,nimis in lon/
gum oratio

gum oratio noſtra uagetur, Caput illud Dionyſii de amore legendum arbitror, ſiquis plura no
ſce uoluerit, mihi ſatis in præſentia ſit, tum ſanctorum authoritate, tum ſacrarum literarum exẽ
plo demonſtraſſe, amorum nomen non ſemper uitio dari, ſed fieri ſæpenumero, ut qui ſe amo
re teneri, aut amoribus excitari, aut ardere dicit, non continuo incontinentiæ damnandus ſit.
Sed iam, quid Plato de eadem re ſenſerit, & an cõſentanea ſacris literis locutus ſit, uideamus,
ac primo Phædrum, deinde conuiuium in medium proferamus. Quos ſermones obiurgator
Platonis in primis criminatur, & libidinis arguit. In Phædro igitur, ſiue Plato, ſiue Socrates
apud Platonem loquens, orationem, quam Lyſias orator de amore turpi ediderat, non modo
non probat, ſed in eam acerrime inuehitur, & eiuſmodi amorem inſectatur, arguit, deteſtatur.
O Ieſu bone, qua animi integritate, qua ui uerborum, qua copia dicendi, peruerſum illũ, & ſce
leratum, & neſarium affectum damnat, quàm turpem, fœdum, perniitioſum, tam amanti, quã
amato eſſe oſtenditur? Et quidem cum definire ipſum amorem uellet, audi quibus uerbis orſus
» eſt. Ita ſtatuendũ eſt, inquit, duo quædam genera eſſe in nobis, quæ dominantur, & regunt,
» quæ'q; nos ſequimur, quocunq; duxerint. Vnum eſt innata in nobis uoluptatũ cupiditas, alte/
» rum adueniens opinio affectatrix boni, hæc aliàs conſentiunt inter ſe, aliàs diſſentiunt, & mo/
» do hoc, modo illud ſuperius eſt. Cum itaq; opinio illa ad id, quod optimum eſt, ratione ducit,
» & ſuperat, tum huic poteſtati nomen eſt temperantia, Cum autem cupiditas temere trahit ad
» uoluptates, & principatum in nobis obtinet, contumelia uocatur, quod genus, ut uarium, &
» multiplex eſt, ita in plures partes ſecatur, quæ ſingulæ pro ſua cuiuſq; cõditione nomen ſibi cõ/
» ſentaneum uendicant, & ut quæq; uictrix extiterit, ſic hominẽ ſuo nomine appellari facit, haud
» certe honeſto, uel digno, uel liberali. Cum enim in edendo rõnem optimam, cæteros'q; appeti
» tus ſuperarit, gula nuncupatur, & homini ita affecto hinc uendicat nomen. Rurſus cum per e/
» brietatem uicerit eò ducens hominem, quonam appellari nomine debeat, apertum eſt, & reli/
» qua his germana, & germanarum cupiditatum nomina, ut quæq; uicerit, manifeſtum eſt, quo
» noĩe ſint uocanda, ſed quorſum hæc, & ſi iam ferè conſtat, omnia tamen clariora ſolent eẽ, cũ
» dicta ſunt, quàm cum non dicta. Cupiditas igitur, quæ ſine ratione ſuperat opĩonẽ, ad recta tẽ/
» dẽtem, rapitq; ad uoluptatem formæ, poſtq̃ a' germanis, quæ ſub ea ſunt circa corporis formã,
» cupiditatibus cõfirmata uictrix euadit, & hoĩem ducit ab ipſa inſolentia, ꝙ res inſolita, & abſq;
» more ſit, amor appellatur. Tum paulopoſt, quãta ignominia, quantũ dedecus, quantum in
cõmodum ex amore uitioſo, & turpi amatore redũdet, Plato exponit, & tũ amorem huiuſmo
di fœdum, atq; teterrimum, tum talem amatorem perfidum, moleſtum, perniitioſum, labẽ hu/
» mani generis, & fortunarum excidiũ eſſe oſtẽdit. Poſtremo animaduertere, inquit, adoleſcẽ
» tule, & certo ſcire oportet, animum hominis te amãtis, haud tibi beneuolum eſſe, ſed perinde,
» ut in ciborum deſyderio, ſatietatis cauſa incendi, & quemadmodum a' lupis agnos, ſic ab ama
» toribus pueros amari. Ita Plato quid amor turpis, & qualis ſit explicat, ut nihil dici melius poſ
ſit, nihil eruditius, nihil doctorum noſtrorum ſententiæ cõuenientius, qui libidinem, & omnẽ
uitioſum amorem reprehendunt, modeſtiam, continentiam, & temperantiam cõmendant, &
prædicant. Quæ cum ita ſint, quis iure Platoni ſuccenſere, aut detrahere poſſit, & amoris tur/
pitudinem ei obĩceret? Atqui reclamabit aduerſarius Phædrum a' Platone amari, fateor, ſed nõ
talem ſe amatorem exhibet Plato, qualis erat Lyſias, & cæteri, quos deteſtat', cauere'q; ab his,
quaſi a' peſte quadam, atq; pernitie hortatur, & conſulit, uerum talem, qui honeſto, ſancto'q;
amore deuinctus ducem ſibi ſtatueret formæ, quam cernerent elegantiam, ad ſummã illã, inau
ditam'q; uoluptatem cœleſtem, quam non minus ipſe, q̃ quiuis noſtrum ſanctiſſimus author fu
turam hominibus, qui uirtutem colerent, opinabatur. Sed obiurgator noſter, turpe illud & ſce/
leratum, non pium hoc ſyncerum, & felix amoris genus reſpiciens, exclamat prò neſas, & lati
nos hortat', ut Phędrum Platonis legant, quaſi turpem Platonis amorẽ in eo poſſint intueri,
» Legite, legite, inquit, ipſum Phædrum, qui non creditis, aut ab eis, qui legerunt, niſi Platoni fa
» ueãt, quæritote. Quem Phædrum quæſo nominas, in quẽ ita inueheris? Certe nihil iſtiuſmo
di huic noſtro accommodari, aut infligi poteſt, quem ſi æquioribus oculis introſpicere uoluiſ/
ſes, neq; ipſe te uidens fortaſſe, uolens'q; decepiſſes, aliqd ex iis, quæ modo protuli, intelligere
potuiſſes in Phædro, & ueritatis ipſius ueneratione Phędrum adorares, tanq̃ diuini amoris ra
tionem, atq; doctrinã. Sed legite quæſo Phædrum uiri latini, nihil enim impedio, immo rogo,
& oro, & in eo interpretando operã meã libentiſſime præſto, ut hominis calumnias, & falſo
obiecta crimina percipere aperte poſſitis. Et hęc enim, quę nos exponimus, & alia longe plura
ad eundem modum in eo comperietis, aut ſi malueritis audire, ab iis, qui legerint intelligetis,

modo eruditi ſint, nec, quales uelle uidetur aduerſarius, idocti. Sic enim dicit, niſi Platonis laudi ſaueant, quaſi quis eſſe queat, qui, cum Platonem intelligat, poſſit laudi eius non fauere. Idē profecto & doctrina profecit, & Platonis laudator eſt, idē & iudex idoctus eſt, & Platonis uituperator. Quærito te, inquit, ab iis, qui legerunt, ita proſus, ſed a doctis hominibus, non ab imperitis, rudibus, & furiis, ut aiunt, agitatis, ſed cur ipſe uobis non ea, quæ uituperat, in medium profert? ſicut nos ea, quæ laudamus, exponimus, & digna laude eſſe demōſtramus? Nempe quæ pro libidine animi ſui, illa reprehēdit, & quæ ipſe non poteſt ferre, alios, ut legant, hortatur, legite legite inquiens, quæ ego ſine ſtomacho lectitare non poſſum. Scilicet hic longe uobis honeſtior eſt optimi uiri, quos ad ea legenda mittit, quæ ipſe referre, quia obſcœna ſunt, non poteſt. Atqui Platonis dicta, utrum talia eſſent, debuit demonſtrare, prolatis in medium, quæ ſtomachari uidebat, uerbis authoris, ne mētiri, calumniari, & in hoiem, quem, ut cæteros omittā, Auguſtinus, & Hieronymus, uiri ſanctiſſimi tantopere laudant, inuehi temere uideretur. Verū quia proferre nihil niſi aduerſus ſe poterat, nihil protulit, ſed mittit latinos ad Phædrum legendum, qui, ſi literas neſciunt græcas, qui legere poſſunt? Si ſciunt cur eos teſtes non adhibet? ſed ad legendum tranſmittit. Enimuero iſta tergiuerſatio, nec docti, nec probi hoīs eſt. neq; enim damnari quēpiam fas eſt, niſi uel errorem faſſus, uel teſtibus conuictus fuerit. Quorum neutrū aduerſarius quærit, ſed ſuo unius iudicio eum, quem accuſat, quaſi dictatoria poteſtate cēſet eſſe condemnandum. At quemadmodum Platonis ſētētiā referat, uideamus. Pro nefas, inqt, pro inquam nefas, eorum beatam fore uitam auſus eſt ſcribere, quos Deus aliquis amatū, atq; amantem contuſos, liqueſactos'q; in unum ex duobus hoīem rediget, legite librum, qui de cupidine inſcribitur, quemadmodum in breuibus, atq; ſtagnis ſaxa plerūq; latentia ſubſunt, ita oīs doctrina eius, ſicut adulteratum aurum lapidi admotū, ſubalbet, & orichalcum, ſi prōuciatur in ignem, prodit, Sic fallacem ſub ſpecie rerum bonarum ſcelerum congeriem ſuboſtendit. Hæc ſunt aduerſarii uerba in Platonem, ubi primo animaduertendum eſt, q; Platonem dicit ſub ſpecie rerum bonarum ſcelera docuiſſe. ergo amās & amatus, quos p amore beatos futuros Plato affirmat, ſpeciem honeſti non ſceleris præſeferunt, etiam ipſius aduerſarii ſententia. Sic'q; reprehendi Platonem nefas eſt, ſin ſaxum in his latet, ut aduerſarius ſcribit, oſtendendū id primo eſt, poſt reprehendēdū, & exclamandum, pro nefas, nam ſi nō latet, & tuta omnia ſunt, auide nimis, & fruſtra exclamatur, pro nefas, & ipſe potius, qui ita exclamat, q̄ Plato deridēdus eſt, uerum, quoniam tuta ſunt uniuerſa, & per uirtutem unicuiq; uiam, & domicilium prębent, nihil tale demonſtrare poteſt, ideo'q;, quod peruerſi hominis eſt, exclamādo ſubterfugit, & fallere auditorum animos conatur. Hoc igitur modo, uel quæ ipſe fingit, uituperat, uel ſibi repugnantia loquitur, cum ſermonis ſpeciem reprehendat, quam bonam eſſe confitetur. Nos autē & ſpeciē honeſtā, quod aduerſarius nō negat, in Platonis oratiōe ſeruari dicimus, & quod ipſe fingit, negamus, atq;, ut nullam ipſe rerum, quas cōmētatur, rationem affert, ſic nos uerā illam, & neceſſariam rationem adducimus, quod ſi Plato ſub ſpecie honeſtatis ſcelus ſuaderet, profecto non idem ſcelus tam aperte in eodem ſermone reprehenderet, nec palam honeſtum amorem laudaret, turpem uero deteſtaretur, quod ne leuis quidē, & rudis homo faceret, ne dū Plato uir in dicendo grauiſſimus. Tum etiam quod mores Platonis, qui a tot optimis, atq; doctiſſimis uiris laudantur, nō fallacem induunt ſpeciem, ſed quod proferre uidentur, idem intra ſeſe conplectuntur, & excolunt. Verum quid aduerſarius ſuopte ingenio hominibus honaſta beneuolentia deuinctis addiderit, uideamus. Ita tamē, inquit, ut utriuſq; uoluptas permaneat. Sic enim futurū, inquit, ut nunq̄ ardor ille libidinis extinguatur, nunq̄ uoluptas minuat, nunq̄ amor commutetur, ſed una, eadem'q; perduret, atq; permaneat, ſi in unum confuſi eiſdē ſemp amoribus uoluptate, libidine'q; perfruantur, hæc & ſi non recte intelligunt, illud tamē ſibi uelle aduerſarius uidetur, ut amans cum amato per libidinem quandam turpem coniungatur. qd Plato apertiſſime execratur, & amentem, qui ita amat, nō amātem appellat, quippe honeſto, pio, ſancto'q; amore coniungi animos præcipit, quod & aduerſarius ipſe cōcedit, cū Platonem dicit ſub ſpecie rerum bonarum fallacem congeriem ſcelerum oſtendere, quod ſi Platonis ſermo præſefert ſpeciem honeſtiſſimi amoris, certe quæ turpia ab aduerſario & ſcribuntur, & uituperant, nō Platonis, ſed ipſius aduerſarii eē certum eſt, quod ex ipſius quoq; Platonis ſermone perſpici facile poteſt, in quo nihil tale eſt, quale refert aduerſarius. Cū itaq; Plato de amore modeſtiſſimo ſermonem ſe habere fateatur, & quod ab eo ſcriptum eſt ea ſpecie, qua docetur, accipere debeamus, profecto aduerſarius perinde agit, ac ſi uirum aliquē religione uenerandū publice prædicantem (Sic enim concionantes hodie uocant) cōtra turpem, nefandum'q; amorem, & quēadmodum

rem, & quemadmodum pie, ac ſancte amandum ſit, docẽtem, ſceleratus aliquis id ægre ferẽs
eum maledictis inſectetur, & quod improbarit, deteſtatus'q; ſit, agere ipſum mentiatur. Sic pla
nè facit aduerſarius iſte Platonis, introducit enim Phædrum Atheniẽſem adoleſcẽtulum, nar
rantem perquam multos pulchritudinis ſuæ turpes amatores habuiſſe, quaſi hoc uitium com
mune Athenis eſſet, & tamẽ Platonẽ ſummũ philoſophum, & magiſtrum honorum morum
uituperat, q eundem Phædrũ moneret à turpibus amatoribus cauẽdum eſſe, & quo pacto ho
neſte amandi adoleſcentes eſſent, doceret, cũ ſumma cõmendatione, & laude uirtutis. Lyſiam
uero oratorem laudat, cuius oratio deteſtabile iſtud ſcelus, quod à Platone reprehẽditur, ado-
leſcenti Phædro nititur ſuadere. Quæ cum ita ſint, quis dubitet aduerſarium, non ratione aliq̃,
ſed duntaxat malignitate animi motum in hæc aduerſus Platonem iurgia prorupiſſe? cuius ui-
tam, ſi aliorum teſtimonia quærimus, omnes laudant, ſi ex ipſius ſermone colligimus, non niſi
piam, & honeſtam, & ſanctam poſſumus iudicare. uerũ id quidem uix tolerabile uidet', qđ ad
uerſarius ea, quæ grauiſſime, honeſtiſſime'q; à Platone ſuo iudicio dicuntur, dedita opera præ
terit, quæ uero in conuiuio, & à perſona qualibet referũtur, ut his propoſitis habeat Socrates
quid poſſit reprobare, ea auide complectitur, & partim addit aliqd, partim adimit, partim per
uertit, ac ſuo arbitratu cõmutat, & paginas male literatas ſordibus complet, ac fœda uerborũ
ſuorum colluuione commaculat, hac una re fretus, ita fore, ut homines, qui Platonis libros nõ
legerunt, uaniloquentia ſua decipi facile poſſint, ſed, ut magis hominis puerſitas pateat, et quo
modo Platoni tribuat, quæ ab eo dicta non ſunt, uideatur, proferenda ſunt loca ipſa Platonis,
& an tale aliquid in his ſit, quale aduerſarius ſimulat, attendẽdum. neq; enim, prò nefas, à nõ
bis exclamandum eſt, nec, ut Phædrum, aut conuiuium homines legant ſuadendũ, quod ideo
aduerſarius facit, quia nihil, quo ſuſtentare poſſit calumnias ſuas inueniens, & omni rationis
præſidio deſtitutus, quò ſe uertat, non habet, incerta'q; incertis probans, pro cõcluſione iurgio
rum congeriẽ affert. Sed quæ aliter à Platone dicta ſunt, q̃ ipſe recitet, explicabo, nihil addens,
aut cõminuens, aut mutans, aut inſtar aduerſarii deprauans, atq; corrumpens, qn authoris ſen
tentiam ſyncere, & de uerbo, ut aiunt, ad uerbum, interpretabor. Cũ itaq; Plato in Phædro Ly
ſiæ orationem, quæ fœdum, ac deteſtãdum amorem ſuadebat, reprehẽdiſſet, & libidinis uitiũ,
ortum'q;, & incrementũ eius ita docuiſſet, ut non modo authoritate, inſtitutis'q; maiorũ ſuoꝝ,
ſed etiam ratione credere quiſq; cogeretur, rem turpem, ac noxiam eſſe luxuriã, tum quot mo-
dis amoris nomen, de quo agitur, accipi poſſit, oſtendit. Itaq; duplicem eſſe amorẽ dicit, alterũ
terreſtrem, atq; uulgarem, alterum cœleſtem ſingularem, & planè diuinum. Hunc quidem lau
dabilẽ eſſe, & omni ſtudio, opera, ac diligentia expetendũ, illum uero reprehẽdẽdũ, uitandũ'q;
tanq̃ humano generi pnitioſum, & hunc quidẽ cœleſtem, ac diuinũ amorẽ, furorẽ etiã uocat,
ſed ſanctum furorem, & diuino quodam inſtinctu prouenientem, ac ueluti raptu mentis cuiuſ-
dam numinis complexum, & formæ cõtemplationem, quã Aurelius Auguſtinus incõmutabi-
bilem, & eodem modo ſemper ſe habentem, atq; undiq; ſui ſimilem pulchritudinem interpre-
tatur. Furorem enim haud ſimplicem eſſe, Plato exiſtimat, ſed primo bifariam diuidit, ut unus
ab humanis morbis fiat, alter diuina quadam mentis alienatione. Mox partem hanc laudabi-
lem quadripartito diſtribuit. Vnum diuinatione contineri ſtatuit, alterum initiationibus. ter-
tium poeſi, poſtremum ſancto, felici'q; amore, tum bona, & utilitatem, & commoda ſinguloꝝ
furoꝝ, quæ modo enumeraui, commemorat, & nequis amoris nomen uelut anceps repudiet,
» Ne id, inquit, uereamur, nec ratio nos ulla deterreat, quaſi homo mente cõſtans potius, quàm
» alienatus in amicum deligendus ſit, ſed illud ſi demonſtret, uincat, genus hoc amoris, qđ ego
» probo, non utile à diis immortalibus datũ amanti, atq; amato. Quo in loco animaduertẽdum
eſt, quomodo Dionyſius in iis, quæ ſuperius retuli, non modo ſenſu, ſed uerbis ipſis Platonis
» uſus ſit, cũ de amore loqueretur. Ergo hoc nomẽ amoris, inquit, minime formidare debem⁹.
» nihil eſt enim, quod nos hac de cauſa turbare poſſit, aut deterrere. Plato igitur, nec ueret', nec
in deligendo amico prohibendum exiſtimat, quo minus furentis hominis familiaritas conſtan
» tis hominis amicitiæ pręferatur. Sed ſi illud demõſtret, inquit, uincat genus hoc amoris, quod
» ego probo non utile datum à diis immortalibus amanti, atq; amato. Nobis autem contra de-
» monſtrandum eſt pro ſumma felicitate datũ eſſe id genus furoris, quod cũ demonſtrare aper-
tius uellet, repetit de immortalitate animorum, rationem, animos'q; immortales eſſe declarat,
atq; æternos, tum ad ipſius animi formam uenit, ac occultis quibuſdam, profundis'q; ſentẽtiis
eum indicat, ut mos eius eſt, dum de rebus diuinis, & intelligibilibus loquitur, quippe bigarũ
alatarum, aurigæ'q; ſpecie animum repręſentat uidelicet rationẽ eius aurigæ, irã, & cupiditatẽ

equis comparans, ſed iram equo probo, & pulchro, cupiditatem cõtra. Itaq; aurigam nõ ſine
difficultate poſſe bigam regere oſtendit, cum par illud equorum ex contrariis naturis conſtet,
animum igitur, quãdiu integer, & alatus ſit, ſublimẽ ferri, inquit, & diuino frui aſpectu, ubi ue
ro alas amiſerit, deferri, quoad ſolidum aliquid nactus fuerit, tum terrenum corpus ſubeuntem
conſtituere animal mortale, atque ĩmortale, ali itaque, augeri'q; animi alas, dum pondus ſibi
coniunctum ſublime tollunt, quo genus deorũ incolit, bonitate'q;, & ſapientia, & pulchritudĩe
animus præſtat. minui uero, & perire, dum uitiis animus deprauatur, atq; degenerat. neq; per
ardua uſq; ad cœli conuexum ſectari numina poteſt, bigarum prauitate auerſus, quæ nõ æque
iugi equorum concordia pergunt, alterum enim equorum ſua improbitate deorſum labi, &
pondere ſuo deferri in terram, quando ab auriga non recte inſtitutus fuerit. Animum igitur, q
deum ducem optime ſequitur, q̃q̃ non ſine moleſtia equi uitioſi, nec ſine labore, tamẽ ad ſuper
cœleſtem illam regionem tandem euehi, ubi res uere ſubſtantes contempletur, & ſcientia, iuſti
tia, modeſtia, temperantia uera pefruatur. ſciẽtiam dicit, non qualis rebus generabilibus tribui
tur, & diuerſe in diuerſis comprehenditur, ſed quæ in uere entis ratione contemplanda ſemp
uera, eadẽ'q; habetur. Sic de iuſtitia temperantia, reliquis'q; uirtutibus par ratio eſt, & hunc eſſe
aĩum felicem, beatum'q; oſtendit. Qui aũt nõ ſatis ſecurus eſt, ſed modo ſuperarit optatũ illud
ꝯuexũ, modo defecerit, & equoꝝ diſcordi itinere, partim aſpexerit, partim nõ, hunc, & ſi non
miſerũ, non tñ felicem appellat. Reliquos ſequi quidem deſyderio regionis ſuperioris, ſed ſua
imbecillitate collapſos in imum deferri, & interim uitio aurigarum plures collidi, læſis'q; cruri
bus fieri claudos, plures confractis alis effici tardiores, omnes longo labore fruſtra conſumpto
exortes uiſionis ſummi entis abire. Tum defatigatus cibo opinabili recreari, & lapſos ĩ terram
ſubire corpora, quibus egreſſos ꝓ ſua quoſq; anteacta uita citius, tardius'ue redire, unde deſcen
derint. Poſtquam purificari grauiori, leuiori'ue pœna fuerunt, hæc omnia quis non uideat ho-
» neſtiſſime dici? Quid uero deinceps, quaſi fœde, ac turpiter dictum aduerſarius inuadit. Nul-
» lum aĩum Plato ait, niſi poſt decẽ millia annorum inſtaurato alarum remigio eodem, unde ue-
» nerit, redire, præter eius animum, qui digne philoſophatus ſit aut amori pulchritudinis, ut phi
» loſophũ decet, ita ĩdulſerit. hos enim tribus annorum millibus recuperatis alis euolare eo poſ-
» ſe, unde deſcenderint, hoc eſt ſummum illud iudicio aduerſarii crimen, qđ Plato indulgendũ
amori cenſuit, hoc ſcelus uocat, hoc uituperat, hoc deteſtatur, ita clamitans, quaſi Platonem in
furto deprehendiſſet. At ſi Plato amorem in officio ſynceræ philoſophiæ cõſtituit, profecto is
ſceleratus eſt, qui ſceleris Platonem accuſat, non ille, qui honeſtiſſime, caſtiſſime'q; amare præ
cepit, ſiue puellæ, ſiue pueri nomine placeat aduerſario amoris obiectum ſtatuere, puer, inquit,
aduerſarius a Platone nominatur. Ita eſt, ſed cur non ſine iuſta cauſa, ſatis ex iis, quæ de Lyſiæ
oratione dicta ſunt, intelligi poteſt, & tamen ſi rurſus etiã breuiter dicemus, nõ erit abſurdum.
Lyſias, cuius ſceleratiſſimam orationẽ aduerſarius ꝓbat, ita Phædro ſuadere uidebatur, ut pue-
ri quinam eorum amore caperentur, minime aduerterẽt, ſed quoties cum cõmodo eorum fie-
ret, libidini obſequerentur, etiã eoꝝ, qui non amore capti eos adirent. Quod Lyſiæ ſcelus Pla
to in eodem puero, quem ille nominauerat, reprehẽdit, ac deteſtatur, & primo quidẽ turpem,
neſandum'q; amorem execratur, mox uero quo pacto quis honeſte amare poſſit puerum, quẽ
turpiter Lyſias amabat, oſtendit, ita Plato pueri non puellæ nomẽ iuſta cauſa motus uſurpauit,
amori'q; pueri honeſte, & ut philoſophi officium eſt, indulgendum dixit, q̃q̃ ſub hoc nomine
omnem hominum honeſtã, ac probam conditionem, cui amore poſſumus, beneuolentia'q; cõ
iungi, intelligit, & pulchritudinem, uenuſtatem, cõueniẽtiam diuinam, ad cuius exemplar ho-
mo formatus eſt, ſui animi oculis cernit, ac ex creaturis, ut Paulus apoſtolus ait, ad rem inuiſibi
lem dei intelligendam, contemplandam'q; reducitur, oculorum, inquit, in nobis eſt ſenſus acer
rimus, quibus ſapientiam non cernimus. Quàm illa ardẽtes amores excitaret ſui, ſi uideretur?
Hanc igitur pulcherrimam ſapientiæ formã, quæ oculis percipi nequit, mentis acie, & philoſo
phię ſtudio, ſolertia'q; indagandam hortatur, hunc amorem probat, & laudat, qui nõ ſordib⁹
naturæ inuolutus eſt, ſed ad excellentem, iucundiſſimum'q; Dei aſpectum aſpirat, & tendit, hoc
captum amore non dubitat repetere cœlum facilius poſſe, ita adoleſcentulum conſtituit in de-
» litiis, ut id ſeruetur, quod diuus Apoſtolus ait, omnia diligentibus Deũ cooperant' in bonum,
» & quanq̃, ut alter ille uir ſanctiſſimus dixit, incidiſſe te fatearis in amorem dei, quaſi in delitias
» puellarum, nihil tamẽ ſit, quod te amaſſe pœniteat. Quod ſi aduerſari⁹ præter turpem amorẽ,
diuinum quoq; illum oculis interioribus, & mentis lumine cernere uoluiſſet, non ſtatim amo-
ris nomine audito, tam fœdã, neſandam'q; libidinem animo concepiſſet, & Platonem cenſuiſ-

ſet tantopere

ſet tantopere reprehendendum, agit ſane' hirudinum more, quæ ſeces ſemper, partém q; ſangui
nis uitioſam ſugere, ſalubrem uero, integramq; relinquere ſolent, quærit duntaxat circũquaq;
quibus calumniari innocentem poſſit, & cum nihil afferat ex Platonis ſermone documenti, ni/
hil ĩterpretet', quod turpitudinẽ amoris redarguat, ſæuit, & huc, atq; illuc lingua fœdiſſima de/
bacchatur. Nos uero, quá ueritatis uiribus freti Platonis cauſam agamus, attendite. Hierotheũ
uirum noſtræ religionis ſanctiſſimum, idem, quod Platonem dixiſſe oſtendimus. Cũ enim hic
amorem, diſtingueret, præter cætera eius genera, animale genus conſtituit, quod uim uniendi,
continendi, ſeruandiq; haberet, & ab uno primo, uniuerſoq; amore, qui deus eſt, proficiſceret',
eodẽq; rediret, atq; ex hac ſiue animi, ſiue corporis uenuſtate, quæ participatione, ac delibatio
ne quadã diuinæ pulchritudinis habetur, ad ipſam ueræ, diuinæq; uenuſtatis rationem aſcen/
» deret. Plato uero ſoli animo philoſophi reſtituto alarum beneficio patere eodẽ, unde uenerit,
» aditum ſcribit, propterea ꝙ philoſophus, dum uitam ſua ꝓfeſſione dignam agit, reperit ea me/
» moria, quæ olim in diuina ſede conſpexerat, & hæc eſt inquit, recordatio illorum, quæ noſter
» animus a' Deo comitatus aliquando uidit, cum deſpectis iis, quas nunc eſſe dicimus, rebus ſtu
» dio contẽplandi ueriſſimi entis ad' ſuprema illa emerſiſſet, unde fit, ut ſola integri philoſophi
» mens alas recuperet. Quippe ad ea ſemper, quantum fieri poteſt, memoria incũbit, ad quę deus
» ſemper intendens diuinus eſt. Huiuſmodi igitur recordatiobus qui recte utitur, perfecta ſem/
» per perfectione ſolus uere perfectus efficitur. Sed cũ a' ſtudio rerum humanarum ſe retrahit, &
» rebus diuinis hæret, reprehenditur a' multitudine, tanquam mentecaptus, atq; inſanus, cum ta
» men ipſe deo plenus multitudinem lateat. huc ergo tota noſtra oratio tendit, ut quartum furo/
» ris genus declaret, quando quis hic uiſa pulchritudine, aliqua ueræ illius uenuſtatis reminiſcat',
» alasq; recipiat, quibus euolare conetur, ſed cum id facere nequeat, tanq̃ auis ſuperna aſpiciens,
» & inferiora contemnens, quaſi furore correptus reus agitur. hæc igit' omniũ alienationum o/
» ptima, & ex optimis orta cõtingit, tam habenti, quàm participanti, & qui hoc furore concitatus
» eſt, amore uenuſtatis tenetur, & amator dicitur, nam, ſicut dictum eſt, omnes hominum animi
» ſuapte natura diuinas res ĩſpexere, alioquin nunq̃ in hæc animantia deſcendiſſent. Verum ex
» iis, quæ hic ſunt, reminiſci illorum non facile omnibus eſt, neq; iis, qui illa breui tempore aſpe/
» xerunt, neque iis, qui huc delapſi infelices fuerunt, neq; iis, q cõſuetudine quadam deprauati,
» ſacra, quæ aliquando uiderant, obliuioni tradiderunt, perpauci itaq; ſupſunt, quibus ſatis me/
» moriæ ſit, qui quoties ſimilitudinem aliquam eorum, quæ illic inſpexerant, uident, obſtupe/
» ſcunt, & quaſi mente alienantur, quæ tamẽ iſtæc affectio ſit, quoniam non ſatis ſentiunt, igno/
» rant. Iuſtitiæ igitur, & temperantiæ, & reliquarum rerum, quæ præclare animis inſunt, nullũ
» lumen clarum, nulla perfecta ſimilitudo eſt, ſed porobſcura quædã inſtrumenta ad illam iuſti/
» tiam, & alias ueras uirtutes reducimur. pulchritudinem uero tunc cernere apertiſſime ſas erat,
» cum in cœtu illo feliciſſimo cõſpectum, uultumq; diuiuum intuebamur, nos quidem comites
» Iouis, alii uero aliorum deorum, initiabamurq; ſacris, quæ licet beatiſſima dicere, eaq; integri
» celebrabamus, & malorum omium expertes, quæ nos in in poſterum expectabát, uiſa etiam ĩ
» tegra, ſyncera, ſtabilia, ſolida, beata, per cęrimonias ſanctas, pura in luce aperiebantur, puris no
» bis, atq; hoc onere liberis, quod nunc circũferentes, corpus, uocamus, in modũ oſtreæ illud in/
» duci, ſed hæc memoriæ concedantur, per quam deſyderio rerum illarum prolixiorem ſermo/
» nem habuimus, pulchritudo autẽ, quemadmodum diximus, inter illa elucebat, & nunc ex iis
» locis, in quos deuenimus, perſpici a' nobis poteſt per ſenſum, quem omnium efficaciſſimũ ha
» bemus. Viſus enĩ in nobis ſenſuũ noſtri corpis oĩum acerrimus eſt, quo ſapientiá nõ cernimus.
» incredibiles enĩ ſui excitaret amores, ſiquid eius ſimulachrum oculis noſtris expreſſum habere
» mus, idemq; cætera amabilia facerent. Nunc uero hoc uni pulchritudini datũ eſt, ut & illuſtri
» or ſit, & amabilior. Qui igitur iamiam initiatus non eſt, aut qui eſt deprauatus, nõ ſubito hinc
» ad illam diuinæ pulchritudinis rationem reducitur, cum hic ueſtigium, & nomen illius ſentit,
» itaq; non ueneratur, nec pie aſpicit, ſed per uoluptatem iſtar pecudis profuſus aggreditur, et ne
» fandum maris concubitum appetit, contumelioſeq; agens, non metu, non pudore retrahitur,
» contra naturam uoluptatem ſecutus. Atqui initiatus iam eſt, & plura tũc diuina inſpexit, quo/
» ties formam liberalem, & diuinitus delibatam uenuſtatem, quaſi incorpoream quãdam ſpeciẽ
» uidet, horret primum animo & formidine quadam ſicut in diuinis ante conturbatur, mox ue/
» ro intuens, quaſi Deum ueneratur, & colit, ac niſi uehementioris furoris uulgarem opiuionem
» timeret delitiis ſuis, quaſi ſacræ ſtatuę, & immortali Deo ſacrificaret. Quemadmodum igit' lo
cutus Plato fuerit, iam uidetis, quem aduerſarius turpem amorem probaſſe, laudaſſe, conſuluiſ

» ſe affirmat. At Ille amorem, & uenuſtatis humanæ conſuetudinem caſtiſſime ad contemplan-
» dam diuinæ pulchritudinis rationem aſpirare poſſe fatetur, ſed ſolos eruditos, ac philoſophiæ
» ſtudiis incumbentes. hos enim excellenti uirtute, ac ſapientia informatos moueri ſanctiſſimo
» impulſu, feliciq́; curſu eò efferri, unde deſcẽderunt. Nihil eſt igitur, ut Dionyſius ait, quod nos
» turbet, aut deterreat nomine amantis, aut capti amore, aut amati. rudis enim inquit, ac temera-
» rii hominis eſt, non uim rei attendere, ſed uim facere uelle uocabulis. Solent certe de nomini-
» bus altercari, qui non diuinas res exquirunt, ſed ſonos uerborum ſectantur, & aurium tenus ea
» recipiunt, quæ mente uolutare, recto, pioq; iudicio debuiſſent. Nolunt quippe inquirere, quid
» uerbum hoc ſignificet, & quemadmodum idem aliis quoq; uerbis expreſſius eodẽ ſeruato ſen-
» ſu, poſſit exponi, ſed elementis, formulis, & nominibus friuolis, ſtolidisq́; argutiolis inhærent,
» quæ minime ad numen animi penetrant, ſed foris per labra, & aures obſtrepunt, q̃ſi non liceat
» quaternarium numerũ, ſi bis duo potulerim ſignificare, aut homines ſi mortales dixerim, aut
» patrem, ſi genitorem, aut aliud, quod perinde, ac plures aliæ partes oratiõis ſignificet. Hoc mo-
» do nonnulli peruerſe cõtẽdunt, cũ ſcire, probareq́; debeant uerbis nos uti uel ſcriptis, uel nõ
» ſcriptis, ut ſenſum neceſſarium moueamus, non, ut mentem, aut intelligentiam ad uocabulorũ
» legem obligemus. Sic diuus Dionyſius homines, qui uerba reprehendunt, quorum ſenſus in-
teger eſt, ut rudes, & temerarios increpat, cõtemnit, ac pro nihilo habet. Plato uero poſt ea, quę
modo protulimus, amoris tam honeſti, q̃ turpis occupationem ſapientiſſime exponit, tum ra-
tionis cum libidine contentionem, & pugnam, iræ præterea, uel cum ratione ſocietatem, uel tã
cum ea ipſa ratione, q̃ cum libidine diſſidium, atq; omnibus rationẽ diſputandi eiſdem de re-
» bus ampliſſime, commodiſſimeq́; miniſtrat. Capitur, inquit, qui amat, hoc modo, quẽlibet ani-
» mum ab initio huius noſtræ fabulæ triſariã diuiſimus, ut duo quædã genera eſſent, quæ equo-
» rum ſpeciem gererent, tertium, quod auriga. eodem modo nunc illa nobis ſeruentur. equorum
» itaq; illorum alterũ probum, alterum improbũ diximus, ſed quæ nã uirtus probi, aut quod im-
» probi uitium ſit, non dum dictum eſt. Quamobrem dicendum iam cenſeo. Probus igitur ille
» corpore procero, compacto, robuſtoq́; eſt, ardua ceruice, naribus leuiter aduncis, colore cãdi-
» do, nigris oculis, appetẽs honoris, ſed modeſtæ, ac uerecũdæ, & bonæ, ueræq́; exiſtimatiõis ſtu-
» dioſus, item agilis, promptus, iuſſu tantum, & uerbo regi idoneus. Alter uero corpore intorto,
» fuſo, male compoſito, ceruice rigida, breui collo, naribus aduncis, ſurdus etiam, & uix flagello
» ſtimulisq́; obtemperans contumelioſus, temerarius, inſolẽs. Cum igitur auriga uenuſtatem, &
» elegantiam obiecti aſpexerit, toto animo feruet, & deſyderio rei amatæ allicitur. Tum equus, q
» aurigæ obtemperare cõſueuit, ſolito pudore, quin in amatum deſiliat, ſe ſuſtinet, alter uero nõ
» ſtimulis, non uerberibus, non habenis cohiberi poteſt, ſed exultans ui fertur, & ſocium equum,
» aurigamq́; perturbat, & rapit ad ſuas delitias, & ueneręę gratiæ meminiſſe cogit, illi principio
» reſiſtunt, & moleſte ferunt, ut qui rem pati coguntur iniquam, & grauem. Demum, cum nullus
» exitus rei malæ in præſentia pateat, cedunt, & ſequuntur, facturos ſe polliciti quodcũq; iuſſum
» fuerit. Cũq; ad ipſas delitias peruenerint, ſplendorẽq́; earũ ſenſerint, cõfeſtim auriga memoria re-
» petit uẽuſtatis naturã, & rurſus caſte aſpicit, fixãq́; pudico ſolo obſeruat. Timet etiã & reuocãs
» gradũ labit᷑ ſupinus, ſimulq; habenas retrorſũ trahit, uſqueadeo uehemẽter, ut uterq; equus fe-
» moribus innixus reſideat, ſed unꝰ ultro, q nullo mõ aurigæ reſiſteret, alter uero, flagitioſũ dico,
» admodum inuitus. Cũq; longius aliquanto diſceſſerint, alter pro uerecundia, atq; ſtupore ſum-
» mo ſudore totum animum perfundit. Alter ſedato iam dolore, quẽ à freno, lapſuq́; acceperat,
» uix recreatus maledictis per iram ſocium, atq; arigam laceſſit, quaſi formidine, & puſillanimi-
» tate loco ceſſerint, deſeruerint ordinem, & nequaq̃ promiſſa ſeruauerint, ac rurſus ad idẽ repe-
» tendum inuitos hortatur, eoq́; accedere impellit, recuſant illi, & ut in aliud tẽpus differat, pre-
» cantur, uix in pręſentia impetrant. Vbi uero iam tempus ſtatutum aduenerit, cuius illi haud me-
» miniſſe ſe ſimulant, hic rem ad illorum memoriam reducens, impellens, hinniens, trahens, tã-
» dem denuo cogit delitias petere. Cumq́; iam haud lõge abſunt, procumbẽs caudã tẽdit, frenũ
» mordet, impudẽtiſſimeq́; enixus, omni conatu trahit. Auriga item eodem, quo ante, modo eni-
» titur, & quaſi de termino flectens, reſupinus habenas longe uehementius trahit, dentes eq fla-
» gitioſi reprimit, linguam, & os cruore inficit, crura, & femora ſolatio addicta graui dolore per-
» turbat. Cũq; hoc modo ſæpius tractatus equus à contumelia, flagitioq́; deſtiterit, obtemperat
» iam humilis, atq; aurigæ conſilium ſequitur, & ubi aliquam pueri liberalem formã aſpexerit,
memor cruciatus propemodum metu iterit. Sic Plato ſuſtinet prauum appetitum, ſic libidinẽ
coercet, & eam, quam aduerſarius concedi, probari, laudari, ſcribit, exterminat, poteſtne quicq̃
iniquius dici,

iniquius dici, aut à ueritate magis alienum, quàm quod homo iſte cõtumeliæ plenus fingit, &
uirum honeſtiſſimum, ac ſapiẽtiſſimum criminatur? Videte uiri optimi, quanta hominis huius
calumnia ſit. Phædrum quidem legendũ à uobis ſuadet, quaſi in eo res fœda, ac turpis à Plato
ne probet, & tamẽ quid in Phædro dicat, iam intellexiſtis, diuerſum planè, quàm aduerſarius
aſſeueret. Quippe amor turpis eiicitur, uituperatur, exterminat, honeſtus uero, ac pius probat,
laudatur, extollitur. Verum aduerſarius Platonẽ uituperat, ab eiusq; diſputatiõe ita abhorret,
ac refugit, quaſi in graueolentia, aut uenefica animalia incidiſſet, orationem uero Lyſiæ proſe
quitur laudibus, & conſilium eius probat, qui ſcelus, quod Plato deteſtatur, aperte, & ſuadet, et
conſulit. Ac nequis fortaſſe exiſtimet nos odio aliquo iſta fingere, ut aduerſarius ea fingit, quæ
nunq̃ Plato aut probauit, aut ſenſit, dicta illius proferam, & partem oratiõis Lyſiæ interpreta
bor. Totam enim conuertere cum longum eſſet, tum minime neceſſarium; ſiquidem ex parua
illius particula facile totius orationis ſenſus percipi poteſt, facit hic proſopopeiam quãdam ri/
ſu dignam, & Phædrum introducit laudantẽ orationem, de qua loquor, his uerbis. Ibi oratio/
nẽ Lyſiæ perbreuem, quaſi diuinam, mihiq; perutilem Socrati perlegi. Hæc aduerſarius. quid
uero oratio probet, quam ipſe perutilem, & diuinam exiſtimat, pudet certe dicere. Id enim ſua
det, ut Phędrus, & quicũq; adoleſcẽtulus, nõ propterea à pręſtando alicui turpi, atq; neſando
obſequio temperet, quod illũ ſui amore ardentem non uideat, à quo deſyderatur, ſed cuicũq;
ſine diſcrimine obſequatur, modo ſibi commodum ſit, potiusq; libidini illius obtẽperet, à quo
minime amatur, quàm eius deſyderium expleat, quem ſui amore flagrantem intelligit. Talis
eſt uiri optimi oratio Lyſiæ, quam aduerſarius amat, laudat, in cœlum tollit, nec perutilem ſo/
lũ, ſed etiam diuinam appellat. Lyſias aũt ipſe, & ſi minus ſe Phędri amore captum ſimulabat,
non minus tamen, neq; honeſtius amabat, quàm cæteri ſcelerati amatores faciunt, quod à Pla
» tone in eodẽ ſermone ſignificatur. Erat, inquit, puer quidam forma eleganti, ac liberali, cuius
» amore capti pleriq;, ut ſibi obſequeretur, orabãt. Sed inter eos unus aderat fallax, fraudulẽtus,
» atq; occultus, qui cum nihilo minus, quàm cæteri, amore pueri captus eſſet, ita tamen adoleſcẽ
» tulo ſuadebat, quaſi ipſe minime flagraret. Cũq; ſibi obſequium aliquando ab eo peteret, ea ra
» tione hortabatur, quod non amanti potius, quàm amanti obſequendum, ac gratificandum fo
ret. Hic eſt Lyſias ille, quẽ aduerſarius Platonis ſibi amicum facit, & diuinam, ac perutilem
habuiſſe apud Phædrum adoleſcentulum orationem dicit, ac iureiurando affirmat. Sed quid
oratio ipſa Lyſiæ ſibi uelit, illius etiam uerbis attendendum eſt, ut quemadmodum Platonem
iam loquentem audiſtis, ſic etiam ipſum Lyſiam audiatis. Sed ignoſcite mihi obſecro, facit enĩ
peruicacia, atq; importunitas aduerſarii, ut loqui de rebus cogar, quæ ſine pudore dici ab hone
» ſto homine nequeant. Vnum igitur ex argumentis, quibus in ea oratione utitur, tale eſt. Sed
» ſi forte morẽ publicum metuis, ne, cum id ſenſerint homines, probro tibi dent obſequiũ, quod
» mihi præſtiteris, uelim ita ſcias, eos, qui capti ſunt amore, ut ipſi magnifacere res ſuas arrogan/
» tius ſolent, ſic etiam cupere, ut ab aliis exiſtimẽtur, itaq; uerbis ſe ambitioſius extollere, & iacta
» re res ſuas cum omnibus, quod bene, feliciterq; euenerint. At eos, qui capti amore nõ ſunt, quo «
» niam continere ſe poſſunt, caute agere, &, quod tutius eſt, id hominũ exiſtimationi anteponen «
dum cẽſere. Quid ergo ſuadeat Lyſias, quid Phædrũ poſtulet, iam uerbis ipſius omnes intel/ «
ligunt, nihil certe hac ſuaſione turpius, nihil flagitioſius, nihil deteſtabilius eſſe, aut dici poteſt,
& tamen ab aduerſario probatur, laudatur, extollitur. Quantum inter hanc ſceleratam Lyſiæ
orationem, & ſanctiſſimam illam Platonis interſit, iam uiri latini uidetis. Et tamẽ aduerſarius
Platonem uituperat, ac bonorum morum ſubuerſorem uocat, Lyſiam uero in cœlum tollit, &
perutilem, ac diuinum uirum appellat. Sed de his ſatis. Quàm uere enim in Platonem uir iſte
inuehatur, quem etiam in rebus apertiſſimis, nouas machinari calumnias non pudet, ueſtrum
ſit iudicium. Venio ad alterũ Platonis ſermonem, quem de cupidine inſcriptum aduerſarius
dicit, hoc eſt Sympoſium Platonis, quod latine conuiuium dicimus, in quo uarie de amore à
compluribus agitur, ut in eiuſmodi rebus fieri ſolet. Phædrus, Pauſanias, Eryximachus, Ari/
ſtophanes, Agathon, Socrates inter medias epulas loquuntur, & pro ſuo quiſq; arbitrio amorẽ
laudat, incipit Phædrus, ſequitur Pauſanias, mox Eryximachus. Tum Ariſtophanes, deinde
Agathon, poſtremo Socrates. Cæteri igitur miſtim de amore diuino, humanoq; agunt, & uel
laudant utrunq;, uel alterum laudant, alterum reprehẽdſit, pro ſuis quiſq; moribus, ſiue ſtudiis,
& ingenio. Hinc nactus occaſionem aduerſarius, quę uel à poeta, uel ab oratore, uel ab aliquo
adoleſcẽte inter potum, uoluptatemq; conuiuii dicuntur, transfert in Platonẽ. Ariſtophanes
quippe poeta comicus fuit, & ridiculorum, ac turpium uerborum uel author, uel ſimulator offi

cio ſuo fungit̃, & quod ſibi decens ſit, ſeruat. Narrat ſabulas, & partim obſcœna, partim ridicula quædã admiſcet, hic eſt q cõflari, & coaleſcere ſimul duos ardore amoris expoſuit, quos aduerſarins cõtuſos, & liquefactos in unũ interpretatur. Beatam etiam uitam iis, qui amore ita deuincti fuerint, idem Ariſtophanes futuram pollicetur. Atqui Phædrus admodũ adoleſcens amori uulgari, & publico fauens, honeſtũ Achillis, & Patrocli, atq; Alceſtis, & Admeti amorẽ peruertit, & in peiorem accipit partem, atq; ita demum laudat, cum minime laudandus ſit, nec ad Homerum quidem, aut aliquem nobilem authorẽ referri poſſit, nemo enim, cui fides adhibenda ſit, amorẽ Achillis cũ Patroclo turpem fuiſſe ait, ſed honeſtũ fuiſſe cũ cæteri, tũ maxime Homerus fatet̃, q primus Achillẽ, & Patroclũ, ſingulari, mutuáq; beneuolẽtia deuinctos fuiſſe cõmemorat. Hæc igit̃, quę ab Ariſtophane, & Phædro, ſeu quouis alio turpiter, quaſi per iocũ dicta ſunt, obiurgator noſter Platoni aſcribit, & quaſi ſnĩam, ac decretũ eius reprehẽdit, pinde, ac ſi ignoraret, hanc eſſe dialogi formam, ut, quæ reprobare uult author, ea prius ꝓbari ab aliquibus faciat, tales'q; adhibeat collocutores, qui qđ eos deceat ſeruent, & pro ratiõe ſuæ qſq; perſonæ, & loci, & temporis loquant̃. Quod Plato pro more ſuo diligẽtiſſime ſeruauit. Nam cum cæteri fœdum, atq; inhoneſtum amorem probaſſent, Socrates pluribus eũ uerbis inſectatus eſt, honeſtum'q;, & ſanctum amorem digne cõmẽdauit. Quod omnibus fere' dialogis ſuis facere Plato cõſueuit. Aut enim Socratem introducit, qui ex opinione ſua loquatur, aut aliquẽ aliũ doctrina, & authoritate præſtantẽ. Quinq; autem ſunt perſonæ illæ, quibus tribuere Plato ſuã ſententiã ſolet, Socrates, Timæus, Parmenides, hoſpes Athenięſis, & hoſpes Velinus. Cæteri omnes, qui apud eum diſputant, ſuis opinionibns agunt, & ab aliquo eorũ, quos ſupra memoraui, uel probantur, uel arguuntur. Quæ cum ita ſint, quid ad tantam iudicii iniqtatem poſſit accedere? quando ea, quæ Plato reprehẽdit, dãnat, refellit, aduerſarius Platoni, quaſi ab eo dicta ſint, obiicit, & fœdiſſime calumniatur philoſophum, qui uirtutis cultũ, ornatum'q; & ſeruauit ipſe ſemper, & cæteris, ut ſeruarent, conſuluit, ac cum ſumma cõmendatione prædicauit. Iam Ariſtoteli quoq; obiicere idem aduerſarius poſſet, cum & ipſe aliorum opiniones ſibi proponat, quas arguat, atq; confutet. Cur enim magis Platoni hæc obiici debeant, quàm Ariſtoteli? cum non minus ab Ariſtotele, quàm à Platone ſcribantur, quę corrigi, reprehẽdi'q; poſſint? Sed, ut inſanus eſſet, qui propterea detraheret Ariſtoteli, Sic amens, planéq; ratiõis expers iudicandus eſt, qui iſta iudicet obiicienda eſſe Platoni. Ergo ubi cæteri conuiuæ, quemadmodum diximus orationem de laudibus amoris habuerunt, ad extremum Socrates, ut qui grauiſſimã, honeſtiſſimam, ſanctiſſimam'q; Platonis ſententiam declaraturus erat, ac cæteros correcturus, & quem nam amorem, colere, laudare'q; deberent, eos docturus, quo pacto de amore, quaſi numine quodam diuino afflatus loquatur, animaduertite. Spernit hic quidem, omnem humanum amorem, & labem naturæ, contagionem'q; omnem mortalis generis exterminat, cœleſtẽ duntaxat, ac diuinam petit rationem amoris, illum probat, illum laudat, illum omnibus hominibus amorem commendat. Ab eo autẽ orditur, ut quid ſit ipſe amor oſtendat, quod in omni-
» bus rebus principium eſſe aptiſſimum dixit, tum in hoc libro, tũ in Phædro. Omnibus, inquit,
» in rebus adoleſcentule, unum illud initium ſeruãdum eſt iis, qui recte conſilium capiunt, ut in-
» telligatur, quid ſit, de quo conſultetur, alioquin aberrent prorſus neceſſe eſt. Primum igitur, quis, aut qualis amor ſit, exponit, quem cum cæteri egregia quadam ſtatura, forma, & ſapiẽtia eſſe dicerent, deumq; laudando demonſtrare conarentur, ipſe interrogando, ut mos diſputantium eſt, eò deducit, ut deſyderio earum rerum, quas expetit amorem teneri, ob id'q; inopem, atq; egentẽ earundem rerum eſſe declaret. Neminem enim, quæ poſſidet, ſed ea, quibus caret, deſyderare. Quod ſi amor, inquit, uirium, pulchritudinis, prudentiæ, ſapientiæ, rerum prorſus bonarum, honeſtarum'q; deſyderio tenetur, conſtat eum idcirco deſyderare, qa caret, & ſubinde non ualidum, non pulchrum, non ſapientem, non aliquid ex iis, quæ deſyderat, eſſe, quanq̃ ne contrarium quidem, ſed medium inter hæc eſſe ait, ſolitũ ad res bonas, ac laude dignas obrepere, ſolicitum etiã, uigilantem, audacem, uerſutum, callidum, foro uti, ad colendum, obſeruãdum'q; idoneum, machinantem aliquid ſemper, ſolertem, ingenioſum, prudentiæ cupidum, omni uita philoſophandi ſtudio incumbentem, Sapiẽtem quidem non eſſe, ſed ſapientiæ ſtudioſum, ideóq; non deũ, nullum enim deum philoſophari, aut effici cupere ſapiẽtem. Etenim cum dii omnes ſapientiſſimi ſint, & ſapiẽtia uniuerſas res forma, pulchritudine'q; excedat, cuius incredibili cupiditate amor ipſe ſemper incenſus eſt, profecto expeti ab amore pulchritudinem, deſyderari'q; oportere, Quæ cũ ita ſint, effici, ut amor plurimum hominibus ad beatitudinem cõferat, Bonis enim, quæ expetit, ac ſibi magnope ſtudet acquirere, felicitatem hominis

comparari, Audiendos item non eſſe illos, qui amantem ſui dimidium dicunt quærere, quod
Ariſtophanes ſabuloſe iocabatur, & cõflari quodammodo in unum, coaleſcere'q; dicebat, quę
aduerſarius Platoni tribuere non ueretur. Cum tamen Socrates, qui Platonis opinionẽ expri-
» mit, ita dicat. Mea quidem ſententia, neq; dimidii amor eſt, neq; totius, niſi bonum ſit, qđ ame
» tur. Nam & pedes, & manus abſcindi ſibi homines patiuntur, ſi ſorte ea membra uinũ contra
» here cœperint. Etenim ne ſua quidẽ amare quenquã intelligo, niſi rem bonam ſuã putet, malã
» alienam, cũ nihil aliud hoĩes ament, quàm bonum. Cupiũt enim, & amãt, ut bonum ſibi & ad
» ſit, & ſemp adſit, ita, ut in ſumma, amor ſit rei bonæ habẽdæ, ſemper'q; habendæ appetit⁹. Par
tum quoq; amoris quẽdã fieri dicit, tũ corpore, tũ etiã animo. hominũ enĩ naturã, uterũ partim
corpore, partim animo gerere, cum'q; iuſta ætatis ratio uenerit, parturire, nec deforme, ſed for-
moſum id, in quo pariat, petere. Maris itaq;, & fœminæ coitum partũ corporis eſſe, & hoc præ
clarum qddã eſſe, ac plane` diuinum, quod mortalẽ humani generis ꝯditionem faciat immor-
talem, id'q; ipſum ab amore expeti, ut immortalis ſeruetur, & quod bonum eſt, fiat quantũ na-
tura patitur, hac rõne perpetuum. Hinc etiam labores ſuſcipi ad res præclaras obeundas, quo
immortalis memoria ſeruetur, hinc pericula, mortẽ'q; ipſam homines libenter ſubire, ut nomẽ,
immortalis memoria ſeruetur, hinc pericula, mortem'q; ipſam homines libenter ſubire, ut no-
mẽ, gloriam'q; apud poſteros relinquant. An tu, inquit, cenſes Alceſtẽ pro Admeto mortẽ op-
petere uoluiſſe, aut Achillẽ pro Patroclo, aut Codrum maiorem noſtrum, pro imperio filiorũ
ſuorum, niſi uirtutis immortalem quãdam memoriam ſe relicturos exiſtimaſſent? Omnes pro-
fecto` pro ſama, pro gloria, pro nominis immortalitate, omne ſuum ſtudium, operam'q; conſu
munt, & quo uirtute præſtantiores ſunt, eo` magis rebus agendis incumbũt. Sic igitur Socrates
differit, quo in loco animaduertendũ eſt, quam longe aliter Alceſtis, aut Achillis amorem So-
crates, quàm Phædrus accipiat. Phædrus enim mortẽ illorum nõ ſatis honeſtam, Socrates ho
neſtiſſimam ponit, ſiquidem eos pro gloria, & immortalitate nominis mortẽ oppetiiſſe fatet',
etenim Alceſtem, tametſi propter immoderatum mariti amorem, tamen nõ ſine laudis cupi-
ditate, mortem uitæ anteponendam duxiſſe, Achillem uero pariter, & honeſtiſſimo amori &
immortalitati nominis ꝯſuluiſſe. At Codrum, partim boni, & gratiſſimi ciuis officium in pa-
triam præſtitiſſe, partim filiis imperium ſuo interitu quæſiuiſſe, quæ certe aduerſarii calumnias
oſtendunt uanas eſſe, ac plane` pueriles. Sed amoris partum illum corporeum, mulieris, inquit,
gremium requirere, & ita per liberorum procreatiõem immortalitatem generis, felicitatem'q;
acqri. At partu altero, qui utero animi in lucem ꝓditur, ſapientiam, iuſtitiã, tẽperantiã, & reliq̃
uirtutis genera procreari. hæc enim fas eſſe aĩum & utero ferre, & parere. Quæ ſiquis ab ineũ
te ætate ingenue educatus, eruditus'q; conceperit, hũc poſtquã per ætatem licuerit, parere, fœ-
tum'q; producere in lucem uehementer cupere. Itaq; formam petere liberalem, in qua partum
emittat. Turpem enim ad hunc partum ſuſcipiendum, ineptam arbitrari. Quod ſi ingenium li
berale, ut natura fert, iunctum cum forma corporis liberali forte compererit, duci indicio cor-
poris ad uirtutẽ animi interiorem, quã ſancto, immaculato'q; amore complexum, ea uirtutis de
cora parere, quibus immortale nomẽ, & felicitas longe perfectior comparetur. Itaq; pręceptis
inſtituere optimis, rationes rerum docere, & omnino, quæ ante utero gerebat, edere in lucem,
ſumma cum utilitate illius, in quo parere ſtatuit, alere etiam partum una` cum eo, & ambos lon
ge cõiunctiores uiuere, quã patres cũ ſuis liberis, cõſtantiores etiam in amando eſſe, cũ procrea
tione contineantur liberorum multo honeſtiorum, ac diuturniorum, talium etiam facile dixe-
rim, quales ſibi quiſq; potius optaret, quàm quos Homerus, Heſiodus, cæteri'q; poetæ relique
runt, aut quales Lycurgus, & Solon leges tutrices Reip. Lacedæmonioꝝ, & Athenienſiũ, atq;
uniuerſæ Gręcię cõdiderunt. Hanc eſſe animi rationem amatoriam, cœleſtis'q; operã amoris,
parẽre'q; eam cuiq; Socraces ait. Quanq̃ aliam quoq; amoris rationem ſtatuit, in cõtemplanda
idea longe perfectiorem, ad quam tandem hanc ipſam refert, & ad ſummam felicitatem aſcri-
bit, illam adipiſci, ac poſſidere. Eundum enim ad ipſam rei rationem cẽſet, & a` pulchritudine
corporis, ad ideæ, hoc eſt exemplaris pulcherrimi rationem, qua pulchra omnia uniũtur, docet
eſſe tranſeundũ. Animi etiam pulchritudinem, nobiliorem, quàm corporis ſtatui oportere exi-
ſtimat, & legum, officiorum'q; formam elegantiorem cenſeri, hinc ſcientiarum decorẽ petere,
& in pelagus tandẽ pulchritudinis dirigendo magnifice parere. Hic receptis, auctis'q; uirib⁹ re-
duci ad ipſam ſciendi ideã, & pulchritudinis ratiõem, ac ſpeciem, uere'q; pulchrũ, & nihil aliud
» niſi pulchrum ipſum agitare. Qui enim, inquit, hucuſq; amatoria facultate erudietur contem
» plando per ordinem pulchrarum rerum genera, hic ad extremum uidebit mirum quoddam
» pulchritudinis genus, uidelicet idipſum, cuius cauſa labor omnis ſuſceptus eſt, hoc primũ qui-

» dem ſemper eſt, nec oritur, aut interit, neq; augetur, aut minuitur, præterea nō partim pulchrū,
» partim turpe eſt, aut interdum pulchrum, interdū turpe, aut in alia re pulchrū, in alia re turpe,
» aut aliis pulchrum, aliis turpe. Nec uero uidebitur ipſum pulchrum uelut facies qu ædā, aut pe/
» ctus, aut manus, aut quoduis corporis particeps, nec ſicut ratio, aut ſcientia quædam, nec in ali
» qua re poſitum, uerbi gratia, in animali, aut terra, aut cœlo, aut aliqua alia re huiuſmodi, ſed
» ipſum per ſe ſecum, uniforme, ſempiternum. Cætera uero pulchra ita illo participant, ut dum
» ipſa oriunť, atq; intereunt, nec augeatur illud, nec minuatur, nec pati aliquid poſſit. Cū itaq; ex
» his qſpiā per amorē honeſtū, & probū repetens, pulchrū illud ſupernū intueri cœperit, iā penè
» finē attigiſſe iudicandus eſt. Hæc eſt enī ratio illa recte in amore ꝓficiſcēdi, ſiue ſuo qs, ſiue alte
» rius ingenio utiť, ut hinc ex pulchris, quæ apud nos ſunt, initiū capiať, ſupni illiꝰ pulchri gratia,
» q̃ſi per gradus ab uno ad duos, a` duobus ad omnia corpora, mox a` corporibus ad pulchra of/
» ficia, tum ab officiis ad pulchras diſciplinas, poſt a` diſciplinis ad illam diſciplinam, quę nō niſi
» pulchri ipſius diſciplina ſit, & poſtremo pulchrum ipſum per ſe cognoſcatur. Hac uitę ratione
» magis, q̃ alia uidendum in pulchro ipſo per ſe cōtemplando. Quod ſi uidere poteris, profecto
» non tale tibi uidebitur, quale aurum, aut ueſtis, aut adoleſcentulus, quē quando aſpicis, admi/
» raris uehementer, & tam tu, q̃ alii plures amantes, ita aīo ardetis, ut his delitiis incūbere ſemꝑ
» uelitis, nec cibus, aut potus uobis curæ ſit, modo illis frui poſſitis. Quod ſi hęc ita hoīem rapiūt,
» qd fore putandū eſt, ſiquis pulchrum ipſum ſummū, ſyncerum, purū, immiſtū, nō humana car/
» ne, non colore, non multis aliis mortalibus nugis implicitum, ſi ipſam inquā diuinam pulchri/
» tudinem uniformem ualeat intueri. Nū praui hoīs uitam exiſtimas illuc poſſe aſpirare, & qď
» uidendum ꝑcipue eſt, uidere, eidem'q; adeſſe? an tantūmodo homini uirtute prædito facultatē
» dari pariendi non uirtutis ſimulachra, ſed uerā uirtutem, quæ ab hoīe uirtutem adepto contin/
» gi poſſit? hanc aūt ueram uirtutem q peperit, educauit'q;, cariſſimus Deo eſt, & ſicui īmortali/
» tatis munus debeť, ei ipſi deberi par ē. Hi ſunt uiri optimi amores illi Socratis, atq; Platonis,
hunc amorē, hanc uenerē, has delitias probarūt illi, & coluerunt. Sic amare, amari'q; hortātur,
ita patere in cœlum aditum amanti, amato'q; fatentur, hoc modo felices futuros affirmant, ſi
in contemplanda uera, diuina'q; pulchritudine uerſentur, nō ſi, quēadmodum aduerſarius ſcri
bit, in unum confuſi, eiſdē ſemper amoribus, uoluptate, libidine'q; perfruanť, ita cū cæteri oēs,
tum in primis diuus Dionyſius diſcipulus diui Hierothei, diui'q; Pauli apoſtoli, doctor noſtræ
» religionis, primus accipiunt Platonis amorē. Et ueri, inquit, Dionyſius amoris, qui nō ſolum a`
» nobis, ſed etiam a` ſacris literis laudatur uniformē rationem multitudo capere, ſibiq; accōmo/
» dare non potuit. Sed ad diuiduum corporeū multiplicē, & diſpartitū amorem dilapſa eſt, qui
» nō uerus eſt amor, ſed ſimulachrū, uel potius lapſus ueri amoris. Iiſdē etiā uerbis ſanctiſſimus
uir, quibus Plato uſus eſt, cū de amore, quarto de diuinis nominibus libro loqueretur, ut dictū
iam, atq; oſtenſum eſt. Totū illud de amore caput, laus, & cōmendatio amoris eſt ex Platonis
ſermone deducta, nō modo ſenſu, ſed etiam uocabulis eiſdē. quod ſi obiurgator iſte ſententiā
Platonis uituperat, quid de ſanctiſſimis noſtræ religionis doctoribus dicet, qui eadē cum Pla/
» tone & ſentiunt, & loquuntur? Quid dicam, aduerſarius inquit? quos appellabo? qui mihi iudi
» ces erunt? hominū, aut dei fidem exclamabo? Sed cur tam uehemēter indignetur, moleſte'q; fe
rat homo, qui male, quę bene dicunť, accipere ſolet, nō uideo. iudices tn̄ uidetur petere, & iam
iudices adſunt, Auguſtinus, Hieronymus, Dorotheus, Ignatius, Dionyſius, & ꝑmulti alii ſan/
ctiſſimi, ac ſapientiſſimi uiri, qui Platonis dicta, atq; ſententias probant, accuſatorē ipſum calu/
mniatorē eſſe iudicāt, fidem requirit hominum. Dei etiam fidem exclamat, quā penitus tollit,
dum amorem diuinum, quem Plato cōmendat, improbat, atq; uituperat. Sed, ut tam grauem
aduerſarii indignationem propterea fuiſſe intelligatis, quia Plato ſcelera improbarit potius, q̃
» probarit, audite quid Plato ipſe octauo libro de legibꝰ dicat. Hoc eſt, inquit, quod a` me dictū
» eſt, ingenium ſcilicet, atq; ſolertiam adhibere me poſſe ad hanc legem, quo uſus procreandorū
» liberorum, ut natura requirit, ſeruetur, Si abſtinent amare, ne genus humanum conſulto ita in/
» terimant, ſi cauent, ne in terram, & lapides ſemen iaciant, ubi nunq̃ actis radicibus, uim ſuā ge/
» nitalem, atq; naturam capere poſſit, ſi abſtinent ab omni fœmineo ſolo, in quo id, quod ſatum
» ſit, nequeat enaſci. Quinetiam ſi nobilem, innuptam'q; mulierē nemo tangere audeat, ſed ſua
» quiſq; contentus uxore uiuat, nec ſemina irreligioſa, & ſpuria pellicibus mādet, aut in marem
» præter naturam iaciat, inane ſemen, ac ſterile. An maris quidem hūc uſum prohibere omnino
» debemus. Mulierum aūt ita deſcribere, ut ſiquis cū aliqua congreſſus fuerit, præter eas, quas cū
» diis, & ſacris nuptiis domum duxerit, uel emptas, alio'ue modo acquiſitas habuerit, nec lateat

omnes ſic

» omnes ſic egiſſe, hũc ſi honore, ac laude Rep. priuari lege ſtatuerimus, recte ſancitum ſit. nono
» etiam librõ huiuſmodi delictis ſupplicia ſtatuens, ſiquis, inquit, mulieri, aut puero, uim per libi
» dinem affert, impune ab eo occidi poſſit, cui allata uis eſt, aut à patre, uel fratre, uel filio. Et ſi ma
» ritus uxorem uiolari repererit, interficere impune poſſit eum, qui uiolat. Sic Plato lege conſti
tuit, necui liceat marem ad libidinem prouocare, quem aduerſarius bonorum morum ſubuer
ſorem, & in clunibus puerorum uerſari ſolitum dicit. Sic cum noſtris euangelicis legibus con/
uenit, quando ne mulieris quidem ſterilis, aut infœcundæ concubitum permittit. Quid de ea
re loquar, quam ſignificare uidetur, cum dicit, Si cauent ne ſemen in terram, & lapides iaciant?
His enim uerbis id uitii uetat, quod religionis noſtræ profeſſores mollicici nomine repreben/
dunt, & dãnant. Vſqueadeo rem omnem ueneream Plato ſemper deteſtatus eſt, ea dũtaxat ex
cepta, quæ procreãdorũ liberorũ gratia pmittitur, nec tã in alios, q̃ in ſe ipſũ iudex fuit acer, atq;
ſeuerus. Quippe ne legitimis qdem nuptiis ĩmiſcere ſe uoluit, ſed ĩtegerrime ſemp et caſtiſſime
uixit, qđ etiã ex dictis ſanctiſſimi, atq; ſapiẽtiſſimi uiri Thomæ Aquatis, ubi ĩ ſecũda ſecũdæ de
» uirginitate loquitur, colligi poteſt. Legimus, inquit, Platonẽ unum apud ueteres abſtinuiſſe
» ab omni uenerea uoluptate, ſtudio cõtemplandæ ueritatis, & optimarũ artiũ cupiditate. Quod
ſi Diogenes Laertius Platonem in eo libro, quem de eius uita, & moribus ſcribit, adoleſcentu/
los quoſdam dicit in delitiis habuiſſe, & epigrammata quædam laſciuiora adiungit, facile in/
telligi poteſt, minime eum ex ſua ſententia iſta ſcripſiſſe, ſed ad comicos quoſdã, & Ariſtippũ
referri. Nã, quod ad ipſius Diogenis opinionẽ ptinet, nõ modo hoc uitiũ alienum à Platonis
moribus arbitratur, uerũ etiam moleſte admodũ fert, calumniã hanc in tantum uirũ, & planè
quid ipſe ſentiat, exprimit. Quippe poſtq̃ de ortu, educatione, eruditione, uirtute, opinionibus
Platonis honeſte, honorificéq; locutus eſt, & quæ nã de eo uiro apud oẽs opinio fuerit, declara
uit, utq; ingredientem olympia græci oẽs ſpectare conſueuerint, & Mithridates Perſa ſtatuam
» eius in academia collocarit, hæc affert. Sed quanq̃ ita uirtute Plato claruerit, tamẽ ne is quidẽ
» carere maledictis improborũ hoĩum potuit, ſed ipſe quoq; à comicis conuitio affectus eſt. Quo
in loco comicorum in eum cõuitia exponit, & Ariſtippi Cyrenẽſis, quem modo nominaui, ca/
lumniam ex adoleſcentulorũ familiaritate conceptam. Verum, an iuſte Ariſtippus hæc de Pla/
tone ſcripſerit, & quanti uerba eius facienda ſint, argumentũ ex uita eius, & moribus accipi põt,
» de quibus idẽ Diogenes ſcribit. Licet. n. ut breuiter oĩa cõplectar, percipere eum hoĩem, facile
» ſemp quæſtui ſeruiuiſſe, & uentri uoluptatibus oĩbus obſcœnis tyrannorũ aſſentationi deditũ
» fuiſſe, in primiſq; Dionyſii Syracuſani mancipiũ extitiſſe turpiſſimum. Ad hæc inimicũ Plato
» nis, Xenophontis, oĩum doctiſſimorũ, modeſtiſſimorũq; uirorũ uituperatorẽ de gurgite ſuorũ
» uitiorũ emerſiſſe. fit. n. ut q peſſimis moribus ſunt, facile linguã ſuam maledicã in uiros probos
» exerceant, ne cũ reprehendunt à probis, ppterea rẽphendi uideant, q ſua culpa rẽphenſione di
» gni fuerint. Quis igit mẽte ſanus homini tam improbo, ſcelerato, & inimico fidẽ adhibeat?
quis eũ non deteſtetur? & ſcelus, qđ ab eo commiſſum eſt, fingi in Platonẽ arbitret? Diogenes
uero ipſe, qd nã de Platone ſenſerit, q̃q̃ de eo honeſte loquatur libro toto, quẽ de eius moribus,
& diſciplina edidit, dilucide oſtendit. pulcherrimo etiam diſticho uirtutem eius commẽdat.
» Sol genuit terris Aſclepion, atq; Platona,
» Scilicet hic animam, corpus ut ille regat.
» Quinetiam de uita, & moribus Speuſippi, qui nepos Platonis fuerat, ſcribẽs, Seruauit, inquit,
» Speuſippus eaſdem Platonis opiniones, ſed mores nõ eoſdem ſeruauit, quippe irę, & uolupta
» ti indulſit. Quod ſi hic longe aliter, q̃ Plato fecerat, uoluptati deditus fuit, quis non uidet iudi/
cio Diogenis Platonem ſpreta uoluptate, caſtiſſime uixiſſe? quod latiſſime cęteri quoq; nobiles
ſcriptores teſtantur. Sed hæc longius ſanè, q̃ Platonis optima apud omnes exiſtimatio require
ret, ſcripſimus furore aduerſarii tracti, qui Platonis libros ſcelera probaſſe gloriabatur. Sic enĩ
neceſſe fuit, quædam huius philoſophi loca interpretari, ut ab his legi poſſent, qui græce Plato
nem legere neſcirent.

De communi uſu mulierum.
Vſum communem mulierum perdifficilem eſſe, non ignoraſſe Platonem.
Quid optimum in republica, quid peſſimum.
Quomodo conducat Reip. communicatio uxorum.
Ariſtotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Reſponſio ad argumenta Ariſtotelis.

Vnde labefactetur ſæpenumero reſpub.
Platonem non multum in hac parte diſſentire ab Ariſtotele.
Ariſtotelem magis ſequi, quæ ſenſibus expoſita ſunt, Platonem, quæ intellectui,
Quomodo res, quæ aliena eſt, propria fiat.
Ciuitates non poſſe felices eſſe, niſi philoſophi dominentur.
Quo meliori natura ſit, eò peiorem fieri hominem, niſi recte inſtituatur.
Cur magnæ labes accidere ſoleant ciuitatibus.
Platonem non in omnibus libris communem mulierum uſum probare,
Eundem non qualitatis, ſed quantitatis ratione, unum accipere.
Quæ animalia unum habeant commune negotium,
Apud multas nationes, rem uxoriam communem fuiſſe.
Maſſagetas communibus uſos ſuiſſe uxoribus.
Naſamones uſos communiter matrimoniis.
Thracum uirgines fuiſſe communes.
Brachmanes Perſarum ſapientes, uxores communes habuiſſe.
Aethiopes non ducere uxores, ſed mulieres habere communes.
Troglodytarum & mulieres, & liberos communes eſſe.
Apud Romanos, & græcos uſum mulierum aliquando communem fuiſſe.
De uaria hominum conſuetudine.
Maſſagetas, & Indos patres ocidere, & eſſe.
Nouercas apud Perſas priuignis nubere.
Apud Æthiopes inſamem eſſe, ſi quis capitis reus è patria fugiat.
Quale præceptum dabant Lacænæ matres filiis in aciem proficiſcentibus.
Nonnullas gentes propalàm coire.
Apud græcos turpe, & irreligioſum haberi, ſi quis matrem & filiam, patri & filio, uel duas ſorores, duobus fratribus matrimonio iunxerit. Caput. III.

n Vnc, quoniã quæ de libidine Platonis obiiciebãtur, multis, optimiſ'q; rationibus, ac doctiſſimorum, & ſanctiſſimorum uirorum teſtimonio, refutaui, Venio ad eam partem, in qua de cõmuni mulierum uſu agitur, quam reprehẽdens aduerſarius argumento Ariſtotelis accinctus inuadit. Verum hunc locũ nemo à me ita defẽdi exiſtimet, quaſi recte prorſus hoc à Platone ſcriptum exiſtimẽ. abſit. n. hoc à nobis, ut qui rationem didicimus meliorẽ, ritum'q; ſanctæ eccleſiæ probauimus, cum Platone ſentiamus. Sed ratiõe eius ætatis, qua Plato nulla religiõe aſtrictus, mores, & iura, arbitratu ſuo ſtatuebat, haud perperam eum ita ſenſiſſe exiſtimo. Nam ſi profeſſio, & inſtituta illorum temporum patiebantur, ut uir unus plures haberet uxores, & quã quiſq; nollet, facile repudiare, & pro libidine animi ſui ducere aliam poſſet, ſi non rationem naturæ perſectiorem ſequebãtur, quam nos poſtea ſecuti, tam nobis melius inſtituiſſe iudicamur, ſi deniq; non quid honeſtius, aut ſanctius ciuilis illorũ hominum uſus quęreret, ſed quid aptius, aut commodius foret, ad naturę uulgaris uoluptatem attendebant, eatenus certe excuſari poſſe Platonem arbitror, dum ratio, cur ita ſecerit, aut plus aut non minus ualeat, q̃ eorum, quos eadem ætate, eadem'q; religione cum Platone uixiſſe indubitatum eſt, q̃q̃ ætas deinde melior, & uera religio omnia ad meliorem, perfectiorem'q; cultum reducere potuerit. Nam, ut tota ætas eiuſdem hominis, plures continet partes, quarum officia diuerſa ſunt (alia. n. pueritiæ ſunt, alia adoleſcentiæ, alia conſtantis ætatis, alia ſenectutis,) & adoleſcentẽ optimum iudicamus, non qui hoc, aut illo ſeniore optimo præſtãtior ſuerit, ſed qui iter æquales ſuos iure debeat anteponi, ſic ætatis hoĩum uniuerſæ, atq; æui communis, partem accipi quãdam oportet, qua Plato uixerit, & num melius, quàm cæteri ſuę ætatis homines, ſenſerit, decreuerit, ſcripſerit, attendendum, nõ aũt quid diui Apoſtoli melius, quid ſancti, atq; beati, quid in noſtræ religionis profeſſione edocti diiudicauerint, atq; probauerint. Perdifficilem ſanè eſſe uſum mulierum communem, haudquaq̃ Plato ignorauit, qui & uix, ut de ea re ſcriberet, adductus eſt, & poſtquã eius cõmoda declarauit, quo'ue modo effici poſſet, q̃q̃ ſumma cum difficultate oſtendit, rurſus ambigit, & diuinum potius, q̃ humanum huius reip. ſtatum eſſe ſatetur. Sed quoniã inter omnes conſtat nihil, uel melius in Rep. eſſe, q̃ quod homines cõiungit, & unit, uel peius, q̃ quod diſtrahit, & uario animo, ac diuerſa uoluntate multiplicat. alterum enim meũ, & non meum, exitioſum illud in repu. peculiare, ſummam'q; diſcordiã ciuium facit, alterum

ſacit, alterum cōmune omnium cōmodum, & ſummam concordiam parit, hanc autē coniun-
ctionem, & quaſi unionē effici nō poſſe Plato exiſtimat, niſi unà cum cæteris rebus, uxores etiā
& filii ſint communes, idcirco rem uxoriam communem eſſe uoluit, putauitq́; ita fore, ut ciues
omnes ex eiſdem rebus uoluptatem, mœroremq́; perciperēt, idemq́; omniū eſſet uel ꝓprium,
uel alienum, unóq; animo omnes omnia agerēt, & cogitarent. Itaq; ſicut alii quidam nō igno-
biles Reip. authores, uni uiro plures uxores concedendas eſſe duxerunt, Sic Plato pluribus plu
res dari poſſe ſine errore exiſtimauit, modo plures illi uiri ita eruditiōe, uirtuteq́; inſtituti eēnt,
ut omnes quaſi unus eadem bona et uellent, & quēadmodū ipſe docuit, exercerēt. uirtus enim
& ſi non ſine difficultate, efficere tamen poteſt, ut plures homines idem ſentiant, idem uelint,
idem nolint, ita deniq; uiuant, ut qui plures ſunt, quaſi unus ſecum uiuere, conſentiēs, cōſtans,
placidus uideatur. Contra hoc Ariſtoteles arguit, cuius argumentis, quaſi telis armatus aduer-
» ſarius, in aciem deſcēdit. Negocia, inquit, publica, neceſſe erit, negligantur, charitas, & amor,
» extinguatur, tollatur officium, quod à filiis parētibus debetur. Sed, quod cum bona uenia Ari-
ſtotelis dictum ſit, nihil contra dicta Platonis ratio hæc momenti habet. Plato enim & cogita
nit hoc, & diſſoluit prius, quàm uſum mulierum cōmunem ſtatueret. Præcepit. n. ciues, uirtu-
te, doctrina, literis, ita educari, inſtitui, erudiri, ornari oportere, ut q́ſi homo unus ſibi ꝯſtans, cō
ſentiēs, aptus uirtutis beneficio eſſe uideret̃, ſicq́; ciuitas uniuerſa ſibi ꝯſtaret, ſibi ꝯſentiret, idē
uellet, idē nollet, iiſdem rebus gauderet, iiſdem mœreret, quo poſito, quid eſt, inquit, ꝙ nego
cia publica negligantur, quando plures ciues perinde, quaſi unus rem ſuam, hoc eſt cōmunem
tuetur, & curat? quod nō ſecus eſſet, q̃ ſiquis rem hominis unius negligi propterea exiſtimaret,
quia plura ſunt membra, ex quibus cōſtat, ut caput, pectus, uenter, crura, cæteráq; huiuſmodi.
at uideat, qui ita ſentit, ne contra prorſus contingat, &, dum ſuam quiſq; rem agit, & curat, tan
to proprii cōmodi deſyderio teneatur, ut contemnat publica, ac pro nihilo habeat. unde fit ſæ-
penumero, ut ampliſſimarum urbium ſtatus debilitetur, infringatur, euertat̃, dum ciues ſingu
li ſtudēt uel ſibi, uel liberis ſuis, honores, opes, dignitates acquirere, augere, ſeruare, nō patriæ
ſaluti, non publico cōmodo, non communi felicitati conſulere. Sic præclarus Atheniēſium ſta
tus periit, ſic Lacedæmoniorum admiranda Reſp. euerſa eſt, ſic ſummū illud, ſtupēdumq́; Ro
manorum imperiū ita paulatim corruit, ut qui olim uniuerſi orbis habenas tenebant, uix nunc
exiguo Italiæ angulo uideat̃ imperare. Florebat profectò Romana Reſp. cū Iunius Brutus
filios ſuos ſtudio publici commodi, nō ſecus, q̃ alienos, atq; hoſtes morte multauit, cum P. De-
cius ſe pro Rep. deuouit, cum alter Decius ad uoluntariam mortē, curſu equi pro eiuſdē Reip.
ſalute prolapſus eſt. at euerti iam cœpit, cum C. Cæſar rerum ſuarum auidus, regē ſe facere ur-
bis Romæ, & Octauio nepoti Romanum imperium relinquere cogitauit. Omitto exēpla no-
ſtræ ætatis, ne cui forte moleſtus ſim. Equidē nullam ciuitatem uel priſcis illis temporibus, uel
noſtra ætate euerſam alia cauſa fuiſſe arbitror, q̃ quod ciues relicta publicarum rerum cura pro
priis negotiis nimis indulſerint. Verū tamen uſum cōmunem rerū omnium, ita nonnulli aſper-
nantur, ut Platonē audiendū eſſe nō putent, perituramq́; eam Rēp. credant, ubi quotidianas
controuerſias reꝝ priuatarum, furta, rapinas, mendacia, extorſiones, minas, uiolētiā, ſeditiōes,
cæteraq́; huiuſmodi eſſe non ſenſerint. nā quæ alia cauſa horum oīum malorum cenſenda eſt,
niſi quod proprii cupiditate diſtractæ familiæ, tot ſibi urbes, oppidaq́; cōſtituūt, quot ipſę nu-
mero ſunt? quæ quādiu cum exteris pugnant, cogunt̃ neceſſitate quadā, uitam agere ꝯcordem,
ubi uero ab externis bellis requieuerint, ſæuiunt ipſæ inter ſeſe, & tandiu conflictantur, donec
cruentis ſeditionibus, & ad extremū etiam ciuilibus bellis patriam perdant. Quo enim modo fi
lius Marci, fratrem ſibi Lucii filium, non hoſtem potius arbitret̃, quādo ſic ei ꝑſuaſum eſt, natu
ram in propriis potius, q̃ in communibus eſſe conſyderandam, colendam, & obſeruandam?
Quanq̃ non ſolus aduerſarius (fatendum eſt. n.) rem hanc aduerſus Platonē defendit. Iam. n.
Ariſtotelem quoq; huc profectū eſſe, cōfeſſus ſum. Sed quoniā Platonem ea, quæ ab Ariſtote-
le obiiciuntur, & animaduertiſſe, & diſſoluiſſe uideo, quæ eum ad hæc ratio mouerit, & intelli
gere me arbitror, & iam clare expoſui. Quid uero Ariſtotelem in contrariam ſententiam traxe
rit, deberet aduerſarius explicare. Ego uero cum mecum, quid uterq; philoſophus dicat, ꝯtem-
plor, non contrariū mihi omnino dici ab Ariſtotele uidet̃, ſed quod Plato intēſius dicit, id re-
miſſius ab Ariſtotele decerni. uterq; enim unire ciuitatem uoluit, ſed alter magis, alter minus
id facit. Verum quo minus fit, eò plura euenire incōmoda neceſſe eſt, principium nāq;, & cau-
ſa commodi unio eſt, & ciuium cōmunitas, incommodi uero diuiſio, & proprietas. facilius ta-
men id eſt, & ſenſui noſtro propinquus, quod quidem ſectari Ariſtoteles ſolet, idq́; phyſici offi-

cium eſſe arbitratur. Plato contra cõmune reſpicit. partem enim hominis, quæ ſenſu nobilior
eſt, mentem uidelicet, atq; intelligentiam ſequitur, ob id'q; difficiliora ſemper aggreditur, ſed
quæ menti, & intelligentiæ magis conueniant, Ariſtotelis itaq; ſententia ſenſui Platonis intel-
ligentiæ propinquior eſt, hæc tanq̄ à Platone dicta uelim. Curabunt igitur uniuerſi ciues, tanq̄
unus, rem communem, & amabunt non minus ne dicam magis, q̄ ſinguli ſuam amare ſolent.
plurimũ enim amoris & charitatis in iis eſt, qui optimis moribus copulati uitam agunt, & uir
tutis neceſſitudine deuincti, unanimes idem amant, idem'q; oderũt. Brutum Romanum ciuẽ,
quem ſupra memoraui, ſecuri filios ꝑcuſſiſſe legimus, nequid ſui erga Remp. officii præteriret,
ſed pietatem, quam patriæ debebat, pietati, qua liberos ꝓſequebatur, anteferret. Erat enim uir
tute cum cæteris ciuibus ita deuinctus, ut ſuum id eſſe putaret, quod commune, non proprium
haberetur, & rem communem magis, q̄ propriam diligeret, atq; curaret. Aliena.n.res ſic pro
pria fit, ſi quod propriũ dicimus, iunctum cum cæteris propriis uenerit in proprietatem uniuer
ſi. ergo amabat ille ſuos filios, tanq̄ partem prolis communis ſuæ ciuitatis, quandiu commode
cum reliquis partibus iuncti totum conficiebant, quod patris uniuerſi proprium erat. At ubi in
commode, propter eorum prauitatem coniungi perſpexit, illico nõ ſuam rem, ſed alienam eſſe
duxit, & quaſi putridum, & incurabile membrum ex toto corpore amputandum, abiiciendũ'q;
putauit. Non igitur extinguitur amor, immo diligentius ſeruatur in uniuerſum, quod uniuer-
ſorum ciuium obiectum eſt, reuerẽtia autem, & officium minorum erga natu maiores ita ſeruat̃,
ſicut unius filii optime inſtituti erga parẽtem, ut enim ſinguli filii, ſingulos patres nunc obſer-
uant, ſic tunc uniuerſi uniuerſos obſeruarẽt, & colerẽt, & uniuerſos ſinguli, quando ita ab ipſis
incunabulis inſtituti eſſent, ut omnibus natu maioribus, tanq̄ patri obtemperarent, omnes co-
lerẽt, oẽs omni officii, & nenerationis genere proſequerentur. Cõmodius itaq; futurũ Plato exi
ſtimauit, ſi proprium, ex quo cõtentiones, crimina, controuerſiæ, ſeditiões, ciuilia bella oriri ſo
lent, omnino tolleret, & uſus rei uxoriæ, qui propriæ poſſeſſionis præcipua cauſa eſt, cõmunis
fieret. Verum perdifficile id fore minime dubitauit, fieri tamen poſſe quinto, & ſexto de Rep. libro
expoſuit. Initium etenim, & quaſi fundamentum, quo talis Reſp. conſtitui poſſit, uirtus perfe
cta, & abſoluta eſt, quæ ſi deſit, ne Plato quidem ipſe conſtitui poſſe exiſtimat. Eius uerba hæc
» ſunt, Omnino niſi uel philoſophi imperẽt, uel imperantes diligenter, perfecte'q; philoſophent̃,
» & ipſa ciuilis poteſtas cum philoſophandi ratione coniungat̃, excludantur'q; uariæ uolũtates,
» quæ ſeorſum in utranq; partem hominũ animos trahunt, fieri non poteſt, ut ciuitatibus ulla ma
» lorum requies adſit, immo, ut opinor, nec huius, quẽ modo expoſui, Reip. ſtatus, conſiſtere in
» genere humano, augeri'ue poterit, nec primo quidẽ ortu in lucem prodire. Quæ cũ ita dixiſſet,
ſingulatim ꝓſequit̃, quales eſſe philoſophos oporteat, ueritatis ſcilicet ſtudioſos, uirtutis æmu
los, contemplationis ſtudio feruentes, per quã ex, iuſta, honeſta'q; rerum humanarum ratione re-
duci ad illa diuina poſſint, quorum participatione hæc ſunt, appellantur'q;, & non dubiam quan
dam opinationẽ, ſed certam rerum ſcientiam poſſidere. Tales ſimul & philoſophos, & princi-
pes, & tutores, cuſtodes'q; ciuitatis eſſe, inquit, oportere, quos.n. legum, officiorũ'q; obſeruato
res ſtatuit, eoſdem cuſtodes quoq; idoneos fore nõ dubitat. ſic.n. ſperat futurum, ut ipſi optimo
philoſophãdi ſtudio nihil agant, niſi, quod ad exemplar illud ꝑfectum, abſolutum'q; referatur,
quod humana officia imitant̃, & quoadeius fieri poteſt, repræſentant, & exprimunt, rerum'q;
uſu, & uirtutis cultu, atq; exercitatione cogitent, & quæ facto opus ſunt, egregie faciant, quæ'ue
ſeruanda inſtituta ſunt, diligentiſſime ſeruent. Eſſe præterea philoſophi, inquit, uoluptates cor
poris repudiare, animo ſtudere, pecuniã quaſi rẽ exiguam, & philoſophi magnitudine animi
minime dignam cõtemnere, mortẽ nõ formidare, iuſtitiam colere, cõſtantem, fidelem, mode-
ſtum, benignum, facilem, ingenioſum, memorẽ, iucundum, elegantem, tum natura, tum indu
ſtria feſtiuum eſſe, cæterum perraro eius naturæ hoĩem reperiri fatetur, & ſiquis huiuſmodi ortus
fuerit, multa, grauia'q; pericula obire, niſi ingenue educetur, regatur'q;. Naturæ.n. optimæ hanc
eſſe rationẽ, ut niſi recte inſtituat̃, uitioſior euadat, q̄ ea, quæ à natiuitate uilis, ignobilis'q; exti-
terit. Deniq; animos ingenio præſtantiſsimos, ſi male inſtituti fuerint, peſſimos reddi, quippe
non uulgarẽ, & quãlibet eſſe naturam, quæ ſummi uel boni, uel mali cauſam præbeat, ſed exi-
miam quãdam, & ſingularẽ, quæ, ut ſumma bona, ſic ſumma mala facere poſſit, ſi debita edu-
candi ratio defuerit, labem autem, perniciẽ'q; naturæ tum maxime accidere, cum permulti, fre
quentes'q; ſcelerati uel in ſenatu, uel in foro, uel in theatro, uel in exercitu, uel in quouis homi-
num cœtu, res, quæ honeſte, & cum laude aut aguntur, aut dicuntur, reprehendunt, atq; uitu-
perant, contra, quæ turpiter agunt̃, dicuntur'ue, probant, & laudant, atq; utrunq; ſupra modũ
faciunt,

ſaciunt, & tumultuantes, uociferantes, plaudentes, ſuum uitium augent. Sic.n.adoleſcentũ ani-
mos cogi, ut illis aſſentiantur, eadem'q; & probent, & agant, accedere ad hæc ſupplicia, uiroꝝ
bonorum ignominias multas, diſcrimina capitis, damna, iacturas, quibus optima quæq; indo-
les ab officio uirtutis ad facinus euocetur, cui paulatim aſſueſcens, peior in dies, ac cæteris lon-
ge ſceleſtior euadat, itaq; uériſſime dici poſſe, diuino quodam auxilio contingere, ſiquis in ſta-
tu huiuſcemodi Reip. incorruptus ſeruari, & uirtutẽ colere poſſit. Cum igitur Plato principes
ciuitatis philoſophos inſtituat, ciues'q; omnes perfecta uirtute, & integerrimis moribus inſtitu-
tos, ac prẹditos, quaſi unum hominem formet, non temere cenſet fieri poſſe, ut uſus mulierum
cõmunis ſeruetur, ſine detrimento, atq; incommodo ciuitatis. Siquidem peculiaris ille, & pro-
prius diſtrahit ciuium uoluntates, facitq;, ut per diſcordiam mala oriantur, quibus tandem ciui-
tates intereunt, atqui perdifficile hoc eſſe, minime negat. Verum ſi fieri poſſit, ut homines plu-
res cum natura, tum ſtudio eum faciant perfectũ, ut omnes uno animi conſenſu uiuãt, uſum'q;
rei familiaris, atq; uxoriæ, non propria uoluptate, ſed procreatione duntaxat liberorum, & pa-
triæ tutela definiant, ſatis ſibi rationis eſſe ad opinionem tuendam arbitratur. quod ſiquis plu-
res hoc modo coniungi uinculo uirtutis non poſſe, uel contra naturam id fieri exiſtimat, ratio-
ne demonſtret, & explicet, ut ſublata Platonis poſitione, nihil præterea ſit, quod conſequi poſ-
ſit, etenim hac ſalua, fruſtra laborare uidetur, qui rem communem damnat, & reprobat. nã ſi-
cuti oſtenſum à ſe putat, & cura negotiorum, & charitas liberorum, & reuerentia parentũ, nõ
minus hoc modo ſeruatur, q̃ ſi uarie ſua quiſq; ſeorſum matrimonia procuret, mihi quidẽ non
ſecus argumentari uideretur, qui ita obiiceret, q̃ ſi corpus humanum ex pluribus, uariis'q; mem-
bris à natura conſtitutũ in cæteris qdẽ uitæ officiis, cõmuni opera oĩum mẽbrorũ fungi cẽſeat
oportere, quod autem uniuerſum corpus ſeruet, non ab eodem, pari modo procedere, ſed ſin-
gulatim id à ſingulis partibus fieri, ut partim caput, partim manus, aut pedes diſſimili id fine
perficiant, nec uidet magis naturæ conſentaneum eſſe, immo planè neceſſarium, ut qđ ad ꝯſer-
uationem uniuerſi attinet, id ab uniuerſo agatur cõmuni partium opera, pariq; conſenſu, & , ut
ita dicam, magis unito. Quod enim ciuitatis ſpeciem ſeruat, liberorũ procreatio eſt, quę ut diri-
mit, atq; interimit, ſi priuatim ſecedit, ſic ſi publice cõſtituitur, unit, & ſeruat. ſed enim falli ple-
riq; conſueuerunt, dum priuatis fauẽt, quia id melius eſſe iudicant, ad quod homines ſentiunt
eſſe propenſiores. Natura quidem ad uoluptatem homo propenſior eſt, quam uſu propriæ po-
tius, q̃ communis rei augeri conſtat. Verum cõmodum ciuitatis, dignitatem'q; uirtutis, nõ ma-
ioris uoluptatis cupiditate, ſed melioris conditionis ratione definire fas eſt, etiam ſi labores, ſi
pericula, ſi mortem ipſam ſubire oporteat. Ob nimiam tamen difficultatem, quæ in hoc Reip.
ſtatu conſtituendo eſſet, atq; ſeruando, ne Plato quidem ubiq; hanc matrimonii cõmunionem
probat, ſed in libris de re publica hoc cõſulit, de legibus uero, ſuum cuiq; matrimoniũ aſſignat,
ut ſi quod optimum eſſe ei uiſum eſt, effici nimia difficultate non poteſt, non deſit conſilio, &
opera eius, ſecundum reipublicę genus, & tertiũ, quo homines cõmode in unum locum coale-
ſcere poſſint, & uiuere. Cũ igitur plura ſibi ipſe, q̃ uel Ariſtoteles, uel quiuis alius obieciſſet, de
communi mulierum, cæterarum'q; rerũ uſu, de uictus, & cultus tenuitate, de auri, & argẽti in-
opia, ſe'q; ex aliorum opinione damnaſſet, quaſi ex cera finxiſſet ciuitatẽ, aut ſomnia narraſſet,
» aut rem factu impoſſibilem ſuaſiſſet. O' amici, inquit, nõ ſum neſcius, dici quodammodo uere
» iſtæc poſſe, nec me fugit, tantam eſſe rei difficultatem, ut quaſi omnino effici nequeat, præter-
» mittenda uideatur. Veruntamen in unaquaq; re agenda, exemplar proponendum optimum
» eſt, cuius imitatione enitendum pro uiribus ſit, maiora attingere. Vbi uero contingit, ut uires
» noſtræ deficiant, deſiſtendum eſt, ſatiſq; actum eſſe exiſtimandum, ſi ſtudio, opera, ſolertia, et
» diligentia noſtra q̃maxime fieri poteſt, ad eius exemplaris dignitatẽ acceſſerimus, quod nobis
» imitandum, ſequendum'q; propoſueramus. Quamobrem in ea quoq; Reip. ratiõe, de qua agi-
» mus, hoc idem ſeruandum eſt. Et ſi enim ita uidetur eiuſmodi Reip. ſtatum effici minime poſ-
» ſe, proponendum tamẽ exemplar fuit, omni ex parte perfectum, cuius ſpecie, forma, & imago
» Reip. q̃maxime excellentiſſima conſtitueretur. Quẽadmodum de iuſtitia quoq;, qualis nam eſ-
» ſet, quęrendo hucuſq; egimus. Nam ſi qualis iuſtitia ſit, comperimus, nõ iam uirum iuſtum ni-
» hil ab illa differre, omni'q; ex parte talem eſſe oportere, qualis ipſa eſt, cenſebimus, ſed ſatis eſ-
» ſe, ſi q̃proxime acceſſerit, & ſupra cæteros oẽs particeps eius factus ſit, perinde, ac ſi pictor ali-
» quis exemplaris gratia, pulcherrimũ hominem pinxerit, & uniuerſa humani corporis ornamẽ-
» ta, perfectiſſime expreſſerit, non propterea minus laudandus erit, ſi effici nõ poterit, ut talis ho-
» mo procreetur, qualem ſuo ingenio, artificio'q; confinxit. Sic nos cum ciuitatis optimæ ſtatum

uerbis depingimus, & eximia quadam forma deſcribimus, nihil propterea erramus, ꝙ nullam
ita cõſtitui ciuitatem, ut diſputat', demonſtrare poſſimus: Quid ad hęc dicet aduerſarius? An
Platonem affirmabit ignoraſſe difficultatem Reip. quam conſtituit, nec aliud quicq̃ de re uxo/
ria, niſi publicum, ac cõmunem uſum probaſſe? Cum enim hæc, & multo plura in eandem ſen
tentiam Plato ſcripſerit in libris, quos aduerſarius in latinam linguam conuertiſſe gloriatur. ta
men, q̃ſi nihil unq̃ ex his legerit, illud unum ſemper in ore habet, communem mulierum uſum
Platonem ſtatuiſſe, quæ res, utrum'ne ideo acciderit, ꝙ ea, quæ conuertiſſe in latinum ſe iactat,
parum intellexerit, an quia ueram rationem peruertens, fallere alios conatus ſit, haud facile di
xerim. Vtrunq; certe a' probi, & docti uiri officio alienũ eſt. Sed quid præterea Plato de re uxo
ria, ſtatu'q; Reip. optimo, in libro de legibus ſcripſerit, uideamus. Noſtrum, inquit, officiũ eſt,
ut ſtatum Reip. primæ, & ſecundæ, & tertiæ explicemus, tum poſitis omnibus, quē quiſq; ma
luerit, pro ſuo arbitrio ſibi colendum, ſeruandum'q; eliget. Ergo ita agendum, ut primum, qui
primus ſit, qui ſecundus, & tertius uirtute, dignitate'q; exponamus, mox eligendi poteſtatem
Cliniæ noſtro in præſentia demus, & ſi quis alius utcũq; libitum fuerit, patriam ſibi eligere, ciui
tas prima, & Reſp. & leges optimę illæ ſunt, ubi quod ueteri prouerbio dicitur, per omnem ci
uitatem diligentiſſime ſeruatur, ut ſcilicet res amicorum omnes cõmunes ſint. Hoc igitur, ſiue
terrarum uſpiam temporibus noſtris ſeruatur, ſiue aliquando ſeruabitur, ut uxores communes,
liberi communes, pecuniæ cõmunes, res deniq; omnes cõmunes habeãtur, & quod proprium,
peculiare'q; uocatur, ex omni uita tollatur, adhibeatur'q; opera, quanto magis fieri poteſt, ut ẽt
quæ natura unicuiq; noſtrum propria eſſe uoluit, noſtro ſtudio communia efficiantur, et iidem
ſint oculi, aures, manus, quo & uidere, & audire, & facere cõmuni ſenſu omnia poſſimus, idẽ
omnibus expetendum ſit, idem laudandum, idem uituperandum, idem iucundum, idem mole
ſtum, & iiſdem legibus uniuerſi ciues diligentiſſime copulentur, & quaſi in unum corpus coa/
luiſſe uideãtur, profecto' nihil ad huius ſtatus integritatem accedere poterit, nihil ad felicitatis
cumulum, uel cõmodius, uel iucundius, uel pręſtabilius excogitari. Talem igitur urbem ſi ali/
cubi uel dii, uel deorum filii incolunt, & plures unius uitam degunt, quid ni feliciſſime uiuunt,
nihilq; experiri poſſunt hac ſua ſocietate iucundius. Quamobrem non aliud Reip. exemplum
proponendum eſt, ſed hoc uno propoſito enitendum, pro uiribus, ut ſtatum, quem intẽdimus,
Reip. huic q̃ ſimillimum faciamus. Poſthæc alium ſtatum ſecundo loco exponit, & hunc legi/
bus mandat, primo illo prætermiſſo, quaſi parum cõſentaneo moribus præſentis ætatis, ſic ne
Plato quidem rei difficultatem ignorauit, & ętati ſuæ moderatius cõſulens, alterum Reip. ſta/
tum inſtituit, ſic quo pacto primus ille effici poſſet, declarauit, diſſoluit'q; eorum ratiões, qui ci
uitatem in uaria, & multiplici quadam rerum partitione conſtituendã cenſebant, putabant'q;
eam ſolui, atq; perire ſi in unum redigeretur. Neq;.n. unum ratione quantitatis accepit Plato,
quod deſtructio ciuitatis eſſet, ſed qualitatis, ut unum ſit concordia, conſenſu, unanimitate, de
niq; uirtutis unitate, quod unum ciuitatem egregie non modo conſtituit, ſed etiam conſeruat,
& auget, quapropter Ariſtoteles quoq; hominẽ ciuile, ac ſociale animal uocat, ciuilia uero ani/
malia primo libro de hiſtoria animalium ea eſſe dicit, quorum negotium unum, commune'q;
omnium eſt, id'q; non omnibus animantibus, quæ gregem conſtituunt accidere, ſed aliquibus
ut ſunt homo, apes, ueſpa, formica, grus, quod ſi quis exterarum nationum exempla petere ue
lit, quæ uſu rei uxoriæ cõmuni, non modo ſine diſcordia, uel publica, uel priuata uixerunt, ueꝛ
etiam hoſtes ſuperarunt, propagarunt fines imperii, & Remp. ſuam feliciſſime ſeruauerũt, per
multa ſane' comperiet. Verum nos paucis quibuſdam cõmemoratis, ne longiores ſimus, huic
parti finem imponemus, cum præſertim etiam pauciora, ſatis, ſuperq; ſint ad refellẽdum eorum
errorem, qui Platonem ea, quæ ferre natura non poſſet, ſcripſiſſe de Rep. opinant', id tantũ na
turę concedendum rati, quod legibus, aut inſtitutis, aut moribus ſuæ uel gentis, uel ætatis ſen
tiunt comprobari. Maſſagetæ gens ampla, & ſtrenua, cõmunibus matrimoniis utuntur, ut He/
rodotus Halicarnaſeus eximius hiſtoriarum ſcriptor refert. Atqui hi ſunt, qui contra Cyrũ ma/
ximum illum Perſarum regem, & uires, ac potentiam eius nationis, quæ ſibi cæteras nationes
ſubegerat, bellum geſſerunt, & pro cõmunibus liberis, & uxoribus pugnantes, non rem cõmu
nem neglexerunt, non amorem erga liberos cõmunes remiſſius exhibuerunt, ſed magno, for/
ti'q; animo dimicantes, uictis, triumphatis'q; hoſtibus, & occiſo Cyro, domum cum ingenti glo
ria remigrauere. Quem morem C. Iulius Cæſar a' Britanis ita coli, in cõmentarios ſuos retu/
lit, his uerbis. Omnes uero ſe Britani ultro Glaſto inficiunt, quod cœruleum efficit colorem,
atq; hoc horridiore ſunt in pugna aſpectu, capillo'q; ſunt promiſſo, atq; omni parte corporis ra/

ſa præter

» ſa præter caput, & labrum ſuperius, uxores habent deni, duodeni'q; inter ſe cõmunes, & maxĩe » fratres, cum fratribus, parentes'q; cum liberis. Sed ſiqui ſunt ex his nati, eorum habẽtur liberi, quorum primũ uirgo quæq; deducta eſt. Afros etiam Naſamones apud Herodotum legimus communi uxorum uſu, eodem, quo Maſſagetæ, more uitam degere, horum Ariſtoteles quoq; ſecundo politicorum libro mentionem facit, appellat'q; Afros ſuperiores, & procreatos liberos inter ſe poſtea ex ſimilitudine partiri cõmemorat. Thraces uirgines ſuas cum quibuſcunq; libitum fuerit concumbere ex more permittunt. Brachmanes Perſarum ſapientes uxoribus utunt cõmunibus Philoſtrato, atq; Ariano authoribus. Diodorus etiã Siculus narrat pleraſq; natiões eiſdem legibus, ac moribus uiuere. Aethiopes uxores nõ ducere, ſed cõmunes habere, natos'q; pueros communi opera educare, atq; æque diligere. Sæpe etiam infantes permutare, ut ne matres quidem ſuos cognoſcere poſſint, quo fieri, ut nullo propriæ rei ſtudio inter ſe diſſidentes uitam felicem agant, ita nõ modo poſſe cõmuni rei uxoriæ uſu Remp. conſtitui, ſed etiam commodiſſime poſſe oſtendit. Tum uero incolas orarum arabici maris ad Indiam uſq; tendentes complures tradit cõmuni uſu degere mulierũ, & liberos habere cõmunes. Troglodytas quoq; & mulieres, & liberos communes habere, excepta una, quæ principis uxor eſt. Nec uero apud exteras nationes duntaxat, ſed etiam apud Romanos, & Grẹcos, qui optimis legibus claruere; nobiliſſimus hiſtoriæ ſcriptor Plutarchus Cheronienſis, hoc idem in uſu fuiſſe teſtatur, temporibus Numæ Pompilii grauiſſimi legum cõditoris, & Lycurgi Lacedæmonii, qui eam Remp. condidit, quæ hoĩum memoria maxime celebratur. Numa, ut ab eo, quem modo noĩaui, ſcriptore traditum eſt, lege ſanxit, ut liceret omnibus, poſtq̃ ſatis liberorum procreaſſent, uxorem ſuam, alteri prolem deſyderanti ad procreandum concedere, ſeu magis cõmodare, ſeu locare libuiſſet, quod Catonem quoq; Vticẽſem uirum ſapientiſſimũ Hortenſio conceſſiſſe certũ eſt. Lycurgus locare, aut ullo pacto emittere domo uxorem non permiſit, ſed cuicunq; domi apud ſe uxorẽ habẽti ſaluis matrimonii iuribus, admittere aliũ conceſſit quẽ exiſtimaret ex uxore ſua digne poſſe ſobolem procreare, hoc idem Xenophon quoq; Socraticus, uir doctrina illuſtris, non modo ad Lacedæmonios refert, ſed etiam probat, ita illi, quorum leges præ cæteris maxie probari ſolent, inſtituerunt, & cum nullam gentem felicius uixiſſe, quã Romanos, & Lacedæmonios ſcriptorum omnium ſententia ſit, utrũq; tamẽ populum idẽ fere, quod à Platone præcipitur, ſeruaſſe manifeſtum eſt. Verum quid melius ſit, nõ eſt noſtri conſilii in præſentia explicare, cum noſtra opinio cum ſacra religione conueniat. Satis eſt, quod obiecta aduerſarii diſſoluimus, & quod ille dixerat ſtatum huiuſmodi Reipublicẹ fieri non poſſe, & factum, noxium, exitioſum'q; fore, maledici, & per ignorantiam, tum rationis naturæ, tum etiam rerũ geſtarum & morũ, qui fuerunt, & ſunt, ita exiſtimari demonſtrauimus, plus'q; fere cõſuetudinẽ, uſum'q; præſentem rei, quàm naturæ rationem ualere. Quippe, ut Ariſtoteli etiã placet, tãta eſt in unaquaq; re uis cõſuetudinis, ut fabulæ etiã, & figmẽta ſæpenumero pro ueris accipiantur, nedum ꝓcepta legũ, & inſtituta longo tpe cõprobata. Quid crudelius, qd ĩmanius, qd execrabiliꝰ dici, aut fingi põt, q̃ filios, ſenes parentes occidere, & eoꝝ carnibus ueſci? Et tñ Hiſtoricoꝝ ꝑnceps Herodotus de Maſſagetis, & Indis hoc refert. Darium quoq; regem perhibent interrogaſſe aliquando Indos, quo prẹmio induci poſſent, ut parentes ſuos non ederent, ſed Grẹcorum more rogo imponerent, atq; cremarent, illos uero reſpondiſſe, dii meliora. tum ad Grẹcos ꝯuerſum, ab illis quoq; quæſiuiſſe, qua ſpe permoti, defunctos patres non cremare, ut eorũ mos erat, ſed inſtar Indorum edere paterent, eos uero ita dixiſſe, nullam rem eſſe, pro qua tantũ ſcelus pati, aut committere poſſent. Atq apud Perſas nouercæ priuignis nubunt, ut idẽ ſcriptor refert, qđ apud alias nationes nefas haberet. Diodorus hũc eſſe morẽ Æthiopũ narrat, ut rei capitis quærendæ ſalutis gratia, è patrio ſolo ſine dedecore migrare non poſſint. Itaq; cum quidam capite damnatus, fuga aliquando ſalutem quærere cogitaſſet, mater eũ ne uniuerſa familia ſua ob id factum ignominiæ nota afficeretur, iniecto ad collum cingulo ſtrangulauit, quæ res apud alias gentes ĩpia, & crudelis fuiſſet iudicata. Nec ob aliã cauſam id euenire ipſe hiſtoricus exiſtimat, quàm ob conſuetudinem inueteratam, quæ quamuis iuſta careat ratiõe, longo tamen tẽpore, uſu'q; animis hominum hærẽs, neſcit rebus etiam abſurdis diſſentire, atq; obſiſtere. Tale etiam eſt præceptum illud, quod lacænæ matres filiis, dum in expeditionem proficiſcerentur, ſcutum porrigentes demandare ſolebant, ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τᾶν, ideſt, aut hoc ſcutũ reporta uictor, aut ſup hoc mortuus reportare. Sicut enim temporibus illis fœdiſſimum habebatur, quoties aliquis de relicto ordine, & armis per metũ abiectis, aufugeret, Sic nunc, (modo uita ſeruet) nihil eſt, qđ miles, uel propter iacturam armorum, uel propter fugam, dedecoris, aut ignominiæ uereatur.

Nam quæ tandem mulier ætate noſtra id filio iuberet? At Lacędemonioꝝ matres facile id præ
cipiebant, & reportatis ſicut fortuna aliquando ferebat, ſuper ſcuto filiis, non eiulatu, & lachry
mis, ſed gaudio, & lætitia celebrabant diem, quo filios intellexerunt pro patria fortiter pugnan
tes occubuiſſe, non ſecus, quã ſi uictores in patriam remigraſſent. Taceo, qđ de Troglodytis,
qui poſtremã Ægypti oram incolunt, idem autbor refert, quanq̃ ſummo ardore ſolis adurant,
non modo tamen de ſolo natali diſcedere nolle, ſed mortem etiam potius pati, quàm loca alia,
& diuerſum uitæ genus uelint experiri. Præterea fuiſſe nationes quaſdam, quæ coitum in pro-
patulo inſtar pecudũ ſine pudore exercuerunt, quas imitatus Diogenes ille philoſophus cyni-
cus idem Athenis egit, cũq; a' cæteris reprehẽderetur, ſi turpe eſt, inquit, ne occulte quidem agẽ
dũ eſt, ſi non turpe, cur omnibus ſpectantibus agi non debeat? quis neſcit honeſtum, decenſq;
apud chriſtianos latinos haberi, ſi pater, & filius, uxores ſibi matrem, & filiam ducãt, uel duob⁹
fratribus duæ ſorores nuptui tradantur, quo & familiæ arctius colligentur, et patrimonia inte-
griora ſeruentur? Apud græcos uero turpe id, irreligioſum'q; cẽſetur, nec minus illicitũ eſt uxo
ris ſororem, quam propriam, ducere uxorem. uſqueadeo apud omnes conſuetudo ualet, & q̈
in re ſuam quiſq; ætatem cõſumpſerit, hanc meliorem, honeſtiorem'q; eſſe arbitratur. Hæc igiť
pro ſuo quæq; arbitrio gentes conſtituunt, & utcũq; aliquid commodius eſſe uidetur, ſic alii ra
tionibus aliis probant, atq; recipiũt. Nihil ergo mirum uideri debet, ſi alii aliter de re uxoria ſta-
tuerunt. Quod ſi non ſoli Platoni communem mulierum uſum placuiſſe manifeſtum eſt, nec ſi
ne ratione ab eo ita eſſe cogitatum, profecto' non modo longa illa aduerſarii diſputatio de na-
turæ rõne, de liberoꝝ amore, de cura negotioꝝ, fruſtra cogitata eſt, ſed etiam, quod de uiro for
ti poſtea addidit, nullum babet locum reprehenſionis. Nam ſi uſum uenereũ duntaxat ad ne-
ceſſariã ſobolis procreationẽ determinandũ eſſe exiſtimauit, quid uel ſibi, uel naturę uel reipu.
aduerſatur, qui uiro forti mulieris, quam deſyderat, uſum concedit? Abſurdũ certe id eſſet ſi no
ſtris legibus, iſtitutis'q; iudicareť, ſed, ſi, qđ ille uoluit, priuata coniugia tollunť, ſi nulla uirgini
tatis ratio eſt, ſi cõmodius agi putať, ut nemo priuatis rebus ſtudeat, ſed rẽ cõmunem, & publi
cam oẽs procurent, quæ tandẽ iniuria, aut iuidia, aut obtrectatio ſequi Platonem debeat, ſi tali
præmio ad ſtrenue, fortiter'q; agendum ciuium ſuorum animos inflammãdos eſſe putauit?

Iniuſte obicii Platoni, q; ad uoluptatem, luxuriam'q; iuuentutem hortetur.
Platonẽ, fortitudinem ponere non modo in rebus horrendis, ſed etiã in uoluptatibus ſupandis.
Oportere uirum etiam in uoluptatibus exerceri.
De duplici genere timoris.
Malorum etiam notitiam haberi debere, ut uitari poſſint.
De liberis educandis.
Animos iuuenum facile quoſcũq; mores imbibere, & pertinacius retinere. Caput. IIII.

Ed de bis hactenus. Poſt hæc aliud crimen, quo reum facere Platonẽ aduerſarius ni
s titur, uideamus. Hunc, inquit, uoluptatem, atq; luxuriam iuuentuti ſuadere, cũ ita li
» bro de legibus primo ſcribat. Quæ nã igitur officia ĩ utroq; ueſtræ reipublicæ ſtatu
» conſeruentur, explicemus, quæ uoluptatem deguſtandam, non omnino deuitandã
» cenſebant, quemadmodum, nec dolores euitabant, ſed in mediis uoluptatibus, atq; doloribus
» homines ſtatuendo bonoribus propoſitis bortabantur, eos illa ſuperare. Hinc Platonem aduer
ſarius reprehendit, quaſi iuuentuti licentiam uoluptatum permittat. Ita omnia inique iudicat,
& Platonis uerba, arbitrio ſuo interpretatur, & damnat. Atqui Platonis ſentẽtia longe alia ẽ,
uirtutem animi, quam fortitudinem appellamus, uir ille doctiſſimus, non modo in rebus, in q-
bus metus, aut fiducia ſit, uerſari uoluit, ſed etiam in uoluptatibus, & doloribus, & deſyderiis,
fortis'q; animi officium eſſe ſtatuit, tam rebus formidoloſis, quàm iucundis obſiſtere, ac timidũ
non modo eum, qui timore, uerum etiam qui uoluptate ſuperatur, exiſtimat. itaq; ut neminem
effici conſtãtem, fortem, impauidum putat, niſi ſe per uarios caſus, & pericula, & res formidã-
das exerceat ſic neminem cenſet fieri poſſe continentem, temperantẽ, modeſtum, niſi inter me
dias collapſus uoluptates fortiter reſiſtat, & cum his colluctatus tãquam fortis athleta eas ſupe-
ret, atq; proſternat, & quemadmodũ, qui ab ineunte ætate, omnes labores, oẽs curas, omnẽ'q;
dolorem uitare conſueuit, ſiquando laborare cogitur, & cum hominibus robuſtis, exercitatis'q;
contendere, facile ſuperatur, & uincitur, ſic qui inexercitatus eſt, & ſpernere uoluptates, ac reſi
ſtere illecebris inſuetus, ut ille a' timore, ipſum a' uoluptate ſuperari, & qui dñs eſt, mãcipiũ fie-
ri eius, qui

ri eius, qui temperans eſſe in rerum delectabilium copia poteſt. Quæ cum ita ſint, iudicare iam
quilibet poteſt, an iure hoc aduerſarius Platoni obiiciat, & utrum per ignorantiam potius Pla
tonicæ linguæ, quàm per malitiam peccet. Id enim aliorum iudicio liberũ relinquimus. Nunc
» quid latius Plato de duplici timoris genere diſſeruerit, conſyderãdum eſt. Vnum eſſe ait, cum
» res aduerſas expectamus, alterum, cum timemus, neqd à nobis turpiter factũ, dictũ'ue ſit, qđ ma
» lam de nobis opinionem parere poſſit, hoc pudorem uocat, colendum'q; à nobis in primis exi/
» ſtimat, & contrarium eius uocat impudentiam, ſummum'q; eſſe malum, & publice, & priuatim
» exiſtimat. Tali uidelicet timore, ciuium ſalutem conſeruari, bona augeri, uictoria magis, quàm
» alia re acquiri. Etenim duo eſſe, quæ parere uictoriam poſſint, aíum in hoſtes, pudorẽ erga ami
» cos. Itaq; uunquẽq; noſtrum pauidum, & impauidum eſſe oportere. & quemadmodum quo
» ties hominem intrepidum, audacem'q; facere uolumus, in rebus trepidis, ac formidabilibus eũ
» conſtituimus, eoq; modo aduerſus metum exercemus, Sic cum pauidum, & uerecũdũ reddere
» ſtudemus, ad eas res eum ducentes, à quibus impudentes minime temperant. Nam qui huius
» certaminis expers, atq; inſuetus eſt, Plato, inquit, dimidio uirtutis carebit. nec perfecte tẽperans
» erit, qui non aduerſus uoluptates, libidines, cupiditates'q; multas ad impudentiã, iniuriam, con
» tumeliam trahentes, diu, multum'q; pugnauerit, tandẽ'q; uictor euaſerit, ratione, officio, ſolertia,
» ſtudio, ſiue ioco, ſiue ſerio quicq̃ aut agit, aut loquitur. Quinetiam libro tertio, eos, qui uariæ ra
» tionis rerum tum honeſtarum, tum inhoneſtarũ expertes ſunt, perfectos uirtute eſſe non putat.
» Item ſeptimo, ambo contraria cognoſci ab homine peſectæ uirtutis affirmat, ſed alterum dun
» taxat agere, quod bonum eſt, alterum uitare, quod malum. Eenimuero cognoſcenda eſſe mala,
» non, ut agantur, ſed, ut uitentur, ſiquidem, quæ ignoramus, uitare non poſſumus, Seriã, inquit,
» rem, ſine ioco, & contrariam prorſus ſine cõtrario percipere nequit, qui prudentẽ ſe facere ſtu
» det, Agere uero utrunq; nemo poteſt, ſiquod in ſe uirtutis ſpecimen cupit habere, ſed ipſius rei
» cauſa noſſe contrarium conuenit, nequid, quod minus deceat, per ignorantiã uel faciamus, uel
» dicamus. Ad hæc cum in eodem libro de educatione liberorum ſcriberet, & quemadmodum
animi iuuenũ, ſublato clamore, ploratu, & querelis, trãquilli, placidi, et lęti fieri poſſet, doceret,
quod Clinias adhibitis uoluptatibus effici poſſe dicebat. Equidem, inquit, minime id Cliniæ
» noſtro dandum exiſtimo. Nã ſi ita agere cœperimus, omnis liberalis educationis ratio peribit,
» mea quidẽ ſententia, nec uoluptates recta uiuendi ratio ſequitur, nec dolores prorſus uitandos
» ducit. ſed mediocritatem quandam amat, qđ mitiori noĩe dictũ à me uelim, quàm quidẽ ani/
» mi diſpoſitionem, dei etiam eſſe quadã celebris oraculi fama recte ab omnibus exiſtimari po/
» teſt. Hunc habitum ſectari debet, qui uirtute diuinus eſt futurus. ergo elaborandum omnibus
» eſt, ut nec ipſi ad uoluptatem procliues ſint, nec alios ſiue ſenes, ſiue iuuenes, ſiue mares, ſiue fœ
» minas, ita affici patiantur, minime autem omnium, qui nuper in lucem prodierint. Tunc enim
» tenera ætas facile mores imbibit, qui ita animo hærent, ut nulla deinde ratione poſſint aboleri.
» Sic Plato interitum iuuentutis uoluptatem & putat, & nominat, ſic omnibus locis ei occurſat,
» aduerſatur, exterminandam'q; exiſtimat. Siquidẽ tertio quoq; de republica libro, dignos reip.
» cuſtodes, hanc ſibi firmam tenere opinionẽ ait, ut quod reipublicæ proſit, id probẽt, & faciant,
» quod obſit, id nullo pacto probare, aut facere uelint. Quę opinio an ſeruari quacunq; ętate poſ
» ſit, experiendum eſt. Et quoniam his tribus rebus furto, ui, fraude amittere inuiti ueræ opiniõis
» poſſeſſionem ſolemus, animaduertendum, an ipſi non furtim, aut uerbis perſuaſi, aut tempore
» obliti, nõ per uim doloribus, & cruciatibus coacti, aut illecebris uoluptatum decepti, aut metu
» perculſi, decretũ illud animi, quod modo diximus, amiſerint, & ueræ opinionis poſſeſſionem.
» Item animaduertendum, inquit, eſt ab ineunte ætate, & propoſitis quibuſdam negotiis, in qui
» bus quis poſſit maxime decipi, obliuiſci'q; eius opinionis, quam ſeruare ſtatuerit, & memorem,
» conſtantem, cautum probare, immemorem, incõſtãtem, incautum reprobare oportere. Labo
» res etiam, & contentiones, & dolores, adhibẽdi, in quibus hæc eadem obſeruentur. Necnon
» tertii generis, ideſt fraudis periculum faciendum. Velut, qui pullos equinos ad ſtrepitũ, tumul/
» tum'q; ductos, an timidi, feroces'ue ſint, experiuntur. Sic homines teneræ ætatis ad metus, et pe
» ricula ducendi ſunt, rurſus'q; ad uoluptatẽ transferendi, exquirendo etiam diligentius, quã de
» auro in igne fieri ſoleat, an honeſtus eſſe poſſit, omnibus'q; in rebus inuictus, probus ſui cuſtos,
» & merito laudandus. Atq; eũ, q ſine ulla culpa euaſerit, cõſtituere principẽ, cuſtodem'q; reipu
» blicę decet, & dignis eum honoribus, tum uiuum, tum etiam defunctum afficere. Contra uero,
» qui talis euaſerit, hunc reprobãdum eſſe, ac pro nihilo habẽdum. Iam ergo ſentire Platonem,
quis non uideat, quoniã officia, uirtutes'q; omnes, quæ ad mores pertinent, cõſuetudine, actio

ne, exercitatione & oriuntur, & uires ſumunt, idcirco præciplendum eſſe, ut in oppugnandis,
propulſandiſq; uoluptatibus ciues exerceātur, quo eaꝝ illecebras ualeant ſuperare. At obiurga
tor, quę a' Platone recte dicta ſunt, pro ſua conſuetudine, uel malignitate, uel inuidia peruertit,
& ad libidinem, ac uitioſam inſtitutionem transfert.

Quomodo Plato mares, ac fœminas nudos exerceri uoluerit.
Minoem, & Lycurgum, non minus mulieres, q̃ uiros palæſtra exercuiſſe.
Cur uirgines debeant nudæ exerceri.
Quid recta educatio iuuenum boni afferat.
Gorgonis uxoris Leonidæ perpulchrum reſponſum.
De ſaltatione multa, & q̃ ſaltatio ad matrimonia concilianda non parum conſerat.
Rerum omnium ortum plurimum uelere ad frugem, ac finem commodum afferendum.
Qualis debeat eſſe iuuentutis cuſtos. Cap.V.

Ddit deinde, ut calumnię ſuæ argumēta corroboret, Platonē nudos adoleſcētes, et
a puellas ſimul exerceri, choreaſq; agere uoluiſſe, q̃propter exclamat pro' nefas, nec
fieri poſſe exiſtimat, quin iuuentus hunc in modū ſe exercēs, libidinis ardore inflam
metur. Nos uero adoleſcentium, puellarumq; nuditatem ueterem illam eſſe arbitra
mur, quæ ſine uitii ſuſpicione fieri ſolebat. Permultas enim nationes, ita olim exerceri conſue
tas, omnis hiſtoria teſtatur, nec ſolum exterę, incultęq; nationes id fecerunt, ſed noſtræ etiā mo
ribus, & eruditione cultiores, ut Athenieſes, Lacedęmonii, Macedones, aliiq; complures. hi enī
naturam ducem ſequebātur, quæ cum tam marem, quàm fœminam nudos procreaſſet, ueſtem
utriq; dedit, cōtra frigus, rōnem caſtitatis, & cōtinentiæ contra luxuriā, omnemq; libidinis cu
piditatē. Itaq; exuti ueſtibꝰ, illi ſe priſcis tp̃ibus exercebāt uirtute potius, q̃ lana opti. Nec uideo
fœminas noſtræ ætatis lacænis illis caſtiores eſſe, quæ nō modo domi, ſed etiā foris, femore,
deducta tunica nudato ſolebant incedere. Nec tp̃ibus noſtris italicæ mulieres, q̃ facie, collo, pe
ctoreq; aperto ambulant, magis ad libidinē mouent hoīem ꝯtinentē, quàm turcæ, quæ mēbris
omnibus obnuptæ domo prodeunt. Sic igitur illæ, quanq̃ femur, aut quoduis membrum dete
gerent, nihilo tamen propterea magis prouocabant ad libidinem uiros, qui ab ineunte ætate
continentiam fuerant, ac temperantiam ſecuti. Valet etiam in his plurimū cōſuetudo. ita enī
natura comparatum eſt, ut magis moueant, quæ raro uidentur. Quod ſi uiri illi crebro, immo
uero quotidie, publico uſu, ea membra perſpiciebant, quæ hoc tempore detegi, obſcœnū uide
retur, profecto' credendum eſt, non magis tunc illos moueri ſolitos, cum uiderent, quàm nos
hac tempeſtate, qui nihil uidemus. Ergo nec ratione naturæ, quod ita ſtatuerit, reprehēdendus
eſt Plato, nec primus hunc morē probaſſe dicendus eſt. Quippe ante eū Minos, & Lycurgus, ſa
pientiſſimi legumlatores, nō minus mulieres, quàm uiros curſu, palæſtra, iaculo, ſaxo exerceri
uoluerunt, ut Plutarchus uir doctrina, uirtuteq; ornatiſſimus teſtatur. nec ſolum recitat, ſed etiā
probat hunc morem, ea ſcilicet ratione, ut liberorum procreatio ualidum nacta initium in ma
tre firma, atq; robuſta, quaſi ſolidis actis radicibus cōmodius prodeat, tum etiā matres ipſæ cor
pore exercitato, ac duro, facilius tolerare poſſint partꝰ dolorē, & ſiquādo res ita exegerit, pro pa
tria pugnare. Quod ſi tu reprehendis, inquit, & cauſam quæris, cur uirgines nudæ ſeſe exercere
debuerint, diſce propterea ſic agendum fuiſſe, ut, quæ uires corporis, & animi uirtutem, nō mi
nus, quàm uiri capere poſſent, non ſecus etiam, quàm uiri erudirentur. Opinionem autem exte
rorum, qui diuerſa ſentiunt, contemnunt, putantes eos ſub nomine honeſtatis uoluptatem ſibi
parare, dum mulieres, ītra ſepta domus inexercitatas continent, quo eas molliores, cādidiores,
» delicatioreſq; efficiant. Quid p̃terea de legibus Lycurgi Plutarchus refert? Reſpublica, inquit,
» Lacedæmoniorum, quādiu leges Lycurgi ſeruauit, īter omnes græcorum ciuitates pricipatum
» tenuit annis fere' quingentis. Mox ubi eas negligere cœpit, & cupiditate luxu, priuatiſq; ſtu
» diis Reipu. curam omittere, eo' decidit, ut quibus imperare ſolebat, ſeruiret. Quid igit' aduer
ſarius de Lycurgo dicet? qui uirgines nudis corporibus exerceri, certareq; inter ſe coràm uiris
præcepit, nec animaduertit tam grauem eius ſententiam, quod præ libidine ſtatus reipublicę ī
terimeretur. At Lycurgum opinor laudabit, Platonem minime, ut ſemper ſui ſimilis, nullo ī lo
co ſibi cōſtet. Sed enim Plato, qui Lycurgum ſecutus eſt, eadē, qua Lycurgus erudititione, atq;
etiam integriore fretus, non dubitauit corpora mulierum nudare, atq; ita publice exercere. Nā
ſi recte, inquit, iuuenes educentur, atq; erudiantur, bene ſe res habebunt. Sin minus taceo in no
ua republica,

» na republica, ne tanq̃ in diuinatione ſuperſtitioſi mali, aliquid ominemur. Itaq; nõ modo ado/
leſcẽtes, ueꝝ etiam puellas armatas proſilire, choreas iſtruere, ſaltitãdo exerceri, & qcquid ad
bellum, ac pugnam pertinet, meditari, & Lycurgus, & Plato ꝑcipiunt, nec rẽ aggrediunt', quã
natura muliebris ferre non poſſit. Iam enim & Amazones rebus præclariſſime geſtis, ſatis do
cuerunt, muliebrẽ naturã id pati, & Lacænæ poſtea ita exercitatæ, quæ de Amazonibus dicta
fuerant, cõfirmarunt. Vnde pulcherrimũ illud Gorgonis Leonidæ Lacedæmonii uxoris dictũ
extat, aduerſus eã, quæ ita dixerat, ſolæ nos Lacænæ uiris ueſtris imperatis, certe, inqt, ſolæ enĩ
uiros parturimus. Apud Lacedæmonios, id genus ſaltationis Lycurgus inſtituit, quam Hormũ
dici Lucianus in libro, quem de ſaltatione edidit, refert. Conſtituebatur id genus ex adoleſcen
tibus, & uirginibus alternatim ad choream diſpoſitis. Ducebat adoleſcens militarem exercens
peritiam, qua poſtea, cum hoſtem inuaderet, uteretur. Sequebatur uirgo modeſtia quadã inſi/
gnis, & ſaltum fœminæ decenter agebat, ex qua re intelligebatur hormum conſtitui, ex duab⁹
illis uirtutibus tẽperantia, & fortitudine. quod ſaltandi genus id fortaſſe eſt, quod ueteres Ro/
mani Sicinum appellarunt, & in uſu frequentiſſimo habuere. Virtutem igitur, & eruditionem
non inutilem ſaltatio illa præſeferebat, non uitium, ut dare probro aduerſarius conatur. Com/
munionem etiam quandam, & neceſſitudinem ad matrimonia obeunda commodiſſimã hinc
fieri Plato dicebat, quod aduerſarius irridet, quaſi nihil omnino ad futuri matrimonii rõne cõ/
ferat, conſpectus mutuus maris, & fœminę & uerba, & geſtus corporis, & reliqua, quæ experi
ri inuicem poſſunt prius, q̃ matrimonio copulentur. Atqui complures puellæ plus uirtutis, q̃ au
ri, aut argenti poſſidentes, cum pro dote uirtutem ſuam ita pateſeciſſent, ut Plato conſulit, fa/
cilius nupſere, quàm quæ prægrandi pecunia ſibi matrimonium quæſiuerunt. Laudandũ præ/
terea illud eſt tam Lycurgi quàm Platonis conſilium, quod puellas, quas ita cõparere proba/
bant, nequaq̃ ſine cuſtode eſſe uoluerunt, ſed delegerunt uirum ætate prouectũ, ex eo ordine,
unde ſummi magiſtratus creabantur, qui adoleſcentum, ac uirginum collegio præeſſet, & inho
neſtum, aut turpe aliquid agentes puniret acerrime. Hunc pædonomum Lycurgus appellauit,
quem Plato non minus quinquaginta annis natum eſſe uoluit, ciuem'q; eſſe honeſtiſſimũ, &
legitimorum filiorum parentem ſtatuit, qui erudiendæ, gubernandæ'q; iuuentutis curam ſuſci
peret. Ac ne ſenectute quidẽ, & liberis, & honeſtate ꝯtentus fuit, quanquã hæc præcipua ſunt,
uerum etiam addidit, ut qui huic prouinciæ præfuerit, omnium reipublicæ magiſtratuum ſum/
» mus habeat. Ortus, inquit, primus uniuſcuiuſq; rei bene depromptus pro ſuæ naturæ uirtute
» plurimum ualet ad finem commodum afferendum tam in ſtirpibus, quàm in omnium animã
» tium, tum mãſuetorum, tum agreſtium genere. Homo autem, quanq̃ mite animal eſt, atq; man
» ſuetum, tamen ſi bene erudiatur, & felici quadam natura præditum ſit, mitiſſimũ, & uere diui
» nũ animal reddet. Sin minus, omniũ, quæ natura ꝓduxit, maxime agreſte euadat, neceſſe eſt.
» Quamobrem, non ſecundo loco, nec pro re ſuperuacua, educatio liberorũ habenda eſt, apud
» legum authorem. Sed ante omnia, qui recte conſulit, inde exordiri debet, ut ex ciuibus unus eli
» gatur, qui omnibus in rebus uirtute præſtantiſſimus ſit, is'q; ſumma diligentia conſtituatur iu/
» dex, procurator, tutor, magiſter iuuentutis, & quinquennio magiſtratum gerat. Mox alius eo/
» dem modo eligatur, qui'q; officio ſuo recte functus eſſe cenſorum examine diligentiſſimo, qui
» & ipſi ex ſummis debent eſſe magiſtratibus, decernetur, maximis donetur honoribus. Qui ue/
» ro cõtra fecerit, ſummis ſuppliciis plectatur. Quis igitur putet negligi poſſe iuuẽtutẽ ab homi
ne prudẽti, honeſto, annos quinquaginta nato, patrefamilias, ſummo magiſtratu duntaxat ad
quinquennium fungente, ſubtili examini ſubiecto, & uel ſummum honorem, uel ſummã igno.
miniam recepturo, uſu etiam rerum prudente, paterno amore, propinquo tẽpore magiſtratus
breui, ſolicito, examinis expectatione cauto. Nemini profecto formidandũ eſt, ne talis uir ſum
mo ſtudio, fide, diligentia'q; procuret adoleſcẽtum, & puellarum pudicitiam, & eruditioni eo
rum liberali, quantum poteſt, inuigilet. Primum itaq; hoc ſtatutum a Platone eſt, ad ſeruandã
iuuentutis honeſtatem. Secundo, ut, quod idem fere eſt, iuuenum animis perſuaderet, nihil tur
pius, aut pernitioſius eſſe, quã obſcœnis uoluptatibus, ac libidinibus indulgere. Sed pręſtat uer
» ba ipſius Platonis audire. Vbi, inquit, ad iuuenum eruditionẽ ueni, animaduerti adoleſcentes,
» & puellas inter ſe perquã familiariter congredientes, atq; ob eam rẽ, timui, ut fieri ſolet, ne pa/
» rum frugi ea Reſp. eſſet, in qua adoleſcentes, & puellæ robore corporis præſtãtes, otioſi forẽt,
» & uehementiorum, atq; illiberalium laborum expertes, quibus præcipue extingui uitiorum cu
» piditas ſolet, dediti etiã feſtis, & ludis, & choris. Quo igitur pacto in ea ipſa Rep. abſtinere iu/
» uenes poterunt a uoluptatibus, quæ multos, multas'q; impulerunt in mala poſtrema, cũ aliarũ

terum, tum uel maxime amoris in puellas, aut, quod deteſtabilius eſt, in pueros, et uel mulierum in uiros, uel uirorum in mulieres, unde innumera damna extitiſſe hominibus, & publice, & priuatim manifeſtum eſt? Quo inquam cōſilio uitare tantum hoc malum licebit? aut quam medicinam tanto diſcrimini adhibere? Quæ cum dixiſſet, habeo, inquit, quo iuuentus, nō quidē inuita, ſed ſponte ſua ſeſe contineat, quo etiam frater cum ſorore, pater cum filia caſtiſſime uiuāt, & caueant ſummopere, ne aut aperte, aut clàm, cū ſimul cubant, aut quouis modo ſe inuicē tāgunt, libidinoſe quicquam agatur. Lex nimirum nō ſcripta, ſed uehemens hoc agit, & exiguū quoddam uerbum, omnem huiuſmodi uoluptatem poteſt extinguere, ſi uidelicet hæc turpiſſima eſſe, neſanda, impia deteſtanda dicūtur, nec id quidem raro, ſed crebro ſermone uſurpatur, ut omnes ab ipſa natiuitate ſentiant omni tempore, omni loco, hæc uituperari, expui, exterminari, tum per ridicula quædā, tum per ſtudia tragica, quoties aut Thyeſtę, aut Oedipodes, aut Macarei concubuiſſe clàm cum ſororibus ſuis introducuntur, & peracta re, ſtatim ſibi mortem cōſciuiſſe, quaſi ſui erroris, ac peccati pœnam ſibi ipſis digne decreuerint. Famæ enim admirabilis quædam uis eſt, cum nemo contra legem dicere aliquid audet, & in unoquoq; tam ſeruo, quam libro, tam puero, quàm muliere, deniq; in uniuerſa ciuitate, famæ ipſius obſeruantia, & cura, conſecrata lex eſt, ita enim firmiſſima, certiſſima'q; efficitur. Sic Plato, de iuuentutis eruditione præcepit, & ut honeſtas, & continentia ſeruaretur, ſummo ſtudio curauit. Verum aduerſarius neq; ueritatem cernere, neq; Platonis rationes intelligere uidetur.

Falſo` obiectam eſſe Platoni abrogationem legis Laiæ.
Platonis ſententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.
Quibus mulieribus, & quomodo Plato commiſceri uelit.
Quibus remediis uenus coerceatur. Caput VI.

Poſthæc ſubiungit Platonem, legem laiam abrogaſſe, quæ igne cremādos ſanxerat, qui neſariam ī mares libidinem exercuiſſent. Reuoluit' ſemper iſte eodem, ſed nos quoq;, quocunq; ſe uerterit, ſequi neceſſe eſt. Non modo autem reprobaſſe Platonē hanc legem aduerſari⁹ ſcribit, ſed etiam turpem, atq; neſandam libidinem non prohibuiſſe, immo, ut clàm patrari poſſet id ſcelus, conceſſiſſe, quod falſum eſſe, apertiſſimum eſt. Nuſquam enim a` Platone lex iſta abrogatur, aut tollitur. Legem autē laiam recte aſſerri poſſe, Plato affirmat, ut quæ naturam ducem ſecuta mares maribus miſceri prohibeat, id'q; brutorū exemplo confirmet, apud quæ inauditus eſt adeo turpis, neſarius'q; cōcubitus. Hanc igitur legem Plato nimirum approbat, & recta ratione conditā eſſe fatetur, Vtrunq; enim peccare, & dignum eſſe, qui uituperetur, exiſtimat, & eum, qui mare pro fœmina utitur, & eum, qui uſum huiuſmodi fœdiſſimum præſtat, alterum, ꝙ neſariæ uoluptati cedat, alterum, ꝙ mutare ſexū, & ex uiro inſtar fœminæ fieri patiatur, non tamen amorem omnem reprehendendum, tollendum'q; eſſe dicit. Sed cum duplex amandi genus ſit, ut ſuperius declaratum eſt, alterum turpe, alterum honeſtum, turpe quidem eiiciendum, honeſtum uero tanq̄ uirtutis alumnum ſeruādum cenſet. diſtinguit itaq; Plato amandi rationem, & bipartitum, quod dixi genus, aſſignat, ita tamen agit, ut ſimul & lex laia ſeruetur, & genus amoris honeſtum, turpis illius gratia, non temere improbetur. Quo in loco, triplici illa partitione, amoris pulcherrime uſus eſt. quam ſecutus Ariſtoteles, formam amari a` materia ſcribit. Amorē enim, aut īter ſimiles uirtute ac pares eſſe, aut inter diſſimiles, atq; cōtrarios, cum alter alterius egeat, quomodo diuitem amari ab inope dicimus, aut ex utroq; iſtorum conſtare, quoties pars diuerſa ad res ſuaues, atq; iucūdas hortatur, ſimilis dehortatur, fit'q;, ut modo huc, modo illuc animus trahatur, & pēdeat, quam diſſenſionem, imagine etiam illa equorū, & ſpecie ſignificauit, cum alterum equorum pulchrum corpus aſpicere, ad id'q; potiundum hortari, & cogere diceret, alterū recuſare, dehortari, obſiſtere, utpote non pulchritudinem corporis appetentem, ſed animi elegantiam, & liberalem uirtutis formam amātem. quod ſi diuerſa amandi ratio eſt, non male Plato, inquit, legem illam diſtinguere amorem debuiſſe, & primum illum ex uirtute ortum concedere, reliquos duos prohibere, quēadmodum a` Lycurgo quoq; Reip. Lacedæmoniorū authore grauiſſimo lege ante ſancitum fuerat, teſte Xenophonte Atheniēſi uiro illuſtri. Hic enim, cum Lacedæmoniorum rēp. deſcriberet, Lycurgi conſiliū probat, quo rōnē amandi diſtinxerat, & quomodo amandi adoleſcētes forent, ex cōmoda, laudata'q; morū honeſtate deſcripſerat, cōmēdauerat'q; amorem ex uirtute ꝓficiſcētē, alioquin nō minus abſtinere, q̄ patrem a` filio, aut fratrem a` fratre uoluerat.

Verba ipſa

Verba ipſa Xenophontis hæc ſunt, λεκτέον δέ μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων. ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες, ἢ ὥσπερ οἱ Βοιωτοὶ, ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὥσπερ ἠλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται. εἰσὶ δὲ καὶ οἳ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἴργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. ὁ δὲ λυκοῦργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνοὺς, εἰ μέν τις αὐτὸς ὢν οἷον δεῖ, ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς, πειρῷτο ἄμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι, καὶ συνεῖναι, ἐπῄνει, καὶ καλλίστην ταύτην παιδείαν ἐνόμιζεν, εἰ δέ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος αἴσχιστον τοῦτο θεὶς, ἐποίησεν ἐν λακεδαίμονι μηδὲν ἧττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι, ἢ γονεῖς παίδων, ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. Ita lex laia à Platone emendatur, nõ tollitur, immo, quod ad turpe amoris genus pertinet, & probatur, & recipitur in Rep. & diligẽtiſſime ſeruatur, perficitur etiam addita illa parte perutili, qua ſiue neglıgẽtia, ſiue imperitia ſui authoris carebat, ut infamia rerum eiuſmodi ab ineunte ætate cognita, & teneris adhuc animis concepta faciat legibus poſitis obtemperare. Quas autem leges de rebus uenereis ſtatuerit, & queadmodum continẽtiæ, caſtitatiq́ conſuluerit, iam uidetis. Qua in re, nequis forte plus iuberi exiſtimaret, q̃ natura humana uideretur poſſe tolerare, exemplo uſus eſt Icai Tarẽtini, Criſonis, Aſtyli, Diopompi, & alioꝝ athletarum, qui tametſi robore, & bona habitudine corporis proniores eẽ ad libidinem uiſi ſunt, q̃ qui corpore imbecilliori fuerunt, tamen uictoriæ cupiditate, quam conſequi ex palæſtra cupiebant, continentiſſime uixerunt, nullam alioquin animi eruditionem habentes. quod ſi eiuſmodi homines, inquit, ita faciunt, longe profectò facilius id facere poſſunt, qui pulcherrimæ oĩum uictoriæ cauſa aduerſus uitia pugnãt, ſeq́ feliciſſimos ſperant futuros, ſi ſuperatis uoluptatibus continentiæ palmam obtinuerint. oportere ait homines, haud deteriores eſſe auibus, aut cæteris belluis, quæ inter greges ampliſſimos ortæ, ad iuſtam uſq; ætatẽ procreãdæ prolis, caſte, immaculateq́ uiuunt, ubi uero ætatis iam ratio exigit, mas cum fœmina, & fœmina cũ mare ſuauiſſime iunguntur, atq; ita reliquum uitæ ſuæ tempus, iuſte, religioſeq́ uiuunt, ſumma fide, prima amoris ſui fœdera, & iura ſeruãtes, oportere igitur homines meliores belluis eſſe, non deteriores. Primam itaq; legem de rebus uenereis Plato ſuis hominibus tulit, ut à marium, omniq́ contra naturam libidine prorſus abſtineãt, & ab omni ſolo, in quo naſci nequeat, quod ſatum eſt. Secundam, ut ſi ſe nullo modo continere poſſunt, maris ſaltem neſandam, & plenam ſceleris, atq; abhominandam libidinem uitent, fœminas autem, ſi quas libuerit, præter coniuges, utpote ancillas, & pediſequas, aut alias contubernales, adeant quidem, ue ꝝ non temere, neq; imprudẽter, ſed ita, ut cæteros lateant, alioquin priuari laude ciuili, & notari ignominia debeant. Ita.n.ait. εἴ τις συμμίξειέ τινι, πλὴν ταῖς μετὰ θεῶν, καὶ ἱερῶν γάμων ἐλθούσαις εἰς τὴν οἰκίαν, ὠνηταῖς, ἢ ἄλλῳ τῷ τρόπῳ κτηταῖς, μὴ λανθάνων ἄνδρας τε, καὶ γυναῖκας πάσας, τάχ᾽ ἂν ἄτιμον αὐτὸν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαίνων νομοθετοῦντες, ὀρθῶς ἂν δόξαιμεν νομοθετεῖν. Sic Plato legitimaꝝ uxorum uſum paſſim cõcedit, reliquarum prohibet, uel ſiquid plus ueneris naturalis permittit, non niſi cum pellicib⁹ domeſticis, & clàm, & ut omnes tam uiros, q̃ mulieres lateat, fieri iubet, ea.ſ. cauſa, ut pudore, atq; ignominiæ metu, homines raro auſint peccare. Sic enim libro ſexto de legibus ſcribit.
» Duplicem eſſe appetitum, in quo uirtus, uitium'ue cõſiſtat, prout quiſq; bene, uel
» male inſtitutus eſt, alterum uentris, alterum ueneris, præcedit ille edẽdi, bibendiq́ appetitus,
» ſequitur ſummo cum ardore, quaſi furiis hominem agitans uenus. Ita q; conſilio opus eſt, quo
» animus à uoluptate ad uirtutem reuocet, quod tribus illis præcipue fit, metu, lege, uera monen
» di ratione. Hæc Plato, aduerſarius uero, quæ de fœminarum uſu ab illo dicta ſunt, trahit ad mares, & Platoni obiicit, q maris uſum cõceſſerit, modo qui peccat, latere poſſit, homo magis calumniæ, q̃ ueritatis ſtudioſus. Quod enim Plato de fœminæ uſu illicito puniendum eſſe dixit, niſi omnes, tam uiros, q̃ mulieres lateat, hic ita accipit, ut ſiue mare, ſiue fœmina aliqs libidino ſe utatur, modo id clàm fiat, irreprehenſibilis ſit, quod certe fieri ſine ignorãtia, aut animi peruerſitate non poteſt.

De breuitate matrimoniorum, paucitate liberorum, & patrimoniorum tenuitate.
Qualem rempublicam Plato deſcribat.
Non minus, q̃ duos liberos procreandos eſſe.
An nouerca liberis ſuperducenda ſit.
Ante trigeſimum annum non eſſe ducendam uxorem, & ante decimumoctauũ annum minime nubendum.
Ex connubio iuuenum debilem, atq; imbecillam prolem creari.
Interpretatio ſententiæ Ariſtotelis de matrimonio.

Cur opes improbet Plato.
Bonam, non opulentam oportere eſſe ciuitatem.
Non poſſe eundem & ditiſſimum eſſe, & optimum.
Quantam deceat eſſe magnitudinem ciuitatis.
Ariſtotelis ſententia de magnitudine ciuitatis in Rep. uitanda.
Nimium numerum ordinem ſeruare non poſſe.
Immenſum oportere eſſe agrum, qui militum quinq; millia alat.
Non minus ab Ariſtotele, q̃ à Platone aduerſarium diſſentire. Cap. VII.

Ed quid præterea Platoni obiiciat, uideamus. Vetuiſſe hũc, inquit, nequis ultra decennium uxore uteretur, néue plures duobus liberos procrearet, tum etiã prohibuiſſe, ne patrimonia ſupra quatuor minas augerent, ſuper qbus exclamat aduerſari⁹, & uerba inordinate de opulentia fundit. Tum mores Platonis hoc etiam loco uituperat. Sed maledicentiam aduerſarii nihil, quod Platonis moribus conueniat, exprimere, ſupra demonſtrauimus, in qua re neceſſariũ fuit pleraq; loca Platonis interpretari, ut latini græcam ignorantes linguam, qd ex illius ſententia legerent, haberent. Hoc uero loco, multorum interpretatio minime neceſſaria erit, quippe ratio ipſa rerum ſatis ſuperq; erit ad Platonis defenſionem, quam quiſq; ueſtrum approbare facile poterit, etiam ſi plura Platonis uerba non audiat. Enimuero non uulgarem quandam laſciuam, & diuitiis affluentem Remp. condit. non colluuiem paſtorum, aut profugorum hominũ, quaſi in Aſylum congregat, non mercatores, ſartores, tonſores, nutrices, uectores, hiſtriones, ſaltatores, adulatores, paraſitas, coquæ, & popinarũ miniſtros admittit, ſed puram, ſynceram, ſine ullo fuco, ſine ulla labe uoluptatis, ciuitatem conſtituit, quæ omnia ad humanam uitã neceſſaria abunde ſuppeditet, ſuperuacua, & inutilia, quæ appetere deprauata natura conſueuit, nõ habeat, nihilo egeat, nihilo abundet. Itaq; modũ & pecuniis, & liberis procreandis deſcribit, ne alterutra re uoluptas, quæ exitiũ Reip. eẽ ſolet, contrahatur, aut per inopiam proles numeroſior ali digne, educari'q; nõ poſſit, præſertim temporibus belli difficilibus, & iniquis, non tamen duobus filiis prolem ad ſummum determinat, ut aduerſarius fingit, ſed, ut ſaltẽ duo ſint liberi iubet, nec uetat, nequis ulterius procreet, ſed ne quis minus, q̃ marem, & fœminam habeat, edicit, quanq̃ nõ quot quiſq; uoluerit, procreãdos cenſet, ſed hunc ſtatuit terminum minoris numeri, quod aduerſarius intelligere noluit, & quaſi duorum duntaxat numerum Plato præſcripſerit, reprehẽdit. Cæterũ ſicui procreatis iam liberis mare, & fœmina uxor obierit, huic liceat nouercam ſuis liberis non ducere, ſi ita libuerit, quem etiam locum male aduerſarius intelligit. non enim ne omnino ducatur nouerca Pla. iubet, ſed, ut, ſi libuerit, non ducat, liceat tamen ducere, ſi uelit, cũ aduerſarius intelligat, omnino ne ducatur, Platonem prohibere. uoluit ſanè Plato poſtq̃ & naturæ ſatiſfactum, Reip. maris & fœminæ procreatione, cenſebat nouercæ moleſtiam, quæ ſæpenumero intolerabilis eſt, priuignis, ſi ita patres uellent, auferre, officium'q; legũlatoris exiſtimauit. Id parentis arbitrio integrum relinquere. illud uero uetuiſſe Platonem fateor, ducere quẽquam uxorem niſi annos triginta, uel quinq; & triginta natus eſſet, & nubere aliquã niſi uigeſimum, uel ſaltẽ duodeuigeſimum annum exceſſiſſet, quod eo conſilio fecit, ut florente ætate parentum, liberi robuſtiores procrearentur. Aetate. n. adhuc imperfecta debiles, infirmos, parum uiuaces neceſſe eſt liberos procreari, quapropter nec ingraueſcente iam ætate, procreandæ ſoboli indulgendũ arbitratur. Vt enim iunioꝝ, ſic ſenioꝝ filii, parũ perfecti, ualidi'q; gignunt. Quod Ariſtoteli quoq; placere uidetur, cũ libro politicorum ſeptimo, ita ſcribit. Iuuenum coniunctio uitioſa eſt ad ſobolem procreandam. Nam in omni animantium genere, proles adoleſcentũ imperfecta eſt, magnáq; ex parte fœminea, & perexigua oritur. Quamobrem hoc idẽ hominibus quoq; accidat, neceſſe eſt. Cuius rei argumentum eſt, quod in his ciuitatibus, in quibus mos eſt adoleſcentes cum puellis nõdum uiro maturis matrimonio copulari, homines imperfecti, & parua ſtatura ſunt. Tum etiam in parturiendo uehementius laborant puellæ, magna'q; ex parte pereunt. Seniorũ quoq; imperfecta eſt proles, tum animo, tum etiam corpore, & ſicut iuniorum, ita etiam ſenum lõge imbecillior, puenit. Aetas etiam ab Ariſtotele eadem ferè, quę à Platone ſoboli procreandæ decernit, fœminæ enim quintus & uigeſimus annus, mari quintus, & trigeſimus ſtatuitur. Cum igitur tam Plato, quàm Ariſtoteles, annum qntum, & trigeſimum initio procreandi tribuant, neuter'q; eorum ſeniorum procreationem probet, cur errarẽ dicendus eſt Plato, ſi tẽporis ſpatium, quo procreari commode poſſit, decem, aut quindecim annis deſcripſit, quod

ab aduerſario reprehēditur? Profectò ſi animo libero eſſet, ſi recte indicaret obiurgator iſte Pla
tonis, non tanta id cum aſſeueratione reprebenderet. Opes autē, & diuitias Plato de ſua Rep.
eiicit, quia nouit hinc oriri ſeditiones, controuerſias, odia, ſimultates, inimicitias, tum uero uo
luptates, luxum, libidinem, & reliqua malorū genera, quæ Remp. peſſundāt, & optimā quāq;
ciuitatem euertunt. Bonam enim non opulentam ciuitatē ſuam facere conatur, nec fieri poſſe
exiſtimat, ut idem & prædiues ſit, & uirtute præſectus, quemadmodū in ſacris libris noſtræ re
ligionis legitur, facilius eſſe camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem ingredi regnū
cœleſte. Quàm multa in tertio de legibus libro? quàm multa in quinto, in octauo, in nono de
malis diſſeruit, quæ à diuitiis proficiſcuntur? quæ, ut prolixitatem fugiam, boc loco prætereo.
Quadraginta uero & quinis millibus locupletum conſtituēs ciuitatem, non exiguam, ut aduer
ſarius dicit, & contēnendam facit, ſed talem, quæ & ulciſci uicinos, ſi iniuriam fecerint, & iu-
uare, ſi acceperint, ualeat. Nam ſi de quinq; millibus familiarum decem millia ſtrenuorū mili-
tum proficiſcuntur, qui tandē tot uiros, tam fortes animo, tam corpore robuſtos, tam diligen-
ter eruditos, atq; exercitatos, nec qdē mercenarios, aut peregrinos, ſed ciues, pro patria, ꝓ uxo
ribus, pro liberis, ꝓ larib⁹, & ſepulchris parentū dimicātes, uincere, ſupare, ac ꝓſternere poſſit?
Audiat aduerſari⁹, ſi tamē aſſequi poteſt, quid Plato quarto de Rep. libro de hac re dicat. Nā
cum id de ciuiū inopia ſibi ipſe obiecisſet, quod aduerſarius affert, ciues ſcilicet inopes, atq; egē
tes, impotentes eſſe ad bellum gerendum, præſertim ſi aduerſus magnam gentem, atq; opulē-
» tam mouere arma cogunt. Nulla, inqt, maior hac noſtra ciuitate eſſe poteſt, nec ulla alia ciui
» tas appellanda eſt ſed potius ciuitates, quando ciues ipſi partim diuites, partim pauperes ſunt,
» eosq; rurſus diſtrahi in plures, ac uarias conditiones neceſſe eſt. Itaq; ciuitatem eiuſmodi mini
» me formidare debemus. facile. n. noſtri bomines belli, pugnæ'q; peritiſſimi, diuites illos parum
» peritos ſuperabūt, etiam ſi numero multo plures fuerint. Tum ſi noſtri ciues oratoribus miſſis
» ad alteram ciuitatem hæc uere referant, Nos quidem auro, & argento non utimur, nec fas uti
» apud nos eſt, uobis fas uti, & licet. Quod ſi amici, & ſocii nobiſcū bellū, aduerſus alios geritis,
» uos ſoli illorum diuitiis potiri facile poteritis, putas'ne aliquos fore, qui cum hæc audierint, ma
» lint aduerſus robuſtos canes, ac macilētos pugnare, quàm præſidio horum canum aduerſus pe
» cudes pingues, & teneras? Sic Plato ſacra illa ſentētia fretus, omne regnum in ſe diuiſum de-
ſolabitur, non dubitat, quin ſui bomines tam unanimes, atq; cōcordes, facile debellare poſſint
diuiſos inter ſe boſtes, atq; diſcordes, & animo, officio, rebus ferè omnibus diſtractos, quam ci
uium concordiam, communitatem'q; perfectam, quoniam in quocūq; populi numero ſerua-
ri poſſe non arbitratur, idcirco Remp. non amplius augendam cenſet, quàm dum una eſſe, ſer
nari'q; poſſit, & ſi magis creſcat, amiſſura ſit uires, qbus & ſe tueri queat, & alios ſupare. Quā
ſententiam Platonis, Ariſtoteles quoq; ſecutus ſeptimo politicorum libro, magnitudinem ciui
» tatis, non magno ciuium numero, ſed uirtute deſcribit. De qua, inquit, urbe artifices multi, mi-
» lites pauci proficiſcuntur, bæc magna eſſe non poteſt. Neq; enim numero populi maiore, ma-
» gnitudo ciuitatis iudicāda eſt, ſed uirtute, ac morib⁹. Quod ſi quātalibet ciuitas, fungi ciuitatis
» officio poteſt, hanc magnam eſſe arbitrandum eſt. Frequēs admodum illa, ne recte quidem le
» gibus regi fortaſſe poterit. Itaq; nullam ex iis, quæ regi bene exiſtimantur, Remp. uidemus ex-
» cedere numero. Quin etiam ratione hoc idem conſtat. Lex enim ordo quidam eſt, & legis uir-
» tutem, ordinis eſſe uirtutem neceſſe eſt. Numerus autem admodum excedens, ſeruare ordinē
» non poteſt. Terræ etiam amplitudo quanta ſatis ſit iuſto ciuium numero, modusq; ipſius nu-
» meri ſtatui debet, & quidem tam à Pla. quàm ab Ariſtotele recte ſtatuitur. Nam Plato, qnto
» de legibus libro author, inqt, Reip. ſapiens ampliſſimam conſtituere ciuitatem, cui iura datu-
» rus eſt, non debet, neq; uero opulentiſſimam, argenti'q;, & auri prædiuitem, & plurimarū na-
» tionū terra, ac mari dominam. Sed, ut ꝗ optimam, feliciſſimam'q; conſtituat, dare operam de-
» bet, qui recte conſulit. Partim enim ex iis, quæ optamus, effici poſſunt, partim nequeunt. Itaq;
» ea, quæ effici poſſunt, qui conſulit, uelit, at ea, quæ fieri nequeūt, nec uelit fruſtra, nec tētet. Ho
» mines igitur ſimul probos, felices'q; effici poſſe, maniſeſtū eſt. At uero prædiuites fieri, ſimulq;
» optimos, impoſſibile eſt. Sed ditiſſimum quēq; peſſimum eſſe, neceſſe eſt. Autbor autem legū,
» & Reip. eò ſpectat, ut ſua opa ciues, ꝗ feliciſſimos faciat. Ariſtoteles uero in eo libro, quē mo-
» do nominaui, Officium, inquit, ciuilis inſtitutionis eſt, quot, quales'q; ex ratione naturæ opor-
» teat eſſe ciues, decernere, eodem'q; modo, & ꝗlis terra eſſe debeat. Quin etiam, ſecundo libro
» de numero militum agēs, quos Plato quinq; millibus conſtituerat, Tot, inquit, militibus terra
» Babylonia, aut aliquo agro ſummæ amplitudinis opus erit, ex quo qnq; millia bominū otioſo

rum uictum quærant, & cũ his etiam numerus alter mulierum, famulorũ'q; multo amplior ali
poſſit. Sic Ariſtoteles pro terræ amplitudine, modum numero hominum inſtituit, & quidem
parcius, q̃ Plato facit. At obiurgator noſter Platonem reprehẽdit, fruſtrá'q; eum metuere dicit,
ne propter ciuium multitudinem uictus deſit, rem minime formidandam, quippe lõge plures
facillime ali poſſe, nec ſolum uictu neceſſario, ſed etiam delicato, & quib⁹ Ariſtoteles uix a'ter
ra Babylonia ſuppeditari uictum poſſe exiſtimat, eos, immo uero longe plures ex eius exigua
regione uiuere delicate poſſe affirmat, ita, qui cum Ariſtotele ſentire ſe iactat, non minus Ari/
ſtoteli, quàm Platoni diuerſa, & plane' contraria loquitur.

De Milciade, Cimone, Themiſtocle, & Pericle Athenienſium oratoribus.
Non modo bona agenda pro patria, ſed etiam bene agenda.
Qnalem ſecundum Platonem eſſe oporteat gubernatorem ciuitatis.
De duplici opera animo adhibenda.
Quibus uitiis Athenienſes periere.
Milciadem, Cimonem, Themiſtoclem, & Periclem nauali tantum induſtria Athenieſes exer/
cuiſſe, terreſtres pugnas contempſiſſe. Caput VIII.

n Vnc quid de quatuor illis ſiue oratoribus, ſiue imperatoribus Athenienſium Mil/
ciade, Cimone, Themiſtocle, Pericle ſcripſerit, Platonem ingratitudinis arguens,
uidendum eſt. Facinus ingratiſſimi, atq; iniquiſſimi hominis eſſe dicit, eos uiros aſ
ſentatores appellare, & turpes miniſtros, & uoluptatum authores, qui ea tempeſta
te, qua Reſp. Athenieſium in ſummo diſcrimine erat, adiuuerunt, ſeruarunt'q; nõ modo Athe
nas, ſed etiam Græciam uniuerſam. Hoc aliud Platonis crimen eſt, ſi aduerſario credimus.
Atqui Platonem, homines bene de Rep. meritos laudare, ſummis'q; extollere præconiis, ne/
mo, qui eius libros legit, ignorat Eos tamen bene de Rep. meritos putat, qui non modo bona
pro patria, ſed etiam bene egerint. Itaq; hominum ſalutem, non ſummum bonum, ſecundum
uulgi opinionem ſtatuit, ſed ſalutẽ cum uirtutis cultu, & officio ſummum bonum appellat.
» Quippe in libro de Rep. quarto ita ſcribit. Seruat ſæpenumero nauem gubernator, magno'q;
» periculo eximit eos, qui nauigant, uerum meliores non reddit. Sic qui Remp. regunt, uincunt
» quidem interdum hoſtes, & populum ſeruant, ſed quoniam eius, quẽ ſeruant, praua explent
» deſyderia, & quæ iucunda, non quæ commoda ſunt, ſtudent adminiſtrare, nequaq̃ benemere
» ri eos de Rep. dixerim, immo uero maleſacere, ac uehemẽter errare. Equidem nõ inficior eſſe,
» qui hoſtẽ ſuperarunt, Remp. fecerunt opulẽtiorẽ, urbẽ muris auxerunt, ædificiis'q; tũ publicis,
» tũ priuatis ornarunt, Ve℞ nõ hos de ciuitate benemeritos dixerim, ſed eos, q ciues ſuos bonis
» moribus inſtituerunt, ingenue erudierũt, uirtutẽ docuerunt, probum deniq; unũquẽq;, & fru/
» gi, quantum in eis fuit, reddiderunt. Nã qui hæc fecerint, illud etiam non minus, immo longe
» plenius conſequentur, ut hoſtem uincere, uitam'q; omnẽ cum ſumma felicitate agere poſſint.
» Etenim ſi aliter ſeruari patria, ornari'q; ciuiũ beneficiis non poſſet, quàm ſi gratificari unuſqſq;
» ſemper, & iucunda agere ſtuderet, profecto hac uia eundum eẽt, & ita regẽda, gubernanda'q;
» Reſp. q uero ita gubernarẽt, ſũmis laudibus efferendi ſorent. At ſi potius probitate morum &
» uirtute contingit populis, ut hoſtium copias proſternant, id'q; pſæpe euenit, rationé'q; fieri ſo/
» let, contra uero perraro uictoria, fortunáq; excipitur, cur eos, qui utrunq; ſimul, uirtutẽ ſcilicet,
» & potentiam ſuis ciuibus pepererunt, iis non longe anteponẽdos exiſtimem, qui alterum dun
» taxat, & quidẽ deterius Reip. præſtiterẽt Hac igitur lege, & optima regula exquirit Plato, re
cenſet'q; uiros, quos modo nominaui, in eo ſermone, qui Gorgias inſcribitur, de quibus uiris
teſtatur, profecto', quod clari imperatores fuerint, quod uictoria potiti triumphum meruerint,
quod Remp. ſummo diſcrimine liberarint, quod uero uirtute non minus cum ſuis hominibus,
quàm pro his cum hoſtibus dimicauerint, quod'q; uincere, ac refrenare ſuos potius appetitus,
quàm hoſtium impetũ docuerint, teſtari non poteſt. Cum'q; eos animaduertat in adminiſtran
da Rep. multa temeritati plebis conceſſiſſe, multa, ne diſplicerẽt, prætermiſiſſe, pleraq; etiam,
ut populo gratificarentur, iucunda, q̃q̃ noxia eſſent, adhibuiſſe, recto philoſophiæ ſtudio ad ea
reprehendenda duci uidetur. Itaq; a' Callicle, cum quo Socrates diſputabat, ueram illam repre
hendendi rationem accipit, quæ duplicem operam animo adhibendam ſtatuit, alteram a' con/
ſilio, & ſolertia proficiſcentem, quæ, ut probus efficiatur animus ſuſcipi ſolet, alterã, quæ quid
animo proſit, minime curat, ſed quemadmodum uoluptate affici poſſit, ſtudet, operatur'q;, hãc
aſſentationem,

aſſentationem, ſiue adulationem, tum corpori, tũ animo, inquit, adhiberi, & oratores magna
ex parte, in adminiſtrãda Rep. hanc operam nauare, omiſſa'q; communi utilitate, cõmodis ſuis
dũtaxat cõſulere. Qua culpa, ne eos quidem, de quibus ſermo habetur, quatuor uiros caruiſſe.
non enim uera dicendi facultate uſos fuiſſe, ſed ea, qua oblectare potius populum, quàm emẽ/
dare uiderentur, quæ à Demoſthene quoq; oratore grauiſſimo damnatur, cum eos oratores re
prehendendos putat, qui id fere ſciſcitantur apud populum, quid ſcribam? quid placeat? quid
gratificer? Quod ſiquis uiros iſtos tueri uolens, uictoriam narret, & trophæa, & triũphos, im/
peratorum officia hæc eſſe, aut tẽporum, & præſentis neceſſitatis munera Plato reſpondebit,
quæ à ſe quoq; laudẽtur. Sed quoniam, qui exercitum feliciter duxerunt, uiros ſe bonos ꝓfiten
tur, & bello iam peracto ſeſe ad Reip. gubernacula cõtulere, functuros'q; bonorum uirorũ offi
cio in ea quiete, ac tranqlle adminiſtranda polliciti ſunt, dicat nunc, qui patrociniũ eorum ſu/
ſcepit, quid egerint, demonſtret nihil eos feciſſe reprehendendum, etenim Plato minime cu/
raſſe uiros iſtos, quod in primis curãdum erat, arbitratur, ut ciues moribus meliores, uirtute'q;
animi præſtantiores euaderent. Sed late populo conceſſiſſe otia, luxum, cupiditatem, dicacita/
tem, ſuperbiam, permulta'q; alia uitia, quibus Athenienſes inſenſi ſociis, ſeditioſi'q; iuicem fa/
» cti, tandẽ perituri eſſent. An uiri iſti (loquar enim Platonis uerbis) ſtatum Reip. emẽdare ſtu/
» duerunt, ut melioribus legibus iuſtitia, & uirtutes reliquæ colerentur? An honeſtiore unq̃, ſiue
» commodiore pugnæ genere, quàm nauali ciues ſuos exercuerunt, ut ſiquando arma, uel Mace/
» donum, uel Romanorum, aut aliorum mortalium terra inualuiſſent, non deeſſent, qui fortiter
» poſſent obſiſtere? Iam pugna terreſtris apud Marathonem, & apud Plateas acta potius, q̃ naua
» lis apud Salaminem, aut Artemiſium rem ſeruauit, & tamen nihilo diligẽtius terræ, q̃ mari na
» uare operam quatuor illi uiri conſulere, immo uero nauium numerum longe amplius auxerũt,
» & duntaxat rem naualem maiorem in modum amplexi ſunt, quaſi duplex hoc cõſilium eſſet,
» aut nauali pugna ſemp decernere, aut ſiquis à terra inuaderet, claſſe per mare fugere, & in ali/
» um locum migrare. Hæc Plato q̃tuor illis uiris obiicit, quæ ſi ita ſe habent, haud iniuria id fa/
cit, Sin minus, exponere ea primũ aduerſarius deberet, quibus mentiri Platonem oſtẽderet, tũ
eum reprehendere. Verum dicere iſte permulta poteſt, non periiſſe autẽ Remp. Atheniẽſium,
conſilio prauo, & eorum uitio, qui ciuitatis gubernacula tenebant, nunq̃ poterit oſtendere. Sũ
ma igitur criminis, quod à Platone obiicitur, hæc eſt, quatuor illos uiros populum, cuius curã
gerebãt, non reddidiſſe uel moribus meliorem, uel ſolertia cautiorem, uel induſtria ualidiorẽ,
id'q; permultis rationibus explicat in eo ſermone, quem Gorgiam inſcribi ſupradiximus. Nec
propterea ĩgratitudinis, aut inuidiæ damnandus eſt Plato, ſed potius laudandus, quod & mo
rum probitatem exigat, & conſilii cõmoditatem. quæ res cum apud omnes proculdubio pro/
bentur, fruſtra aduerſarius conatur oſtendere Athenienſes culpa eorum, qui remp. regebãt, mĩ
nime periiſſe, cum ſe bonorum morum authores, & commodiſſimarum rerum magiſtros pro
fiterentur. Verum ne ſolum quidem Platonem de iis, qui Reip. Athenienſium præerãt, ita ſen
ſiſſe animaduertimus, cum Ariſtoteles quoq; ſecundo Politicorum libro idem præſeferat.
» Tribunos, inquit, rectores'q; plebis in præſentem popularem ſtatum Remp. detuliſſe, cum
» populo tanq̃ tyranno gratificarent. Quoniam Solon forum iudicibus ſorte ſumẽdis ex omni/
» bus conſtituendum cẽſuiſſet, id'q; ualeret. Senatum enim Areopagitarum, inquit, Ephialtes dĩ
» minuit, & Pericles, iudices uero mercenarios Pericles inſtituit. Atq; in hunc modũ unuſquiſq;
» tribunus, & rector ad præſentem popularem magiſtratum rem auxit, quod quidem minime ex
» Solonis ſententia uidetur accidiſſe, ſed caſu potius, atq; euentu. Populus enim, ꝙ cauſa fuerat,
» ut pugna nauali Medorum copiæ ſuperarentur, elatus animo exercere ſuperbiam cœpit, & ſuo
» arbitratu tribunos ſibi, rectores'q; conſtituit, improbos aduerſus probos, qui bene remp. admĩ
» niſtrarent. Quarto etiam libro, populum non legibus obtemperantem, ſed ipſum principem
» rerum omnium conſtitutum improbat, & tribunos, rectores'q; ab eo declarari dicit, qui idem
» apud populum faciant, quod aſſentatores apud tyrannos facere conſueuerunt. Etenim plebiſcĩ
» ta omnia neglectis legibus ad populi poteſtatem deferri, ꝓpterea'q; uſu uenire, ut rectores ipſi
» magni efficiantur, cũ populus rerum omnium dominus ſit, populi autem uoluntati ipſi domi/
» nentur, qui remp. gubernant, & regunt. Sic Ariſtoteles, eos, quos Plato, oratores reprehendit,
quem ſi nemo propterea uel inuidum, uel ingratum appellat, cur aduerſarius Platonẽ ea cau/
ſa inuidiæ, atq; ingratitudinis tanquam deterrimum hominem arguit, & quantum poteſt inſe/
quit? Nec intelligit ea, quæ in Platonem dicit, Ariſtoteli quoq; obiici poſſe. Quippe Ariſtote/
les non minus, quàm Plato officium tribunorum plebis, & Reip. rectorũ eſſe dicit, ne multitu/

dini adulentur, ne aſſententur, ne gratificentur, ne res iucundas, ſed commodas conſulant, atq; ſuppeditent, ne propriis, ſed publicis commodis ſummo ſtudio, uigilantia'q; incumbant. Tum quatuor illos oratores crimine nequaquam caruiſſe arbitratur. Verum, neq; Plato, neq; Ariſtoteles accuſandi ſunt, ſed ambo laudandi, quod ueritatē dũtaxat, cuius indagatores erant, reſpicientes philoſophorum officium perſoluerunt.

De ebrietate, quam conceſſiſſe Plato uidetur, & quod nihil dignum effici poſſe exiſtimauerit ſine mathematicis diſciplinis.
Falſo' calumniari aduerſarium, quod Plato ſe deum fecerit.
Lycurgum de conuiuiis legem tuliſſe.
Sodalitates Catone quæſtore Romæ inſtitutas.
Platonem Eudemi teſtimonio primum diſtinguendi rationem comperiſſe.
Non ſtatim laudandum, aut carpendum eſſe quemlibet morem.
De eruditione liberali, atq; illiberali.
De duobus malis comitibus hominum.
Duo eſſe, ex quibus uictoria comparetur.
Vini auxilio facile animos perſpici.
Primum ſenſum puerorum eſſe uoluptatem, & dolorem.
Prudentiam uix in ſenectute percipi.
Quid proſint feriæ, & dies ſolennes.
Iuuentutem non poſſe corpore, & lingua quieſcere.
Cætera animantia ſenſu ordinis, inordinationis'q; carere.
Cur Apollo, & Liber pater, comites ſint celebritatum.
Chorus unde dicatur.
De cantus, & ſaltationis utilitate.
Plurimum intereſſe inter bona, beneq; agētem, & eum, qui bona amet, exercere tamē neſciat.
Non eſſe permittendum poetis omnibus modulis uti.
Quid ſenibus conferant certaminum exercitia.
Diuerſos ludos, diuerſis ætatibus magis placere.
Quales ludorum iudices eſſe debeant.
Quare ludi, & modulæ ſint iuuenibus adhibendi.
Non licere poetis, ipſorum arbitrio docere, ſed iudicum.
Quæ uulgo appellantur bona, non eſſe bona, niſi coniuncta cum iuſtitia.
Felicitatem cum iniquitate, & contumelia eſſe non poſſe.
Bonum omne iucundum eſſe, Malum anxium.
Hominem ſolum inter animantes ordinis ſenſum habere.
Iuuenes uſq; ad xviii. annum abſtemios eſſe oportere.
A' decimo octauo anno, ad trigeſimum modico uino utendum.
Aetati ſeniori pluſculum uini concedendum.
Quæ muſa ſit pulcherrima.
Rei naturam, in omnibus perdiſcendam ei, qui recte uelit iudicare.
Cur ſeniores muſicæ peritos eſſe oporteat.
Nihil bonum uideri poſſe, abſq; bono gubernatore.
Qualem eſſe conuiuii magiſtrum oporteat.
Quibus deneganda ſint uina.
Quomodo ueteres in muſica, iuuenes exercere ſint ſoliti.
Medicos, aliquando uinum, uſq; ad ebrietatem commendare.
Vſum uini militibus omnibus a' Platone interdictum fuiſſe.
In procreatione liberorum uino abſtinendum.
Platonem uinum deum furentem appellare.
Apud ueteres, ineruditos habitos eſſe, qui muſicam ignorarent.
Cęrimonias olim cum ſaltatione inſtitutas eſſe.
Indos ſaltando ſolem ſalutare.
Aethiopes cum ſaltatione præliari.
Pythagoram plurimum muſicæ induſiſſe.

Alexandrum

Alexandrum Macedonem ex Timothei tibia uarie incitatum. Caput IX.

POſt hæc alia quoq; crimina aduerſarius adducit, quod Plato ciuibus ſuis abuti ui/
no, & ebrietati indulgere conceſſerit, longum'q; ac prolixum de ea re ſermonẽ ha
buerit, quod deum ſe appellari quæſierit, homo aliogn ſtultus, & leuis, qđ nullis
aliis literis, q̃ legibus ſuis inſtitui iuuentutem iuſſerit, quod deniq; tantũ mathema
ticis diſciplinis tribuerit, ut nullã alicuius rei curã ſuſcipi ab ullo cõmode poſſe exiſtimet, niſi ſit
mathematicis diſciplinis recte inſtitutus. Hæc obiicit, & ſuo more uituperat, partim peruertens
uerba Platonis, partim addens aliquid, aut minuens, dũ inſatiabilem illã maledicẽdi ſitim poſ/
ſit explere. Primo autem, quo modo deũ ſe appellaſſe Platonẽ uelit, et unde id acceperit, audi
te. Plato a Clinia interrogatus, an effici poſſet, ut conuiuia, & edẽdi, bibẽdi'q; ſocietas ad uſum
» ciuilem, rectam'q; erudiendi rationem publice conſerrent, reſpondit, certum quicquã de his re
» bus aſſerere non ſuum eſſe, ſed dei immortalis. Tũ ita eſſe, ut tempeſtiua cõuiuia iuuent ſuo iu/
dicio oſtendit, hinc aduerſarius arguit, quod Deũ ſe fecerit, & cum iudæis clamat, crucifigat.
Vſqueadeo uerborum rimator, & conſequentiarum acutus artifex eſt, ut ſequi illud ſolus ipſe
aĩaduertat, quod nemo alius unq̃ uidit. Deo, inquit, Plato tribuit eius rei cognitionem, quam
ipſe exponere noluit, ergo Deum ſe ipſe fecit. O' nouum argumentandi genus, o' dignam de/
monſtrationem, atq; præclaram. quis tam firmam, ac ſolidam argumenti uim infringere, & tã
inexplicabilem probandi rationem diſſoluere poſſit? At non ſequitur bone uir, ut ſe Deum fa/
ciat, qui cũ Deum dixerit ueritatem rei noſſe, nihilo minus eam, quantũ humano ingenio aſſe/
qui poteſt, inueſtigare, atq; aperire conatur. Cognitio enim, quã Deo tribuimus, ea certior eſt,
quam ſibi homines uendicant. Itaq; ut certiſſima illa dei ſcientia carere ſe Plato fatetur, ſic hu
manã, quam attingere poteſt, exponit, & pro uiribus, ut homo, non, ut Deus, docet. Cũ enim
de uini uſu diſputaretur, qui ſi mediocris, & modicus eſt, prodeſt, ſi uero immodicus, detrimẽ/
tum affert, nõ facile pro ſua modeſtia ſuſcipere uini, haud ſatis honeſtis nominis patrociniũ uo
luit. Sed paulatim ipſa diſſerendi ratione ducitur, ut modici uini uſum cõprobet, quod prius, q̃
faciat, ad eum, q interrogauerat, an uini uſus ad mores, ad peritiã, ad ualetudinem, ad ciuilem
» uſum adiumenti aliqd afferret, ita reſpondet. Quid ueri, certi'q; ea de re dici poſſit, Deus ſcit.
» Varia enim hominũ ſententia eſt, quid ego quidem probẽ, pace omniũ explicare, ut opinor, po
» tero. Hanc partem, qd ego quidem probẽ, aduerſarius tacuit, ut ſuam calũniam faceret ueri/
» ſimiliorem, etenim quod cauſam aperit, cur ipſe quod ad Deum refert, exponat, hoc ipſum eſt.
» Si certam, inquit, ueritatem quæris amice Clinia, non paruam rem, non uile negotium, nõ ſa/
» tis homini cognitũ ſcire cupis, Deus enim unus id nouit, cuius id noſſe intereſt, q unus ueritas
» ipſa & eſt, & appellatur. At ſiquid mihi ex hoc humano ingeniolo uideatur, dicendum eſt, di
» cam, ut opinor, ſi placet, abſq; hominũ moleſtia. Quid quæſo his uerbis Platonis modeſtius
dici poteſt? quid moderatius? quid ab inſolẽtia magis alienum? Veruntamen aduerſarius, ut ar
roganter dictũ uituperat, & Platonẽ ob hanc rem, feciſſe ſe Deum exclamat. Nec minus men/
titur, cũ Platonem magnam operis partem conſumpſiſſe diſſerendo de uſu uini, & temulentiã
conceſſiſſe hominibus dicit. Pars, quã ipſe reprehendit, & ſextam eſſe aſſeuerat, uix decima to
tius operis pars eſt, eius'q; partis exigua quędam particula eſt, in qua de uini uſu tractatur. Re/
liqua de erudiendi ratione, & muſica inſtitutione ſcribuntur. Cum enim pars liberalis inſtitu/
tionis, ſit ipſa uiuendi ſobrietas, & cibi potus'q; moderatio, non immerito addi uidetur in ipſa
erudiendi ratione. Quod tamen in primis cõſyderatur, & agitur, ipſa eruditio publica eſt, quã
ſi in toto etiam opere tractari aduerſarius uere diceret, nihil tamen eſſet, quod poſſet iure repre
hendi, ſiquidem totum opus eo ſpectat, ut ciues bene inſtituantur, erudiant, ornẽtur. Vereor,
inquit, Plato, ne de uinolentia parua re, multa dicere, ac prolixius, q̃ debeam, progredi uidear,
quanq̃ uſus ipſius temperari, emendari'q; ſatis debita naturæ ratione non poteſt, niſi muſicę ra
tionis integra præceptione quaſi cõcinnior efficiatur, quæ muſicæ ratio abſq; uniuerſo erudien
di negotio tradi non põt, unde fit, ut permulta dici neceſſe ſit. De muſicæ igitur, erudiendi'q;
rõne ſermo habetur, in ea parte, quã aduerſarius dũtaxat uino tribuit. Nec indecens eſt Plato/
nem de conuiuiis, & uini uſu eo loco diſſerere, quandoquidem legumlatoris officiũ eſt conui/
uiorũ quoq;, & uini uſum legibus pſcribere, quod & Lycurgus apud Lacedęmonios fecit, et Ro
mæ ſodalitates, Catone quæſtore conſtitutæ ſunt, quanq̃ ſemper in uſu maiorum fuere tempe
ſtiua conuiuia, & ſolatia quædam ad publicam eruditionem accõmodata. Quãmulta hoc lo/
co Plato de diſciplina ciuiũ docet, q̃ bene iuuenes ſuauiſſimis moribus inſtituit, muſicæ ratio/

nem cõmendat, uſum uini honeſtiſſimũ, & tum ad ualetudinem corporis, tum ad animi facili-
tatem, & mores accõmodatiſſimũ tradit? Nemo profecto eſt, qui eius ingenium non admiret,
& ſumma cũ laude cõmendet, ſolo aduerſario excepto, qui ebrietatis, & temulentiæ nomine
uocat tẽpeſtiua cõuiuia, & ſodalitates, quas more Lacedæmonioꝝ, Romanoꝝ, reliquarum'q;
honeſtiſſimaꝝ nationum cõmodiſſime conſtitutas ad publicæ diſciplinæ uſum, & mutuã ciui-
um gratiam, & charitatẽ accepimus, de quibus Cato, quẽ modo nominaui, apud M. Tullium
in eo libro, q de ſenectute inſcriptus eſt, plura cũ ſumma approbatione, & laude diſſeruit. Plu-
ſcula etiam ex Platonis ſermone hoc loco interpretemur, oportet, ut clariſſime, quid ille de in-
genua ciuiũ inſtitutione, de conuiuiis publicis, de uini uſu ſcripſerit, uideatur, & iniqua aduer-
ſarii calumnia deprehendatur ab omnibus. Quem locũ non ita a me poſitũ uelim, quaſi eodẽ,
quo a me profertur, ſermone, Plato ſcripſerit. Nã quæ de hac re pluribus ille locis diſſeruit, nos
ſimul texentes ab illo dici oſtendimus, ne uel plures libros enumerare cogeremur, uel, inquit,
ſæpius interponeremus. Cũ Lacedæmonius ille hoſpes, qui apud Platonem diſputat, haud q̄q̄
licere ſuis hominibus diceret per temulentiã debacchari, quomodo Athenienſes feſtis diebus li
beri patris agere conſueuerunt, Plato ita reſpondet, ut ſiquid prima minus honeſte faceret, nõ
ilico ſtulte inſultando reprehenderet, ſed modeſte, prudenter'q; corrigeret, & diſtinguẽdi ra-
tionẽ, quã primus ipſe teſte Eudemo doctiſſimo uiro, in diſputãdo cõpererat, explicaret, & qđ
» ex ea re ad uirtutis officiũ capi cõmode poſſet, oſtenderet. Ita enim, inquit. Nec uinolẽtia, nec
» quiuis ex more uſus laudãdus omnibus in rebus, aut uituperandus mox eſt. Sed ante animad-
» uertendum eſt, qua tandẽ cauſa, ſeu ratione id agatur, & quo modo, quibus perſonis, cum qui
» bus, quo animo, affectu, ſtudio, tempore, loco. Vt. n. ſi alius cultũ caprarum, & poſſeſſionem
» eius gregis probat, uſui'q; eſſe, & cõmodo arbitratur, alius cũ capras ſine paſtore depaſcẽtes p
» ſegetem, fruges uaſtare uiderit, improbat, & omnẽ pecudem damnat, quod aliquas errare, atq;
» obeſſe, uel ſine paſtore, uel prauo cũ paſtore aliquãdo perſpexit, ſnĩam non eius, qui damnat,
» pro recta accipimus, ſed illius potius, qui probat, & quemadmodũ grex colendus ſit, præcipit,
» ſic ſiquis ciuilẽ aliquem cœtum, qui regi ſuo magiſtratu cõmode poteſt, quia peccantẽ uidet,
» quod aut magiſtratu careat, aut prauo gubernetur, idcirco uituperat, non iudiciũ eius proban-
» dum cenſemus, ſed expectamus conſilium illius, qui & rem ſeruet, & uſum corrigat. Cõuiuio-
» rum itaq;, & ſodalitatũ cœtus, ſi quoadeius fieri poteſt, probe ꝯſtitutus, magiſtro præfecto ſer-
» mone adhibito, reliquis officiis conſeruatis, iure adhuc improbari poteſt, recte uituperes. At ſi
» male inſtitutũ, & temere ſine magiſtro congeſtum, tumultuantem'q; cõſpiciẽs aſpernaris, neq;
» rem, ſed modũ conſyderas, haud recte facis, ita. n. unaquæq; res mala indicaretur, quoties bo-
» nus princeps, ac dñs deeſſet. Et poculis igitur magiſter, ac princeps cõſtituendus eſt ſobrius, ſa
» piens, eruditus non temulẽtus, & ſtultus. Nã ſi, qui præeſt hominibus liberalius per cõuiuii li-
» centiam potantibus, non ipſe ſobrius, ac ſapiens fuerit, ſed uel temulentus, uel imperitus iuue-
» nis, ac temerarius, nimirũ fortunatus hic erit, niſi tetrum aliquid, ſceleſtum'q; cõmiſerit. Cogi-
» tandũ eſt igitur, an ex conuiuio recte inſtructo boni aliquid uel publice, uel priuatim poſſit ac-
» cidere. Nã ſi unus qlibet ex ciuium numero recte inſtitutus profecerit, aut etiã ſi cœtus aliquis
» ad choreã agẽdam bene compoſitus, probatus fuerit, parũ utilitatis hinc Reip. fore manifeſtũ
» eſt. At ſi uniuerſam erudiendi rationem, & publicã diſciplinã tractamus, facile magni aliquid
» ciuitati ita afferri poſſe dixerimus, ut. ſ. ingenue inſtituti, uiri boni efficiantur. Tales autem facti
» cum cæteras res præclare agere, tum hoſtes ſuperare facile poterũt. Quod ſi hæc ita ſe habẽt,
» quid uerũ, certum'q; ſit, Deus nouit, quid ego ſentiam, ſi dicẽdũ ſit, pace omniũ dicam, Sed ne
» reor, ne de uinolẽtia parua re plura dicere, prolixũ'q; admodũ ſermonem producere uidear, q̄q̄
» uini uſus temperari, emẽdari'q; ſatis debita naturæ ratione non poteſt, niſi integra muſicæ præ
» ceptione concinnior efficiatur, quæ abſq; uniuerſo erudiendi negotio tradi non poteſt. Vnde
» fit, ut permulta dici neceſſe ſit. Dicendũ tamen eſt, & primũ quid eruditio ſit, & quam uim, fa
» cultatem'q; habeat, definiendum. Ea igitur inſtituendi unica ratio, quæ per uirtutem, educatio-
» nem'q; liberalem cupiditatem in animis iuuenũ parit, ut ciues optimi efficiantur, & iuſte tum
» imperare, tum imperari conſueſcant, eruditio appellanda eſt, quæ autem ad rem pecuniariam
» pertinet, aut ad corporis uires, aut ad ullam ſolertiã, iuſtitiæ, mẽtis'q; expertem, hanc illiberalẽ
» eſſe, ac ſordidam, nec eruditionis nomine appellandam exiſtimo. Ergo nullo in loco erudiẽdi
» ratio contemnẽda eſt. Quandoquidẽ omnium rerum pulcherrima contingere homini poteſt.
» Præterea memoria repetẽdum eſt, quod ante conceſſimus, uiros eſſe bonos, qui continere ſe-
» ſe, ſibiq; dominari poſſunt, malos, qui id nequeunt facere. Sed quoniã unuſquiſq; noſtrum, q̄q̄
unus eſt,

» unus eſt, habet tamen ſecum duos comites, quaſi conſultores, ſibiq; inuicem aduerſos, quorũ
» alterum uoluptatem, alterum dolorem uocamus, tum etiam metum habet, & fiduciam. Ad
» hæc rationem cogitandi, quid nam ex iis melius, quid'ue deterius ſit, quæ quidem ratio reda-
» cta in decretum ciuitatis publicum, lex dicta eſt. Ergo hi affectus, quaſi nerui, & funes quidam
» tendentes in nobis cõuellunt, cõtra'q; uiciſſim ad res agendas contrarias retrahunt. Quo fit, ut
» rei ratio, cuius uirtutẽ præſcriptam habemus, in retrahẽdo eniti debeat, & nunq̃, quin aduerſus
» alteros neruos contendat, deſiſtere, eadem'q; ipſa cogitandi, & renitendi ratio aurea, ſancta, et
» auguſta nomen legis communis Reip. accepit. In hac enim uel illud apertius intelligi poteſt,
» quid ſignificetur, cũ quempiã ſeipſo ſuperiorẽ, aut inferiorẽ dicimus. Enimuero ſinguli quiq;
» homines ueram rationem, quã ex hoc renixu ſtatuerunt ſequentes uiuunt, & ciuitas lege, quã
» recepit uirtutem probat, uitiũ reprobat, recte'q; cũ cæteras res, tum uini uſum, de quo dicere in
» cepimus, quomodo bonus, malus'ue ſit, poteſt iudicare. Cõfeſſum itaq; id accipimus, liberio-
» rem uini uſum, uoluptates, dolores, iras, amores, reliquas animi affectiones intẽdere, atq; auge-
» re, quaſi habitus eorum hominum, qui hauſerint eo uigoris redeat, in quo erat tempore iuue-
» nilis ætatis, propterea'q; homines continere ſe nequeãt. Quod tam graue malũ, an aliquid no
» bis cõmoditatis afferre poſſit, animaduertendũ eſt. Quomodo exercitatio corporis licet homi-
» nem feſſum, debilem, imbecillum reddat, & quomodo epotum medicamẽtũ, q̃q̃ extenuat cor
» poris uires, atq; debilitat, nihilo minus futuri commodi gratia in uſum recipiuntur. Nam ſi pari
» ratione ex uino utilitatis aliquid percipi poteſt, ſatius iſtud fieri dixerim, quandoquidem exerci
» tatio corporis, non ſine labore, moleſtia'q; contingit, uini aũt uſus maiori facilitate ſuſcipitur.
» Cum itaq; duplex ſit timoris genus, unũ, quod expectatio mali eſt, alterũ, quo ne dicẽdo aliqđ
» aut agendo tanq̃ mali reprehendi poſſimus, formidamus, ſimul atq; cauemus, quod genus pu
» dor, ſeu uerecundia dicitur, contrariam'q; ſibi habet impudentiam, & cum alia ſumma bona
» tum uictoriæ, ſalutis'q; munus præclarum adhibet, hinc porro fit, ut uini uſus, ad hoc bonũ cõ
» parandũ, dignoſcendam'q; animi naturam, utrum idonea, nec'ne ſit, non parũ mea ſentẽtia cõ
» ferat. Ita enĩ uelim conſyderes. Quæ pariunt uictoriam, duo ſunt, animus fidens, aduerſus ho-
» ſtes, timor, ſeu pudor erga amicos, ita ut unuſqſq; noſtrũ, & impauidus, pauidus'q;, & fidẽs, ac
» uerecundus eſſe debeat. Quapropter quemadmodũ cum iam pauidũ aliquẽ reddere uolumus,
» in rebus formidabilibus, atq; horrendis eum conſtituimus, ſic'q; ſalubri lege eum exercentes,
» talẽ reddimus. Eodem mõ quẽ pauidum, ſeu uerecũdũ facere ſtatuimus, ad res minus pudicas
» ducimus, & in medio earum, illos probantes, ac uoluptatibus opponentes ſuperare eas aſſuefa
» cimus. Neq; enim, qui uim plurimarum uoluptatum, cupiditatum'q; ad impudẽtiam prouocã-
» tiũ, cũ ratione, atq; ſolertia aduerſus eas pugnãdo non ſuperarint, eſſe perfecte temperans põt.
» Neq; ad uiri fortis officiũ accedere quiſquã integer poteſt, niſi animi timiditatẽ pugnando p-
» uicerit. Etenim, qui expers, inexercitatus'q; huiuſmodi certaminis eſt, ne dimidiã quidẽ uirtu-
» tis partẽ attingere poteſt. Officium autẽ legũlatoris eſt, poſſe, uelle'q; experiri ciuium animos,
» quomodo ſe ad fortitudinem, ac timiditatem habeant, id'q; facere loco, & tẽpore cõmodo, &
» tuto, potius, q̃ ſuſpecto, & periculoſo, ut fortitudinem conciliet animis, timiditatẽ exterminet.
» Quẽadmodum igitur ſi quis deorum immortaliũ medicamentũ aliquod, quod hauſtũ timorẽ
» pelleret, ciuibus dediſſet, hoc tractando, hortãdo'q; impauidos illos effici oportere diceremus,
» ſic cũ uini uſus medicina quædã, ſic ad audaciã, & nimiam, importunam'q; ꝯfidentiã, fit enim,
» ut qui id hauſerit, hilarior ſit, & quo liberalius hauſerit, eo ſpe maiore, meliore'q; impleatur, et
» audacia plenus, quaſi præcipua ſapientia præditus, animoſior fiat, & libere, atq; impauide au-
» deat, profecto, hoc modo pauidos, uerecũdos, & ingenuo quodã pudore præditos hoĩes fieri
» poſſe dicendum eſt. Cum enim duo illa, animis noſtris perfecte concilianda ſint, fiducia, & ti-
» mor, ut fiduciã, & fortitudinem in bello meditari debemus, ſic timorem, & uerecũdiam in his
» rebus exercere, per quas audere, & fidentes eſſe poſſimus. Talẽ autẽ rem, uini uſum eſſe intelli-
» go. Nulla enim leuior, aut ſecurior uoluptas, uel ad experiendũ, uel ad exercendum eſſe, aut di-
» ci põt, quàm hęc iocandi, atq; ſolandi ratio, quã exhibere uinũ uidemus. Nihil ſane moderati⁹
» adhiberi poteſt, præſertim ſi caute agatur, Nec enim animum difficilem, agreſtẽ, iniquũ expe-
» riri potius per cõmercia, nõ ſine tuo periculo debes, q̃ per conuiuium liberi patris, nec examen
» animi ueneri ſuccumbentis, per fallacem uxoris, & liberoꝝ cõmendationem faciẽdũ eſt, & ca-
» riſſimaꝝ periculo reꝝ potius, quã per iocum, uſu uini ſine diſcrimine iacturæ mores animi pſpi
» ciendi ſunt. Hoc igitur unum non mediocre cõmodum ex uini uſu ad examẽ ciuium capitur,
periutile certe homini ciuili, ne habitus, naturas'q; animoꝝ ignoret, ſit'q; etiam per eius impu-

nitatem, ut pauidi, uerecundi'q; efficiantur, qui caute, & moderate ſub optimo magiſtro tempeſtiuis conuiuiis utútur. Alterú longe amplius, & maiori ſtudio dignius ſequitur, quod planius, perſectius'q; explicabitur, ſi rectá erudiendi rationé repetierimus. Dicimus itaq; puerorú primú ſenſum eſſe dolorem, ac uoluptaté, quibus primus efficitur, ut uirtus, aut uitiú animo primú cócipiatur. Nam prudentiá, ueram'q; opinionem uix nónulli prouecta etiam ætate capeſſunt, eruditioné uero eam eſſe uirtuté, quæ a' pueris prima recipiatur. Voluptatis igitur amoris, & odii, ante q̃ ratio recipiat', uſus rectus, poſtq̃ recepta ratio eſt, & cóuenientia, recta'q; conſuetudo, uirtus integra eſt. Sed eruditio, proprie eius uirtutis pars eſt, quæ in uoluptatib⁹, ac doloribus adhibito temperamento conſiſtit, ut mox ab initio ad finem odio habeant, quæ habenda odio ſunt, amentq;, quæ amanda ſunt, Verum cú omnis erudiendi ratio in uoluptatibus, ac doloribus recto adhibito temperamento uerſetur, ſed accidat, ut pleraq; in uita langueant, atq; íterimátur, dii immortales, labores mortaliú miſerati requiem his laború, ſerias, & ſolénes numinú dies ſtatui uoluerunt, muſas'q;, & muſarú principem Apolliné, ac Liberũ patrem, celebritatú ſocios adhibuerunt, qui deprauatam inſtitutioné emendarent, Quod idé naturæ quoq; conſentaneú eſſe uidemus, ſiquidem iuuentus fere' omnis corpore, aut lingua quieſcere nó poteſt, ſed ſemp moueri, loquiq; appetit. partim ſaliens, & exultans, quaſi numeroſum quendam motú, ac ludú cum uoluptate exercens, partim etiam uocem emittens crebram, & uerá. Cæterú reliquæ animantes ſenſu ordinis, inordinationis'q; ſuorú motuum uacant, quibus bene compoſitis nomé inditum eſt numeri, & concentus. Nos deos, quos modo nominaui, celebritatú noſtrarú comites habuimus, qui ſenſum numeroſum, concinnú, ſuaué, periucundú nobis dedere, modulos, ſaltandi'q; genera docuere, choros ἀπὸ τῆς χαρᾶς, hoc eſt gaudio aptiſſime nominarunt. Itaq; primam erudiendi rationem effici muſarú, & Apollinis opera perſpicuú eſt, ineruditú'q; hominé eſſe, qui choreæ muſarú expers eſt, eruditú uero, qui compos eius eſt, totú'q; id genus in choream, ſaltationem, & cantú diſtribui declaratur. Quo fit, ut qui bene eruditus eſt, bene cantádi, ſaltandi'q; peritiam habeat, quá cum bene exerceat, bona etiá ſuo cantu, & ſuo ſaltu præſtet neceſſe eſt. Plurimú enim inter eum intereſt, qui bene, & bona agit, atq; eum, qui uel bona quidé exercet, ſed minus bonis delectatur, malaq; aſpernatur, uel qui bona amat, mala odit, ſed uoce, aut corpore nequit exercere. Quæ cum ita ſint, quid boni in cantu aut ſaltatione ſit, noſce eos oportet, qui ſcire cupiunt, quo modo eruditio conſeruetur. Indagandus eſt igitur honeſtus corporis geſtus, modulus, cantus, ſaltus, ſiquando uenturi eo' ſumus, ut recte, nec'ne inſtitutú ſit, & quæ nam recta erudiendi ratio, ſiue græca, ſiue barbara ſit, noſſe poſſimus. Sed quoniam uaria ſtudia fortitudinis, timiditatis'q;, & omnino uirtutis, ac uitii habentur, uarii ſunt geſtus, ſaltus, ſoni, uoces, & partim honeſti, partim inhoneſti. Verum homines per erroré non omnes æque eiſdem modis chorearú utuntur, ſed aliis alii, ut ſuo quiſq; ingenio, aut more decreuerit, non paruum'q; hinc detrimentú iis euenit, qui prauis, aut modulis, aut geſtibus delectétur, contra ſummú iis cómodum, qui uoluptatem capiant ex honeſtis. Similem enim his quéq; effici, quibus oblectatur, neceſſe eſt. Idcirco, ubicunq; leges, aut nunc bene conſtitutæ ſeruantur, aut in poſterú conſtituentur, maxima cura adhibenda eſt, ne poetis liberum ſit, omnia ſuo numero, modulo, & uocabulo mandare, & pro arbitrio ſuo, liberos optimorú ciuiú, quibuſlibet modis inſtruere. Licentia enim huiuſmodi poetarú, quibus licere uideo in omnibus fere' ciuitatibus ita agere, cauſa eſt, ut ſumma cú improbitate uſus rerú ciuilis habeatur. Quod ſi moduli, numeri, uocabuli recta ratio capienda eſt, lege, atq; ordine cóſtituendú. quemadmodú hæc agi debeant, atq; ita iuuenes educandi, inſtituendi'q; ſunt, ut præter hæc nihil omnino cantare, aut noui facere auſint, ſicut apud Ægyptios lege ſancitú eſt, apud quos ea, quæ ante decé millia annorũ picta, ſculpta'ue habentur, iis, quę modo facta ſunt proxima cernimus. Et quoniam rectus muſicæ, ac lodorú uſus non ſine chorea habetur, chorus auté ipſe ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ideſt gaudio, ut ſupra diximus, nomen accepit, gaudemus auté, cú nos felices ſentimus, gaudentes'q; felices nos eſſe arbitramur, nec quieſcere poſſumus, ſed iuuenes in choreá uertuntur, ſeniores, quia ingraueſcente iam ætate nequeunt ſaltitare, aſſident, ludos iuuenum cú delectatione, & amœna celebritatú ſolatia ſpectantes, ſtatuunt etiá certandi genera, quæ nos memoria, q̃ maxime poſſint ad florentis ætatis officia reuocare. Cú inquá hæc ita ſint, illú ex omniú celebrantium numero ſapientiſſimú iudicari, præſtantiorem'q; cæteris haberi, fortaſſe dixeris oportere, qui nos maiorem in modú gaudere, atq; oblectari faciat. Attamen nó recte ita iudicaueris. Cú enim uariú iudicium a' uaria ætate de hominibus uarie certantibus proficiſcatur, quo modo & oblectatio euenit, Alii enim circulatores, putant præſtantiores, quoniam his uehementius delectantur,

ut qui

ut qui pueri adhuc ſunt, Alii comœdos, ut qui floreſcente iam adoleſcentia comœdiis delectã‐tur, & eius generis authores obſeruant. Alii tragœdos, ut mulieres, quas tragici actus tenent, alii rhapſodos, ut ſeniores fortaſſe, quos ex Homeri, aut Heſiodi carmine ſeries quædá decantata oblectat. Hinc illos potiſſimum præſtare iudicandum eſt, qui præſtantiorum ſpectatorum iudicio, noſtrorum'q; æqualium ſententia decernantur eſſe præſtantiores, & optimorum, atque eruditorum uirorum non uulgi delectatione ſtatuendum, quæ muſa iucũdior, aut quod modulandi genus pulchrius ſit. Etenim dignos iudices, cum ſapientes, tum fortes eſſe oportet, alterum ne uulgi tumultu arrepti, ſui conſilii inopes a' temerario theatro quid ſentire debeant, admoneantur, alterum, ne, quod ipſi recte norunt, per puſillanimitatem in iudicando mentiátur, & ut magiſtri, quod eſſe debent, qui iudices adſunt, non diſcipuli ſpectantis multitudinis ſedeant, & his contradicant, qui uoluptatem non digna ratione deſcribunt. Quæ cum ita ſint, eadem illa ratio ſequitur, ut erudirio ſit educatio, & inſtitutio iuuenũ ex recta legum ratiõe deducta, & peritia optimorum uirorum approbata. Ergo, ut animus iuuenis legi obtemperet, eiſdem'q; qbus ſenex rebus delectet', aut mereat, elaborandũ eſt, ut iuuenes cantu, & modulo, quo eoꝝ animus, q̃ſi carmine quodá adhibito duci ſolet, erudiant'. Cum ení, eorum natura ſtudia grauiora ſuſcipere nequeat, ludi, & moduli genera adhibenda ſunt honeſta, qbus oblectari aſſueſcant in rebus honeſtis, & his acquieſcere, quemadmodũ in curádis ægrotis agitur, qb⁹ ſalubres cibos ſuauiter conditos p̃bere ſolemus, ut libenter accipiát, inſalubres contra aliq ſparſos amaritudine, ut aſpernent', atq; reiiciant. Hac igitur cauſa ſapiẽs legumlator minime poetę concedet, ut quoſcũq; numeros, modulos'q; iucundiores exiſtimauerit, docere poſſit, ſed ut perſuadeat, uiroꝝ fortium continentiá, optimoꝝ uiroꝝ nõ uitioſorum res geſtas canat, eaſdem'q; uerbis honeſtis decoret, & geſtibus, numeris, cõcẽtibus moderatis, ut noſtri iuuenes ab ineunte ætate, honeſta erudiendi rõne imbuti, & liberali muſica inſtituti ingenue educent', & in pręclaros uiros euadant, amantes ſemp, atq; amplectentes res honeſtas, inhoneſtas aũt aſpernátes atq; uitantes. Ergo cogendus eſt poeta, ut eum felicẽ, beatum'q; appellet, qui iuſtus, ac tẽperãs eſt, etiáſi pauper, inſortunatus'q; ſit, miſerum aũt, & uitæ acerbitate ſemp anxium eũ uocet, q iniuſtus, incontinens, improbus eſt, etiáſi Cimyra, aut Mida fuerit opulẽtior. Quę enim uulgo bona appellantur, ualetudinẽ dico, pulchritudinẽ, uires, diuitias, ingenium etiam, imperiũ, immortalitatẽ, non recte prorſus ita appellari cenſeo, ſed ſi iuncta cũ iuſtitia fuerint, optima erũt, ſi cũ iniuria, peſſima. Neq; enim homo, qui bene ualet, aut diues, potensq; eſt, felix eſſe cũ iniqtate, & contumelia põt, ſed plane' miſer eſt, licet pulcher, & uiribus corpis p̃ſtans, ſed iniuſtus, ſed contumelioſus moleſte, anxie, turbide uitá agit. Quod ſiquis e' ciuibus noſtris aliter dixerit, putans eſſe aliquos, q quãuis praui, tñ læti uiuant, aut alia cõmodiora, utiliora'q; eſſe, alia iuſtiora, atq; honeſtiora, hunc ſumma propemodum pœna condemnandũ arbitraretur, uita ení eadẽ, & iuſtiſſima, & iucũdiſſima eſt, nulla'q; res bona eſſe poteſt, quin eadem ſit iucunda. Sicuti nec mala, quæ eadem anxia nõ ſit. Laus náq;, & honor, & gloria apud oẽs, ſiue homines, ſiue deos, ut bona, honeſta'q; ſunt, ſic iucũda etiam ſunt. Vituperatio, íſamia, ignominia, dedecus, ut mala, & turpia ſunt, ſic etiam anxia. Iuuat ergo ne bonum a' iucundo ſeparet', ad uitæ uſum iuſtæ, pięq; agendæ. Nemo enim id agere ultro uelit, ex quo non plus uoluptatis capiat, q̃ doloris. Hæc igitur & legumlatoribus oĩbus, & poetis dicẽda ſunt, tum choris omnibus, quos tres numero inſtituendos diximus. Muſarum, Apollinis, Liberi patris. Hæc, & reliqua eiuſdem generis ſemper cantanda ſunt, quorum ſumma, & caput illud eſt, ut idem uiuendi genus, & iucũdiſſimũ, & optimum eſſe putetur. Hæc primus adoleſcentulorum chorus rite carmine poetarum ſuorum corám omnibus canet. Secundus eorum, qui ad trigeſimum uſq; ętatis ſuæ annũ peruenerit pæana referet, cõſcium ueritatis ſuorum uerborum, optabit'q; iuuenibus benigno numine inſpirari. Tertius eorum, qui a' trigeſimo anno, ad ſexageſimum ſunt prouecti, hæc eadem, & omnino quicquid ad uirtutis officium ſpectat, modulabitur, Totidem enim choris, Lacedæmonium illum legumlatorem, tribusq; his ætatibus apte diſpoſuiſſe, manifeſtum eſt, Senes exordiri choream uoluit, cantantes.

Nos fuimus iuuenes robuſto pectore quondam,

Mox iuuenes florẽtis ætatis reſpondere.

Nos ſumus, & ſiquis dubitat, ualet ille probare,

Poſtremo adoleſcentes ſubdere,

Nos probitate alios quidni ſuperare neceſſe eſt.

Cum enim iuuentus oĩs, ut dictum iam eſt, non uoce, nõ corpore quieſcere poſſit, ſed concitet' ſemper, & ſaliat, uocem'q; inordinate emittat, ordinis aũt ſenſum homo ſolus ex oĩbus aĩantibus ſuapte natura habeat, hunc ordinem in mouendo numeꝝ uocauit, temperamentum autẽ

» uocis concentum, compoſitum uero ex utroq; choream. Sic'q; & choreæ cõſtitutę ſunt, & dii
» præſides chorearum, ſocii'q; acceſſerũt, Muſę, Apollo, Liber pater, eorum'q; ſingulis, chori ſin
» guli delegati ſunt, ut primus muſarum ſit, ſecũdus Apollinis, tertius Liberi patris, cui ordinem
» ſenectutis noſtræ commendamus, & cantare, choream'q; agere homines annum ſexageſimum
» excedentes cenſemus. Quam rem profecto non temere ita probari a nobis animaduerto, ſiqui
» dem omnes tam uiros, ꝗ pueros, tam ſeruos, ꝗ liberos, tã mares, ꝗ fœminas, honeſtiſſime mo/
» dulari, id'q; ſedulo exercere par eſt, In primis autem ciuitatis præſtantiſſimi uiri, & tum ætate,
» tum prudentia inſignes, quæ maxime honeſta ſunt, ea de ſua Rep. optime merentes, modulari
» debẽt. Hoc itaq; & cõueniens, & cõmodum, & honeſtũ eſſe aperte iã declaratũ eſt. Verũ haud
» ſatis facile eſſe uidetur, quippe ſenior quiſq; tardior iam ad canẽdum, & pigrior factus, minꝰ ea
» re delectari uidet', & quo ſenior eſt, eo magis pudore retrahit'. Quod cũ ita ſit, agendũ ne aliqd
» eſt, quo ſenes aĩo recreati, & hilariores facti, modulos, & muſaꝝ gratiã recipiãt? An Liberi pa
» tris feſtiuam illã iucunditatẽ minutis poculis prælibantes p tẽpeſtiua conuiuia inuitabimus ad/
» officiũ? Iuuenibus enim uſq; ad octauũ ſupra decimũ ætatis annum, oĩno ne uinũ guſtent præ/
» cipiendũ, efficiendum'q; eſt, ne ignẽ ſupra ignem corpori, atq; aĩo hauriant. Ab hoc ad trigeſi/
» mum uſq; annum cõcedendũ aliqd uini eſt, modice tñ, pro ætatis iam cõſtantis rõne, ſed uetã/
» dum oĩno, ne liberalius hauriãt. At ſenili ætati iã tardæ, ac frigidæ dãdum plus aliqd eſt. Iuuat
» enĩ, ut hęc ætas Liberi patris benignitatẽ in ſuæ neceſſitatis auxiliũ imploret Pater ipſe demul/
» cendo repubeſcere faciet, & ex molliuſculis duriores, quaſi ferrũ igne demiſſum reddet, animi
» mores obliuioni anxietatis cõciliabit, unde fiet, ut tandẽ ſocios ſe in cantãdo exhibeãt. Nec uul
» gari, & theatrali modo id faciẽt, ſed ſua muſa hoc eſt illa uenuſtiſſima, quæ ſuã ætatem deceat,
» & laudatiſſime ſenectuti cõueniat, quæ facile pſtabit, ut præclara bona publice uſu ueniãt. Prę
» centione enĩ, & ſuccentione huiuſmodi mores iuuenũ, & oĩno uniuerſæ ciuitatis noſtræ infor/
» mati, iuſtiſſimi, honeſtiſſimi'q; euadent, & qđ optamus, beata uita ꝯtinget. Quemadmodũ cõ
» trarii mores ex ꝯtrariis uerbis ſententiis modulis ꝓcedere conſueuerunt. Pulcherrima autem
» muſa illa ſit, quæ non modo uoluptatẽ parit, & iucunditatẽ, uerum etiã cõmoditatem, opemq;
» ad uitã recte agẽdam. Nullius enim officii ratio intẽdit, ut dũtaxat uoluptatẽ ſuppeditet, ſed ut
» utilitatẽ cum honeſta uoluptate, qđ in ſingulis perquirẽdis perſpicuum erit. Ergo pulcherrima
» muſa, quã petimus non uoluptate, iucunditate'q; tantũmodo, ſed uera quoq; utilitate determi
» nãda ẽ. At qa rei naturã noſſe oportet, ſiqs de quauis re iudicare uere, recte'q; uoluerit, idcirco
» muſicæ natura conſyderanda eſt iis, qui ſcire cupiũt, qd in ea recti, boniq; ſit, & eo magis, quo
» ipſa mores uel deprauat, uel inſtruit, ut male, bene'ue adhibita fuerit, cũ pręſertim uideamus in
» terdũ poetas geſtibus, & modulis muliercularũ uerba uirorũ tribuere, & modulis, ac geſtibus
» hoĩum liberoꝝ, honeſtiſſimorũ'q; numeros ſeruorum, atq; illiberaliũ hoĩum accõmodare, aut
» ingenuis numeris, & geſtibus reddere modulos, uerba'q; ꝯtraria, ac rurſus numerũ, & geſtus ſi
» ne modulo uerbis ſolis in uerſu collocare, aut modulũ, atq; numeꝝ ſine uerbis, ſolo fidium pul/
» ſu, aut tibiæ flatu exprimere. Quo fit, ut perdifficile cognitu ſit, qd ſibi numerus, aut concentus
» uelit, & quã dignã ſimulationẽ ſequat'. Ergo ſeniores noſtros inſtitutos eſſe oportet numero/
» rũ, & concentuũ ratione, ex qbus muſica conſtat, & in quibus maxime uerſatur pollere'q; iudi
» cio, quo uirtutẽ modulandi diſcernãt, & finiãt. Cũ enim genus omne modulandi, ſi ea, quæ cõ
» ueniant, habet, recte cõpoſitum eſt, ſi quæ minus cõueniant, praue, & qui norit qd habeat, idẽ
» dignoſcere, an recte ſit compoſitum, põt eatenus ſeniores noſtros ĩſtitui, & muſicę rõne erudi
» ri decet, ꝗtenus numeroꝝ gradus, & moduloꝝ, fidiculas aſſequi ualeant, quo peritia, & longo
» uſu concentus, & numeri, qd tãtæ, tali'q; ætati conueniat, quibus'ue ipſi ſeſe uoluptatibus tute
» afficiant, deliberare poſſint, præbere'q; exẽpla iuuenibus morũ bonoꝝ, ac ſeſe exhibere dignos
» uirtutis authores, atq; magiſtros. Tãtũ nobis afferet bonũ chorꝰ Liberi patris, ſi recte exerceat',
» tãtum'q; ad cõparandã uirtutem iuuabit. Bene aũt exerceri poterit, ſi qđ euenire in cõuiuiis ſo
» let, ut pleraq; per tumultũ cõmittant', id ne fiat, ꝓcurabit', adhibito magiſtro ſobrio, atq; erudi/
» to, q lege optima alacrioris animi contumaces motus cõtineat. Nulla enĩ res, ut ſupradictũ eſt,
» tam bona haberi põt, quin, ſi bono careat rectore, praua eſſe uideat'. Ergo cõuiuiis quoq; magi
» ſter præficiendus eſt ſobrius, conſtans, & integer, qui aĩos cõuiuaꝝ ſeniorum, leuiores qdẽ, agi
» liores, audaciores'q; faciat fomento poculi liberalioris, ſed nihilo minus molliores, pinde, ut fer
» rum igne remittitur, atq; obedientiores magiſtro, qui informare, erudire'q; poſſit, quẽadmodũ
» olim cum ætatẽ adoleſcentis habebãt, corrigat etiã audaciam, & quod pudoris, ordinis, ſilẽtii
» impatiens eſt, emendet, & fiduciæ minus honeſtæ occurrat, honeſtiſſimo illo metu perterrens,
quem uerecũdiam,

» quem uerecundiá, pudorem, & ſormidinẽ quandá diuinam ſupra appellauimus. eos præterea,
» qui obtẽperãt, honore, qui nõ obtẽperant, ignominia afficiat. Ita enĩ effici poterit, ut conuiuæ
» amiciores diſcedãt, nõ, ut nunc accidit, inimici. Ergo munera Liberi patris, unde nr̃a oĩs oratio
» fluxit, non oĩno uituperanda, abiiciẽda'q; ex uſu Reip. uidenť, ná ſi recte, digne'q; adhibeãtur,
» gignere ea poſſunt, quę modo expoſui, hoc eſt aĩo pudorẽ, uires, ac ualetudinẽ corpori. Quod
» ſiqua ciuitas hoc munere modeſte utetur, cõparans ſibi cõtinentiá uoluptatis, & tẽperãtiæ ha/
» bitum, ſelicẽ, tranqllam'q; uitam aget. Sed ſi ioco, et uoluptate cõuiuia, & uini uſum deſcribet,
» ut cuiq; cũ qbus, & quoties, & quẽadmodũ uelit, epulari, ac bibere liceat, equidẽ nunq̃ aut hác
» ciuitatẽ, aut hũc uirũ uti uino ſtatuerim. Hæc Plato de uino diſſeruit, ſuoꝝ tempoꝝ uſum cor
rigens, quẽ reprehendere uideť, dum cõuiuas ita affirmat ſæpe diſcedere, ut q amici uenerant,
abeant inimici. Sic ille uix ſenibus uini uſum relinqt, quẽ adoleſcentiæ prorſus tollit, iuuentuti
parciſſime cõcedit, id'q; ꝑ cõuiuia tẽpeſtiua, & publice charitatis, ciuilis'q; ſolatii gratiá more
Lacedæmonioꝝ. Sic ille ad pudoris, & uerecũdiæ tẽperamentũ, habitũ'q; exercendũ uini uſum
accõmodat, qđ aduerſarius ebrietatẽ, uinolentiam, temulentiá uocat, ꝓclamat'q;, & uociſerať,
ſextá partẽ totius libri de legibus, nihil aliud cõtinere, q̃ quo modo cines debeant ebriari. Mos
certe priſcis illis tpibus ſuit, ut iuuenes muſicæ uſu inſtituerenť, id'q; pars publicæ erudinõis ba
bebať, quem morẽ, quoniá minus recte exerceri uidebať, emendare conatus eſt Plato, & quẽ/
admodũ agi modeſte ex lege deberet, inſtituit. Quo loco ſenili ętati tũ remediũ, tum ſolatii gra
tia uinũ indulſit, illoꝝ ſententiá reprobans, q ita de rebus diſſerunt, ut diſtinguẽdi rõnem igno
rent, qđ oĩbus ſere locis ſacere ſolet, iure'q; diuidẽdi artificiũ ſibi tribuit. Primus enĩ diſtinguẽ
di rõnem excogitauit, permultas'q; ueterũ dubitatiões ita diſſoluit teſte, (quẽadmodũ ſupradi
ximus) Eudemo. Vſum itaq; uini, quẽ illi penitus reprobabãt, diſtiuguẽdũ ipſe cenſuit, & par/
tim honeſtum, cõmodum'q;, partim inboneſtũ, & noxiũ eẽ oſtẽdit. Sed an ſexta totius operis
pars in his cõſumatur, ſacile ex iis, quæ dicta ſunt, põt iudicari. Nullũ enim de hac re uerbũ ali
bi ſecit, & hic pauca, ut uidetis, de uino, multa de muſica rõne, de educatione, & inſtitutiõe ui
tæ, de morũ ꝯſuetudine grauiſſimo, ornatiſſimo'q; ſermone diſſeruit, quæ ſimul, & qd de ipſo
Platone ſentiẽdũ ſit, admonẽt, & qd de aduerſario, qui ſextá operis partẽ in cõmendáda ebrie
tate conſumptá eſſe calũniať. Medici etiá uini uſum ꝓbant, non modo quotidianum, & modi/
cum, ſed etiá, quod interdũ ebrietatẽ faciat, q̃lis illa Auicennæ ſentẽtia eſt. Sũt qbus placeat ſe/
mel, aut bis in menſe uino ingurgitari, ꝓpterea q; ita & uirtutes aĩales corroboranť, & urina
moueť, et ſudores excitanť, & excremẽta reſoluunť. Quod ſi Plato etiam cõmodi alicuius gra
tia uini uſum liberaliorẽ aliquádo probauerit, qs ei iure ſuccenſeat, aut quis, niſi mentis inops, ꝑ
multa de uino ſruſtra a' Platone diſputata exiſtimet? quádo oẽm ille ſermonẽ, de recta erudiẽ/
di rõne ꝑſecit, nec niſi minimá partẽ in uſu uini cõſumpſit? Poſtrema etiá parte libri ſecũdi mi
litibus oĩbus uini uſum prohibuit, & ſeruis, & magiſtratib⁹, quo tpe gubernacula Reip. tenẽt,
& iudicibus, & ſenatoribus, & nauiũ gubernatorib⁹, & interdiu oĩbus, niſi aut exercitii, aut ua
» letudinis gratia neceſſe ſit, & nocte cũ procreatiõi liberoꝝ indulſerit. Permulta, inqt, dici poſ
» ſunt, quæ nino minime ntendũ eſſe oſtẽdant. Itaq; ne uino qdem utendũ eſſe ſacile aliquis di/
» xerit. De cnſtodibus aũt, tertio de Rep. libro, hæc ſcribit. Abſtinendũ bis eſſe ab ebrietate iá di
» ctum eſt. nemini enĩ tam turpe, atq; indecens uideri debet ebrietatis uitiũ, q̃ cuſtodi, q uino⁹ de/
» tẽtus, ubi ná ſit ignoret, & q cuſtos alioꝝ deſignatus eſt, ipſe cuſtode egere uideatur. Quinetiá
alibi uinũ Deum ſurentẽ appellat, ſibiq; expoſcentẽ beneficium aquæ, dei ſobrii, ac modeſti, q
modereť, & tẽperet. Sũma certe animi prauitate is peccat, q Platonẽ de publico uini uſu reꝑ/
hendit, quæ enĩ ille palá uetat, & uel tollit prorſus, uel moderať, quis ſine magno ſcelere aſcri/
bere ei uitio poteſt? Veꝝ hoc ſane' ſacit aduerſarius exemplo ebrii, ac nebulonis illius, de quo
A. Gellius mennionẽ ſacit. hic enim bortabať oẽs ad bibẽdũ, id'q; ſacere ſe ex Platonis ſentẽtia
ꝓdicabat. Sed quẽadmodũ nir doctiſſimus Gellius eũ reprehẽdat, attendite, ſacile enim ex uer
» bis eius, qd Plato ſenſerit, ĩtelligetis. Plato, inqt, in primo & ſecũdo de legibus, nõ, ut ille ne/
» bulo opinabať ebrietatẽ iſtá turpiſſimá, quæ labeſacere, & imminuere hoĩum mẽtes ſolet, lau/
» dauit, Sed hanc largiorẽ paulo, iucundiorem'q; uini inuitationẽ, quæ fieret ſub qbuſdá q̃ſi arbi
» tris, & magiſtris conuiuioꝝ ſobriis, nõ improbauit. ná & modicis, honeſtis'q; inter bibẽdũ re/
» miſſionibus, refici, integrari'q; aĩos ad inſtauranda, ſobrietatis officia exiſtimauit, reddit'q; eos
» ſenſim lætiores, atq; ad intentiones rurſum capiendas fieri babiliores, & ſimul ſiqui penitus in
» his affectionum, cupiditatum'q; errores ineſſent, quos aliquis pudor irreuerens concælaret, ea
» omnia ſine graui periculo, libertate per uinum data, detegi, & ad corrigendum, medendum'q;

» fieri opportuniora. Atq; hoc etiam Plato ibidem dicit, nõ diffugiendas eſſe, neq; reſpuendas
» huiuſmodi exercitationes aduerſus propulſandam uini uiolentiam. Neq; ullum unquam conti
» nentem prorſus, ac temperantem ſatis fideliter uiſum eſſe, cuius uita nõ inter ipſa errorum peri
» cula, & in mediis uoluptatum illecebris explorata ſit. Nam cui libentiæ, gratiæ'q; omnes con
» uiuiorum incognitæ ſunt, qui'q; illarum omnino expers ſit, ſi eum ſorte ad participandas huiuſ
» modi uoluptates, aut uolũtas tulerit, aut caſus induxerit, aut neceſſitas coegerit, deliniri plerũq;,
» & capi, neq; mentem, aĩum'q; eius cõſiſtere, ſed ui quadam noua ictũ labi, atq; peſſundari. Cõ/
» grediendũ igit̃, & quaſi in acie pugnandũ cenſet cũ uoluptatibus, & cũ iſta uini licentia com/
» minus decertandũ, ut aduerſum eas non fuga, aut diſiunctione tuti ſimus, ſed uigore animi, &
» ꝯſtanti ꝓſentia, moderato'q; uſu cõtinentiã, ac tẽperantiã tueamur, caleſacto'q; ſimul, ac redin
» tegrato aĩo, ſiqd in eo uel frigidæ triſtitiæ, uel torpẽtis uerecũdiæ fuerit, diluamus. Ita illuſtris
author A. Gellius aptiſſima, ueriſſima'q; ſentẽtiæ Platonis expoſitione, ebrioſum, ac nebulonẽ
illum auertit, quẽ aduerſarius ſequẽs eandẽ repetere controuerſiã uidet̃, niſi qđ ille Platonicã
diſciplinã ſimulabat, ut uino operã daret authoritatẽ, hic uinũ diſſimulat, ut Platoni ꝓperã de/
mat authoritatẽ. Porrò ad hãc eandẽ ſentẽtiã, illa accõmodata eſſe uident̃, quæ Macrobius uir
» præſtantiſſimus in ſaturnalibus ſuis ſcripta reliquit his uerbis. Et Euãgelus agite ante q̃ ſurgen
» dũ nobis ſit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici authoritate faciemus, q exiſtimauit fo/
» mitẽ eſſe quẽdam, ignitabulũ ingenii, uirtutis'q;, ſi mens, & corpus hoĩs uino flagret. Tum Eu
» ſtachius, qd agis, inqt, Euangele? An Platonẽ exiſtimas haurienda paſſim uina ſuaſiſſe? Et nõ
» magis inter minuta pocula iucũdiorẽ, liberiorẽ'q; inuitationẽ, quę fieret ſub qbuſdã q̃ſi arbitris,
» & magiſtris cõuiuiorũ ſobriis nõ improbaſſe? Et hoc eſt, qđ in primo, & ſecũdo de legibꝰ, nõ
» inutile uiris eſſe decernit. Nã & modicis, honeſtis'q; inter bibẽdũ remiſſionibus refici, integra/
» ri'q; aĩos ad inſtauranda ſobrietatis officia exiſtimauit, redditos'q; ſenſim lætiores, ad intentio/
» nes rurſus capeſſendas fieri habiliores. Hęc, & plura alia ab eo authore egregio in hũc ſenſum
conſcripta ſunt, quæ ſiqs latius haurire cupit, repetat ſecundũ de ſaturnalibus librũ, ex quo fon
te hæc pauca deduximus. Sed qm̃ quæ à Platone de muſica rõne dicunt̃, minꝰ ꝯſuetudini no
ſtræ ætatis ꝯſentanea eſſe uident̃, repetere parũper uetuſtæ illius ætatis memoriã debemus, &
hoĩum illoꝝ eruditionẽ cogitare, quæ talis ſanè uſu fuit, ut ineruditior haberet̃, qui muſicę di
ſciplinæ operã nõ dediſſet. Plurimũ itaq; ſtudii ĩpendere illi ſolebãt fidibus, choris, numeris, &
cõcẽtu, uſu'q; muſicę ĩſtruebãt ſe moribꝰ moderatis, tranqllis, & placidis, & ſaltãdi exercitio ui
res curabãt, corpa agiliora, robuſtiora, aptiora'q; reddebãt, tũ uero ꝯſtãtẽ, fortem'q; aĩum, quo
uti in hoſtẽ, qñ uſus exigeret, poſſent, eadẽ muſicæ rõne ſibi parabant, & tum tranqlli, tũ citati
» nitebant̃. Nẽpe Lacedæmonii authore Plutarcho tibia utebant̃ ꝯcitatoria, & modulis, q aĩos
» augerent, ac ĩpetus facerent uehemẽtiores. Quippe res geſtæ uiroꝝ illuſtriũ, qui pro Sparta, &
» patriæ ſuæ ſalute mortẽ obiuerant, eorũ'q; laudes canebant̃, aut cõtra conuitia eoꝝ, qui ꝓpter ti
» miditatẽ uitam agere uoluiſſent, infelicẽ, & miſerã. Vſum itaq; muſicæ ad rem militarẽ accõ/
modabant, & ut aĩum modo incẽderent, modo ſedarẽt tibiis, ac fidiculis operã impendebant.
» Eodẽ etiam ſpectat Cariatas, de quo Lucianꝰ Syrius ſcribit. Genus id ſaltatiõis erat ex Cariis
» Laconicæ terræ oppido à Caſtore, & Polluce delatũ. Alteꝝ item genus, qđ ſupradiximus hor
» mum, apud eoſdẽ Lacedæmonios uſui fuiſſe, idẽ Lucianus narrat. Homerus etiã pheaces ſaltã
tes, & planipedes facit. Theſſali uero ſtrenuos uiros, & in dimicando principes planipedes pri
mos appellabãt, ita apud illos genus hoc exercitatĩois honeſtũ, atq; in primis cõmodũ habebat̃.
Ad hæc cęrimoniæ cũ modulis, & ſaltatione, Orpheo, Muſeo'q; authoribꝰ ꝯſtitutæ ſunt. Adde
ſacrificia, quæ Apollini nõ ſine muſicæ, & ſaltationis amœnitate in Delo inſula fieri ſolebant.
Indos quoq; prima luce, cũ primum ſurrexiſſent, ſaltãdo ſolẽ ſalutare ſolitos legimus, et Æthio
pes præliũ ex ſaltatione cõficere. Romanos quoq; haudquaq̃ genus hoc eruditionis cõtempſiſ
ſe, memoriæ ꝓditũ eſt. Salios enĩ ſacerdotes Martis, q bello ꝑerat, ex nobiliſſimis familiis cõſti/
tuebant, q ſacris choris, & ſaltatione, à qua nomẽ ſumpſerũt, Deo Marti ſacrificia facerẽt. Per/
multa ex uſu diuerſaꝝ gentiũ accipi poſſunt, qbus muſicã, in publica educatione, ciuili'q; erudi/
tione uſui fuiſſe, manifeſtũ eſt. Pythagoras uero Samius, uir admirandæ ſapientiæ, & uirtutis
cultor eximius, quantũ muſicæ indulſerit qs ignoret? Hic enĩ & inflãmare, & rurſus ſedare, nõ
modo iuuenũ, uerũ etiã ſeniorum aĩos muſico artificio, & excogitauit, & docuit. Alexandrum
etiã Macedonũ regẽ, uario modo ex Timothei tibia moueri ſolitũ legimus, & tum impelli, pro
uocari'q; ad arma, tum ad otium, quietem'q; reuocari. Quæ cum ita ſe habeant, non temere ue
teres illi ad uſum ciuilem adhibẽdum hoc diſciplinæ genus ſumma cũ diligẽtia cenſuere.

Platonem nequaq̃ tyrannidem probaſſe, ut aduerſarius calumniatur.
Regis imperium a' Platone probari.
Optimates labi in factioſos, quorum imperium ὀλιγαρχία dicitur.
Imperium in tyrannum lapſum, ad regem artificio reuocari.
Qualis eſſe debeat bonus artifex ciuitatis.
Quid tyranni nomen ſignificet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.
Cur Plato unum principem uelit.
Summũ imperiũ cum prudentia, modeſtia'q; coniunctũ optimũ reipublicæ ſtatũ conſtituere.
Qualem tyrannum expetat Plato.
Platonem recuſaſſe Cyrenenſibus leges ferre.

Caput X

Enio nunc ad tyrannidis crimen, qđ Platoni aduerſarius obiicit. Ex eo ſane' ꝓbatā a' Platone tyrannidē conatur oſtēdere, ꝙ eam ciuitatē idoneā eē ad mutationē in optimũ ſtatũ ſuſcipiendā eſſe exiſtimat, quæ ſub tyrãno degere cõſueuit. Sed nullum hoc eē Platonis crimen optima ratione demõſtratur, q̃q̃ aduerſarius pro ſua ꝯſuetudine, & uerba, & ſniās oēs in malā accipit partem, culpat'q; ea, quæ quo modo a' Platone dicta ſint, neſcit. Plato q̄dem imperiũ unius, atq; optimi uiri maxime ꝓbat, id'q; regnum uocat, qđ ſimulac deprauatũ, uitioſum'q; extiterit, tyrannidē eſſe arbitrat', hoc Ariſtoteli etiā placet, nā, ut optimatũ imperiũ deprauatum in paucoꝝ imperiũ degenerat, qđ græci ὀλιγαρχίαν uocant, & ut Reip. ſtatus in popularē ſtatũ mutat', ſic regia poteſtas, cũ ab officio ſuo diſcedit, in tyrannidē labitur. Quod ſi repetēdũ, inſtituendũ'ue eſt laudatiſſimum illud genus imperandi, quod regi tribuimus, nõ ex populari ſtatu, aut paucoꝝ, aut optimatum repetēdũ, ſiue inſtituendum eſt, ſed potius ex īperio tyranni, ad hoc enim per errorē, optimum illud imperiũ collapſum erat, & quēadmodũ medici lapſum corporis temperamentum in calidiorem, frigidiorem'ue habitũ, inde ad priſtinā temperiem reuocāt, nõ ex paruitate, aut magnitudine, aut numero, aut ſitu, Sic author, qui ad bonā, ut ita dicam, ualetudinē ciuitatis reſpicit, non ex quolibet ſtatu, quēlibet ꝯſtituere, aut ꝯſentaneũ, aut facile arbitrat', ſed, ſi optio detur, id accipere debet, qđ propinquius eſt. Vt ſi optimatũ imperium cõſtituere uelimus, ex paucis, penes quos rerum poteſtas eſt, id faciēdũ ſit, ſi regem ex tyranno. Quod q̄a Plato ita agendũ ſtatuit, uituperatur, ex quo facile ītelligi põt, quantā aduerſarius eaꝝ rerum, de q̄bus loq̄tur, peritiam habeat. Nihil enim intereſſe exiſtimat undecunq; corruptā, ac deprauatā ciuitatem corrigere, atq; emēdare quis cœperit. Præterea tyranni nomē nõ modo eum ſignificat, q iniuſtũ, atq; iniquum imperiũ in ſubditos exercet, ſed etiā eum, q etſi optime īperat, ſibi tñ omnia tribuit, & in ſua unius poteſtate reꝝ oīum arbitrium conſtituit, quē hoīes priſcorum temporũ uehemēter deteſtabantur, uel iniquitate tyranni alterius territi, uel cupidi libertatis, quā natura oēs expetũt, licet plerũq; temere, & cõtra ꝓpriam ſalutē eam aliq quærant. Itaq; magna ex parte populari imperio, qđ græci δημοκρατίαν uocāt, ciuitates illis tp̄ibus regebant', rara optimatũ poteſtas erat, nulla unius. Quod ſiq̄s ſe unũ conſtituere principē nitebat', q̄uis bonus eſſet, tyrannus appellabatur, & odiũ hoīum uitare non poterat. inſolentia itaq; rei, ea tēpeſtate non minus, q̃ uitio, inſenſum erat unius uiri imperiũ, qđ quia tyrannidis noīe uocabat', Plato tyrannũ req̄rit ueteri uſu unicum principē ita appellans, quēadmodum apud latinos quoq; hoc nomen in bonā partem frequentiſſime uſurpat', ut apud Maronē de optimo rege dictũ eſt, dextram tetigiſſe tyranni. Nā ſi nõ plures, ſed unus principatũ obtinet, facile ei fuerit addere, quæ optimo regi adhibēda cenſet. iam. n. bonā deſyderii ſui partē habet, ſi unũ aſſecutus eſt principē, qui nõ plures, ſed unũ intendit cõſtituere. Quin etiā Plato cum ſuũ inſtituendæ ciuitatis genus, aſperius eſſe ītelligeret, q̃ ut facile ab hoībus otio, uoluptati'q; deditis recipi poſſet unũ deſyderat, q cæteris oībus uim etiā, ſi ita res exigat, poſſit inferre. Vnius. n. iuſſu, atq; authoritate cogi, emendari'q; plures &
» cõmodius, & facilius poſſunt. Legumlatorē itaq; dicit interrogatũ, q̄d nā aliunde nactus ope
» ra ſua adhibita recte ciuitatē conſtituere poſſet, ita reſpondiſſe. Detur mihi ciuitas ſub tyrãno,
» ſit'q; tyrannus ipſe iuuenis, īgenioſus, memoria ualens, fortis, ſua natura magnificus. Talem. n.
» nõ longo tp̄is interuallo egere ad morũ publicoꝝ, quā decreuerit, inſtitutionē. Sed ipſum pri
» mum quo' libuerit iter poſſe facere, ſiue ad uirtutis officia, ſeu ꝯtra hortari ciues ſtatuerit, tũ ſua
» ipſum authoritate, q̄d cæteris agendũ ſit, decernere, partim laudando, quę ꝓbet, partim uitupe
» rādo, quæ īprobet, & ſiq̄s minus obtēperauerit, puniēdo, quēadmodũ ipſe iudicauerit, oporte.

re. Sic.n. ex tẽplo fieri poſſe, ut cæteri ciues eũ ſequanť, qui ſimul & ſuadendi rationẽ, & cogendi uim habeat. Nec uero exiſtimandũ poſſe cõtingere, ut ciuitas illa alioqn mores, legesꝗ ſuas facilius mutet, ꝗ̃ ſi apud huiuſmodi tyrannũ ſummus aliqs legũlator, & laude dignus extiterit, aut ſi ipſe ſimul & tyrãnus ſit, prudentia, ac modeſtia ꝑſtet. Nõ enĩ mala ciuitatis extingui poſſe iã dixit, niſi uel philoſophus ĩperet, uel rex ingenue philoſophet, in idẽꝗ incidãt facultas ciuilis, & ſciẽtia philoſophãdi. Quod cũ uſu uenerit, tum bona oĩbus ſupra, ꝗ̃ dici fas ſit, poſſe cõtingere in libro de legib⁹ affirmat. Cũꝗ diuinus qdam amor uirtutis, potentium aĩs inſulſerit, uel principatu unico, uel diuitiarum excellẽtia, uel familiæ nobilitate, uel Neſtoris, quem oẽs ſuæ ætatis homines eloquentia ſuperaſſe legimus, mira quadã facultate dicendi, tunc nimirum felices fore ciuitates. At Neſtorem illum belli troiani tẽporibus uixiſſe, inqt, noſtris nihil tale extitiſſe, quod equidẽ ſciam, affirmare poſſum. Siquis tamen aut futurus eſt, aut nunc ex noſtro numero eſt, felix ipſe, felices, qui orationẽ ex eius ore fluentem audiũt. Eademꝗ de reliquis oĩbus uirtutibus ratio eſt, ut cum ſumma poteſtas, cũ prudẽtia, & modeſtia coniuncta fuerit, tũc optimæ reipu. ſtatus, & huiuſcemodi legum ortus exiſtat, alioquin id fieri nequeat. Tum ueterem quãdam rempu. ſub forma, & ſpecie fabulæ optimã narrat, cuius ſimulatione præſens fieri optimatum imperium dicit. In qua non hoĩes hominibus præerant, iinquit, ſed dii, quomodo nos hoc tempore, non boues præficimus bobus, aut capras caprarum principes cõſtituimus, ſed curam armenti, & gregis damus hoĩbus, quod genus animalis eſt longe præſtantius. Sic temporibus illis dii, nullam eſſe hoĩum naturam rati, quæ res humanas ita gubernare, ac regere poſſet, ut nulla iniuria, aut uitio deprauaretur, non hoĩes, ſed dæmones, genus certe magis diuinum, ꝗ̃ humanũ, præficere ciuitatibus uoluerunt, qui & pro ſua natura poſſent, & pro noſtro commodo uellent rerum gubernacula tenere, & humanum genus felix tueri. Quib⁹ itaꝗ ciuitatibus nõ deus, ſed mortalis aliquis dominatur, iis nulla contingere poteſt laboꝝ, aut malorum requies. Verum nos ſequi uitam illam antiquã oportet, & huic, quod in nobis immortale eſt, obtemperando, ciuitatẽ publice, ac priuatim gubernare, legemꝗ appellare noſtri conſilii accomodatam diſtributionem. Quinto etiam de legib⁹ libro, cum de ciuitatũ luſtratione differeret, quã, ut percommodam, ſic uariam putat, aliam, inquit, faciliorẽ, & mitiorem eſſe, aliã difficiliorẽ, aſperioremꝗ, ſecundã hanc meliorem, ac commodiorem ſtatuit, qualis ea eſt, quæ grauiora delicta ſupplicio capitis, aut exilio plectit, & iſtam poſſe tyrannum inferre ait, qui idẽ & dominus eſt, & legumlator, legumlatorem aũt ſine tyrannide, in cõſtituenda noua repu. & ſanciendis legũ præceptis uix miti luſtratione, qualis eſt in coloniam mitere, ad exterminandos malos mores agere poſſe, quid hoc loco, tyranni nomen ſignificet, apertum iam eſt, nam & uirtute pręditum eſſe decernit, & ſecum doctiſſimum aliquem uirum habere, cuius conſilio, præceptisꝗ utatur, quæ res manifeſte declarat, non tyrannum illum a` Platone probari, qui iniquã in ſubditos poteſtatem exercet, ſed eum, qui ſe principẽ unum omnium moderatorem ſecerit, qui bonis diſciplinis incumbat, memoria, ingenio, ſtudio ꝑditus ſingulari, ſit præterea philoſophiæ alumnus, bonoꝝ morum ſtudioſus, fortis, liberalis, magnificus, cõtinens, prudens. Itaꝗ tot, tãtisꝗ uirtutibus huic nomini adiunctis, profecto`, optimus ille princeps deſcribiť, quem regẽ dicimus, non is, quẽ aduerſarius intelligit, uerboꝝ uim, & uariũ linguæ uſum ignorans. Hunc ſibi tyrannum Plato exigit, ꝙ eũ exiſtimat optima rõne poſſe facilius iura dare populis, & deprauatos p libertatẽ, atꝗ opulentiam ciuiũ mores corrigere. Neꝗ.n. fieri põt, ut hoĩes, qui uel ſuo conſilio non eligunt, aguntꝗ, quæ meliora ſunt, uel recte cõſulentibus nõ parent, aliter, ꝗ̃ ui, & ſumma q̃dã neceſſitate a` prauis moribus diſcedere poſſint, quã melius, lõgeꝗ facilius unus princeps, ꝗ̃ plures põt inferre. Nec uero ſi unus ille iuuenis aliqd uitii in ſe habeat, idcirco Plato errare dicendus eſt, quandoquidẽ unum potius, ꝗ̃ plures uitioſos deſyderat. facilius.n. unus, ꝗ̃ plures emendari põt, & iam præceptorẽ ei adhibet ſummũ aliquem uiꝝ, q eum erudiat, atꝗ inſtruat bonis moribus, & literis, & dignũ reddat regẽ, quem uerã felicitatem allatuꝝ ciuitatibus polliceť. Sic Plato de tyrãno locutus eſt, quẽ aduerſarius cupidũ iniquæ tyrannidis dicit, & leges, quas ſcripſit huc tãdẽ ſpectare. Atqui ſi cupidus tyrãnidis Plato fuiſſet, nõ recuſaſſet leges ferre` Cyrenẽſibus tãtopere ab eis rogatus, atꝗ ĩpulſus, quod pdifficile eſſe diceret illis iura dare, q tanta reꝝ copia affluerent, & tam diuturna in uiuẽdo licentia uſi fuiſſent. Permulta ſane` adduci poſſent, qbus palã fieret, Platonẽ non tyranno, qualẽ aduerſarius ĩtelligit, ſed regi hoc eſt optimo, & iuſtiſſimo principi, omni opera, cura, & diligentia ſemp fauiſſe. Sed obiurgator ĩſtitutũ ſuum ſequitur diligẽter, & quæ male iudicat, uituperat, ꝑuertit, atꝗ cõtaminat. Equidẽ mirari ſatis nõ poſſum, ꝙ hoc etiã loco non dixerit Platonẽ ſeſe Deum appellaſſe, ꝙ ille Deũ ciuitatibus dominari

minari oportere, & leges ferre tradiderat, aut regnum ſibi popoſciſſe, cũ malorum exitum non contingere ciuitatibus, nõ aliter poſſe ſcripſerat, q̃ ſi philoſophus, qualis ipſe erat, Reip. gubernacula teneret. Iam quoq; eum, qui regiam poteſtatẽ dixerit tũ armis, tum iuſtitia munitam eſſe oportere, prauitatis arguere, crudelitatiſq́; poteſt, ꝙ armis dixerit, non facultate dicẽdi, qua ſcilicet pſuadere melius eſſet, ſiue exteri aductarent, ſiue domeſtici res nouas molirentur, aut aliquid prorſus contra leges auderent, facile quiſq; puertere quælibet, & mẽtiri poteſt. Sed hoc, ut nefandum optimus quiſq; exiſtimat, & nunq̃ ad id faciẽdum inducitur, ita peſſimus quiſq;, quaſi pulcherrimum officium, & ſemper, & perlibenter exercet.

Iniuſte criminari Platonem, ꝙ ſuas tantum leges iuuentutem doceri uoluerit.
Quomodo Plato uoluerit iuuenes literis erudiri.
Tardos ingenio ad eloquentiam aptos non eſſe.
Lyræ triennio uacandum eſſe.
Quò ſpectent Platonis leges.
Omnia bona legenda eſſe ſiue carmine ſcripta ſint, ſiue ſoluta oratione, ſiue etiam illiterata uoce tradita.

Caput XI.

PErgit deinde aduerſarius, ac Platoni detrahit, ꝙ leges dũtaxat ſuas doceri iuuẽtutẽ cæteris omnibus literis neglectis, uoluerit. Sed utrum id recte, atq; ex uſu Reip. dictũ ſit, uideamus, qui ius ciuile, quaſi animũ ciuitatis eſſe optima ratione cẽſemus. Nã cum Plato ſeptimo de legibus libro, quemadmodum literis erudiẽdi ſint pueri tradat, ita præcipit, ut tantum literarum pueri diſcant, tantumq́; ſcientiæ, lyræ, aut ſolis, lunæ, reliquorumq́; ſyderum hauriant, quantum neceſſe ſit ad rem militarem exercendam, ad rem familiarem tractandam, ad Remp. adminiſtrandã, literis itaq; triennio dandam opam cenſet, quouſq; uidelicet legere, ac ſcribere poſſint. Aptam uero, aut celerem ad ſcribendum manum, eos, qui ingenio tardiores ſunt, habere minime curat. Lyræ etiam triẽnio altero ſtudere. Poetarum ſcripta lyra uacua quouis in genere uerſuum, quoniã partim honeſte, partim inhoneſte fœdis fabularum figmentis, nec deoꝝ natura, de qua ſępe loquuntur, dignis, compoſita ſunt, iudiciũ cenſoris exquirere, qui quantum utilitatis aliquid afferre poſſit, legi permittat, quantum uero obeſſe poſſet, prohibeat, ne teneræ iuuenum mẽtes fœda fabulaꝝ lectione deprauentur. Cõcedit igitur, immo uero ſuadet ea lectitare, quæ recte ad cõparandam uirtutem ſcripta ſunt, & legum ſuarum exemplar proponit, quod ſpectare debeant, qui alia ſibi legenda eligãt, alia omittant. Legum aũt eius iudicium illud eſt, quo de religione, de moribus, de eruditione ad uſum ciuilem præcepit, quæ ſi recte præcepta ſunt, recte etiam ſuas leges in primis doceri iuuenes uoluit, nec eſt ullo pacto reprehendẽdus, ꝙ ſibi tantũ tribuerit, dum quæ præcepit, & commoda, & iure laudanda iudicant. Nã, quod aduerſarius addit, ut, cæteris literis neglectis, legibus dũtaxat opera daretur, aperta calumnia eſt. Enimuero Plato ſimul cum ſuis legibus cætera quoq; bonarum literarum genera præceptoribus cõmendat, quæ à norma, ac ratione legum non diſſonẽt, ſiue poetarum carmina ſint, ſiue ſoluta oratione ſcribantur, ſiue etiã illiterata uoce proferantur.
» Cẽſori, inqt, & cuſtodi, & præceptori nullum exẽplum, meo quidem iudicio, commodius dare poſſum ad doctrinam iuuẽtutis, q̃ quæ legibus modo expoſitis continentur, & his ſimilia ſunt. En Plato, non ſua ſola, ſed etiam his ſimilia tradenda iuuentuti exiſtimat. Quod ſi ſurdis auribus aduerſarius eſt, ipſe potius non Plato reprehẽdẽdus eſt. Audiat iterum, & intelligat, ſi poteſt, uerba Platonis rectius, q̃ ſua ſint à nobis latine interp̃tata. Siqua, inquit, poetaꝝ carmina compiuntur, aut alioꝝ authorum ſoluta oratione ſcripta, aut etiam illiterata uoce tradita, germana ſcilicet ſermonum, rationumq́; noſtraꝝ, officium cenſoris ſit prouidere, ne quo pacto ea omittantur, ſed excribi iubeat, & præceptores bonaꝝ literarum hortetur, cogatq́; hęc cõmendare, & iuuenes, quos erudiẽdos acceperint, doctrina eorum cõmoda atq; honeſta inſtituere. Platóne igitur, an aduerſarius peccat, qui Platonis uerba nequaq̃ intelligit, & quẽ intelligere non põt, reprehẽdere conatur, & audet. Ille quidẽ non modo hortandos, uerum etiam cogendos præceptores exiſtimat, ad cæterarum literaꝝ præcepta tradenda, hic non niſi ſua legenda dixiſſe eum calumniatur, nec cum tam aperte ementitur, erubeſcit.

Inepte reprehendi ab aduerſario Platonem, quod ſcripſerit mathematicis erudiendos eſſe, qui diuini eſſe uoluerint.

Naturam ducem ſequentibus nihil magis opitulari ad cognitionem diuinorum, q̃ mathematicas diſciplinas.
A` contrario ad contrarium uiam ſine medio difficillimam eſſe.
Quales oporteat eſſe legum cuſtodes.
De Arithmetice neceſſitate. Caput XII.

Imile etiã illud obiicit, ꝙ Plato diuinos fore ait, qui mathematicis diſciplinis recte inſtituti fuerint, iisq; ſummo ſtudio, ac diligentia incubuerint. Deridet hæc aduerſarius, & negaſſe Platoné dicit, attingere quẽq̃ diuinitaté poſſe, niſi unum, duo, tria, paremq;, atq; imparem numeꝶ nouerit, his dũtaxat omné mathematicã rationem obiurgator deſcribit, & proinde irridendũ cenſet Platoné, ꝙ neminem inter mortales ſine bis dignum nomine Dei, uel genii, uel herois euadere poſſe arbitratus eſt. Sed quid Plato dixerit, uideamus. Cum oĩs mathematicarum diſciplinaꝶ ratio quadriſariam diuidatur, in muſicã uidelicet arithmeticam, geometriam, aſtrologiã, Poſtq̃ de muſica ſatis quatenus ad ciuilé uſum ptinere uidebatur, diſſeruit. Tres, inquit, diſciplinę adhuc reſtant dignę homine libero, in quibus elaborandũ uſq; ad ſummũ, multitudini quidé non arbitror, ſed paucis qbuſdã, de quibus poſtea dicam. Multitudini enim licet ex his quantũ neceſſariũ ſit, ignorare turpe eſt, tamen, ut diligẽter cuncta inueſtiget, ne fieri quidé poteſt. Primum igitur quampaucißimos ad earum diſciplinarum pſectiſſimam ſciẽtiam hortatur, reliquos neceſſaria tantum, & quæ ad ciuilem uſum accõmodata ſint, cape iubet. Tum quanta ſit in eius diſciplinæ pſecta, abſoluta'q; cognitione utilitas, q̃q; ad diuinũ cultũ, & ſummam felicitaté hoĩbus proſit, diſſerẽs, paucis qbuſdã explicatis, Pleniorem expoſitioné in finem operis differt. Quippe in Epinomide, quem librum legibus additum ſupradiximus, latius diſputat de his rebus, & nullam eſſe uiam cõmodiorem ad diuinarum rerum cognitioné fatetur, quàm mathematicarum diſciplinarum rationé, ſiquidem nulla adhuc ætati ſuæ conceſſa diuinitus reuelatio erat, quod poſtea diuina pietas mortalibus indulſit. Ducitur ipſe dũtaxat naturalis lucis ratione, diuinam'q; naturam pro uiribus explorans, nihil compire commodius poteſt ad illuſtrationem humani ingenii, quàm mathematicas diſciplinas, quæ a' materia abſtrahẽtes diuinam præſeferre conditioné uidentur, & quaſi gradus præbẽt, quibus animus ad res diuinas poſſit aſcẽdere. Cum enim res diuinæ immateriales ſint, & ſola mente percipi poſſint, naturales autem materiæ prorſus cohæreant, & triplici diméſione conſtent, ac loco, tempori, mutationibus omnibus ſubditæ ſenſu cognoſcantur, hinc rerum naturalium adminiculis diuina intelligi poſſe, non modo Plato, ſed etiam omnes uetuſtiores, iuniores'q; philoſophi negare non dubitarunt, ſenſis enim uiſis, imaginatis'q; indagando mentem, atq; intelligentiam hominis occupari exiſtimant, fieri'q; ne ſyncerius poſſit ad res immateriales aſpirare. Mathematicis auté, quæ in media natura conſtitutæ, partim materiales, partim immateriales ſunt, confidunt effici poſſe, ut mens quò tendit peruenire facilius poſſit. Quippe triangularé figuram, aut lineam, aut punctum contineri in materia neceſſe é, conſtat autem, mente abſtrahi poſſe ad uſum mathematicæ rationis, ſine ulla materiæ præſcriptione. Nec ad pedalem lineam Ariſtoteles, inquit, quæ deſcripta eſt, ſed ad eam, quam animo conceptam habemus, reſpiciẽtes, pedalem dicimus, quanq̃ fortaſſis tanta non ſit. Sic diſcedere a` materia per abſtractionem aſſueſcimus, & ad formam per ſe ſine ulla materiali conditione conſyderandam ingenium exercemus, atq; ita facilius ad res diuinas aptiſſimo medio, quaſi uehiculo quodam penetrantes reducimur. Via enim de contrario in contrarium ſine medio, non modo facilis, aut tuta non eſt, ſed ne perfici quidem poteſt, ſeu diuinarum rerum cognitionem petamus, ſeu quoduis officium alicuius artis, aut ingenii pertractemus. Enimuero mathematicæ res quaſi imagines quædam rerum uere intelligibilium eſſe uidentur, eo ferè modo, quo naturalium rerum imagines umbris, aut aquis, aut ſpeculis repræſentari uidemus. Qui autem earũ ſtudiis incumbunt, non ſemp in huiuſmodi imaginibus conſyderandis immorantur, ſed tandem ad ea, quorum ſunt imagines, eriguntur. Itaq; geometræ, & arithmetici poſitis figuris, & paribus, imparibus'ue numeris, reliquis'q; materia contẽtis incipiunt agere, demũ'q; ad id, quò tendunt conſyderandum deueniunt, nec inſuper ĩs utuntur, quæ uiſus percipit, ſed illa, quorũ hæc ſimilitudinem gerunt, contemplantur, ipſam ſcilicet quadrangularem figuram, aut ipſam diametrum, non eam, quam pauloante deſcripſerant. Senſum quippe paulatim ſequeſtrant, & ſolo animi iudicio de iis rebus agunt, quas intelligibiles mathematicas dicimus, quarum conſuetudine iam diſpoſiti ad res illas ueniunt uere ſubſtantes, proprié'q; intelligibiles, hoc eſt ſub/

ſtantiam

ſtantiam illam omnino immaterialẽ, atq; æternam, cuius cognitio pietatẽ affert, religionem, uirtutem, felicitatem pſectam, qua una, homo uere diuinus, ac Deus appellari poteſt. Quapropter perutilem Plato, & admodum neceſſariam libero homini mathematicarum diſciplinarũ cognitionem arbitratur, hortatur'q; ad earum ſtudia iuuenes, ut felices, & quantum natura humana patitur, diuini poſſint euadere. Verum paucis quibuſdam ad hæc ſtudia uehemẽtius incumbẽdum præcepit. Hi autem ſunt cuſtodes ciuitatis, & tutores, & præceptores bene uiuẽdi. Reliquis neceſſaria tantũ ſtatuit diſcenda, ſeruanda'q; eſſe. Etenim præcipuos legum cuſtodes oportere, inquit, perfecte ueritatem cognoſcere cum omnium rerum, tum uel maxime diuinarum, ut deos immortales eſſe, & quanta eorum poteſtas ſit, quantum humano ingenio percipi poteſt, accommodatiſſimis uerbis, & honeſta dicendi facultate poſſint explicare. Reliquis omnibus ſatis ſuperq; eſſe ſi credant, ac legum authoritatẽ, & famam ſequant᷑. His enim neceſſaria tantum diſcẽda eſſe, ſeptimo libro præcipit, & illa neceſſaria eſſe dicit, unde tritum illud,
» prouerbium ſumptum eſt, neceſſitati ne Deum quidẽ poſſe reſiſtere. Atqui diuinas quaſdam
» eſſe neceſſitates arbitratur, quas ſiquis, inqt, nec intellexerit prorſus, nec exercuerit, nunq̃ inter
» homines, uel Deus, uel genius, uel heros haberi poterit, quo ſuſcipere curã, & negotium mor-
» talium cõmode ualeat. Lõge igit᷑ abeſt, ut homo diuinus effici poſſit, qui non unum, non duo,
» non tria, nec oĩno parẽ, aut imparẽ numeꝝ norit, aut ſciat enumerare, nec dies, ac noctes cõple
» cti numero poſſit, nullã habẽs lunæ, & ſolis, & reliquoꝝ ſydeꝝ neceſſariã cognitionẽ. Sic Plato cognitionẽ, & uſum numeri uulgarẽ, ad uitam ciuilẽ cõmodũ, ac neceſſariũ, leuiore quadã appellatione unius, duoꝝ, trium, paris, atq; imparis numeri ſignificauit, quæ ratio mercibus, et negotiationibus, & oĩno rei familiari tam accõmodata eſt, ut ſine ea negotiũ omne familiare neceſſario pereat. Norũt hoc prudẽtes oẽs patresfamilias, norũt piti mercatores, norũt deniq; uiri ciuiles, uſu, & experientia reꝝ callidi, & ingenio ad agendũ idonei. Quã cõmoda, neceſſaria'q; ſit in uita hoĩum cognitio eius rõnis numeroꝝ, qua uulgares utunt᷑, nemo ambigit, hãc uero deſignat Plato, cũ ſine peritia arithmeticæ effici ullum poſſe diuinũ negat, conſilio ſcilicet & prudentia rei familiaris gubernatrice, quã ciuilẽ partem diuinitatis licuit appellari. Quo.n. quiſq; eruditior, ac peritior eſt, eo plus diuinitatis attingit, & ſicut q in rebus contẽplandis excellit, tanq̃ deus qdã inter hoĩes ciuiles uerſari putat᷑, ita ciuilis ipſe peritus, & prudens ſi cũ ruſtico impito'q; conferat᷑, diuinus non iniuria dici põt. Hoc inq̃ genus arithmeticæ Plato tradit, quod ſi aduerſarius teneret, non tam turpiter in exponẽdis legibus Platonis erraret, ut nonaginta ho-
» minum partem duodecimã accipiẽdam eſſe affirmaret, ita.n. inepte, ut aſſolet, ſcribit. Centũ
» octuaginta de oĩbus cenſibus deligantur, quorum dimidia pars ſuffragio comprobet᷑, duodeci-
» ma uero pars eius in mẽſes diſtributa, alia poſt aliã cuſtodiat. En q̃recte diuidere, & multiplicare numeꝝ ſcit aduerſarius noſter, q duodecimam partẽ ex nonaginta accipi poſſe exiſtimat, & Platonẽ reprehẽdit, q; pitiam numeri ptinere ad hoĩs diuinitatẽ, hoc eſt felicitatẽ uoluerit. Hanc igit᷑ tantã numeroꝝ impitiam Plato deteſtatur, hanc iacturã, calamitatẽ, & pniciem rei familiaris tum publice, tum priuate deuitans, opam uulgari numero impendi iubet, longe'q; a diuinitate abeſſe eum hoĩem dicit, qui ignoret rationem numeri ad uſum ciuilem, ſumma cum neceſſitate accõmodari. Poteſt etiã ea Platonis ſnĩa hoc modo intelligi, non, ut q numerorum peritus eſt, continuo ſit diuinus, ſed cũ is diuinus ſit, q mathematicis diſciplinis excellet, longe ille a diuinitate remotus ſit, q ne partem qdem neceſſariã, quę uitæ uſum continet, nouit, qua, q caret, ne homo qdẽ appellari meret᷑, ſed bellua potius, q̃ homo dicẽdus eſt, q oĩno neſcit numerare, cũ ipſa numerandi facultas p cæteris aĩantibus in primis homini tribui poſſit. Quippe ſolus homo præterita repetit, futura proſpicit, unũ ex pluribus colligit, unũ in plura diſtinguit, partes dinumerat, reſpectus inuicẽ notat. Cæteræ aĩantes dũtaxat ſenſu mouent᷑. Quapropter
» ita apud eundẽ authorẽ in Epinomide legimus. Nunq̃ aĩa eius aĩantis uirtutẽ capere integre
» põt, cui ratio deeſt. Animal aũt, quod duo, & tria ignorat, nec numeꝝ parem, aut imparem no-
» uit, & oĩno numerandi rõne uacat, nunq̃ reddere poterit rationẽ earum rerum, quas ſenſu dũtaxat, & memoria pcipit. Ad hæc artes oẽs perire affirmat ſublata numeri rõne, quam arithmeticam dicimus. Vbi enim hæc ratio deeſt, ibi nec rõnem ullam, nec uniuerſationẽ eſſe poſſe exiſtimat, qbus ſublatis, nullam poſſe uirtutẽ conſiſtere, & ſubinde abeſſe felicitatẽ, diuinitatẽ'q; illam, quã beatis hoĩbus uirtutis merito tribuimus. Ita ſiue partẽ diuinitatis in uſu rei familiaris, ciuili'q; negotio conſumẽdam dicas, ſiue in reꝝ contẽplatione oẽm diuinitatis rõnem ꝯſiſtere arbitreris, haud perperã dixiſſe Plato uidet᷑, neminẽ impitum, atq; ignaꝝ numeri, poſſe eſſe diuinũ. An hæc exprobranda Platoni, & maledictis inſectãda ſunt, qd᷑ aduerſarius facit? An po-

tius digna laude, & prudentiũ oĩum iudicio cõmendanda, legat, qui latius hæc ĩtelligere cupit
ſeptimũ de legibus librum, & decimũ, & Epinomidem totam, & qntum, ſextum, ac ſeptimum
de Rep. plurimaq́ꝫ in his comperiet, de hac re pulcherrime ſcripta, & facile cũ Platone ſentiet,
» nullam eſſe uiam ad cognitionem reꝝ diuinarum certiorẽ. Hic modus eſt, inqt, hæ diſciplinæ, »
» quæ ſiue faciles, ſiue difficiles ſunt, hac uia gradiendum eſt, & rurſus. Animi oculus cæteris ne-
» gotiis obcæcatus, atqꝫ obrutus his tantum relucefcit, & exercetur, eum oculum dico, quem ſer-
uare accuratius, quam mille corporis oculos debemus. hoc enim uno rerum omniũ ueritas cer
nitur. Hęc qui eo modo, quo à me dicuntur, acceperit, hunc ego ſapientiſſimum appello, & ſi-
ue ioco, ſiue ſerio agam, ſemper id affirmabo, ſed de his hactenus.

Confutatio aduerſarii Platonem damnantis, quia peregrinos è ciuitate pellẽdos cenſuerit.
Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.
Concedit Plato peregrinis .xx. annorum habitationem in ciuitate, quam cõſtituit.
Peregrinos omni immunitate donandos Plato exiſtimat.
Talem uoluit Plato ciuitatem, qualem Romani Senatum. Caput XIII.

Vnc reliqua uideamus. Peregrinos è ciuitate pelli reprehẽdit, eamqꝫ legem incõmo
n dam eſſe ciuibus arbitrať. Laudat Aſyla, in quæ nocẽtes recepti numeꝝ, & uires ci-
uium augent. Platoni detrahit, quod hac lege de expellẽdis inqlinis, ciuitatem lon-
ge melius conſeruari poſſe crediderit. Sed uetuſta lex iſta fuit, & apud Lacedæmo-
nios, q rõne legum præſtitiſſe putantur, Lycurgo authore probata. Ita. n. primus ille præcepit
pegrinos hoſpitio prohibendos eſſe, ne ciues externis moribus inficerenť, & per contagionem
quorũlibet boĩum ſuã integritatẽ amitterent. Quãquã Plato non prorſus ſecutus eſt Lycurgũ,
ſed mitius hoc præcepit Enimuero neminem pegrinum in ciuitatem recipi, neminem ciuem
peregrinari, alterum ut inhumanũ, atqꝫ ĩhoneſtum, alterũ, ut difficile repudiat, mediam autem
quandam uiã conſtituit, ut ciues alio peragrare interdum honeſtis de cauſis poſſint, & peregri
ni in urbem modo conuenienti recipi, ut duodecimo de legibus libro latius exponit Frequẽtia
autem illa peregrinorum commercia, & liberos congreſſus non temere ſuſpectos habet. Nam
cum Remp. ſuam, quẽadmodum Lycurgus fecerat, nõ magnitudine populi, & copia pecunia-
rum potẽtem, ſed uirtute præſtantẽ inſtituat, & auꝝ, argẽtum, reliquaq́ꝫ huiuſmodi uel artibꝰ,
uel pecudibus, uel fœnore quæri uetet, cultum & animi, & bonoꝝ morum curam præcipue iu
beat, non ſine iuſta ratione externos mores, & ignotorum hominum diuturniorem in ciuitate
» morã prohibuit. Solet. n. inqt, peregrinorum mora parere in ciuibus mores uarios, perfidos,
» inconſtantes, prauos peruerſos, & alienigenæ ſocietatis contagionibus inficere, quod homini-
» bus optimarũ legum alumnis, maximam ſolet afferre iacturam. Quemadmodum nos quoqꝫ
in ſacris literis habemus, corrumpere bonos mores colloquia mala. Idcirco ex duobus ſummis
legumlatoribus, alter peregrinorum contubernium omnino uetat, alter parce admodũ, & cau
te concedit, incolas ſiquidem recipiendos cenſet opifices, q ciuitati utiles ſint, ſed ne ætatẽ illic
conſumẽtes peregrina prole urbem contaminent, familiasq́ꝫ ſuas propagare latius poſſint, cer
tis pactionibus recipi eos iubet, hoc eſt, ut non diuturniorẽ, quàm uiginti annorũ moram in ci-
uitate liceat facere, quo tempore & ipſi rebus ſuis conſulere commode poſſint, & ciues fructũ
ex peregrinis capere, quem deſyderant. Sed enim donat eos omni immunitate, nec à uectigali-
bus duntaxat, quæ aut aſportantur, aut importantur, eos abſoluit, à quo apud alias gẽtes ne ci
ues quidem immunes eſſe conſueuerunt, uerum etiã à ſolutione annui cenſus, quo incolæ oẽs
tenentur, quæ res profectò cauſam præbet, ut peregrini libentius ſeſe ad ciuitatem conferant.
Ad hæc peracto iam habitandi tempore, permittit abeuntibus res omnes ſuas ſecum ferre, et ſi
qui inter eos de Rep. benemeriti ſunt, uelintqꝫ aut differre commigrationẽ, aut ius habitandi
perpetuum impetrare, concedit id fieri poſſe, ſi ciuibus perſuaſum fuerit. Ex quo facile intelligi
poteſt Platonem non peregrinos, aut incolas uiros bonos ciuitate expellere, ſed potius ad be-
neficia in Rẽp. conferenda prouocare. Siquidem ius perpetuo habitandi conceſſum iis eſt, qui
bene de Rep. meriti fuerint. Cum cæteris uero ſatis humane actum uideť, ſi terminus abeundi
ad uigeſimum annũ conceſſus ſit, Interea enim quò ſe conferre debeant mature conſulere, &
quod ſtatuerint, cõmodius agere poſſunt. Ita Plato & peregrinos humaniſſime fouet, & ſuos
pariter tuetur, nequid labis extrinſecus cõtrahere poſſint. Atqui aduerſarius neminem ad eam
urbem uenturum exiſtimat, ex qua poſt uigeſimum annum migrare oporteat, nec attendit im-
munitatem

munitatem, qua donantur, qui ueniunt, atq; uſum artium, & quæſtum ex quibuſcunq; honeſtis operibus. Sic præterea licere peregrinis, quemadmodum ciuibus, aut poſſe quenq; quantum ſi bi acquiſierit, ſecum portare, cum abit, aut ſi bene egerit, poſſe quéq; manere, quæ res profectò inuitare omnes, atq; allicere ad colendam Platonis urbem uidetur. Nihil ergo a' Platone ini/quum præcipitur, nihil incômodum, nihil turpe, ut aduerſarius opponit, & detrahit. Immo ue ro honeſtiſſime, commodiſſime'q; ab eo agi uidetur, quando nihil a' peregrinis exigit, præter uirtutem, quam ſi præſtiterint, licebit eodem iure perfrui, quo ciues utuntur, Sin minus, opera pro iis, quas ceperunt, pecuniis, ad uſum ciuium reliquentes abibunt. Sic'q; ciues non paruam utilitatem a' peregrinis capient, peregrini uero nihil, de quo curandum ſit, incommodi afferent. Solent enim magna ex parte homines, qui uirtutem ſimulant, primo quoq; tépore modeſtius, & cautius uitam agere, poſtea uero audere aliquid. quod tempus ne tutum prauitati hominũ foret, prudentiſſime Plato proſpexit, dum poſt uigeſimum annum iuſſit incolas recenſeri, re/moueri'q; eos, qui uirtutem minime exercuiſſe uiderentur. Ergo non Aſyla turbæ hominum ſceleratorum paranda ſunt, non quælibet multitudo in ciuitatem recipienda, non peregrino/rum colluuies admittenda eſt, ut aduerſarius cenſet, & Romanorum exemplo opinionem ſuã nititur confirmare, quaſi id Romani, ut melius elegerint, non, ut poſtremum neceſſitatis reme dium paſſi fuerint, nec intelligere poteſt eodem delectu ciuitatem a' Platone conſtitui, quo a' Romanis Senatum. Itaq;, ut illi non quem libet in ſenatorio ordine, recipiendum iudicarunt, ita hunc peregrinos quoſcúq; ſuæ ciuitati inſerere noluiſſe, ac miſcere iis ciuibus, quos optimo eruditionis genere inſtitutos ſatis complere numerum poſſe ciuitatis exiſtimabat. Addit hoc lo co aduerſarius deſcriptionem factam tempore Octauii Cæſaris Auguſti, cunctorum ciuium ro manorum deſcriptionem fuiſſe, quippe, qui oés romani imperii dicto audientes ciues roma/nos factos, & ob eam cauſam deſcriptos cômemorat. Quod q̃ inepte dicatur, quis non uideat? Nemo certe ignorat deſcriptionem illam nô ciuium romanoꝝ, ſed ſubditorum oĩum Roma/ni ĩperii fuiſſe. Quid uero diuus Paul⁹ noſter ſe ciué romanũ dicebat, cũ a' iudæis, & Felice illo uirgis cædebatur, ſi omnes, qui romano imperio ſubſunt, ciues romani dicuntur? Quid M. Tullius Archiam poetam romanum eſſe ciuem tot rationibus demonſtrare nitebatur, ſi græci omnes ciues erant romani? Legimus apud Suetonium Tráquillum Octauiũ uix tandem eos ci uitate donaſſe, qui ſumma in remp. beneficia côtulerant, multis'q; aliis petétibus oĩo id muneris negaſſe. Ex quo quanta ſit huius hiſtorici noſtri peritia, facile percipi poteſt.

¶ Perperam damnari ab aduerſario Platonem ſuper cenſuum exiſtimatione.
Quid ſit iuſtum inæquale ſecundum Ariſtotelem.
De duplici æquali eiuſdem Ariſtotelis ſententia.
Aequum in rerum inæqualium proportione conſiſtere.
Quæ inæqualitas ſit cauſa diſcordiæ.
De pecuniis, quid Plato ſentiat.
Quod ſit optimum patrimonium.
Diſciplinas, & honeſta certamina diuitiarum cupiditate deſtitui.
Cupiditatem errorum omnium cauſam eſſe.
Pecunias tertium in bonis locum'tenere.
Lacedæmonios tum defeciſſe, cum ſpernere Lycurgi leges cœperunt.
Continentiam eſſe fontem fortitudinis.
Solonis uerſus contra diuitias.
Cur Numa Pompilius fictilibus ſacrificauerit.
M. Curii præclara ſententia de diuitiis.
Ariſtotelis ſententia de diuitiis. Caput XIIII.

POſt hæc cenſus inæquales, quos Plato decernit, ſeditionis cauſam eſſe exiſtimat, & authoré eius côſilii maledictis ĩceſſit. quod ſi æquales probat, laudare profectò' Pla tonem debuit. genus enim reipublicæ, quod optimum ille arbitrať, nô modo in æ/quali cenſu conſiſtit, uerũ etiam in omnium rerum uſu comuni, ac pari. etenim Pla to parem omnium eſſe rationem, & arithmetica quadam mediocritate cuncta æquari uehemẽ ter optabat. Verum hoc maius eſſe, quàm ut a' præſente hominum more, atq; inſtitutione reci pi poſſet exiſtimans, geometricam ipſe quoq; illam mediocritatem probauit, qua uetuſtiores

» omnes, iunioreſ'q; uſi anthores fuerunt. Nam Ariſtoteles quoq; tertio politicorum libro iu/
» ſtum, inquit, eſſe uidetur, quod inæquale eſt, etenim ita eſt, ſed non oĩbus, ſed inæqualib⁹ tan
» tum. Quinto etiã uolumine eiuſdẽ libri, cũ eos reprehenderet, qui iuſtũ, & quod ꝑ proportio
nem æquale eſſet, probarẽt, nec idipſum aſſequerentur, aberrare eos dicit ex ea re, quã ſibi ſta/
» tuerunt, & in aliud Reip. genus incidere. Diſſident enim, inquit, omnino de æquali. Duplex
» autem æquale eſt, alterum numero, alterum dignitate. Numero æquale dico, quod multitudi/
» ne, aut magnitudine idem, æqualéq; eſt. dignitate autẽ, quod ratiõe. Verbi gratia, duo à trib⁹,
» & unum à duobus, æquali numero exuperãtur. dignitate autem æque excedunt quatuor duo,
» & hæc unum. Partes. n. æquales hæ inter ſe ſunt, cũ utraq; dimidiũ ſit, altera quaternarii, altera
» binarii numeri. Eos igitur, qui iuſtum ſimpliciter confitentur, & de diſtribuendis pro dignita
te facultatibus diſſentiunt, perperam agere dicit, id'q; exitu rei palàm fieri. Nullam enim ex his
rebus publicis, quæ ita agunt, firmam, conſtantem'q; permanere poſſe affirmat. Quod idem à
» Platone quoq; iam dictum fuiſſe, manifeſtũ eſt. Sexto nanq; de legibus libro. Aequalia, inquit,
» inæqualibus diſtributa, niſi modum obtineant ſuum, inæqualia erunt, hinc Reip. ſeditiones re
» dundant. Vetuſq;, & uerum illud prouerbium, ęqualitatem amicos facere, recte admodũ atq;
» eleganter dictum eſt. Quæ uero ſit ea æqualitas, quæ id facere poſſit, non ſatis conſtat. Ideo'q;
» uſu uenit, ut ſæpe fluctuantes erremus. Tum de duplici genere ęqualitatis, quod ſupra dictum
fuit, pulcherrime, atq; commodiſſime docet, & iuſtum ciuile id eſſe cõfirmat, quod pro digni/
tate ęquale, iuſtum'q; diſtribuitur, & eius exemplo condere ciuitatẽ, quã inſtituit oportere. Ob
hanc cauſam quinto etiam libro eiuſdem operis cum de diuidũdis prædiis, & diſtribuendis pe
cuniis dixiſſet, & ꝗ quiſq; ſibi ſortitus eſſet partem agri, eam putare cõmunem iuberet, cũ uni/
uerſa ciuitate habere, ac pro uirili colere, & unũ ex libris, quẽ uellet, hæredẽ relinquere, nec prę
dia aliquo modo uenũdare, atq; ẽt fieri nõ poſſe diſſeruiſſet, ut idẽ & ditiſſimus ſit, & optim⁹,
oẽm'q; pecuniaꝝ curam tertio loco poſt animi, & corporis curam iis habẽdam addidiſſet, quĩ
uitã feliciter agere uellẽt, & aurũ, atq; argẽtum nemini licere priuatim poſſidere ſubiunxiſſet.
» Poſtremo optimum, inqt, eſſet. reliqua ẽt omnia pari modo oẽs habẽtes in coloniã proficiſci,
» ſed quoniã ita fieri nequit, uerum, ut alii plura, alii pauciora poſſidẽtes, migrent, oportet. Ideo
» æqualitatis gratia, neceſſe eſt cenſus fieri inæquales, ut magiſtratus, munera, diſtributiones, ſin
» guli quiq; non ſolũ pro uirtute ſua, maiorum'q; ſuoꝝ, aut pro uiribus, & forma corporis digne
» aſſequant̃, ſed etiã copiarum, aut pauptatis ratione, quã æqſſime inæquali qdem, ſed modico.
» certe iudicio ius recipientes acquieſcant. Nec uero ratione tãtum Plato, & Ariſtoteles freti de
» hac iuris inæquali diſtributione ita ſcripſere, ſed etiam exemplo, cũ cæterarũ ciuitatũ, tum ma/
xime Atheniẽſium, q quadripartito diſtincti, munera pro facultate cuiuſq; partis uario modo
obire ſolebant, maiora locupletes dicti, leuiora iugarii, tum eqtum ordo, poſtremo artiũ uulga
rium profeſſores. Nec ſeditio unꝗ Athenis ea cauſa fuit, immo concordia, & congruentis ordi
nis ratio ſemp ſeruata eſt. Aequũ. n. quod ſeruari conuenit, non minus in proportione rerum
inæqualiũ, quàm in ꝗtitate æquali, ſicut ſupradictũ eſt, conſiſtit. His itaq; cauſis, quæ non pa/
rum quieti, & tranquillitati Reip. conducere poſſe uident̃, inæquales qdem cenſus Plato in/
ſtituit, ſed non ſine termino, quatenus plus, minus'ne decernatur, & quo maxime aduerſarius
decipitur, ut inæqualem cenſum ſimpliciter incõmodum putet, id ne accidat, euitandum arbi/
» trat̃. Neq;. n. inæquale ſimpliciter eſt, quod diſcordiarũ, ac ſeditionum cauſam præbet, ſed qđ
» pluris, aut paucioris modũ excedit. In ciuitate, inquit, quæ morbo illo grauiſſimo uacat, quem
» diſcordiam, & ſeditionẽ nuncupamus, neq; ſummã inopiam, neq; ſummas opes, & copias eſſe
» oportet, utraq; enim diſcordiam pariunt. Itaq; Plato extrema uitat, & nequid uel per negligẽ
tiam rei familiaris, uel per iniquã æſtimationem fiat, quod in ciuitatem diſcordiã inducere poſ
ſit, procurat, unde fit, ut iæqualitatis, & æqualitatis rõne commode habita, cõſulat. Quanquã
aduerſarius oẽs auri, atq; argenti diuites magni faciẽdos exclamet, & Platonẽ dicat humanaꝝ
rerum ignarũ, diuitias prohibuiſſe. Atq Plato, quantũ boni inſit in pecuniæ mediocritate, quã
» probat, tertio de legibus libro oſtendit. In quacũq;, inqt, hominũ ſocietate, nec ſumma copia,
» nec ſumma inopia comes eſt, in ea ferme mores æqſſimi effici poſſunt. Neq; enim contumelia
» illic erit, neq; iniuria, neq; æmulatio, neq; inuidia. Quinto etiam libro ita ait. In poſſidendis pe
» cuniis, copia inimicitias, ſeditiones'q; publice, ac priuatim parit, inopia magna ex parte ſeruitu
» tem. Liberorum autem gr̃a, nemo ſtudere debet pecuniis acqrendis, ut. ſ. hæredes quamditiſ/
» ſimos relinquat. hoc enim neq; illis, neq; patriæ cõmodum eſt. Iuuenũ enim patrimonia, ſi lu/
» xu uacant, dũmodo non careant neceſſariis, oĩum patrimoniorũ accõmodatiſſima, laudatiſſi/

mãq; habẽda

» ma'q; habēda ſunt. Et rurſus mediocritatē ciues amare debent, paupertatē'q; exiſtimare, nō cū
» patrimonia minuerint, ſed cū auxerint cupiditatē. Salutis Reip. optimū initiū eſt, ipſa rerū me/
» diocritas, ſuper eaq; quaſi ſuper fundamento firmiſſimo ædificandū eſt, curandū'q; non tam, ut
» maxima, opulentiſſima'q; ciuitas ſit auri, atq; argenti poſſeſſione, q̄ ut feliciſſima, & uirtutū or
» namentis celeberrima. Octauo etiam libro cauſam, quare exercitationes, & reliquæ rationes
certandi negligantur, in primis diuitiarū aſſiduū ſtudiū eſſe ſcribit, quod hoīem occupat, facitq;
ne prædiorū ſuorū cultum procuret. Qui enim toto animo a' diuitiis pendent, nullam rem niſi
afferat quæſtum, exercent, omne'q; ſtudium ſuum, oēm diligentiam, atq; induſtriam eo' cōuer
tunt, cętera negligunt, cōtēnunt, ac pro nihilo habent, nullum'q; eſt tam ſordidū opus, & tur/
pe, quod inexplebili auri, atq; argenti cupiditate, non libēs aggrediatur, quo tandē diues fieri,
» facultatē'q; aſſequi poſſit, oīa tam bona, quā mala pro animi ſui libidine agendi. Nono item li/
» bro omniū, inquit, per iniuriam errorum, quos ultro quiſpiā cōmiſerit, cauſa eſt cupiditas, quæ
» animū exuperat, & uariis agitat deſyderiis, quod tunc fieri maxime ſolet, cū homines pecunia/
» rum deſyderio tenentur, & copiarū libidine inflāmati, explere auiditatem nequeunt, quadam
» naturæ, atq; inſtitutionis ſuæ prauitate. Cauſam autem prauæ inſtitutionis diuitiarū laudes de/
» derūt, quæ publica exiſtimatione, & authoritate tam apud græcos, quā apud barbaros celebrā
» tur. Cū enim id primum in bonorū enumeratione conſtituant, quod tertio loco ponēdum eēt,
» rem tā ſibi, quā'm poſteris pernitioſam inſtituunt. Permulta Plato de hac re non modo in li/
bris de legib⁹, ſed etiā de rep. & reliquis ſuis ſermonibus, diuinitus ꝓpe' diſſeruit grata hoībus,
qui uirtutis ſtudioſi ſunt, illis inuiſa, qui uirtuti diuitias anteponunt. Nec Plato duntaxat, uerū
etiam Xenophon lumen alterum Socraticæ ſcholæ, & Lycurgus ille grauiſſimus legūlator id
ſenſerūt ſimul, ac præceperunt. Quippe Lycurgus lege ſanxit, necui liceret aurum, aut argen/
tum, aut aliquid tale poſſidere, Xenophon uero Remp. Lacedæmoniorum exponens, hanc le/
» gem commendat his uerbis. Quinetiā hæc a' Lycurgo diuerſo, q̄ a' cæteris græcis modo, con/
» ſtituta iura ſunt. Cū enim in cæteris ciuitatibus, oēs pecuniis comparandis pro uiribus ſtudeāt,
» ipſe ſpartanis liberis omnino ꝓhibuit nequis ſibi pecuniā acquireret. Quæ autem ad liberalem
» uſum pertinent, ea tantum in officio habenda decreuit. Poſt hæc, cauſam malorū, quæ Spartæ
» acciderant, eam reddidit, quod leges Lycurgi minime ſeruarentur. Noui, inquit, Lacedæmo/
» nios prius domeſtica tenuitate cōtentos uiuere uoluiſſe potius, q̄ peregrinis delitiis deprauari.
» Mox uero, qui ante formidare ſolebant, nequid auri poſſidere uiderentur, eos gloriari opibus,
» atq; diuitiis uideo. Poſt hæc fructū, quem contra leges, ex auro ceperint, adiungit. Ergo, inqt,
» græci oēs, priſcis temporibus Lacedęmonē confugientes obſecrare cōſueuerant, ut ſe ducerēt
» in eos, a' quibus iniuriam recepiſſent. Nunc uero plerīq; potius mouētur ad prohibendum ne
» iterum imperiū Lacedæmonii obtineant. Plutarchus quoq; inſignis hiſtoricus, Lycurgi uitam
» ſcribens, ita inquit, Resp. Lacedæmoniorū uniuerſæ Græciæ pręſtitit bonis legibus, & authori
» tate annis fere' qngentis, q̄diu ſ. Lycurgi leges ſeruatę ſunt. has nullus e' regibus, quos quatuor
» decim a' Lycurgo ad Agim Archidami filiū fuiſſe conſtat, negligi paſſus eſt. Regnāte aūt Agi
» de lapſus primū in ciuitatem eſt numus, & cū eo cupiditas, & opulentię æmulatio urbē introie
» runt authore Lyſandro, qui tametſi pecunia ipſe capi nō potuit, tamē patriā uertit, in ſtudia di
» uitiarum, & luxum, atq; illecebras. Hęc Plutarchus refert, & in quantā pernitiē auri, atq; argē
ti gratia Spartani inciderint, ſubiungit. Lycurgū etiam ſcribit a' ciuibus ſuis interrogatū, quo/
» modo obſiſtere hoſtibus poſſent, reſpondiſſe, ſi pauperes ſitis, nec inter uos uiciſſim, ut alius
» alio ditior euadat, decertetis, facile omnem hoſtilē impetū propellere, ac propulſare poteritis.
Sic ille fortitudinis fontē eſſe inopiam, & cōtinentiā exiſtimauit, quā uſqueadeo aduerſarius
deteſtatur, ut laſciuiam, & luxum, quæ ex opulētia oriri ſolent, plane' probare uideat. Qui enī
mediocritatē, qua Plato opes definit, ne uia uitiis aperiatur, ſequendam non cenſet, is certe di/
uitias probare uidetur, quæ ea uitia pariunt, quæ Plato prohibere conatur. Solon quoq; Athe/
nienſium legūlator, diuitiarū uitium lepidiſſimis uerſibus declarauit.
» Nullus opum finis miſeris mortalibus extat. Et rurſus.
» Sæpe malus diues, ſæpe eſt pauperrima uirtus,
» Aſt ego uirtutem præfero diuitiis.
» Illa uiget ſemper, florens'q;, & uiuida durat,
» Has fortuna ſuo dat'q;, capitq; modo.
Quid Numā Pompilium memorē, quo nemo pręſtantior uir, nemo diſciplinæ ciuilis peritior
fuit? Hic uſqueadeo diuitias ꝯtempſit, ut omnē ſumptū, magnificentiam, omnē'q; laſciuiā ciui/

tate exterminãs a' diis primum incepit, nec argẽteis, aut aureis uaſis, ſed fictilibus res ſacras fieri
iuſſerit. Merito igit' talis princeps quãdiu regnauit, annos ſcilicet tres, & q̃draginta, pacẽ, tran/
quillitatẽ'q; oĩum rerum populo Ro. ſeruauit. Quo tẽpore urbs Roma, non opibus, ſed uirtute
amplificata, totius orbis principatũ obtinuit. Mox uero eo defuncto, diuitiæ ſimul, & bella ur/
bẽ inuaſere. Atq; aduerſarius, nõne ꝓpter diuitias, inquit, Roma amplificata eſt, & omnibus
nationibus imperauit? Cui non ego, ſed Plutarcbus reſpondeat in ultima parte eius libri, quẽ
» de uita, & moribus Numæ Pompilii edidit. Longius, inquit, ſermonẽ producat oportet, qui
» reſpondere uelit hoĩbus, qui bonũ diuitiis, laſciuiis, & imperio determinãt potius, quã ſalute,
» pace, uiribus, & uſu reꝝ, quẽ uirtus neceſſario ſuppeditat. Quid uir doctiſſimus Plutarchus
ſenſerit, manifeſte indicat, & prauam eoꝝ ſentẽtiam refellit, qui Platonẽ damnant, quod ſuos
hoĩes ditari, laſciuire, & ſtudio quæſtus inuicem contẽdere noluerit. An ſatis ab eo reſponſum
aduerſario ſit, ueſtrum ſit iudicium. Ego uero illam M. Curii ſnĩam, ſummi apud Romanos ci
uis, omni hoĩum memoria dignam exiſtimo, qui, cum Samnites magnũ ei auri pondus attuliſ/
ſent, repudiauit, nec babere aurum, præclarum ſibi uideri dixit, ſed iis, qui aurũ baberẽt, impa/
re. Sed quid ais o' M. Curi? Quo modo impare aurum habẽtibus poteſt, qui auro caret? Diuitẽ
eſſe oportet, qui cæteris ſtudet impare. Ita ſane' ſtultorum, & auarorum iudicio, ſed ſnĩa homi/
nis mẽtem ſanam babẽtis non ita eſt, neq; enim diuitiis boſtes uincuntur, ſed uirtute, quæ debi
litari potius, q̃ augeri diuitiis ſolet. Non aureo, argenteo'ue mucrone opus eſt, ſed ſerreo, non
mercenarium quærere militẽ debemus, quẽ grandi pecunia conductum nobis dominum con/
ſtituamus, eiq; turpius, q̃ boſti ſeruiamus, ſed nos ipſi ciues, & principes eſſe, & milites. Nõ cõ
meatus magno emi pretio oportet, nam ſi in gerẽdo bello uirtute præſtantiores ſumus, cõmea
tus nobis illi abũde ſuppeditabũt, quoꝝ agrum inuaſerimus, nec ſolũ cõmeatus, ſed etiam pecu
nias eorum noſtras facere poterimus, cauẽdũ tñ, neq́d ſupra neceſſitatẽ capiamus. Copia. n. di
uitiarum facit, ut hi mancipia ducantur, quoꝝ diuitias aduerſarius magnifacit, & admirat', hęc
certe M. Curius ad obiecta reſpõderet. Aduerſarius uero illinc traxiſſe hũc errorẽ uidet', q̃ epu
las inſtrui lautius, domos ædificari magnificẽtius, ueſtes parari decentius ex ampliori pecunia
perſpexerit. Vnde boc idẽ arbitratur in re militari effici poſſe, ut qui ditiores ſunt, hi uictoriam
adipiſci facilius ualeant, ꝑinde quaſi exiſtimare uideatur, non peritiores medicos poſſe ægro/
tum ꝑiculo eximere, ſed ditiores, nec pbiloſopbum oportere eſſe, qui de rerum natura egregie
diſſerat, ſed locupletẽ. At non ita eſſe Ariſtoteles quoq; oſtẽdit, cum primo politicorum libro,
» ita de diuitiis, & re familiari loquitur. Genus, inquit, poſſidẽdi unum naturale eſt rei familia/
» ris pars, quod aut præeſſe oportet, aut adhiberi ſtudio curæ ipſius rei familiaris, ut pecuniæ tan
» tum adſit quantum ad uſum neceſſarium, & commodum ſit pro ciuitatis, aut familiæ ſocieta
» te, & in hoc conſiſtere ueræ diuitiæ uidentur. Etenim eius poſſeſſionis neceſſitas ad bonorum
» hominum uitam immẽſa non eſt, pecuniæ uero illius exitum nullum eſſe fatetur, nec naturalẽ
» quidẽ eam eſſe, cum altera, quæ deſyderiis ſatiſfaciat neceſſariis, & naturalis, & laudabilis ſit.
» Quippe nihil a' natura uel impſectum, uel fruſtra fit. Sic Ariſtoteles, Plato, Lycurgus, Xeno/
phon, Solon, Plutarcbus, & reliqui ſapiẽtiſſimi uiri de hac re in eandẽ ſentẽtiam locuti ſunt, q/
bus aduerſari, & contradicere obiurgator noſter conatur.

Falſum eſſe, quod aduerſarius ſcribit ideo græcos periiſſe, quia Platonis uſi ſint legibus.
Circulum quendam eſſe rerum bumanarum.
Vt ſingulorum bominum, ita etiam nationum certam ætatem eſſe. Caput XV.

h Aec ubi de uita, & moribus, & legib⁹ Platonis blaterator effudit, addit gręcos Pla/
tonis legib⁹ uſos fuiſſe, ideóq; miſeros periiſſe. Ac proinde latinos admonet, ne his
legibus utantur, quod ſi ſecus faciant, ꝑituros teſtatur, & peccato neſario bomines
pios, & ſanctiſſimã dei eccleſiam ſœdat, quod profanum mariũ congreſſum uſurpa
uerint. At. n. græcos amiſiſſe impium, quod multis annorum curriculis tenuerant, fateor, ſed
non ideo q́dẽ, quod Platonis legibus uſi eẽnt. eadẽ. n. illi iura, quæ cæteri chriſtianæ Reip. ho
mines coluere. Veꝝ q́a natura reꝝ ita fert, ut nihil ortũ ſit, q́d nõ aliquando occidat. Quapro/
pter non temere dici ſolet, circulũ eſſe uſum reꝝ bumanaꝝ ſeſe uoluẽtem, & quos modo habe
bat ſuꝑiores, inferius deducẽtem, & ꝯtra, q inferiores erant, tollẽtem ſuꝑius. Tenuerunt quidẽ
aliquãdo græci principatũ, nec exiguo tp̃is ſpatio dñi fuerunt. Sed fieri non poterat, quin ipſi
quoq; legi naturę obſequerent', & fortunę uiciſſitudini ſubiecti forẽt, ne ſemp felices, fortuna/
ti'q; durarent.

tiq; durarent. Quod ſi aliqñ euenire neceſſe erat, miſerandi ſunt, poſtquā perierūt, nō uitupe-
rādi. Sic Aſſyrioꝝ imperiū periit, ſic Medoꝝ, Perſaꝝ, Macedonū, Atheniēſiū, Lacedæmonio-
rū, Romanoꝝ, quos Platonis legibꝰ uſos eē ne aduerſarius qdē dicere auderet. Eniuero, ut ſin
guloꝝ hoīum, ita nationū quoq; certa ætas eſt, qua ꝯſumpta, uniuerſa gēs perit, eo mō, quo Pla
to, aut Theophraſtus, aut quis mortaliū ſenectute extinguit᷑, ſic illi perierūt, qbus hic obiicit ne-
fandū coitum pueroꝝ, & latinos hoc ipſo ſcelere Turcoꝝ mancipia futuros uociferat, nō ob le
ges Platonis. Nā qd᷑ ad eas qdē attinet, ſi quæ in illis præcipiunt᷑, uel græci, uel qcunq; antehac
perierūt, ſeruaſſent, ut ciues iugi ꝯcordia uixiſſent, ut ſuos amaſſent, ut hoſtes odiſſent, ut oē ſtu
diū, laborē, atq; induſtriā ad unā patriæ ſalutē, & libertatē, & gloriā ꝯuertiſſent, nec mercena-
riis, peregrinis'q; militibꝰ uſi fuiſſent, ſed ipſi rē militarē exercuiſſent, poſtremo ſtudia literaꝝ, et
liberales artes, qbꝰ olī græci excelluerūt, coluiſſent, neglexiſſent diuitias, et tenuiorē uictū ſecu
ti eſſent, ſi hæc inq̄, quæ & Plato præcepit, & oēs, q unq̄ claruere, ſeruarūt, græci hoīes, & alii
obſeruaſſent, ne quaq̄ perire potuiſſent. Ita non modo ꝓpter Platonis leges græci nō perierunt,
ſed ſeruari ēt potuiſſent, ſi eaꝝ legū ꝯſilio, q̄tenꝰ diuinis legibꝰ nr̄is ꝯueniūt, rēp. admīſtraſſent.

¶ Aduerſarii magnam eſſe inconſtantiam, quod Platonem uituperet, quē aliquādo ſummis laudibus extulerit. Caput XVI.

Æteꝝ hæc pro Platone expoſuiſſe ſatis ſit, longe quidē pauciora q̄ eius uiri diuina
c ſapiētia, & uirtus, & ingeniū exigere uideant᷑. Supereſt, ut aduerſariū ipſum parū-
per audiamus, laudantem Platonis doctrinā, & mores, & ingeniū, præferentē'q;
eum cæteris oībus clariſſimis uiris, quos unq̄ anteacta ſecula tulerūt, ut ipſius etiā
uerbis deprehendat᷑, q̄ iniquus, prauus, peruerſus'q; ſit, cū uirtutes Platonis, quas alias prædica
uit, & quanto potuit ſtudio, atq; ingenio extollere conatus eſt, nunc neget, & ſcelera fingēs ui
tuperet, maledictis'q;, & contumeliis inſectetur. Hic iuſſu Nicolai Quinti, pontificis maximi, ui
ri doctrina, & ſanctitate uitæ ſingularis, Platonis leges interpretatus, & ad eum, ut moris eſt,
præfationem ſcribens, quot Platonem laudibus extulerit, quo ſtudio eruditionem eius, ſum-
mam'q; doctrinam, cognitionem omnium rerum, ſanctitatem morum, uitæ integritatem, diui-
nam pene legum inuentionē, ac inauditā ſapientiam proſecutus ſit, ipſius uerbis, quamuis in-
» epta ſunt, quæſo parumper uideamus. Iuſſiſti, inquit, beatiſſime pater, ut libros Platonis de
» legibus de græca lingua in latinam uerterem, tum quia res ipſa uel à maioribus noſtris digna
» ſemper principe iudicata eſt, tum quia ſanctitas tua Platoni tanquam philoſophorum patri, ac
» principi, unde philoſophia recte propagata eſt, plurimū, atq; plurimum afficitur, Parui manda
» tis tuis, rem'q; arduam, ac nemini priſcoꝝ attentatā ſuſcepi. Qua quidem in traductione, adeo
» ſum admiratus uel ingenium, uel doctrinam, uel potius diuinitatem illius hoīs, ut rem præ ſtu-
» pore uerbis exprimere nequeam. Nam quod à ſanctitate tua memini audiſſe à præclaris qbuſ-
» dam theologiæ magiſtris, cum in comparationem diſciplinæ ciuilis Ariſtotelicæ, atq; Platoni-
» cæ incidiſſent, ſcriptum eſſe, huic quidē uitæ hoīum Ariſtotelicam, innocētiæ uero, ſi homo la
» pſus peccando nō eſſet, Platonicam magis conuenire, id certe in his libris, quaſi per integmen
» ta quædā, & ænigmata cernitur, ænigmata dixi? immo uero ſic aperte nonnulla quadrāt, ut li
» berari à ꝑturbationibus totū humanū genus poſſe legibus ſuis ſperare uideatur. Nō enim male
» facta magis punit, quā motus ipſos. nulla ira, nulla cupiditate moueri oportere ſancit, ſi qs pecu
» nia motus hoīem in iudicio ſua oratione defenderit, morte plectit, quod'q; mirabilius eſt, decē-
» nio ſolum dare oportere liberis operam cenſet. Id aūt uel hac luce clarius eidē illi eſt, quod in
» nonnullis eccleſiæ doctoribus legitur, ſi homo lapſus non eſſet, cum inferior ratio nullo modo
» ſuperiori repugnaret, conuenirent quidem maſculus, & fœmina, ut procrearent, ſed nō ita lon
» gis temporibus conuenirent, quippe cum ita multos naſci opus non eſſet, ſed electos tantūmo
» do, qui cœlos adimplerent, quod ipſe quoq; ſomniaſſe uidetur. Nam quamuis decennio, ut di
» ximus, ſtatuat, dandam liberis operam eſſe, magiſtratibus tamen permittit, ſi qui forte non pro
» creauerint, aut ſi procreati obierint, ut ad longius tempus conuenire, cōiugatis indulgeāt, pro-
» creatorum'q; numerū ſufficere ait, cum maſculus, & fœmina unus, & una è cōiugio nati ſunt,
» Ita non tam multos, quā bonos, & quaſi ab hac uiuēdi colluuie ſeparatos ciues habere ſtudet,
» quæ oīa nō magis crediderim, quod uulgo fertur, à iudæis illum inſtitutum fuiſſe, quàm diui-
» nitus illi ad futurorum hoīum utilitatem donata. Et paulo poſt. Sic ergo duos præſtātes hoīes
» diuerſo tramite profectos, Platonem, atque Ariſtotelem ex diuina prouidentia hoībus eodem

» penè tempore miſſos cõtenderim, quorum alteri naturæ ſecreta, & quæcũq; huic hoĩum ſtatui
» conueniunt, infudiſſe uidetur, alteri ſpem iniecit poſſe ciuitatem legibus ſuis ad ſublimiorem
» uitam, quã hæc ſit, reduci, atq; ab aliis ſeparari, mẽtes certe gentiũ diuinitãs, & quaſi p̃ ſomnia
» uaticinando ad ſuſcipiendam euangelicam doctrinam pręparaſſe Plato uidetur, quippe, qui ſic
» ad ſeparatam illam uitam, atq; diuinam oẽs leges accommodat, ut ſi hoĩum illius temporis mo
» res, atq; uitam traducere præcepta penitus urbis, multo minus cõſequenter dici certe uideanť.
» Nam, quæ de cœlo, ſtellis'q; tanq̃ de diis dicit cõſuetudini tẽpoꝝ, moribus'q; illius ſeculi ſeruiſ
» ſe ipſum crediderim, uel forſan, quia Deus nihil perfectum ab humano ingenio poſſe gigni
» tam per multos, q̃ maxime per hunc oſtendere uoluit, cum nemo ſit, qui nihil errauerit, præter
» eos, qui ſpiritu diuino compulſi diuina ſcripſerunt, unde ſcripta quoq; ſua, non ſuam, ſed diui/
» nam ſcripturam appellamus, quod'q; tanta ei authoritas apud oẽs, quod'q; ad oẽs gentes, quę li
» teris utãtur, adeo late Platonis nomen diffuſum eſt, ut nulla uis hoĩem præſertim priuatũ, atq;
» pauperem, cuius ſcripta linguam adhuc alienam ignorant, præter diuinam, ad tãtam nominis
» gloriam perducere potuiſſe uideatur. Huius ergo tanti uiri, tam'q; diuini libros de legibus, qui/
» bus nihil melius edidit, iuſſibus tuis magis parentes, q̃ nobis confidentes traducere aggreſſi,
» orationibus tuis, atq; felicitate adiuti abſoluimus, tibiq; afferimus. Poſt hæc Platonẽ Deum
appellat, & grauiſſimarũ ſententiarũ authorẽ primariũ eſſe iudicat, nec digne rem tantam con/
» uertere ſe poſſe in latinũ ſermonẽ fatetur, atq; hæc addit. Plato autem ſic grauitatẽ in his ma
» xime libris, ſuauitatem'q; in unum conduxit, ut arduũ ſit iudicare, utrum grauior, an iucundior
» oratio ſit. Quin etiam in altera præfatiõe, quam ad uirũ doctiſſimũ Nicolaum Cardinalem
Cuſenſem miſit in ĩterpretationẽ ſermonis Platonici, qui Parmenides inſcribiť, hæc de Plato
» ne teſtatur. Eſt autem liber ſic & altitudine rerũ profundus, & argumentorũ crebritate refertꝰ,
» ut facile hinc Platonis ingeniũ, & naturæ acumen, & differendi in utranq; partẽ mirabilis facul
» tas illuceat, breuitas'q; dicendi tanta, ut nil breuius dici poſſit. Sic Platonẽ homo iſte, quem
» pauloante doctiſſimum, quẽ eloquentiſſimũ, quẽ uita, & moribus præſtantiſſimũ, quem inge/
» nio, & prudentia ſingularem, quẽ legũlatorem egregiũ, quẽ deniq; uere diuinũ dixerat, & ſum
» mis laudibus extulerat, admiratus'q; fuerat, nunc indoctũ, ĩprobũ, ineptũ, dementẽ fuiſſe dicit,
» & iurgiis, ꝯtumeliis'q; ĩſeqť. Nũ igiť ĩterea mutatꝰ ẽ Plato, & ex laudato uiro, factus illaudatꝰ,
» An potiꝰ aduerſarius ubiq; ſui ſimilis, hoc eſt ĩconſtãs, uanꝰq; eſt? Et Platonẽ mõ laudat, modo
» uituperat, nec unquam ſibi uel re, uel uerbo cõſentit? Nam & librum, quẽ, ut ſupradiximus, Ni
» colao quinto pontifici maximo nuper dicauerat, non longe poſt Frãciſco Barbaro patritio Ve/
» neto miſit, & Venetorum nomini dedicaturũ ſe pollicitus eſt. Atqui uir doctiſſimus Frãciſcus
» Barbarus his uerbis illi reſpondet. Tibi gratias ago, qui docuiſti patres noſtros nõ ſolum uſu
» rerum humanarum, ſed Platonis quoq; conſilio uſos eſſe ſecundum deum ad iaciendum fun/
» damenta, quæ tantam laudem, atq; amplitudinẽ cũ belli, & pacis artibus eſſent habitura, & pau
» lo poſt. Vnde cum ciuitas noſtra nullum ferè magiſtratũ habere potuerit, aut gloria clariorẽ,
» aut authoritate grauiorem, aut humanitate politiorem, quàm Platonem, mihi gaudeo ex me/
» moria uetuſtatis, te interprete tandem erutam eſſe antiquam nobilitatem quarundam legum
» noſtrarũ, quarum utilitas, & ſi ſatis ex diuturnitate, concordia, & tranquillitate ſtatus per ſe lau
» datur, tamen ex hoc etiam authore tantam dignitatẽ, & authoritatẽ habent, ut non minus, quã
» Cretenſes Minoe, q̃ Athenienſes Solone, quàm Lacedæmonii Lycurgo conditoribus legũ
» ſuarum, ſic nos, ſi deo placet, Platone ueſtro gloriemur. Cæterum te hortor, ſi tibi licet, & inte
» grũ eſt, cũ præfatiuncula, quæ digna ſit authore, & magnitudine rei, inſcribas nobis leges iſtas
» Platonis ueſtri, & ego illas ita diſſeminabo apud ciues noſtros, ut aliquãdo nõ mediocrem fru
» ctum ſis conſecuturus laborum tuorum. Hæc Barbarus. Aduerſarius uero rurſus hunc librum
altera præfatione Venetis dicat, rurſus leges Platonis cõmendat, & admiratur, & laudat, tãto'q;
libros iſtos cæteris eiuſdem authoris operibus præſtare fatetur, quãto Venetorum reſp. cæteris,
quæ unquã fuerunt, rebus publicis antecellit, & ſiquis Platonis leges conſyderat, quibus remp.
ſuam liberam, ac perpetuam fore confidit, facile intelligi poſſe Venetorũ leges, perinde, ac ſcin
tillas, aut riuulos quoſdam inde prouenire. Etenim quod ille optimum Reip. ſtatum eſſe diſſe/
ruit, qui ex hac triplici regis, & optimatum, & populi poteſtate conſtaret, hoc planè Venetiis
actum intelligi poſſe, illum præterea cuſtodes legum ſtatuiſſe, Venetos aduocatos feciſſe, illũ
ſuffragiis agi comitia iuſſiſſe, Venetos hoc idem ſeruaſſe. Permulta'q; alia eodem modo, quo
Platonis iura decernũt apud Venetos in uſu eſſe. Tum his uerbis, eaſdem Platonis leges defen
dit, & laudat. Nã ea, quæ de perpetuitate ciuitatis Plato ſcripſerit, quis multis etiã ante remp.

» Venetam ſeculis, & poſteaquam initium cœpit, parumper doctus non intellexit? Quis autẽ in-
» tellexit, qui non probauit? Fabulæ tamen, figmenta'q;, ac omnino impoſſibilia hæc uidebãtur.
» Curita? Quia cum cupiditates noſtræ alium alio' rapiant, dum imperare gliſcimus, parére ne-
» quimus. Vnde nec periculum quidem huiuſmodi ſtatuendæ ciuitatis factum unquam antea
» fuit. Recte præter cæteras laudes, quas Platoni aduerſarius tribuit, hanc addit, neminem eſſe etiam mediocriter eruditum, qui Platonis præcepta non intellexerit, nec intellexiſſe quẽq̃, qui non idem probarit. Quod ſi nemo intellexit, quin probarit, etiam ipſius iudicio reprehenſoris, profecto', qui non intellexit, probare non poteſt. At ipſe nunc probare non poteſt, ergo mini me ipſum intelligere manifeſtum eſt. Ita fit, ut nõ minus ſibi ipſi, quàm Platoni aduerſarius repugnet, & quod nos ei opponimus, idem ſibi ipſe deducat ignorantiæ argumentum. Quid uero præterea ad Ducem Venetum ſcribit? Ciuem ſe Venetum facit, & permultis ſe beneficiis a' Venetoꝝ Senatu honeſtatum dicit. Quapropter nihil cõmodius, nihil aptius, nihil dignius habuiſſe, quod reip. redderet bene de ſe merenti, quàm Platonis leges e' græco in latinum conuer
» ſas. Ita fit, inquit, ut reip. in qua natus ſum, educatus'q;, & tibi, per quem, ipſo uiuo, nũc feliciter
» gubernatur, hoc opere gratias referã, & me ſi Platonis diuinã eloquentiã aſſecutus ĩ traducẽdo
» non ſum, ſub authoritatis tuæ defenſione deliteſcere patiaris. Ergo perbelle tu qdem gratias habes, & refers gratiam Venetis, a' quibus permulta te bñficio fateris accepiſſe. Leges enĩ Platonis pro eorũ erga te meritis reddis. In qbus quicqd unq̃ flagitii fuit, quicqd libidinis, quicqd luxuriæ, quicqd iniuriæ, impietatis, demẽtiæ, prauitatis, cõtineri, lõgo ſermone conatus es oſtẽdere. Tali'ne munere homines bene de te meritos donandos eſſe cenſuiſti? tales'ne gratias habendas eſſe amicis? aut tali præmio eos, qui in te benefici fuerãt, remunerãdos, aut talibus præceptis cohortãdos ad uirtutem homines exiſtimaſti? An talis eſt reſp. Venetorum, quã tu Platonis reipu. ſimillimam eſſe confirmas? Probãt'ne leges Venetæ dirum, atq; nefandum mariũ concubitũ, quẽ tu ꝓbari a' Platone uociferaris? Tu'ne in ea repu. natus, educatus, eruditus'q; es, ubi ea ſcelera exercẽtur, quæ Platonis legibus ſanciri affirmas? Donas Venetis leges, qbus græcos periiſſe commemoras? Proponis liberis eorum ad uitæ, ac morum eruditionem inſtituta Platonis, quæ tua quidem ſententia nihil aliud docent, quàm uino ingurgitari, & profanare ſexum, naturam'q; peruertere. Quin potius ſi huiuſmodi leges apud eos uidiſſes, tollere e' rerum natura, & uel igni abſumere, uel digitis lacerare, uel in profundum deiicere, uel alio quouis modo abſumere, ac labefactare debebas, ut nec audiri poſſent, nec uideri, nec in hominum conſpectum proferri, ne ciues ſanctiſſimi, & de te optime meriti, earum præceptis aĩos cõtaminarent. Tu uero cõtra, illas literis abditas græcis ſummo ſtudio latinis reſeraſti, & ĩcognitas Venetis, reuocandas in uſum, colendas'q; ab his, atq; obſeruandas tradidiſti. Scilicet hoc illud erat, quo te nihil cõmodius, nihil aptius, nihil dignius reddere poſſe ei reipu. fatebaris, in qua natus, educatus, ĩſtitutus'q; eſſes. Quid quæſo aliud dici de hoc hoĩe poteſt, niſi ſummum illum interpretandi laborem ea cauſa ſuſcepiſſe, ut ſcelera iuuentutem doceret? bonos mores peruerteret? uirtutem exterminaret? ſi modo credendũ iis, quæ obiicere Platoni conatur. ꝙ ſi uel tum, quæ praua iudicabat, pro bonis dediſſet, ut Venetorum remp. cõtaminaret, uel nũc quæ optima, atq; ſanctiſſima eſſe cognoſcit, dãnat, & ut pro peſſimis habeantur conatur efficere, quid ad tãtam hominis improbitatem poteſt accedere? Talis hic Platonis aduerſarius eſt, quẽ laudauit, uituperat, quem probauit, improbat, quẽ ſequendum, imitandum, amandum'q; propoſuit, eundẽ deteſtandum, eiiciendum, exterminandũ ſcribit, tanta eſt eius inconſtantia, tãta peruerſitas. Ad hæc, Platonem non ſatis ſibi conſtare, ſed repugnantia loqui audet dicere, qui tam aperte incõſtans eſt, & ſibi ubiq; contrarius. Indignatur etiam ſiquando homines aſſentatores, incõſtãtes, dictis, factis'q; inſtabiles Plato reprehendit, quaſi ad officium pertineat, nunq̃ in eadem ſentẽtia permanere. Sed cum ſatis iam et rationibus, & doctiſſimorum uirorum authoritate crimina ab aduerſario in Platonem obiecta diluta ſint, quarto quoq; uolumini finem imponamus.

# BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI TRANSLATIONIS LEGVM PLATONIS EXAMINATIO, ET ERRORVM EIVS DECLARATIO, LIBER QVINTVS.

¶ Procœmium, in quo pollicet' author ſe ex infinitis pene' erroribus, quos aduerſarius in libris legum Platonis interpretandis commiſit, ſe quoſdam magis inſignes notaturꝶ. Caput. I.

p

OST HAEC, VT MANIFESTIVS ELVCESCAT, QVANta ſit peritia huius hominis, qui ſe Platonis, atq; Ariſtotelis ſummorum philoſophorum iudicẽ facere, & uter eorũ in philoſophia, atq; altioribus diſciplinis magis excelluerit, ſtatuere nõ ueretur, interpretationem legum Platonis, quã cum ſemel, atq; iterum edidiſſe ſupra memorauimus, perſcrutemur, in qua eo diligentiorem fuiſſe aduerſarium exiſtimandũ eſt, quo opus ſuum primo. Ro. ponit. rurſus ſenatui Veneto dedicauit, cum pręſertim multum ĩterſit, recte'ne, an perperam conuerſæ leges edãtur, Ex quarum fonte, & uita, & mores hominum, & oĩno felicitas omnis emanat. Sed quanto ſummo ſtudio, & diligẽtia fuerit aſſecutus, operæpretiũ eſt uidere. Quo, ſicut pauloante dixi, apertius fiat, quanta ſit in eo homine peritia earum reꝶ, quarũ iudicium ſuſcepit, & reprehendere eas, dãnare, uituperare, temere diſquiredo præſumpſit. Exponam aũt non omnes eius errores. Longũ enim id admodum eſſet, cũ nullus ſit locus, qui uacet errore, ſed carptim ea duntaxat colligam quæ uel quilibet interpres intelligere facile potuiſſet, et ſine tanta labe conſcribere. Ex his percipi facillime poterit, q̃ in grauiori uel ſententiæ, uel elocutionis genere deficere huius interpretis ingenium oportuerit quandoquidẽ in locis adeo facilibus labitur, errat, iacet, & turpiter ab eo, quem ĩterpretatur, authore recedit. Sed nemini quęſo moleſtum ſit, ſi pluribus ĩterdum uerbis explicauero, quod Plato breui oratione complexus eſt. Ita enĩ me facere oportet, quo error interpretis conſpici facilius poſſit, tum re, qua de agitur, cognita, tũ ui uerborum, & forma orationis, ac authoris dignitate perſpecta. Initium uero a' primo capiemus libro, & ſecundum uoluminum ordinẽ procedemus, aperientes, quæ maxime interpretis peritiã demonſtrẽt. Quanq̃ difficilius futurum eſt iudicare, quid omittendum, q̃ quid accipiẽdum nobis ſit, ita nihil ſine iuſta reprehenſione poteſt præteriri.

¶ Reprehenſio, & emendatio unius, & quadraginta errorum aduerſarii, quos ĩ primi libri interpretatione maximos commiſit.

Præclara Platonis ſententia, ꝙ in repu. bonis legibus potius reconciliandi ſint mali, q̃ ſecuri feriendi.

Bellum pacis gratia fieri, pacem per ſe ipſam expeti, atq; optari.

Fortitudinem non modo aduerſis, ſed etiam ſecundis rebus reſiſtere.

Cum maiori dedecore uinci, qui a' uoluptate ſuperatur, q̃ qui a' dolore. Caput. II.

q

Væritur apud Platonem in ipſo fere' initio primi libri de legibus, belli'ne, an pacis reſpectu ſcribere leges legumlatores debeant. Et quoniam id agebatur inter homines diſputantes, quorum alter Cretẽſis, nomine Clinias, alter Lacędemoni⁹ erat, & Megillus uocabatur, ĩterrogatum eſt, quid nã apud eorum homines potius probaretur. Clinias itaq; Minoem legum latorem ſuum exiſtimat, eo animo leges tuliſſe, ut bellũ potius, q̃ pacem ſpectare uideretur. Itaq; de armis eum præcepiſſe diligẽtiſſime, cuius generis eſſe deberent, quo & naturæ locorum, & hominũ diſciplinæ magis accõmodarentur, conuiuia etiam inſtituiſſe, quorum uſus ad rem militarẽ aptiſſime cõueniret, cuius rei rationem cũ Clinias red-
» deret. Quæ enim, inquit, tẽpore belli, eadem pacis etiam tempore exercenda ſunt, propterea ꝙ
» omnes inter ſe ciuitates bellum natura nõ caduceatore indictũ gerunt improuiſum. Itaq; nihil
» utilitatis in cæteris officiis eſt, niſi quis bello, armis'q; ſuperior ſit. Cuncta enim eorum, qui uicti
» ſunt, bona ad eos trãſeunt, qui uictoriam fuerint adepti. Hæc ille. Interpres uero bellum, quod
» natura naſci improuiſum, & πόλεμον ἀκήρυκτον. i. ſine caduceo dicitur, ĩterpretatus eſt bellum,
» quod nullo fecialium officio tolli poſſit. His enim uerbis uſus eſt, quod ſi ita eſſet, & nullo fe

cialium

cialium officio id bellum tolli poſſet, ſequeretur unāquanq; ciuitatem belligerando tempus omne conſumere, nullamq; ab armis uacationem habere. hoc uero falſum eſt, & plane ridiculum. Hæc eadem ſententia, cum ab altero quoq; differendi ſocio Megillo Lacedæmonio diceretur, Plato fateri eos ratiōibus coegit, nō modo ciuitatem cum ciuitate, ſed etiam uillam cum uilla, & uirum cum uiro ſingillatim bellum gerere, & ad poſtremum ſingulos quoſq; homines diſſentire ſecum, atq; pugnare. In qua pugna pulcherrimū eſſe, cum quis ſeipſum uincit, turpiſſimū uero cum à ſeipſo ſuperatur. Ita bellum ſingulos quoſq; aduerſus ſeipſos gerere. Et ſicut in quouis noſtrum uſu euenit, ut aut ſuperet, aut ſuperetur, ita in quauis familia, & uilla, & urbe contingere, ꝙ ſi, qui meliores ſunt, uicerint, recte ſuccedere, ſi uero, qui deteriores, nō recte. Tum affert τὸ μέν τοι νῦν εἴτ' ἔστι που, τὸ χεῖρον κρεῖττον τοῦ ἀμείνονος, ἐάσωμεν. Verum, ꝙ aliquando ita accidat, ut pars deterior ſuperet meliorem, miſſum hoc loco faciamus. Quem locū Interpres ita conuertit. Sed utrum, quod peius eſt, meliore aliquando ſit melius, nō prætermittamus. Quid nam hoc peius ſit, quod eſſe poſſit melius meliore, equidem nō intelligo, dicat ipſe, qui Platonis clara, & dilucida uerba, in obſcura quædam ænigmata, & monſtroſa conuertit κρεῖττον, quod quandoq; melius, quandoq; fortius ſignificat, pro meliori accepit interpres, ꝑ æquiuocationem deceptus, cum hoc in loco fortius ſignificet. Item Plato εἰ πολῖται ξυγγενεῖς, καὶ τῆς αὐτῆς πόλεως γεγονότες ἄδικοι, καὶ πολλοὶ ξυνελθόντες, δικαίους ἐλάττους ὄντας βιάζονται δουλώμενοι. Si ciues, inquit, gentiles, ſodalesq; iniqui, & plures in pauciores uiros bonos cōſpirabunt, atq; in ſeruitutem eos redigent. Interpres. Si multi, inquit, conſpirauerint aduerſus iuſtos, quaſi multorum conuentu, non iniuria uiri boni opprimantur, eam partem tanquam ſupuacaneam omiſit. Nec uero tam proborum aduerſus improbos uictoriam prodeſſe Reip. Plato exiſtimat, q̃ ſi quiſpiam inter eos arbiter conſtitutus, non improbos interimat, probos autem imperare ſibiipſis decernat, nec probos īperare, improbos uero ſubeſſe imperio faciat, ſed alteros alteris reconciliet, amicoſq; inuicem reddat legibus commode inſtitutis. Nam etſi ſuperiora quoq; illa iuuare poſſunt, hoc tamen longe præſtantius eſſe, atq; commodius, & qui ita egerit legumlatorem, ac iudicem eſſe multo excellentiorem. Cui ſententiæ cum omnes aſſentirēt, tandem ipſe concludit non bellum, ſed pacem potius ſpectando, leges ſcribi oportere, qd' his uerbis exꝑſſit καὶ μὴν ἐναντίον γε ἢ πρὸς πόλεμον ἀποβλέπων αὐτοῖς τοὺς νόμους διανομοθετοῖ. At uero contra, atq; reſpectu belli leges eis ferre uoluerit. Interpres, atq; inquit, contra, q̃ ſi bellum reſpiceret, huiuſmodi leges ſibi conſcribet, qſi ſibi legumlatores non aliis leges conſcriberent. & de quibuſdam huiuſmodi legibus, non ſimpliciter de legibus ageretur. Tum Plato pacē eſſe in primis à legumlatoribus ſpectandam probare nititur, exitu rei dignioris, quod enim præſtātius eſt, inquit, id ſpectari in primis oportere, pacem autem bello eſſe pręſtantiorem. Quippe bellum ſiue ciuile ſit, ſiue externum, comparandæ pacis gratia, neceſſarium eſſe, pacem uero per ſeipſam expeti, atq; optari. Sed cum defenſores illi opinionis alterius, leges tum Lacedęmoniorum, tum Cretēſium eò ſpectare contenderent, ut dūtaxat res bellica excolatur, atq; ſeruet'. Plato ad Cliniam conuerſus. Fortaſſe, inquit, ita ſit, uerū tamen non contētioſe altercari. ἀλλ' ἠρέμα αὖ ἐρωτᾶν, ὡς μάλιστα περὶ ταῦτα, ἡμῶν τε, κἀκείνων σπουδαζόντων. ſed modeſte percunctari debemus, ſtudio q̃ maxime tam à uobis, q̃ ab illis huiuſmodi rebus adhibito. Interpres. Sed tamen, inquit, non oportet cōtētioſe, ſed quiete inquirere, quaſi maxime rebus bellicis & nos, & illi ſtudeamus. Hic particulam illā Platonis, fortaſſe ita ſit omiſit. Et quod ille ad Cretenſes, & Lacedæmonios refert, dicens tam à uobis, q̃ ab illis, hic prima perſona interpretat', nos, & illi ſtudeamus, quaſi Plato, & ii, cum quibus diſputat cum aliis agant, nō cum Clinia, & Megillo ſermo ſit. quorum alter Cretenſium iura, alter Lacedæmonioꝝ tueatur. Ad hæc Plato uerſus cuiuſdam Tyrtæi poetæ attulit patria Athenienſis, ſed in Lacedęmoniorum ciuitatem aſciti, & Cliniā Cretenſem rogauit, num id carmen aliquando legiſſet. Ab altero enim, hoc eſt Megillo Lacedęmonio ſæpius lectitatum eſſe nō dubitabat. Cretenſis igitur ita reſpondit. καὶ μὴν καὶ παρ' ἡμᾶς ἐλήλυθε κομισθέντα ἐκ Λακεδαίμονος. Nempe ad nos quoq; Lacedæmone delatum fuit. Interpres, ad nos quoq;, inquit, ueniſſe ipſum Tyrtæum Lacedæmone ꝯſtat. Tyrtæū præterea Plato, inqt, ſummopere laudaſſe uiros, qui ſtrenue aduerſus exteras nationes pugnaſſent. Cui Theognin opponit Siculum poetam. Hic enim homines, qui ſe conſtantes, fidos, & ſtrenuos tempore ſeditionis exhibuerint, magnis effert laudibus, quos Plato quoque præſtantiores eſſe arbitratur, tum quia genus id belli grauius eſt, tum ꝙ iuſtitia, temperantia, & prudētia cum fortitudine iunctæ αὐτῆς μόνον ἀνδρείας. ipſa una fortitudine præſtantiores habentur. Interpres. ipſa una fortitudine reliquit, & ita expoſuit, ut uirtutes ipſæ plures conglutinatę, cui

tandem comparentur intelligi minime poſſit. Cum itaq; Plato, inquit, nemo ſine oſbus uirtuti bus integer poſſit eſſe ſeditione urgente, multi autem mercenarii peregre profecti ſtrenue pugnent, & mori potius, q̃ uiuci patiantur, q̃q̃ magna ex parte iniurii, contumelioſi, dementes'q; ſunt, ut Tyrtæus etiam fatetur, δῆλον ὡς παντὸς μᾶλλον καὶ ὁ τῇδε παρὰ Διὸς νομοθέτης, πᾶς τε, οὗ καὶ σμικρὸν ὄφελος. Conſtat, q; tam hic a' Ioue profectus author, q̃ quiuis alius, a' quo uel parũ fructus habeatur, niſi in primis uirtutis potius reſpiciat amplitudinem, leges ferte non ſuſtinebit. Interpres concluſionem hanc Platonis, cõſtat, & reliqua, quæ ſequuntur, quemadmodum exponat audite. Quia ſi utilis futurus ſit, q̃ eum, qui huc a' Ioue miſſus ſit, ac legũlatorẽ oẽm.

Vos nũc, quod nos aſſequi minime poſſumus, quid ſibi interpres uoluerit, diuinetis. Eueniſ re Plato ait, ex ea ipſa Tyrtæi ratiõe, ut fortitudo, quã ille antepoſuerat, locum obtineat quartũ iu rerum uobilium, atq; honeſtiſſimarum numero, & Iouis author Minos, ſi ad bellũ reſpiciens leges tulit, ad uirtutis membrum, id'q; minimum, nou ad uirtutem uniuerſam, ac ſummã, mentem aduertat. Quamobrem Creteuſis ille, quaſi iniuria quadam afficeret, cum id eſſe minimũ audiret, ſubdidit. ὦ ξένε, τὸν νομοθέτην ἡμῶν ἀποβάλλομεν εἰς τοὺς πόῤῥω νομοθέτας; ergo legumlatorem noſtrum abiũci iuter ſcriptores imperitos patiemur? Quam indignationem Interpres ita reddidit. Legum latorem noſtrum lõge ad alienigenas legum ſcriptores eiicimus. Mox Plato genera bonorum enumerat de matrimouiis, de procreandis, educandis'q; liberis, de prę diis, de ſumptibus, de funeribus, & ſepulturis, de obſeruatione legum plenius diſſerens, quibus hæc ſubdit. οὕτως ὦ ξένοι ἤθελον ἂν ὑμᾶς διεξελθεῖν, πῶς ἐν τοῖς τοῦ Διὸς λεγομένοις νόμοις, τοῖς τε τοῦ πυθίου ἀπόλλωνος· οὓς μίνως τε, καὶ λυκοῦργος ἐθέτην, ἔνεστί τε ταῦτα πάντα, καὶ ὅπῃ τάξιν τινὰ εἰληφότα, διάδηλά ἐστι τῷ περὶ νόμων ἐμπείρῳ τέχνῃ, ἢ καί πῃ ἔθεσι· τοῖς δὲ ἄλλοις ἡμῶν, οὐδαμῶς ἐστι καταφανῆ. ita hoſpites audire a' uobis uellem, Quo modo in iis legib⁹, quæ ad Iouem, aut Apollinem Pythium referuntur, quas Minos, aut Lycurgus tulit, cuncta hæc cõtineãtur, & quo ordine poſita couſpicua ſint homiui, qui legum ſiue arte, ſiue more quodã, uſu'q; peritus ſit, nobis autem aliis minime pateant. Interpres ut eam ſententiam ſeruauerit, quæſo attẽdite. Sic o amici inquit, ego uos uoluiſſem dicere. Nã hæc omnia iu legibus Iouis, & Apollinis Pythii, quas Minos, & Lycurgus couſcripſeriut, ineſſe uidebitis, quæ omnia patent illis, qui artificio, & exercitatione legũ peritiam habent, cæteris uero nullo pacto. Sic quod Plato requirit, & propterea leges illas minus integras eſſe arbitratur, quia id uon habent, hoc interpres ineſſe aſfirmat, cum'q; Plato, quo ordine poſita pateant, roget, hic patere omnia aſſerit. Quod, ut latius declaretur, Plato ſubiungit. Officia fortitudinis repetamus. Non'ue exercitationum, & conuiuiorum rationem couſtitutam a' legumlatore ad belli negotium tuendum cenſemus? Ita eſt. καὶ τρίτον, ἢ τέταρτον· ἴσως γὰρ ἂν οὕτω χρεὼν διαριθμήσασθαι, καὶ περὶ τῶν τῆς ἄλλης ἀρετῆς, εἴτε μορίων, εἴτε ὅττ' αὐτὰ καλεῖν χρεὼν ἐστί. Tum tertium, & quartum aliquid reddi poteſt. Sic enim fortaſſe enumerandum ſit, tum in hoc uirtutis genere, tum in cæteris ſiue partibus uirtutis, ſeu quo tandẽ libet nomine appellari. Ita Plato. Interpres, tertium uero, inquit, aut quartũ adhuc non diximus. Sed forſan enumeranda, & de aliis uirtutibus ſiue partibus. Item ubi Lacedęmonius dixit. Equidem quartum dixerim, quod conſyderandum eſt. in doloribus perſerẽdis, qđ plene ſeruari apud meos homines perſpicuum eſt. Interpres partem hanc, Quod plene ſeruari apud meos homines perſpicuum eſt, omiſit q̃q̃ ueceſſariam, ſiquidem uſus rei Lacedęmonioꝝ authoritate confirmandus erat. τὴν ἀνδρείαν δὲ φέρε τιθῶμεν, πότερον ἁπλῶς οὕτω πρὸς φόβους, καὶ λύπας εἶναι μόνον διαμάχην, ἢ καὶ πρὸς πόνους τε, καὶ ἡδονάς, καί τινας δεινὰς θωπείας κολακικάς, αἳ καὶ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμοὺς μαλάττουσαι, κηρίνους ποιοῦσι. Tum Plato de fortitudine quærit, num etiam aduerſus timores, uoluptates'q; pugnet, quod genus uitii aſſentationis, & blanditiarum nomiue appellat, eoq; animos, inquit, grauiorum etiam moribus hominum molliri, & quaſi cereos effici. Interpres. Quæ faciũt, inquit, ut ira de honeſtorum numero eſſe uideat.

O' rem plane' ridiculã, ita, ue ſeipſum quidem quid dicat intelligit, nedum Platonẽ. Quis.n. mentis compos uoluptate effici putet, ut ira houeſtetur, quæ longe turpior cum libidine, q̃ ſine libidine habenda eſt? Plato fortitudinem aduerſus uoluptates quoq;, & dolores obſiſtere certum eſſe confirmat, & tum uiros ſingulos, tum ciuitatem uniuerſam a' ſe ipſa uinci, atq; ut q dolore, ita q uoluptate ſuccumbit, eſſe ignauum, magiſq; eum, qui uoluptate ſuperatur cum decore uinci, q̃ qui dolore opprimitur, quanto ſcilicet fœdius, ac deteſtabilius uitium eſt, uoluptas quàm dolor. οὐ δή που ὁ Διός, καὶ ὁ πυθικὸς νομοθέτης, χωλὴν τὴν ἀνδρείαν νενομοθετήκατον, πρὸς τὰ ἀριστερὰ μόνον ἀντιβαίνουσαν· πρὸς δὲ τὰ δεξιά, καὶ κομψά, καὶ θωπευτικά, ἀδυνατοῦσαν. Quãobrem nequaq̃, inquit, ita exiſtimãdum eſt, ut Iouis ille, et alter Apollinis author fortitudinem

claudicare

» claudicare in legibus ſuis uoluerint, ut rebus ſiniſtris, hoc eſt triſtibus occurreret. Dextris autē, » & blandis, ac lætis deficeret. Quibus uerbis apertiſſime declaratur, fortitudinem impſectā, & quaſi claudam, tradi a' Minoe, atq; Lycurgo, ſi eius officium in metu tantū, dolore'q; conſti/tuant, nec uoluptati quoq; eiuſdem uirtutis ſtudio reſiſtendum exiſtiment, cum optima ratiōe conſtet, ad fortitudinis officium pertinere, non modo timori, ac dolori, uerum etiam uolupta/ti obſiſtere. Interpres uero, quo modo rem tam facilem, claram'q; intellexerit, uos, qui legitis ex » illius uerbis iudicate. Iouialis ergo, inquit, Pythius'q;, legumlatores bilē nequa ſolū aduerſis » reſiſtat. Secundis uero, atq; iucūdis, ac aſſentatiunculis nullo pacto fortitudinem eſſe ſanxerūt, » an qua utriſq;? Ita hic bilioſum ex claudo fecit, qui non modo interpretari Platonem, ſed etiā reprehendere audet. Sed unde tādem perſuaſus, claudicationem in bilem cōuerterit, operæpre tium eſt audire. Bilem, quā medicorum noſtræ ætatis ſcholæ choleram uocant, græci appellāt χολήν, atq; o breui primam ſyllabam ſcribunt, ut cuiuis etiam imperito, palàm ſit eā literā bre/uem eſſe, non longam, eodem nomine etiam claudam adiectiuo uocabulo nominant, ſed o p/ducta, ea ſcilicet litera, quæ ultima alphabeti eſt, longe'q; a' breui diuerſa, cum breui ipſa gemi/nata figuretur, hoc modo ω. Cum itaq; Plato uirtutem χωλὸν, hoc eſt læſam, & claudicantē nominarit, & ſcripſerit, Interpres noſter pro clauda bilem dixit, & poſtea reprehendere, ac ui tuperare audet Platonē. Tum illis Platoni aſſentientibus, idem'q; a' ſuis authoribus actum dicē » tibus, ut fortitudo utroq; ſpectans tradita eorum legibus haberetur, Plato λέγω μὲν τοίνυν φησὶν » ἐπιτηδεύματα ποῖα ἔσθ' ὑμῖν ἀμφοτέροις ταῖς πόλεσιν. ἃ γεύοντα τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐ φεύγοντα αὐτὰς, » καθάπερ τὰς λύπας οὐκ ἔφευγεν, ἀλλ' ἄγοντα εἰς μέσας, ἠνάγκαζε, καὶ ἔπειθε τιμαῖς, ὥς τε κρατεῖν » αὐτῶν. Exponantur, inquit, officia, quæ in ueſtra repu. deguſtandum aliquid uoluptatis, non » omnino uitandum aperiant. Sicut ne dolores quidem uitari, ſed in medias eas duci iubētur, ut » homines partim ui impellantur, partim præmiis inuitentur ad ſuperandum laboris incommo/» dum. Quę Platonis uerba eo' tendunt, ut conſuetudo ea exercitandi ratione capi debeat, qua rem uitandam niſi deguſtando experiaris, ſpernere, ac ſuperare nō poſſis. Fit enim, ut quam ra tione cōtempſeris, eandem impulſu propenſioris naturæ nequeas uincere, cum primum cœpe ris experiri. Re itaq; uoluptatem experiri, ſed caute iubet, atq; ita aſſueſcere eam contēnere, & facile deſyderium eius tolerare, q̄q; ne deſyderium quidem adeſſe dicendum eſt, ubi cupiditas deeſt. Plato igitur hæc ſcribens, quo modo ſpernendis uoluptatibus aſſueſcēdum ſit, docet. Interpres autem modum ipſum aſſueſcendi, in quo uis tota, ratio'q; conſiſtit, omiſit, & exponat, inquit, quæ nam ſtudia, exercitationes'q; ueſtris ciuitatibus ſunt, quibus non, ut fugiant, ſed, ut ſuperent uoluptates compelluntur. Sic plura illa Platonis, & neceſſaria ratiōe dicta in hæc pau ca peruertens hic ſcribit, & quaſi compelli tantum, non etiam perſuaſus ratione agere quiſpiā poſſit, relinquit eam partem, qua Plato præmiis perſuaderi, inuitari'q; ad laboris incōmoda to leranda exiſtimat. Poſt hæc dicatur, inquit, Plato, quid eſt, qđ uos tum ad dolores, tū ad uo/» luptates fortes faciat. οὐδαμῶς ἰσωμοίους τῶν ἐγγύτατα ἑαυτῶν, καὶ χαλεπωτάτων πολεμίων. » ideſt proximorum, & atrociſſimorum hoſtium uictores. Interpres dolores, & uoluptates, de quibus agitur, & quos hoſtes propinquos Plato appellat, omiſit. Graues autē, & proximos ho ſtes duntaxat in quæſtione conſtituit, quaſi id quæreretur, quid eſſet, quod hoſtem uicinum ſu peraret, non quid uoluptatem, aut dolorem. Tum Cretenſis ille, & Lacedæmonius nō æque » abundare ſeſe exemplis de uoluptate, & de dolore fatentur. Mox Plato ſe excuſans αὖ τις φησὶ » τοὺς αὐτῶν ἑκάστων οἴκοι νόμους ψέξῃ τι, βουλόμενος εὑρεῖν τὸ ἀληθὲς ἅμα, καὶ βέλτιστον, μὴ χαλεπαί/» νειν πως, ἀλλὰ πρᾴως ἀποδεχώμεθα. Siquis, inquit, noſtrum domeſticas reliquorum leges repre/» hendit, cum quid ueri, atq; optimi ſit, reperire uelit, non moleſte, ſed æquo animo alter alteri' » pati debet reprehenſionem. Interpres ultimam partem, qua ſic fieri oportere affirmat, quaſi dubiam affert, & ueluti problema quoddā a' Platone propoſitum. Moleſte'ne, inquit, an æquo » animo feretis? Id'q; ita ingenioſe facit, ut ne ſuæ quidem interrogationi reddat conueniens reſponſum, ſed quod apud Platonem apte ad aſſertionē illam affertur, recte ais, inepte hic ſuæ coniungat interrogationi, inſtar cęretanorum illorum, qui cum de nomine urbis ſuæ interro/garentur, χαῖρε reſponderunt, hoc eſt ſalue. Ita hic cū interrogarit, moleſte'ne, an æquo ani/» mo feretis. Subdit. Probe tu dicis Atheniēſis amice. Ad hæc Plato. ἡ μὲν τοίνυν ὀρθῶς, ἢ μή, τίς » ἐπιτιμᾷ τῇ τε Λακώνων, καὶ τῇ Κρητικῇ πολιτείᾳ, λόγος ἂν ἕτερος εἴη. Recte'ne igitur an non, quiſ/» piam reprehendat Laconum, aut Cretēſium remp. alia inquirendi ratio eſt. Interpres. Sed ui/» rum Laconum, quis, aut Cretenſiū leges reprehēdere poſſet? alia quæſtio eſt, omiſit, recte'ne, an non? quod uim omnem continet rationis, non enim utrū reprehendere aliquis poſſit, quæ/

ritur, cum clarum ſit, quẽlibet reprehendere poſſe etiam imperitũ, ſicut Interpres ipſe Platonẽ reprehendit. Sed recte'ne id facere poſſit, quærere conſentaneum eſt, quod Interpres omiſit.

Hinc Plato ſententiam illam probat legum Cretenſis, & Laconicæ, reipu. ꝙ nemini liceat coram iuuenibus ea reprehendere, quæ cuncta recte ſe habere ab ea ætate exiſtimari oportet. Senibus autem permiſſum ſit, de huiuſmodi rebus cum æqualibus agere, non liuore aliquo, ſed ſtudio, & beneuolentia erga remp. Vobis igitur, inquit, a` legumlatore ſancitum eſt, ſolis omniũ mortalium, tam græcorum, q̃ barbarorum, quorum notitiam habemus, ſummis abſtinere uoluptatibus, atq; ſolatiis, nec deguſtare quidem rem tantam permiſſum eſt, τὸ δὲ τῶν λυπῶν, καὶ φόβων, ὅπερ ἄρτι διελελύθαμεν, ἡγήσατο, εἴ τις ἐκ παίδων φεύξεται διὰ τέλους, ὁπόταν εἰς ἀναγκαίους ἔλθῃ πόνους, καὶ φόβους, καὶ λύπας, φεύξεσθαι τοὺς ἐν ἐκείνοις γεγυμνασμένους, καὶ δουλεύσειν αὐτοῖς. Doloris autem, timoris'q; rationem, quod modo expoſuimus, huiuſmodi eſſe ille quoq; exiſtimauit, ut ſiquis eam a` pueritia omnino euitauerit, cum aliquando, uel in neceſſariis laboribus, uel in metu, aut dolore conſtitutus fuerit, fugiat homines, qui in his exercitati ſunt, & ſeruire illis patiatur. Interpres, ad dolores autem, atq; timores, ut modo tetigimꝰ, dux eſt, putauit enim exercitatos in iſtis ita effugere poſſe, ut eis non ſeruiant. Ducem dicit fuiſſe, legumlatorem ad dolores, & dux ſit, q̃q̃ Plato non ducem dixit, ſed duxiſſe, hoc eſt exiſtimaſſe, queãdmodum enim apud latinos, ita etiam apud græcos uerbum hoc ambiguum eſt, & ut ſæpe aliàs, ita hoc loco interpres, uerbi æquiuocatione labitur in errorem, & ducem interpretatur, pro eo, ꝙ exiſtimauit. Illud uero deſydero, & cur omiſſum ſit, quæro. Siquis eam a` pueritia omnino euitauerit, cum aliquando uel in neceſſariis laboribus, uel in metu, & dolore conſtitutus fuerit, Id enim totum præteriit interpres, quod tamen neceſſarium eſt. Quibus uero ſeruiant tandem, ꝙ dolores nequeant tolerare, Plato hoſtibus exercitatis in labore, ac dolore tolerando dicit. Interpres exercitatos in iſtis, uti enim uerbis eius neceſſe eſt, effugere poſſe, ut eis non ſeruiãt, ſcribit. Plato inexercitatos præ ignauia fugere exercitatos homines aſſerit. Interpres exercitatos ita in doloribus effugere poſſe, ut eis non ſeruiant. Quàm recte itaq; Platonem intellexerit, Platonis reprehẽſor, facile eſt iudicare. Item Plato ὦ λακεδαιμόνιε ξένε, ἐπαινετὰ μὲν πάντ᾽ ἐστὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπου τινὲς ἔνεισι καρτερήσεις, ὅπου δ᾽ ἀνῆνται, βλακικώτερα. Hoſpes lacedæmonie, ĩquit, hæc quidem omnia laudanda ſunt, ubi aliquis tolerandi animus ineſt. At uero ubi laxatus eſt animus, nimirum molliorem reddunt, atq; effœminãt. Interpres laudabilia hæc omnia ſunt o amice lacedæmonie, ubi abſtinentia quædam eſt, ubi autem omnino permittuntur, mollificant. Item Plato explicare uolens uictoriam belli, non eſſe uirtutis documentum, cum pleriq; etiam improbi uincere aliquãdo potuerint ὦ ἄριστε φησὶ, μὴ λέγε ταῦτα. πολλαὶ γὰρ δὴ φυγαὶ, καὶ διώξεις, ἀτέκμαρτοι γεγόνασί τε, καὶ ἔσονται. διὸ, φανερῶς ὅρον τοῦτον οὐκ ἄν ποτε λέγοιμεν ἀναμφισβήτητον περὶ καλῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ μὴ, νίκην τε καὶ ἧτταν λέγοντες μάχης. Noli, inquit, uir egregie ita dicere, permulti enim fugarũt, aut fugati ſunt, nõ iuſtis de cauſis, id'q; ſępe uſu eueniet.

Quamobrem nihil certi hinc ſtatui poteſt de uita, & moribus, quando uictoriæ cõflictus'ue nulla ratio certa eſt. Interpres. Noli hæc dicere o amice. nam cum multi iam fugauerint, fugati'q; ſint, de quibus hæc cauſa nec cogitari poterit, fiat'q; id ſæpius ambiguum profecto', non certum id argumentum de uita ſumemus, ſi uictoriam, offenſionem'q; belli accidere hinc putanerimus. Item cum Plato iudicium cunctarum nationum pluris fieri debere, q̃ duarum, cum quibus agebat, explicare uellet, præſertim, inquit, cum infinitæ pene' nationes in ꝓtrouerſiam, cum ueſtris duabus ueniant ciuitatibus, & contradicendo pertinacius pugnẽt. Interpres ueſtris omiſit, quod ciuitates, ſiue nationes, cum quibus agitur, declarat. Alter enim eorum, qui cũ Platone diſputabant, Cretẽſis fuerit, ut ſupra dictũ eſt, Gnoſo ciuitate. Alter Lacedæmonius Sparta oriundus, quas Plato proculdubio ſignat, cum dicit, ueſtris. Et tamen interpres, quaſi nihil id ad rem pertineret, omiſit. Præſertĩ, inquit, cum mille gentes de hac ipſa re dubitantes, duabus cũ ciuitatibus cõtendant, ex quo ſequi manifeſtum eſt, ut cum quibus ciuitatibus cęterę nationes contendat, ĩtelligi minime poſſit. Poſt hæc Plato εἴ τις αἰγῶν τροφὴν, καὶ τὸ ζῶον αὐτὸ κτῆμα ὡς ἔστι καλὸν, ἐπαινοῖ. Siquis caprarum cultum, & genus id animantis habendũ, ac poſſidendum probet. Interpres, ſiquis caprarum lac, animal'q; ipſum, quaſi bonum laudet. Notari hinc facile poteſt, quanta ſit eruditio interpretis, cultum, & curã in alendo, ac poſſidendo grege, lac ĩterpretatur, & animal, quod in poſſidendo cõmodum eſſe probeť, laudari, quaſi bonũ dicit, inepte ſane', ut non minus offendere aures, q̃ percipi intelligentia nõ poſſe uideať, τροφὴν, quæ & alimentum, & educationem in hominibus ſignificat, in aliis uero animantibus cultum hic pro alimento accepit, & lac pro cultu dixit. Rurſus Plato conſtituendum aliquem cenſet

νέμοντα, καὶ

νήφοντα, καὶ σοφὸν ἄρχοντα. Sapientem, & ſobrium, qui temulentis hominibus præſit, & imperet. Interpres pro ſobrio uigilantē dixit, quaſi melius, aptiusq́ ebrietati opponeret uigilantia, q̄ ſobrietas. Item Plato neceſſariam eſſe iuuenum ingenuā educationē idcirco exiſtimās, quia effici boni ciues non poſſint, niſi liberi, ex qbus ſunt ciues, bene inſtituantur, ἀλλ᾽ ὅλως ὁρῶντάς φησι παιδείαν τῶν παιδευθέντων τί μέγα τὴν πόλιν ὀνίνησιν. Sin rogas, inquit, quid omnino magni eruditio iuuenum bene inſtitutorum afferat. Interpres uero, ſi uniuerſaliter de diſciplina quid magni ciuitatibus afferat, interrogati fuerimus, plurali numero protulit, interrogati, emendans ſcilicet Platonem, qui ſe reſpondere, Cliniam autem, ſiue Megillum interrogare ſtatuerat, ut prætercam omiſiſſe eum mentionem facere iuuenum, de quibus tota ratio conſiſtit.

Item Plato uini uſum moderari muſica ratione optime poſſe exiſtimans ἡ κατὰ φύσιν σὺ τῷ διόρθωσις, οὐκ ἂν δύναιτο ἄνευ μουσικῆς ὀρθότητος. Temulentiæ, inquit, caſtigatio, nunq̄ apte ſine muſica norma afferri poterit. Interpres, compotationis autem naturalis gubernatio, nunquam ſine muſica regula recte fiet. Item Plato de uinolentia uerba facturus, quoniam pleraq; ex muſica ratione, ad eum locum accommodari poſſe animaduerterat, ueniam precatur, ſi forte prolixiori oratione uſus fuerit, cum præſertim alter eorum, cum qbus loquebatur, Cretēſis, Lacedæmonius alter foret, uterq; breuitati ſermonis, more patrio ſtudēs. Quibus uerbis ſubdit Megillus agere eum debere, quo magis libeat modo, & cauſam huius rei affert, q̄ familia ſua hoſpes ſit Reip. Atheniēſium, & ipſe Atheniēſium ſit amicus, & defenſor eorū, aduerſus oēs, q Atheniensium nomen carpere uellent ὦ ξένε φησὶν ἀθηναῖε, οὐκ οἶδ᾽ ἴσως ὅτι τυγχάνει ἡμῶν ἡ ἑστία, τῆς πόλεως οὖσα ὑμῶν πρόξενος. Hoſpes, inqt, Atheniēſis tu fortaſſe neſcius es, familiā noſtram hoſpitem eſſe Reip. ueſtræ. Interpres. ignoras, inquit, Atheniēſis amice, quia Veſta noſtra ciuitatis ueſtræ cauſa fuit. Quam recte hic & græcam, & latinā linguam callet? Familiaritatē enim qua quiſpiam publice deuinctus ſit, cauſam Reip. nominat. Proximis, enim quo nomine Plato uſus eſt, familiaritatem quādam, atq; hoſpitium ſignificat alieni ciuis cum populo. Nam, ut φιλίαν græci amicitiam inter ciues eiuſdem patriæ uocant, hoſpitium uero ξενίαν, hoc eſt amicitiam inter ciues diuerſa ortos patria, ſic πρόξενον eum nominant, q ciuis cuiuſcunq; urbis conſuetudine deuinctus eſt honeſtis de cauſis cū Rep. aliena. At uero Interpres noſter cām Athenarum fuiſſe dicit, Veſtam Lacedæmonii illius. Quænam obſecro te, Veſta hæc eſt? Nam eam, quam religioſe olim Romani coluerunt, accipi hoc loco poſſe non uideo, quicquid tamen ſit, certe, ut Atheniēſium ciuitas ſit, cauſa eſſe non pōt. Nihil. n. tale Lacedæmonii præſeferunt.

Paulopoſt in eundem etiā incidit errorem, cum enim Plato diceret, ἴσως μὲν ἅπασι καὶ πᾶσι τοῖς παισὶν, ἐπειδὰν ἀκούσωσιν ὅτι τινός εἰσι πόλεως πρόξενοι. Forſitan omnibus adoleſcētibus idem accidit, cum audiant ſe hoſpites alicuius ciuitatis eſſe. Interpres, quod forſan oībus adoleſcentibus accidit, cum audiant patriam ſuam ciuitatis cuiuſdam cauſam fuiſſe, addidit ipſe patriam, ut Platonem corrigeret, & πρόξενον, ideſt hoſpitē in cauſam traduxit. Tum Megillus idem apud Platonem. Audiebam, inquit, a pueritia Lacedæmonios, quoties aliquid uel ſuccenſerēt Atheniēſibus, uel laudi darēt, ita dicere, ἡ πόλις ὑμῶν ὦ μέγιλλε ἔφασαν οὐ καλῶς, ἢ καλῶς ἔρξε. Veſtra Megille urbs nobis hoc mali, aut boni fecit. Interpres. nam cū audirem æquales accuſari Atheniēſes a Lacedæmoniis, q̄ nō recte ciuitatē noſtrā tractaſſent. Clinias etiā ille Cretēſis Atheniēſem hortaƭ ad dicendū fidēter, quæ uelit, & amicitiā, ipſe quoq; ſuoꝝ ciuiū cū Atheniensibus cōmemorat, atq; Epimenidē Cretēſem, aliquando Atheniēſibus utilem fuiſſe dicit, ἐπιμενίδης φησὶ, γέγονεν ἀνὴρ θεῖος, ὃς ἡμῖν οἰκεῖος. ἐλθὼν δὲ πρὸ τῶν περσικῶν δέκα ἔτεσι πρότερον παρ᾽ ὑμᾶς κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ μαντείαν, θυσίας τε ἐθύσατό τινας, ἃς ὁ θεὸς ἀνεῖλε. καὶ δὴ, καὶ φοβουμένων τὸν περσικὸν ἀθηναίων στόλον, εἶπεν ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν. ὅταν δὲ ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσονται, πράξαντες οὐδὲν, ὧν ἤλπιζον. Epimenides, inquit, ciuis noſter, atq; ex familia noſtra uir fuit diuinus, annis decem ante Perſicum bellum ad uos Dei oraculo profectus, ſacrificia quædā diuino iuſſu peregit. Quo tempore cum metu Perſicæ claſſis, perculſi Atheniēſes forent, prædixit Perſas non niſi decēnio poſt uenturos, & poſtq̄ ueniſſent, reb⁹, quas ſperaſſent, infectis, diſceſſuros. Interpres. prędixit decennio illos nequaq̄ ceſſuros. Quod plane cōtrarium eſt uerbis illius. ille ante decennium non uēturos Perſas prædixit, hic nequaq̄ ceſſuros interpretatus eſt. Cuius erroris cauſam hanc fuiſſe exiſtimo, quod græcum uocabulum ἥκω ſi p. η. literam ſcribitur, uenire ſignificat. Si uero per ει diphthongum, cedere, Itaq; uir doctus, & reprehenſor Platonis uerbi ſimilitudine lapſus eſt in errorem. Item Clinias Cretēſis maiores noſtri, inqt, facti uobis ſunt hoſpites, Ideoq́ mihi, & parentibus meis beneuolētia uobiſcum interceſſit. Interpres tunc maiores noſtri Athenas reliquerūt. Nō parum ſane hoc erroris eſt, ut Clinias ho-

mo cretenſis maiores ſuos Athenas reliquiſſe dicat. Ille q̃dem Epimenidem, & alios Cretẽſes hoſpitatos aliquando Athenis narrat, Hic quoniã Athenienſes aduentante Perſarum exercitu, deſerta urbe, ſeſe in naues receperunt, Cretẽſes dicit urbem reliquiſſe, & uerbum illud gręcum ξενοῦσθαι exiſtimat eſſe alienari, cum hoſpitari, & deuinci cõſuetudine hoc loco aperte ſignifi cet. Item Plato definiẽdam primum eſſe eruditionẽ cenſet, & quænam eius facultas ſit, quæ rendum. Cui ſentẽtiæ hæc ſubdit, per eam enim eundum huic noſtræ, quã inſtituimus, diſputa tioni cenſemus. Interpres per eam nanq; illi eundum eſt, de quo modo diximus. Item Plato, cum oportere unũquenq; id à pueritia exercere perciperet, in quo præſtare cæteris ſtudeat. Sta tim, inquit, hoc idem exercere oportet, ſiue agriculturæ, ſeu fabrili, aut cuiuis arti ſtudendũ eſt, & ferramẽta, atq; inſtrumẽta parua effigies quaſdam ueræ, atq; integræ ſpeciei teneris adhuc annis adhibenda ſunt, ab eo, qui inſtruendi curam ſuſceperit. Interpres, aut quædam agricultu ræ inſtrumenta fabricare, quæ q̃uis inutilia ſunt, ad imitationem tamẽ utilium, uerorum'q; in ſtrumentorum, non parum conferunt, hoc q̃uis non ineleganter dictum latine uideatur, mul tum tamen à ſenſu recedit authoris. Rurſus Plato de eruditione iuuenum κεφάλαιον δὴ παι

» δείας λέγωμέν φημι, τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἣ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν, εἰς ἔρωτα ὅτι μάλιστα ἄξει τούτου, ὃ
» δεήσει γενόμενον, ἄνδρ' αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς. Caput, inquit, eruditionis
» ſtatuimus, rectam educandi rationem, quæ pueri adhuc, & ludẽtis animum, ad eius rei amorẽ
» præcipue trahat, quæ uirilem ætatem adeptũ ſua uirtute perfectũ facere poſſit. Interpres, ca
» put autem doctrinæ infantium alimentum eſt, quod ludentium animum ad expetẽdum illud
» adducet, quo in uirili ætate ipſos uti decreuimus. Quid iſtud alimenti ſit, quod uim tantam ha

beat, ut hominem uirtute præſtantem efficiat, non uideo, præſertim infantium, ut interpres di cit, alimentum, quod lac eſt. Nam quid addiderit hoc loco, quid dempſerit non eſt opus quęre re. Merito reprehendere uidetur Platonem Interpres, quando omnia mutans, ſapientius, orna tius'q; cuncta exponit, & quoniam τροφὴ apud græcos, & eruditionẽ animi, & alimẽtum ſigni ficat corporis, alimẽtum maluit, q̃ eruditionẽ dicere, ignorauit.n. alterã ſignificationẽ ita huic loco cõuenire, ut altera ſit penitus abſurda. Ad hęc Plato de affectibus, rõnéq; animi differẽs,

» δεῖ δὴ τῇ καλλίστῃ ἀγωγῇ τῇ τοῦ νόμου ξυλλαμβάνειν· ἅτε γὰρ τοῦ λογισμοῦ καλοῦ μὲν ὄντος, πράου δὲ καὶ οὐ
» βιαίου, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τὴν ἀγωγήν. Pulcherrimo igitur, inquit, legis inſtituto opitulan
» dum eſt rationi ut affectus uidelicet uincere ualeat. Cum enim ratio ipſa bona quidẽ, ſed mitis,
» ac minime uiolenta ſit, ſubminiſtrantis officium deſyderat. Interpres, oportet igitur optimam
» legis ductionem ſequi. Nam cum ratiocinatio bona ſit, miti etiam, & non uiolenta, ductione
» ſibi opus eſt, quaſi miniſtra. Itẽ Plato δύο φόβων εἴδη, σχεδὸν ἐναντία δυνάμεθα κατανοῆσαι, duo,

inquit, metuendi genera ferè inter ſe cõtraria animaduertere poſſumus. Interpres. ꝯtraria omi ſit, in quo uerbo tota uis ſentẽtiæ eſt. Metuimus enim, aut de rebus horrendis, aut de turpibus, & an duo timoris genera intelligi poſſint, interrogat. Item Plato, quo pacto quis timidus ef

» fici poſſit, ac rerum omniũ, quæ iure timẽda ſunt, metu detineri perquirit, atq; ita rogat τί δ' ὅ
» ταν ἐπιχειρῶμέν τινα φοβερὸν ποιεῖν μετὰ δίκης. Quid cum timidum quẽpiam facere aptiſſime
» tentamus. Interpres. Quid porrò cum pertimeſcẽdum iure facere aliquem cupimus, quæ ſen

tentia planè contraria eſt ſententiæ Platonis. Iterum Plato modum exponens, quo quiſpiam

» timidus fieri aptiſſime poſſit. ἆρ' οὐκ ἀναισχυντίᾳ ξυμβάλλοντας αὐτὸν, καὶ προσγυμνάζοντας, νι
» κᾶν δεῖ ποιεῖν, διαμαχόμενον αὐτοῦ ταῖς ἡδοναῖς. Non'ne, inquit, rebus parum pudicis admouen
» do eum, tentare, atq; exercere inſtituemus, atq; ita aſſueſaciemus, pugnando uoluptates ſupera
» re? Interpres non'ne ipſum in impudẽtiam iniiciẽtes aut uoluptates ſuas, aut fortitudinem uin
» cere pugna hortamur? Equidẽ hominem, quem interpres in impudẽtiam, ut uerbis eius utar,

iniecit, fortitudinem ſuam uincere pugna non debere, exploratum habeo. ſeruanda eſt enĩ for titudo animi, uoluptatem, aut hoſtem uincere uolenti. Cur autẽ contrarium aduerſarius dixe rit, aut quid ſibi tandem uelit, non ſatis intelligo. Deinde Plato, duos, inquit, timores aiebã, quorum alter quidem contrarius doloribus, contrarius etiam plurimis, atq; maximis uolupta

» tibus eſt, utrũq; uidelicet horum de eo timore, qui ex pudore oritur dicens his uerbis, δύο λέ
» γων φόβους· ὧν ὁ ἕτερος, ἐναντίος μὲν ταῖς ἀλγηδόσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις φόβοις· ἐναντίος δὲ καὶ ταῖς πλεί
» σταις, καὶ μεγίσταις ἡδοναῖς. Interpres corrigẽs Platonem, quorum ait alter doloribus, alter plu
» rimis, atq; maximis uoluptatibus contrarius eſt. Ad hæc Plato interrogat. Num effici q̃ſpiam
» perfecte temperans poſſit, niſi uoluptatibus longe aduerſatus, uictor tandem euaſerit. Reſpon
» det ſocius, οὔκουν τόγ' εἰκότι λόγον ἂν ἔχοι. Non, quoad probabili quidem ratione fieri poſ
» ſit. Interpres hoc ſocii reſponſum cum Platonis interrogatione coniungit, & additis quibuſ

dam ꝯtinentem

dam continentem reddit orationem, hoc modo. Nam qui nihil harum rerum perpeſſus eſt, is rationem modeſtiæ ueram non poſſidebit. Itẽ Plato uini uſum exiſtimans adhiberi cõmode poſſe ad tẽtandos hoĩum animos, explorãdũ'q;, timore'ne moueant̃, an nõ: & ad alacritatẽ, ac ꝯfidentiã excitandã, interrogat ſociũ, an uino uti uelit̃ ad huiuſmodi rei deſyderiũ his uerbis. χρεὼν δ' αὖ εἰς τοὺς φόβους τούτους ἄγων, καὶ ἐλέγχων ἐν τοῖς παθήμασιν, ὥστε ἀναγκάζειν ἄφοβον γίγνεσθαι· παρακελευόμενος, καὶ νουθετῶν, καὶ τιμῶν· τὸν δὲ, ἀτιμάζων, ὅς τίς σοι μὴ πείθοι τὸ εἶναι τοιοῦτος, οἷον σὺ τάττοις ἐν πᾶσι· καὶ γυμνασάμενον μὲν εὖ, καὶ ἀνδρείως, ἀζήμιον ἀπαλλάττοις αὖ· κακῶς δὲ, ζημίαν ἐπιτιθεὶς, ἢ τὸ παράπαν οὐκ ἂν χρεὼ μηδὲν ἄλλο ἐγκαλῶν τῷ πώματι. Vis'ne, inquit, uti ui no: cũ homines in metu conſtituis, & diſquiris per animi affectus, ut impellendo intrepidũ facias, & partim hortando, admonendo, honorando, partim notãdo, ſiquis demandatũ ſibi offi cium negligendo non pareat, atq; exercitio ſtrenue functum, impunem dimites. Qui uero con traſecerit, perages reum: An oĩno hoc potiõis genere abſtinẽdum cenſes, quanq̃ nihil habeas in eo aliud, quod accuſes. Interpres hæc omnia ita confundit, atq; peruertit, addendo, minuendo, mutando quæ libet, ut dubitẽ non tam ſi Platonem, quã ſi ſeipſum quid dicere uelit intelligat. Vtaris igitur, inquit, ad terrores iſtos compellens, ac in ipſis affectibus arguens, ut imperterritos monitu tuo, ac iuſſu homines facias, alios honorans, alios uituperans, ſiqui tibi non pareant. Ita eos, qui probe, atq; uiriliter ſeipſos exerceant indẽnes. Improbe uero, atq; ignaue, aut damno afficias, aut nulla in re poſtea utaris. adhibebis'ne hanc potionem? Hic cum nihil ſine errore dictum ſit, tum in primis quod Plato de uino dixit, an omnino hoc potionis genere abſtinẽdum cẽſes, bonus interpres ad homines tranſtulit puertẽs ad partem ſuæ illius diſiunctionis, aut dãno afficias, aut nulla in re poſtea utaris. Mox Plato uinũ, eam habere uim dicit, ut homines, q liberalius hauſerint, uaria impleat ſpe, & ſummoꝝ bonorum opinione, his uerbis. ὁ πόσῳ ἂν πλέον αὐτοῦ γίγνηται, τοσούτῳ πλειόνων ἐλπίδων ἀγαθῶν πληροῦται, καὶ δυνάμεως, εἰς δόξαν. Quo amplius hauſerit, eo ſpe ampliore, & facultate ſecundum ſuam opinionem impletur. Interpres, quanto plus biberit, tanto maiore ſpe, meliore'q; cum uirtute ad gloriam refertur uirtutis, & gloriæ nomine ea uerba interpretatur, quæ apud Platonem facultatem, & opinionem ſignificãt. Nimirum ea de cauſa, quia & δόξα tam opinionem, quam gloriã ſignificat, & uirtus apud latinos tam δύναμιν. id eſt facultatẽ, quam ἀρετήν. id eſt uirtutẽ. ſectator igitur uerborum potius, quam ſnſuum, quas non percipit, accommodare rebus propria nomina nequit. Hæc ex primo libro interpretationis legum, omiſſis aliis permultis, notanda exiſtimauimus, ad oſtẽdendã pitiam eius interpretis, qui doctrinam Platonis ita aperte reprehẽdit, & damnat.

## EX LIBRO SECVNDO. Caput III.

Ecũdus quoq; liber totus ferè erroribꝰ ſcatet, ut ſi comparare ſingula cum authoris uerbis uelimus, neceſſe ſit totum ferè Platonis librũ rurſus interpretari. Sed nos hic etiam paſſim quædam adnotanda cẽſuimus, quo doctrina interpretis noſtri fiat illuſtrior. Plato igitur cũ in ſecundo libro, de publica eruditiõe differeret, τί ποτε φῶμεν λέγω μὲν ἡμῖν εἶναι τὴν ὀρθὴν παιδείαν· τούτου γὰρ ὡς ἐγὼ τοπάζω, τὴν ὦδ' ἐστὶν ἐν τῷ ἐπιτηδεύματι τούτῳ καλῶς κατορθουμένῳ σωτηρία. Dicamus, inquit, quid recta erudiendi ratio ſit, eius nãq; incolumitas mihi uidetur hoc officio contineri. Interpres. Quid recte diſciplinam eſſe fatemur, id enim, ut ego arbitror in recta uini potione ineſt, ſalus'ne? Item Plato deus, inquit, cõſtituiſſe hominibus uarietatem dierum feſtorum, requiem laborum. Interpres. multas, inq̃t, quietes laborum ſtatuerunt, dieſq; feſtos in retributionem ſibi ipſis præbuerunt. Cum enim ἀμοιβὴ apud græcos, & retributionem, & uarietatem, ſiue permutationem ſignificet, pro retributione hic accepit, addidit & ſibi ipſis, quaſi dii ipſi laborum requie indigeant. Item Plato ἀπόλλωνα, καὶ μούσας ξυνεορταστὰς ἔδοσαν, ἵν' ἐπανορθῶνται τὰς γινομένας τροφὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς, μετὰ θεῶν. ὁρᾶν οὖν χρὴ πότερον ἀληθὴς ἡμῖν κατὰ φύσιν ὁ λόγος ὑμνεῖται τανῦν, ἢ πῶς; Apollo, & Muſæ ſocii celebrandi adhibiti ſunt, qui deorum conſilio mores publicos emẽdarent ipſo tempore celebritatum. Quocirca diligentius conſyderandum eſt. utrum noſtra hæc ratio diſputandi uera ex genio proficiſcens in præſentia agatur, an non. Interpres concelebratores ad emendationem conceſſerunt, alimenta quoq; in diebus feſtis unà cum ipſis diis, ut, quę decẽt, oculis uideant. Vtrum modo uerus hic ſermo uideatur, an non, ſatis hinc habent homines latini quid de præclaro hoc Platonis interprete iudicent. Hæc ſunt præclara illa interpretationis munera, quæ primo Põtifici romano, mox Reipublicę Venetorum dicata ſunt. Hic certe, neq;

Platonis uerba ſeruantur, nec ordo, nec ſenſus, nec eſt ulla cũ his prorſus ſimilitudo. Huius rei cauſam reddet Interpres. Plato, cum inter rectam, prauamq; eruditionem plurimum intereſſe diceret, his uſus eſt uerbis, πολὺ δὲ διάφορον ὦ ξένε λέγεις τῆς παιδείας. Dicis tu quidem hoſpes diſcrimen eruditionis non mediocre. Interpres magnam huius diſciplinæ præſtantiam eſſe amice dicis. Item Plato, cum de muſica ratione diſſereret, quatenus ad erudiendi rationem liberis accommodan[d]am pertinet, genera modulandi diſtinguit, & alia permittit, alia uetat, qualia ſunt quædam poetarum minus honeſta, & Phœbo indigna. Vbi ita rogat ὅπου δὴ νόμοι καλῶς εἰσὶ κείμενοι, ἢ καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἔσονται, τὴν περὶ τὰς μούσας παιδείαν τε, καὶ παιδιὰν, ἐξεῖναι τοῖς ποιητικοῖς, ὅ, τι περ ἂν αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐν τῇ ποιήσει τέρπῃ, (ῥυθμοῦ μένοι) ἢ μέλους, ἢ ῥήματος ἐχόμενον, τοῦτο διδάσκοντα, καὶ τοὺς τῶν εὐνόμων παῖδας, καὶ νέους ἐν τοῖς χοροῖς, ὅ, τι ἂν τύχῃ ἀπεργάζεσθαι πρὸς ἀρετὴν, ἢ μοχθηρίαν; οὔτοι δὴ τοῦτο λόγον ἔχει· πῶς γὰρ ἄν; Quid apud homines, qui uel hac ætate uiuunt, uel aliquando uicturi ſunt, legibus bene ratione erudiendi, muſica, & ſolatio conditis, licebit'ne poetis, in quo genere numeri, moduli, uocabuli ipſi delectantur, id docere? liberos'q; ciuium bene inſtitutorum, atque adoleſcentes in ſcenis, quouis modo afficere ad uirtutes, & uitia? Equidem nullam in hoc uideo eſſe rationem. Reſpondet, qui ita interrogatus eſt, nec ego quidem. Sic Plato aperte uetat, nequid poetæ minus graue, minus'ue honeſtum fingant, Id'q; ſocius cum quo diſputat conſentit. Interpres uero, quid pro hac ſententia reddiderit, operæpretium eſt uidere. Vbi ergo, inquit, bene ſe habent, ibi muſarum diſciplina, & actum poeticis connexum ſore putamus. Poeta quippe uel rhythmico, uel cantu, uel uerbo innixus delectabit pueros, adoleſcentes'q; docens in chorea, quid uirtutem, quid prauitatem efficiat, non'ne rationabiliter dicitur? quo modo non? Hæc quidem ſententia, ut cætera taceam, plane contraria eſt ſententiæ Platonis. Nam quod ille uetat, hic tanquam liceat, permittit. Deinde Plato τὸ δ' οὖν περὶ μουσικὴν φησὶν, ἀληθές τε, καὶ ἄξιον ἐννοίας, ὅτι δυνατὸν ἄρ' ἦν περὶ τῶν τοιούτων νομοθετεῖσθαι βεβαίως θαῤῥοῦντα μέλη τὰ τὴν ὀρθότητα φύσει παρεχόμενα. Muſicæ tum uera ratio eſt, tum digna, quæ docet, quàm licuerit fidenter decerni legibus de huiuſmodi rebus modulos, qui recta naturæ ratione ad uſum accommodentur. Interpres. Sed de muſica diximus, & uerum, & memoratu dignum eſt. Eſt ergo poſſibile legem de talibus condere, fretum concentu, qui rectitudinem natura præſtare ſolet. O bone Deus, quod hoc portentum eſt, diuidit orationem, commiſcet uerba, nec quid intelligat, nec quid intelligi poſſit, animaduertit. Mox Plato iudicia ætatis ſuæ de huiuſmodi poetarum carminibus reprehendit, & prauam conſuetudinem, qua homines indocti, id eſſe melius, atque præſtantius iudicant, quod iucundius, ſuauius'q; eſt. ἐξῆν, φησὶ, τῷ παλαιῷ τε, καὶ Ἑλληνικῷ νόμῳ, καθάπερ ὁ σικελικός τε, καὶ ἰταλικὸς νόμος, νῦν τῷ πλήθει τῶν θεατῶν ἐπιτρέπων, καὶ τὸν νικῶντα διακρίνων χειροτονίαις, διέφθαρκε μὲν τοὺς ποιητὰς αὐτούς· πρὸς γὰρ τὴν τῶν κριτῶν ἡδονὴν ποιοῦσιν, οὖσαν φαύλην· ὥστε αὐτοὶ αὐτῶν οἱ θεαταὶ παιδεύουσι. Licebat, inquit, lege ueteri, & græca, ut nunc lege ſicula, & italica, plebi enim demandatur iudicium, & ſuffragiis populi, quis præſtantius egerit, declarandum cenſetur. Itaq; ipſi poetæ huiuſmodi lege deprauantur, quandoquidem tale edere carmen ſtudent, quod iudicibus ſuis pariat uoluptatem, quam illi prauam anteponunt. ita, ut ſpectatores poetarum ſint magiſtri. Interpres. Quod priſca, græca'q; lege fiebat, non quẽadmodum ſicula lex, & italica modo ſe habet, quæ multitudini ſpectatorum rem permittens, & manibus tenſis uictorem declarans poetas ipſos deprauauit. Ad uoluptatem enim iudicum prauam, omnia componunt. Ita, ut ipſi ſpectatores ſeipſos doceant. Tollit hic, quod Plato ponit de lege, cum dicat, quemadmodum ſicula lex, & italica modo ſe habet. Et quos Plato iudices eſſe poetarum dicit, hic ſui ipſorum iudices interpretatur. Item Plato. ἵν' οὖν, φησὶν, ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς, μὴ ἐναντία χαίρειν, καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζηται τῷ νόμῳ, καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου πεπεισμένοις, ἀλλὰ ξυνέπηται χαίρουσά τε, καὶ λυπουμένη τοῖς αὐτοῖς, οἷς περ ὁ γέρων, τούτων ἕνεκα, ἃς ᾠδὰς καλοῦμεν, ὄντως μὲν ἐπῳδαὶ ταῖς ψυχαῖς αὗται νῦν γεγονέναι, πρὸς τὴν τοιαύτην, ἣν λέγομεν συμφωνίαν ἐσπουδασμέναι· διὰ δὲ τὸ σπουδὴν μὴ δύνασθαι φέρειν τὰς τῶν νέων ψυχὰς, παιδιαί τε, καὶ ᾠδαὶ καλεῖσθαι, καὶ πράττεσθαι. Ne igitur pueri lætitiam, mœrorem'ue cõcipere animo diſcant, ſecus, q̃ lex, & qui legem ſequuntur, iubeant, ſed obtemperantes eodẽ, quo ſenes uoluptatis, ſeu doloris genere afficiantur, Idcirco moduli, quos uulgo cantiunculas uocamus, ſin quidem accentus quidam carminis adhibendi ad animos ſalutaris commode compacti, ſcilicet ad eum, quem tractamus, concẽtum. Sed quoniam iuuenũ animi

adhuc

adhuc teneriores pati ſtudia nequeunt, nomine, conſilio'q́ ſolatii, & cantilenæ uocentur, atque agantur. Interpres. Vt igitur puerorum animus legem ita ſequatur, ꝗ una doleat, atq́ gaudeat, odas perdiſcat, crebro'q́ cantet, quibus laudes, uituperationes'q́ earum rerum cōtineantur, quas lex laudat. Quoniam enim teneriores animi rationem uirtutis non ſuſcipiunt, ludo, cantu'q́ præparentur. Quid quæſo ineptius dici poteſt, quàm, ut pueri odas perdiſcant, quibus una doleant, & gaudeant? Quid enim hoc commodi, aut honeſti eſt, unà dolere, & gaudere, niſi recte id, atq́ ex officio agatur? Quod Plato addit, cum dicit, eo modo, quo lex, & boni uiri præcipiunt. Interpres autem eam partem relinquit, quaſi ſatis ſit dixiſſe, neminem unà gaudere, & dolore, quod ita eſſe, cum natura comparatum eſt, tum ne pueri quidem, atq́ infantes ignorant. Item Plato, lege etiam cogendum eſſe poetam exiſtimans ad carmen honeſtum, & clarorum uirorum commendationem. Hoc idem, inquit, ταὐτὰ δὴ καὶ τὸν ποιητικὸν ὁ ὀρθὸς νομοθέτης ἐν τοῖς καλοῖς ῥήμασι, καὶ ἐπαινετοῖς, πείσει τε, καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθων, τὰ τῶν σωφρόνων τε καὶ ἀνδρείων καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἔν τε ῥυθμοῖς σχήματα, καὶ ἁρμονίαις μελοποιοῦντα, ὀρθῶς ποιεῖν. Sapiens legumlator poetam admonebit, & niſi dicto audiens fuerit, coget honeſte loqui, & recte ſuo numero, concentu, & geſtu uti, quoties de uiris continētibus, ſtrenuis, & uirtute præſtantibus aget. Interpres, ita probus legum conditor ſuadebit, immo uero coget poetam laudabilibus uerbis, laudabilibus'q́ figuris in rhythmis, & cantu, & harmonia, recte facere. Equidem non reprehendo interpretem, quod poetam cogendum ad recte agendum dixerit, quippe recte agendum eſt, & poetis, & ægrotis, ſed quid ſit, quod recte agatur, requiro. Nam ut medicus ille imperitus eſt, qui uictum quidem ſalubrem probat, & iubet, ſed qui cibus ſalubris ſit, qui contra inſalubris, ignorat, utputa gallinam quidem ſalubrem eſſe, anſerem uero inſalubrem. Ideo'q́ non tam inſalubre uitandum eſſe præcipere medicus debet, quàm quid inſalubre ſit, oſtendere. Sic Interpres quid eſſet, quod recte facere oporteret, poetam debuit exprimere. Nam Plato ipſe ſatis quid à poeta recte agatur esponit, cum dicat, quoties de uiris continentibus, ſtrenuis, & uirtute præſtantibus agit. Sed ubiq́ ſui ſimilis Interpres eſt, nec quid Plato dicat, nec quid ipſe loquatur, intelligit. Item Plato, cum conſuetudinem muſicæ deprauatæ, & nouæ ſaltationis ſuorum temporum argueret, οὐχ ὑπὸ νόμων μεταβαλλόμενα φησὶν, ἀλλ' ὑπό τινων ἀτάκτων ἡδονῶν πολλοῦ δεουσῶν τῶν αὐτῶν εἶναι, καὶ κατὰ τὰ αὐτά· ὡς σὺ κατ' Αἴγυπτον ἀφερμηνεύεις. Non legibus, inqt, mutatio huiuſmodi fit, ſed uoluptate quadā enormi, quæ multū uariat, nec in eodē cōtēta perſiſtit, quemadmodū tu in Aegypto cōſtare omnia exiſtimas. Interpres. nō à legibus mutata, ſed à uoluptatibꝰ qbuſdā, quę nec eorūdē ſunt, nec eodē pacto, ut tu nūc ī Ægypto dicebas. Itē Plato, ταῦτα μὲν λέγειν οἶμαι τοὺς παρ' ὑμῖν ποιητὰς, πείσετέ τε, καὶ ἀναγκάσετε καὶ ἐπὶ τούτοις ἑπομένους ῥυθμούς τε καὶ ἁρμονίας ἀποδιδόντας, παιδεύειν οὕτω τοὺς νέους ὑμῶν. Hæc, ut opinor, dicere ueſtros poetas, & hortari, & cogere ſtatuetis, ueſtros'q́ adoleſcētes numeri debiti, & concentus uſu erudire. Interpres. Hæc igitur ueſtros cogetis poetas dicere, & ſic numero, ac rhythmo adoleſcētes erudietis. Breuior in his eſſe uoluit Interpres, ideo cogendos tantum dixit poetas eſſe, non etiam hortandos, taceo, ꝗ neſcius quid rhythmus ſignificet, numero, ac rhythmo dixit, cum inter numerum, ac rhythmum nihil interſit, niſi, ꝗ hoc nomen græcum eſt, illud latinum. Deinde Plato, multa de uirtute refert, ac uitæ felicitate, in quo loco, oſtendit neminem ſine iuſtitia poſſe ad beatitudinem peruenire, etiam ſi cætera omnia poſſideat, quæ bona exiſtimari ab hominibus ſolent, eandem præterea uitam eſſe iuſtam, & iucundam, non aliam iuſtam eſſe, aliam iucundam, ut illis, cum quibus diſputatio erat, uidebatur. ἐμοὶ γὰρ δὴ φαίνεται φησὶ ταῦτα οὕτως ἀναγκαῖα, ὡς οὐδὲ ὦ φίλε Κλεινία, Κρήτη νῆσος σαφῶς· καὶ νομοθέτης ὢν ταύτῃ πειρῴμην ἄν, τούς τε ποιητὰς ἀναγκάζειν φθέγγεσθαι, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει· ζημίαν τε ὀλίγου μεγίστην ἐπιθείην, ἄν τις ἐν τῇ χώρᾳ φθέγξαιτο. Nam mihi, inquit, hæc ita neceſſaria eſſe uidentur amice Clinia, ut Creta inſula eſt. Quod ſi legumlator eſſem, profecto poetas, & reliquos ciues ita dicere compellerem, pœnam'q́ in eos grauiſſimam ſtatuerem, ſiquis apud ſuos dicere auderet, aliter uidelicet. Interpres. Nam mihi quidem o' Clinia ita hæc neceſſaria uidentur, ut ſi leges ipſe Cretenſibus conderem, tam poetas, quàm cæteros omnes ciues ſic dicere compellerem, maxima'q́ damna intentarem, ſiquis in tota inſula diceret. Profecto' bonus Interpres, ut nomen patriæ ſuæ præteriret, uim ademit orationi, ſubticuit'q́ particulam illam, ut Creta inſula eſt. In cæteris uero quid ſomniet, aut quo modo cum Platonis ſententia conueniat, ipſe uiderit. Tum Plato, hoc idem latius explicans interrogat eos, qui aliam eſſe iuſtam uitam aliam iucundam exi

ſtimant, utram feliciorem ſtatuant, iuſtam'ne, an iucundam, Nam ſi iucundam reſpondeant,
» conſtare ſibiipſis non poterunt. Sic enim, inquit, filium aduerſus patrem argumentari, ὦ πά-
» τερ, οὐχ ὡς εὐδαιμονέστατά με ἐβούλου ζῆν, ἀλλ' ἀεὶ διακελευόμενος οὐδὲν ἐπαύου ζῆν με ὡς δικαιότατα.
» Non'ne mi pater, uitam mihi feliciſſimã comparans, iubebas ſemper, ut q̃iuſtiſſime uiuerem?
» Interpres. O' pater non'ne q̃ feliciſſime uolebas me uiuere? Cur ergo nunq̃ ceſſabas iubere, ut q̃
» iuſtiſſime uiuerem? Diuiſit hic unicam Platonis propoſitionẽ in duas, & primam eius partem
ſiue ullo medio reprehendit, quaſi iuſtiſſime uiuere contrariũ ſit uitæ felicitati, & ſimul iſta cõ-
ſiſtere nequeant. Prorſus mutatum eſſe Platonis ſermonẽ, & in aliam formam redactum, quis
» non uidet? Tum Plato, εἰ δ' αὖ τὸν δικαιότατον, εὐδαιμονέστατον ἀποφαίνοιτο βίον εἶναι, ζητοῖ που
» πᾶς ἂν ὁ ἀκούων οἶμαι, τί ποτ' ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡδονῆς κρεῖττον ἀγαθόν τε, καὶ καλὸν ὁ νόμος ἐνὸν ἐπαινεῖ.
» τί γὰρ δὴ δικαίῳ χωριζόμενον ἡδονῆς ἀγαθὸν ἂν γίγνοιτο; φέρ' ἐ κλέος τε, καὶ ἔπαινος πρὸς ἀνθρώπων
» τε καὶ θεῶν; ἆρ' ἐστὶν ἀγαθὸν μὲν, καὶ καλὸν, ἀηδὲς δέ; δύσκλεια δὲ τἀναντία; At uero ſi uitã iuſtiſſimã
» eſſe feliciſſimam dicet, quæret aliquis quid tandẽ in ea uita boni, aut honeſti ſit, quod tanq̃ à
» uoluptate ſeparatum laudari poſſit? Quid enim boni contingere iuſto poteſt ſine uoluptate?
» Dic obſecro. Gloria, & laus ab hominibus, ac diis immortalibus proficiſcens num res honeſta,
» bonaq; eſt, at uero iniucunda? contra autẽ ignominia, & infamia inhoneſta, & tamẽ iucunda?

Hæc ita à Platone dicuntur, ut uita, quæ iuſta eſt, eadẽ iucũdiſſima, & feliciſſima eſſe exiſti-
metur, ſcilicet ex patris reſponſo, qui uitam iuſtam, felicẽ eſſe conceſſit. Aſſumitur uero, ut etiã
ſuauiſſima ſit, ea ratione, q nullum bonum poteſt eſſe iniucundum, ut gloria, & laus, nec malũ
iucũdum, ut ignominia, & uituperatio. Interpres, q̃d Plato per interrogationem dicit. Quid
boni, aut honeſti eſſe poteſt in iuſto ſine uoluptate, quaſi dicat, nihil eſſe huiuſmodi, ſed idem
» eſſe bonum, atq; iucũdum, ipſe inq̃ Interpres ita cõuertit. Et cur nam, inquit, uoluptatis bonũ
» lex laudat, quaſi reperiatur, inſit'q; in uita? Quid enim à uoluptate ſeparatũ iuſto bonũ adeſſe
» poteſt? An laus, & gloria apud homines, & apud deos? Num reperitur aliquid bonum quidẽ,
» atq; honeſtũ, iniucũdũ autem? Ornatum hic, & acrimoniam facit diſertus Platõis Interpres,
» ſed quid dicat, neſcio ſi rediens ab inferis Oedipus diuinare facile poſſit. Item Plato eos etiã,
» qui trigeſimũ annum exceſſerint, & ad ſexageſimũ uſq; puenerint, cantare ĩſtituit. τοὺς ὑπὲρ
» τριάκοντα μέχρις ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονότας ᾄδειν. Interpres & ad ſexageſimum uſq; peruenerint
omiſit, cum hic terminus ſit ætatis, cui cantandi officium demandatur. Eos enim, qui ſexage
ſimum annum exceſſerint, à cantandi munere immunes eſſe Platonis leges uolũt. Quod ita In
» terpres exponit. Non minus eos compellere, qui ſexageſimum exceſſerint, q̃ qui trigeſimum,
» planè contra ſenſum eius, quem interpretatur, authoris. Item Plato, λέγεις δὲ ὦ ξένε, τίνας τοὺς
» χορὸς τοὺς φίλους; Sed quoſnam hoſpes tertios choros conſtituis? Interpres quoſnam o' ami
» ce tres tu hos choros appellas? Itẽ Plato. μάλα γὰρ ἄτοπος γίνοιτ' ἂν ὥς γ' ἐξαίφνης ἀκούσαντι. Διονύ-
» σου πρεσβυτῶν χορὸς, εἰ ἄρα οἱ ὑπὲρ τριάκοντα, καὶ πεντήκοντα δὲ γεγονότες ἔτη μέχρις ἑξήκοντα αὐτῷ
» χορεύσουσι. Nimirum primo aſpectu, abſurdus quidam ſenilis chorus hic Liberi patris uideri
» poteſt, quando homines, qui trigeſimum annum exceſſerunt, & q̃nquaginta iam annos nati,
» ac etiam ad ſexageſimum uſq; prouecti choream agere conantur. Interpres. Turpe nanq; erit,
» ſi ſeniorum chorus ultra trigeſimum, & quinquageſimum, & uſq; ad ſexageſimum, cum ſubito
» Dionyſum audierint, tripudio ſaliant. Quàm recta, & pulchra interp̃tatio iſta ſit, facile à quo
» uis iudicari poteſt. Tũ Plato eos, q ſexageſimum annũ exceſſerint à cantãdi munere eximẽs.
» συνηθὼν ἐν θεάτρῳ γε, καὶ παντοίοις ἀνθρώποις ᾄδειν ἑστὼς ὀρθὸς, ἔτι μᾶλλον αἰσχύνοιτ' ἄν, καὶ ταῦτά γε εἰ
» καθάπερ οἱ περὶ νίκης χοροὶ ἀγωνιζόμενοι, πεφωνασκηκότες, ἰσχνοί τε, καὶ ἄσιτοι. ἀναγκάζοιτο ᾄδειν οἱ τοι-
» οῦτοι παντάπασί που ἀηδῶς τε, καὶ αἰσχυντηλῶς ᾄδοντες, ἀπροθύμως ἂν τοῦτ' ἐργάζοιντο. Et quidem
» in theatro, inquit, inter uarios homines ſtare cantando longe turpius ſibi putabit, præſertim, ſi
» quemadmodum chori de uictoria certantes ſtudio clarificandæ uocis, extenuati, ieiuni'q; can-
» tare cogentur. Tales enim moleſte prorſus, nec ſine pudore cantabunt. Itaq; ſegni, & pigro ani-
» mo id facient. Interpres. Sed multo magis in theatro coràm multitudine rectus cantare non
» poterit, præſertim ſi chori quemadmodum, qui de uictoria contendunt, tenues, atque ieiu-
» ni cantent, propter meliorem habitudinem uocis. Sic enim omnino alieni ab hac re ſenio-
» res erunt. Poſthæc Plato adoleſcentibus uinum omninò uetat, uſque ad duodeuigeſimum
» annum. μὴ χρῆναι, φησί, πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πό-
» νους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι, τὴν ἐμμανῆ εὐλαβουμένους ἕξιν τῶν νέων. ignem igni ſuggerere in cor
» pus, atque animam adoleſcentis, nequaquã, inquit, oportere prius, q̃ aditus detur ad labores,
» ſcilicet ne furibundi iuuentæ impetus uſu uini effrenatiores reddantur. Interpres, non oporte-
re ignem

ſe ignem ad ignem ſiue animæ, ſiue corporis effundere, ante, quàm labores furioſus iuuenum habitus ſubire incipiat. Confundit ſententiam Platonis, & cauſam, quam ille poſuerat dicẽs, Ne furibundi iuuentæ impetus effrenatiores reddantur, omittit. Item Plato quadraginta annos natis aliquando meracius uinum haurire permittit, cum aliorum plurium commodorum gratia, quæ ipſe enumerat, tum etiam, ut hilariori animo fungantur officio cantandi diebus feſtis, & publicis patriæ ſolatiis εἰς μέγα τὸ προάγειν τοίνυν αὐτῶν μετέχειν ἡμῖν ᾠδῆς, ὥστε ὁ ξένος ἐκ αὖ παντοίας ποιῶν ἀσχήμων γίγνοιτο. Non omnino, inquit, hic modus indecens fuerit ad maiores natu in moduli noſtri conſortium inuitandos. Interpres, hic igitur modus erit, quo nos quoq; ſine pudore cãtu participabimus. Vertit in primam perſonam, quod a' Platone in tertia dictũ fuit, quaſi illi de ſeſe agerent, non de ſenioribus ciuitatis conderent legem. Itẽ Plato Cretẽſes & Lacedæmonios dicit rẽpublicam habere, quaſi caſtrenſem potius, q̃ ciuilẽ. Itaq; fieri, ut adoleſcentes ſuos, ueluti pullos equos gregatim paſcentes, ſtulte, atq; ĩprudenter poſſideãt, & īfert, λαβὼν δὲ οὐδεὶς ὑμῶν τὸν αὑτοῦ παρὰ τῶν ξυννόμων αὐτοὺς σφόδρα ἀγριαίνοντα, καὶ ἀγανακτοῦντα, ἱπποκόμον τε ἐπέστησεν ἴδιον, καὶ παιδεύει ψήχων τε, καὶ ἡμερῶν, καὶ πάντα προσήκοντα ἀποδιδοὺς τῇ παιδοτροφίᾳ· ὅθεν οὐ μόνον ἀγαθὸς ἂν στρατιώτης εἴη, πόλιν δὲ, καὶ ἄστυ δυνάμενος διοικεῖν.

Et nemo ueſtrum eſt, inquit, qui capiat ſuum, & ex ſociorũ cõſortio euellat, ut ferocẽ admodum, ac ad uehendum difficilem domari ſeorſum iubeat, erudiat'q; pertractando manſueſaciẽdo, & conuenientem cultũ oĩbus in rebus adhibendo. Quo non modo in re militari præſtet, ſed etiam rempublicã adminiſtrare egregie poſſit. Hanc Platonis elegantiſſimam ſimilitudinem Interpres in aliam ſermonis ſpeciem ineptiſſime peruertit. Nec ſententiam Platonis, nec ſplendorem orationis reddens. Vnde, inquit, quiſq; ueſtrum arripiẽs ſuum priuatim domat, & cætera, quæ conueniunt, facit, quare miles quidem probus erit, ciuitates autem, atq; urbes gubernare neſcio ſi poterit, ſicut ille, de quo iam diximus. Ex hoc in primis coniecturam facere latini homines poſſunt, quanta ſit huic interpreti cæteris in rebus fides adhibenda. pręſertim cũ de Platone, de Ariſtotele, ac de cæteris philoſophis iudicat. Poſt hæc Plato, quænam muſa ſenectuti accommodatior ſit, quærit, cum'q; hanc iudicet optimam eſſe debere, decernit eã eſſe, quæ non modo uoluptatem, ſed etiam fructum commodiſſime pariat his uerbis. οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τόδε γε ὑπάρχειν ἅπασιν, ὅσοις συμπαρέπεταί τις χάρις· ἢ τοῦτο αὐτὸ μόνον τὸ σπουδαιότατον εἶναι, ἤ τινα ὀρθότητα, ἢ τὸ τρίτον, ὠφέλειαν. Itaq; hoc primũ, inqt, ineſſe oportet oĩbus rebus, quas uoluptas cõſequitur, ut aut uoluptas ipſa ſola alliciat, eaq; præcipuum ſit, ut aliqua recti ratio, aut tertium commoditas teneat. Sic Plato. Interpres. Quid uel, inquit, ut id ipſum, quod ſit cauſa ſolũmodo ſui ametur. Reuiuiſcat iterum, atq; exurgat Oedipus, & qd hoc loco Interpres dicere uoluerit, diuinet. Item Plato demonſtrare exemplis conatur, quid in ſingulis officiis, ſtudiis'q; uoluptatem afferat, quid recti ratiõem, quid cõmoditatem, aut in educando, erudiendo'q;, aut in coniectandis, imitãdis'q; artium exemplaribus. Quo in loco uoluptate determinandum cenſet, quid ſine detrimento oblectet, nec recti, aut commodi ratione expetatur, id'q; iocum, ſolatium'ne appellat. Recti autẽ rationem in rerum imitatione cõſtituit, & iudicio, quid tandem recte animo conceptum noſtra opera expreſſerimus, deſcribit, quo pertinere, inqt, diligentem rei cognitionẽ. Neq; enim fieri poſſe, ut recte'ne an cõtra imago quælibet repręſentetur, intelligas, niſi exemplaris naturam fueris ſummo ſtudio perſcrutatus. Itaq; peritum iudicem tria illa noſſe oportere, quid ipſa res ſit, quid in ea recte a' natura tributum fuerit, quid bene, male'ne in exprimenda eius effigie ab ingenio factum extiterit. Quod ut apertius declaret, exemplum affert huiuſmodi. τί δ' εἰ γιγνώσκοιμεν ὅτι τὸ γεγραμμένον, ἢ τὸ πεπλασμένον ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ τὰ μέρη πάντα τὰ ἑαυτοῦ, καὶ χρώματα ἅμα, καὶ σχήματα ἀπείληφεν ὑπὸ τῆς τέχνης; ἆρ' ἀναγκαῖον ἤδη τῷ ταῦτα γνόντι, καὶ ἐκεῖνο ἑτοίμως γιγνώσκειν, εἴτε καλὸν, εἴτε ὅπῃ ποτὲ ἐλλιπὲς ἂν εἴη κάλλους; Quid ſi forte, quod pictum, fictum'ue eſt hoĩem eſſe, ac ſua mẽbra oĩa, ſuas figuras, ſuos colores, ab arte recepiſſe cognoſcimus? Num quoniã hæc ita ſentimus, illud etiam continuo agnoſcamus oportet, dignitatem hominis aut integre apparere, aut ex aliqua parte deficere? quaſi dicat minime id continuo cogniturum, qui hominem eſſe norit, quod pictum eſt, & membra, colorem, figuram'q; hominis uiderit. Nam ſi hominem cernis, & caput, aut manũ, ſiue pedẽ eius intueris, quid aũt recti in unoquoq; mẽbro requiri debeat, quã conuenientiã, ac moderationẽ ſeruari deceat, ignoras, nequaq̃ tu qdem aut officiũ noſſe poteris, aut uenuſtatis, dignitatis'q; rationẽ. Quippe nõ cuiuſuis hoc iudiciũ eſt, ſed exploratoris naturæ, et architecti opifici aĩantiũ contẽplandi authoris. Quapropter idẽ hęc uerba addit, πάντες μὲν τ' ἂν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὦ ξένε, τὰ καλὰ τῶν ζώων ἐγιγνώσκομεν. Nẽpe mi hoſpes, ſi hoc ita eſſet, oẽs fere

quænam animalia pulchra forent, noſſe facile poſſemus. Sic Plato. Interpres autē nec quid interrogetur, nec quid reſpondeatur, intelligit. Et quod Plato, interrogando, ac reprehēdēdo refutat, ponit ipſe, atq; admittit. Siquis, inquit, depictum cognoſcet hominē, qui partes, colores, figuras omnes artificioſiſſime habeat, nōne ſtatim cognoſcet, ſicubi defectus aliquis ſit? omnes o' amice hoc pacto picturam animalium cognoſcimus. O' præclarum īterpretis ingenium, merito ſcilicet Plato reprehendi à tali homine meruit. Quid hoc loco muſicam diſciplinā commemorem, de qua Plato latiſſime tractat publicæ eruditiōis gratia? hanc noſter Interpres ampliſſimam operis partem uſqueadeo peruertit, ut tota unus error ſit prorſus intolerabilis. Quapropter hac parte, ne prolixiores ſimus, omiſſa, ad reliqua pergemus. Conſtituit deinde Plato uiros ſeniores, uirtute præſtantes, q conuiuiis præſint, & errores, qui per uini uſum fieri plerūq; ſolent, moderentur. Quocirca lege decernit, nequid turpiter agatur, ſed ſobrii magiſtratus conſilio uinolentorum uitia compeſcant his uerbis ὧν δὴ χωρὶς, μέθῃ διαμάχεσθαι δεινότερον, ἢ πολεμίοις εἶναι, μὴ μετὰ ἀρχόντων ἀθορύβων. Difficilius eſſe dicit ebrietati reſiſtere ſine magiſtro, atq; authoritate legis, q̄ hoſtibus ſine duce conſtante, atq; tranquillo. Quem locum Interpres ita expoſuit. Vinolentorum duces, quibus cum pugnare non ebriū difficilius eſt, quā cum hoſtibus perturbatis. Tum Plato καὶ τὸν αὖ μὴ δυνάμενον ἐθέλειν πείθεσθαι τούτοις, καὶ τοῖς ἡγεμόσι τοῖς τοῦ Διονύσου, τοῖς ὑπὲρ ἑξήκοντ' ἔτη γεγονόσιν, ἴσην, καὶ μείζω τὴν αἰσχύνην φέρειν, ἢ τὸν τοῖς τοῦ Ἄρεος ἀπειθοῦντα ἄρχουσι. Qui, inqt, his obtemperare nolit præceptis, & liberi patris ducibus, ætate iam ultra ſexageſimum annum prouectis non minus, immo grauius notetur, quàm, q Martis principibus non obtemperat. Interpres. Siquis autem ultra ſexageſimum annum natus legibus, ac ducibus Dionyſii non obtemperet, æquale uel etiā maius dedecus ferat, quā qui ducibus Martis non paret. Parū ne hoc loco errat Interpres Platonis, cum in eos pœnam ſtatuat, quib⁹ tanq; integerrimis uiris gubernandi munus à Platone demandatur, & non ſecus his parendum cenſetur, q̄ ducibus exercituum? Supplicium uinolentis præſcriptum bonus Interpres transfert in uiros ſobrios, & probos magiſtratus, qui ſexageſimū iam ætatis annum exceſſerint. Itē Plato; τόδε γε οὖν δὴ οἶδα, φησίν, ὅτι πᾶν ζῷον, ὅσον αὐτῷ προσήκει νοῦν ἔχειν τελεωθέντι, τοῦτον, καὶ τοσοῦτον οὐδὲν ἔχον ποτὲ φύεται. Noui equidem, inqt, ita eſſe, ut nullū animal quantū ingenii ſibi conuenit iam perfecto, tanti a' primo naturæ ortu habeat. Interpres. Illud tamen ſcio, q aīal cum tanto naſcitur ingenio, quantū pfecta ætate habet. Peruerſor ſane' potius, q̄ conuerſor legum Platonis dici aduerſarius merito poteſt, cum plane' per contrarium pleraq; interpretetur. Item Plato cum de muſica ratione ſatis diſſeruiſſet, uellet'q; iam de corporis exercitationibus agere, interrogauit ſocios, an audire de ea re aliquid uellent. Cui Clinias hoc modo reſpondet.

ὦ ἄριστε, κρησὶ, καὶ λακεδαιμονίοις διαλεγόμενος μουσικῆς πέρι, διελθόντων ἡμῶν, ἐλλειπόντων δὲ γυμναστικῆς, τί ποτε οἴει σοι πότερον ἡμῶν ἀποκρινεῖσθαι πρὸς ταύτην τὴν ἐρώτησιν, πρὸς ἃ ὁ πλάτων ἀποκρινεῖσθαι; ἔγωγ' ἄν τι φαίην σχεδὸν, ταῦτ' ἐρόμενος σαφῶς, καὶ μανθάνω ὡς ἐρώτησις οὖσα αὕτη, ταννῦν ἀπόκρισίς τέ ἐστιν, ὡς εἶπον· καὶ ἔτι πρόσταξις διαπεράνασθαι τὰ περὶ γυμναστικῆς. O' uir egregie, q cum Cretenſibus, & Lacedæmoniis diſſeris, poſtq̄ de muſica diſciplina ſatis diſputatum eſt, & deſyderio exercitationum adhuc tenemur, quid tandem nos potius, ad iſtam tuam interrogationē reſponſuros arbitraris? Tum Plato equidē ſatis tam abs te reſponſum arbitror, poſtq̄ ita interrogas, plane'q; intelligo te ſic rogando reſpondere qd maius, & quæ ad exercitatiōis rōnem ptinēt, iubere explicari. Interpres, qd ō uir optime, tu cū Lacedæmōios, & Cretēſes alloquaris, ac tractatū de muſica ſit, ſed de gymnaſtice nihil, qd inq; ſiqs interroget rñdebis? Interrogantē te affirmabo ipſe apte rñdiſſe. Nā hæc interrogatio reſpōſio eſt. quā pclara interpretatio uiri in utraq; lingua eruditi? Sed hæc pauca ex multis ſatis ſit ex ſecundo lib. collegiſſe.

## EX LIBRO TERTIO. Caput IIII.

n Vnc tertiū quoq; librū q̄ ſcite cōuerterit, uideamus. Narrat Plato uitā, & mores hominū, q poſt diluuiū illud generale primi fuerūt, rudes ſcilicet, atq; exptes uirtutū, ac uitiorum ei⁹ ætatis, qua ipſe uiuebat, atq; ita īterrogat. ἆρ' οὖν οἰόμεθα ὦ θαυμάσιε, τοὺς τότε ἀπείρους ὄντας, πολλῶν μὲν καλῶν τῶν κατὰ τὰ ἄστη, πολλῶν δὲ καὶ ἐναντίων τελέους πρὸς ἀρετὴν, ἢ καὶ πρὸς κακίαν γεγονέναι. Nū priſcos illos hoīes exptes rerum, uſu ciuili, tū honeſtarum, tum inhoneſtarum, uirtute aut etiā uitio calluiſſe arbitremur? Interpres. Nū intelligis uir eximie multorum bonorum, multorū'q; contrariorum, quæ in urbibus ſunt exptes tūc illos, uel ad uirtutē, uel ad uitia pfecti⁹ poſtea pfectos fuiſſe? Negat ætatem pfeciſſe uirtute, aut uitio, & curriculo

annorum

» annoꝝ uerſutiorē fuiſſe, qđ apte a' Platone ſcriptū uidem⁹. Tum' qm̄ priſcis illis tpib⁹ non dū
» uſus ferri, aut æris, & cæteroꝝ metalloꝝ erat, affert Plato, οὐκοῦν καὶ τέχναι, ὅσαι περὶ σιδήρου δέον
» ται, καὶ χαλκοῦ, καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων, τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἔτι πλείονα, ἠφανισμέναι ἂν εἶεν. Igiť ar
» tes etiā oēs, quæ ferrū, aut æs, aut quod uis huiuſcemodi metallum ſibi requirunt, iiſdem illis tē
» poribus, ac longe poſt haberi non poterat. Interpres, Erant igiť ferri, æris, omniū'q; huiuſmo
» di artes eo tpe, imo maiore ignorantiæ tenebris obſitę. Quod Plato ſuperius dixerat, repetit
fruſtra, & qđ a' Platone aſſertur, cernere nō pōt. Non enim artē excuſoriam defuiſſe affert hic
Plato, hoc.n.dictū ſuperius eſt. Sed cęteras etiā oīs artes, quæ ferri uſum reqrunt. Nam ſi uſus
ferri, aut alterius huiuſmodi materiæ nō dū erat, ne artes quidē haberi poterāt, quæ ſine ferro,
aut alia huiuſcemodi' re exerceri nō poſſunt. Quis.n.eſſe faber lignarius poſſit, ſine ſerra, aſcia,
dolabro, cultro, ac cæteris ferramentis ad hāc artē neceſſariis? At uero Interpres unā ferri, atq;
» æris artē affert, q̄ſi cæteræ eſſe eo tpe poſſent, quo ferrum nō habebať. Item Plato. ὅτι δέ φημι
» ἀρχῇ χρῆσθαι σφαλερὸν εἶναι, νοῦν μὴ κεκτημένον, ἀλλὰ τἀναντία ταῖς βουλήσεσι γίγνεσθαι.
» Optare quicq̄, inquit, aut p̄cibus a' Deo petere, haud tutū eē, niſi q optat prudēti, & recto cō/
» ſilio ea expetat, quæ tribui ſibi a' Deo deſyderat. Niſi.n.ita agatur, ſatius eſſe his cōtraria pe/
» tere, quæ optanť. Interpres hanc Platonis ſententiā ita exponit. Dico.n.non eſſe tutū cupidi/
» tatē ſeq, ſi mētē nō habeas. ꝯtra.n.q̄ uelles oīa fiunt. Itē Plato uiros, q magiſtratib⁹ p̄eſſe debeāt
» enumerans θεοφιλῆ δέ φησι, καὶ εὐτυχῆ τινα λέγοντες ἑβδόμην ἀρχὴν, εἰς κλῆρόν τινα προάγομεν.
» Septimum, inqt, magiſtratū felicē, diis'q; cariſſimū conſtituētes ad ſortē aliquam euocemus.
» Interpres. Deo aūt, amicis, atq; felicibus ſeptimā in principando ſortē attribuimus. Poſt hæc
Plato Remp. Lacedæmonioꝝ cōmendat, ut ex rege, ſenatu, & cōſulibus, quos illi ephoros uo/
cant, ad ciuitatis ſalutē commode conſtitutā, & niſi talis, inqt, Reſp. eoꝝ eſſet, nequaq̄ ſuperio
ribus tpibus a' Temeno, & Creſphonte, & legūlatoribus ætatis illius, factio Ariſtodemi ſerua/
» ri potuiſſet. ἐπὶ Τημένῳ, καὶ Κρεσφόντῃ, καὶ τοῖς τότε νομοθέταις, οἵτινες ἄρα ἦσαν νομοθετοῦντες,
» οὐδ' ἂν ἡ ἀριστοδήμου μερὶς ἐσώθη ποτ' ἄν. Ariſtodemus aūt iſte Lacedęmoniorū rex fuit, cuius nomē
» quoniā ab optimo, & populo eſt cōpoſitum, quemadmodum ſæpe accidit, ut noīa propria ab
» appellatiuis reperianť eſſe cōpoſita, Doctus Interpres putauit, non unū proprium nomē eſſe,
ſed duo appellatiua, & non regē Lacedęmonioꝝ, ſed partē populi optimā ſignificari. Itaq; hūc
» in modū conuertit. Nec optima quidem pars populi ſeruata eſſet. Itē Plato uitā priſcorū ho
» minum q̄q̄ ferro caruit, artibus tñ, quæ ſine ferro exerceri poſſunt, nō caruiſſe fatetur αἱ πλεῖσται
» καί φησι, καὶ ὅσαι πλεκτικαὶ τῶν τεχνῶν, ὧν οὐ προσδέονται σιδήρου. Quippe figuli, inquit, & ꝯtexto
» rum ars ferro non eget. Interpres ne longior eſſet, cōtextorum omiſit, quanq̄ ea particula ad
artium diuiſionem neceſſaria adhibita a' Platone fuerat. Item Plato, cauſas interitus rerū pu/
blicarū quærit, quaꝝ unā dicit eſſe cupiditatem, atq; auaritiā, unde ſæpenumero bella oriūtur,
hoc exemplo græcoꝝ confirmat, repetens bellum perſicū, quo græcos parum honeſte pro ſe di
» cit pugnaſſe, non quia uictoriam adepti nō fuerint ἀλλὰ τῶν τριῶν τότε οὐσῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων τῶν
» μεγίστων, Ἄργους, Λακεδαίμονος, καὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως, μίαν μὲν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀμύναι, τὰς δὲ
» δύο κακῶς οὕτως εἶναι διεφθαρμένας, ὥστε ἡ μὲν, καὶ Λακεδαίμονα διεκώλυεν ἐπαμύνειν αὐτῇ, πολε/
» μοῦσα κατὰ κράτος. Sed, q; cum tres eſſent Gręciæ præcipuæ ciuitates, Lacedæmon, Argus, Athe
» næ, una tantum earum pro Gręcia decertarit, reliquæ non modo nō fuerint utiles, ſed etiam al
» tera alteram bello impedierit, ne communi ſaluti ſuccurrere poſſet. Interpres, ut altera Lacedę
» monem quoq; ne ſe defenderet prohibuerit. Officium, quod Plato in communem omnium
græcorum ſtatū requirit, hic dūtaxat ad Lacedæmonios refert. Item Plato genus omne græco
rum dicit facile dirimi potuiſſe, & facile per barbaras nationes diſpergi, niſi Athenięſes, & La
» dæmonii ſtrenue pugnantes cōmunem ſtatum ſeruaſſent. Et καθάπερ ὧν Πέρσαι τυραννοῦσι τα/
» νῦν, διαπεφορημένα, καὶ ξυμπεφορημένα, κακῶς ἐσπαρμένα κατοικεῖται. Quemadmodum, inquit,
» graii, quibus Perſæ hoc tēpore dominantur, paſſim diſperſi, male diducti, ac diſſipati incolunt,
» Sic tum genti græcoꝝ uniuerſæ accidere potuiſſet. Interpres. Sicuti modo Perſæ male diſſipa
» ta omnia tyrannice regunt. Item Plato, cū oſtendere uellet idem Perſis, atq; Athenienſib⁹ ac/
» cidiſſe, ſed alteris ob ſummam ſeruitutē, alteris ob ſummam libertatē πῶς δὴ, καὶ τί λέγομεν
» φανεῖ τοιοῦτον, οἱ προγεγονότες ἡμῖν ἔμπροσθεν λόγοι, τρόπον τινὰ καλῶς εἰσιν εἰρημένοι. Quid, &
» quemadmodum, inquit, deinceps dicendum eſt. Sermo, quem adhuc habuimus, recte quodā/
» modo eſt habitus. Interpres. quomodo uero, & cur habita iam uerba quodāmodo dicta oſten
» derunt. Ita, qđ Plato dicturus eſt, hoc dictum iam eſſe Interpres putat. Tum Plato, ubi ordi/
nem, & modeſtiam ueterum Athenięſium expoſuit, poetis potiſſimum culpam deprauatę mu

» ficæ tribuit, ποιητικοί φησιν ἐγένοντο φύσει μὲν ποιητικοί, ἀγνώμονες δὲ περὶ τὸ δίκαιον τῆς μούσης,
» καὶ τὸ νόμιμον βακχεύοντες καὶ μᾶλλον τοῦ δέοντος κατεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς. Poetæ, inquit, inge/
» nio quidem ualuerunt, ſed in officio, ac iure muſicæ diſciplinæ fuerunt iniquiores, cum debac/
» chari, & uoluptati, ultra, quàm oporteret, indulgere ſtatuerunt. Interpres. natura quidem
» poetici, ſed erga iuſtam muſicam ingrati, legem cauponantes, & a'uoluptate magis, q̄ oporte/
» ret uicti. Egregie certe, ut reliqua. Item Plato deprauatæ muſicæ errorem primum fuiſ/
» ſe dicens, hæc ſcribit. νῦν δὲ, ἦρξε μὲν ἡμῖν ἐκ μουσικῆς, ἡ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα, καὶ πα/
» ρανομία. Incepit quidem a' muſica omnium in omnibus ſapiētiæ uulgaris opinio, & depra/
» uatio. Interpres. Nunc uero cum a' muſica reciderimus, iniquitas ſapientiæ, quæ opinio, quā
» omnes in omnibus habebant, principiata eſt. Sed hæc ex tertio libro ſatis.

## E X L I B R O Q V A R T O. Caput V.

Tranſeo nunc ad quartum librum, in quo Plato interrogat. Num ciuitas, quę condi
tur, portum habeat. Reſpondet Clinias, portum habere, et quidem cōmodiſſimum.
» tum Plato, παπαί φησιν, οἷον λέγεις; Heu inquit, quid ais? improbans uidelicet ma
ſe, ac portum uicinum, ob deprauationem morum, quæ ex cōgreſſu, & cōmerciis ho
minum peregrinoꝝ ſolet accidere. Interpres dictū hoc Platonis omiſit. Heu q̄d ais, quanq̄ ne
ceſſarium erat, ad eam, quā modo dixi, ſententiā Platonis, uerba enim hæc aſpernantis ſunt, &
rem, de qua agitur, repudiantis. Deinde Plato, cauſam cur maris uicinitas incōmoda ſit, expo
nit. Ita, ut eius etiā rationem tangat, q aliter ſentit, & cōparatione maioris damni poſtponat le
» ue delectationis cōpendium. πρόσοικος γὰρ φησι θάλαττα χώρᾳ, τὸ μὲν παρ' ἑκάστην ἡμέραν ἡδύ,
» μάλα γε μὴν ὄντως ἁλμυρὸν, καὶ πικρὸν γειτόνημα. Mare, inquit, ciuitati uicinū affert quidē in ui
» ta delectationē, ſed certe ſalſum admodum, & amarum conſortium eſt. Interpres, q̄ prærogati
ua quædā, eſt maris uicini, & ut id probetur efficiat, hoc eſſe cauſæ dicit, ut uitia cōſequātur, ſic
» enim ſcribit. Mare nāq; ciuitati proximū ſalſam nimium, atq; amarā ex quotidiana iucundi/
» tate ſolet uicinitatem afferre. Non ex quotidiana iucunditate praua affertur uicinitas, bone in
terpres. Non enī iucundus aſpectus, aut cōmodus uſus maris ciues deprauat, ſed inhoneſti, ac
uitioſi peregrinoꝝ mores, quos Plato deuitat. Nā quod ad eam quidē uicinitatis iucūditatem
attinet, profecto' mare Platonis quoq; ſententia probādū eſt. Deinde Plato. Etſi ciuitas, inquit,
» uicina mari ſit, portum'q; cōmodiſſimum habeat, παραμύθιον πρὸς ταῦτα τὸ καὶ πάμφορος εἶν
» κέκτηται. Remedium tamen contra hæc habet, q̄ oīum eſt maxime fertilis, quæ uidelicet ad ui
» tam hoīum neceſſaria ſunt, abunde ſuppeditat, nec eget peregrinaꝝ rerum commerciis. Inter/
pres, aduerſus, quæ oīa fœcūditatem, inquit, etiā poſſidet. Omnia eſſe putat, q̄d unū ad mariti/
mum ſitū Plato refert, fœcunditatē etiā male pamphoriæ, quo uerbo Plato utit, reddit, nō enī
copiā, ſed uarietatē reꝝ hoc uerbū ſignificat, quā ipſe quærere uidet, cū agrū ſuum tantū uniuſ
cuiuſq; rei afferre deſyderet, quantū modeſtæ ſufficiat ciuitati. Copiā enim, & fœcunditatē illā
interpretis, nō modo non optat, ſed etiā recuſat, ne in aſportandis rebus, quę ſuperāt, ciues nō
minus deprauētur, q̄ in importādis, quæ deſunt. Quāobrem ita ſubdit, τραχεῖα δὲ οὖσα, δῆλον ὡς
» οὐκ ἂν πολύφορός τε εἴη, καὶ πάμφορος ἅμα. Aſper aūt ſi ſit ager, fieri nō pōt, ut ſimul, & fertilis
» ſit, & oīum ferax. Quē etiam locū puertit Interpres, cū inqt, Verū cum terra ſit, atq; aſpera, nō
oīum erit fœcunda, omiſit enī fertilis, q̄d copiā indicat diuerſam, a' uaria reꝝ, et, ut uerbū Plato
» nis latino exprimere uerbo conemur, omnifaria facultate. Itē Plato τὸ μὲν πονηρὰ νόμων ἐστιν
» κὸς φησι γένος ἀνθρώπων δηλαδή, καὶ δὴ συνήθειαν, ζητοῦν ἔτι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι, δι' ἃ καὶ πρότερον
» ἐφθαρη. Quod uitio legū ſuaꝝ, inqt, diffidere iā pridē cœpit, genus uidelicet hoīum, & pp̄ter
» ꝯſuetudinē quæritat iiſdē moribus uti, qbus ante deprauatū eſt. Interpres. Quod uero ſeditiōe
» cōcitatur cū primos, qbus corruptū eſt, mores deſyderat. Itē Plato, θεὸν φησι πρὸς τὴν τῆς πό
» λεως κατασκευὴν ἐπικαλώμεθα. ὁ δὲ ἀκούσειέ τε, καὶ ἀκούσας, ἵλεως, εὐμενής τε ἡμῖν ἔλθοι συνδια/
» κοσμήσων τὴν πόλιν. Deū, inqt, ad ciuitatē a' nobis condendā inuocemus, qui annuat optatis,
» notiſ'q; noſtris benignus, ac propitius accedat exornaturus ciuitatem, cui operā dare ſtatuimꝰ.
» Interpres, deum igitur ad ciuitatis conſtitutionē inuocemus, qui cum audiat, exaudiat'q;, felix,
» propitius'q; unà nobiſcum ciuitatē, & leges exornaturus ueniat opto. Item Plato de æquo, &
» iniquo differēs, primū opinionē illoꝝ exponit οἱ δίκαιον εἶναί φασι τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον.
» Qui æquū id eſſe exiſtimarūt, quod potentioris cōmodum ſit, & hoc ęqui ſōnem deſcripſe
rūt, queādmodum etiā Thraſimachus ille primo reipublicæ libro cōtendit, quo in loco poten/
tioris nomen principē indicat, & fortuna ſuperiorē. Nam uulgo ita fieri uidet. ut ſuperios qſq;

ita & leges

ita & leges conſtituat, & cætera omnia agat, ut non tam ſubditorum commodũ, q̄ ſuum ſpecta
» re uideatur. Interpres melioris utilitaté dixit, quod eſt a' Platonis propoſito prorſus alienum.
Adducit enim ille hanc opinionem refellendam, ut prauam, cum ſæpenumero ita accidat, ut
potentiores, hoc eſt principes ſua abutantur poteſtate, & tyrannica authoritate faciant, quod
ſibi, non quod ſubditis proſit, hic melioris utilitatem dicens, nihil inconueniens iuſtitiæ affert,
iuſtam enim actionem uiro bono, & meliori eſſe commodam poſſe, nemini dubium eſt, quo
fit, ut Plato deſipere uideatur, cum per interpretem dicat, melioris utilitatem eſſe iniuriam, &
quod uiro uirtute prædito commoditatem affert, id eſſe iniquum. Sed certe non Platonis, ſed
Interpretis error eſt, qui potentiorem nomine melioris appellat. Item Plato, ἀρ' οὖν οἴει
» ποτέ φασὶ δῆμον νικήσαντα, ἤ τινα πολιτείαν ἄλλην, ἢ καὶ τυραννίδα, θήσεσθαι ἑκόντα πρὸς ἄλλο τι νό-
» μους, ἢ τὸ συμφέρον ἑαυτῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ μένειν; Num inquiunt, ſiquando tyrannus, aut popu-
» lus, aut Resp. ulla uicerit, putas eos ultro legem laturos aliter, quam ut commodum ſuum in
» primis ſeruetur, & ſtatus permaneat? Interpres. Num igitur putas inquiunt, populum, ſi ty-
» rannum, aut alium quempiam ciuitatis modum euerterit, leges'q; ſponte ferat ad aliud prius.
Quod Plato commune dixit ſiue populus, ſiue tyrannus, ſiue aliquis uicerit, hic ad populum
unum refert. Etſi populus, inquit, tyrannum, aut alium quempiam euerterit, quaſi de populo
ſolum a' Platone quæratur, non de quouis domino, aut principe. Item Plato ſentẽtiam reiicit
Protagoræ, qui hominem eſſe dicebat modum, ſiue mẽſuram, aut metam rerum omniũ. quam
ſententiam in ſermone quoq;, qui Theætetus inſcribitur, pluribus, atq; optimis rõnibus ꝯfutat.
» ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν φησὶ πάντων χρημάτων μέτρον ἂν εἴη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἤ πού τις, ὥς φασιν ἄνθρωπος.
» Deus, inquit, ſit nobis meta omnium rerum in primis, longe'q; magis, quam homo, ut aliqui
» nolunt. Interpres. Deus igitur omnium menſura maxime rerum eſt, multo'q; magis, ſiquis, ut
» fertur homo eſt. Ergo Deum hominem eſſe fertur, Platonis ſententia, ſi credendum eſt inter-
preti. Et quoniam homo eſt, meta eſt omnium rerũ, quod Plato naturæ humanæ tribui neſas
arbitratur. Ita hic opiniones nouit philoſophorũ, Ita Platonẽ, quẽ reprehẽdit, intelligit. Itẽ Pla
to, poſtq̃ de parẽtibus tũ uiuis, tum mortuis docuit, cõtinuo de prole, & cõſanguineis præcipit.
» ἃ δὲ πρὸς ἐκγόνους, καὶ ξυγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ πολίτας φησίν, ὅσα τε ξενικὰ πρὸς θεῶν θεραπεύματα,
» καὶ ὁμιλίας, συμπάντων τούτων ἀποτελοῦντα τὸν ἑαυτοῦ βίον φαιδρυνάμενον, κατὰ νόμον κοσμεῖ
» δεῖ τῶν νόμων αὐτῶν ἡ διέξοδος· τὰ μὲν, πείθουσα· τὰ δὲ, μὴ ὑπείκοντα πειθοῖ τῶν ἠθῶν, βίᾳ, καὶ δίκῃ κο-
» λάζουσα τὴν πόλιν ἡμῖν, ξυμβουληθέντων θεῶν, μακαρίαν τε, καὶ εὐδαίμονα ἀποτελεῖ. Quibus, in
» quit, erga prolem, cõſanguineos, amicos, ciues, atq; etiam erga hoſpites propter deos, & in cõ-
» greſſum horum omnium ſeruandis officiis, uitam quiſq; ſuam illuſtrare, ornare'q; optima lege
» debet, ordo legum ipſarum, partim ſuaſione, partim ui, & ſupplicio, moribus conſulens effi-
» cit, ut diis beneiuuantibus Reſpublica noſtra felix, beata'q; habeatur. Interpres. oportet etiã
» filiis, atq; nepotib⁹, conſanguineis, amicis, ciuibus'q; noſtris, & deniq; aduenis, honorem ſuum
» tribuere, atq; ita ornatu, ſecundum'q; leges uiuere, legum uero ipſarum tractatio aliis quidem
» perſuadendo, duritiæ aũt morum inobedientes uia iuſtitiæ puniendo, ciuitatem nobis diis uo-
» lentibus felicem reddet, atq; beatam. Quid pro quo ĩterpretetur, ut ſententiam omnem puer
tat, & quemadmodũ loquatur, ipſa interpretatio oſtendit, nec eſt, cur id apertius explicare de-
beamus. Tũ Plato ſingulis rebus prædictis legẽ dicit debita forma accõmodari nõ poſſe, ſed
» aliter tractare de his oportere. ἔστι δὲ δὴ τὰ τοιαῦτα οὔ τινι μάλιστα σχήματι κείμενα, ὃ πάνυ ῥᾴδιον ἐν ἑνὶ
» περιλαβόντα, δεῖ τύπῳ εἰπεῖν· ἀλλ' οὕτω πῃ τινα τρόπον λάβωμεν. Quo, inquit, in genere ſint hæc,
» haud facile una quaſi forma complecti poſſunt, ſed hoc modo ferme' accipi debet. Interpres
» plane' contrarium uertit. Alia, inquit, etſi maxime figuram habeant ſuam, non facile tamen for
» ma una connectuntur, ſed modum quendam capiamus. Item Plato interrogat ſimplices'ne
leges ſcribi oporteat, an duplices? hoc eſt additis exordiis quibuſdam, & cauſis, cur unũquodq;
ita præcipiatur, reſpondet Megillus, duplicem approbans legum expoſitionem. Plato nõ ſatis
ait eſſe Megilli approbationem. Sed præterea Cliniæ uoluntatem requiri, cui ciuitas conde-
» batur. Non ſatis hoc eſt, inquit, οὐ μὴν ἀλλά που καὶ Κλεινίᾳ τούτῳ ἀρέσκειν δεῖ τὰ νῦν νομοθετού-
» μενα. τούτου γὰρ ἡ πόλις ἡ νῦν τοιούτοις νόμοις χρῆσθαι διανοουμένη. Sed Cliniæ quoq; placere ea,
» quæ legibus ſancimus, oportet. huius enim ciuitas eſt, quæ huiuſmodi legibus uti debet. Itaq;
» interrogatus Clinias reſpondet, ſimili modo, duplicem legum approbans expoſitionem. In-
» terpres quod interrogandum erat, pro certo, & iam explorato ponit his uerbis. Quod huic
» etiam Cliniæ probari exiſtimo. Item Plato cauſam, cur ita in legibus additã eo' pertinere exi-
» ſtimans, ut auditor beneuolus, docilis, attentus reddatur, διὸ δὴ κατά γε τὴν ἐμὴν λόγον ταῦτ' αὐτὸ

» προοίμιον, ἀλλ' οὐ λόγος ἂν ὀρθῶς προσαγορεύοιτο τοῦ νόμου. Mea, inquit, ſententia hoc exordiū
» rectius, quàm ratio legis appellari poteſt. Interpres. Quare non legis pars, ſed exordium recte,
» ut ego arbitror, appellabitur.

## E X Q V I N T O L I B R O. Caput VI

Ed iam quintum librum aggredior, in quo Plato ſuum cuiq; animū poſt deos co-
» s lendum dicit, & quiſnā animi cultus, quæ obſeruātia ſit, docet, quo in loco, οὐδ' ὁ-
» πόταν φησὶν ἡγῆταί τις τὸ ζῆν πάντως ἀγαθὸν εἶναι, τιμᾷ τὴν αὑτοῦ ψυχήν. Nec uero
inquit, cū uitam quiſpiā ſummū eſſe bonum arbitratur, animum colit. Interpres,
nec quando uitam bonum animo arbitratur, honorat. Omiſit ſummum, quod uim totam ſen
tentiæ continet, uitam non malum eſſe, ſed ſummum bonum non eſſe à Platone decernitur.
» Hic autem quaſi malum decerneretur, interpretatus eſt dicens, nec cum uitam bonū arbitrať.
Deinde Plato eum, qui pecuniis, & muneribus animum ſuū proſequitur, nequaq̄ eum co-
» lere dicit, ſed παντὸς μὲν οὖν λείπειν, ideſt tota uia aberrare, ſeu longe abeſſe, utroq; enim modo
» dici latine poteſt. Interpres eam particulam, tota uia aberrare, ſic exponit. Sed dolore penitus
» exagitat, ſcilicet ipſe quoq; tota uia à recta īterpretatione aberrans. Idcirco autem in hunc erro
rem delapſus eſt, q̄ per imperitiam literarum græcarū exiſtimauit λείπω uerbū, quo uſus eſt
Plato λύπην, hoc eſt dolorē ſignificare, quanq̄ locus iſte nullam doloris ſuſpicionem affert.
» Mox Plato corporis ualetudinem, dignitatem, robur, celeritatem, & reliqua huiuſmodi χαύ-
» νους φησὶ τὰς ψυχὰς, καὶ θρασείας ποιεῖ. animum uel audacem, uel quodammodo mollē dicit, red-
» dere, niſi moderationis ratio adhibeatur, hic mollem illum prodigum interpretatur, prodigos
» inquit, aīos, audaces'q; reddunt. Deinde Plato amicitias, & ſodalitates ita potiſſimum conſti
tui gratas, firmas'q; exiſtimat, ſi ſua quiſq; beneficia in amicum collata minora, q̄ ille arbitreť,
» ↄtra uero, qui acceperit maiora, q̄ qui dederit, putet. Quo loco bis utitur uerbis ἐλάττους δ' αὖ
» τὰς αὑτοῦ διανοούμενος εἰς τοὺς φίλους χάριτας, αὐτῶν τῶν φίλων τε, καὶ ἑταίρων. Minoris autem
» ſua in amicos beneficia facit, q̄ ipſi amici, ſodales'q; faciāt. Interpres. Suam uero in eos gratiā
» minorem. Item Plato, cum eum reprehenderet, qui nihil fortunarum ſuarum impertiat aliis
» αὐτὸν μὲν φησὶ ψέγειν, τὸ δὲ κτῆμα, μηδὲν μᾶλλον διὰ τὸν κεκτημένον ἀτιμάζειν. Ipſe, inquit, uituperan-
» dus eſt. Res autem, quam poſſidet, nihilo magis damnāda eſt, uitio poſſeſſoris Interpres. Nec
» propter hominem, qui male poſſideat, res uituperanda ulla, nullam rem eſſe uituperandā di-
cit propter hominem, qui male poſſidet. Hoc uero nec Plato dicit, nec ullo pacto congruit ue-
ritati. Nam ſi res bona eſt, uitium poſſeſſoris rei bonitatem non adimit. Itaq; res nequaquam
damnanda eſt uitio poſſeſſoris, ut Plato ait. Sed ſi mala res eſt, eò magis uituperanda eſt, quo
» uſu poſſeſſoris ſui reddi deteriorem oportet. Item Plato, θυμοειδῆ μὲν φησὶ χρὴ πάντα ἄνδρα
» εἶναι, πρᾶον δὲ ὡς ὅτι μάλιστα. Omnes, inqt, bonos uiros, & animoſos ſimul, & mites eſſe opor
tere, ut animoſitate uidelicet, iniuriam uincant, atq; propulſent, eam ſcilicet iniuriam, quæ cor
rigi alioquin non poteſt, facilitate autem non miſerentur eos, quos in tolerabilem aliquem er-
rorē prolapſos uiderint, & pro ſua māſuetudine, atq; humanitate, neqd præterea peccent, ad-
moneant. Tales autem & in Rep. dicit eſſe debere cuſtodes ciuitatis, canibus eos comparans,
» animoſos ſcilicet erga inimicos, erga ciues uero mites, atq; humanos. Interpres. Oportet, inqt,
» unūquenq; maximi quidē animi eſſe, ſed mitem ſūmopere. quid inter animoſum, & magnani
mum interſit, notum eſt omnibus, ſolo aduerſario excepto. Tum Plato de iis, qui tolerabi-
» lius peccant, τὰ δ' αὖ, τῶν, ὅσοι μὲν ἀδικοῦσί φησιν, ἰατὰ δέ. Errorem, inquit, eorū, qui iniuriam
» quidem fecerint, ſed quæ corrigi poſſit. Interpres. Qui autē ſua iniuriis ita uexant, ut ſanabi
les ſint. Quod coniunctio, & quod articulus eſt greci ſermonis, hæc, pronomine, ſua, Inter-
pres accipit, exprimi hoc latinis literis difficile poteſt, tamen ita eſt, ut per ignorantiam erret.
neſciens quid αὖ, quid τῶν græce dictiones ſignificent, quarum altera coniunctio eſt, interdum
exornans potius ſermonem, q̄ aliquid deſignans, interdum aduerbium ſignificans rurſus, alte
ra articulus eſt, qui in lingua greca cum noīe iunctus profertur. Apud latinos uero, dum gram
matice loquuntur, in uſu nō eſt, quanq̄ uernacula lingua loquentes eo utantur, & more græco
rum cum nominibus iungant. Ex his nanq; Interpres noſter unum conſtituit illud pronomen
ſua, frangens uerba, & Platonis ſententiam nō intelligens. Agit enim Plato de iniuria, quæ in
alios infertur. Hic ſanabilem eum dicit, qui ſua iniuriis uexet, uti enim eius uerbis, qualiacūq;
» ſunt, neceſſe eſt. Item Plato πάντων ἀνθρώπων φησὶ χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν ἑαυτόν, τὸν δὲ αὑ-
τοῦ βελτίω.

» τοῦ βελτίω, διώκειν δεῖ. Neminem, inquit, diligere ſe nimium oportere, ſed unũquenque ſequi
» eum, quem ſe præſtantiorem eſſe cognouerit. Interpres. Meliores ſe uehementer amare, iuqt,
Inepte ſane amare pro ſequi poſuit. Platonis enim ſenſus eſt, neminem debere ſibi turpe exiſti
mare, quando id agat. turpitudo autem non eum, qui amat, comitatur, ſed eum, qui ſequitur
meliorem, quaſi meliorem ſectando, deteriorem ſe eſſe fateatur. Nullo igitur modo amare di/
» cendum eſt, ſed ſequi. Item Plato de dolore, ac uoluptate differens λύπην ἐλάττω μετὰ μείζο/
» νος ἡδονῆς βουλόμεθα, φησιν· ἡδονὴν δὲ ἐλάττω μετὰ μείζονος λύπης, οὐ βουλόμεθα. ἴσα δὲ, ἀντὶ ἴσων ἑκά/
» τερα τούτων· οὐχ ὡς βουλόμεθα ἔχοιμεν ἂν διασαφεῖν. Dolorem, inquit, leuiorem nos uelle cum
» uoluptate maiore. Voluptatẽ autem minorem cum dolore maiore nequaquã uelle. Subditq́ꝫ.
» Pari autem modo, utrunq́ꝫ horum habere nos nolle, fateri poſſumus. Iuterpres. Æqualia ue
» ro ſi uolumus, non poſſumus declarare. Cur declarare non poſſimus, ſiqd uolumus, aut cur uo
lumus pro nolumus, poſuerit, Interpretem interrogate. Itẽ Plato decernẽdos eſſe cenſet ma/
giſtratus eo modo, quo in texendis telis fila firmiora pro ſtamine, infirmiora uero pro ſub/
» tegmine capimus. ὅθεν δεῖ φησὶ τοὺς τὰς ἀρχὰς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρξαντας, δεῖ διακρίνεσθαί τινα,
» τρόπον ταύτῃ. καὶ τοὺς σμικρᾷ παιδείᾳ βασανισθέντας, ἑκάστοτε κατὰ λόγον. Ita uiros, inquit, q ma/
» giſtratum gerant, decerni, eodem fere modo ſemper oportet, & eos, qui in leuiori eruditione
» comprobentur. Interpres, Ita homines magiſtratus habituros in ciuitate oportet diſcernere
» in diſciplina ciuili comprobatos. Item Plato de luſtrandis ciuitatibus agens, genera luſtrãdi,
partim grauiora eſſe, inquit, partim leuiora, melioraq́ꝫ eſſe ea, quę grauiora ſunt, inſtar medica
» mentorũ, quæ eo amplius purgant, quo moleſtiora ſunt. ἔστι δ' ὁ μὲν ἄριστος φησὶν, ἀλγεινὸς, καθά
» περ ὅσα τῶν φαρμάκων τοιουτότροπα. Idcirco genus, inquit, luſtrandi optimum cum dolore eſt,
» ſicut ea medicamẽta, quæ ualidiora corporibus adhibemus. Interpres. Nam optima purgatio,
» quemadmodũ medicina ueneni particeps, ita doloris plena. Quoniam pharmaca apud græ
cos, & ſalubria dicuntur, ut ſunt medicinæ, quæ exhibentur ægrotis, et mortifera, ut eſt cicuta,
quæ data fuit Socrati, quo modo etiam uenena apud latinos capiuntur, ideo dicta, quod per
uenas eant, exiſtimauit doctus Interpres, quod a Platone de ſalubribus dictum fuerat, intelligi
de mortiferis debere. Item Plato genus luſtrandi alterum explicat, quod ratione coloniæ
» deſcribit, ciues enim non probos remoueri, mittiq́ꝫ per colonias cenſet his uerbis. ὅσοι διὰ τὴν
» τῆς τροφῆς ἀπορίαν. τοῖς ἡγεμόσιν ἐπὶ τὰ τῶν ἐχόντων μὴ ἔχοντες, ἑτοίμους αὐτοὺς ἐνδείκνυνται πα/
» ρεσκευακότες, ἕπεσθαι τούτοις, ὡς νόσημα πόλεως ἐμπεφυκότι. δι' εὐφημίας ἀπαλλαγῆς. ὄνομα ἀποι/
» κίαν τιθέμενος εὐμενῶς, ὅτι μάλιστα ἐξεπέμψατο. Qui per uictus inopiam duces quærunt, hisq́ꝫ
» ſponte ſe offerunt ſecuturi inopes aduerſus eos, qui uon egent, hos tanquam morbum ciuita/
» tem labefactantem, honeſto coloniæ nomine, benigne expellendos cenſuit. Interpres. Vt
» quotquot alimentorum indigentia premuntur, ſi paratos ſe principibus offerunt, ad habẽtiũ
» loca migrare laudabili coloniæ nomine mittantur, iſtoq́ꝫ pacto ciuitatem ægrota parte libere/
» mus. An nos interpretem iſtum iniuria exiſtimamus iudicem ſe, ac reprehẽſorem Platonis
conſtituiſſe? dignus certe eſt, qui ſumma petat, & palmam deferat, quando tã excellenter Pla
tonem interpretari poteſt. Eiiciendos ille de ciuitate cenſet homines ſeditioſos, & ſibi ducem
quærentes, qui cum improbitatem ſuam exerceant, & fortunas bonorum ciuium ſuorum diri/
piant, Quibus eiectis, luſtrari ciuitatem arbitratur, hos Interpres facit ſeſe principi offerentes,
cupidos migrare longius, ad loca neſcio quorum habentium. Qui enim ſint habentes illi, niſi
ipſe explicet, neceſſe eſt uaticinari. Ad hæc colonia, quam mittit Interpres, eo animo mitti ui
detur, ut antiquis poſſeſſoribus ſua ſede expulſis, alienam occupet ciuitatem. Et occiſis per ſce
lus habitatoribus, eorum bona diripiat, & neſandiſſimæ partis gaudeat. At hoc Plato maxime
deteſtatur, & nequid tale ciues ſui committant, ſummo ſtudio iubet. Prauos itaq́ꝫ homines tã/
quam peſtem, ac perniciem ciuitatis, urbe expellendos cenſet, honeſto coloniæ nomiue, quod
Interpres laudabile dicit, & hominibus tribuit, quos mittit in excidiũ alicuius iuſtæ, piæq́ꝫ na/
tionis. Item Plato plura differens de ſeditione ciuitatum, ac ciuium diſſenſiõe, unde nouæ ta
bulæ, & æris alieni deciſiones, & agrorum diſtributiones ſolent prouenire, & quemadmodũ
» ea diſcordia uitari poſſit, præcipiẽs, ἀνεγκλήτους δεῖ φησι τὰς οὐσίας πρὸς ἀλλήλους κατασκευά
» ζεσθαι ἁμωσγέπως. ἢ μὴ προϊέναι πρότερον εἰς τοὔμπροσθεν ἑκόντας εἶναι τῆς ἄλλης κατασκευῆς, οἷς
» ἂν παλαιὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὅσοις νοῦ καὶ σμικρὸν μετῇ. Cenſus, inquit, quos ſibi ci/
» ues parariut, careant quodammodo crimine oportet, uel ulterius in acquirendo progredi ultro
» deſiſtant, quibus inuicem uetera crimina habẽtur, quibusq́ꝫ uel parumper mens impartita eſt.
» Interpres, ut niſi cenſus ipſos inculpabiles inter ſe ciues quodammodo parauerint, ad maiora

non progrediantur. Reliquam partem ſermonis hic ſeparat, & inferiori coniungit, multis, quæ intelligere nequit, omiſſis. Item Plato numerum locupletum, quem quinq; millibus, & quadraginta conſumpſit, digerens primú in duas partes. δύο μὲν δὴ μόρη φησὶ τοῦ παντὸς ἀριθμοῦ τὸ πρῶτον τεμνέσθω Primum, inquit, duæ partes totius eius numeri diſtribuantur. Interpres. Duæ igitur partes numerum primum diſtribuant. Tum Plato quiſnam ſit in ciuitatibus commodior numerus pquirens, λέγωμεν δὴ τὸν πλείστας, καὶ ἐφεξῆς μάλιστα διανομὰς ἐν αὑτῷ κεκτημένον. Dicamus, inquit, eum numerum commodiorem eſſe, qui plurimas, & præſertim συνεχεῖς, οὐ διεχεῖς ordine diſpoſitas in ſe diſtributiones continet. Quibus uerbis aperte numerus ille ſignificatur, qui continuo ordine in plures partes ſecari poteſt. Interpres. Dico autem quiſnam deinceps maxime plurimas in ſe ipſo diuiſiones recipiat. Item Plato, cum pleraq; de repub. ſuæ ciuitatis, minus uulgo, & hominibus ætatis ſuæ conſueta expoſuiſſet, expoſiturus'q; eſſet, Mirari, inquit, fortaſſis eum, qui audierit primo aſpectu hæc cogent, ueruntamen ſiquis diligentius cogitet, rem'q; experiatur, uidebit ciuitatem condi loco ſecundo, reſpectu optimæ, quaſi dicat, iſta reſpu. quæ minus conſueta, & factu difficilis eſſe uidetur, non optima illa eſt, & primo loco conſtituenda, ſed, quæ ſecundo loco optima cenſetur. Nam & ſi alia longe perfectior explicari poteſt, tamen fragilitati hominum parcens illam omiſi, hanc tractans, quæ poſt illam ſecundo loco tanquam optima ſit collocanda. Vnde hæc ſubdit. Recte ſane' agetur, ſi optimum reipu. genus, & ſecundum, & tertium explicabimus, tum eligendum proponemus, ut arbitratu ſuo ſtatuat ſibi quiſq;, quod condere malit. quod idem etiam paulopoſt exprimit, cum dicit, exemplar, ad cuius ſimilitudinem fieri aliquid oportet, perfectum, abſolutum'q; omni ex parte poni debere, at ſiquis id aſſequi non poteſt, agere quod illi proximum eſt. His itaq; poſitis optimum, ac primú reipub. genus eſſe dicit, in quo res omnes communes ſunt, etiam quas nobis natura peculiares fecit, ſi fieri poteſt, quod quidem genus a' diis, ſeu deorum filiis incoli ſumma cum felicitate cõmemorat, id'q; eſſe exemplar optimæ reipub. quod reſpiciens, & quantum natura patitur, atingens, proximum ei per ſimilitudinem conſtituas. Tale autem uult eſſe quod ipſe in præſentia condit, etenim ita ait. ἣν δὲ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γενομένη πως ἀθανασίας ἐγγύτατα, καὶ ἡ μία δευτέρως. τρίτην δὲ μετὰ ταῦτα, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπερανούμεθα. Quam nos rempu. condendam ſuſcepimus, proxime quodammodo ad immortalitatẽ accedet. Hæc autem ſecundo ſit loco, tertiã poſthac, Deo propitio, explicare curabimus. Ita primum illud Reip. genus exemplar conſtituit, ſecundum autem, quod ipſe iam cœpit condere, ſecundum eſſe dicit a' primo, quanquam non tam immortalitatis compos, quaſi primum, tertium autem pollicetur, quod ſecundo leuius ſit, quæ prorſus eodem tendunt, quo' illa ſupradicta genus reipu. primum, ſecundum, & tertium ex plicari oportere, tum deligendum proponere conditori, quod eorum malit accipere. Nunc quemadmodum hæc Interpres reddat, animaduertite. Quam uero, inquit, modo nos ingreſſi ſumus, utinam proxime ad immortalitatem perueniat. & una ſecundo, ſed de tertia poſtea, ſi Deus uoluerit, determinabimus, Pro' Deũm, atq; hominum Ieſum, interpretatur'ne hic Platonem? hoccine eſt conuertere leges e' græco in latinum ſermonem? An potius peruertere eas deprauare, atq; corrumpere? ponit Plato ſecũdo loco rẽpu. quam condere incepit, & proximam immortalitati conſtituit, hic uero optat, ut proxime ad immortalitatem perueniat, & una ſecundo. Quid autem una ſecundo ſibi uelit, in margine libri declarat, ſignificare enim, inquit, utinam una, ſola'q; ſecundo poſt illam primam ad immortalitatem perueniat. Ita hic primum, ſecundum, & tertium genus reipu. Platonis interpretatus eſt, qui philoſophos iudicat, & quis eorum doctior ſit, doctrina ſua fretus, exponit. Deinde Plato patriam coli, uenerari'q; non modo tanquam matrem, ſed etiam tanquam dominam, utpote deam cenſet oportere. πατρίδος δὲ οὔσης τῆς χώρας, θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ φασι μειζόνως ἢ μητέρα παῖδας, τῷ καὶ δέσποιναν θεὸν αὐτὴν ἔχειν, θνητῶν ὄντων, γεγονυῖαν. Patriam, inquit, quam ſibi quiſq; ſortitus eſt, colere, ac uenerari debet magis, quam filius matrem, ſiquidem patria, cum dea ſit immortalis, domina mortalium habetur. Interpres. Nam cum tota regio una patria ſit, magis eam, colere debent, quàm filii matrem. Hæc enim diuorũ etiam, qui mortales ſunt, domina eſt. Tum Plato, quoniam ex quinq; & quadraginta millibus ciuium conſtitui ciuitatem decernit, nec ampliorem patitur populi multitudinem, coloniam mitti præcipit, ubi aut ſobolis fœcunditate, aut alia cauſa auctus populus eum numerum exceſſerit, his uerbis. ὡς ἐὰν ἐπίχυσις ἡμῖν πολιτῶν ὑπερβάλλουσα, διὰ φιλοφροσύνην τὴν τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμβαίνῃ. καὶ ἀπορῶμεν, τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἀποικιῶν φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἷς ἂν ἐπιτήδειον εἶναι δοκῇ. Quod ſi, inquit, ob nimium in procreandis liberis

dis liberis

dis liberis ſtudium, ita aucta ſit ciuitas, ut numeri modum excedat, itaq; inopia, & caritate re prematur, uetus illud repetatur conſilium, quod ſæpe iam dictum eſt, ut colonia mittatur cara a' caris, quo commodius agi poſſe uidebitur. Interpres. In magna uero ciuium abundantia ſi timetur inopia, colonia emittatur beneuole a' beneuolis ſacta quibuſcunq; id commodum eſſe uideatur, quod Plato dicit, quo commodius agi poſſe uidebitur. hic interpretatur quibuſcunq; id, commodum eſſe uideatur. Item Plato, dum conſulit, ne locupletum ille numerus quinq; & quadraginta millibus præſcriptus unquam deficiat. καὶ δὴ καὶ νῦν φησι, τὸν ἀριθμὸν πρῶτον διὰ βίου παντὸς φυλάξατε τὸν εἰρημένον. Primum, inquit, numerum ſupradictum tota uita ſeruate. Interpres. numerum primum per totam uitam conſeruate. reliquit ſupradictum, ſine quo uerbo, qui ſit ſeruandus numerus non poteſt intelligi. Item Plato. μηδὲ νόμισμά φησι παρακαταθέσθαι, ὅτῳ μή τις πιστεύῃ. Neq; pecunia, inquit, deponenda eſt apud hominem, cui non adhibes fidem. Interpres, nec pecuniam deponere, inquit, reliquum prætermiſit, hoc eſt apud hominem, cui fidem non adhibes, quanquam id ſuo cum detrimēto didicerat, quod Plato monet nemini credendam eſſe pecuniam ſine fide, ſine conſilio aſtuto, & callido. Item Plato. τοῦτ᾽ οὖν δὴ πολλάκις ἐπισημαίνεσθαί φησι χρὴ τὸν νομοθέτην τί τε βούλομαι, καὶ εἴ μοι ξυμβαίνῃ τοῦτο, ἢ καὶ ἀποτυγχάνω τοῦ σκοποῦ. καὶ οὕτω τάχ᾽ ἂν ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτός τ᾽ ἐκβαίνοι, καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαλλάττοι. Hoc igitur ſępius proteſtetur legumlator oportet, quid uelit, quid ſi contigerit, bene ſuccedet, ſin minus, inſtituti ſui ſpe fruſtrabit', atq; ita fieri forſitan poterit, ut & ipſe one/re legum ſcribendarum leuetur, & cæteros leuet. Interpres. Sæpius igitur legiſlator ſignificet qd ipſe uelit, & ſi ſibi illud contingit, aut ꝯtra, & ſic forſan & ipſe a' ferendis legibus liber erit, & cæteros liberabit. Itē Plato de fundoꝝ poſſeſſoribus. ὁ δὴ λαχὼν φησι, κεκτήσθω τὸν κλῆρον ἐπὶ τούτοις, οἷς εἰρήκαμεν. Poſſideat, inquit, ſuam quiſq; partem, quam ſortitus eſt ea, qua dixi/mus, cōditione. Interpres partem hanc ea, quam diximus, conditione reliquit, quanquam ne/ceſſariam. etenim ſeruari in ea re iuſſum eſt, nequis fundū aut uēdat, aut emat, & ut pater unū ex filiis, quem malit, hæredem fundi relinquat, non plures. Hæc, & pleraq; alia tam neceſſaria legi agrariæ a' Platone adhibita prætermiſit interpres, & hoc ſolum dixit. Sortitus igit' fortē ſuam poſſideat. Item Plato. δεῖ γὰρ ἐν πόλει φησὶ τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούσῃ, ὃ διάστασιν, ἢ στάσιν ὀρθότατον ἂν εἴη κεκλῆσθαι. In ciuitate, inquit, quæ grauiſſimo illo morbo nō laborat, quæ diſcordia, aut ſeditio recte appellatur, oportere cenſemus. Interpres igitur dicimus, ut in ciuitate, quæ ſit expers ſummæ pecuniæ, quam diſſidium, aut ſeditionem appellari. Hic profecto' peritior fuſoriæ artis, quàm interpretandi eſt, poſtq̄ ex ſummo morbo pecuniam ſibi ſummā facere potuit. νόσημα nanq;, quod morbum ſignificat in νόμισμα, hoc eſt pecuniam tranſtulit.

Item Plato ubi numerum, modūq; cenſus ciuibus deſcripſit. ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀπειθῇ τούτῳ τῷ νόμῳ, φαινέτω μὲν ὁ βουλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡμίσεσιν. ὁ δὲ ὄφλων, ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀποτίσει τῆς αὐτοῦ κτήσεως. Siquis, inquit, huic legi nō pareat, deferet, qui uelit ſub dimidio, qui autem iudicium pro ſe nō habuerit, tantūdem de ſuo cenſu exſoluet. Interpres. Si uero legi non obtemperauerit, iudex medietatem conſequatur. Satis, quod uolumus ab interprete babemus. Tum Plato agrum diuidens totum, μετὰ δὲ ταῦτα, φησί, μέρη δώδεκα διελέσθαι θέμενον ἑστίας πρῶτον, καὶ διὸς, καὶ ἀθηνᾶς ἱερὸν ἀκρόπολιν ὀνομάζοντα. Deinde, inquit, diſtribuendum in partes duodecim, Quarū prima Veſtæ, Ioui, ac Mineruæ dedicanda eſt, quæ arx nominatur. Interpres. deinde duodecim partes eligantur, Veſta'q; tam Iouis, quàm Palladis cōſecretur, & ſacrum arx appellet'.. Eligit hic quod Plato diſtribuit, & Veſtā Ioui, & Palladi conſecrat. Cui Plato nihilo mi/nus, quàm Ioui, & Palladi partem agri dicandam cenſuit. Item Plato, quod ſupradictum erat, repetit, exēplar uidelicet optimū cōſtitui oportere, tū ſeq quoad quiſq; niti propinquus poterit. δικαιότατον, φησίν, οἶμαι τόδ᾽ εἶναι τὸν μὲν τὸ παράδειγμα δεικνύντα, οἷ δεῖ τὸ ἐπιχειρούμενον γίγνεσθαι, μηδὲν ἐλλείπειν τῶν καλλίστων, καὶ ἀληθεστάτων. ᾧ δὲ ἀδύνατόν τι ξυμβαίνῃ τούτων γίγνεσθαι, τοῦτο μὲν αὐτὸ ἐκκλίνειν, καὶ μὴ πράττειν. ὅ, τι δὲ τούτου τῶν λοιπῶν ἐγγύτατά ἐστι, καὶ ξυγγενέστατον ἔφυ τῶν προσηκόντων πράττειν, τοῦτ᾽ αὐτὸ διαμηχανᾶσθαι ὅπως ἂν γίγνηται. τὸν νομοθέτην ἢ ἐᾶσαι τέλος ἐπιθεῖναι τῇ βουλήσει. Aequiſſimum, inquit, eſſe id arbitror, ut qui exemplar ponit ad cuius ſimilitudi/nem, quod opus eſt fieri debeat, nihil prætermittat, quod ad ſummam dignitatē, ueritatem'q; conueniat. Quod ſiquis excellentiam illam imitando aſſequi nequeat, is omiſſo, quod uires ſuperat, ad id incumbat, quod proximum, cognatum'q; eſt eius, ad quod aſpirabat, & quomodo id ipſum efficiat, ſummo ſtudio inuigilet, nec legis latorem interpellet, quo minus inſtitutum ſuum uſq; ad finem proſequatur. Interpres, qua ſententiæ integritate, qua uerborum dignitate, hæc in latinum conuerterit, quæſo attendite. Sed iuſtiſſimum, inquit, eſt, ut cum exemplari

proponam, quale fieri oporteat, quod incipitur, quod autem fieri ab aliquo non poteſt, prętermittatur, & quod rebus conueniat, nec impoſſibile eſt, id omni ſtudio legislator aggrediatur, & ad finem perducat. Quàm longe à Platonis ſenſu labatur, uerba eius aperiunt, ut nihil dicere præterea opus ſit. Item Plato. τὸ ὁμολογούμενον αὐτῷ ἑαυτὸ, φησὶ, δεῖ που πανταχῇ ἀπεργάζεσθαι, καὶ τὸν τοῦ φαυλοτάτου δημιουργὸν ἄξιον ἐσόμενον λόγου. quod ſecum conſentit, id à quouis authore ubiq; efficiendum eſt, etiam in re minima, quandoquidem hoc modo laudem aſſequi poteſt. Interpres. nam quod ſibiipſi undiq; conuenit, id uel uiliſſimus opifex non recuſabit. Item Plato. νομίσαντα φησὶ, πρὸς πάντα εἶναι χρησίμους τὰς τῶν ἀριθμῶν νομὰς, καὶ ποικίλσεις, ὅσα τε αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ποικίλλονται, καὶ ὅσα ἐν μήκεσι, καὶ βάθεσι ποικίλματα. ita ſentiens, inquit, perutiles in omnibus rebus numerorum eſſe diſtributiones, ac uarietates, quibus cum ipſi inter ſe uarii ſunt, tum in longitudinibus, ac profunditatibus, quas uario modo conſtituunt. Interpres. Sed danda opera, ut ad omnia perutiles ciues ſint, tam ad numerorum partitiones, quã ad uarietates, quibus ſeipſos exornãt, quibuſq; longiora, profundioraue ornamenta efficiunt. Quænam ſint iſtæ uarietates, quibus ſeſe ciues exornent, & longiora ornamenta efficiant, explicet rurſus Interpres in margine libri, non enim minus hoc obſcurum eſt, quàm quod ſuperius dixerat, una ſecundo. Item Plato, cum uarios eſſe hominum mores pro locorum uarietate conaretur oſtẽdere, μηδὲ τοῦθ᾽ ὑμᾶς λανθανέτω, φησὶ περὶ τόπων, ὦ μέγιλλέ τε, καὶ κλεινία, ὡς οὐκ εἰσὶν ἄλλοι τινὲς διαφέροντες ἄλλων τόπων, πρὸς τὸ γεννᾶσθαι ἀνθρώπους ἀμείνους, καὶ χείρους, οἷς οὐκ ἀντία νομοθετητέον. Ne uos inquit, hoc lateat Megille, & Clinia plurimum in locis diſcriminis eſſe ad hominum uel meliorum, uel deteriorum generationem, quibus contrariæ penè leges conueniant. Sic Plato dilucide de locorum diſcrimine ſcribit, & leges ob eam rem propemodum contrarias ferendas exiſtimat, aliæ nanq; aliis pro uaria naturæ, atque ingenii ratione cõueniunt. At uero noſter Interpres, ne id quidem intelligere potuit. Sed nec illud uos fugiat, inquit, magnam eſſe locorum ad ferendos meliores, peioreſq; uiros differentiam. Quibus contraria legibus ſancienda non ſunt. Videte quanta ſit huius hominis peritia, magnum eſſe diſcrimen locorum dicit, nec tamen animaduertere poteſt, diuerſa loca, diuerſam poſcere legum rationem. Sed contraria non eſſe ſanciẽda in tanta locorum, & hoĩum differentia teſtat᷑. Hæc ex quinto libro interpretatiõis eius excerpſimus, pauciſſima ex plurimis, ut ſi tot errores, quot uerba eſſe dixerimus, non diſcedamus à uero.

## EX LIBRO SEXTO. Caput VII.

T ſextum iam eodẽ modo percurramus. In quo, cũ Plato de comitiis Reip. diſſe-
a rat, quoniam Resp. de qua agit, noua adhuc, parumq; erudita, nõ ſine errore, amplioresmagiſtratus creare poſſet, quo modo tutius tanta res agat᷑, exquirit, & q̃q̃. difficile id eſſe cõſilium ſatetur, neceſſario tñ ſubminiſtrandũ affirmat his uerbis. ἀλλὰ γὰρ ἀγῶνα, προφάσεις οὐ πάνυ δέχεσθαι. Sed enim certaminis ratio nullam patitur excuſationem, quaſi dicat, ſed quoniam ſcribendarum legum prouinciam iam ſuſcepimus, nulla difficultatis cauſa eſt, per quam ab inſtituto recedere debeamus, quemadmodum illis detrectãdi pugnam facultas nõ datur, qui iam certamẽ adierint. Vnde prouerbiũ hoc in uſum uenit, Certamen nullam patitur excuſationem. Interpres, hoc à Platone tam breuiter, & pulchre dictum, quo modo peruertat, attendite. Atqui non oportet, inquit, nõ quærendi cauſam ſuſcipere. Tũ Plato φημὶ γὰρ ὦ κλεινία, λέγω, κνωσίους χρῆναι διαφερόντως τῶν ἄλλων κρητῶν, μὴ μόνον ἀφοσιώσασθαι περὶ τῆς χώρας, ἣν νῦν κατοικίζετε. συντόνως δ᾽ ἐπιμεληθῆναι τὰς πρώτας ἀρχὰς εἰς δύναμιν, ὅπως ἂν στῶσιν ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ ἄριστα. Equidem Gnoſios tuos o Clinia, inquit, præ cæteris Cretẽſibus debere arbitror, nõ modo quaſi libando inchoare, quã nunc rẽp. conditis, uerum etiam ſummo ſtudio nauare operam, ut ampliſſimi magiſtratus pro uiribus, quamfirmiſſime, atq; optime conſtituantur. Interpres. Gnoſios oportet o Clinia non ſolũ habitandam hanc eſſe regionem determinare, ſed operam quoque pro uiribus nauare, ut quam tutiſſimi, atq; optimi magiſtratus conſtituantur. Item Plato. μέγα μὲν φησὶν, ὦ κλεινία, φρονοῦσιν αἱ ἀθῆναι, μέγα δὲ καὶ ἡ σπάρτη. καὶ μακρὰν ἀποικοῦσιν ἑκάτεραι. Plurimum ſibi Athenienſes tribuunt mi Clinia, plurimum ſibi Lacedæmonii, & longinqui incolunt, quod ita Cliniæ dicit, quoniam ille tum Platonem, tum Megillum rogarat, ut ſe ſocios declararent ampliſſimorum magiſtratuum nouæ Reip. quam ipſi in agro ſuo conderent. Hoc enim Plato recuſat, partim ob Athenienſium, ac Lacedæmoniorum elatiorem animum, partim ob locorum longinquitatem, ſed licere, inquit, perbelle, tam illum, quã eius Gnoſios ſeſe ad eã, quã cõdunt Rẽp. conferre.

conferre. Hæc Interpres intelligere minime potuit, ſed quod ad internallum locorum refertur, ipſe ad coloniam uertit, & longe, inquit, nimium colonias mittunt. Ita quos habitare procul Plato ſcribit, Interpres longe colonias mittere exponit. Deinde Plato præcipuum magiſtratum, in primisq́ꝫ declarandum eſſe ſcribit eum, qui leges tueatur, atque cuſtodiat, & quoniam plurium conſilio opus eſt eruditorum uirorum, qui decernant, ac deligant, tot autem in ciuitate adbuc noua haberi non poſſint, Megillum, & Gnoſios ipſos tanquam conditores, & patres patriæ, ſummis præficiendos magiſtratibus cenſet. Atque boc ita agendum conſulés. *Ὑπόθες οὖν ὦ κλεινία, καὶ μέγιλλε, φησί, πάντα ἡμῖν ταῦτ᾽ ἐν τῇ πόλει κατασήσονται τῶν ἀρχῶν τε πέρι, καὶ δοκιμασιῶν αὐτῶν; ἀλλ᾽ ἐννοοῦμεν, ὡς ταῖς πρῶτον οὕτω κατασκευαζομέναις πόλεσιν, ἀνάγκη μὲν εἶναί τινας, οἵτινες δὲ εἶεν ἂν πρὸς πασῶν τῶν ἀρχῶν γεγονότες οὐκ ἔστι.* Quinam tandem, inqt, Clinia, & Megille, bæc omnia in hac noſtra urbe magiſtratibus, & eorum probationibus apte, cōmodeq́ꝫ conſtituant? num neceſſe exiſtimamus ciuitatibus nouis præfici aliquos, nec tamen ſunt, qui ex omnibus magiſtratibus eligantur? Interpres. Sed, qui magiſtratus omnes præcedant in ciuitatibus, quæ primo conduntur, minime ſunt. Tum Plato de ſenatu conſtituendo diſſerit, quem numero trecentorum & ſexaginta deſcribit, quos ex omni cēſu iudicat eſſe proponendos, tum eorum dimidiam partem ſorte accipit, his negotium conſultandi annuum demandans, *ὀγδοήκοντα δέ φησι καὶ ἑκατὸν ἐκλέξαντας ἀφ᾽ ἑκάστων τῶν τιμημάτων, τοὺς ἡμίσεις τούτων ἀποκληρώσαντας, δοκιμάσαι. τούτους δ᾽ εἶναι τὸν ἐνιαυτὸν βουλευτάς.* Horum, inquit, quos ex omnibus cenſibus elegeris, dimidium, hoc eſt centum & octuaginta. Hic nanq; numerus dimidius eſt trecētoꝝ, & LX. quorum ſuperius meminit, ſorte ad Senatus ordinē comprobent. Interpres, ita centum, & octuaginta de omnibus cenſibus deligantur, quorum dimidia pars ſuffragio comprobetur, qui annui conſiliarii ſint. Dimidiam partem centum & octuaginta bic nonaginta accipit. Vnde cum paulopoſt à Platone dicatur, partem duodecimam, boc eſt quindecim, dimidii iam ſumpti, ideſt centum, & octaginta delegandam ad circuitores, boc eſt cuſtodes agri mobiles, & uagantes, manifeſte in alterum præcipitatur errorem, ut dimidii, quem acceperat, numeri, boc eſt nonagenarii partem duodecimam dicat, quod falſum eſſe perſpicuū eſt. Nulla n. nonagenarii numeri pars duodecima integra eſt. Item Plato, cum iam ab omnibus probaretur, ut conſtituerentur uiri, qui ſeruandaꝝ legum curam haberēt. *τὰ μὲν περὶ τῶν νομοφυλάκων, φησί, ταῦτα εἰρήσθω προστάγματα τρία. προϊόντων δὲ εἰς τοὔμπροσθεν τῶν νόμων, ἕκαστος προστάξει τούτοις τοῖς ἀνδράσιν, ὧν τινων αὐτοὺς δεῖ πρὸς τοῖς νῦν εἰρημένοις, προσεπιμελεῖσθαι.*

De cuſtodibus, inqt, legum tria bæc ſint præcepta tum legibus proficiētibus, quiuis poterit his uiris præcipere, quæ procurare opus erit plura, quá modo diximus. Interpres. Legibus iam confirmatis, ſi plurium rerum curam bos uiros babere oportet à ciuitate quauis proponente conſyderabitur. quaſi quid ciuitates aliæ proponant, quid illę conſyderent quæratur, non qd; ciuium eius, quæ conditur, ciuitatis conſilio addi debeat ſic noſter Interpres iudicat, atq; exponit. Debinc Plato de æqualitate inæqualis boc eſt æqui proportionarii, & diſtributione pro uirtute, ac dignitate diſſerit, quod quidem æqualitatis genus, & ſi ratiōe ad uſum ciuilem reqritur, raro tamē, & à paucis ſeruatum legumlatoribus cōſtat. *τὴν ἀληθεστάτην, καὶ ἀρίστην ἰσότητα οὐκέτι ῥᾴδιον παντὶ ἰδεῖν. Διὸς γὰρ δὴ κρίσις ἐστί, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀεί, σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ, πᾶν δὲ ὅσον ἂν ἐπαρκέσῃ πόλεσιν, ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντα ἀγαθὰ ἀπεργάζεται.* Veriſſimam, inquit, optimamq́ꝫ æquabilitatem cernere, haudquaquam facile omnibus eſt. In Iouis enim iudicio hæc conſiſtit, & quamuis mortalibus quidem raro eam ſufficiat, tamen quoties, & quantulumcunq; ſuffecerit, aut publice, aut priuatim plurimum iuuat, bonorumq́ꝫ omniū author eſt. Interpres. Iouis enim iudicium eſt, cuius parua quædam pars hominibus ſufficit, & bene omnia tam ciuitatibus, quàm priuatis, ſi adbibetur, diſponit. Sufficit uerbo utitur non improprie, ſed ita inſcite, ut non ſuppeditare, ſicut apud Platonem eſt, ſed plene ſatiſfacere id uerbum putet ſignificare. Quapropter uerba ita coniungit. Parua quædam pars bominibus ſufficit, & bene omnia diſponit. ſcilicet idem eſt ſufficere, & bene omnia ſuppeditari, uel, ut uerbo eius utar, diſponi. Item Plato, cum hanc æqui inæqualitatem cauſam interdum effici poſſe animaduerteret, ut ſeditiones eſſent, diuerticulis uti quibuſdam admonet, & partim ſorti rem committere, partim Deū, fortunamq́ꝫ inuocare, ut recte, feliciterq́ꝫ ſuccedat. Quippe niſi ita agatur, fieri nō poſſe, quin detrimentum ſequatur. *τὸ γὰρ ἐπιεικές, φησί, καὶ ξύγγνωμον τοῦ τελέου, καὶ ἀκριβοῦς, παρὰ τὴν δίκην τὴν ὀρθὴν ἐστὶ παρατεθραυσμένον, ὅταν γίγνηται.* Aequalitas enim, inquit, illa laudabilis, & æqua diiudicatio boni, cum præter rectam rationem fiat, uiolatur, & frangitur. Interpres. Humanitas enim, & indulgētia quando adbibetur a perfecto, exactoq́ꝫ iuxta rectum

Iudicium declinat.humanitatem, & indulgentiam uocat Interpres, quam Plato ęquabilitatem nominat, & declinari à perfecto, exacto'q; eandem humanitatem ait iuxta rectum iudiciũ, cũ a' Platone uiolari, frangi'q; dicatur, cum contra rectum ius agitur. Item Plato de aſſidua ciuitatis cuſtodia differit, quo in loco cuſtodes decernẽs, πλῆθος δὲ, φησὶν, ἀδύνατον ὀξέως οὐδέ ποτε οὐδὲν τούτων πράττειν. Multitudo, inquit, nihil huiuſmodi agere celeriter poteſt. Interpres. quorum nihil multitudo acute agere poteſt. Incidit ſæpiſſime noſter hic Interpres in eundem errorem, qui pereruditе a' diuo Auguſtino reprehenditur libro de doctrina chriſtiana in iis, qui ex ancipiti linguæ uocabulo, hoc eſt per æquiuocationem falluntur, ut ſententiam transferant, quæ a' ſenſu ſcriptoris omnino ſit aliena. Ex ambiguo, inquit, ille diuus linguæ præcedentis plerunq; Interpres fallitur, cui non bene ſententia nota eſt, & eam ſignificationem transfert, quę a' ſenſu ſcriptoris penitus aliena eſt, ſicuti quidam codices habent, Acuti pedes eorum ad effundendũ ſanguinẽ. ὀξὺς enim & acutum, & uelocem apud græcos ſignificat. Ille autem uidit ſententiã, qui tranſtulit, ueloces pedes eorum ad effundendũ ſanguinem. Ille autem alius ancipiti ſigno in aliam partem raptus errauit. Ita plane' & hic noſter non ſolum genere erroris eodẽ, ſed etiã ſpecie, eodem'q; ancipiti ſigno omnino labitur, cũ quod Plato ὀξέως dicit, referens ad rei mãdatæ paratiorem executionem, ipſe non celeriter, ſed acute interpretetur. Item Plato, ἱερῶν δὲ, ἱερέας· οἷς μὲν εἰσὶ πάτριαι ἱερωσύναι, καὶ αἷς μὴ κινεῖν· εἰ δὲ οἷον εἰκὸς πρῶτον κατοικιζομένοις, ἀνὴς γίγνεσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ μηδενὶ, ἢ πᾶσιν ὀλίγοις, οἷς μὴ καθεστήκοι, καθιστάναι ἱερέας τε, καὶ ἱερείας. Sacerdotes, inquit, qui paterna ſacerdotia habent, permaneant, ſed ſi, quod uſu euenit hominibus, qui nuper ſimul uiuere cœperint, aut nulli, aut pauciſſimi habent, noui conſtituendi ſunt ſacerdotes tum mares, tum fœminæ. Interpres. Si uero nulla huiuſmodi ſunt, quod accidere illis par eſt, qui nunc ciuitates condere cœperunt, aut nullis, aut paucis concedendũ. Quã bene Platonem Interpres noſter intelligit, cum nullos cõſtitui ſacerdotes arbitratur præcipi a' Platone, qui cõtra ubi nulli ſunt, paterna ſacerdotia habentes, ibi ſacerdotes conſtituẽdos eſſe decernit. Item Plato de eligẽdis legũ interpretibus iubet, ut quatuor tribuũ unaquæq; tres de ſuis eligat uiros, atq; ex his duodecim, qui electi ſunt, tres præ cæteris ſuffragio cõſtitui, reliquos nouem mitti probent ad Apollinem Delphicum, qui ex ſingulis ternis, ſingulos diſcernat. Hi uero tota uita interpretes ſint. Interpres uero. Expoſitores, inquit, quatuor tribus ferant quatuor quælibet, ex quibus nouem, qui ſuffragio erũt delecti, Delphos mittãtur. Sexdecim eligit iſte non duodecim, ſiquidem quatuor tribuum unaquęq; quatuor exhibet. nec a' tribus ter tres mittentur, quem numerum trinitatis ratione Plato obſeruat, ſed a' ſeptem quos interpretes cõſtituit. Omitto, quod ſi, ut hic ſcribit, quælibet tribus quatuor præſtet, nec ſexdecim erũt, q eligentur, nec nouem, ſed quatuor tantũ. Quis enim Romanæ linguæ peritus nõ intelligat, quãlibet, non omnes, ſiue unãquanq;, ſed duntaxat unam aliquam ſignificare, nec referre ſi aliquã quatuor tribuum dicas, uel quamlibet quatuor tribuum, ſub neutro enim licet, niſi diſiunctim deſcendere. Cum igitur dicit aduerſarius, ut quælibet tribus quatuor ferat, perinde eſt, ac ſi diceret, ut una tribus, quæcunq; illa ſit, quatuor ferat. Item Plato, in demortui locum eligi a' quatuor tribubus alium iubet, ex ea, unde ille fuerat, tribu, his uerbis, τὸν δὲ λειπόντα προαιρεῖσθαι τὰς τέτταρας φυλὰς, ὅθεν ἂν ἐκλίπῃ. Interpres, & ad mortui locum quatuor tribus alium eligant, omiſit, ex ea, unde ille fuerat, tribu, quod in primis neceſſarium eſt, non enim de qualibet tribu eligẽdum Plato cenſet, ſed de ea, cuius tribulis erat, qui uita eſt functus, ne qua tribus ſit, quæ honore careat magiſtratus. Item Plato de agrorum cuſtodibus. σπουδὴ δὲ περὶ ταῦτα ἤδη ἔστω φησὶ, τῶν ἑξήκοντα ἑκάστους, τὸν αὐτῶν τόπον φυλάττειν. Danda, inquit, ſummo ſtudio opera eſt, ut ſinguli ſexagenis ſua loca cuſtodiant, non modo hoſtium gratia, uerum etiam eorum, qui ſe amicos uocant. Interpres. Studium autem ſexaginta uiris, qui loca cuſtodiũt ſit, ut aduerſus hoſtes amicis iſta cuſtodiant. Item Plato de cauſis, & iudicib⁹, & magiſtratibus diſputans omnem iudicem, magiſtratum'q; reddere adminiſtrationis ſuæ rõnem iubet, exceptis iis, qui finem cauſis imponunt, a' quibus fas non ſit prouocare, quod in ciuitatibus regi ſubiectis, honor regius eſt. δικαστὴν δὲ, καὶ ἄρχοντα ἀνυπεύθυνον, οὐδένα φησὶ, δικάζειν, καὶ ἄρχειν δεῖ, πλὴν τῶν τὸ τέλος ἐπιτιθέντων οἷον βασιλέων. Nullus itaq;, inquit, iudex, & magiſtratus immunis examinis ſit, exceptis iis, qui finem imponunt, inſtar regum, quod enim in ea ciuitate, quæ unius imperio gubernatur, rex ſibi uendicat, idem in rebus publicis, iis, qui tertio foro finem cauſis imponũt, iudicibus datur. Interpres. Nemo autem iudex magiſtratus'ue in ciuitate aliqua ſit, qui geſti officii ſui rationem non referat præter reges. quaſi 'de regibus ſolum dicatur, præter reges, inquit. Et quod loco exempli Plato ex perſona regum addit, id pro magiſtratu, qui unus

a' reddenda

a' reddenda ratione immunis ſit, accipit, & tertium cancellũ Platonis prætermittit, quod aliâs reges, aliâs principes, nomine, quo magis tādem libuerit, appellandos, cōtinet ſummos magiſtratus, finem'q; affert cauſis, à quo nemini licet prouocare. Vnde fit, ut quātum ex uerbis interpretis accipi poteſt, non de quauis Rep. ſed de regio duntaxat ſtatu præcipiatur. Item Plato conuiuia inſtituit agri cuſtodibus, quibus cum adeſſe omnes præcipiat, ὁ δ' ἀποσυνσιτήσας φησί, καὶ ἥντινα οὖν ἡμέραν, ἢ νύκτα ἀποκοιμηθείς. Qui autem cōuiuio, inquit, defuerit, etiam ſi uno die, aut una nocte excubarit, probro detur. Interpres, qui aūt concibationi non affuerit, omiſſo excubauerit reliquo, quod potius lege punitur. Item Plato, τοὺς ἀγορανόμους φησί, τὸν περὶ τὴν ἀγορὰν κόσμον διαταχθέντα, ὑπὸ νόμων φυλάττειν. Aediles, inqt, ordinem in foro à legibus deputatum ſeruent. Interpres, uenalium curatores uenditionis loca legibus conſtituta ornate cuſtodiant, Aediles uenalium curatores uocat, & forum locum uenditionis interpretatur. Item Plato. αἱ πᾶσαι τοίνυν ἀρχαὶ φησί, πλὴν βουλῆς, καὶ πρυτάνεων. Omnes, inqt, magiſtratus ſenatu, quæſtoribus'q; exceptis. Interpres. Omnes magiſtratus conſiliũ, & conſilii principes, nihil hic excipit, & ſenatum conſilium appellat eodem modo, quo ędiles uenalium curatores, ſed ſit ita ſane', res enim ſeruatur, quāquam ſub nomine parum proprio. At uero cum quæſtores conſilii principes dicit, quis ferre poſſit rem uſqueadeo abſurdam? Item Plato, res, quæ in cōtrouerſiam cadunt, perſcrutari diligentius pręcipit, percũctari'q; ipſum etiam iudicem, non tantũ, quæ ab aduerſariis dicuntur audire ea uidelicet cauſa, ut ueritas clarius eluceat, quod idem arbitris quoq; agendũ cenſet, & arbitrorum exemplo legitimos iudices ita agere iubet, his uerbis. ἄφωνος δ' αὖ δικαστὴς ἡμῖν φησί, καὶ μὴ πλείω τῶν ἀντιδίκων ἐν ταῖς ἀνακρίσεσι φθεγγόμενος, καθάπερ ἐν ταῖς διαίταις, οὐκ ἄν ποτε ἱκανὸς γένοιτο περὶ τὴν τῶν δικαίων κρίσιν. Iudex tacitus nec amplius aliquid inſtar arbitri, quàm dictum ab aduerſariis fuerit, percunctans iudicare integre nunq̃ poterit. Interpres, Iudex, qui nihil plus, quàm litigantes dixerint, loquitur, quemadmodum in diæta nunquam ad iuſte iudicandum ſufficiēs erit. An quid præceptum à Platone fuerit, intellexerit Interpres, quæſo iudicate, diætam enim huic loco inſeruit, quod uerbum apud latinos id ſignificat, quod à medicis pro uictus rōne ægrotis datur, & iudicem ſcribit loqui oportere, quid autem debeat loqui, non explicat, quaſi fabellas etiam, & aniculiarum deliramenta liceat iudicibus cauſas audiētibus recitare. Plato quidem percunctari uult iudices, & hoc modo plus aliquid ab aduerſariis elicere, quàm ab his propoſitum fuerit, hic autem nō percunctari, ſed loqui dicit. Diæta uero quam Interpres rationem uictus eſſe exiſtimauit, arbitri officium eſt, hoc eſt eius, quem agens, & reus priuatim ſibi eligunt iudicem, & ſequi ſentētiam eius conſentiūt. Licet enim arbitrũ, dum cauſam audit, interrogare, & percũctari, partim actorem, partim reũ, atq; ita re diligentius intellectā, iudicare. Iudicem uero publicum, & legibus inſtitutum audire tantũ ſolitum eſt, quæ'q; audierit, lege iudicare, atq; ita ſententiam ferre, quem morem Diodorus hiſtoricus etiam à iudicib⁹ Aegypti ſeruari ſolitum ſcribit. At Plato minime hanc conſuetudinem probat. Ideóq; inſtar arbitri agere iudicem iubet, ut res, de qua agitur, percipi certi⁹ poſſit, & iudex ipſe quaſi procurator, & tutor ueritatis, nō modo audire rem, ſed etiam pſcrutari ueritatem, & quod æquum fuerit, decernere ſyncerius poſſit. Interpres uero ita hunc locum exponit, ut plane' dicere uideatur iudicem nihilo magis loqui, quàm ægrotum, cum rationem uictus à medico tacitus, atq; obtemperans accipit. Hos igit' admodũ paucos, ex infinita pene' errorum ſexti libri colluuione notauimus, qui ingenium, atq; doctrinam interpretis demonſtrarent. Nunc, ne longiores ſimus, ſeptimum aggrediamur.

## EX LIBRO SEPTIMO.

Reprehenſio, & emendatio unius & triginta magis inſignium errorum, quos idem in ſeptimi libri legum interpretatione commiſit. Caput VIII.

Radit Plato in ſeptimo de educatione, atq; eruditione liberorum, & educatiōis nomen frequenter eo in loco uſurpat. Interpres uero pro educatione ubiq; alimētum ponit, nec tantum conſequi ingenio potuit, ut intelligeret, non quid cibi, aut potus capiant, ſed quo modo ingenuis moribus, ac liberalibus diſciplinis c iulum liberi inſtituendi ſint, a Platone diſqri, atq; tractari. Item Plato, quoniam recta erudiendi ratio efficit, ut tam corpus, quàm animus bene habeat, primo de corporibus, quomodo apta, robuſta, & ſalubria reddant', exponit, cui rei nihil tam commodum eſſe, quàm laborem, atq; exercitationem

fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimum ſuadet, propter uigorem incrementi, & excrementorum abundantiam, quæ res cum probari in omni ætate non poſſet, is, qui cum diſputatur, quid hoſpes, inquit, num infantibus quoq; nuper editis plurimum laboris mandabimus? Tum Plato, minime, inquit, his primis, ſed illis prius, qui adhuc in utero genitricis alimenta ſuſcipiunt. Miratur denuo ſocius, & quo modo hæc inqt, uir egregie dicis? ἢ τοῖς κυουμένοις φράζεις; Num de iis loqueris, qui adhuc intra aluum parētis geruntur? Interpres hanc ultimam partē ſic trāſfert, prægnantes ne laborabunt, & matres uterū ferentes pro fœtu accepit, qui adhuc maternis uiſceribus continetur. Mox Plato, θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν ὑμᾶς ἀγνοεῖν τὴν τῶν τηλικούτων γυμναστικήν. Nihil ſane mirum eſt, ſi uos tantillæ ætatis exercitationem ignoratis. Interpres, nec mirum eſt tantæ rei gymnaſticam uos ignorare. quàm recte, atque eleganter expreſſit primordia eius ætatis, quibus nullum conſuetum exercitationis genus tribuimus. Poſthæc interrogat Plato, an infantium nutrices eos geſtare debeant, modo rus, interdū ad templa, aliquando ad gētiles, & familiares exercendæ eius ætatis gratia, & niſi id faciant pœna legitima puniri. Hęc autem ita interrogat, utrunq; ſane illud comprobans, ut, & geſtetur infans, & pœna nutricibus, niſi ita egerint, decernatur, εἰ γοῦν μή φησι, γέλωτα ἂν πολὺν ὀφλεῖν ἡμᾶς, πρὸς τῷ μὴ ἐθέλειν ἂν πείθεσθαι γυναικεῖά τε καὶ δούλεια ἤθη τροφῶν. Alioquin, inquit, riſum late captabimus, dum muliebres, ſeruilesq; mores nutricū recuſent obtemperare, quaſi dicat, niſi nutricibus pœnam conſtituamus, irridendi erimus, cum à mulierculis contemnemur. Interpres. riſus, inquit, de nobis magnus, quando nutrientium moribus muliebribus, ſimulatq; ſeruilibus obtemperare nolint. Itē Plato motum, & modulum iuuare ad ſomnum infantibus excitandum dicit, quo modo etiam ad deſipientem debacchationem uidetur conferre. Et utrunq; huiuſmodi affectū genus eſſe timoris exiſtimat, uitio quodam animi contractū, quod tolli numeroſo motu adhibito poſſit, & concuſſione leui, ac placida, interiorem illam animi furibundam, ac timidam concitationem ſedari, ac tolli poſſe, arbitratur. Cū itaq; exponere, quid uterq; affectus ſit, uelit δειμαίνειν ἐστί που ταῦτ' ἀμφότερα τὰ πάθη. Timor, inqt, uterq; huiuſmodi affectus eſt. Interpres. formidandæ utræq; iſtæ ſunt paſſiones. Ita, quod Plato ſub timoris genere poſuit, hic è contrario formidandum dicit. Debacchationē uero inſipientis, bacchum furentem interpretatur. Item Plato per interrogationem, ὁ δὲ δύσκολος, φησὶν, ἆρά μοι ἔστι ἵλεως; ἀφ' οὗ δὲ καὶ σφῶιν θρηνώδης τε εἶναι, καὶ ὀδυρμῶν ὡς οὐδὲ τὸ πολὺ πλήρης μᾶλλον, ἢ χρεὼν ἐστὶ τὸν ἀγαθόν; Homo, inqt, difficilis, & minime placidus, nōne gemebūdus, magnaq; ex parte q̄rulus ultra, q̄ deceat bonū uirū eē, uobis uidetur? Interpres. Nōne igitur difficilis, ac minime placabilis fletu, clamoribusq; plenior fore uobis uidetur, q̄ mitis, & māſuetus? Itē Plato, uoluptatis, ac doloris mediocritatē cōmēdans, ſubdit eādē mediocritatis rōnem diuinæ quoq; naturæ ꝯſentaneā eſſe his uerbis. ἣν δὴ διάθεσιν, ἣν καὶ θεοῦ κατά τινα μαντείαν φαμὲν, εὐστόχως πάντες προσαγορεύομεν. Quē affectū, uel deo nō inepte oēs quadā diuinatiōis fama tribuimus. Interpres. Quē affectū placabilē dei quodā oraculo cōmode appellam⁹. Itē Plato, neq; ſe uoluptatib⁹ dedat, admonet, qm̄ dolore ita uacare nō poterit, μήτ' ἂν αὐτὸν προπετῆ, φησὶ, πρὸς τὰς ἡδονὰς γιγνόμενον ὅλως, ὡς οὐκ ἐκτὸς λυπῶν ἐσόμενον. Quapropter, nec ipſum, inqt, ad uoluptates ꝓpenſiorē eſſe oportet, qm̄ ne dolore qdē uacare poſſit, Interpres. Nec ipſe ad uoluptates, inqt, ꝓcliuus erit oīno. Reliquā partē p̄termiſit, hoc eſt, qm̄ dolore uacare nō poterit, qđ ad euitandā uoluptatē alioqn plurimū ualet. Itē Plato, nutrices adhuc tantillorū, qbus īfantes cōmittit, τὰς δὲ τροφὰς, φησὶν, ἔτι τῶν τηλικούτων, κοσμιότητός τε καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι. Oportere, inqt, curam ornatus, cōtinentiæq; hře. Interpres. De qbus curā nutrices habeāt, ornatū uero, & ꝯtinentiā, & adhuc tantillorū ne lōgior eſſet, omiſit. Tū Plato, ex ſingulis tribub⁹ ſingulas mulieres ætate ꝑuectas, deligēdas cēſet numero duodecim, quę tum gregi puerorū, tū nutricib⁹ p̄ſint, earū officiū reuiſant, & quoties opus eſt, emēdent, τὴν δὲ τροφῶν αὐτῶν, καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπάσης, τῶν δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τετάχθαι κοσμοῦσαν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων, ἃς ἂν τάξωσιν οἱ νομοφύλακες. Ipſarū aūt nutricū, inquit, gregiſq; uniuerſi, ſingulis, ſingulæ de duodecim mulieres præficiantur, quæ ordinēt, ac diſponant per annum quæcunq; ex ſupradictis cenſores mādauerint. Interpres. Vna muler unicuiq; gregi annuo tempore præſit, omiſit nutrices, & duodecim mulierum numerū, & quod dixit, ita obſcurum eſt, ut non poſſit intelligi. Item Plato, ταύτας δὲ, φησὶν, αἱρείσθωσαν μὲν αἱ τῶν γάμων κύριαι τῆς ἐπιμελείας, ἐξ ἑκάστης τῆς φυλῆς μίαν ἥλικα αὐτοῖς. Eligant, inquit, eas, quæ nuptiis præſint, mulieres, ſingulas ſingulis tribubus ſibi æquales. Interpres. Duodecim mulieres de duodecim tribubus eligant, & nuptiarum principes mulieres eligant. reliquit ſibi æquales, quod neceſſarium eſt. non enim ætatem iuuenilem res poſtulat, ſed ſenilem. Item Plato, mu

lieri, quæ

lieri, quæ præfecta ſit nutricibus, aīaduertendi in quoſdā iuuenes peccantes poteſtatē concedit, reliquos aūt ad tribunitiā refert poteſtatē, δοῦλον φησὶ, καὶ δούλην, καὶ ξένον, καὶ ξένην, κολαζέτω αὐτὴ διά τινος τῶν τῆς πόλεως οἰκετῶν. Seruum autē, inquit, aut ſeruā, peregrinū, aut peregrinā, ipſa ꝑ aliquē ex miniſtris reip. puniat. Interpres, omiſit ipſa, quod uerbum pernecesſarium eſt, additur enim reſpectu tribunitiæ poteſtatis, a` qua puniri reliqui debent. Item cum Plato igno-rantiā dicat nutricū, & matrum, ἄγνοιαν τροφῶν, καὶ μητέρων, Interpres nutricum, & matrum amentiā dicit, q̃ſi nihil, aut parū īter ignorantiā, amentiā'q; interſit. Itē Plato, pueros, puellas'q; ad choreā hortatur, exēplo Mineruæ uirginis, quæ Athenis præcipue colebat̃. Hāc enī ſtudio choreæ delectatā, aliqñ armatā ſaltitaſſe memoriæ ꝓditū eſt. Interpres, pro Minerua, aut Palla de, de qua Plato locutus eſt, Proſerpinā dixit. Itē Plato, agones, & proagones dicit, hoc eſt, lu-dos, & ꝓludia quædā. Interpres, certamina & bella interpretat̃. Itē Plato, τὸ τῶν παιδιῶν γένος, εἰ μὴ μεταβαλλόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνιμον ἦν, μεγάλην ἰσχὺν ἔχειν, πρὸς τὸ καὶ τοὺς νόμους τοὺς τεθέντας μονίμους εἶναι. Ludoꝝ genus, ſi nō ab uno in aliud mutet̃, ſed idē ſemꝑ ma-neat, plurimū, inqt, ad legū ſtabilitatem ualere. Interpres. Genus pueroꝝ ſcribit τῶν παιδίων. hoc eſt ludū, pro παιδίον. uidelicet puero accipiēs, ubi nec orōnis ſeries, nec rō rei ſtabilitatē pa tit̃ pueroꝝ. Itē Plato, iura recte cōſtituta, ut rata, firma'q; maneāt, ſcribit oportere, qñquidē mu tatio eoꝝ magnā afferret iacturā. Quem locū ita exponit, κινούμενα δὲ τὰ αὐτὰ, καὶ καινοτομούμενα, μεταβολαῖς τε ἄλλαις ἀεὶ χρώμενα, καὶ μηδέποτε ταυτὰ φίλα προσαγορεύεσθαι τοῖς νέοις μήτ' ἐν σχήμασι τοῖς τῶν σωμάτων, μήτ' ἐν τοῖς ἄλλοις σκεύεσιν ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἀεὶ κεῖσθαι, τό, τ' εὔσχημον, καὶ ἄσχημον, ἀλλὰ τὸν τι νέον ἀεὶ καινοτομοῦντα, καὶ εἰσφέροντα τῶν εἰωθότων ἕτερον κατά τε σχήματα, καὶ χρώματα πάντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦτον τιμᾶσθαι διαφερόντως. τούτου πόλει λώβην οὐκ εἶναι μείζω φαῖμεν ἄν, ὀρθότατα λέγοντες. Cū aūt eadē mouent̃, & inouant̃, ac mutatione ſubinde uaria diſſidēt, nec eadē unq̃ iuuenib⁹ grata, familiaria'q; appellant̃, ut nō in corpoꝝ geſtibus, nō in aliqua ſupel-lectile certū, confeſſum'q; habeat̃, qd honeſtū, qd turpe ſit, ſed q ſubinde aliqd noui cōpererit, diuerſum'q; attulerit a` ſupiori uel figura, uel colore, uel aliqua huiuſmodi diuerſitate, hic præ cæteris comprobetur, hac re ſi nullam pernicioſiorem peſtem eſſe in rep. poſſe dicimus, recte ꝓ fecto` arbitramur. Interpres. Quo modo locū hunc in latinā linguam tranſtulerit operæpretiū eſt audire. Si uero, inqt, nouis ſemꝑ rebus, mutatiōibus'q; utat̃, ac aliis, atq; aliis, tū figuris cor poꝝ, tum cæteris uaſis delectari aſſueſcat, honeſtū quoq;, ac turpe ſit, ſemꝑ eſſe mouēdum arbi trabitur. Quare ſiqs aliqua noua figuris, odoribus'q; in mediū afferēs honorat̃, hoc recte ſentiē tes dicemus peſtē Reip. maiorem nullam futurā. Quid in his Platonis ſit, equidem nō uideo, nec alios puto ſecus, q̃ ego ſentio, exiſtimaturos. Quid aūt ſibi hæc uelint, Interpres dicat, ſi tñ, qd̃ mihi difficile uidet̃, ſe ipſum intelligit. Itē Plato, erudiendos in re militari liberos ciuiū, ſeu uolentibus, ſiue inuitis parentibus decernit. οὐχ ὃν μὲν ἂν βούληται φησὶν ὁ πατὴρ φοιτῶντα, ὃν δ' ἂν μὴ ἐῶντα τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον, πάντ' ἄνδρα, καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης. Non quem pater, inqt, uoluerit diſce-re, quē noluerit, miſſas facere diſciplinas, ſed, ut aiunt, oēs, quauis ætate dare pro uiribus operā, etiam inuitos, qñquidem Reip. filii potius ſunt, q̃ eoꝝ, a` qbus geniti fuerunt. Interpres. Veni-ent aūt illuc, non q a` parentibus mittunt̃ ſolū, ſed uiri, adoleſcentes'q; oēs. Ciuitatis enī magis, q̃ genitoꝝ ſuoꝝ ſunt, ita nec dignitatē ſeruat Platonici ſermonis, & ſentētiam oīno peruertit.

Itē Plato, mulieꝝ nimium otium, atq; inertiā improbat, nec ſatis eſſe arbitrat̃, ꝙ res domi re cōditas ſeruant, & aut nent, aut texunt, ſed ad exercitationes etiā ꝓdeūdū arbitratur, & corpus parandū ad labores, & pericula, quoties opus ſit, ſubeunda, εἰς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες, φησὶ τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παραδίδομεν ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε, καὶ κερκίδων ἄρχειν, καὶ πάσης ταλασιουργίας. Domi, inquit, uniuerſas res, ut dici ſolet, reconditas mulieribus cu-ſtodiendas tradimus, & radiis, omni'q; lanificio cōcedimus, dūtaxat eas ꝑeſſe. Interpres. Con-ductis in unā mulieribus domū, radios, & texturā, cætera'q; huiuſmodi cōmittemus. Quā ſcite, & prudēter, res domi reconditas uertit peritus Interpres, in mulieres unam in domum condu-ctas. Itē Plato, mulierū lacænaꝝ morē in lanificio, et re militari poſitum narrans, γυναῖκας δὲ, φησὶν, ἀργοὺς μὲν ταλασίας ἀσκητικὸν δέ τινα βίον, καὶ οὐδαμῶς φαῦλον, οὐδ' εὐτελῆ διαπλέκειν, θεραπείας δὲ, καὶ ταμιείας αὖ, καὶ παιδοτροφίας, εἰς τι μέσον ἀφικνεῖσθαι, τῶν δ' εἰς τὸν πόλεμον, μὴ κοινωνούσας. Mulieres, inquit, lanificio quidem uacare, ſed uitam quandam ſolertiorē, & minime uilē, atq; abiectā agere, quinetiā domeſtici cult⁹, & penuarii officii, ac curæ filioꝝ mediū quod-dam tenere, bellicæ aūt rei conſortium recuſare. Interpres. Mulieres uero cultui filioꝝ uacare, bellis'q; nō participare. Itē Plato. γεωργίαι δὲ φησὶν, ἐκδεδομέναι δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς

ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κοσμίως. Ager ſeruis traditus ad colendum fructum ſane reddet, q̃ ſatis ſit hoībus uitā modeſte agentibus. Interpres. Agricultura ſeruis cōmendata, q̃ homines primitias agrorum ſatis perſoluant, honeſte uiuunt, recte ſane, ut cætera. Itē Plato, Ciues ne otioſe uiuāt, deterret, inde afferēs metū, q̃ niſi uitæ officiis pfungant̃, facile in eā quæ conueniat, rem delabent̃. Conueniētem aūt, ac debitā eſſe rem dicit, ut aīal, qđ otioſe, ac negligēter degit, ab alio aīali rapiat̃, qđ riget laborib⁹, & uirib⁹ præſtat. οὐδ' οἷόν τε, φησί, τὸν ζῶντα οὕτως ἀτυχῆσαι τοῦ προσήκοντος. προσήκει δὲ ἀργῷ, καὶ ῥαθύμως καταπιαινομένῳ ζώῳ, σχεδὸν ὑπ' ἄλλου διαρπασθῆναι ζώου τῶν σφόδρα τετρυχωμένων μετ' ἀνδρείας ἅμα, καὶ τῶν πόνων. Nec fieri, inqt, poteſt, ut homo, q̃ ita uiuit, ea re uacet, quæ ꝯuenit. Conuenit aūt otioſo, & p inertiā obeſo, iacenti'q; aīali, ut ab alio rapiat̃, qđ labore extenuatū ſit, & ualeat aīo. Interpres. Nec poſſit uiuus qſpiam ad tantū infortuniū deuenire, otioſo enim, pingui'q; aīali ꝯuenit, ut ab alio laborib⁹ extenuato, forti'q; rapiat̃. Itē Plato, ad exercendū tam corp⁹, q̃ aīum hortat̃, & neqd tpis rei tam neceſſariæ detrahat̃ pſuadens, πᾶσα δὲ νύξ τε, φησί, καὶ ἡμέρα σχεδὸν, οὐκ ἔστιν ἱκανὴ τοῦτ' αὐτὸ πράττοντι, τὸ τέλεόν τε, καὶ ἱκανὸν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν. Nox, inqt, tota, dieſq; ferè totus, ſatis nō eſt ad plenū, abſolutum'q; eius rei fructū capiendū. Interpres. Tota uero nox, tota'q; dies, id ſacienti nō ſufficit, reliqua ne lōgior eſſet, omiſit. Sic.n. ſæpe, quæ Platonis ſunt ꝑtermittit, quæ nō ſunt, addit, & ut in neceſſariis, quæ authoris ſunt, breuior, ſic in ſuis, quæ pabſurda ſunt, ꝓlixior eſt. Item Plato, quantū ſomni ſatis ad hoīs ualetudinē ſit, deſcribens, ἔστι δὲ οὐ πολὺ, φησί, καλῶς εἰς ἔθος ἰόν. Non multū eſt, inqt, ſi bene aſſueſcis, qſi dicat, qđ ad ualetudinē reqrit̃, nō multū eſt, præſertim homini bene morato, & mediocritati aſſueto. Interpres. Somn⁹ ergo turpis eſt, & ꝯſuetudine creſcit. Itē Plato, ὁ δὲ μὴ πειθόμενος, φησιν, ἄτιμος τῶν παιδείων ἔστω τιμῶν. Qui nō parebit, inqt, expers honorum erit, q̃ uiris eruditis, & in aliquo diſciplinę genere excellētibus dari ſolēt. Interpres. Pueriles, inqt, honores non ꝯſequet̃. a diſciplina dilapſus eſt in puerilitatē. Item Plato, ne puellas qdem in reb⁹ bellicis uult eſſe inexercitatas, ut cū matronę fuerint, poſſint, ſi ita res exigat, ꝓ filiis ſuis pugnare, nec ad ſacra ſolū, & tēpla, ꝓuolutæ ululatu, ac gemitu oīa cōpleāt, & muliebrib⁹ ſupplicius inſiſtāt, prauā generi humano opinionē contrahētes, q̃ſi oīum aīantiū natura ignauiſſimū ſit. Interpres, opinionem'q; generi hoīum dare, oīum aīaliū mulieres eſſe ignauiſſimū. Mulieres tm̄ ꝓ uniuerſo hoīum genere, de quo Plato loquit̃, accipit. Item de exercitio luctādi, & reliquo iuuenilis ætatis motu, Plato diſputat, quo in loco plura ſaltandi genera enumerat, quorū alia probat, alia improbat, & in hunc modū loquit̃.

δύο μὲν αὐτῆς εἴδη χρὴ νομίζειν εἶναι, φησί, τὴν μὲν, τῶν καλλιόνων σωμάτων, ἐπὶ τὸ σεμνὸν μιμουμένην. τὴν δὲ, τῶν αἰσχιόνων, ἐπὶ τὸ φαῦλον. καὶ πάλιν τοῦ φαύλου τε δύο, καὶ τοῦ σπουδαίου δύο ἕτερα. τοῦ δὴ σπουδαίου, τὴν μὲν κατὰ πόλεμον, καὶ ἐν βιαίοις ἐμπλακέντων πόνοις, σωμάτων μὲν καλῶν, ψυχῆς δ' ἀνδρικῆς. τὴν δὲ ἐν εὐπραγίαις τε, οὔσης ψυχῆς σώφρονος, ἐν ἡδοναῖς τε ἐμμέτροις εἰρηνικὴν ἄν τις λέγων, κατὰ φύσιν τὴν τοιαύτην ὄρχησιν λέγοι. τὴν πολεμικὴν δὴ τούτων ἄλλως οὖσαν τῆς εἰρηνικῆς, πυρρίχην ἄν τις ὀρθῶς προσαγορεύοι. τάς τε εὐλαβείας πασῶν βολῶν, καὶ πληγῶν ἐκνεύσεσι, καὶ ὑπείξει πάσῃ, καὶ ἐκπηδήσεσιν ἐν ὕψει, καὶ σὺν ταπεινώσει μιμουμένην. καὶ τὰς ταύταις ἐναντίας, τὰς ἐπὶ τὰ δραστικὰ φερομένας αὖ σχήματα, τάς τε τοῖς τῶν τόξων βολαῖς, καὶ ἀκοντίων, καὶ πασῶν πληκτῶν μιμήματα ἐπιχειρούσας μιμεῖσθαι. τό, τε ὀρθὸν, ἐν τούτοις, καὶ τὸ εὔτονον τῶν ἀγαθῶν σωμάτων, καὶ ψυχῶν, ὁπόταν γίγνηται μίμημα εὐθυφερὲς, ὡς τὸ πολὺ τῶν τοῦ σώματος μελῶν γιγνόμενον, ὀρθὸν μὲν τὸ τοιοῦτον. τὸ δὲ τούτοις ἐναντίον, οὐκ ὀρθὸν ἀποδεχόμενοι. τὴν δὲ εἰρηνικὴν ὄρχησιν, τῇ δ' αὖ θεωρητέον ἑκάστων, εἴτε ὀρθῶς, εἴτε μὴ κατὰ φύσιν τις τῆς καλῆς ὀρχήσεως ἀντιλαμβανόμενος ἐν χορείαις πρεπόντως εὐνόμων ἀνδρῶν διατελοῖ. τὴν τοίνυν ἀμφισβητουμένην ὄρχησιν, δεῖ πρῶτον χωρὶς τῆς ἀναμφισβητήτου διατεμεῖν. τίς οὖν αὕτη; καὶ πῇ δεῖ χωρὶς τέμνειν ἑκατέραν;

Eius duo genera eſſe cenſendum eſt. Alterum, quod digniorum corporum honeſtatem imitet̃, alterum, quod deformium uitia ſequatur. Vitioſi item generis ſpecies duplex eſt, & duplex probi. Probi inquā ſi alteram ſpeciem bellicam dixeris, cū uiolentis laboribus, corpore digno, forti'q; animo implicamur, alteram uero pacificam, cū per felicitatem animo modeſto uoluptatibus modice utimur, ſcite, recte'q; cum ratione appelles. Bellicum igitur genus illud diuerſum ab hoc paſico pyrrichiam recte nomines, q̃ cautiones omnium tum iactuum, tum plagarum declinatione, ceſſioneq; uaria, & ſaltu, aut ſublimiore, aut humiliore referat, atq; etiam ꝯtrarios geſtus, quos agēdi peritia formet. Tū uero in iaciendis aut ſagittis, aut iaculis, in omni deniq; telo ſiue ictu, conetur decorum exacto ſimulandi ingenio ſeruare, ac reddere. Itaq; officium in his probet, & corporum, animorum'q; conſtantiam ſępe directo membrorum geſtu, interdum etiam indirecto ſimulatam cōmendet. Pacificum ruſus ſaltitandi genus in ſingulis hoc modo

conſyderandum

conſydcrandum eſt, recte nec'ne profeſſor dignæ ſaltationis in choreis uirorũ optima lege eru ditorum recipiatur. Ergo ſaltandi genus, quod in cõtrouerſiam cadit, primum ſeorſum ab eo, quod certum, confeſſum'q; habetur, ſecari debet, quod nã igitur hoc eſt, & quo modo ſeorſum diſtinguendum. Hæc cum ita a' Platone ſcripta ſint, Interpres partem maiorem, & inſigniorem, & cõmodiorem notarum, quib⁹ Plato ſaltandi genera exprimit, prætermiſit, & uerba inculcans ita loquitur, ut qd dicat, a' nemine poſſit intelligi. In duas, inquit, ſpecies eam diſtribuimus. Nã uel ad honeſtius, uel ad turpius deducũtur, quorũ utriuſq; duo ruſus genera ſunt, honeſti ergo generis, ſi corpora pulchra ſunt, animus'q; modeſtus, pacifica hæc ſecũdum naturam motio appellabitur. Quæ autem bellica eſt, magnitudinem'q; animi quęrit, Pyrriche recte uocabitur, in qua ſunt, fluxus corporis, quibus tela, plagæ'q; uitantur, exaltationes in altum, humiq;. protractiones, cætera'q; huiuſmodi dubiæ quoq; ſaltationis ſeorſum genera diſtinguẽda. Quã ſcripta Platonis ab hoc interprete recte in latinum uertantur, manifeſtum eſt, hinc mouet aduerſarius, ut obiiciat Platoni, q́ pulchritudini corporũ indulſerit, quia uidelicet dignitatem corporis, quam ille tribuit bello, hic ad pacẽ peruertit, magnitudinẽ prorſus corporis, pulchritudinem eſſe, nemo, excepto interprete, ignorat. Quapropter Plato corpus dignitate prȩditũ, & animum ſortitudine præſtantem in bello conſtituit, hic huiuſmodi corpus in pace ponit, & pulchritudinis nomine contaminat animi modeſtiam uoluptate modice utentem. Fluxũ uero corporis quis neſciat apud latinos uentris profluuium dici, & tamen hoc uocabulo uſus eſt Interpres pro iis, quæ Plato nutum, flexum, ceſſum, ſaltum nominat. Taceo, q́ ea, quæ a' Platone ꝯtraria ſupradictis adducũtur, hic eis uerba illa adiungit, alia'q; ſimilia. Facit hic ſane' ex oratione Platonis, tanq̃ ex pulcherrima arbore truncum quẽdam, omnibus, quæ dignitatem illius complerent, amputatis, atq; reſciſſis. Tum Plato de diſciplinarum ſtudio diſſerit, & quaten⁹, aut quomodo his danda opera ſit, iubet. Tum uero in ſermonem incidit incõmenſuratarum, & cõmẽſuratarum magnitudinũ, quas noſſe neceſſariũ arbitrat', alioqn tortũ eſſe, uiciſſim'q; ſeniores, propoſitis huiuſmodi q̃onibus morã animi cauſam trahere, multo iucundiorẽ talis, & teſſeris ſtudio cõtendentes, libero hoĩe digno. Reſpondet his ſocius, ἴσως ἔοικεν ὅτι πεττεία, καὶ ταῦτα ἀλλήλων τὰ μαθήματα, καὶ πάμπολυ κεχωρίσθαι. Quid ni? Plurimum enim inter teſſeras, ac diſciplinas iſtas intereſſe, longo'q; interuallo diſiungi manifeſtum eſt. Quod reſponſum plane' illud explicat, longe iucundius poſſe ſenes in his diſciplinis, animi cauſa uerſari, quam in talis, & teſſeris, quandoquidem hæc ſtudia longæ nobiliora ſunt, & ſenili ætati magis accommodata. Interpres. Non multum forſan teſſerȩ, iſtæ'q; doctrinæ inter ſe diſtare uidentur. Parum, ſi Deo placet, receſſit a' Platonis ſententia, quando ille diſiungi hæc longo interuallo dicit, hic non multum inter ſe diſtare interpretatus eſt. Deinde Plato, de uenatione, & quæ nã ſequenda, quæ reſpuenda ſit, dicturus. τὸν μὲν νομοθέτην ἐπαινέσαι, καὶ ψέξαι φησὶ, χρεὼν τὰ περὶ θήρας πρὸς τοὺς τῶν νέων πόνους τε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. τὸν δ' αὖ νέον ἀκούσαντα πείθεσθαι. καὶ μήθ' ἡδονὴν, μήτε πόνον ἐξείργειν αὐτόν. τὰ δὲ περὶ ἕκαστα ἀπειληθέντων μετὰ ζημίας, καὶ νομοθετηθέντων, τὰ μετ' ἐπαίνου ῥηθέντα μᾶλλον τιμᾶν, καὶ προσταχθέντα ἀποτελεῖν. Legumlatorem, inquit, uenandi rationem, partim probare, partim dãnare, oportet ad labores, & ſtudia iuuentutis. Iuuenes autem ipſi obtemperare prȩceptis debent, & neq; a' uoluptate, neq; a' labore arceri, quo minus officio ſuo fungantur. Tum uero, quȩ cum cõminatione dicta ſunt diligentius colere, atq; ſeruare, quã quȩ minaciter addita pœna, lex ſanxerit. Interpres. Oportet ut legiſlator ad incitandum labores, ſtudia'q; iuuenum uenationem laudet. Iuuenes autem ita parẽre, cum audierint, ut nec labor, nec uolupeas a' uenãdo ipſos arceat, magiſq; honorẽt, quæ dicta cũ laude ſunt, q̃ quæ minis, multis'q; firmata perhorreant. Mox Plato, τούτων δὴ προρρηθέντων, φησὶν, ἑξῆς ἂν γίγνοιτο ἔμμετρος ἔπαινος θήρας, καὶ ψόγος. Hoc ita, inquit, exorſi, laudẽ deinceps modice, improbationem'q; uenandi dicemus. Interpres pro modica laude, metricam dixit, qui uel ſolus error ſatis, ſuperq; hominis peritiam ĩdicat. Quis eſt enim adeo mẽtis inops qui carmen, & metricam poetarum rationem, huic loco accommodari poſſe, arbitretur? Item Plato, νυκτερευτὴν δὲ, φησι, θηρευτὴν δηλονότι, κυσὶ, καὶ πλεκταῖς πιστὸν, μηδεὶς μηδέποτε ἐάσῃ μηδαμοῦ θηρεύειν. Venatorem, inquit, nocturnum, retibus, & canibus ſuis fidẽtem, nemo uſpiã ſinat uenari. Interpres. Noctu ſine canibus, & retibus nemo id audeat facere. Sed reliqs omiſſis, quȩ notari in hoc libro poſſent, nunc ad octauum tranſeamus.

# EX LIBRO OCTAVO.

Reprehenſio, & emendatio duodeuiginti magis inſignium errorum, quos aduerſarius in octaui libri legum interpretatione commiſit.

Qui fructus ruſtici a' Platone nuncupentur. Caput IX.

Iſſerit in hoc Plato de duplici amicitiæ genere, atq; his utitur uerbis, φίλον μέν που
d καλοῦμεν, φησὶν, ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετὴν καὶ ἴσον ἴσῳ· φίλον δ' αὖ καὶ τὸ δεόμενον, τοῦ πεπλουτηκότος, ἐναντίον ὂν τῷ γένει· ὅταν δ' ἑκάτερον γίγνηται σφοδρὸν, ἔρωτα ἐπονομάζομεν. Amicum appellare eum ſolemus, qui uirtute ſimilis, ac par eſt, atq; etiam eũ, qui pecuniis eget, diuitis amicũ nuncupamus, quanquam genere eſt planè diuerſum. Vtrunq; uero quoties amplificatum eſt, amorẽ iam dicimus. Interpres. Amicum enim ſimile ſimili, & ęquale æquali aſſerimus. Sed rurſus etiam amicum, qui diuitis indigeat, quanquam genere contrariũ ſit. amicum dicit eum, qui diuitis indiget, ſed cuius tãdem amicus ſit, tacet, cum id Plato exponat dicens, amicum diuitis eſſe, qui pecuniis eget. Item, quod Plato dicit, utrũq; uero quoties amplificatum eſt, amorem iam dicimus. Interpres ita exponit. Cum uero utrunq; concurrat, cupidinis ardorem nuncupamus, quod duplicem in ſe continet errorem, neq; enim coniunctio, aut concurſus, ut ipſe ait, amicitiarum huiuſmodi amor eſt. Vtraq; enim per ſe cum amplificata eſt authore Platone, nomen amoris recipit, neq; ſi coniungantur, amorẽ facient, niſi amplificatio, hoc eſt uehemẽtia quædam amoris accreſſerit, quod ab interprete prætermiſſum eſt. Taceo, quod ne ardor quidem cupidinis dici debet, quod Plato ἔρωτα dixit. ἔρως enim amplificationẽ beneuolentiæ refert, & honeſtæ rei melius, quam ardor cupidinis accõmodari poteſt. Item Plato tertium amicitiæ genus exponit, quod ex duobus iam dictis miſtum habetur, explicatis'q; duorum illorum ſimplicium conditionibus affert tertium his uerbis, ὁ δὲ μιχθεὶς, φησὶν, ἐξ ἀμφοῖν τρίτος ἔρως, οὗτος ἐσθ' ὃν διεληλύθαμεν ὡς τρίτον. Tertius autem amor, qui ex ambobus illis permiſtus eſt, genus illud eſt amoris, quod nos tertium expoſuimus. Interpres hoc totum relinquit, cauſam ipſe afferat, ſi poteſt. Item Plato, modũ, quo ſuperari libido, atq; inhoneſta uoluptas poſſit, exponens cõuiuiorum exemplo utitur, quæ quanquam inſtitui poſſe ante, quam in uſum uenirẽt, minime putabantur. poſtea tamen recepta ſunt. Sic enim de uoluptate ſentiendum arbitratur, ut quanquam ſuperari poſſe nequaquam exiſtimetur, excogitari tamen modus aliquis poſſit, quo ſuperetur, qui ſi adhibeatur, crederetur facile, quod ante perſuaderi ſine difficultate nequiuiſſet. Quo in loco his utitur uerbis, ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο προσβέβηκε νῦν, ὥστ' οὐδ' αὖ ποτε γενέσθαι δοκεῖ. Sed enim, eò res prouecta nunc eſt, ut nunquam effici poſſe uideatur. Interpres. Sed ad hoc modo peruenit, ut uideatur, nec tunc quidem fieri poſſe, ſicut concibationis ſtudiũ non credebatur. Quod Plato exiſtimari dixit, minime effici poſſe, hic ad tempus quoddam præteritũ refert, ſed quod ſit illud, nec ipſe dicit, nec nos quærimus, quando nullum tempus a' Platone determinatur, cõcibationes autem appellat ſuopte uocabulo, quæ nos conuiuia dicimus. Itẽ Plato, dum uinci poſſe uoluptates oſtendit, mentionẽ athletarum quorundã facit, quibus tametſi corpora ualidiora, & animi longe deteriores, quam cæteris bene inſtitutis ciuibus erant, a' rebus tamen uenereis abſtinere potuerũt, quo in palæſtra poſſent uictores euadere, quibus affert. Longe igitur magis noſtri adoleſcentes multo pulchrioris uictoriæ gratia temperare a' uoluptate deberent, poſt, quæ ſocius percunctatur, quam tandem uictoriam intelligat, cui Plato uoluptatum, inquit, uictoriã; quas qui ſuperare poteſt, fœlicem agit uitam. Qui uero ab his peſſundari ſe permittit, infelicẽ, ac miſeram, πρὸς δὲ τούτοις ἔτι φόβος ὁ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὅσιον αὐτὸ εἶναι. δυνάμεν οὐκ ἄρα ἕξει κρατεῖν, ὧν ἄλλοι κεκρατήκασι, τούτων ὄντες χείρονες; Ad hæc timor, inquit, nequid impie committatur, non'ne efficere poterit, ut ea meliores ſuperent, quę ſuperare deteriores potuerũt? Interpres. Quid igitur formidamus, ne minime rem uincamus, quã alii peiores ſuparunt? Item Plato, modos, quibus ſuperari uoluptas poſſit, expoſuit, eos quanquam non faciles, tamen commodos eſſe exiſtimans, ταῦτα δέ φησι, καθάπερ ἴσως ἐν μύθῳ τανῦν λεγόμενα ἐστὶν, εὐχαί. πολὺ γε μὴν ἄριστα, εἴπερ γίγνοιτο, ἐν πάσαις πόλεσι γίγνοιτ' ἄν. Hæc fortaſſe, inquit, quæ modo dicimus, perinde quaſi per fabulam optanda ſunt. Verum ſi fieri potuerunt, quam optima omnibus ciuitatibus cõtingent, quaſi dicat, fabulas iſta eſſe, & quæ optari potius, quam capi conſilio poſſint. Interpres. Duo hæc membra orationis commiſcens, & ſententiam Platonis deprauãs. Hæc, inquit, quaſi per fabulam dicta, preces ad Deum ſint multum collaturæ, ſi hę leges ubiq; obtinebunt. Tum Plato de aquarum ductibus, & puteis faciendis diſſerens, ἀνυδρίαι δὲ εἴ ποι τόποις, φησὶ, ξύμφυτος ἐν
γῆς, τὰ

γῆς τὰ ἐκ Διὸς ἰόντα ἀποστέγει νάματα, καὶ ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων πομάτων, ὀρυττέτω μὲν ἐν τῷ ἑαυτοῦ χωρίῳ μέχρι τῆς κεραμίτιδος γῆς. Siqua, inquit, aliquibus in locis aquæ inopia ſolo incita, riuos arcet a` Ioue prodeuntes, atq; ita defectus neceſſarii liquoris urget, ſuo quiſq; in loco ad cretam uſq; effodiet. Interpres. Quod ſi aquæ inopia in agris eſt aliquibus, & pluuialibus aqs retentis uiuunt cum neceſſitate, quiſpiam in loco ſuo ad terram uſq; ſolidiorem effodiat. Deinde Plato de fructuum uſu, διττὰς ἡμῖν, φησὶ, δωρεὰς ἡ θεὸς ἔχει χάριτος αὕτη, τὴν μὲν, παιδιὰν διονυσιάδα ἀθησαύριστον, τὴν δ᾽ εἰς ἀπόθεσιν γιγνομένην κατὰ φύσιν. Duplex, inqt, gratiæ munus hæc dea nobis largitur, alterum ad delitias non recondendas, alterũ ad recõdendas aptiſſimũ. Interpres, alterum ante depoſitionem, alterum in depoſitione. Item Plato, ὃς ἂν, φησὶν ἀγροίκου ὀπώρας γεύσηται, βοτρύων, εἴτε καὶ σύκων, Quicũq; de ruſticis fructib⁹, uuas, aut ficus guſtarit, quo in loco ruſticos fructus, eos nominat, qui apti ſunt ad recondendum. Interpres. Qui uuam ante uindemiæ tempus guſtauerit. Item Plato, contumaces eius legis de fructu ruſtico puniens, ἐὰν δὲ δὴ δοῦλος, φησὶ, μὴ πείσας τὸν δεσπότην τῶν χωρίων, ἅπτηται του τῶν τοιούτων, κατὰ ῥᾶγα βοτρύων, καὶ σῦκον συκῆς, ἰσαρίθμους πληγὰς τούτοις μαστιγούσθω. Si ſeruus, inquit, domino fundi inuito, tetigerit hæc, quotcunq; uuæ acinos ſiue ficus comederit, totidem plagis cædatur. Interpres. Quod ſi ſi ſeruus id quiſpiam fecerit, per ſingulas ficus, acinos'q; uuæ, æqualia numero uulnera patiatur. Omiſit particulam illam domino ſundi inuito, quæ maxime neceſſaria erat, Nam ſiquis cõcedente domino collegerit, nulli pœnæ obnoxius erit. Nec uero reliquam partem ſine errore interpretatus eſt, ſeruum enim, qui uuam comederit, totidem, ĩquit, pati uulnera debere, quot acinos comederit, quare nihil eſſe poſſet iniquius, nihil a` Platonis ſententia alienius. Ille enim uerbera ait, ſeu plagas, non uulnera. Item Plato, ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀίστωρ ὢν αὐτὸς, ἢ δοῦλος, ἅψηται τὸν μὲν δοῦλον, κολάζειν τὸν δ᾽ ἐλεύθερον ἀποπέμπειν. Siquis neſcius tetigerit, ſi ſeruus eſt, flagris cædatᷣ, ſi liber, dimittatur admonitus, ut reliquos tãgat fructus, qui uuæ paſſæ conficiendæ, aut uino, aut carycæ commodi non ſint. Interpres. Si uero depoſitioni aptas ſciẽs tetigerit, ſeruus quidẽ plectatur, Liber autem repellatur, ut re doceat ficus, uuã'q; ſolummodo ad depoſitionem ineptas capere alienis licere. Neſcium Interpres ſcientem dicit, & repelli, quem dimitti Plato cẽſuit, quid tangi poſſet, a` quo abſtinere oporteret admonitum. paſſam autem carycam, uinum hoc eſt fructus reconditos, dicat cur nominare noluerit. Item Plato, legem de malis, piris, malis punicis, reliquis'q; huiuſmodi ſcribens peregrinis quidem & in fundo comedere, & domum deferre permiſit. Ciuibus uero liberis eſſe tantum in fundo nihil uero inde deferre, ἐὰν δὲ πρεσβύτερος ὢν, φησὶν, ἅπτηται τούτων, φαγὼν αὐτοῦ, καὶ ἀποφέρων μηδὲν, καθάπερ ὁ ξένος. ταύτῃ κοινωνείτω τῶν τοιούτων ἁπάντων. Si ſenior, inquit tetigerit edendo, & nihil deferendo, ſicut peregrino permiſſum eſt, omnium huiuſmodi fructuum particeps ſit. Interpres. Sin uero ſenior quiſpiã comederit, nec aſportauerit, ſibi quoq; ĩ his oĩbus liceat. Itẽ Plato tertiã partem fructuũ duntaxat cogi quẽq; debere ĩſtituit, ut cuiq; uẽdet, & qm̃ fruct⁹ partim nobiliores, partim ignobiliores afferri ſolẽt, miſtã ex utroq; genere tertiã partẽ uẽdi decernẽs, χείρω που, καὶ βελτίω τούτων, φησὶν, ἑκάστῃ ἀνάγκη φύειν, καὶ ἐκτρέφειν τὴν γῆν. Meliora, inqt, aut deteriora queq; ex his agrũ gignere, augere'q; neceſſe ẽ. Interpres. Neceſſe eſt enĩ, ut agri alia copioſe, alia cõtra ꝑducãt, modũ reddit ꝑ genere, cũ dicat copioſe. Mox Plato, λαβὼν δ᾽ ἕκαστος τῶν πολιτῶν τὰ δύο μέρη, φησὶ, κύριος ἔστω τῆς νομῆς δούλοις τε καὶ ἐλευθέροις, ὅπως ἂν, καὶ ὁποῖα βούληται διανέμειν. Duas, inquit, partes, quas ciuis ſibi quiſq; ſeruauerit, diſtribuere ſuo arbitratu poſſit ſeruis, liberis'ue, quatenus, & quo modo uoluerit. Interpres. Quilibet autem ciuis, cũ duas partes ſeruorum, liberorũ'q; acceperit, ſicut uelit ipſe, diſtribuat. Tum Plato de eiſdẽ rebus uenalibus agẽs, quemadmodum ciues uendere debeant peregrinis ſtatuit, eas ſcilicet res, quas uendere peregrinis licebat. τῶν δὲ ὠνίων, φησὶ, πρῶτα μὲν τὰ τοιάδε τοὺς ξένους ταχθέντα πωλεῖν. τοῖς ἀστοῖς, σκοπεῖν, ἃ γίγνεται κατὰ τὸν νόμον ἕκαστα. In uenalibus, inquit, rebus primum de his ꝯſyderandum eſt quas a` ciuibus uẽdi peregrinis decreuimus. Interpres. Tametſi hoc a' Platone ſubobſcure dictum ex iis, quæ ſequuntur, apertius intelligi poſſit, ita tamen trãſtulit, conſyderent'q;, an cõuenæ ſecũdum leges ſingula ciuibus uendant. Ita cum Plato conſyderandum dicat, An ciues iuſte uendere peregrinis poſſint, hic contra interpretatᷣ, an peregrini iuſte ciuibus ualeant uenum dare. Nam cõuenas recens eius uocabulũ, ego quidẽ peregrinos ſignificare arbitror. Itẽ Plato nullam cauponandi rationem ciuibus ſuis permittit, uetatq;, ne aut ipſi aliis cauponẽtur, uel ab aliis emant obſonia, Peregrinos tamen peregrinis in foro peregrinoꝝ cauponari poſſe concedit, hoc modo, ὁ δὲ τῆς τῶν ξένων ξένοις ἀγορᾶς, πωλείτω τοῖς δημιουργοῖς τε καὶ τούτων δούλοις.

to, omnē actum, affectum'q; quatenus æqui particeps ſit, eatenus honeſtatis quoq; participē eſ
» ſe oſtēdens, ἐὰν δ' ἄρα, φησὶ, δίκαιον μὲν εἶναι ὁμολογῶμεν, αἰσχρὸν δὲ πάθος, διαφωνήσει τό, τε δίκαιον,
» καὶ τὸ καλὸν, λεχθέντων τῶν δικαίων αἰσχίστων εἶν. At ſi æquum, inquit, affectum eſſe, uerum non
» honeſtum, ſed turpem confitemur, diſcrepet honeſtum ab æquo neceſſe eſt, cum iam turpe eē
» dicatur, quod æquum eſt. Interpres, poema quanto iuſtitiæ, tāto boni, honeſti'q; particeps eſt,
» Quare affectus quoq; tanto bonus, honeſtus'q; eſſe cognoſcitur, quanto iuſti particeps non diſ
» ſonam ab eo habet rationem. Si ergo, qui iuſtus conceditur, is turpis eſſe affectus, non negatur,
» iuſtum, honeſtum'q; diſſonabunt. Iuſta.n.turpiſſima eſſe dicentur. Poema uir doctus interpre/
tatur, quod apud Platonem actionem ſignificat, quā reſpectu paſſionis Plato conſyderans, idē
cōuenire agenti, patienti'q;, uel potius actioni, paſſioni'q; iudicat, quādoquidem idem ſunt, ut
etiam Ariſtoteli placet. Quāuis alterum reſpectu agentis actio, alterum reſpectu patiētis paſſio
dicatur. Magna eſt ergo peritia interpretis, qui poema pro actione ponit, magni uidelicet alicu
ius poetæ carmen. Quid enim aliud, q̄ carmen ītelligere poſſunt latini, cum poematis audiunt
mentionem? Item Plato, cum ſuperius omnē iniuriam inuoluntariam eſſe dixerit, quam ſen/
tentiam ſequi uidetur, q; non recte ſimilibus peccatis pœnæ inferri diſſimiles debeāt, ſocius al/
» terum ex duobus faciendum dicit, ἢ μὴ λέγειν ὡς πάντα ἀκούσια τὰ ἀδικήματα, ἢ ὡς τοῦτο ὀρθῶς
» εἴρηται, πρῶτον διοριστέον. Aut dicendum non omnem iniuriam inuoluntariam eſſe, aut primo
» demonſtrandum recte, hoc dictum fuiſſe. Reſpondet his Plato, τούτοιν τοίνυν τοῖν δυοῖν τὸ μὲν,
» οὐκ αἰνετὸν ἐμοὶ πάντως συγγίγνεσθαι· τὸ γὰρ δὴ μὴ λέγειν, οὕτως ὡς μὲν ὄντα ἔχειν τὰ ἀληθῆ· οὐ γὰρ ἂν ἐμὸν,
» οὐδ' ὅσιον εἴη· πῶς δὲ διαφέρετον, εἰ μὴ τῷ ἑκουσίῳ καὶ ἀκουσίῳ πειρατέον δηλοῦν; Alterum igitur iſto
» rum pati equidem non poſſum, ut quod ita eſſe exiſtimo, negem. Cum enim à uitæ meæ inſti/
» tuto alienum hoc eſt, tum pium eē, nequaquā iudicatur. Reliquum explicare aliquo modo co/
» nabor, quemadmodū duo ſint, quæ non uoluntario, & inuoluntario, ſed quodā alio differant,
» Interpres. Quorum alterū ipſe non patiar, ſed dicam, cur nam ita mihi uerum uideatur. Non
» enim æquum, ideſt, quo modo autem ſi ſponte, & non ſponte non differunt, duo ſunt, et quo
» alio differant ſubaperire conemur. Item Plato, ἂν ἄρα, φησὶ, τις αὐτόχειρ μὲν κτείνῃ ἐλεύθερον,
» τὸ δὲ πεπραγμένον ἀπροβουλεύτως ὀργῇ τινι γένηται πραχθὲν, τὰ μὲν ἄλλα, καθάπερ ἄνευ θυμοῦ
» κτείναντι προσήκει, πασχέτω· δύο δὲ ἐξ ἀνάγκης ἔτη φευγέτω. Siquis ſua manu homi/
» nem occiderit liberum, uerum id per iram inconſulto fecerit, cætera quidem mala ſubeat, quæ
» conueniunt ei, qui non per iram hominem occiderit, ſed biennium à patria exulet. Interpres.
» Siquis liberum hominē ſine præmeditatione, & ſine inſidiis, ſed repentina cōmotus ira inter/
» emerit, cum ea fecerit, quæ illi facienda ſunt, qui abſq; ira occiderit, duobus ad iram ſuā domā/
» dā exulet annis. Quo modo hæc cum Platonis ſententia conueniant, manifeſtum eſt. Itē Pla/
to ſuam illam ſententiam exponit nihil mente, & ſcientia eſſe præſtantius nō ordinem, non le/
gē, non quiduis ex omnibus rebus protuleris, neq; enim fas eſſe mentē alicui rei ſubiici, atq; ſer
uire, ſed omnium principem eſſe illā decet. Itaq; ſiquis mente, ſciētia'q; liberali, ac naturali præ
» ditus eſt, hunc legē minime deſyderare. Quo in loco, νῦν δὲ οὐ γάρ ἐστιν οὐδαμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ κα/
» τὰ βραχύ· διὸ δὴ τὸ δεύτερον αἱρετέον τάξιν τε, καὶ νόμον. Sed nunc, inquit, quoniam nemo uſpiā
» niſi raro talis habetur, eligendum, quod loco ſecundo eſt, ordinem dico, & legem. Interpres.
» Nunc uero nuſq̄ hic eſt, quare alterum, lex uidelicet, atq; ordo eligēdus. Nuſq̄ hunc eſſe dicit,
qui mente, ſcientia'q; prēditus ſit, quoniā Plato nuſq̄ niſi raro reperiri, ut debuit, dixit, hic nuſq̄
eſſe affirmat. Item Plato dum legumlatorem, non de omnibus etiā notiſſimis rebus iubere
» exiſtimat oportere, ſed pleraq; iudicibus decernenda opinatur, ἡ μὲν δὴ, φησὶ, πάνυ ὦ ἀκμαιότατον
» τὸ μὴ νομοθετεῖν αὐτοῖς τὰ πλεῖστα, καὶ μέγιστα, ἃ καὶ φαυλοτέρως ἂν πεπαιδευμένοι δικασταὶ δύναιντ'
» ἂν κατιδεῖν. Nobis inquit, ſuccenſendū non eſt, quod nō de ſummis, plurimis'q; ſcripſerimus, q̄ etiā
» mediocriter eruditi iudices poſſint pſpicere. Interpres. Nemo ergo nos incuſet, ſi maiora, plu/
» raq; legibus ordinamus, quæ uel improbe educati iudices poſſent conſpicere. Quāta ſit prudē
tia, quod acumē, quale ingenium interpretis, facile ex hoc loco licet perſpicere. Plato, quę no/
tiſſima ſunt omittenda exiſtimat, uel quia minima, uel quia ſumma, ut cuique perſpicua eſſe
poſſint. Fit enim in uſu ciuili, ut minima, & ſumma æque omnes cognita habeant. Quis enim
paricidam, aut impium neſciat eſſe puniendum, quod ſummum eſt? aut qs ignoret, licere uni/
cuiq; panem, quem comedat, emere, quod eſt minimum? Interpres uero maiora, & plura, quæ
iudices uel improbe educati poſſint conſpicere dicit ab eo ordinari, à quo ſuperius dictum fue/
rat, legumlatorem non de omnibus oportere decernere. ſed ad reliqua pergamus. Plato prohi
bet nequis ætate minor ſeniorem ciuem, à quo naſci ratione ætatis poſſet, uerberare auſit. Tū

etiam nequis peregrinos uerberibus uel inferendo, uel ulciſcendo emendet. Interpres, quod de ætate ciuibus præſcribitur, idem peregrinis etiam tribuit, quod ex Platonis ſentētia nō eſt.

Item Plato, cum iunioribus ciuibus legem præſcripſiſſet, nequem ſeniorem cædere audeant, ſiue ciuis, ſiue peregrinus ſit, quāuis ab eo laceſſiti, deinceps, quod ad peregrinos pertinet, ita ſancit, ut ſiquis iunior à peregrino uapulet, non audeat eum afficere ipſe uerberibus. At ſi puniendum iudicat, ad tribunorum plebis iudicium uocet, his uerbis, ξένον δὲ ἀσελγαίνοντα, καὶ θρασυνόμενον ἑαυτὸν τύπτοντα, ἄν τις οἴηται δεῖν κολασθῆναι, λαβὼν, πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἀστυνόμων ἀπαγέτω τὸ τύπτειν, δὲ εἰργέσθω, ἵνα πόῤῥω γένηται τὸ τὸν ἐπιχώριον αὖ τολμῆσαί ποτε πατάξαι.

Audentem peregrinum, contumelioſe'q; agentem, ut ciuem cædat, ſi qui cæditur puniendū illum cenſet, capiat, & ad tribunos plebis perducat, nec ipſe uerberet, ut eo magis à cædendis ciuibus ſuis abſtineat, quando etiam ſe à peregrinis ꝯtinet. Interpres, quod ſi peregrinus elatus furore uerbera inferat, & inde puniēdus uideatur, captum ad tutores urbis perducat, ut minus audeat ciuem cędere. Reliquit, nec ipſe uerberet, ut errorem ſuum ſimilem ueri faceret, quandoquidem, ut minus audeat ciuem cædere, dicit de peregrino, cum Plato non de peregrino, ſed de ciue dicat, ciuem non eſſe cædendum. Item Plato ἧλιξ δὲ, φησὶν, ἥλικα, καὶ ὅσ' ἂν ἄπαιδα προέχοντα ἡλικίᾳ ἑαυτοῦ ἐὰν τύπτῃ, ἀμυνέσθω κατὰ φύσιν αὐτοῖς ψιλαῖς ταῖς χερσίν.

Si iuuenis æqualem aut etiam maiorem filiumfamilias non dum patrem cæciderit, liceat eum ulciſci armis naturalibus, hoc eſt manibus nudis. Interpres. æqualis autem æqualem, aut eum à quo natus eſſe per ætatem non poſſet, ſi uerberibus cædat ex filio familias natu maiore, eum facit, à quo cædens natus eſſe per ætatem non poſſet. Item Plato iubens nequis per facinus audeat parentes cædere omnes ad opitulandum, defendendum'q; hortatur, quicunq; patrem, aut matrem cædi à pignoribus ſuis uiderint, & tum ſpe præmii, tū metu ignominię quoſcunque impellit, ſiue ciues, ſiue incolæ, ſeu peregrini ſint, qui interſunt. ὁ δὲ μὴ μέτοικος, φησὶ, βοηθῶν μὲν ἔπαινον ἐχέτω· μὴ βοηθῶν δὲ, ψόγον. Non incola, inquit, ſi opē tulit laudē aſſequatur, ſi nō tulit, uituperet. Interpres, incola uero, aut uituperationē, aut laudē ſi fecerit, ꝯſequat. Quis incola ſit, uidetur ignorare, & ideo de eadem re duo cōtraria ponit. Taceo enim, quod Plato incolis, ac peregrinis pro præmio ſtatuit, ſi opitulentur conuocationem ad auxilium dixiſſe. Ita enim Plato ſcribit, ὁ μὲν μέτοικος, ἢ ξένος, εἰς προεδρίαν τῶν ἀγώνων καλλείσθω βοηθῶν· μὴ βοηθήσας δὲ ἀειφυγίαν ἐκ τῆς χώρας φευγέτω. Incola, & peregrinus, ſi opem tulit, ad ſedendum ante alios, dum ludi aguntur, uocetur. ſi nō tulit, perpetuo exul ſit, non incola, ſi opem tulit, laudē conſequatur, ſi non tulit, uituperetur. Interpres uero & peregrini, ac incolæ ad auxilium cōuocentur, & qui auxiliari noluerit, peregrinus quidē ꝑpetuo exterminetur, Incola uero aut uituperationem, aut laudem, ſi fecerit, conſequatur. Sed iam tempus eſt, ut ad decimum librum tranſeamus.

## EX LIBRO DECIMO.

¶Reprehenſio, & emendatio trium magis inſignium errorum, quos aduerſarius in decimi libri interpretatione commiſit. Caput XI.

Iſſerit Plato in decimo legum libro de anima ſolis tripartita quadā opinione. Vt anima, aut forma corporis eius uolubilis naturalis hærēs intrinſecus moueat, quē admodum nos ab anima noſtra de loco ad locū mouemur, aut extrinſecus adepta corpus quodam ignis, aeris'ue, ut aliqui uolūt, impellat per uim corpe corpus, aut tertio ipſa, quamuis uacans corpore, alias quaſdam uirtutes habeat admirabiles, ſupra, quā dicere homini fas ſit, quibus regat, & moueat. Aſſentitur his ſocius, qui cū diſputatio eſt, atq; ita demū concluditur ἥλιον μὲν ἀνάγκη τούτων ἕν γέ τι δρῶσαν ψυχὴν, πάντα διάγειν· αὐτοῦ δὴ ἄμεινον ταύτην τὴν ψυχὴν, εἴτε ἐν ἅρμασιν ἔχουσα ἡμῖν ἥλιον ἄγει, φῶς τοῖς ἅπασιν, ἢ ἔξωθεν, εἴθ' ὅπως, εἴθ' ὅπῃ, θεὸν ἡγεῖσθαι χρεὼν πάντα ἄνδρα. Anima igitur, ut aliqua ex iis, quas diximus, ratione agēs omnia regat oportet, unde præſtat aīam eius, ſiue intus agitās currum, ſolem nobis adducit, lumen cunctis mortalibus iucundiſſimū, ſiue extrinſecus, ſiue quo modo, & qua tandē libet, præſtat inq̄, ut deum eſſe oēs arbitremur. Sic Plato cōcludit ſuperiora, quæ de anima ſolis dixit affirmans, aut ſcilicet intrinſecus mouere, aut extrinſecus tactu corporis, aut incorporea quadam uirtute, quod uerbis illis ſignificat quo modo, & qua tādem libet. Interpres. Certe uno iſtorum modorum cuncta circunduci ab anima neceſſe eſt. Quid porro cum ſine curru ſolem nobis anima

bis anima eius circunducit, ſiue cum in ipſo inſit, ſiue cum foris ſit, ſiue quomodocunq; quis imaginetur, Non'ne Deum eſſe oẽs arbitrari debemus? Addit hic modum quartũ, ut p currum aĩa moueat, quo ſublato, quomodocũq; quis imagineť, inqt, Deũ eẽ oẽs arbitrari debemus, Videte uidete hominis eruditionem. Plato poetaꝝ metaphoram tangens, qua ſolem curru defer ri dicunt, ſiue intus, inquit, agitans currum, ſolem nobis adducit, hic quid porro cum ſine curru ſolem nobis anima eius circũducit, ſiue cum in ipſo inſit, ſiue cum foris ſit. Item Plato plura de prouidentia locutus eſt, quæ doctus Interpres, non literarum luci, ſed tenebris tradidit, ſiquidẽ alia præterit, alia adiicit, alia confundit, oĩa miſcet, ut, quid dicat, a nemine intelligi poſſit, longum admodum eſſet exponere, q̃ deprauauerit eum locum, in quo Plato, ita ĩquit, Ob hęc oia te ĩcuſare tãq̃ rerum eiuſmodi authores minime pati propter cognationem certum eſt, q̃ etiam peruerterit ꝯcluſionem, qua Plato per diſiunctionem complectitur, deos, aut propterea parua negligere, quia indecens eſſe norunt ea curare, aut quia, uel ita agendum eſſe ignorant, uel negligere patiuntur, quæ curanda eſſe ĩtelligunt. Quid cũ dicit, indigere adhuc uerbis, quibus q̃ſi cantu frangatur. Vbi Plato, inquit, afferenda eſſe, adoleſcẽi uerba quædam, quaſi carmẽ, quo pſuadeatur, ducatur'q; ad credendum ſingula agi, ad tuendam, abſoluendam'q; uniuerſi incolumitatem. Item Plato, cum principes quoſdam neceſſario eſſe dixiſſet, Qui cœli uniuerſi gubernacula tenerẽt, ſubdit, ἀλλ' ἄρα ἴσοι προσφερεῖς τῶν ἀρχόντων, ἢ τινὲς τούτοις, ὧν δυνατὸν ἡμῖν ἀπεικάζουσι τυγχάνειν, μείζουσιν ἐλάττονας; πότερον ἡνίοχοί τινες ἂν εἶεν τοιοῦτοι. ζευγῶν ἁμιλλωμένων, ἢ πλοίων κυβερνῆται; τάχα δὲ κἂν ἀπεικασθεῖεν, στρατοπέδων ἄρχουσί που. εἴη δ' ἂν καὶ νόσων πόλεμον ἀλεξουμένοις ἰατροῖς. ἐοικέναι περὶ σώματα, ἢ γεωργοῖς περὶ φυτῶν γένεσις ἐωθυίας ὥρας χαλεπὰς δὲ φόβον προσδεχομένοις ἢ καὶ ποιμνίων ἐπιστάταις. Sed quibus tandem principibus ſimiles illi ſint, Aut quinam illis ſimiles ex his habeantur, quos apte conferre poſſimus? inferiores uidelicet cum ſuperioribus? Vtrum aurigæ bigarum certãtium ſpeciem illam beatam referant? an nauium gubernatores? Tum uero cum prĩcipibus quibuſdam exercituum fortaſſe conferri poſſunt, aut cum medicis, qui bella morborum ab humanis corporibus arcẽt, atq; propulſant, aut, cum agricolis, qui orientibus ſtirpibus tẽpora ſolito grauiora ſuſpicãtur. Aut etiam cum pecudum cuſtodibus, atq; magiſtris non inepte comparari poſſe exiſtimem. Interpres.

Sed forſan quibuſdam prĩcipum omnes, aut eorum aliqui ſimiles ſunt, ut poſſibile nobis ſit, minores, maioribus comparare, utrum aurigæ aliqui certantium curruum tales ſunt, aut gubernatores nauium? fortaſſe etiam exercituum ducibus conſtituendum, uel medicis, quaſi aduerſus ægrotationes corporum bellum gerãt, aut agricolis inimicas fructuum tempeſtates timentibus, aut etiam gregum, armentorum'q; præſidẽtibus. En Interpres noſter omnes, aut eorum aliquos ſimiles principibus dicit, cum Plato omnes ſcripſerit, quaſi ipſe animaduerterit, eſſe aliquos cœli rectores, qui conferri cum principibus nequeant, & q́d Plato medicis tribuit, ut morborum bella arceant, & propulſent, hic in bellum peruertit, quod dii aduerſus ægritudines gerant. Et cum Plato ortum ſtirpium dicat, hic fructus reddit, quaſi abſurdũ ſit ortui arborum tempora aliqua eſſe aduerſa, & grauia. Præterea reliqua, quæ tum in hac, tum in cæteris huius libri partibus notari merito poſſent, cum ſatis hæc ad inſtitutum noſtrum eſſe exiſtimemus.

## DE LIBRO VNDECIMO

¶ Reprehenſio, & emendatio ſeptẽdecim magis inſignium errorum, quos aduerſarius in undecimi libri interpretatione commiſit

Perq̃ pia Platonis ſententia de cultu parentum. Caput XII

q Vam in undecimo quoq; libro ſibi conſtet Interpres, nũc uideamus, Cenſet in hoc libro Plato ciuium libertos, non admodum diuites effici oportere. Itaq; ſupra tertiũ cenſum augeri eorum peculium nõ permittit ἐὰν δὲ, τῷ ἀπελευθερωθέντι, φησίν, οὐσία πλείων γίγνηται τοῦ τρίτου μεγέθει τιμήματος, ἧ ἂν ἔστω ἡμέρα γίγνηται, τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας, λαβὼν ἀπίτω τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μηδὲ μία τῆς μονῆς παραίτησις, ἔπι τούτων παρ' ἀρχόντων γιγνέσθω. Si liberto, inquit, tertii cenſus modum facultates exceſſerint, Is. XXX. die poſtq̃ deprehẽſa res fuerit, cũ ſuis rebus abito, nec magriſtratus facultatem ei amplius in ciuitate manendi cõceduntо. Interpres. Si autem liberti alicuius bona tertiũ cenſum adæquauerit, trigeſimo die, poſteaquam hoc factum ſit, rebus ſuis acceptis recedat, nec ulla manendi facultas a magiſtratibus ſibi concedatur. Hæc lex interpretis eſt, non Platonis. Lex enim Platonis facultates liberti tertium cenſum excedere nõ patitur, æquare permittit. Lex uero iſta

interpretis ne æquare quidem permittit. Item Plato ciuibus ſuis abſtinēdum ab illiberali cau
» ponandi negotio cenſet ὅς δ' ἂν, φησί, καπηλείας τῆς ἀνελευθέρου τέχνῃ τινὶ μετάσχῃ, γραφέσθω
» μὲν αὐτὸν γένους αἰσχύνης ὁ βουλόμενος, πρὸς τοὺς ἀρετῇ πρώτους κεκριμένους. Siquis cauponandi,
» inquit, illiberale negotium tractare ullo pacto uoluerit, accuſato eum, qui uolet familiæ debo-
» neſtatæ apud uiros in ciuitate uirtute primarios. Interpres. Qui autem illiberali cauponationi,
» atq; arti operam dederit impudētiæ a uolente ad optimates, uirtute'q; primos accuſet. Quod
Plato ait, arte aliqua, hoc eſt ullo pacto, pro arte Interpres ſimpliciter accepit, et cauponatiōi,
ut uerbo eius utar, adiunxit, pro deboneſtata uero familia, impudentiam dixit. Item Plato de
opificibus ſcribens, partim eos Vulcano, et Palladi dicatos ait, utpote eos, qui artibus humanā
uitam inſtruxerunt, partim Marti, & Palladi, eos ſcilicet, qui opera opificum ſeruant aliis admi
niculis, & arte alia opitulante. Interpres, qui opificum officium cæteris quibuſdam cōſeruant
» artibus, reliquit adminiculi nomen, quod rei militari Plato accōmodauerat. Item Plato, ὁ μὴ
» ἀποδιδοὺς, φησί, τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ, διπλοῦν πραττέσθω. ἐὰν δὲ ἐνι-
» αυτὸς ἐξέλθῃ, τῶν ἄλλων ἀτόκων ὄντων χρημάτων, ὁπόσα δανεισμῷ ξυμβάλλει τις, οὗτος τῇ δραχμῇ ἑκά-
» στου μηνὸς, ἐπωβελίαν κατατιθέτω. Qui mercedem, inquit, tempore conſtituto ex pacto non red
» diderit, duplicem ſoluito, & ſi annus præterierit, quanq̃ cæteræ pecuniæ, quæ mutuo dātur, ua-
» cant uſura, Hic tamen pro ſingulis drachmis, ſingulas ſextas drachmæ partes, mēſibus ſingulis
» dato. Interpres. Qui mercedem, ut pactum eſt, non obtulerit, duplum reddat. Si annus præ
» terierit, & pecunia, quæ uſura parari poterat, ſine fœnore ſit retenta, qui retinuit ſextam ſingu
» lis mēſibus partē deponat. Nullam pecuniam ſolui per uſuram Plato iubet, immo amitti eam,
quæ cū uſura data eſt, alibi iubet, & hoc loco dicit cæteras pecunias nulla cū uſura dari debere.
Sed hanc unam ex pœna quaſi uſuram ſoluere ſextantem, nequis audeat pacta uiolare, Hic ue
» ro pecuniam uſura dari iubet. Item Plato de teſtamentis, legatis'q; dicturus, τούτων ἀρχαί, φησί,
» πάντων, αἵ τε τῶν τελευτᾶν μελλόντων ἐπιθυμίαι τῆς διαθέσεως. Horum initia, inquit, oium eſſe
» ſolent uoluntates ultimæ morientium, ut tandem libuit teſtari. Interpres. Eorum, qui moriebā
» tur, cupiditas, & affectus. affectum pro teſtamento interpretatus eſt, & cupiditatem pro ultima
» uoluntate. Item Plato, χαλεπὸν δεῖ, φησίν, ἡμῖν γινώσκειν τὰ ὑμέτερα αὐτῶν, καὶ πρός γε ὑμᾶς αὐτούς,
» ὥσπερ καὶ τὸ τῆς Πυθίας γράμμα φράζει τανῦν. Difficile, inqt, eſt noſtra cognoſci a nobis, qu-
» etiā nos ipſos, quod illo quoq; Apollinis Pythii oraculo ſignificatur. Noſce te ipſum. Inter-
» pres. Difficile nobis eſt pecuniam noſtrā cognoſcere, quare ad uos illud repetimus, quod Py-
» thius dixit. Quàm magnifice Interpres noſter haurit oēs ſenſus authoris? Ideo dicit repetēdū
eſſe Pythii dictum, quaſi ille de pecunia dixerit, noſſe eam difficile eſſe. Et cū Plato dicat, qu-
etiam nos ipſos, difficile ſcilicet eſſe cognoſcere, hic ad uos illud repetimus, transfert. Item Pla
to de orbitate filiorum tractat, ne pupilli a tutoribus, aut magiſtratibus negligātur, aut patiant
iniuriā, Quo in loco pœnam magiſtratui ſtatuit, ſi in illos uel negligentia, uel iniuria uſus fue-
rit. Interpres, ſi de magiſtratibus quiſquā afflixiſſe orphanum uidebitur, affligere dixit ſolum,
quaſi nō referat ſiue negligentia, ſiue iniuria quis offenditur. Atqui apud Platonem refert, nec
» eadem pœna negligentiæ, qua iniuriæ crimen punitur. Itē Plato, ὑεῖς τ' αὖ σφίσι πατέρας, φη-
» σὶν, ὑπὸ νόσων, ἢ γήρως παραπεπληγμένους αἰσχρῶς, ἐξεῖναι παρανοίας γράφεσθαι. Liceat, inquit, filiis ac
» cuſare parētes dementiæ, aut ſenectutis uitio turpiter affectos. Interpres, & filiis, ut cōfectos pa
» rentes morbis, uel ſenio, liceat amentiæ crimine accuſare. Hæc quoq; lex interpretis eſt, nō Pla
tonis. Ille enim ſi turpiter affectus eſt pater, uel morbo, uel ſenectute, citandum a iudicibus cē-
ſet, & a rei familiaris cura remouendum. Hic uero ſi morbo duntaxat, aut ætate cōſectus eſt, ci
tandum cenſet, quaſi idem ſit cōfectum eſſe ætate, & morbo, & amentē eſſe, atq; deſipere. At-
» qui permulti ſunt, tametſi ſenes, atq; ægroti, prudentia tamen, & conſilio uigentes. Item Pla-
» to, ne patres ex quauis cauſa filios abdicent, prouidendū ratus, ὃν ἂν, φησί, θυμὸς ἐπίῃ, μηδαμῶς
» εὐτυχῆ, εἴτ' οὖν ἐν δίκῃ, εἴτε καὶ μή, ὃν ἔτεκέ τε, καὶ ἐξεθρέψατο, τοῦτον ἐπιθυμεῖν ἀπαλλάξαι τῆς αὐ-
» τοῦ συγγενείας, μὴ φαύλως οὕτως ἐξέστω, μηδ' εὐθὺς τοῦτο δρᾶν. Cui animus, inquit, minime felix ſi-
» ue iure, ſiue iniuria fuerit, ut quē genuit, educauit'q; remouere a ſua familia uelit, nō facile, nec
» ſtatim id facere liceat. Interpres. Quod ne ita facile fiat, perhibet, ne ita turpiter exponit, nō
liceat, inquit, ita turpiter eiicere. Item Plato, filios abdicatos, niſi per decennium quiſpiam re
ceptus, adoptatus'ue ſit mitti in coloniā cenſet, Itaq; præcipit cēſoribus prolis, hoc eſt adauctæ
iuuentutis magiſtratibus, ut nimiam populi multitudinem tranſmiſſis coloniis amputent, quē-
admodum in quinto libro legū eius latiſſime legitur. Interpres prolem adauctam, pro poſtbu-
mis accipit, ita inquiens. Quod ſi nemo citra decennium adoptione ſibi eum coniungere uo-

luerit

luerit curatores poſthumorum, quos in coloniam mitti uolumus, de iis quoque prouideant.

Item Plato de diſcordia mariti, & uxoris prouidendum exiſtimans, iubet, ut decẽ uiri ex cenſorum ordine, & decem mulieres, ex iis, quæ nuptiis præſunt, reconciliare inter ſe cõiuges conentur, quod ſi nullo pacto id aſſequi poſſunt, quærant alios, quibus illos facto diuortio, coniungant, aut procreandorum liberorum gratia, aut ratione neceſſarii cultus, ꝯſumendæ'q́ per gratã ſocietatem ætatis. φιλάνου, ὅσοι μὲν ἂν ἄπαιδες ὦσιν αὐτῶν, ἢ ὀλιγόπαιδες ὄντες, διαφέρονται, καὶ παίδων ἕνεκα, καὶ τὴν συνοίκησιν ποιεῖσθαι. ὅσοι δ' ἱκανῶν ὄντων παίδων, τῆς συγκαταγηράσεως ἕνεκα, καὶ ἐπιμελείας ἀλλήλων, τὴν διάζευξίν τε, καὶ σύζευξιν ποιεῖσθαι χρεών. Qui carentes liberis, inquit, aut pauciores, quã opus ſit, habentes, diſiuncti ſint, eos uel procreandorũ liberorum gratia matrimonium adire alterum conuenit, Qui autem ſatis iam liberis procreatis diſſenſerint, his mutui cultus, & conſumendæ per gratam ſocietatem ætatis gratia, idem faciendum eſt. Interpres quo modo hæc intellexerit, & in latinum uerterit uideamus. Sed cum multi, inquit, abſq́ filiis ſint, aut pauciſſimos procreent, ac liberorum gratia unã ſe habitaſſe querantur. Multi quis non paucos habeant liberos, conſeneſcendi tamen ſtudii negligentia, alter de altero queratur.

Item Plato, cui mortua uxor ſuperſtites liberos reliquerit mares, & fœminas, huic ducere alteram, ſi uelit, quæ filiorum curam habeat, concedit. nolentem uero non cogit, quod ſi defuncta uxor, filios non reliquerit, duci alteram iubet, atq́ cogit, ex qua tum familiæ ſuæ, tum ciuitati, quãtũ ſatis ſit, prolẽ procreet. ἐὰν τελευτᾷ γυνὴ καταλιποῦσα παῖδας θηλείας τε, καὶ ἄρρενας, συμβουλευτικὸς ἂν εἴη νόμος ὁ τιθέμενος, οὐκ ἀναγκαστικός, τρέφειν τοὺς ὄντας παῖδας μητρυιὰν μὴ ἐπαγόμενον. μὴ δὲ ὄντων, ἐξ ἀνάγκης γαμεῖν, μέχριπερ ἂν ἱκανοὺς γεννήσῃ παῖδας τῷ τε οἴκῳ, καὶ τῇ πόλει.

Si morttua, inquit, uxor filios reliquit mares, ac fœminas, lex adhibenda eſt, quę cõſulat, nõ quæ cogat adducta nouerca filios educare. Sin filii nõ ſint, ducere alterã ex neceſſitate iubẽdũ, quo ſatis liberorũ tũ ſuæ familię, tum etiã Reip. procreet. Interpres. Si mulier liberis marib⁹, fœminis'q́ relictis mortua eſt, non cogens, ſed conſulens, iſta lex ſit, cum uxorẽ ducere, neceſſariũ nõ ſit, niſi ad liberos domi ſuæ, ac ciuitati creandos, nutriat filios ſuos, non adducta nouerca. Sic Interpres totam legem peruertit. Deinde Plato de colendis, obſeruandis'q́ parentibus iubet, & deorum exemplo ad hoc officium hortatur filios, ut parẽtes quaſi diuinas ſtatuas domi aſpiciãt, & ueluti numina colant, obſeruẽt, uenerẽtur. τοὺς μὲν, γάρ φησι, τῶν θεῶν ὁρῶντες, σαφῶς τιμῶμεν. τῶν δ' εἰκόνας, ἀγάλματα ἱδρυσάμενοι, οὓς ἡμῖν ἀγάλλουσι, καίπερ ἀψύχους ὄντας, ἐκείνους ἡγούμεθα τοὺς ἐμψύχους θεοὺς πολλὴν διὰ ταῦτα εὔνοιαν, καὶ χάριν ἔχειν. Deos, inquit, nõ omnes cernimus, ſed partim expreſſe uidentes colimus, partim per effigies, atq́ imagines eorũ pio animo ueneramur, quas deorũ imagines quãuis inanimas, dum colimus, deos ipſos animatos ob eum cultum exiſtimamus gratos nobis, & beneuolos eſſe. Interpres. Nempe alios quidem deorum cernentes colimus, alios imagines cõſtituentes, quos ipſæ, quamuis inanimæ ſint, ſignificent, Illos deos eſſe animatos putamus, & propter hæc affici nobis ipſos fatemur. Hem quanta eſt peritia interpretis, pro quos cum colimus, quos ipſæ ſignificent, ponit. Mox Plato genera furoris exponens, alios dicit morbo furere, alios per iracundiã prauæ naturæ, uitioſam'q́ educationem citari. Interpres, rurſus educationem alimentum exponit, & omnẽ deprauat ſententiam, cum dicat, quas mala ſimul natura, & alimento concreſcunt. Item Plato, magiſtratus docet, quo modo hoĩes maledicos puniãt, ἢ, μηδέποτ' ἀριστείων πέρι φιλονεικίας φησὶ, νόμων ὡς οὐ κηδόμενος. Quod niſi faciant, nolint, inquit, de præmio uirtutis cõtendere, qui leges, & iura neglexerunt. Interpres. Qui ſi non fecerit, quaſi leges prodens, nũquã ad certamen deſcendat. Facit hic ne ad certamen deſcendat iudex, aut magiſtratus, ſed cum certandi plura genera ſint, ad quodnam certamen deſcendere nequeat, non dicit, atq́ ita pœna ignoratur, qua affici eum par eſt, qui deliquit. Item Plato, τί δὲ δὴ τὴν τῶν κωμῳδῶν προθυμίαν τοῦ γελοῖα εἰς τοὺς ἀνθρώπους λέγειν, ἆρα παραδεχόμεθα, ἐὰν ἄνευ θυμοῦ τὸ τοιοῦτον ἡμῖν τοὺς πολίτας ἐπιχειρῶσι κωμῳδοῦντας λέγειν; Quid, inquit, comicorum, & ſatyrorũ iocos, & ridiculoſa cõuitia, num ea admittemus, ſi abſq́ ira noſtros hoĩes afficere conuitiis uideantur? Interpres hoc totum pro ſua authoritate dimiſit, quod & neceſſarium eſt, & a non contemnẽdo oratore perſcriptum. Itẽ Plato de mẽdicis loquens, ἐξείργεσθαι τῆς πόλεως βούλεται, ἧς εὐχαῖς ἀνηνύτοις βίος ξυμμέμικτο. Pellendũ eſſe de ciuitate ſcribit, ſiquis uictũ ſibi inanibus precibus, atq́ inexpedibilibus parat. Interpres. Si uero quiſpiam precibus uitam colligere audebit, a rerum uenaliũ curatoribus e foro pellatur. Reliquit inanibus, aut inexpedibilibus, aut tale aliquid, quo exprimeretur, nõ oẽs preces eſſe ſpernendas, ſed eas tantum, quibus ea optantur, quæ aſſequi nõ poſſumus. Sed cæteris undecimi libri erroribus prætermiſſis, duodecimum aggrediamur.

# EX LIBRO DVODECIMO.

❡Reprehenſio, & emendatio tredecim magis inſignium errorũ, quos aduerſarius in duodecimi libri legum interpretatione commiſit. Caput XIII.

D Ocet Plato in duodecimo libro, quid inter Rhipſaſpida, & apouolea hoplon ĩter
d ſit. hoc eſt inter eũ, qui ſcutum abiecit, & eum, qui arma amiſit. Atq; alterum, inquit, ultro iacturam ſcuti facere, alter arma inuitũ amittere. διαφέρει δὲ ὅλον που, καὶ τὸ πᾶν. Hæc autẽ plurimum habere diſcriminis, ĩmo inter ſe uſquequaq; differre. Interpres, quo modo hunc locum latinum fecerit, operæpretium eſt uidere. Sicuti, inquit, abiector non de omnibus merito dicitur, Armorum uero amiſſor de omnibus, Ita nec ſimiliter, qui ui amiſit, & qui ſponte abiecit iudicandi ſunt. Inter totum etiam, atq; omne multum intereſſe tuto prouerbio dicitur. Vix equidem cõtinere hoc loco riſum poſſum. Scribit Plato duo iſta, de quibus ſermo habet᷑, ĩter ſe totum, & omne differre, ideſt ex toto, & omni, quod eſt uſquequaq; differre, hic enim loquendi mos eſt apud doctiſſimos græcos. Interpres autem pulchritudinem Platonicæ linguæ nequaquã intelligens, exiſtimauit hoc prouerbium eſſe, ut inter totum, atq; omne multum intereſſe diceretur, quaſi ad hunc locum pertineat, quo modo ea duo uocabula inter ſe differant declarare. Vt ſcilicet totum ex partibus conſtet continuis, omne aũt ex diſcretis, quæ res a' legum propoſito longiſſime abeſt. Scribit item Plato, eum minime puniendum eſſe, qui per aduerſam fortunam arma inuitus amiſerit, ſed eum, qui per ignauiam, ac timiditatẽ ſponte abiecerit, atq; ordinẽ deſeruerit, id'q; propterea iubet, ut qui deliquerit, melior
» efficiatur. ἀλλὰ τὸν κακὸν ἀεὶ κολάζειν, ἵν' ἀμείνων ᾖ, οὐ τὸν δυστυχῆ. Interpres, non enim infelices,
» ſed malos, inquit, punire ſemper oportet. Facit hic locum cõmunem in malos, non legem de ignauis, ac timidis interpretatur, ſed de malis per æquiuocationem in hunc errorem adductus. quia κακὸς uidelicet, & malum, & ignauũ ſignificat, nec cauſam pœnæ, quã Plato addidit, ponit. Item Plato, plura de eligendis uiris, qui magiſtratu defunctos examinent, & ab his officii ſui rationem exigant, pertractat, hos examinatores, & rationum exactores appellat. Interpres totum hunc locum ita peruertit, ut facile admodum ſit legenti perſpicere. Mox Plato examinatorib⁹ tum uiuis, tum mortuis, ſummos honores decernit, ut uiris ſummo iudicio probatiſſimis. Verum non immemor humanę fragilis, inconſtantis'q; naturæ, effici poſſe ſuſpicatur, ut de uirtute in uitium delabantur, eo, quo cæteris antepoſiti ſunt, iudicio nimium freti, & uirtutẽ,
» ut ſæpe fieri ſolet, poſtquam ad ſummum gloriæ peruentum eſt, negligentes. ἐὰν δὲ ταῦτα, φησὶν,
» αὐτῶν τις πιστεύων τῷ κριθῆναι τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐπιδείξῃ, κακὸς γενόμενος ὕστερον τῆς
» κρίσεως, γράφεσθαι μὲν τὸν βουλόμενον αὐτὸν ὁ νόμος προστατέτω. Itaq; ſiquis eorum, inquit, iu
» dicio confidens, quo prælatus fuit naturæ humanæ fragilem conditionem detexerit, lapſus ui
» delicet in errorem, poſtquam egregius habitus eſt, ſanciatur lege, ut q uelit, poſſit eũ accuſare,
» Interpres, ſiquis autem iſtorum male iudicaſſe putetur, a' uolẽte accuſetur. Sic ille, de quo iudicio locutus ſit Plato, intelligit, & naturæ humanæ fragilitatem, caſus'q; inexpectatos exponit. Poſthæc Plato de cauſis ineundis tractat, & de iis, qui non uerberibus, non uinculis, non morte digna commiſerint, ſed in choreis, aut pompis, aut aliis huiuſcemodi celebritatibus, muneribus'ue officium non ſeruarint. Interpres totum etiam hunc locum ſuo more deprauauit. Prohibet præterea Plato hominibus ſuis peregrinationes, & niſi caduceatoribus, & legatis, & ſpectatoribus publicis, nemini concedit peregrinari. Interpres ceryces, qui caduceatores, ſiue præcones dicuntur, præter rationem feciales uocat. Sunt enim feciales, non qui nũtiant, quod præconis officium eſt, ſed qui hoſtiam, aut uictimam cædunt, & facto ritu religionis ſacrificio bellum aut ſedant, aut inchoant, ubi iam id per præconẽ, ſiue caduceatorem, indictum eſt. Itẽ Plato cauſam, cur ſpectatores peregre proficiſci debeant, reddens, cõgreſſum eſſe, inquit, uirorum bonorum, qui uel in ciuitatibus ſecundum integram legem minime uiuẽtibus haberi poſſint.
» εἰσὶ γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς πολλοῖς, ἄνθρωποι ἀεὶ θεῖοί τινες οὐ πολλοὶ παντὸς ἄξιοι συγγίγνεσθαι. Exiſtunt,
» inquit, uel in uulgo, & multitudine homines quidam diuini, quãuis pauci, tamen digni, cum q
» bus congrediaris. Interpres. Inueniuntur quippe pauci homines inter multos omni honore di
» gni. Præclare ſane' cauſam illam reddidit, propter quam Plato peregrinandum exiſtimauit.

Item Plato eos conſtituit, qui per nocturnum collegium de legibus, & reip. ſtatu conſultẽt,
» atq; deliberent. πρῶτον μὲν δεῖν, φησὶ, συνελθεῖν τῶν ἱερέων τῶν τὰ ἀριστεῖα εἰληφότων· ἔπειτα τῶν
» νομοφυλάκων τοὺς ἀεὶ πρεσβεύοντας· λέγει ἔτι δὲ ὁ περὶ τῆς παιδείας πάσης ἐπιμελητής· ὅ, τε νέος ὅ
τε ἐκ τῆς ἀρχῆς

τε ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπηλλαγμένοι. Primos, inquit, intereſſe oportet ſacerdotes, qui merito uirtutis obtinuerint dignitatem, & præmia, tum cenſores legum decem ſeniores, deinde morum, & eruditionis publicæ cenſorem, tam eum, qui in præſentia eſt, quàm eos, qui prius eodem ſuncti ſunt magiſtratu. Interpres. primum de ſacerdotibus, qui muneribus, atque donis affecti ſunt, deinde de legum cuſtodibus decem ſeniores, poſtremo diſciplinæ uniuerſæ curator, qui modo eſt, & quorum magiſtratus iam exactus eſt. Muneribus, donisque affectum dicens, putat ſe ſatis exprimere eum, quem Plato merito uirtutis ſcribit dignitatem, ac præmia conſecutum. Cuſtodes autem legum, & curatorem diſciplinæ recentia uocabula interpretis, conſtat optima ratione cenſores iuris dici, & cenſorem publicæ eruditionis, quemadmodum apud Romanos cenſores morum dicebantur. Item Plato, τῶν ξένων τοῖς θεωρίας ἕνεκα ἐπιδημοῦσι, πρὸς ἱεροῖς, φησί, καταλύσεις εἶναι, φιλοξενίαις ἀνθρώπων παρεσκευασμένοις. Peregrinis, qui ſpectandi gratia ad urbem acceſſerint, diuerſoria iuxta templa deorum decernit, quæ ſuſcipiendis hoſpitibus commodiſſima ſint. Interpres, hi omnes, inquit, diuerſoria in templis habeant, & hoſpitaliter à ciuibus recipiantur. Item Plato, ἐάν τις ἵνα δίκη παραγενέσθαι κωλύσῃ βίᾳ, εἴτε αὐτὸν, εἴτε μάρτυρας, ἐὰν μὲν δοῦλον, εἴτε αὐτοῦ, εἴτε ἀλλότριον, ἀτελῆ, καὶ ἄκυρον γίγνεσθαι τὴν δίκην. ἐὰν δὲ ἐλεύθερον, πρὸς τῷ ἀτελῆ, δεδέσθαι μὲν ἐνιαυτὸν, ὑπόδικον δὲ ἀνδραποδισμοῦ, τῷ ἐθέλοντι γίγνεσθαι. Siquis quenquam impedierit, ne cauſam ſuam agere poſſit, aut forte teſtes interpellarit, ſi ſeruus eſt, aut eius, qui impedierit, aut alterius, cauſa irrita eſto, ſin liber, qui impedierit, ultra cauſæ iacturam per annum in uinculis tenetor. Et ſiquis latrocinii eum accuſare uoluerit, fas eſt. Interpres. Siquis ui collitigatorem ſuum, alienumue ſeruum in iudicium uenire prohibuerit, nullius momenti lata ſententia ſit. Quod ſi non ſeruum, ſed liberum ui prohibuerit, & anno uinciatur, in ſeruitutemque duci poſſit à uolente. Quid hoc loco dicam neſcio, niſi interpretem, tam facile intelligi, quàm recte Platonis ſententiam interpretatur. Vel ſi contrarium malis, tam recte interpretari hunc locum, quam facile intelligitur. Multa præterea, quæ Plato de iudiciis publicis refert, & legibus, quibus magiſtratus utuntur, Interpres mutat, atque peruertit, partim adiungens, partim detrahens uerba, ea etiam, quæ de laudatione, ac uituperatione, ſeu ſoluta oratione, ſeu carmine referuntur, penè omnia deprauat. Item cum Plato ſcribat, ſumptus funebres moderate fieri oportere, cum præſertim corpus ſimulachrum quoddam hominis ſit, homo autem ipſe ſit immortalis, & animi nomine appellatus ad deos proficiſcatur, uitæ ſuæ, ac morum, ut paterna lege aſſeritur, rationem redditurus. Hic preterea addat. τῷ μὲν γὰρ ἀγαθῷ, θαρραλέον. τῷ δὲ κακῷ, μάλα φοβερόν. βοήθειάν τε αὐτῷ μή τινα μεγάλην εἶναι τετελευτηκότι. ζῶντι γὰρ ἔδει βοηθεῖν ἅπαντας τοὺς προσήκοντας, ἵνα δικαιότατος δηλονότι ἔζη. uirum bonum animo erectum eſſe, uitioſum autem admodum formidare in reddenda uitæ, ac morum ratione, nec eſſe ullum hominibus improbis, poſt, quam obierint, præſidium, uiuentibus autem debuiſſe familiares omnes opitulari, ut iuſte, pieque uiuerent, & uita functi, innocentes, ac grauioris peccati inſontes abirent. Interpres hæc ita à Platone narrata in formam quandam præceptionis redigit. Boni, inquit, confidere, mali formidare debent, ne poſt mortem magno auxilio careant, quare uiuis neceſſarii omnes conſulant, ut quam iuſtiſſime, atque ſanctiſſime uiuant. Sic enim poſt hanc uitam, pro peccatis non uexabuntur. Tum Plato, ἐκ δὲ τούτων οὕτως ἐχόντων, φησὶν, οὐδέποτε οἰκοφθορεῖν χρὴ διαφερόντως, νομίζοντα τὸν αὐτοῦ, τοῦτον εἶναι τὸν τῶν σαρκῶν ὄγκον θαπτόμενον. quæ cum ita ſint, inquit, nunquam maiori ſumptu rem familiarem extenuare debes, quaſi exiſtimes tuam eſſe eam carnium molem, quæ ſepulturæ mandatur. Interpres, hæc cum ita ſe habeant, nunquam oportet luctu affligi, quaſi putes hanc carneam molem, quæ ſepelitur, tuum illud eſſe. Talem affert Interpres noſter concluſionem, ubi Plato de funeribus, & ſepulturis moderandos lege ſumptus exiſtimat, ne patrimonia decoquantur. Ratiocinemur enim parumper ſermone interpretis, hoc modo. Agger non altior ſit, quam quinque uiri quinque diebus poſſint conſtruere, lapidesque ſuperſtruantur, polianturque non maiores, quàm ut poſſint mortui laudes non pluribus, quàm uerſibus heroicis quatuor editas recipere. Elationes autem non breuiori tempore fiant, quàm uere mortuus ſignificari, cognoſcique poſſit, ac, ut humana ſe habent, triduana mediocris uidetur. Mox de animi immortalitate afferamus ea, quæ ſupradicta ſunt, uidelicet pro rationis confirmatione. Tum concludamus. hæc cum ita ſe habeant, nunquam oportet luctu affligi. En docti hominis concluſionem. Cum omnis ratio eò tendat, ut moderati fiant ſumptus in ſepulturis, concluſionem hanc infert, nunquam affligi luctu oportere. Sed hæc adnotaſſe ſatis ſit, notare longe plura poterunt, quibus plus otii ſuppetat. Nunc poſtremum librum, quem Epinomidem Plato uocat, percurramus.

πλείω πάντων γίγνοιτ᾽ ἂν τῶν νῦν εἰρημένων. ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν, ὀρθῶς ῥηθήσεται. ὅτι καὶ τὰ τῶν ἄλλων τεχνῶν λεγόμενα, ἃ νῦν διήλθομεν ἐάσαντες εἶναι πάσας τὰς τέχνας, οὐδὲ τούτων ἕν, οὐδὲν μένει· πάντα δ᾽ ἀπολεῖται τὸ παράπαν, ὅταν ἀριθμητικήν τις ἀνέλῃ. δόξειε δ᾽ ἂν ἱκανῶς ποι βραχέων ἕνεκα, ἀριθμοῦ δεῖσθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰς τὰς τέχνας ἀποβλέψασι· καίτοι μέγα μὲν καὶ τοῦτο. εἰ δέ τις ἴδοι τὸ θεῖον τῆς γενέσεως, καὶ τὸ θνητόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ θεοσεβὲς γνωρισθήσεσθαι, καὶ ἀριθμὸς ὄντως, οὐκ ἂν ἔτι πᾶς ἂν ποτ᾽ γνοίη ξύμπαντα ἀριθμόν, ὅσης ἡμῖν δυνάμεως αἴτιος ἂν εἴη ξυνεπόμενος. Ita, inquit, fit, ut numero ſubiici neceſſe omnino ſit, ſed cur neceſſe ſit, lõgior adhibẽda diſputatio eſt, quã adhuc fecerimus. Attamẽ uel hoc loco, eatenus recte dici põt, ut cæteraꝝ quoq; artiũ ratio, quã nulla arte ſublata, iam explicauimus, ſeruari nõ poſſit, ſed ars oĩs oĩno pereat, ſi arithmeticã tolli patiaris. Prorſus nonnullis uideri põt, quarũdam paucaꝝ reꝝ cauſa genus humanũ numero egere, cũ ad artes reſpiciãt, q̃q̃ id quoq; nõ leue eſt. Veꝝ ſiqs ipſam diuinitatẽ cogitat gñatiõis, & mortalẽ naturã, in qua & pietatis, & numeri ratio cognoſci ꝑcul dubio poteſt, nequaq̃ præterea cuiuſq; interſit ꝑcipere, q̃tum nobis facultatis ↄciliat numerus, cũ uniuerſus affuerit. Interpres ut hæc oĩa corrũpat, aĩaduertite. Ita neceſſe eſt, inqt, numeꝝ præſupponere, id'q; neceſſe eſſe, nõ a' ſupioribus magis, quàm hac rõne recte oſtẽdit, nam cæteræ quoq; artes, quas paulo ante numerauimus, ſi numeꝝ auferas, penitus euaneſcũt. Nã licet putauerit forſan qſpiam pauca eſſe in artibus, in qbus numero humanum indiget genus, magnũ tamen id quoq; eſt, ſiquis diuinitatem generationis, & mortalitatis reſpexerit, qua in re pietas & erga deos cognoſcet, numeris quoq; ipſe, quã magnæ uirtutis cauſæ nobis ſit. hoc modo Interpres more ſuo omnia deprauat. Item Plato, τό τε δὴ δίκαιόν τε, φησί, καὶ ἀγαθόν, καὶ καλόν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, οὐδείς ποτε μὴ γιγνώσκων, ἀληθῆ δόξαν ἐπιλαβόμενος, διαριθμήσεται πρὸς τὸ ἑαυτόν τε, καὶ ἕτερον πεῖσαι τὸ παράπαν. Iuſtum, inquit, bonum, honeſtum, & reliqua generis huiuſmodi, qui ignorat, nunq̃ ueram opinionem nactus dinumerabit, ut uel ſibi, uel alteri rem aliquã poſſit perſuadere. Interpres. Nec enim, qui iuſtum, bonum, honeſtum, huiuſmodi'q; omnia ignorat, uerã unquam gloriam nanciſcetur, nec illa ſine numero poſſidebit, nec poſſidẽda eſſe, nec ſibi, nec aliis unq̃ perſuadebit. Quàm recte noſter Interpres Platonem intelligat, qui ne opinio qdem quid ſit norit, ſed pro opinione gloriam reddit, & quàm bene interpretatus leges ſit, facile quiuis poteſt percipere, præſertim ſi cũ illius ſcriptis noſtra contulerit. Itẽ Plato de Deo, παρὰ δ᾽ ἡμῖν τοῦτ᾽ αὐτὸ πρῶτον ἐνῴκισεν ὁ θεός, ὥστε ἱκανοῖς εἶναι δεικνύμενον ξυννοεῖν. ἔπειτ᾽ ἔδειξε, καὶ δείκνυσιν. ὧν τί κάλλιον ἓν ἑνὸς ἄν τις θεάσαιτο, πλὴν τὸ τῆς ἡμέρας γένος. εἶτα εἰς τὸ τῆς νυκτὸς ἔλθοι μέρος ἔχων ὄψιν. ὅθεν ἕτερον πᾶν αὖ τῷ φαίνοιτ᾽ ἄν. Hominibus hoc ipſum immortalis Deus, primum iniecit, ut re oblata, numerum poſſent agnoſcere, tum uero apertius oſtendit, idem'q; aſſidue facit, qua in explicatione rerum, quid tandem pulchrius unum uno cernere poſſis, quã ſpeciem ipſam diei, mox ad noctis uices deuenies officio oculorum, unde alterum tibi appareat, illud'q; omnino diuerſum. Interpres nobis id primum indidit Deus, ut poſſimus, quod oſtenditur intelligere, deinde oſtendit, oſtendet'q; unum uno pulchrius eſſe, ut ſiquis non cæcus a' die in noctẽ ꝑueniat, atq; hinc diuerſa hæc ſibi uident'. Quot, quãti'q; errores hic ſint, uidetis. Idcirco reliqua ꝓſequamur. Plato, καὶ μέχρι μὲν τούτων, φησί, καὶ ἐν τούτοις, ξύμπαν τὸ δυνατὸν τῶν ζώων, μάλα ἀριθμητικὸν γέγονε, τὸ καθ᾽ ἓν αὖ τὸ καθ᾽ αὑτὸ σκοπουμένου. τὸ δὲ πρὸς ἄλληλα πάντα ἀριθμὸν ἀεὶ λογίζεσθαι, δοκῶ μὲν μείζονος ἕνεκα. Ad hæc uſq;, & in his omne, quod potuit animal enumerandi uim habuit, qua res ipſas per ſe ſingulas conſyderaret, at uero numerũ cogitare inuicem omnem, uidetur ad altiora pertinere. Interpres. In his igitur, & ad hæc uſque quodcunq; animal diſcendi poteſtatem habet, ſingula per ſe ipſa conſyderando numeratiuum maxime factũ eſt, ſed collatione numeri ad numerum facta, magis, & minus habentur. Sic Interpres Platõis ſententiam explicat, & differentiam ex inſtituto illius reddit numeri, qui per ſe, & qui reſpectu alterius conſyderetur. Deinde Plato, cum deos eſſe colendos, honeſte'q; uiuendum hortaret', ut ita finem quis pulcherrimum conſequi poſſet, quiſnam deorum cultus ſit, rogat, his uerbis. πῶς οὖν ὦ Κλεινία, λέγομεν; ἦ δοκεῖ τοὺς θεοὺς ὑμνοῦντες, σφόδρα τιμῶμεν εὐχόμενοι τὰ κάλλιστα, καὶ ἄριστα περὶ αὐτῶν ἐπιέναι λέγειν ἡμῖν οὕτως; ἢ πῶς λέγεις; θαυμαστῶς μὲν οὖν οὕτως. Sed quonã modo mi Clinia cenſeamus, num deos laudibus extollentes colere magis placet, optãtes, quæ optima, & pulcherrima ſunt, hæc nobis de eis dicenda contingere? Ita'ne cenſes, an ſecus? Reſpondet Clinias, ita prorſus. Interpres hoc totũ reliquit, honeſtius, opinor, exiſtimãs omittere, quæ ignorat, quàm male interpretari. Itẽ Plato, θεογονίαν τοίνυν, καὶ ζωογονίαν, ἀναγκαῖον ὡς ἔοικε, πρῶτόν μοι κακῶς ἀπεικασάντων τῶν ἔμπροσθεν βέλτιον ἀπεικάσαι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν λόγον ἀναλαβόντα, ὃν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς ἐπικεχείρηκα, λόγους φράζων ὡς εἰσὶ θεοί. De ortu igitur deo-

» rum, ortuq́ animătium cum ueteres authores male retulerint, melius a᷎ nobis agať neceſſe eſt,
» ſuperiorem illam repetentibus rationem, qua aduerſus impios diſſeruimus, deos eſſe explican/
» tes. Interpres. Deorum igiť, animalium'q generationem, quoniā male maiores noſtri de his
» tradiderunt, ſuſcipere melius eſt, ac ita defendere, ut aduerſus impios non caueam, ut feci, diſſe
» rere primo, q dii ſunt. Hem doctrinam, facundiam'q interpretis, q ſe iudicem, reprehēſorē'q
Platonicæ diſciplinæ conſtituit. Item Plato, ſtellas, aut deos, aut deorum ſtatuas opifice Deo
» factas eſſe cum exiſtimandū cēſeret, τούτων θάτερα θετέον, φησί· τὰ δὲ τεθέντα, τιμητέον πάντων
» ἀγαλμάτων διαφερόντως. Alterum, inquit, de his duobus ſtatuendum, quod'q ſtatueris ſupra
» omnes ſtatuas, effigies'q humanas maxime colendum eſt. Interpres. Alterꝫ igitur iſtorum de/
» cernamus, & quod decreuerimus, firmiter teneamus, magisq, quā deoꝝ ſimulachra colamus.
Quis hic Interpretis prudētiam nō admiretur? cum deorum ſimulachra magis, quam ſimula
chra deorum colenda eſſe affirmet, alterutrum enim decernendum dicit, alterum autem eſt, ut
ſtellæ pro deorum ſimulachris colantur. Itaq ſequitur, ut colenda ſint deorum ſimulachra ma
gis, quam deorum ſimulachra. Deinde Plato, ſtellas deos eſſe φανερούς, ideſt ꝑſpicuos dicit.
Interpres uero eſſe deos exponit. Tum Plato, tertium dæmonum genus, quod aeream inco/
» lit plagam, interpretes eſſe, uectores'q precum, ac uotorum noſtrorū ad Deum decernit, ἀέρειον
» δὲ γένος ἔχον ἕδραν τρίτην, καὶ μέσην, τῆς ἑρμηνείας αἴτιον, τιμᾶν μάλα χρεών, χάριν τῆς εὐφήμου δια/
» πορείας. Aerium, inquit, genus, quod ſedem tertiam, mediam'q obtinuit, interpretandi'q au
» thor eſt, honorare profecto debemus, ipſius boneſte interceſſionis gratia. Interpres. Aerium
» genus, in loco tertio, & medio, qui cauſa interpretationis eſt collocatus, orationibus honorare
» gratia laudabilis quæſtionis oportet. Hic quoq riſum continere uix poſſum, quandoquidem
Interpres interceſſionem, & operam dæmonum, tranſmiſſionem'q illam precum, ac uotorum
non potuit exprimere, ſed quæſtionem appellauit, præſertim ubi ne ſuſpicio quidem ulla quæ/
ſtionis haberi poterat. Mox Plato, cœleſtia, & terreſtria omnia animalia conſpicua eſſe dicit.
» Quæ autem medio loco in æthere, atq aere poſita ſunt, inuiſibilia eſſe affirmat. τῶν δὲ δύο τού
» των, φησί, ζώων, τοῦ τ' ἐξ αἰθέρος, ἐφεξῆς τε ἀέρος, οὐ διορώμενον ὅλον αὐτῶν ἑκάτερον εἶναι. παρὸν δὲ
» πλησίον, οὐ κατάδηλον ἡμῖν γίγνεσθαι. Duplicis, inqt, huius generis animaliū, quæ ſcilicet aeream
» plagam, & quæ ꝓxima eſt, æthereā incolūt, ea natura eſt, ut neutꝝ conſpici totū poſſit, ſed quā
» quam propius adeſt, noſtrum tamen refugit ſenſum. Interpres. Horum duorum animalium,
» quorum alterum ex æthere, alterum deinceps ex aere eſt, utrūq uiſibile totum eſt. Sed quāuis
» prope nos ſint, minus tamen nobis apparent. Quàm recte hoc expreſſum fuerit quis non indi/
cet? Viſibile quidem eſt, inquit, ſed minus nobis apparet, quod Plato adeſſe quidē propius fa/
» tetur, ſed quoniam incorporeum eſt, cadere ſub ſenſum non poſſe. Itē Plato, τοὺς δαίμονας
» φησί, γιγνώσκειν μὲν ξύμπασαν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν λέγω μὲν, καὶ τόν τε καλὸν ἡμῶν, καὶ ἀγαθὸν ἅμα
» θαυμαστῶς ἀσπάζεσθαι, καὶ τὸν σφόδρα κακὸν, μισεῖν. Fatemur, inquit, dæmones conceptus oēs
» animi noſtri cognoſcere, & qui bonus inter nos eſt, hunc mirum in modū amare, qui uero ma/
» lus, huic ſummopere infenſos eſſe. Interpres. Vniuerſas cogitationes noſtras cognoſcunt, &
» bona quidem ex iſtis mire nos diligunt, quæ uero ualde mala ſunt, uehementer oderūt. Ergo
dæmonum, ſi interpreti credimus, alii boni, alii mali. Hoc uero a᷎ Platonis ſententia alienum
eſt, qui optimos eſſe omnes dæmonas opinatur, contra ſanctorum uirorum noſtræ religionis
doctrinam, qui contra malos eſſe omnes exiſtimant. Item Plato, dum cœleſtia omnia corpora
» nobilia eſſe, atq diuina oñdit, τὸ γὰρ μὴ τίμια τὰ θεῖα εἶναι, ἢ τὰ δὲ μὴ θεῖα, σαφῶς οὐκ ἐμφρόνων.
» Res, inquit, diuinas non eſſe nobiles, ac uenerādas, aut hæc nequaquam diuina eſſe arbitrari,
» extremæ dementiæ eſſet. Interpres, non prudentis eſt alia diuinorum honoribus proſequi, alia
» negligere. λάβωμεν δὲ, φησὶν, ὡς ὅ, τι περ ἂν Ἕλληνες παρὰ βαρβάρων λάβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς
» τέλος ἀπεργάζονται. καὶ δὴ καὶ περὶ τὰ νῦν λεγόμενα, ταυτὸν δεῖ διανοηθῆναι τοῦτο, ὡς χαλεπὸν
» μὲν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀναμφισβητήτως ἐξευρίσκειν, πολλὴ δ' ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὴ, κάλλιον, καὶ δικαιό
» τερον ὄντως τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθούσης φήμης τε ἅμα, καὶ θεραπείας πάντων τούτων τῶν θεῶν
» ἐπιμελήσεσθαι τοὺς Ἕλληνας. Item Plato, græcos dicit omnia, quæ a᷎ barbaris acceperunt, fe/
» ciſſe meliora. Itaq cultum quoq deorum græcos accepiſſe quidem a᷎ barbaris, ſed lōge melio
» rem reddidiſſe. Ita ſentiendum eſt, inquit, maiores noſtros, omnia, quæ a᷎ barbaris accepunt,
» meliora tandem reddidiſſe. Et quidem qua de re in præſentia agitur, hoc idem exiſtimandum
» eſt reperiri qdem tantā rē ſine ambiguitate difficile eē, ſed ſpem certe plurimā, pulcherrimā'q
» haberi, q græca gens, lōge honeſtius, & ſanctius & uelit, & poſſit hos omnes deos colere. quā
» barbaros, uel prædicaſſe, uel coluiſſe acceperim9. Interpres. Hinc aūt fit, ut quicqd græci a᷎ bar/
baris accipiant,

» baris accipiant, melius illud reddant. Quare quamuis inuentu hæc difficilia ſint, ſperare tamē,
» credere'q; oportet, cum a' barbaris hæc deorū cognitio, cultus'q; peruenerit, omnium iſtorum
» deorum curam græcos habituros, quid in his uerbis eſt non modo obſcurum, ſed etiam a' ſen-
» tentia Platonis alienum? Tale etiam illud eſt, paulo poſterius, pulcherrime, atq; ſufficienter di-
» xiſſe nos putet, deorum plena eſſe uniuerſa, ut nulla maiorum rerū obliuio, aut negligentia nos
» capiat. Plato enim diis hoc tribuit, quod Interpres hominibus. Sic enim ille plene, pulchre'q;
» hoc dictum exiſtimat, θεῶν εἶναι πάντα πλέα, καὶ μηδέποτε λήθῃ, καὶ ἀμελείᾳ τῶν κρειττόνων ἡμᾶς
» παρολιγωρεῖσθαι. Deorum eſſe omnia plena, nec obliuione, aut negligentia ſuperiores unquā
» teneri, ut nos deſerant. Tum uero, quis niſi mētis inops exiſtimet, nulla nos uel obliuione, uel
» negligētia capi poſſe, ſi omnia ſint plena deorum? Hortari enim ita mortales poſſunt ad capeſ-
» ſendam uirtutem, cogere nequaquā poſſunt, etenim ſeruari arbitri libertatē oportet, etiā ſi De-
» um præſentem ſemper habeamus. Deinde Plato, cum ſtudium quatuor diſciplinarum, quas
» mathematicas nuncupamus, eodem referri, atq; idem inſtitutū ſpectare pręcipiat, πᾶν διάγραμ-
» μα ἀριθμοῦ τε σύστημα, καὶ ἁρμονίας σύστασιν ἅπασαν· τῆς τε τῶν ἄστρων περιφορᾶς τὴν ὁμολογίαν οὖ-
» σαν μίαν ἁπάντων ἀναφανῆναι δεῖ τῷ κατὰ τρόπον μανθάνοντι. Omnem, inquit, linearū deſcriptio-
» nem, omnem numeri conſtitutionem, omnem concentus rationem, omnem delationem aſtro-
» rum neceſſe eſt, ut uno, eodē'q; cōſenſu inter ſe coniungi cenſeat, qui rectæ diſciplinæ doctrinā
» accipit. Interpres. omne diagrāma, cōſtitutionē'q; numeri, ac harmoniæ, & cōuenientiā circui-
» tus aſtrorū, quæ una oīum eſt, perſpici oportet ab eo, qui modo cōgruo diſcit. Sed hæc quāuis pauca ex plurimis, ſatis tamen ad huius libri errores indicandos eſſe exiſtimauimus, eundē enī modum, quem in cæteris omnibus libris tenuimus, in hoc quoq; poſtremo cenſuimus eſſe ſer-uandum, ut non omnes, aut plurimos, ſed aliquot duntaxat errores notaremus, quibus ſatis iu-dicari quanta eſſet interpretis peritia poſſet. Nam ſiquis ſuppetente otio, conferre huius inter-pretationem cum Platonis ſcriptis uoluerit, tot certe errores, quot uerba notabit. Quæ cū ita ſint, utrum'ne merito maximorum, atq; illuſtrium philoſophorum iudicē, optimarum diſcipli-narum cenſorem, & Platonis reprehenſorem ſe cōſtituerit, uos uiri docti, in quos manus hæc forte uenient, de hoc homine iudicate.

## ¶BESSARIONIS CARDINALIS SABINI PATRIARCHÆ CONSTANTI-NOPOLITANI, DE NATVRA, ET ARTE ADVERSVS GEORGIVM TRAPEZVNTIVM CRETENSEM LIBER SEXTVS.

¶HAEC de arte, atq; natura diſputatio, ſeiuncta eſt ab opere, quod aduerſus calumniatorem Platonis editū eſt, & ab authore multis annis, ante, q̄ libri iſti ſcriberentur, edita. Veruntamē quia ad utrunq; philoſophum Platonem. ſ. atq; Ariſtotelem hæc quæſtio pertinet. non ſine ratione hæc in calce operis ponendam author exiſtimauit in quo multa de utriuſq; philoſo-phi opinionibus tractabantur. opus enim defenſionis quinq; libris diuiditur. Quatuor primi Platonem tuentur. Quintus hoc duntaxat oſtendit, non potuiſſe aduerſarium de eo philoſo-pho iudicium ferre, quem minime intellexit. Vltimus eſt, de quo proxime dictum eſt.

¶Procemium libri, in quo continetur, q; Plethon Conſtantinopolitanus, contra Ariſtotelis ſententiam, naturam, & artē aſſeruerit omnia conſulto agere, et argumenta Theodori Theſ-ſalonicenſis aduerſus ipſum Plethonem. Caput Primum.

VM ARISTOTELES PHILOSOPHVS IN SECVNDO libro eius operis, quod de rebus naturalibus ſcripſit, naturam quidē ſtatuiſſet omnia alicuius rei gratia facere, ueruntamen nihil conſul-to agere, quemadmodum ars quoq; licet ſine conſilio agat, omnia tamen alicuius rei gratia facit, Plethon Conſtantinopolitanus uir
c noſtra ætate, opinionum Platonis æmulus, atq; defenſor, hanc Ari-ſtotelis ſentētiam improbandam longe, refellendam'q; exiſtimauit, & tam artem, q̄ naturam aſſeruit, ſecundum Platonicorum opinio-nem, quæ faciunt conſulto agere, Cui ſententiæ repugnās Theodo-

uero naturam ſolum, ſed etiam artem Platonici ponunt conſilium præcedere, quippe artificẽ
ſibi finem proponere, & quæ ad illum ducant, inueſtigare. cum autẽ plura, ac diuerſa ſint, quæ
ad finem perducunt, oportere artificem, quid celerius, melius'ꝗ, eo pducat, cogitare, atqꝫ diſcer
nere. Hoc uero iure conſilium appellari. Nam cũ pleraqꝫ occurrant artifici minus cõſueta, quo
rum quodlibet ad propoſitum finẽ perducere poteſt, conſilium capiat oportet, qd rectius ope/
ri, quo'ue modo accõmodetur. Nec ideo exiſtimandum eſt, nullũ poſſe in arte conſilium eſſe,
quia factiuus potius, ꝗ̃ actiuus habitus eſt. neqꝫ enim actio a' faciendo differt cõſiliũ ratione, ſed
eo, ꝙ in faciẽdo præter factionem ipſam opus aliquod relinquitur, utputa domus, aut aliquid
huiuſmodi, & quidẽ ipſa faciendi operatione præſtantius. In agendo autem nihil tale relinqui
ſolet, ſed ipſa agendi operatio finis eſt, atqꝫ ob eam rem quemadmodum opus artis artificis ſui
habitu nobilius eſt, ſic ipſa actio, habitu, ex quo profluit, nobilior habetur. Ita maius ĩter hæc di
ſcrimen aſſerunt oriri. Certa autẽ eſſe, & cognita, quæ ad artis finẽ pertinẽt, ex Platone quoqꝫ
percipi poteſt. Sed non parum intereſt, quonã modo cognita, ac certa habeãtur, ſiqdem, & ge/
nere cognita eſſe poſſunt, & ſpecie, quæ autem cognita genere ſunt eadem, ut ſpecie incogni/
ta ſint, fieri poſſe, facile intelligi poteſt. Quod ſi genere cognita capiamus, non oportet artificẽ
quicꝗ̃ quærere, aut conſultare, nouit quippe, ſi medicus eſt, contraria curanda eſſe contrariis.
At ſi ſpecie ignorantur, & ratio eorum particularis anceps, ac dubia eſt, tum conſultandũ, quæ/
rendum'ꝗ eſt, quid facto opus ſit, quid magis expediat, quæ frigidior medicina calidiori ægri/
tudini magis conueniat, quo genere purgationis ægroti corpus purgandum ſit, quo tempore
qua hora, quatenus oporteat purgare. Hæc niſi medicus ingenio, conſilio, prudentia'ꝗ compe
rerit, fruſtra norit contraria contrariis curari oportere, aut uitioſum humorẽ in primis euacuan
dum eſſe. Item cum ars, quemadmodum manifeſte Ariſtoteles tradit, ſit habitus cum uera ra/
tione factiuus in rebus, quæ poſſunt aliter ſe habere, eiſdem autem in rebus, ut idem philoſo/
phus cenſet, conſultatio etiam, cogitatio'ꝗ habetur, ſequitur ſane', ut ſiue prudẽtia aliqd agas,
ſeu arte facias, conſilium adhibendum ſit, & quid utilius, ac melius ſit, quærendum, quærẽdo,
inueniendum, inueniendo, agendum, ſeu faciendum. quippe ante inuentionẽ, eſſe inquiſitio/
nem oportet, deinde conſilium. Incognita enim quęrendo, atqꝫ inueniendo cognoſcimus. In/
ueniri autem quicꝗ̃ niſi conſilium præceſſerit, non poteſt. Atqui, ut in agendo minus dubitare
in his rebus ſolemus, in quibus ſæpenumero officio functi ex uoluntate egerimus, Siquid autẽ
noui occurrit, ambigimus, & quid agendum ſit, quærimus, atque conſulimus, Sic in faciendo,
quod genus operationis tribuimus arti, ea, quæ communiora, & longo uſu præcepta ſunt, cer/
tiora habentur, nec egent conſilio, quæ autem in particularem conditionem ueniunt, hæc a' ra
tione, regula'ꝗ diſcedunt, & quo minus rationi artis parent, eo magis conſilium requirũt. Nec
Ariſtoteles quidem uelle uidetur quaſlibet artes nõ conſultare, ſed diligentiores dũtaxat, hoc
eſt quarum ſubiecta certiora ſunt, quaſi uelit ſignificare non de omnibus artibus idem haben/
dum eſſe iudicium, ſed exiſtimandum alias quidem conſilio uti, alias uero non uti. Ita enim in
» tertio libro de moribus, inquit, In diligẽtibus, ac ſufficientibus ſcientiis conſilium nõ eſt, ut/
» puta in ſcribendis literis nulla nobis dubitatio occurrit quẽmadmodum ſit ſcribendum. In iis
» uero, quæ noſtra opera effici ſolent, nec ſemper eodem modo contingunt, conſultamus, ut de
» rebus ad medicinam ſpectantibus, de pecuniariis, de naualibus magis, quàm de gymnaſticis,
» quo ſcilicet minus illarum ratio certa eſt, & de reliquis ſimiliter. magis autem & in artibus ꝗ̃
» in ſcientiis, ſiquidem in his magis dubitamus. Sic Ariſtoteles cadere in artem conſilium non
negat, ſi ea, de qua agitur, minus certa res eſt. Quod ſi nulla ars eſt, quæ ſubiectum uſqueadeo
certum habeat, ut nihil in ea anceps, ac dubium ſit, quod tandem peccatũ eſt, ſiquis nullã artẽ
carere conſilio dicat, & quanquam non æque omnes, aliam tamen magis, aliam minus cõſul/
tare arbitretur? Equidem Ariſtotelem ne hac quidem in re diſſentire a' præceptore ſuo Platone
exiſtimo, ſed, quod ab eo dictum eſt, non uti conſilio ita intelligendum arbitror, quaſi minus
uti conſilio dixiſſet, minus enim in conſilium ea cadunt, quæ ſiue natura ſua, ſiue uſu certiora
habentur. Quod ſiqui contentionis cupidiores, quàm ueritatis inſtare pertinacius uoluerint,
eam fuiſſe Ariſtotelis ſententiam, ut artem nihil conſilio agere exiſtimandum ſit, ſciãt ſe ratio
nibus noſtris conuictos, ſimul & Plethoni cædere oportere, & argumentum illud Ariſtotelis
debilitare prorſus, atqꝫ infringere, quo naturam aſſeruit alicuius gratia agere. Ita enim ille ad/
uerſus eos argumentatur, qui idcirco naturam alicuius gratia agere negarunt, ꝙ ſine conſilio
agat, exemplo nanqꝫ artis oſtendere nititur, naturam, tametſi abſqꝫ conſilio agat, non tamen
propterea exiſtimandum nullius cauſa agere, quando ne ars quidem conſilio facit, & tamẽ ali/

cuius cauſa eam facere maniſeſtum eſt. Quod ſi hac una ratione ab Ariſtotele oſtenditur, conſilio naturam carere, ſatis, qui artis conſilium explicauerit, omnem illius rõnem infringet. Itaq; perſtabit eorũ ſententia, qui niſi conſilium adſit, nihil alicuius cauſa agi, cenſent affirmãdum. Naturæ igitur conſilium, uniuerſæ mentis conſilium eſt. Quippe ratio, quæ apud mortales, ex diligenti rerum inquiſitione conſilii nomen accepit, apud mentem illã uniuerſam naturæ principem certior eſt, quàm ut quæri, & dubitari poſſit. Veruntamen conſiliũ cogitationis, prouidẽtię, curæ, operæ, & alia huiuſmodi nomina mutuata eſt, rationi cognata, & quæſtionem de nomine potius, quàm de re patitur. Quamobrem, ut ſummatim obiectis rationibus reſpondeamus, conſilium duplex eſſe dicimus, humanum alterum, cui res dubiæ ſubiiciuntur, alterum diuinum, cui nihil niſi certum, exploratum'q; ſubiectum eſt. Hoc ad theologiam pertinet, illud ad philoſophum, qui eam philoſophiæ partem ſectatur, quæ de moribus eſt. Vterq; autem in genere ſuo id proprie nominat, uſurpari'q; æquiuoce ab altero arbitratur. Ea eſt enim diſciplinarum omniũ lex de nominibus, ut eiſdem non eædem uario modo utantur, & in ſuo quæq; genere quaſi quodam priuilegio recte, ac proprie nominare uideatur. Vnaquæq; uero ars partim cognita, certa'q; habet, quæ fini accõmodat, partim dubia, & decernenda conſilio. Naturã aũt cõſultare non ſua facultate dicimus, ſed uniuerſæ mentis, quæ rebus naturę omnib⁹ inſtat, & ſuo diuino cõſilio, prouidẽtiaq; gubernet. Ita fit, ut, & ars conſilio proprie utatur, & natura nõ temere rationem ſuæ mentis exquiſitiſſimam conſilii nomine probet appellari.

Quibus rationibus Georgius Trapezuntius oſtendere conetur falſum eſſe, quod ſupra dictum eſt, per eos, qui Ariſtotelem negant uelle artem conſilio uti, debilitari argumentum ipſius Ariſtotelis, quo oſtendit naturam alicuius cauſa agere.
Cur motus fuerit Georgius ad ſcribendum contra authorem.
Authorẽ plibenter audire eos, a' qbus diſcere aliqd poſſit, etiã ſi ſint paꝝ amici. Cap. III.

h Aec tũ ad Theodoꝝ breuiter perſcripſim⁹, quę ubi Georgius Trapezũtius Cretẽſis legit, ut odium, qđ in nos iãdiu, hoc eſt ab eo tpe, quo ei Theodoꝝ in doctrina præponendũ cẽſuimus, parturierat, aliqñ pareret, aduerſus ea ſcripſit, Sed ut uelle pſonæ noſtræ parcere uidereť, nos'q; honeſtius impeteret, finxit ſe ignorare, qſnã eius libelli author eſſet, & Theodori nõ Beſſarionis diſputationẽ hanc eſſe, ſe'q; Theodoro cõtradicere ſimulauit. Oſtẽdit præterea Athanaſiũ fuiſſe, q hæc ſcripta ei tradiderat, cũ tñ Heſaias nõ Athanaſius fuiſſet. Solus enim Heſaias ea ſcripta a' nobis habuerat. Hic tñ, quaſi nr̃a intereſſet a' quo ea accepiſſet, epiſtolã ad nos ſcripſit, qua oblatũ ſibi ab Athanaſio fuiſſe opuſculũ ſignificauit. Eqdẽ neq; a' quo datũ ſit, reqro, neq; latere, quæ ſcripſi, cupio. qn potius nihil tantope deſydero, ꝙ ut primo nihil niſi recte & loquar, & ſentiam, tum ſiqd erro (homo.n.ſum, nec innocentiam cũ deo immortali cõem habeo) error meus non modo ab homine amico benigne corrigať, ſed etiam ab inimico, qualem ſe Georgius ſua certe non mea culpa conſtituit. dũmodo enim fructũ, quem cupio, percipiam, nihil mea intereſſe exiſtimo, amicus'ne an inimicus ſit, qui me emendat, & corrigit. Et qdem Georgio nunc magnas agerem gratias, ſi noſtra arguẽs ſcripta, ipſe aliquid recte diceret, ex quo fructum capere aliquem poſſem. perlibenter enim eos audio, q melius, quàm ego intelligunt, tales'q; eſſe pleroſq; non diffiteor. Verum hic certe non ratione aliqua, ſed iniqua animi perturbatione commotus, ita docet, ac diſputat, ut ſi ſe ipſum poſſet intelligere, puderet ꝓſecto hoĩem, ac ſuo ipſius iudicio condemnatus diſcederet, Iã uero
» qd ſcribat, quo'ue modo reprehẽdat, & diſputet, quæſo parumper audite. Petiiſti à me, inqt,
» amice Heſaia, ut breuiter ad te ſcriberem, quo modo tueri qſpiam Ariſtotelem poſſit, ubi ꝯtra-
» dicere ſibi ipſi uideť. Cũ enim in libro, quẽ de rebus naturalibus ſcripſit, artẽ negaſſet conſilio
» agere, quæ facit, alibi eandẽ aſſeruit habitũ eſſe cũ rõne factiuũ. Addidiſti etiã, te pleraq; alia au-
» diuiſſe ab aliis, qbus tam artem, ꝙ naturã conſultare exiſtimas, ꝗ ſcilicet natura, & ars alicuius
» gratia agere ſolent, quæ uero alicuius gr̃a agũt, cogitatione, rõne'q; agãt, oportet. quo in gene-
» re conſiliũ contineri certum eſt. Hæc & alia huiuſmodi illi. Ego uero ſapientiam illoꝝ homi-
» num admiror, quos neſcio an philoſophos potius, quàm philotenebras appellare debeã. Pro-
» pouere enim debebant quid ſit conſultare, & de quibus conſilium habeať, quid'ne differat a'
» ratione, & fine, cuius cauſa agitur. Non enim omne, qđ alicuius cauſa agit, cõſultat, ſed omne,
» quod conſultat, alicuius cauſa agit, nec omne, qđ ratione fit, alicuius cauſa fit, Sed omne, quod
» alicuius cauſa fit, ratione fit. Ratio enim non ſolum ad cauſam finalem, ſed etiam ad formalẽ,

& materialẽ

» & materialem refertur. Itaq; amplius eſt alicuius cauſa fieri, quàm ꝯſultare, & ratione fieri, quã
» alicuius cauſa fieri. Recte igitur ratiocinantur naturam agere ratione, nam alicuius cauſa agit,
» ſed falſò ex his colligunt conſultare naturam. Longe autem magis per ignorantiam peccant,
» cum Ariſtotelem ſibi ipſi contradicere arbitrantur. Solet enim Ariſtoteles ſic abuti rebus ma-
» nifeſtis, licetq; apud eum contraria eadem de re reperire, ut aerem eſſe calidum, & rurſus frigi
» dum. Leuiſſimi quippe hominis eſſet exiſtimare, Ariſtotelem hæc ſimul eſſe in aere cenſuiſſe.
» Sed, quod modo dixi, manifeſtis abutitur quaſi per ſuppoſitionem. Iam tertio libro de anima,
» cum intellectum ſeparabilem eſſe dixiſſet, hæc ſubdit. Sed non neminimus, quoniã hic impaſ-
» ſibilis eſt. paſſibilis autem intellectus corruptibilis eſt, ſine quo nihil intelligit. Contradicere
» enim ſibi uidetur, cum ita ad altiora reducit auditores prudentes, & iuſtos. quod ita eſſe facile
» patet. Nam ſi nihil intelligit ſine paſſibili inlellectu, hoc eſt phantaſia, quo modo maneat intel
» lectus phantaſia ſublata? Significat igitur intelligere quidem intellectum, quoniam intellectus
» eſt, ſed non per phantaſiam, nec per exteriora motum, aut per ea, quæ in phantaſtica memoria
» depoſita ſunt, intelligentem, ſed modo altiore, perfectioreq;, quod ne intelligere quidem dicen
» dum eſt, niſi æquiuoce. Hoc igitur modo ĩ phyſicis quoq; locutus eſt. Cũ.n. naturam oſtẽdere
» uellet, non conſultare, quamuis alicuius cauſa faciat, necui forte indocto mirum uideretur, ali-
» cuius cauſa agere, quod non conſultat, accepit artem non conſultare. non autem id ſimpliciter
» accepit, nouerat enim artẽ conſultare, quæ res cęco quoq;, ut aiunt, manifeſta eſt. Sed ſi ĩ ligno,
» inquit, eſſet non conſultaret. quamobrem certum eſt, ut cum in ligno nõ ſit, conſulet. Nam ſi
» cum in ligno ſit, haud conſultare artem aſſerimus, ſequitur porrò, ut cum in ligno non ſit, cõſul
» tare eam fateamur. Illud igitur ſumit, nõ hoc, & naturam uirtuti artificioſæ, innatæ, cognatæq;
» aſſimilat, ut ſiquis cupreſſum ſtatim ad lecti figuram naſci poſuerit. Sed nihil aget natura, inqr,
» aduerſarius, inconſulte, quæ alicuius cauſa agat, rationeq; procedat. O hominem cæcum, qui
» uidere non poteſt, ſe ab uniuerſalionbus ad particularia affirmatiue deſcendere, cum contra fa
» cere debeat. Non enim ſiquid animal eſt, hoc iam homo eſt, ſed ſiquid homo eſt, hoc animal
» eſt. Ratio enim, & alicuius cauſa aliquid effici, uniuerſalius eſt, quàm conſultare, ut dictum à
» nobis iam eſt. Quippe alicuius cauſa effici in rebus etiam perpetuis eſt, ut Zodiacus, & mo-
» tus ſolis obliquus idcirco eſt, ut generatio, & corruptio fiat, quemadmodũ Ariſtoteles teſtat.
» Conſultandi autem ratio nullum in perpetuis locum habet. Eſt enim conſultatio, & conſilium,
» inquiſitio rerum, de quibus ambigimus. Quamobrem parum attigiſſe doctrinã dialecticæ eos,
» qui ita loquuntur, exiſtimo. Sed quamuis inquiunt, natura ipſa non conſulet, tamen guberna
» trix illa mens, quæ per omnia tranſit, conſultat, atq; deliberat. Itaq; fit, ut natura cauſa ſit tantũ
» modo inſtrumentalis. Quàm bene Platonem ſequeris, errasq; cum eo, qui ita ſentis. Dicas enĩ
» neceſſe eſt mentem illam, quæ ꝑ omnia tranſit, omnibusq; inſiſtit, aut unã eſſe, aut plures, quã
» quam uario fortaſſe nomine pro uariis officiis appelletur, ut Bacchus in uitibus, Ceres in fru-
» mentis, Venus in coitu, & cætera, quæ pro diis gentiles coluerunt. Veruntamen ſiue hoc, ſiue
» illud dixeris, quid tandem reſpondeas, ſiquis te roget num illa per omnia tranſiens mens, idẽ
» cum natura ipſa ſit, an diuerſa? Nam ſi idem ſit, naturę nomen tantum habetur, cauſa uero nul
» lo modo eſt. Atqui tua quidem ſententia cauſa eſt inſtrumantalis. Ergo natura diuerſa eſt
» à gubernatrice mẽte, & tua opinione mentis ipſius inſtrumentum eſt, quo mouentur à mente
» ea, quæ mouentur. Quo dato, erit profectò natura à rebus mobilibus ſeparata, qđ prorſus fal-
» ſum eſt. Ineſt enim natura in rebus ſuis, cognataq; eſt. Inſtrumentum autem, quo ea, quæ mo-
» uentur, ab alio mouẽtur, non rebus ipſis, quæ mouentur, innatum eſt, nam ſi eſſet innatum,
» pars ſubſtantiæ rei, quæ moueretur eſſet, non inſtrumentum. Ad hæc inſtrumẽtum mouet, qđ
» mouetur, quod autem ita mouet, ante quàm moueatur aliquid actu eſt. Aliquid enim eſt, ĩ quo
» motus, ſic, quod ad aliud aliquid non actu ſubſtans, ſed potentia mouetur, ut album actu, poten
» tia nigrum eſt, & albi motus ad nigrum tendit. Ergo natura quoq; ſi inſtrumentũ eſt, actu ali-
» quid eſt. Quid igitur natura eius erit? Num compoſitum? Minime hoc eſt enim, quod à natu-
» ra efficitur, & ex natura, aut ſecundum naturam eſt, non natura. An materia, & forma erit ipſa
» natura? Sed hæc actu eſſe ante quàm compoſitum ſit, impoſſibile eſt. Ergo natura nõ eſt cauſa
» inſtrumentalis. Sed quod in rebus ipſis innatum hęret, id natura eſt. Conſultare autem hoc nõ
» poteſt, cum ſemper eodem modo ſe habeat. conſiliũ autem de rebus ſit, quæ in noſtra ſunt po
» teſtate, nec de perpetuis, ſed de contingentibus rebus conſultetur. nemo enim de perpetuis, &
» neceſſariis rebus conſilium capit. Qui autem Deum ante q̃ naturã crearet, cõſilio uſum dicũt,
» profectò impie ſentiunt, & pro inſcitia eorum errant uehementer, cuncta ſe ſcire arbitrãtes, cũ

» nihil ſciant. Conſilium etenim, quemadmodum ſupradiximus, dubitantis eſt. Deus autem oĩa
» nouit, etiam prius, quàm generentur. hoc & pietas requirit, & ratio probat. quam rationẽ hoc
» loco, ne longiores ſimus, omittimus. Sed iam à nobis fundamenta iſtuc iacta ſunt, in libro de
» comparatione philoſophorum ſecundo, quem latine ſcriptum edidimus. Vale, ac philoſopha
» re, & ſiquid contra Platonicos à nobis dictũ eſt, tua cauſa dictũ exiſtima. Te enim amicũ non
» patimur Platonem admodum ſequi, quem nos nullo pacto ſequi uolumus.

¶ Confutatio eius rationis, qua aduerſarius dicit, aliud eſſe aliqd ratione agi, aliud alicuius cau
ſa agi, cum ratio ipſa nihil aliud poſſit, eſſe, quàm cauſa.
Quod alicuius cauſa agitur non ratione ſolum humana, ſed etiam naturali agi poſſe.
Duplicem eſſe rationem, alteram, quæ menti tribuitur, alteram, quæ naturæ.
Ariſtotelem, & ſi conſilium naturæ non nominet, rationem tamen expreſſe fateri, qua naturali
ter omnia perfici exiſtimat.
Sententia ipſius Ariſtotelis rationem finem eſſe, cuius cauſa agitur, non materiam, ut aduerſa-
rius ſentit.
Cauſas ſecundum Ariſtotelem eſſe quatuor, rationem uero unam eſſe cauſam finalem, ſeu for
malem. Caput IIII.

Aec Georgius, aduerſus quam hominis maledicẽtiam potius, q̃ diſputationem, agẽ
b dum cum eo epiſtola non cenſuimus. Nullam enim familiaritatem ſeruare amplius
cum hoc homine patior, quem iam aperte iniquum in amici officio deprehẽdi. De
cepit me ille longo tpe uirtutẽ ſimulans, & fingens erga me bñuolentiã. ꝙ certe eo
facilius facere potuit, quo maiori fiducia, pro fide, atq; conſtantia morum meorum nihil mali
poteram ſuſpicari. Nunc hominis fraudulentiã planè expertus, caueo, & bis per eoſdem ſcopu
los nauigare recuſo, ne iterum naufragium faciam, ipſe profectò me docuit familiaritatem ſuã
aſpnari, ac fugere, & mihi iam optimo iure cõceſſum, pmiſſum'q; eſt, uitare familiarẽ inimicũ.
Sed ne uel ipſe, uel alii, ideo me tacuiſſe exiſtiment, quaſi uanitatem uerborum ſuorum refellere
non potuerim, dicam, quę mihi rei ueritas ſuggeret, & , niſi me animus fallit, oſtendam, tum ea,
quæ contra ſententiam Ariſtotelis dici exiſtimat, nihil ab illius ſententia diſcrepare, tum, quæ
pro declaratione ſuæ opinionis, aut ſumit, aut exponit, non carere ſummo errore, id'q; quanto
breuius potero, faciam, ne pluribus contendere cum eo uidear. Dicam autem quãtum res ipſa,
de qua quæſtio eſt, exigere uidebitur. Nam ad maledicta eius, quibus ſe ita iactat, & effert, non
eſt animus reſpondere, Detur hoc ignorantiæ hominis, ut impune delabi in maledicta poſſit,
cum diſputare de natura conatur. Rationem, inquit, ſeſe amplius exiſtimare, q̃ quod alicuius
cauſa agitur, nec omne, quod ratione agit', alicuius cauſa agi, tametſi omne, quod alicuius cauſa
agitur, idem ut ratione agatur neceſſe ſit. Hæc quidem ſentẽtia peculiaris eſt huius philoſophi.
Neminem ſanè tam indoctum arbitror aut eſſe, aut unq̃ fuiſſe, qui in tãtum incidere errorem
potuerit. Quis enim ignoret quicquid ratione agitur, idem alicuius quoq; cauſa agit' quando-
quidem ratio ipſa, qua agitur, cauſa eſt, propter quam agitur. Cogitat profectò, & conſyderat,
qui rem aliquam agit, an bene, & recte agat. Boni autem, ac recti ratio finis agendi eſt. Cũq; id
agit, quiſpiam, quod bene, recte'q; agere decreuerit, ratione agere dicitur. ſiquidem nõ temere,
ſed fine cõſtituto, ratione finis agitur, itaq; ratio fine deſcribitur, cuius, cauſa agitur, & finis ratio
ne, qua de cauſa agitur. Quanquam, quod alicuius cauſa agitur, non ratione ſolum humana,
ſed etiam naturali agi poteſt. quod apud Ariſtotelem quoq; libro de rebus naturalibus ſecun-
do ſcriptum legimus, hoc modo. Ea ſunt alicuius cauſa, quæ uel ab intellectu, uel à natura agũ-
tur. Vnde ſi natura nõ ſine ratiõe agit, duplex ratio eſt, altera, quæ mẽti humanæ tribuitur, alte
ra, quæ ad naturam refertur, cui ea etiam cognita eſſe dicimus, quæ nobis obſcura ſunt. Quam
uim, rationem'q; naturæ, Plato natura ſuperiorem conſtituit, & conſilium, uoluntatem'q; ei at
tribuit, quatenus hæc uerba ab intellectu humano ad diuinũ fas eſt transferri. Senſus enim nõ
idem eſt, cum de rebus diuinis loquimur, quanq̃ uerba ſint eadem. Ita ille non ſolum rationẽ,
ſed etiam conſilium menti naturæ gubernatrici tribuendum cenſet. Ariſtoteles uero, & ſi natu
ræ conſilium non nominat, rationem tamen expreſſe ponit, per quam natura optime omnia
ad finem conſtituat, agat, atq; perficiat. Patet hoc in libro de generatione, & corruptione ſecũ
do, ubi Empedoclis ſententiam reprehendit, ꝙ litem, & amorem, miſtionem'q;, & ſegregatio
» nẽ naſcentiũ rerum cauſas nominat, rationis autem nullam omnino mentionem facit. Quid
cauſæ ſit,

» cauſæ ſit,inquit,ut ex homine homo ſemper,aut magna ex parte proueniat,& ex tritico triticũ,
» non olea,uel etiam,ut ſi hoc modo componatur,os fiat,non enim quomodolibet facto cõgreſ
» ſu,ut ille,inquit,ſed ratione aliqua ita agitur. Quid igitur cauſæ ſit?Neq; enim ignis,aut terra,
» nec uero amor,& lis,alterum quippe horum commiſcendi,alterum ſegregandi cauſam obti
» net,quod autem quærimus,rei cuiuſq; ſubſtantia eſt,non miſtio,& ſegregatio,ut ille exiſtimat,
» fortunam ſiquidem in his nominamus non rationem.fieri enim poteſt,ut caſu,fortuna'q; per/
» miſtio fiat.Naturæ aut rerum cauſa eſt ita ſe habere,hoc eſt ratione ſic fieri,& hæc uniuſcuiuſq;
» rei natura eſt,de qua ille nihil docuit,nihil ergo de natura locut⁹ eſt.Quin etiam hoc idem,de
» ratione loquor,rectum rei,bonumq; eſt,At ille miſtionem tantummodo probat.En,quàm a/
perte philoſophus ratione fieri,quæ ſecũdum naturam fiunt exponit,rationem'q; ipſam,cur ita
fiant,cauſam eſſe,& eſſentiam,bonũ,rectum uniuſcuiuſq; rei eadem rõne deſcribi,nõ ea uide/
licet,quæ in ipſa natura continetur,ſed,quæ ſuperior profuit,quemadmodũ Alexander quoq;
Aphrodiſiẽſis huius philoſophi expoſitor,aperte declarat ratione quidem naturam agere,ſed
non ea,quam in ſe continet ipſa natura,non aliter,quàm Plato faciat in ſophiſta,ubi de anima
» lium,& ſtirpium,& rerum etiam inanimatarum ortu diſſerit. Deum enim earum omnium re
» rum creatorem,atq; opificem dicit,naturam uero genitricẽ eſſe,ratione,ſciẽtia'q; diuina à Deo
» ipſo proficiſcente,atq; res ipſas natura naſcentes,diuina arte effici,& conſeruari.At nouus hic
philoſophus noſter Georgius,qui alios philotenebras uocat,cũ ipſe in tenebris ſummæ igno/
rantiæ uerſetur,eſſe dicit,quæ ratione quidem,ſed non alicuius cauſa agantur,cũq; id demon/
ſtrare uelit,rationem dicit non modo ad cauſam finalem referri,uerum etiam ad materialẽ,atq;
formalem.Quapropter talem format,uel potius formare uellet,ſi tamen id aſſequi poſſet,ſyllo
giſmũ.Materia,inquit,nõ eſt,cuius cauſa agitur,at materia ratio eſt,ergo aliqua ratio eſt,cuius
cauſa nihil agitur.Sed,ut nos reſpõdebimus ad id,quod de mente interrogat,ſic ipſe de mate/
ria reſpondeat,quam rationẽ eſſe opinatur.Non enim fieri poteſt,ut idem & materia ſit,& ra
tio rei.Alterum quippe ad formam,& finem pertinet,alterum formę,fini'q; opponitur.Quod
autem non materia,ſed ratio finis ſit,cuius cauſa agitur,ipſum quoq; philoſophum Ariſtotelẽ
» authorem habemus.Sic enim libro primo de partibus animalium ſcribit. Quoniam plures in
» generatione naturali eſſe cauſas uidemus,unam ſcilicet,cuius cauſa,alteram,unde principium
» motus,de his quoq; definiendum eſt,utra earum prima,aut ſecunda natura ſit.Videtur autem
» prima,quam alicuius cauſam dicimus.Hæc enim ratio eſt,principium autem eſt ratio tam in
» artificioſis,quàm in naturaliter conſtitutis reb⁹.Siue enim intellectu,ſiue ſenſu definiens me/
» dicus ſanitatem,ædificator ædes,rationem,& cauſas reddunt ambo uniuſcuiuſq; rei,quam fa/
» ciunt,& cur ita ſit faciendum. Sic nos tãti uiri authoritatem ſequẽtes,rationẽ fini nõ materiæ
» tribuimus,& quoties aliquid dicimus,fieri ratione,id non materiæ,ſed finis ratione,ac contem
platione fieri intelligimus. Vtputa quoniam forma ædium talis eſt,aut quoniam tales ſunt
ædes,idcirco ita fit,& ratio cur ita fiat,hęc eſt.Atqui nouus iſte philoſophus,quem opinionis
ſuæ authorem habeat,non uideo.Quis enim unquam mẽtis compos rationẽ tribuit materiæ,
& ſubiecto?aut qua tandem ratione,ut ita ſentiat,ipſe mouetur?Adhuc enim nihil amplius di/
xit,quàm ita eſſe,niſi forte dicat,illud ſe exprimere uoluiſſe,non modo eum ratione agere,qui
finẽ inducat,ſed etiã eum,qui materiam faciat,atq; ita materiam eſſe rationem,& amplius ratio
nem ſignificare,quàm finem,& cuius cauſa.Quando agit quidem,qui materiã tractat,ſed fi/
nem confeſtim non inducit.At uero,nec ratio propterea appellanda materia eſt,quod ratione
uel omnino fiat,uel ab artifice aptior reddatur,& ea ratio,qua fieri materiam dicis,finem reſpi
ciat oportet.finis etenim ratione,& ſimpliciter diſponi materiam,& in melius mutari maniſe
ſtum eſt,quippe omnia,& præſcribuntur fine,& ad finem accommodãtur.Dicet etiam fortaſ
ſis nouus hic philoſophus idcirco materiam rationem eſſe,quoniam materialis cauſa eſt.nihil
enim niſi abſurdum,ex tam abſurda ſententia augurari poſſumus.Quod ſi ita eſt,putat homo
parum doctus,quicquid cauſa rei eſt,id etiam eſſe rationem,quod nemo niſi mẽte captus,aſſe
» reret.Cauſæ enim quatuor ſunt,ut ipſe Ariſtoteles tradit. Quoniã,ĩquit,quatuor cauſæ ſunt,
» de omnibus notitiam habere phyſicus debet,is'q; ad omnes referens cur ita eſt,naturaliter red
» det materiam,formam quod mouerit,cuius cauſa agatur. Ratio autẽ,qua agitur,una finalis,
formalis'ue eſt eodem philoſopho authore,qui in primo de generatione animalium libro,ita
» inquit,Quatuor cauſæ habẽtur,una,quæ cuius cauſa dicit̃,& pro fine eſt,altera eſt eſſentiæ ra
» tio,quæ quidem,& ſi nomine uariant,tamen fere pro una exiſtimandæ ſunt.Itẽ undecimo de
» rebus diuinis,quem librum metaphyſica uocat.Tres igitur,inquit,cauſæ,tria'q; principia ſunt,

duæ in quibus conſumitur contrarietas, cuius pars altera forma, & ratio eſt, altera priuatio, & tertia materia. Ita ratio ab Ariſtotele omnibus locis ad formam, non ad materiam refertur. Et quãquam plures cauſæ, pluráq; principia ſunt, tamen rationis nomẽ formæ, fini, actui, habitui aſſignatur, non materiæ, quæ contrarietatis aduerſus formam altera pars eſt, quando materia, cum priuatione idem numero eſt, ut Ariſtoteles tradit. Quæ cũ ita ſint, minor ſyllogiſmi extremitas, qua materiam eſſe rationem poſuit, ut falſa improbanda eſt, nec ſequitur, ſi cauſa eſt, etiã rationem eſſe. Neq; uero ſi rationem modo ex forma, modo ex materia petimus, ratio ipſa materia erit, ſed rationem, cur homo mortalis ſit, licet ex materia capere, materiam autẽ ipſam nomine rationis appellare non licet. Quapropter ratio, qua rem ita eſſe, ſiue creari dicimus, natura ipſa rei præcipua eſt, nec amplius qcquam ſignificat, quàm forma, finis'ue, cuius cauſa gignit᷑, oſtendat. Itaq; rationem conuerti cum fine, & forma, unicuiq; manifeſtũ eſt, excepto hoc uno philoſopho, & uocabulorum authore. Adde, quod ſi rationem non modo formalẽ, finalẽq;, uerum etiam materialem poſuerimus, quam ſibi ipſe concedi cupit, nihilo propterea magis ſe ratio porriget, quàm forma, & finis. Neq; enim ſi detur ratio materialis, mox ratio ſimpliciter erit, quandoquidem à doctoribus ita accepimus, rationem ſimpliciter, abſoluteq; eã eſſe, quæ formam ſignificat, quanquam Georgius exiſtimare uidetur æthiopem, cũ parte aliqua ſui corporis albus ſit, album dici merito poſſe. Sit ergo materia, ſi ita libet, ratio materialis, ſed ratio, qua natura agit, non aliter capienda eſt contemplatiõe finis, quã ea, qua ars, intellectusq; agãt pro ſui finis ratione. Quamobrem nihil plus ratio, de qua agitur, ſignificat, quã forma, & finis. Quocunq; igitur modo ratio ſumatur, ſiue pro humana ratione, quæ cum appetitu coniuncta deligit uina, aut uirtutes, ſiue appetitu res efficit artificioſas, ut lectum, ut ędes, ſiue pro ratione ſeparata, atq; abſtracta, cuius author eſt Plato, ſiue pro ratiõe iuncta cum natura rerũ effectrice, non poteſt niſi cõtemplatiõe, reſpectuq; formæ, ac finis intelligi. Quapropter Georgius nihil, quod ad propoſitum pertinere uideatur, opponit, fruſtráq; rationem illam materialem diu, ac multum cogitatam producit in lucem.

¶ Confutatio alterius rationis aduerſarii, qua dicit naturam nihil cõſultare, quanquã alicuius cauſa agat, cum longius ſe extendat alicuius cauſa agere, quàm conſultare.

Conſilium modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum ſententia doctiſſimorum uirorum referri.

Platonicos naturã non ſua intima facultate, uel agere, uel conſultare, aſſerere, ſed hæc mẽti tribuere ſiue intellectui exteriori.

Rationem conſultandi exteriorem in natura, etiam ab Ariſtotelicis non tolli.

Impie damnare Georgiũ eos, qui in deo conſiliũ eſſe dicũt, cum ſanctiſſimi noſtræ religionis uiri contrarium & ſentiant, & prædicent. Caput V.

Equitur aliud eius obiectum, quod natura nihil conſultet, quanquam alicuius cauſa agit, cum longius ſe extendat alicuius cauſa agere, quã conſultare, qđ uerba Ariſtotelis frangens oſtendere niti᷑, cum res perpetuæ agant quidem alicuius cauſa, ſed ſine ullo conſilio. Eſt enim conſilium inqſitio rerum, quæ in noſtra ſunt poteſtate, contingentq;, & dubiæ ſunt. In perpetuis autem, quoniam neceſſariæ ſunt, nullus eſt ꝯſilio locus. His uerbis, atq; rationibus non ſuis, ſed alienis ſeſe Georgius oſtendat, & Platonicos omnes aggreſſus, neminem poſſe impetum ſuum ferre exclamet, nos etiam quid cõſilium ſit, minime definiſſe mentitur. Sed quis ita indoctus, atq; inſipiens eſt, ut, quod Georgius accipere ab Ariſtotele potuit, idẽ Plutinos, Porphyrios, Proclos, Damaſcios, Simplicios, reliquoſq; Platonicæ ſectæ doctiſſimos uiros accipere nequaquã potuiſſe arbitretur? Nam ſi homo tã rudis, atq; indoctus recte id quidem refert, quo pacto ſapientiſſimi illi uiri, nõ idem & intellexiſſent, & quatenus fieri potuiſſet, declaraſſent. Legerunt profectò hęc illi quoq; apud Ariſtotelem, et recte dici non negant. Verum conſilii nomen, non unam rem ſignificare reſpondẽt, ſed modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum referri. Itaq; licet cõſilium noſtrum rei minus cognitæ inquiſitione deſcribitur, diuinum tamen omnium rerum certitudine excellit, ſuiq; generis eſt. Conſultandi igitur, ſeu cogitandi ratio, aut inquiſitionem rerum per tranſitionem de alio in aliud dicit, aut cogitationem, intelligentiam, uoluntatem, et prouidentiam, quo modo & Ariſtoteles ſexto ethicorum libro conſultare, & cogitare idem eſſe affirmat. Cum itaq; naturam cõſultare dicimus, id uolumus ſignificari, ut ratio, & intelligẽtia princeps, inſiſtẽſq; naturæ animaduertat

ræ animaduertat ea, quæ certa, explorata'q; ſibi meliora habeat, celeri'q; intuitu, quaſi cōcepta
peragat ſua negotia longe cōſultius, quàm humanum agere queat ingenium, & nomine qui/
dem loquimur uſitato, ſed longe aliter, quàm uulgus, exponimus, quod certe licet facere, id'q;
ipſe Georgius, quanquam imprudens fatetur, ſiquidem Ariſtotelem ſcribit de intellectu dixiſ
ſe, quod intelligit quidem, ſed non per imaginationem, & ſenſum, quod genus intelligēdi, lon
ge perfectius eſſe confitetur, nec niſi æquiuoce intelligendi rationem recipere. Quod ſi Ariſto
teli licuit intelligendi uocabulo id exprimere, quod altius, atq; nobilius eſt, quàm humana ītel
ligendi ratio conſtet, cur Platoni quoq; non liceat conſilium aſcribere intellectui, non per hu/
manam de re dubia inquiſitionem, ſed altiore, nobiliore'q; modo, qui menti conueniat ſepara
tæ, atq; eximiæ. Sed illuc redeo, unde diſceſſi. Ariſtoteles naturā uel cogitare, uel cōſultare ſua
intima ratione negat. exteriore autem ne ipſe quidem negaret, ut ex his intelligi facile poteſt,
quæ aduerſus Empedoclem ſcripta ſupra memoraui, atq; etiam ex uerbis Alexandri ſummi ex
poſitoris, qui ita inquit, Natura non per delectum, nec ſua intima agit ratione. Sed quæret ali/
quis, utro tandē ſignificato Ariſtoteles ꝯſultandi uocabulū uſurpauerit, cū ueteres philoſophos
erroris argueret, quod naturā alicuius cauſa agere non putaſſent. Nam exemplo, quod de arte
mutuatus eſt, inquiſitionem rerum obſcuriorū uidetur exponere. Veterum aūt illorum ſenten/
tia non niſi cogitationē ſignificari ꝯſentaneū eſt. Cū enim illi cogitādi rōnem, cuius dūtaxat in
tereſt alicuius cauſa agere, in natura nequaquā ineſſe arbitrarent', neceſſario negabant naturā
alicuius cauſa agere. qđ ſi Ariſtoteles è directo opponit, fortaſſe non inquiſitionē, ſed cogitan
di rōnem deſignat, cum noīat ꝯſilium. An minime incōueniens ſit agi de cogitatione, exēplo
ſignificati alterius. ꝯſultare enim cogitare aliquod eſt. Itaq;, ut ars, quāuis nihil quærat, alicuius
tamē cauſa agit, ſic natura, & ſi nō cogitat ipſa, tamē alicui⁹ cauſa agere pōt. Volebant igitur il/
li, quæ à natura ꝓcreant', nulla rōne effici, ſed una materiali neceſſitate, & ꝑ accidens fieri. qp/
pe imbrem mitti à Ioue per æſtatē, nō ut frumētū in area pereat, ſed propter uaporē eleuatū,
qui refrigeratus, & in aquā ꝯuerſus, ſuo pōdere feratur deorſum. accidere aūt, ut imbre demiſ
ſo, frumētum pereat, imbrem'q; ipſum nō rōne effici, ſed neceſſitate materiali. Hęc illi, cū nihil
à natura cogitari, nihil alicuius cauſa agi arbitrarent'. Quo℞ ſentētiā reprobās Ariſtoteles natu
rā alicuius cauſa agere oſtēdit, tametſi ꝯſilii, ac cogitationis expers eſſe uideat'. Cōcedit igit' ni
hil à natura cogitari, quēadmodum ueteres illi cenſuerunt, ſed ꝓpterea nō alicuius cauſa agi,
dicendū non arbitratur. qđ idē à Platonicis quoq; dictū Georgius non intelligit. Neq; enī na/
turā ipſam ſua intima facultate uel cogitare, uel conſulere Platonici aſſerunt, ſed hęc mēti, ſiue
intellectui exteriori tribuūt, qui præſit, inſiſtat, incūbat naturæ, atq; officia dirigat. Veteres igit'
illi, ea cogitandi rōne, quā naturæ demebant, eā uolebāt nō alicuius cauſa agere, & ad hūc ſen/
ſum occurriſſe Ariſtotelē exiſtimo. Quis enim tam pingui Minerua eſt, ut intellectu naturæ cō
ceſſo, eā neget alicuius cauſa agere? Nā & ſi nihil eſſe, qđ mens ambigat, & quærat arbitraris,
tū, quod illa certo norit, id recta rōne mandari operæ, & cauſa alicuius effici, ꝓculdubio conce
des. Mentem enim, quādiu mens eſt, res certa cognoſcendi rōne cōplecti neceſſe eſt. qđ Alexā
» der quoq;, cuius modo mētionē feci, aperte declarat. Ariſtoteles ēt fortunā, & caſum inter cau
» ſas efficiētes connumerās, aut re℞ naturaliū, inqt, aut ab intellectu ꝓficiſcentiū, aliqd ſemp cau
ſa eſt, ut rei naturali rem ab intellectu ꝓficiſcentē plane opponere uideatur, cū eius quoq; ſentē
tia natura nec aīaduertat, nec cogitet. Conſiliū itaq; partim cogitandi rōnē ſignificare, partim
inquiſitionē re℞, de qua in libro de moribus agit', ſatis iam declaratū eſt. Sed meminiſſe illud
oportet, quod ſupradictū eſt, naturā ea cogitandi, intelligēdi'q; rōne, tum Ariſtotelis, tum ex/
poſitoris eius Alexandri ſentētia carere, quæ intima eſt, nā exteriore illa, cuius actionem, dum
natura explicat, cogitare à Platonicis dicitur, ne ipſi qdem tollunt, quādo alter naturā agere di
cit, alter ſua intima rōne nihil à natura agi confitetur, ut dictum iam ſuperius fuit. Quid enī na
tura agere poſſit, quæ teſte Ariſtotele non actiuum, ſed paſſiuum principiū eſt, niſi extrinſecus
adſit, quod intelligendi obtinens facultatem agat, dirigens alterā hanc naturam, quaſi inſtru/
mentum ad finem, & alicuius cauſa quæq; efficiat? His de cauſis nos ſuperiori noſtro opuſcu/
lo pro opinione Platonis diximus, naturā cōſilio agere, & ſi non ſuo, tamen uniuerſæ mentis,
quæ per oīa tranſeat, omnibus'q; inſiſtat naturæ operibus, & ex officio gerat. Sic nos religiōis
noſtræ ſanctiſſimos uiros, q & ipſi ꝯſiliū Deo tribuūt, recte, pieq; ſentire exiſtimam⁹, q̄q̄ Geor
gius econtrario impios putat, qui in deo eſſe conſilium arbitrant'. Non enim imperitiam re℞
ſignificat ꝯſilium dei, ſed ſummū finis complexū, pleniſſimam'q; notitiā. Et quēadmodum ua/
lere ingenio hoīem dicimus, qui ſine longa indagatiōe re℞ exitū aſſequi poteſt, ſic Deum, qui

nulla oíno indagatione utitur, ineffabili ingenio, miro conſilio, inaudita uoluntate excellere opinamur. Faciamus, inquit, hoíem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Nóne doctores noſtri ſanctiſſimi uiri hunc locum exponentes, conſiliũ diuinum aiunt creationẽ hoís præceſſiſſe? At Georgius impios, indoctos, inſcios uocat, qui diuinũ dicunt eſſe conſiliũ. Plato etiã eadem, qua doctores noſtri, ſentẽtia fretus in Epinomide ita inqt, Stabile, firmũq;, cũ aía rem optimã mente optima deliberarit, perfecte, atq; abſolute prouenit. Qua re ne adamas qdem firmior eſt, nec ulla res poteſt eſſe ſtabilior. Enimuero tres illæ Parcæ eam rem cõtinent, ſeruãt'q; integerrimã, quæ optimo cõſilio Deo, cuiq; deliberata eſt. Atqui Georgius diſtinguẽdi, determinandi'q; ignorãtia, in eũ dilabitur errorẽ, ut dum alios ĩpietatis dãnat, ſe ipſum impiiſſimũ eſſe demonſtret, Neq; enĩ Platoni tantũ detrahit, qui Deo adimit conſiliũ, ſed etiã doctrinæ religionis noſtræ, & literis ſacris. Ita fit, ut cõſilii ratio nihil, minusq; ratio finis contineat, & hæc q̃ſi reciproca ſint, ut q conſultat, alicuius cauſa agat, & q alicui⁹ cauſa agit, cõſultet. Quod ſi natura alicuius cauſa agit, conſultet etiã neceſſe eſt, ſiue cogitandi, intelligendi'ue ratione, ſiue celeri finis comprehenſione, q̃q̃ non ſua facultate, ſed ſocietate mẽtis principis, atq; rectricis. Ars etiam ita agit, uerum nõ ea, quæ in re artificioſa poſita eſt, ſed quæ in artifice continetur.

¶ Confutatio alterius partis, in qua aduerſarius inepte fatetur Ariſtotelem conſultare artẽ noluiſſe, cum potius Ariſtoteles exemplo artis non conſultare naturam conetur oſtendere.
Quod Ariſtoteles ſenſerit contra aduerſarii ſententiam artem non cõſultare, omnium expoſitorum ſuorum ſententia comprobari.
Authorẽ concordare potius ĩter ſe utrunq; philoſophũ, q̃ alteꝝ reprehẽdere conari. Caput. VI

GEorgii autem quantum ſit ingenium, quãta'q; doctrina, uel ex hoc intelligi maxime poteſt, q; cum Ariſtoteles naturam dicat non conſultando opus ſuum efficere, id'q; exẽplo artis confirmet, hic, qui ſe Ariſtotelicũ facit conſultare artem opinatur, nec Ariſtotelẽ negare ait artẽ cõſultare, cũ id ẽt cæco manifeſtũ eſſe arbitretur, artem ſcilicet cõſilio, ac deliberatione uti. Verũ accipi hoc non ſimpliciter dicit, ſed per ſuppoſitionẽ, ad hunc uidelicet modum, ſi in ligno eſſet non conſultare. qua ratione etiam demonſtrat artem ſententia Ariſtotelis conſultare. Si in ligno eſſet, inquit, non conſultaret, ergo cũ extra ſit, conſultat. Secundum hanc igitur Georgii expoſitionem, propterea Ariſtoteles naturam cõſultare non putat, quia non conſultat. Nam ſi propterea duntaxat non conſultare artem arbitraretur, quia ſi in ligno eſſet, non conſultaret, nihil diuerſum à natura id caperet, quandoquidem natura perinde, atq; ars in ligno clauderetur. Tollitur enim hoc modo differẽtia, ut ars principium ſit extrinſecus, natura intrinſecus, ſi tam ars, q̃ natura in ligno comprehenditur. Quid uero Ariſtoteles non conſultare naturam artis, exemplo contendit, ſi iudicio Georgii conſultare naturam luce clarius eſt? Nam Plato tam artem, q̃ naturã conſilio uti affirmat. Quo fit, ut ſi ars cõſultat, quæ naturam imitatur, & ſequitur, fruſtra Ariſtoteles naturam non conſultare argumento artis oſtendat. Quid præterea eorum ſententiam Georgius improbat, qui conſultare artem affirmant? Platonicorum quippe, quibus repugnare ipſe nititur, hæc opinio eſt, ut & artis conſilium ſit, & naturę. In hunc modum homo iſte argumentatur, & iudicat, q ſe expoſitorem, ac defenſorem Ariſtotelis facit. Nouit, inquit, Ariſtoteles artem conſultare, hoc enim uel cæco, ut aiunt, patet, ſed ſi in ligno eſſet, non conſultaret. Sic Georgius, inquit, Nunc Themiſtium, ſi placet, audiamus, uirum doctum, & diſciplinæ Ariſtotelicæ familiariſſimum. Is hunc locũ exponens, ita inquit, Neq; enim faber lignarius cõſultat, utrum prius ſecandum ſit, aut dolandũ, nec grammaticus, quemadmodum literarum elementa ſcribenda ſint, hoc eſt a. aut b. Nec uero cum Cleonem ſcribit, cogitat, quam primam, quam ſecundam literam collocet, ædificator etiam non conſultat, utrum iacienda primo fundamenta ſint, an parietes cõſtruendi, an tectum apponendum. Eodem modo textor, lapicida, reliqui'q; artifices ſuo officio funguntur, nullus conſultat, ſed habet ſibi ſuum quiſq; certum, finitum'q; opus, nec ordinem ad finem propoſitũ pertinẽtem ignorat. Hęc eadem ab Alexandro, Simplicio, Auerroe, Alberto, Thoma, reliqs'q; Ariſtotelis expoſitoribus hoc loco ſcribuntur. Solus Georgius cæco quoq; perſpicuum eſſe dicit, artem conſultare, nec uidet iudicio ſuo doctiſſimos illos uiros, qui locum hunc ita exponunt, cæcos fieri. Atqui ipſe potius cæcus eſt, qui quod cæteri omnes uidere potuerunt, ſolus ipſe non uidet. Iam Ariſtoteles aperte non conſultare artem eo loco profitetur, cuius rei argumentum affert, quod ſi ars in ligno eſſet, nihilo minus officio ſuo fungeretur, quàm cum in artifice eſt.

tifice eſt. Ex quo concludit naturam, quæ in ligno, & reliqs huiuſmodi eſt, alicuius cauſa agere, tametſi nullo conſilio agat. Apte igitur, & conuenienter exemplum ab arte petitur, quoniã ars naturæ ſimilis eſt, eamq; imitatur. Sed nequis artem idcirco exiſtimaret conſulere, quia extrinſecus eſt, naturam uero minime, quia intrinſecus, ideo ſubiunxit, artem ne in ligno quidem ſi eſſet, poſſe aliter facere. Quãobrem exemplum rurſus magis propinquum ex medico petiit ſe ipſum curante, ſiquidem agendi principium in eo intus eſt, quanquam per accidens, non enim quatenus medicus eſt, ſed quatenus æger à ſe ipſo curatur. At nouus hic peripateticus cognitũ habuiſſe Ariſtotelem dicit, artem conſultare. Sed qua dialecticæ peritia, ad propoſitum Ariſtotelis referat, quæſo animaduertite. » Ars, inquit, conſultat quidem, ſed, ſi in ligno eſſet, nõ cõſultaret. » Ergo ne natura quidem conſultat, quæ in ligno eſt. En, q̃ idoneis mediis probat, quod quæritur, qui nos ignorare dialecticam ſcribit. Ignoramus ꝑfectò dialecticam talem, qualem ipſe ſcit, abſitq;, ut talem aliquando ſciamus. Sed enim Georgius non modo concordiam ĩter Platonem, & Ariſtotelem, ubi diſſidere inter ſe uidentur, præ ſua inſcitia cogitare nõ poteſt, uerũ etiam, cum temere audet uel defendere Ariſtotelem, uel Platoni eum præferre, ita id pueriliter facit, ut riſum apud omnes captet, quando ſe iudicem earũ rerum, authoremq; conſtituit, quas prorſus ignorat. À me uero tantum abeſt, ut in defendendo Platone, doctrinam dãnare Ariſtotelis uelim, ut potius conuenire ſemper inter ſeſe duos philoſophos, quantum in me eſt, coner oſtendere. Quæ res quo modo à me agatur, obſecro parumper attendite. Ariſtoteles, cũ de rebus naturalibus ageret, principiis naturæ intimis contẽtus, noluit ſuperiorẽ, ſeparatamq; cauſam attingere, quæ ad primum philoſophum pertinet, ne diſciplinarũ præcepta præter morem ſuum miſceret, atq; confunderet. Itaq; recte naturã tradidit ſine cõſilio agere. Neq; enim ei naturæ cogitandi uis ineſt, quæ immediata eſt, ac proxima rebus. Phyſicum quippe eatenus naturalem formam conſyderare debere ipſe Ariſtoteles author eſt, quatenus à natura non ſeparetur. Idem etiam, duplex, inquit, eſt principium, quod naturaliter mouet, alterum nõ naturale eſt, quippe quod in ſe motus principium non continet, quale eſt ſiquid mouet, cum ipſum non moueatur, ut, quod omnino immobile, primumq; omnium eſt, & quiditas, ac forma. Ad hæc homo hominem generat, & omnino, quæ mouent, cum ipſa moueantur, quæ autem non ita mouent, minime ad phyſicum pertinent. Item ſiqua forma ſeparata per eſſentiã ſit, & quẽadmodum ſe reſpectu naturalium rerum habeat, & quid ſit, definire primæ philoſophiæ officium eſt. » Themiſtius etiam, ſiquid immobile, inquit, principiũ motus eſt, id definire non phyſici, ſed primi philoſophi officium eſt. » Ariſtoteles igitur his rationibus res phyſicas phyſice tractans, & cauſam ſeparatam nequaquã attingens iure conſultare naturam negauit. Plato uero non immerito conſyderauit, ſcientias, cum minus perfectæ eſſent, ad perfectionem ſuã deſyderare officium perfectiorum, & quemadmodum geometria nunquam perfici ſine arithmetica poteſt, quippe, quæ de commenſibilibus, & incommenſibilibus magnitudinibus nequit ſine arithmetica agere, ſic etiã eam partem philoſophiæ, quæ de rebus naturalibus diſſerit percipi integre, abſoluteq; non poſſe abſq; ea, quæ eſt de rebus illis ſuperioribus, atq; diuinis, ſiquidem res naturales non carent diuina illa cauſa, atq; ſuprema, immo uero ea potiſſimũ cauſa cõſiſtunt, ſeruanturq;. Quapropter non temere de rebus naturalibus, admiſtis altioribus illis rationibus docendum exiſtimauit, ſperans ita fore, ut & ipſe haberet, & cæteris traderet ſcientiã pleniorem. Repetit ergo præcipuam illam cauſam ad perfectiorem naturalium rerum cognitionem, & certiorem efficere diſciplinam conatur, ex primæ illius cauſæ demonſtratione. Ita enim comparatum eſt, ut natura non ſua conſtet facultate, ſed aliunde dependeat, moueaturq; à cauſa illa ſeparata, quæ naturæ finem in ſe continet, & conſultandi, cogitandiue ratione in agendo non uacat. Nam conſilium, & cogitationem in rebus diuinis, ſummæ rationis, & exquiſitiſſimi iudicii nomina eſſe, ſatis iam ſupra declaratum eſt. Itaq; per ſyllepſim cõſilium, cogitandiq; rationem naturæ tribuit, quemadmodum medici febrem interdum inflammationis nomine ſolent nuncupare. Ariſtoteles etiam naturam principium motus, & quietis eſſe affirmat, non actiuum, ut ſupra dictum eſt, ſed paſſiuum, hoc eſt, non quo moueat, ſed quo moueatur. Cumq; de quatuor elementis diſſerat, Nullum, inquit, ex his ſeipſum mouere apertum eſt, ſed principium motus habent, non quo moueant, aut agant, ſed quo moueantur. Ergo ipſius quoq; ſententia natura aliunde mouetur, & rationem non ipſa poſſidet, ſed à quo mouetur.

Ex quibus ſequitur, ut inter ſeſe duo philoſophi conſentiant, & diuerſo rerum reſpectu uterque uere, ac ſapienter & loquatur, & ſentiat. Sic ego exponendum cenſeo, quamuis me Georgius calumnietur, quaſi contradicere ſibi ipſi Ariſtotelem putem. Illius illius hæc impudentia

eſt, qui ita alterum laudat, ut alteri maledicat, & per diſtinguendi, ac definiẽdi imperitiam, ad
uerſarium ſe contra alterum conſtituit. Sed ualeat ipſe, & ſiquis ei ſimilis eſt, a` nobis uero lon-
ge abſit, ut uiros doctiſſimos, & omnium bonarum artium parentes iudicare, aut reprehende-
re uelimus. Equidem ſiquid ex meo iudicio in hanc quæſtionem attuli, nõ Ariſtotelem dãnãs,
non pro Plethone contendens id feci, ſed Platonis opinioni, ex eiuſdẽ philoſophi locis, ac prin
cipiis arguens, faui. Nihilo minus alterum, hoc eſt Ariſtotelem, & admirãs ſemper, & laudãs.
Sed de his hactenus.

¶ Reſponſio ad interrogationem Georgii utrum mẽs, & natura idem ſint. Vbi hæc longe in
ter ſe differre latiſſime declaratur.

Confutatio eius argumenti, quod affert Georgius, naturam ſi inſtar inſtrumenti moueretur, et
moueret, neceſſario prius actu eſſe oportere. Caput VII.

D id autem, quod Georgius rogat, an idem eſſe mentem, & naturam dicamus, ita
a reſpondendum cẽſeo, nõ idem eſſe, ſed diuerſum. Alterum enim ſeparatum, alte
rum nõ ſeparatum eſt, atq; alterum mouet, alterũ mouetur. Natura etenim ita mo
uet, ut niſi a` mente, ſiue intellectu illo moueatur, nõ moueat, quod etiam ipſe Ari
ſtoteles docet, cũ naturã eſſe principium motus, non quo moueat, ſed quo moueat', & quietis
» non quo quieſcere faciat, ſed quo quieſcat, exponit. Quamobrem res naturales, inquit, nõ a` ſe
» ipſis dicũtur moueri, poſſent enim & ſe ipſas ſiſtere, ſi ſe poſſent mouere. et alibi. utpote cũ na
» tura, inquit, ſit principium, & cauſa, qua res moueatur, & quieſcat. Itaq; Plato naturã idone
am dicit eſſe ad motum, ordinem'q; recipiendum, & hac ſua aptitudine inuitare ſibi cauſam,
quæ exornet, & moderetur, & ordinet. Addo, quod ſi anima differt a` natura. Sunt enim o-
mnia animata naturalia, ſed non omnia naturalia animata ſunt, animata autẽ omnia a` ſe ipſis
» mouentur, naturalia autem nequaquam per ſe moueri Ariſtoteles teſtatur. Inanimatorum in-
» quiens nulli ineſſe uidemus, unde principium motus ſit, ſequitur, ut natura eſſe non poſſit prin
cipium motus, quo ſcilicet moueat, nam quo moueatur principium eſſe iam diximus. Placet
hæc ſententia magna ex parte expoſitoribus Ariſtotelis in rebus inanimatis, quæ proprie natu-
rales dicuntur, qualia ſunt ſimplicia corpora. In animatis autem duplex ratio eſt. quatenus enĩ
ipſa animata, res ſunt naturales, corpus enim naturale corpori animato ſubiectum eſt, quando
anima actus eſt corporis naturalis, ea quoq; naturam habent, quæ principium motus ſit, non
quo moueant, ſed quo moueantur, quatenus autem res ſunt animatæ, naturam & habẽt, quæ
principium ſit, quo moueant, quanquã eo modo, ut niſi ab alio moueantur, minime moueãt,
Alterum igitur eſt, quod moueat naturam, quod proprie cauſa efficiens motus rerum natura-
lium dicitur, id'q; a` natura diuerſum, quod ſiue uniuerſam naturam, ſiue mentem, aut formã
libeat appellare, controuerſia de nomine eſt, ſenſus idem ſeruari poteſt, & ſiue plura eiuſmodi
ſint, ſiue unũ, nihil ad hanc quæſtionẽ intereſt, q̃q̃ Georgius multitudinẽ deorum Platoni obii
cit, quaſi Ariſtoteles plures eſſe deos negarit, cum totidem dixerit intelligentias eſſe, quæ mo-
uent, quot cœlos, qui mouentur. Commune prorſus hoc crimen Platonis, atq; Ariſtotelis eſt,
ſi nomina ſequi non ſententiam uolumus. Nã primum quidem, quod cauſa ſuprema, & a` nul-
lo dependens eſt, nec a` Platone, nec ab Ariſtotele in plura ſecatur. Verum natura cauſa quoq;
efficiens eſſe dicitur, quicquid enim fit, id ex aliquo fit ſubiecto. potentia id ſubſtans, quod fu-
turum eſt, & ab agente actu ſubſtante efficitur. Itaq; ſi naturam eorum, quæ generant, cogitas,
natura ꝓfecto` agit actu ſubſtans, ſiue primũ generans accipis, ſiue ſecundum, quod Ariſtoteles
uirtutem, naturam, & principium primum mãdatum appellauit. nam id quoq; agendi obtinet
facultatem. actu enim aliquid eſt, agitq; uirtute, quã immediate a` generante accepit. quãobrẽ
tum concauſa, hoc eſt comes, aut conſors cauſa, tum inſtrumentalis cauſa dictũ eſt, utpote, qđ
aliis pleriſq; interpoſitis cauſis, ac poſtremo ſuperiori, & omnium cauſæ ſeruiat. Nec ꝓpterea
ſequitur, quod Georgius cẽſet, ut a` re mobili ſeparari ſimpliciter debeat. dum enĩ ab ea re mo
bili, quam moueat, ſeparetur, ſatis eſt ad mouentis, mouendæ'q; rei neceſſariã ſeparationẽ. Se-
paratur igitur mouẽs natura a` natura eius, quod mouetur, ſed nõ a` ſimpliciter mobili natura,
ſiue enim agens, ſiue patiens, cum re mobili coniuncta eſt, quanq̃ altera mouetur, quaten⁹ mo
bilis eſt, altera mouet, non quatenus mobilis, ſed quatenus motiua, actiua'q; eſt. omnino ſubie
ctum aliquid eſſe oportere, & ſemper in ſubiecto naturam eſſe, Ariſtoteles author ẽ. Quinetiã
theologi religionis noſtrę, & præſertim latini, q authoritatẽ Ariſtotelis pluris, q̃ cæteri faciunt,

naturam

naturam tanꝗ inſtrumentum referri ad Deum, primum'q; agens proculdubio noluerũt, atq; ob
eam cauſam rationalis naturæ propriũ eſſe finem reſpicere, utpote cum ſe ipſa ducat ad finem,
irrationalis autem, quoniam aliunde ducitur, peculiare eſſe, ut ad finem apprehenſum, inconſy
deratum'q; moueátur. Siquidem omnia, quæ ſine ratione ſunt, moueri ad finem particularem
a`uoluntate aliqua, quę ſe ad finem uniuerſalem extendat, eum ſcilicet, qui ad uoluntatem diui
nam refertur. Quæ cum ita dicant, nihil aduerſus Ariſtotelem dici arbitrantur, immo uero ma
iores propoſitiones ſuas ad eum referunt. Sic nos, quę proponimus, demonſtramus, & tot tãq;
eruditorum uirorum opinioni conſentanea loquimur. Illud autem præualidum, & pene` inex-
plicabile Georgii argumentum eſt. Naturam inquit, ſi ſecundum opinionem noſtrã, ut inſtru-
mentum moueretur, & moueret, prius eſſe actu neceſſe foret. Quicquid enim ad aliquid moue
tur, potẽtia quidẽ id eſt, ad quod mouetur, ſed actu aliud quiddam. Itaq; naturam quoq; aliqd
eſſe actu oportet. Quid igitur hoc ſit, quærit. neq; enim compoſitum eſſe naturam dicit. nõ ma
teriam, non formam. neutrum enim eſſe actu, ante quàm compoſitum ſit. Ego uero ita reſpõ
deo, hoc argumentum in primis uitioſum eſſe, quia uerti pari modo in eum, qui arguit, poteſt.
Quid enim ipſe eſſe naturam dicat, quam mouere non negat, quanquam eſſe cauſam inſtrumẽ
talem, & ita mouere, ut moueatur, negat? Vtrum aliquid eſſe actu dicet an nihil? ꝙ ſi nihil eſt
actu, ne moueri quidem poterit. Prius enim aliquid eſſe, ꝗ agere unaquęq; res intelligenda eſt.
Aliquid igitur actu naturã ipſam eſſe neceſſe eſt, ſi agere, mouere'q; debet. Quid ergo hoc erit?
Vtrum compoſitum, an materia, an forma? Præterea dico, quod mouetur, aliquid actu eſſe pri
us, ꝗ fiat, quod potentia eſt, ad quod tendit. Siquidem nulla materia eorum, quę generantˀ, aut
corrumpuntur, forma omnino priuata eſt. Item, ꝙ natura duplex eſt, altera eoꝝ, quę generant,
quę proprie cauſa eſt efficiens, eorum, quę generátur, & tempore, natura'q; prior eſt, ꝗ res, quę
generatur, actu'q; ſimpliciter eſt. Altera in ipſis, quę generantur, eſt, quę aut materia eſt, aut for
ma, cuius cauſa agitur, quam etiam compoſito priorem eſſe fateor ratione, atq; natura.

¶ Duplicem eſſe naturam agentem Themiſtii, & aliorum peripateticorum authoritate.
Authoritate Simplicii, & Procli probari naturam cauſam inſtrumentalẽ eſſe.
Aliis placere, ſimplicia corpora per ſe moueri, & in ſe principium motus continere, aliis nõ per
ſe, ſed ab alio, & extrinſecus moueri,
Formam, quamuis non ſit principium unde motus, eſſe tamen principiũ, ut finis, & cuius gra-
tia agitur, quod proprie principium eſt.
Duobus modis dici rem naturalem. Caput. VIII.

Vplicem quoq; eſſe naturam agentem Alexandro, Themiſtio, & pleriſq; aliis doctiſ
d ſimis uiris, & Ariſtotelicę diſciplinæ expoſitoribus placet. Primam, quam modo ex
poſui, eorum, quæ generant, Secũdam, quę unicuiq; naturalium rerum ineſt, & cau
ſa eſt eius motionis, quę ortus dicitur. Natura enim, ut Ariſtoteles tradit, tribus mo
dis accipi poteſt, aut enim, ut materia, aut, ut forma, quæ rationẽ, & finem cõtinet, aut, quæ ge
neratio, ortus'q; uocatur, motio quædam, & uia, tendens ad formam. Efficiens itaq; huius tertii
generis uiri, quos modo nominaui, quartũ addiderunt, quod referunt quidem ad cauſam agẽ,
tem, ſed non primam, remotiorem'q;, uerum ſecũdam, & propriquiorem unicuiq; naturalium
rerum demandatam. Hanc Alexander alio etiam nomine appellans uirtutem, ſeu facultatẽ uo
cat, & principium primum mandatum materię, quæ tum idipſum principium, tum ea, quæ ab
ipſo ꝓficiſcuntur, recipit, id'q; principium efficere ait, quantum rei ſibi determinatũ habuerit.
mox id effectum aliud efficit, tum illud, aliud, atq; ita ſubinde ꝓuenitur uſq; ad finem, & formã
naturalẽ, cuius principiũ id erat, qđ primũ fuerat materiæ mandatũ, & ita per ſucceſſum ꝓgitˀ,
donec res ſimilis ei, a`quo mandatũ eſt, ꝯficitˀ, idẽ'q; aut ſpecie redditˀ, aut genere. Auicenna
arabs hoc idem uirtutẽ rebus inditã uocat, ex ſimili ſimile ꝓcreantẽ. Doctores noſtræ religiõis
tam græci, ꝗ latini, rõnes ſpermaticas uim illã nũcupant. Ita ꝯſtat naturã aliꝗ cauſam eſſe eoꝝ,
quæ generantˀ, inditã, demandatã'q; ſubiecto. Sed quoniã talis natura anceps, & dubia eſt, tũ
enim formam, tũ materiã præfert, ut materiale quoddã agẽs dici poſſit, qđ nanq; ſubinde ꝑceſ
ſerit, id uelut materia ſubiicitur ſequẽti, & de impſectiori ad pſectius itur, utputa granũ germẽ
emittit, germẽ culmũ, culmus ſpicam, Seqtur ulterius quærẽdam eſſe aliꝗ cauſam, eã uidelicet,
quam generãtiũ eſſe naturã diximus, quæ cauſa proprie agens ſit, cuius uirtute natura altera in
iis, ꝗ generantˀ ſimul, et fit, et agit, efficiẽs ſimul, et efficiẽda ab alio, & ad aliud. Remotiores et

& perpetuæ cauſæ nlterius repetendæ ſunt, quarum reſpectu propinquior hæc dici poteſt. Ergo
cauſam eſſe hanc naturam mihi cum aduerſario connenit, ſed præcipua'ne an nõ præcipua can
ſa ſit, nunc eum interrogo. Et certe non lta deſcipit, nt præcipuam hanc eſſe confirmet, Snpereſt
igitur, nt ſecundo loco habeatur, & concanſa ſit, qnod inſtrumentalem cauſam dicimus. Quid
ni igitur natura canſa inſtrumẽtalis erit? Afferam, quæ Simplicins de hoc genere naturæ expo
» nit, ne Georgiũ uidear ſine teſtibns cõdẽnare. Canſa, ĩquit, ea quoq; natura eſt agens. ſimul
» enim & fit, & agit, aptitudo quædã ſubſtans, formæ'q; appetens, quæ concauſa nominãda eſt,
» quoniam cauſas ante ſe alias habet, tum propinquiores, tum ſuperiores. Fieri nanq; res natura
» les Ariſtoteles quoq; ſexto de diuinis rebus libro teſtatur. Omne autẽ, quod fit, cauſam ſuæ ge
» nerationis habere, nemo mentis compos negauerit. Dabitur igitur natura generantis ĩ anima
» lium genere, ac omniuo paterna, aut materna natura, actus ſubſtãs, in plantis nero natura ſemi
» nis, & terræ. Forma enim præeſt in patre, & matre, atq; in rõnibns, quę actu inſunt in terra, poſt
» qnas ea, qnæ potentia ſunt, ad actum proueniunt. Vlterius etiam motus æternorum, & nolubi
» lium corporum datur. Etenim homo hominẽ generat, & ſol, ut Ariſtoteles ĩqnit, Item ulterius
» rationes ſitæ in anima ordinantur, cum etiam canſa ea ipſa anima ſuperior habetur, mens exi
» mia, formæ'q; lntellectuales, hoc eſt ideæ, ex qulbus primis delibatur omnibus lux formalis pro
» natura, & aptitudine recipientis. Hæc Simplicius. Quibns cõſentanea etiam Proclns in eo li
bro, qui theologica inſtitutio ĩſcribitur, tradit, necnõ latinus ille author, qui de cauſis ſcribit, quẽ
latini, quãuis Ariſtotelem magna ex parte ſeqnantur, plurimi tamen faciunt. Ab his enim qua
tuor hæc ex Platonis ſententia enumerantur, mens, anima, cœlum, natura. Quapropter ſi natu
ra eins, quod fit, agens, efficiens'q; dicatur, ita eorum ſententia agens erit, ut etiam ipſa fiat. Pro
prie autem agens natura ei⁹ eſt, qnod tale eſt actu. natura quippe productiua rei ſimilis eſt, hæc
autẽ generantis eſt propinqua, ut dictum eſt, actu ſubſtans, ex qua rationes ſeminariæ decer
nnnt, monentes, quod fit, donec fomã recipiat. Vt enĩ dilncidius loq̃r, aliter de generatione ſe
cundũ ſubſtantiã, quę & ipſa motus, q̃q̃ improprie, dicit, cogitandũ eſt, q̃ de motu, ꝓprie dicto,
hoc eſt, ſecundũ qualitatem, quantitatẽ, & locũ, Nã in his nihil ſortaſſe ꝓhibet, ne inditum in
trinſecus babeat principiũ, qno angeantur, alterentur, deferãt, idẽ'q; ſit agens, & patiens q̃q̃ nõ
ſecũdum idem, ſed parte alia agat, alia patiatur. quemadmodũ & aĩalia moueri ex ſe dicimns,
eo, ꝙ aliqua parte mouẽt, aliqua monẽtur, quãtitas enim cubitalis, cũ iam ſuã receperit formã,
augere ſe ipſa poteſt, principiũ iam habens intrinſecus augendi, atq; ita moueri põt. Simili mo
do in cæteris motibus agitur. Nam graue, & leue, cũ alterum grauitatem, alterum leuitatẽ tanq̃
formam habuerit, alterum ſurſum, alterum deorſum, ſe ipſum mouet, q̃q̃ uelle Ariſtoteles uide
tur motus hoſce in rebus inanimatis, & ꝓprie naturalibus, qualia ſimplicia corpora ſunt, extrin
ſecus eſſe, & pluribus rationibns hoc oſtendit, ſicut ſupradictum eſt. Cauſam enim, quæ formã
induxerit, & eſſe rem ſecerit, quã eſſe extrinſecus ait, motus qnoq; rei cauſam eſſe arbitratur. Ve
rum quæſtio de hac re, non modo inter dinerſas ſectas, uerũ etiam lnter eiuſdem Ariſtotelicæ
ſectæ ſtudioſos oritur. Aliis. n. ſimplicia corpora per ſe moueri placet, & in ſe principiũ motus
habere. Alii non ex ſe, ſed ab alio, & extrinſecus moueri opinantur. At uero de motu, qni gene
rationi ſecundum ſubſtantiam tribuit, nemo eſt, qui cauſam propriam eſſe extrinſecus neget.
Nulla res enim ſecundum idem & generat, & generatur, & efficit, & efficitur, & mouet, & mo
netur. Ita enim eadem res eadem eſſet potentia, & actu, quod impoſſibile eſt. quippe nõ ignis,
non aqua, nõ ulla alia res, ſiue animata, ſiue iuanimata ſe ipſam generat, ſed qđ potẽtia ignis
eſt, ab igne actu ſubſtante extrinſecus, ad ignẽ actu producitur. Quo facto, opinio illa extat, ignẽ
a' ſeipſo poſſe ſurſum moueri. Itaq; in genere quoq; aĩatorum ita effici creditur, ut natura, quæ
rei particularis generatur, hoc eſt mãdaticia illa prima, ſiue uirtus, ſine facultas, a' natura gene
rantis, ac producentis, quæ actu eſt, generetur, & producatur, quę autem poſt ſequunt, ab ipſa
iam generata natura, qnæ uirtus quædã uitalis, & primũ principium, & actu aliquid ſit, moueã
tur, & fiant, donec ad poſtremnm formæ deueniat, res'q; aut genere, aut ſpecie ſimilis exiſtat,
Itaq; efficiatur, ut partim extrinſecus, partim intrinſecus fiat, & moueatur, quod ſecundum ſub
ſtantiam gignitur. Conſtat hoc idem planius Ariſtotelis uerbis, qnibus uſum eum legimus, cũ
de quatuor cauſis loqueretur. ſiquidem cauſam unde principinm motus a' cauſa formali diſtin
guit, rationali, & qniditali. Quod ſi proprie natura cõpoſiti forma eius, et quiditas eſt, hoc aũt
dinerſum eſt cauſę genus ab eo ipſo, unde motus fieri nõ poteſt, nt cõpoſiti forma ſit cauſa mo
uens generationis eius cõpoſiti, ſed unde principiũ motus, id generationẽ agat, neceſſe eſt, qđ
diuerſum a' forma eſt, hoc eſt natura compoſiti. Hoc igitur proprie natura ipſius eſt generãtis

extrinſecus,

extrinſecus, & ſimpliciter actu ſubſtans, atq; etiam, quod ex eo ipſo mandatum eſt principium primũ, uirtus'q; naturalis, quæ & ipſa natura uocatur, ut dictũ eſt. Mouet hæc qdẽ intrinſecus, & actu aliqd eſt, ſed ita, ut ex generante primo dependeat. Atq dicet Georgius ſequi ex prędictis, formã cõpoſiti naturã nõ eſſe, qñ generationis ipſius cõpoſiti principiũ eſſe nõ dicit͛. Etenĩ forma cõpoſiti generationẽ conſequit͛. Facilis qdem eſt ad iſta reſponſio, q̃q̃ nunq̃ intelligere eã aduerſarius potuit. Siqdem forma, quãuis unde motus principiũ non ſit, tñ eſt principiũ, ut finis, & cuius cauſa agit͛, quod qdẽ proprie principiũ eſt. Sic enĩ proprie nominare ſolemus, ut elementa ſint materia, & forma, cauſa unde motus, principiũ finis. ꝙ ſi forma, & finis idẽ ſunt, ut pleriſq; in locis apud Ariſtotelem legimus, forma ipſa, ut finis principiũ eſt. Verũ Georgius nullo pacto rõnẽ hanc põt probare, ſed arguit ꝯtra Theodoꝝ, deducens illud abſurdum, ꝙ idẽ ſit, & nõ ſit per ꝯtradictionẽ, ſi forma ullo modo ꝓ fine intelligat͛. Quam rẽ deridẽdam potius Theodorus exiſtimauit, quã uerbis refutandã. Coincidere etiam in idẽ tres illas cauſas, formã, finẽ, & unde motus, apud eundem legimus authorẽ. Itaq; ſi unde motus principiũ, & natura eſt, ſic forma quoq; principium eſt, & natura. Addo, ꝙ forma principiũ eſt, quo res moueatur motibus ꝓprie dictis, quod ſatis eſt, ut ſtatuatur, formã & eſſe, & uocari naturam. Id Ariſtotelis quoq; ſententia manifeſtũ eſt, qui libro ſecundo de naturalibus rebus, dum oſtendere nitit͛ res naturales motus, quietis'q; principium in ſe habere, motuum proprie dictorum exẽplo utit͛ auctionis, alterationis, delationis. Generationem uero omnino præterit. Quod ſiquãdo generationẽ quoq; ad naturã referens Ariſtoteles, naturalẽ uocat mutationẽ, quandoquidẽ naturalis, & ſecũdum naturã eſt, ut quinto de rebus naturalibus libro oſtẽditur, nõ tñ ita hoc intelligendum eſt, quaſi generatio proprie a' principio fiat, quod in re ſit, quæ generat͛. Etenim duobus modis res naturalis dicit͛, aut tanquã principium, quod in re, quæ mutat͛ inſit, cui res uiolenta, artificioſa'q; opponit͛, aut qđ uia naturæ conſueta fiat, cui res diuinitus acta, ſiue caſus ex aduerſo conſtituit͛. Generatio itaq; hoc ſecundo modo nõ primo dici naturalis poteſt. Hęc doctiſſimorũ uiroꝝ ſententia eſt. Sic nos ab illis accepimus, quod latius hoc loco cenſuimus explicandũ, ut quæſtionis determinatio dilucidior fieret. At Georgius nõ modo cõtra Platonis ſententiam diſputat, ſed etiã Heſaiam, ad quẽ ſcribit, hortatur, ut doctrinã Platonis contẽnat, ac ꝓ nihilo habeat, optat præterea ei ne huius philoſophi diſciplinã imbibat, quod equidem nõ admiror, ſic enim imprecari bona amicis Georgius conſueuit.

¶ Epilogus libri, quo oſtenditur nõ recte diſſuadere Georgiũ a' lectione Platonis, quẽ alioqn oẽs latinæ linguæ doctiſſimi uiri longe cæteris oĩbus philoſophis anteponunt. Cap. IX.

i Llud uero in primis riſu dignũ eſt, quod te, inquit, amicum non patimur Platonẽ admodum ſequi, quẽ nos nullo pacto ſequi uoluimus. quod perinde eſt, ac ſi diceret, te enim amicum non patimur aliquid ſcire, cum nos nihil ſciamus. Atqui non ita ſentiunt doctiſſimi uiri, qui poſt Platonẽ, atq; Ariſtotelem tam in Aſia, quã in Europa claruere, quos longe plures eſſe conſtat, qua'm, ut hoc loco enumerari poſſint. Nemo ſane' inter eos eſt, qui non admiret͛ Ariſtotelem, nõ colat, ueneretur'q; Platonẽ. Nam, ut græcos prætercam, non'ne M. Tullius Platonẽ omnibus locis mirũ in modũ extollit? quod ignorari a' Georgio profecto' turpiſſimum eſt, cum ſe Ciceronis æmulum faciat. Auguſtinus uero inter doctores noſtræ religionis ſapientiſſimus Platonẽ quidem ſupra cæteros oẽs philoſophos admiratur. Boetius etiã philoſophiæ ſtudioſiſſimus Platonis diſciplinã prędicat, eamq; uſque adeo ſequit͛, ut in libro, quo opus Ariſtotelis περὶ ἑρμηνείας expoſuit, multa, in qbus diſſentire a' Platone Ariſtoteles uidetur, nullam continere diſcordiam, pollicitus ſit oſtendere. Quid Albertum memorem, cui ob excellentem inter recentiores philoſophos doctrinam, magno cognomentum fuit? Hic quanquam omnibus fere' locis Ariſtotelem ſequit͛, nihil enim tunc Platonicæ diſciplinæ in latinam linguam conuerſum habebatur, tamẽ ui quadam ueritatis cogitur laudare Platonem propter pauciſſima quædã, quæ ex libris Procli interꝑtata perlegerat. Itaq; neminem poſſe in philoſophia perfectum eſſe fatetur, niſi ſe utriuſq; philoſophi doctrina excoluerit, & tam Platonis, quã Ariſtotelis ſententiam diligenter ſecutus, philoſophetur. Georgiꝰ uero longe aliter ſentit, & diſciplinam Platonis ſpernendam, uituperandam'q; exiſtimat. Sed utinã ueritatẽ aliqñ intelligat, intelliget autẽ, cũ noſſe ſe ipſum poterit. Nos aũt admiremur quidem Ariſtotelẽ, admiremur ẽt Platonẽ, & ex utriuſq; diſciplina, quãtũ poſſumus fructum haurire conemur, Georgiũ, & q Georgio ſimiles ſunt, cũ eorum moribus relinquentes.

F I N I S.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Venetiis in aedibus
Aldi et Andreae
Soceri mense
Septembri
1516.

—

Opuscula quae desunt, etiam in 1ª edit.
anno 1503 desiderantur.
sed non desiderantur in alio exemplari istius editionis anni 1516.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EM.